

BÜNTETŐJOGI TANULMÁNYOK XI.

MTA VESZPRÉMI TERÜLETI BIZOTTSÁGA
VESZPRÉM
2010

BÜNTETŐJOGI TANULMÁNYOK XI.

MAGYAR TUDOMÁNYOS AKADÉMIA
VESZPRÉMI TERÜLETI BIZOTTSÁG
GAZDASÁGI- JOG- ÉS TÁRSADALOMTUDOMÁNYI SZAKBIZOTTSÁG
BÜNTETŐJOGI MUNKABIZOTTSÁG

**BÜNTETŐJOGI
TANULMÁNYOK
XI.**

2010., VESZPRÉM

Készült a Győr-Moson-Sopron Megyei Bíróság,
a Veszprém Megyei Bíróság
és a Zala Megyei Bíróság anyagi támogatásával

Kiadó: az MTA Veszprémi Területi Bizottsága
Felelős kiadó: Bíró Péter, akadémikus, a VEAB elnöke
Szerkesztő: Jungi Eszter
Nyomás: VSP Nyomda Kft., Várpalota

ISSN 1586-3077

A szerkesztő előszava

A Magyar Tudományos Akadémia Veszprémi Területi Bizottsága Büntetőjogi Munkabizottságának XI. tanulmánykötetét tartja kezében az olvasó. A tartalomjegyzékben már ismert és új neveket is láthatunk. Kahler Frigyes, Zimmer Tibor, Kónyáné Kutrucz Katalin, Botos Gábor, Bótor Szabolcs, Havas László, Jungi Eszter, Kánics Éva, Kónya István, Polgár András, Síró Béla, Szalainé Joánovits Krisztina, Szász Orsolya – valamennyien régióinkhoz kapcsolódóan is tevékenykednek és összeköti őket a bűnügyi tudományok iránti érdeklődés.

A kötet szerkesztése közben még egy hasonlóságra figyeltem fel: az ideai tanulmányokban gyakran fordulnak elő szépirodalmi utalások. A szerzőknek a jogi problémákról Homérosz, Shakespeare, Goethe vagy éppen Saint-Exupéry jutott eszükbe, ami csak tovább színesíti az amúgy is sokrétű dolgozatokat.

Bízunk benne, hogy ez a kötet is számos hasznos olvasmányt tartogat az Önök számára és megelégedésükre szolgál majd.

Köszönetemet fejezem ki munkabizottságunk elnöke, Kahler Frigyes úr felé, aki hosszú évek óta töretlen lelkesedéssel szervezi szakmai programjainkat. Köszönet illeti a könyv megjelenéséhez nyújtott támogatásért dr. Becher Rezsőné, a Győr-Moson-Sopron Megyei Bíróság, dr. Magyar Károlyt, a Zala Megyei Bíróság és dr. Horváth Györgyöt, a Veszprém Megyei Bíróság elnökét. Köszönjük kollégáinknak a biztató szavakat és az építő kritikákat, családtagjainknak pedig, hogy elviselték mellettünk az alkotás nehézségeit.

Jungi Eszter

**EMLÉKÜLÉS A VESZPRÉM MEGYEI BÍRÓSÁGON
2009. OKTÓBER 20-ÁN,
A SEMMISSÉGI TÖRVÉNYEK 20. ÉVFORDULÓJÁN**

**Elnök: dr Baka András a Legfelsőbb Bíróság
és az Országos Igazságszolgáltatási Tanács elnöke**

**Házigazda és a kiállítás megnyitója:
dr Horváth György a Veszprém megyei bíróság elnöke**

A FORRÁSOK – A BIRODALMI POLITIKA ÉS A PEREK EXPANZIÓ- JA – CSAK A SZTÁLINI „VONAL” LÉTEZIK.¹

Zinner Tibor²

*...mentségemül
semmit de semmit
nem hozhatok föl
hiszen nincs módomban
jóvátenni semmit
hacsak töredelmes vallomással nem
hogy az utolsó szó jogán
egy utolsó szolgálatot
tegyek még a pártnak
mely bennem
akit hű fiának hitt
a legsúlyosabban csalatkozott ...
(Örkény István)³*

Bevezetés

Félévszázada számtalanszor felmerült már a kérdés: miért volt szükség a másod-
dik világháború után, az Elbától keletre szovjet vazallussá kényszerített államokban,

1 A „nagy affér” – a Rajk–Brankov-ügy I. kötetének bevezető három fejezte.

A feldolgozásban (lábjegyzetekben is) név szerint jelzett magyarok teljes és külföldi személyek rövidített keresztneve első említésükön kívül csak az idézetekben, valamint forrásközlésnél szerepel. A fontosabb személyek 1944/1945-öt követő, a legszélesebben értelmezett igazság-
szolgáltatással (beleértve így a nyomozati-vizsgálati tevékenységet, irányítást is) összefüggő tényszerű közlése nevük első említésekor tör-
ténik (lábjegyzetekben aláhúzással feltüntetve). Rajk László ideiglenes külügyminisztert 1949. május 30-án tartóztatták le, a Budapesti
Népbíróság (a továbbiakban: Bp. Nb.) 1949. szeptember 24-én halálra ítélte, a Népbíróságok Országos Tanácsa (a továbbiakban: NOT)
október 14-én helybenhagyta a határozatot, és Rajkot másnap kivégezték. Az 1955. november 23–25. között tartott tárgyaláson – részben
törvénysértő módon – rehabilitálták, ügyét végleg, jogilag tiszta helyzetet teremtve, a legfőbb ügyész 1963. június 29-én tett indítványa után,
ún. elnöki megállapítással 1963. július 11-én zárta le a Legfelsőbb Bíróság (a továbbiakban: LfB.). Lazar Brankovot, a budapesti jugoszláv
követség volt ügyvivőjét, aki Magyarországon társaival együtt 1948. október 24-én politikai menedéjre kért, 1949. május 19-én – a
jugoszláv emigráció tevékenységének megbeszélése ürügyével – Moszkvába csalták, ahol június 21-én őrizetbe vették. A Rajk–Brankov-ügy
végső foratókönyvét meghatározó, másokat súlyosan terhelő jegyzőkönyvei (a továbbiakban: jkv.) 1949. július 8-án és 16-án ott készültek.
Brankovot a Szovjetunióból 1949. július 19-én szállították Magyarországra. A Bp. Nb. 1949. szeptember 24-én életfogytiglan tartó fegyház-
büntetésre ítélte, a NOT október 14-én helybenhagyta a határozatot. 1956. április 3-án, egyéni kegyellel szabadult. A Rajk–Brankov-ügy
főperének vádlottjai közül egyedül az ő ügyében nem történt perújítás. Ítéletét 1997. szeptember 12-én – az 1990. évi XXVI. ún. II. semmis-
ségi törvény (a továbbiakban: tv.) alapján, 9. B. 387/1997. sz. alatt – semmisnek nyilvánította a Fővárosi Bíróság (a továbbiakban: Fv. B.)
Annak idején a perkomplexum főperét, az ügygel elérni céloztak érdekében, Rajk és Brankov nevének együttes jelzésével illették.
Elnevezése – Brankov elmaradt rehabilitálása, a Rajkkal összefüggő hagiografia és (egyéb, itt nem részletezett) különböző okok miatt –
„Rajk László és társai” elleni eljárásá zsuorodott, elterelve a figyelmet a per hazai és nemzetközi összefüggéseiről.

2 dr. Zinner Tibor egyetemi tanár, a Legfelsőbb Bíróság tudományos kabinetfőnöke

3 *Örkény István: Forgatókönyv. Tragedia. Budapest (a továbbiakban: Bp.) 1979. Szépirodalmi Könyvkiadó (a továbbiakban: K.), 160. oldal
(a továbbiakban: p.)*

a nyugatra „terjeszkedő” birodalom végvidékein a „csisztká”-hoz, a ’30-as évek második feléből, J. V. Sztálin és köre ellenőrizhetetlen, tobzódó uralkodásának időszakából ismert kirakatpererekhez, politikai tömeggyilkosságokhoz hasonló szörnyűségekre?⁴ E sorozat Albániát, K. Xoxe⁵ és társai ítéletét követően Magyarországon (a prológ: a polgári rendszer megdöntéséhez, és egyéb napi politikai célokhoz, avagy valamilyen személyes indítékból, bosszúból konstruált – 1990 márciusában semmissé nyilvánított – büntetőeljárások után) előbb a Rajk-Brankov-ügyként elhíresült kirakatperrel, majd a többi, a főperhez kötődő titkos tárgyalással vette kezdetét. Miért veszítették életüket, miért szenvedték el a brutális fizikai erőszakot a lefogottak, miért alkalmaztak velük szemben lelki kényszert, és így tovább. Megkísérelhető-e a Rajk-Brankov perkomplexum mozzanatsoraiból és a csatlakozó dokumentációk alapján az ügy rekonstruálása?

A forrásokról

Előbb célszerű az írott források áttekintése. Ezek egyfelől a kommunista pártvezetés (a Magyar Dolgozók Pártja (a továbbiakban: MDP) Politikai Bizottsága (a továbbiakban: PB), Központi Vezetősége (a továbbiakban: KV) és Titkársága), valamint az ország sorsának irányítását kézbe kaparintók ügyvel foglalkozó iratai, valamint a törvénytársaktól úgyszintén hemzseggőfelülvizsgálatok irat-együttese, továbbá a különböző periódusokban (1953 nyarán, 1956 tavaszán, majd 1961–1962-ben) a történelemért célzott (tehát ismételt, napi politikai szükségszerűséget szolgáló) módon felelőssé tett személyekkel összefüggő dokumentumok. Az 1960-as évek elején Kádár Jánosnak⁶ főképp a perekkel – és nem csupán a Rajk-Brankov-ügygel – összefüggő szerepét tussolták el (Nagy Imre⁷ és az ’56-osok törvénytelen felelősségre vonása pedig fel sem merülhetett annak idején). Másfelől a kirakatperrel összefüggő „büntetőeljárás” iratai említethetők. A pártarchívumban őrzött iratok kutathatatlanságát a Magyar Szocialista Munkáspárt

4 *Hovanyecz László*: Népiirtás és tömeggyilkosság. In: Népszabadság, 1999. november 29. p. 14.. 1921 és 1954 között közel 10 millió embert öriztek köztörvényes vagy politikai elítélteként a munkatáborokban, közülük, a kb. 3. 8 millió politikai fogolyból majdnem 800 ezret kivégeztek. Az 1937–1938-ban letartóztatott másfélmillió főből majd 700 ezret lőttek agyon.

5 *K. Xoxe* (régí írásmóddal: Dodze) albán belügyminiszter, aki pártjában tényleg a titóista vonal vezetője volt, 1948 novemberében kizárták társaival együtt az Albán Munkapártból, 1949 tavaszán őt és társait lefogták, 1949. május 12-én bíróság elé állították, június 10-én halálra ítélték, július 8-án kivégezték. Ennek ellenére, mind a tiranai, mind a budapesti és szófiai kiemelkedő, jugoszlávellenes perek „céljaikat illetően semmi- ben sem különböznek”. Magyar Országos Levéltár (a továbbiakban: MOL) XIX – J – 1 – j. Külügyminisztérium iratai (a továbbiakban: KüM. iratok) p.219. 005568/1956. Hrabec István, tiranai ideiglenes ügyvivő jelentése, 1956. szeptember 6.

6 Kádár Jánost, az MDP egyik főtitkár-helyettesét letartóztatták 1951. április 20-án, egyaránt életfogytiglan tartó fegyházbüntetésre ítélte 1951. december 18-án a Budapesti Megyei Bíróság (a továbbiakban: Bp. MB.), majd 1952. december 26-án a LfB. 1954. július 22-én szabadult, e napon rehabilitálta a LfB.

7 Nagy Imrét, miután 1956. november 22-én elhagyta a budapesti jugoszláv követséget, a szovjetek elrabolták, utána Romániába deportálták. 1957-ben Snagovból Budapestre szállították, a vádirat szerint április 17-től előzetes letartóztatásban volt. A Legfelsőbb Bíróság Népbíróági Tanácsa (a továbbiakban: LfB. NT.) 1958. június 15-én halálra ítélte, másnap kivégezték. 1989. július 6-án rehabilitálta a LfB. Elnökségi Tanácsa (a továbbiakban: LfB. ET).

(a továbbiakban: MSZMP) Központi Bizottsága (a továbbiakban: KB) PB 1984. április 25-én újírolag ellehetetlenítette. A szigorúan titkos és zárt iratok kategóriájába kerültek az MDP időszakából a törvénytértő perekkel kapcsolatos anyagok, a testvérpártokkal folytatott tanácskozások iratai és a felsőszintű levelezés, valamint az MDP 1953. júniusi KV-ülésének vitaanyaga. A kutatáshasználat fejezet 31. pontja szerint a szigorúan titkos zárt minősítésű iratok keletkezésüktől számított negyedszázadon belül nem kutathatók. „Ezt követően tudományos, közművelődési célú felhasználásukról a Politikai Bizottság dönt.”⁸ A határozat hatálya felett eljárt az idő.

A korabeli „vizsgálatok”, majd peres eljárások, illetve perújrafelvételek forrásai három csoportba oszthatók. Ide tartoznak egyrészt a ma már nem kutatható, bezúzott, elégetett iratok,⁹ de másolatokban, egyéb dokumentumokban fennmaradtak töredékeik, és ezek a legbecseesebbek. Például Farkas Mihály¹⁰ peréhez a Legfőbb Ügyészség (a továbbiakban: LfÜ.) egyéb (utóbb ugyancsak nagyobb részét megsemmisített) iratokon kívül a Rajk-Brankov-ügy „V – 1500” irattári számú iratanyagából 16 dossziét mellékelte a vádirathoz, és adott át a Legfelsőbb Bíróság Katonai Kollégiumának 1957. február 16-án.¹¹ Onnan ezeket október 3-án vissza is származtatták, de nem az ügyészség, hanem már a Belügyminisztérium (a továbbiakban: BM) illetékes osztálya vette át, majd az átvizsgálást, egyes iratok kiemelését követően valamennyit elégette.¹² Így Rajk és dr. Szőnyi Tibor¹³ egy-egy, Pálffy György¹⁴ és Cseresnyés Sándor¹⁵ kettő-kettő, valamint

-
- 8 A H/281/1984. sz. határozat másolatát Aczél György bocsátotta rendelkezésemre 1990-ben (a továbbiakban: Aczél iratok). Aczél Györgyöt, az idő tájt még az MDP Baranya Megyei Pártbizottságának titkárát 1949. július 6-án tartóztatták le, egyaránt életfogytiglan tartó fegyházbüntetésre ítélte 1950. március 27-én a Budapesti Büntetőtörvényszék (a továbbiakban: Bp. Bttövtszk.), majd 1950. május 20-án a LfB. 1954. augusztus 25-én szabadult, szeptember 1-jén rehabilitálta a LfB.
- 9 Vö. és lásd (a továbbiakban: ld.) részletesebben Tóth Eszter: Zárt irattár a zárt irattárban, Trezor 3. Az átmenet évkönyve 2003. Szerkesztette (a továbbiakban: Szerk.): Gyarmati György, Bp., 2004. Állambiztonsági Szolgálatok Történeti Levéltára (a továbbiakban: ÁBSZTL) kiadása (a továbbiakban: kiad.), p. 235–244. és Baráth Magdolna: Az állambiztonsági iratok selejtezése, megsemmisítése, uo. p. 255–280
- 10 Farkas Mihály, volt honvédelmi miniszter letartóztatták 1956. október 13-án. A Legfelsőbb Bíróság Katonai Kollégiuma (a továbbiakban: LfB. KK.) 1957. március 23-án 6 évi, a legfőbb ügyész törvényességi óvása után a LfB. NT. 1957. április 20-án 16 évi börtönbüntetésre ítélte, 1960. április 5-én egyéni kegyelemmel szabadult.
- 11 Hadtörténelmi Levéltár, Katf. 119/1957. Farkas Mihály ügye a Legfelsőbb Bíróság Katonai Kollégiuma előtt (a továbbiakban: FM LfB. KK.) A LfÜ. Irattára, 002734/1956. sz. Mellékletek jegyzéke a Farkas Mihály és társai bűnügyben, 1957. február 16.
- 12 Uo. Atadási jegy, 1957. október 3.
- 13 Dr. Szőnyi Tibort, az MDP KV Káderosztályának vezetőjét 1949. május 16-án tartóztatták le. A Bp. Nb. 1949. szeptember 24-én halálra ítélte, a NOT október 14-én helybenhagyta a határozatot, másnap kivégezték. Az 1955. november 23–25. között tartott tárgyaláson részben törvénytértő módon rehabilitálták, ügyét végleg, jogilag tiszta helyzetet teremtve, a legfőbb ügyész 1963. június 29-éi indítványa után, ún. előlki megállapítással 1963. július 11-én zárta le a LfB.
- 14 Pálffy György altábornagyot 1949. július 5-én tartóztatták le, a Bp. Nb. 1949. szeptember 24-én ügyét elkülönítette, katonai bíróság elé utalta. A Budapesti Központi Katonai Ügyészség (a továbbiakban: Bp. KKÜ.) vádat emelt ellene, a Budapesti Katonai Törvényszék (a továbbiakban: Bp. KT.) október 10-én halálra ítélte, a Katonai Főtörvényszék (a továbbiakban: K. Ft.) az ítéletet október 21-én helybenhagyta, és 24-én kivégezték. A LfB. KK. a perújítási tárgyaláson újabb törvénytértést követett el, a régi vádpontok alól bűncselekmény hiányában, míg az újabbak alól csupán büntethetőséget kizáró ok címen mentette fel (mert kivégezték). Teljes rehabilitációját 1963. szeptember 27-én hirdette ki a LfB.
- 15 Cseresnyés Sándort, a BM Központi Sajtóosztályának volt vezetőjét 1949. május 24-én tartóztatták le, egyaránt 6 évi kényszermunkára ítélte a Bp. Bttövtszk. 1950. március 20-án, majd a LfB. 1950. május 20-án. A perújítás során, 1955. szeptember 22-én 4 évi börtönbüntetésre ítélte a LfB., ezen a napon szabadult. 1963. április 9-én rehabilitálta a LfB.

Noel Haviland Field¹⁶ három vizsgálati, Rajk és társai bírósági iratait tartalmazó hat, végül Rajk törvényszéki anyagát őrző dossziét. Mindebből fakad, hogy Farkas hadbírák előtti ügyében készült tárgyalási jegyzőkönyv forrásértékét meghatványozzák a bizonyítékok ismertetésével összefüggő oldalak.¹⁷

Miképp és miért tüntették el a dokumentumokat? Azért, mert így a történetekben mások mellett bűnös Kádár főképp ebbéli szerepét elpalástolhatták a megsemmisítéssel vagy azzal, hogy kutathatatlaná tették a törvénytörő perek be nem zúzott irattöredékeit. A számos mozzanathból álló folyamat az MSZMP KB Titkárságának 1957. augusztus 9-ei döntésével indult, aminek értelmében egy bizottság kezdte meg a BM-ben őrzött ún. operatív anyagok felülvizsgálatát. Majd az MSZMP KB PB-nek 1957. október 22-én (másutt: október 29-én – Z. T.) tartott ülésén hozott határozatával utasították a BM-et, hogy „a rehabilitált elvtársakra vonatkozó nyilvántartási anyagokat semmisítse meg. Kezdjék meg az illetékes részlegek a koncepciós perekkel kapcsolatban a nyilvántartásba vett elvtársak anyagainak felülvizsgálását is”.¹⁸ Ács Ferenc¹⁹ ny. ezredes, az állambiztonsági operatív nyilvántartás osztályvezetője, Biszku Béla²⁰ belügyminiszterhez írott levelében, 1958. január 23-án akképp foglalt állást, hogy „javaslom megsemmisíteni elsősorban Kádár János elvtárs »ügyébe«(sic!) keletkezett iratanyagot”. A Rajk-Brankov-ügy iratai közül a nyomozati, vizsgálati anyagokat 1959. augusztus 19-én, a Magyar Rádióban őrzött hanglemezeket (270 darabot) 1961. február 8-án,²¹ míg a tárgyalási iratokat 1961. április 12-én zúzták be.²² Kádár nyomon követte a folyamatot, abban aktív részt vállalt. 1961. január 2-án arról tájékoztatta az MSZMP KB Adminisztratív osztályának vezetőjét, Kaszás Ferencet, hogy a Pálffy és társai kivégzéséről készített film – Vesszenek az árulók! – két példánya is

16 Noel Haviland Field újságíró, volt szovjet kém 1949. május 11-én a csehszlovák hatóságok letartóztatták Prága külvárosában, majd átadták a BM Államvédelmi Hatóságra (a továbbiakban: BM ÁVH) embereinek, akik Budapestre hurcolták. 1954. november 1-jén szabadult, bírósági eljárás nem folyt ellene.

Tényleges tevékenységére, a perekben játszott szerepére ld. a határokon túl, újabban: Karel Bartošek: Vallanak az archívumok. Prága – Párizs (1948–1968). Bp., 2003. Hamvas Béla Kultúrakutató Intézet, p.1–456. és Der Fall Noel Field. Schlüsselfigur der Schauprozesse in Osteuropa. Gefängnisjahre 1949–1954. Berlin, 2005. BasisDruck Verlag, p.1–933 Herausgegeben von Bernd-Rainer Barth und Werner Schweizer. Továbbá Magyarországon: Schmidt Mária: A titkosszolgálatok kulisszái mögött. Hitek, ideológiák és hírszerzők a XX. században, Bp., 2006. XX. Század Intézet kiad., p. 1–320. és Fekete Gy. Attila: Beszélgetés Schmidt Máriával. Egy mesterkém legendája. De Jure, 2006. 1. szám (a továbbiakban: sz.) p. 28–31.

17 Iratok az igazságszolgáltatás történetéhez (a továbbiakban: Iratok) 2. Bp., 1993. Közgazdasági és Jogi K. (a továbbiakban: KJK), p. 601–607. Szerk.: dr. Horváth Ibolya, dr. Solt Pál (a szerkesztőbizottság elnöke), dr. Szabó Győző, dr. Zsanthy János és dr. Zinner Tibor (a továbbiakban: dr. Solt Pál et al.) FM LfB. KK., jkv. 1957. március 18–19. Eredetiben: ÁBSZTL V – 150019. p.151/a–152/b. Főtárgyalási jkv. p.67–70.

18 MOL M – KS – 288. f. 5/47. őrzési egység (a továbbiakban: ő. e.) p. 5. 4. napirendi pont. A határozat alapját az operatív nyilvántartásról készített BM előterjesztése képezte.

19 Ács Ferenc ny. ezredes, a BM II/11., majd az átszervezés után a III/2. – az állambiztonsági operatív nyilvántartó osztály – osztályvezetője.

20 Biszku Béla, a Magyar Forradalmi Munkás-Parasztkormány tagja 1957. február 28-ától, a BM vezetője március 1. és 1961. szeptember 13. között, ezt követően a minisztertanács elnökhelyettese 1962. november 27-ig.

21 MOL M – KS – 288. f. 30/1961. 2. ő. e. Feljegyzés, 1961. március 6.

22 ÁBSZTL V – 142673. Feljegyzés, 1969. december 15.

megsemmisítésre vár.²³ Miután Marosán György is megnézte,²⁴ elégették ezeket,²⁵ hasonló sors várt március 4-én a Magyar Rádióban talált további, Rákosi Mátyás és társai hangját őrző 39 hanglemezzel s egy magnószalagra.²⁶

Az illetékesek pótolhatatlan veszteséget okoztak az iratok bezúzásával. Az állambiztonsági operatív nyilvántartóban dolgozók 1959. június 11-ére befejezték a felülvizsgálatot: kiemelték a Rajk-Brankov - ügyet követően rehabilitáltak katonjait és törölték őket,²⁷ beleértve „a kapcsolatként” nyilvántartásba vettek dokumentációját is.²⁸ Ekkor még 206 vizsgálati dosszié maradt meg a Rajk-Brankov - ügyből, valamint további 384 dosszié tartalmazta a felülvizsgálatok és perújrafelvételek dokumentációját (beleértve az ún. „SZDP- ügy”-et is), ezen kívül a vizsgálati anyagokról mikrofilm is készült. Ezt követően Ács javaslatot készített a további feladatokra, a megsemmisítés, illetve az iratmegőrzés szempontjait részletezve. A javaslattal főnöke, Rajnai (Reich) Sándor egyetértett.²⁹ S ekkor következett a bezúzás. Ennek során 112 fő vizsgálati dossziéja, valamint Rajk és társai 9 dossziében őrzött 2239 oldal bírósági anyagai, valamint Rajk egy dossziényi törvényszéki iratai, 243 oldal terjedelemben váltak a tűz martalékává (a mikrofilmekkel együtt). A nagyságrendet érzékeltetendő: a Rajk-Brankov-ügyben megvádolt nyolc fő – Rajk, Pálffy, Brankov, dr. Szőnyi, Szalai

23 MOL M – KS – 288. f. 30/1961. 2. ö. e. p. 6.. Kádár levele Kaszázhoz, 1961. január 2. Utóbb találtak 118 doboz filmszalagot is, „ennek a filmnek részanyagai másolatai, kivágásai voltak”, ezeket is megsemmisítették. Uo. p. 3.. Feljegyzés, 1961. március 6.

24 Marosán Györgyöt 1950. július 7-én tartóztatták le, egyaránt tévesen ítélte halálra 1950. november 24-én a Bp. Bttóvszk., majd 1950. december 11-én a LfB., miután a Rákositól származó cetlin nem az ő, hanem más személy halálbüntetése szerepelt. Ezért, tehát nem kegyelemből életfogytiglan tartó fegyházbüntetésre módosították ítéletét. 1956. március 29-én, büntetése letöltésének félbeszakításával szabadult. 1956. június 15-én rehabilitálta a LfB.

25 MOL M – KS – 288. f. 30/1961. 2. ö. e. p. 2. . Kaszáz feljegyzése Marosánhoz, 1961. március 9.

26 Uo.5. jkv, 1961. március 4. Az elégetett lemezek közül 20 darab rögzítette Rákosinak 1949. szeptember 30-án, a budapesti Sportszarnokban a „Rajk bandáról” elmondott hírhedt beszédét, 1 magnószalagon a főtűkár 1952. december 15-én tartott parlamenti beszédének részletét őrizték. Rákosinak további egy, Farkasnak, Kádárnak, Andics Erzsébetnek, Darvas Józsefnek, Balogh Istvánnak és Losonczy Gézának egy-egy, Révai Józsefnek két beszédrészlete volt 1949–1950-ból (és nyilatkozott még az alban ügyvivő is a tiranai perről). A korábban két alkalommal kommunista politikai államtitkár *Losonczy Gézát* 1951. március 17-én letartóztatták, október 12-én, jogerősen, a Bp. MB. 14 évi fegyházbüntetésre ítélte. 1954. július 31-én szabadult, 1955. április 30-án rehabilitálta a LfB. 1956. október 30. és november 4. között államminiszter volt. Snagovba deportálták, majd letartóztatták, a börtönben, 1957. december 21-én életét veszítette a „vizsgálati eljárás” alatt. A LFÜ. megszüntette a nyomozást ügyében 1989. június 9-én.

27 Bírósági rehabilitáció alapján 78, internálási rehabilitáció alapján 7, míg a felülvizsgálat során további 12, összesen 97 személyt törölték a Rajk-Brankov-ügygel összefüggő nyilvántartásból, ezzel szemben 16 fő az ún. egyetemes, míg egy fő az ún. kutató nyilvántartásban maradt.

28 Aczél iratok. Ács levele Galambos Józsefhez, a BM II. Főosztály vezetőjéhez, 1959. június 11., valamint jelentés a V – 1500-as (Rajk-Brankov) ügyben keletkezett vizsgálati anyagok, kartonok rendezéséről. Dossziék, kartonok megsemmisítése, meghagyásra javasolt anyagok kiemelése a dossziékból. A BM II/11. osztály jelentése, 1959. június (a továbbiakban: Bezúzási jkv.). *Galambos József* lt. rendőr vezérőrnagy 1956-tól a BM apparátusában dolgozott, nyugdíjazásakor a miniszter első helyettese volt. Az operatív nyilvántartással összefüggő, Biszku által aláírt dokumentum szerint a felülvizsgálatot „fontossági sorrendben kell elvégezni”, a határidőt 1957. december 31-ében szabta meg. MOL M – KS – 288. f. 5/47. ö. e. p. 54. Előterjesztés, 1957. október 2.

29 Rajnai (Reich) Sándor az Államvédelmi Hatóság (a továbbiakban: ÁVH) jogelődeinél kezdte szolgálatát, 1956. november 4-e után a Politikai Nyomozó Főosztály vezetőjének helyettese, ezredes. 1962. augusztus 31. és 1966. július között tanácsos Moszkvában. Előbb a BM III. ÁB Főcsoport vezető-helyettese, majd a III/1., a hírszerzés csoportfőnöke. Utolsó rendfokozata vezérőrnagy volt. Előbb, 1978-tól Bukarestben, majd 1982. augusztusa s 1989. júniusa között nagykövet volt Moszkvában. Elhunyt Detroitban, 1994. késő nyarán, 72 éves volt.

András,³⁰ Ognjenovics Milán,³¹ Korondi Béla³² és Justus Pál³³ –, valamint az ítélethirdetést követően hadbíróági eljárás alá vonandókhoz utóbb megvádolt három fő – Németh Dezső,³⁴ Horváth Ottó³⁵ és Nagy Pál³⁶ – esetében a bezúzott dossziék száma 40 volt, összesen 12544 oldal terjedelemmel.³⁷ Valamennyi, a Rajk-Brankov perkomplexummal összefüggő, bezúzott dosszié összesen 45489 irat oldalt tartalmazott.³⁸

Másrészt a megsemmisítéskor operatív célból kiemelték egyes anyagokat, új vagy egyéb, annak idején ellenséggként kezelt személyek iratait tartalmazó dossziékba helyezték el ezeket, így pl. az ügyszám mellékletként felhasznált „eredeti horthysta dokumentáció” megőrződött. A felülvizsgálati/perújrafelvételi dossziékban a perújítás során keletkezett hivatalos okmányok, javaslatok, tárgyalási jegyzőkönyvek, a rehabilitációt rögzítő bírósági ítéletek vannak. „Az eljárások során azonban az eredeti dossziékból nagyon sok jegyzőkönyvet és egyéb anyagot kimásoltak, lefotóztak és helyeztek el a felülvizsgálati dossziékba.” Így a koncepció anyagok egy része ezekben őrződött tovább. Épp ezért javasolta az operatív nyilvántartás vezetője ezen irat-együttesek átnézését, szétbontását, és a másolati anyagok kiemelését, megsemmisítését, majd a megőrzésére szánt dokumentáció visszavarrását a dossziéba, és továbbra is zárt anyagként való őrzését 1959-ben. A végrehajtást – mert semmi sem lehet tökéletes – az ügynek és holdudvarának számos, korabeli irata túlélte. Ezek a dokumentumok ma az ÁBSZTL-ben vannak, a kutatási szabályzat alapján engedélyezett felhasználásuk.

Míndez azonban nem a vég, hanem a kezdet volt. Az MSZMP KB PB-nek állás-

-
- 30 Szalai Andrást, az MDP KV Kádérosztályának helyettes vezetőjét 1949. május 16-án tartóztatták le. A Bp. Nb. 1949. szeptember 24-én halálra ítélte, a NOT október 14-én helybenhagyta a határozatot, másnap kivégezték. Az 1955. november 23–25. között tartott tárgyaláson részben törvénysértő módon rehabilitálták, ügyét végleg, jogilag tiszta helyzetet teremtve, a legfőbb ügyész 1963. június 29-ei indítványa után, ún. elnöki megállapítással 1963. július 11-én zárta le a LfB.
- 31 Ognjenovics Milán magántisztviselőt, aki a Magyarországi Délszlávok Demokratikus Szövetségének előbb országos titkára volt, utóbb, mint főtitkárhelyettes 1949. július 5-én tartóztatták le. A Bp. Nb. szeptember 24-én, majd a NOT október 14-én 9 évi fegyházbüntetésre ítélte. 1956. január 6-án szabadult, július 24-én rehabilitálta a LfB.
- 32 Korondi Béla rendőrezredest 1949. június 6-án tartóztatták le. A Bp. Nb. 1949. szeptember 24-én ügyét katonai bíróság elé utalta. A Bp. KKÜ. vádat emelt, a Bp. KT. október 10-én halálra ítélte, október 21-én a K. Ft. helybenhagyta a határozatot, 24-én kivégezték. 1955. november 30-án rehabilitálta a LfB. KK.
- 33 Justus Pált, a Magyar Rádió alelnökét 1949. június 18-án tartóztatták le, 1949. szeptember 24-én a Bp. Nb. életfogytiglan tartó fegyházbüntetésre ítélte, a NOT október 14-én helybenhagyta a határozatot. 1955. november 29-én szabadult, a LfB. részben rehabilitálta őt ezen a tárgyalási napon. Az újabb törvénysértő ítélet miatt 1956. szeptember 27-én tartott tárgyalás során rehabilitálta a LfB.
- 34 Németh Dezső moszkvai katonai attasé 1949. augusztus 6-án tartóztatták le. 1949. október 10-én a Bp. KT. halálra ítélte, 1949. október 21-én a K. Ft. helybenhagyta a határozatot, 1949. október 24-én kivégezték, 1955. november 30-án rehabilitálta a LfB. KK.
- 35 Horváth Ottó rendőr alezredest 1949. július 5-én fogták le, 1949. október 10-én a Bp. KT., majd október 21-én a K. Ft. halálra ítélte, 1949. október 24-én kivégezték. Előbb 1956. szeptember 27-én törvénysértő perújítást hajtottak végre, végleg 1964. június 3-án rehabilitálta a LfB.
- 36 Nagy Pál ht. alezredest 1949. augusztus 16-án tartóztatták le. 1949. október 10-én 12 évi fegyházbüntetésre ítélte a Bp. KT., október 21-én a K. Ft. helybenhagyta ítéletét. 1955. január 26-án szabadult, április 28-án rehabilitálta a LfB.
- 37 Rajk: 10 dosszié 3983 oldal, Pálffy 3 dosszié 1234 oldal, Brankov 2 dosszié 740 oldal, dr. Szőnyi 7 dosszié 1888 oldal, Szalai 5 dosszié 1521 oldal, Justus 8 dosszié 2720 oldal, Korondi 2 dosszié 526 oldal, míg Németh, Horváth, Ognjenovics és Nagy esetében egy-egy dosszié 213, 220, 218, valamint 21 oldal terjedelemmel.
- 38 Aczél iratok. Bezúzott irtv. Az akkori Munkásmozgalmi Intézet 7, a kémelhárítás 9, a hírszerzés 3, a belső reakció elhárítása 4 fő irataiból részesült. Az állambiztonsági operatív nyilvántartásban maradt (különböző okokból) 4 személy iratanyaga.

foglalása szerint további bezúzásokat hajtottak végre. Mi maradhatott meg? Amikor 1962. október 23-án az MSZMP KB PB-a meghatározta a megsemmisítendő iratok körét („a koncepciót tartalmazó anyagokat, a munkásmozgalmi káderekre összegyűjtött, »kompromittáló« jelentéseket, feljegyzéseket”)³⁹ szinte már alig akadt bezúzni, elégetni való irat azokon kívül, amiket az augusztusban hozott MSZMP KB határozathoz felhasználtak, másfelől amikor arról foglalt állást, hogy zárt anyagként mi maradhat meg, valójában a három évvel korábban történeteket erősítette meg. Kiegészítve azzal, hogy a perújrafelvételek teljes anyaga, a rehabilitációs okmányok, „a koncepciók ügyek keretében eljárás alá vont, de attól függetlenül elítélt és nem rehabilitált személyekre vonatkozó” iratok, valamint „a horthysta detektívekre, csendőrökre vonatkozó nem koncepciók jellegű munkásmozgalmi vagy állambiztonsági szempontból értékes” dokumentumok mellett megőrzik szigorúan titkos, zárt anyagként (három dossziében: Rákosi, Farkas és Gerő Ernő⁴⁰ – Z. T.), „a törvénysértésekért felelős személyek felelősségét bizonyító dokumentumokat (ezek egy része koncepciót is tartalmaz)”. Az ártatlanul meghurcolt személyek tulajdonát képező dokumentumokat (kintüntetési okmány, családi okirat, fénykép stb.), amennyiben mód nyílik rá, vissza kell szolgáltatni a jogos tulajdonosoknak.⁴¹

Az ügyel összefüggő „büntetőeljárás” iratainak harmadik csoportját a majdan kuthatatók alkotják. De nem Magyarországon!⁴² Mindenekelőtt, vélhetően a Szovjetunió felbomlását követően létrejött legnagyobb államalakulatban őrzött, az ügyel összefüggő iratanyagok tartoznak ide. Ezek létét bizonyítják a fennmaradt felülvizsgálati iratok (pl. Brankov moszkvai kihallgatási jegyzőkönyveinek töredéke 1949. július 8-áról, valamint 16-áról). Továbbá a Budapestről a moszkvai illetékeseket, főnökeiket tájékoztató állambiztonsági tanácsadók jelentései a vezető magyar politikusokkal, államvédelmiskkel folytatott beszélgetéseikről, feladatuk végzéséről, valamint az ún. kettős kihallgatások anyagai. (Kádár ezekből pároldalnyi, tudatosan kiválogatott, Rákosit terhelő, az ügyben Magyarországon a per végző forgatókönyvét elkészítő szovjet állambiztonsági tanácsadókat majdhogynem a magyar pártfőtitkár Rajkékhoz hason-

39 Hozzáfüzték zárójelben: „Számos KB tagot és az összes volt követet, nagykövetet érinti.”

40 Gerő (Singer) Ernőt letartóztatták 1922 szeptemberében. A bíróság 15-én fegyházbüntetésre ítélte. A Szovjetunióba távozhatott 1924 szeptemberében.

41 MOL M – KS – 288. f. 5/280. ó. e. 42. o. 3. sz. melléklet, 1962. október 18. Ld. újabban Baráth Magdolna i. m. p.255–280.!

42 Aczél iratok. Bezúzási jkv. Az állambiztonság további osztályainak – kémelhárítás, hírszerzés, belső reakció elhárítása – átadott dossziék, 16 személy anyagából kiválogatott töredékek ugyan az ügy során keletkeztek, jutottak a hatóságok birtokába, de ezek nem érintik az érdemi vonatkozásokat. A kémelhárításnak átadott iratok: 1949. évi fogdajelentések – 41 oldal –, egy 16 oldalas (ismeretlen tartalmú) tanulmány, egy OSS igazolvány (Office of Strategic Services (a továbbiakban: OSS) = Stratégiai Szolgálatok Hivatala), az angliai magyar emigrációról feljegyzések – 5 oldal –, a CIC-vel összefüggő anyagok (Counter Intelligence Corps = (amerikai) Kémelhárító Szervezet) – 19 oldal –, valamint egy magyar Gestapo tiszt szerepe az ellenállási mozgalom elárulásában – 1 oldal –, és a karhatalmi kiképzés tapasztalatairól írott 24 oldalas feljegyzés. A hírszerzés három személy anyagából kapott irat 14, 24, illetve 6 oldal terjedelemben. A belső reakció elhárítása 4 személy irataiból 14 oldal kapott, közülük három halott volt, és két élő személyt érintett tartalmuk. Négy személy iratanyaga az operatív nyilvántartóban maradt, 44, 330, 267, illetve a közülük egyetlen nem élő 16 oldalas dokumentációja.

ló áldozataként beállító iratot kapott 1962-ben.) A Kominform szovjet illetékeseinek Moszkvát értesítő írásai is ide tartoznak (ezekről tudósítanak az Oroszországban kiadott forrásgyűjteményekben, gyér számban közzétett iratok, valamint tanulmányokban citált dokumentumrészletek). A Kádárnak megküldött további anyagok is az utódállamban őrzött források fontosságára utalnak (pl. Field személyéről készült összeállítás, a tanácsadók 1949. július 2–4. közötti értekezletének jegyzőkönyve – Marosán idézett ebből 1962. augusztus 15-én az MSZMP KB ülésén) stb.⁴³ S ott őrzik a Magyarországról különböző szovjet szervezetek jelentő, a Szovjetunió megbízásából tevékenykedő ügynökök dokumentációját is (amire pl. Szűcs Ernő⁴⁴ jelentéseinek, levelezésének Magyarországon maradt másolatai a bizonyítékok.). Ezeknek az iratanyagoknak, valamint a szovjet birodalom végvidékén lezajlott kirakatperek kikényszerítésében bűnös sztálini párt- és állami vezetés, valamint állambiztonság iratainak hiányában – és nem kevésbé az amerikai⁴⁵, csehszlovák, lengyel, német és svájci archívumok mélyén rejtőző iratok nélkül – számos, az ügyel összefüggő kulcskérdésnél homályban tapogat a kutatás, feltételezésekre kényszerülnek a kutatók. Holott az „1949 tavaszán – kora nyarán zajló »vizsgálat« során számos jel mutatott arra (miként a »hivatalból« tájékozott Kádár is részben utalt erre),⁴⁶ hogy egy klasszikus, a moszkvai hagyományokon alapuló, a térség több országát átfogó kirakatper van készülőben.”⁴⁷

N. SZ. Hruscov 1961. október 27-én, a Szovjetunió Kommunista Pártja (a továbbiakban: SZKP) XXII. kongresszusán ekképp fogalmazott: **„Kötelességünk, hogy gondosan és sokoldalúan tisztázzuk a hatalommal való visszaélés ügyeit. Múlik az idő, mi meghalunk valamennyien, de amíg dolgozunk, sok mindent tisztázhatunk és kell is tisztáznunk. Meg kell mondanunk az igazságot a pártnak és a népnek. Mindent el kell követnünk, hogy már most megállapíthassuk az igazat, mert minél több idő telik el ezeket az eseményeket követően, annál nehezebb lesz kideríteni az igazságot. Mint mondják, a halottakat nem lehet feltámasztani, de szükséges, hogy ezek a dolgok a valóságnak megfelelően kerüljenek a párttörténetbe. Meg kell tennünk ezt, hogy sohase ismétlődhessenek meg az ilyen jelenségek.”**⁴⁸

43 MOL M – KS – 288. f. 4/53. Az MSZMP KB ülésének jegyzőkönyve, p. 36. 1962. augusztus 15.

44 Szűcs Ernő illegális kommunisztát letartóztatták 1929 szeptemberében. A bíróság kétévi és 2 hónapi fegyházbüntetésre ítélte. A Szovjetunióba távozatott 1941-ben. Az onnan hazatért államvédelmi ezredet letartóztatták 1950. szeptember 23-án, agyonverték az ávósok november 21-én.

45 A könyv írása idején vált lehetővé a levéltári kutatás a vonatkozó iratokban az USA-ban. A továbbiakra utal, hogy a történetekben szenvedővé vált H. Fieldnek a CIA irataiban történő kutatási kérelme válasz nélkül maradt. (http://www.conservapedia.com/Noel_Field) H. Fieldet letartóztatták Varsóban, 1949. augusztus 22-én, szabadult 1954. október 5-én, ártatlanságáról tájékoztatták a közvéleményt aznap, távozott Lengyelországból. Elhunyt az USA-ban 2001. január 23-án

46 MOL M – KS – 276. f. 62/40. ö. e.p. 1–2.

47 Zinner Tibor: Az egyik gyűjtőzsinór a Rajk-Brankov - ügyhöz (is) (a továbbiakban: Zinner: Gyűjtőzsinór). Bp., 2001. Történeti Hivatal kiad., p.348. In: Katonai perek a kommunista diktatúra időszakában 1945–1958. Szerk.: Okvath Imre. Az elmúlt évtizedben kutathatóvá vált amerikai, csehszlovák, lengyel, magyar, német és svájci iratok lehetővé tették számos, azidőtájt hipotetikus következtetés pontpánsítását

48 Az SZKP XXII. Kongresszusa. Bp., 1962. Kossuth K.p. 633–634.. Hruscov vitazárója.

Magyarországon ellenkezőképp alakult a hruscsovi kívánalom. Ebben Kádár nem követte hatalomra segítőtjét. Viszont tájékoztatta őt egy évvel később arról, hogy a magyarországi perek „egyes mozzanataiban... szerepet játszottak volt szovjet vezető személyek és a Szovjetunió állambiztonsági szerve is”. Nem rejtette véka alá, hogy a Magyarországon működött szovjet tanácsadók is „aktívan részt vettek az ügyek hamis vágányra terelésében”. A Rajk-Brankov-ügyben folytatott magyar-szovjet együttműködésről, az ártatlanul lefogott Field, volt amerikai diplomatával összefüggésben rögzítették, hogy e munkamegosztás tetten érhető az ügyben „igen jelentős szerepet játszó személy szerepének tudatosan meghamisított megállapításában”, majd őrizetbe vételében. Noha tudták róla, hogy szovjet szerveknek dolgozott már az 1930-as évek derekától, „ugyanakkor azt állították róla, hogy az ellenség ügynöke”.⁴⁹

A magyarországi büntetőperes eljárásokba a Szovjetunió részéről Sztálin és képviselői: politikusok és állambiztonságiak egyaránt beleszóltak, mi több, azok tragikus végkifejletét is meghatározták, napjainkban azonban ezek a dokumentumok nem, illetve alig kutathatók. Amiket Oroszországban megjelentettek, azok töredékek, főként azzal a céllal, hogy a történekeért az alapvető felelősséget másokra hárítsák. Ezek a sajátosan szelektív forráskiadványok jelzik, hogy „nem mindenütt igény a múlt árnyoldalaival, jelesül a birodalmi politika következményrendszerével, az exportált sztálini rendszerrel való őszinte szembenézés.”⁵⁰ Noha Gerő 1954. február 18-án, Rákosi 1955. augusztus 24-én, Kovács István (Rosner Jenő) budapesti elsőtítkár 1956. május 7-én jelezte a budapesti szovjet nagyköveteknek, hogy M. I. Belkin tábornoknak⁵¹ minő szerepe volt a Rajk-ügy hamis vágányra terelésében,⁵² Földes László volt belügyminiszter-helyettes memoárjának megjelenéséig szó sem esett nyilvánosan Magyarországon az államvédelemnél, illetve állambiztonságnál 1949-1950-tól létrejött folyamatos szovjet tanácsadásról. A visszaemlékező ráadásul akkor sem a valós tényeknek megfelelőképp, hanem épp ellenkezőleg, féligazságokat írt róla.⁵³

A jelenleg rendelkezésre álló források alapján a Rajk-Brankov-ügy forrásvidéke további, nem magyarországi levéltárakban folytatandó alapvető kutatásokat igényel, beleértve a még lehetséges visszaemlékezés-gyűjtést is.⁵⁴ Az írott források speciális

49 Iratok 1. Bp., 1992. KJK, p.664–666. Szerk.: dr. Solt Pál et al. „Tájékoztató jelentés az SZKP KB részére a személyi kultusz idején elkövetett magyarországi törvénysértésekkel kapcsolatban (a továbbiakban: Tájékoztató jelentés), 1962. augusztus 17.”

50 Zinner: Gyűjtősinór 348. o. Kivételként említhető a Szovjetszkij Szouz i vengerszkij krizisz 1956 goda. Dokumenti. (A Szovjetunió és a magyar krizisz 1956-ban. Dokumentumok.) Moszkva, 1998. ROSSZPEN Szerk.: V. T. Szereda és A. Sz. Sztikalin.

51 M. I. Belkin vezérőrnagy, 1945-től, 1947-1950 között a Központi Hadseregcsoport Elhárítási Osztályának főnöke. 1951 októberében letartóztatták cionista váddal, Sztálin halála után szabadult. 1954-ben megfosztották tábornoki rangfokozatától.

52 Baráth: Nagykövetjelentések, p.142, 248 és 287.

53 Földes László: A második vonalban, Bp., 1984. Kossuth K., p.284-285

54 Példaként említhető Rákosi rokona, a kémelhárítás vezetőjének, Dékán Istvánnak felesége (Rákosi Éva), aki Magyarországon él, és számos visszaemlékezést, útleírást is publikált. Ld. legújabban: D. Kardos Éva: Vörös alkony – Partizántól kurtizánig, Bp., 2004. Papirusz Book, p. 1–341. Ő, az egykori, második világháborút követően funkcionált magyar kémelhárítást már a Rajk-Brankov-ügy előtt tanácsaival segítő G. S. Jevdokimenko alezredes (utóbb ezredes), Magyarországon a szovjet elhárítás egyik vezetője magyar tolmácsa volt. ÁBSZTL V –

válfaját alkotják a forráskritikát igénylő memoárok. Ezek sajátos optikáját egyfelől keletkezésük politikai helyzete eleve determinálta, másfelől – és ez szakkörökben már köztudott – a néhai MSZMP Párttörténeti Intézetében őrzött memoárokat nem csupán irodalmilag, hanem tartalmilag is szerkesztettek, esetenként átszerkesztették, majd ezt követően hitelesítették a szerzőkkel. A nyilvánosságot kapott emlékiratokat előbb az MSZMP KB kijelölt illetékese – főképp Nemes Dezső és Óvári Miklós, esetenként Aczél, Réti László, valamint Molnár János és mellette tucatnyi párttörténész – (a hatályos „vonal” szempontjai szerint) lektorálta, engedélye nélkül a könyvkiadók pedig ki sem adhatták ezeket 1989 végéig. Áttörést, alapvető szemléletváltozást Farkas Vladimírnak a színrelépése hozott.⁵⁵ Az 1980-as évek első felében e sorok szerzőjével osztotta meg emlékeit (másfeles sorközzel 1023 oldalnyi gépelt szöveg tartalmazza ezeket), majd a ’80-as évek második felében, országszerte tartott előadásai ütöttek részt az 1962-ben örökkévalónak alkotott, kanonizált, hamis interpretáción. Emlékirat az olvasók széles táborában egyfelől revelációt, másfelől az érintettekől dühödt acsarokodást váltott ki. Az ügyekben annak idején részt vett, de eleddig érintetlennek tűnt pártvezetők, valamint évtizedeken át anonim államvédelem még élő tagjai, valamint a hozzátartozók, az elvbarátok felháborodását vonta maga után. Levéltári kutatásainak közzététele pedig a történelemmel hivatásszerűen foglalkozók lehetőségeit növelte.⁵⁶

A rendszerváltást követően, a szerzők hozzájárulása nélkül tette közzé előbb sorozatban (1991. május 30. és június 21. között) az Új Magyarország, majd e napilap és a Zrínyi Könyvkiadó könyvként a Németh-kormány által felállított tényfeltáró bizottság történész albizottságának 1990-ben készített jelentését, ami az 1945–1963 közötti törvénysértéseket tárta fel, és megalapozta azok törvényi úton történő orvoslását. A

150019/4. p.156/a. Farkas Mihály pere a LfB. KK. előtt, Faludi Ervin tanúkihallgatása, 1957. március 16.; uo. V – 142753. p.190. Károlyi Márton 1955. szeptember 20-án tett vallomásában említi, hogy dr. Szebenyi Endre önmagát terhelő „vallomás”-ánál Dékáné is jelen volt vele együtt, de nekik nem volt érdemi szerepük a „jkw.” elkészültében. A „Tájékoztató jelentés” (p.668.) felsorolja, hogy dr. Szebenyi kihallgatásában „Jevdokimenko és Alekszejev alezr.” vettek részt. Azaz dr. Szebenyi jkw.-ét Jevdokimenko gyártotta. **Dékán István** államvédelmis 1950. június 13-ig vezette a kémelhárítást. 1953. május 8-án reaktiválták, de már részt vett a Péter Gábor és társai elleni eljárás „vizsgálat”-ában január 12-étől, annak operatív vezetőjeként. Belügyminiszter-helyettes, vezérőrnagy volt 1956 szeptemberéig. **Jevdokimenko** szovjet állambiztonsági tiszt, ezredes, a Magyarországon tevékenykedő szovjet elhárítók egyik vezetője. **Faludi Ervin**, volt államvédelmi főhadnagyot (letartóztatásakor húspipari vállalati vezetőt) 1956. október 5-én fogták le. Az LfB. KK. 4 év börtönbüntetésre ítélte 1957. április 13-án. **Károlyi Márton**, az ÁVH Vizsgálati Osztályának volt vezetőjét (lefogásakor az igazságügyi tárca osztályvezetőjét), 1953. január 17-én tartóztatták le. A Budapesti Hadbírósg (a továbbiakban: Bp. Hb.) 1953. december 24-én 12 évi börtönbüntetésre ítélte, jogerősen. 1956. november 28-án szabadult. A perújítást követően, 1957. június 15-én 9 évi börtönbüntetésre ítélte a LfB. Nem fogták le, kitöltötte büntetését, mert az feleződött az 1953. évi 11. sz. törvényerejű rendelet alapján. **Dr. Szebenyi Endrét**, a BM volt államtitkárát 1949. június 7-én tartóztatták le, egyaránt halálra ítélte a Bp. Btötvszk. 1950. március 20-án, majd a LfB. 1950. május 20-án, kivégezték május 26-án. A LfB rehabilitálta 1955. október 13-án. **Péter Gábor altábornagyot**, az ÁVH vezetőjét őrizetbe vették 1953. január 3-án. A Bp. Hb. 1953. december 24-én, a Katonai Felsőbírósg (a továbbiakban: K. Fb.) 1954. január 15-én életfogytiglan tartó, a LfB. KK. 14 évi börtönbüntetésre ítélte a perújítási tárgyaláson, 1957. június 15-én. Egyéni kegyellemmel, 1959. január 10-én szabadult.

55 Farkas (Löwi) Vladimírt, az ÁVH volt alezredését 1956. október 5-én letartóztatták. A LfB. KK. 12 évi börtönbüntetésre ítélte 1957. április 13-án, egyéni kegyellemmel szabadult 1960. április 1-jén.

56 Farkas Vladimír: Nincs menség. Az ÁVH alezredese voltam. Bp., 1990. Interart kiad. p.1–646. Farkas Vladimír: Rákosi és Sztálin titkos táviratváltásai. Milyen hosszú volt a póráz? Magyar Hírlap, 1993. június 23.

Törvénytelen szocializmusban először jelentek meg az addig féltve őrzött iratokból részletek, illetve tények Kádárnak a Rajk-Brankov-üggyel (valamint egyéb perekkel) összefüggő szerepéről.⁵⁷ Az 1990-es évek elejétől kezdve Magyarországon dokumentumkötetekben, illetve egyedi forrásközlés útján a Rajk-Brankov-ügy számos irata látott napvilágot (volt, ami több alkalommal is).⁵⁸ Az ügygel foglalkozó szakirodalmi publikációk magukon viselik a frissen létrejött tudományos kutatóhelyek, átalakuló korábbi műhelyek pártpolitikai orientáltságát. A korábbi elfogultságoktól sem mentes a szakirodalom. A történekről, főképp abban Kádár szerepéről (és rendszeréről), valamint más érintettekről (különösképp Farkasról) írottaknál az egykori mundér védelme vagy épp a dühödtt ellenszenv érzékelhető. Holott „a Rajk-Brankov-ügy nem tekinthető sem 1989/1990 előtt, sem napjainkban pártügynek. Kisugárzó hatása nem csupán az ország, hanem tágabb környezete, főként Kelet-Közép-Európa számos államának polgárait sújtotta. A kirakatperrel elérni kívánt stratégiai és taktikai célok nem szűkültek le a párttagságra.”⁵⁹

A hatályos jogszabályokat semmibe vették az ügy keletkezésétől az azt kézben tartók (mentelmi jog figyelmen kívül hagyása stb.), sőt a „vizsgálat” végén, az elsőfokú tárgyalásnál pedig épp a hazai és a nemzetközi közvélemény félrevezetésére használtatták fel azokat. Köztudott: e perek ún. adminisztratív vonatkozású elő- és utótörténete, az államvédelmis „vizsgálatok”-tól a felülvizsgálatokon át a (legfelsőbb) bírósági jogerős határozatokig csupán a nemzeti „keretjáték”-ok (annak idején szigorúan titkos, ma már) ismert része. Csak a valós mozgatórugók, a (megismerésre váró nevekkel bemutatható) döntéshozói szintek és kapcsolódási pontjaik adhatják a választ a miértekre, a sztálini „tisztogatás” második, immár „tábor”-szerű megjelenésére.⁶⁰

A két kötet és a feldolgozás a Rajk-Brankov-ügy hiteles feltárását úgy szolgálja, hogy a lehető legtöbb, korabeli, fennmaradt jegyzőkönyvet, illetve részleteiket felidézzi. A Rajk-Brankov-per, az ügy szétválasztását követően tárgyalta Pálffy és négy társa ügygel, valamin az ún. mellékperekkel együtt tárgyalja.⁶¹ Az előzményeknél utal a

57 Törvénytelen szocializmus (a továbbiakban: Törvénytelen). A tényfeltáró bizottság jelentése. Bp., 1991. Zrínyi K. – Új Magyarország kiad. p.1-367. Írták: Zinner Tibor, Szakács Sándor, Balogh Margit, Habuda Miklós, Markó György, Svéd László és Szomszéd Imre. A szerzők hozzájárulása nélkül kiadott kötet a jelentésben előfordult nevek gépelési hibáit is átvette, ennyiben is „facsimile”, kivéve az elhagyott két utolsó jegyzetet – a szerzők nevét, valamint a Legfelsőbb Bíróságnak kifejezett köszönetet a bizottság munkájához nyújtott segítségért.

58 Az Iratok az igazságszolgáltatás történetéhez öt kötetben (Bp., 1992–1996 között, KJK kiad.) a Rajk- Brankov „üggyel” összefüggő 77 dokumentumot tett közzé. Hajdu Tibor több, közöltük két fontos forrást közölt: Farkas és Kádár Rajknál (a továbbiakban: Hajdu: Június 7.). Társadalmi Szemle 1992. 4. sz. p. 70–89., valamint 1949. május 23-án este Farkas Mihály elvtárs kihallgatta Szónyi Tibort (a továbbiakban: Szónyi jkv.), Mozgó Világ, 1993. 6. sz. 100–111. o. Ez utóbbi, Hajdu által nem közölt forrása: MOL M – KS – 276. f. 62/. ő. e. p. 81–88. Dr. Szónyi Tibor kihallgatási jegyzőkönyve, 1949. május 23. (másolat Farkas és Kádár 1949. június 7-én éjjel Rajkkal folytatott „beszélgetése” több publikációban kapott teret.

59 Zinner: Gyűjtőszinór. p. 349..

60 Uo. p.242.

61 Az ún. mellékpereket – a tervek szerint – a második kötet mutatja be.

sztálini birodalmi politika konstruált perekhez vezető jellegzetességeire, arra, hogy miként alakult a nemzetközi helyzet a Kominform bukaresti értekezletéig, feltárva a szovjet-jugoszláv konfliktust. Bemutatja, hogyan teremtődött meg Magyarországon a helyzet arra, hogy csak a sztálini „vonal” létezhet, és ennek első látványos jelét, a „trockisták”-kal szembeni fellépést. Szól arról, hogy miképp állította a Sztálin által eldöntött stratégiai váltás a politikai rendőrség és Rajk viszonyát fókuszba, kitérve Rajk és a „moszkvai” elvtársak kapcsolatára. Megismertet azzal, hogy egyfelől az évek során Field és múltjának átértékelt következményei, másfelől a Kominform bukaresti határozatát követően életét vesztt M. Moić ügyének utóélete során Barov sajtóattasé sorsa miként vált az 1949-es eljárás két gyújtózsínörjává. Elemzi, miért volt csupán ideiglenes „főkém” az 1949. május közepi letartóztatások idején egyfelől dr. Szőnyi, másfelől Szalai. Érzékelteti Moszkva közvetlen és közvetett (a Kominformon keresztül érvényesülő) szerepét a Rajk lefogásához vezető úton. Az első kötet itt zárul a mutatókkal: összeállítással a felhasznált irodalomról és a névmutatóval. A második kötet részletezi az A. Hiss ügyétől független „jugoszláv szál” kiterjedését.⁶² Tudósít arról, miért sikertelenek Rajk megtörésének különböző kísérletei. Láttatja a pártfórumok szerepét, a pártvezetés és a közvélemény tájékoztatását. Szól a vádakról, betekintést nyújt a horthysta rendőrök „vallomásai”-ba és Rajk megtörésének kezdetébe. Feleleveníti a szovjet tanácsadók érkezésének hátterét és következményét, azt, hogy miképp lesz „moszkvai per” a Budapesten tárgyalandó ügy. Okát adja a katonai szál keletkezésének, Pálffy és társai letartóztatásának. Szót ejt a paksi „találkozó” koncepciójának összefüggéseiről. Nem hallgat a távollévő J. B. Titót helyettesítő Brankov szerepéről, Moszkvában készült jegyzőkönyveiről, hazaszállításáról, szökési kísérletéről. Egyértelművé teszi, hogy a kirakatperhez szükséges Rákosi által készített vádirat Sztálin kézjegyét viseli magán, miként bölintott arra, s erről a pártvezetést és a közvéleményt miként tájékoztatták szeptember elején, hogyan határoztak a propagandáról stb. Áttekinti a pereket, és azt, hogy az 1949-es, bíróságok előtt folyt eljárások lezáráshoz miként viszonyult a szovjet párt első embere. Tárgyszerűen tudósít a lavina-effektusról, a Rajk-Brankov-per hazai és nemzetközi következményeiről: a Kominform újabb, Magyarországon hozott, 1949. novemberi határozatáról, a perek határokon belüli és kívüli eszkalációjáról. Boncolja azokat az összefüggéseket, amik torzóvá tették mind a felülvizsgálat, mind a felelősség kérdését egyfelől 1953 nyara – 1956 ősze között, másfelől a későbbiekben. A második kötet az 1955-ben és 1963-ban lefolytatott rehabilitációs eljárásokkal zárul. Ezt követik a dokumentumok.

62 A. Hiss amerikai diplomata, a szovjet katonai hírszerzés munkatársa volt, diplomataként eljutott Jaltába, az ENSZ alakuló közgyűlésének főtájkára volt San Franciscóban.

A birodalmi politika és a perek expanziója

Vajon az újabb gyilkosságokat illetően vátesz volt-e Koestler, midőn a valós történelmi körülmények közé helyezve, egy kitalált személy, „N. SZ. Rubasov polgártárs” alakjába tömörített számos, az ún. „moszkvai perek”-et követően kivégzett áldozat és a kihallgatók vizsgálat alatti viszonyát rögzítette? Az agresszív tiszttel mondatta el mindazt, amit a szerző a diktatórikus rendszer védelmében alkalmazott sztálini stratégiáról és taktikáról érzett, mindazt, ami a „felépíthető-e a szocializmus egy országban vagy sem” vitának gyakorlati eldöntésekor oly véresen bekövetkezett: „Amikor győzelemre jutott forradalmunk, abban bízunk, hogy a többi ország követni fog bennünket. Ehelyett a reakció hulláma következett és azzal fenyegetett, hogy elönt bennünket. Két áramlat volt akkor a Pártban. Az egyik a kalandoroké, akik mindenünket kockára akarták tenni, hogy külföldön előmozdítsák a forradalom ügyét. Maga ezek közé tartozott. Mi felismertük, hogy ez az áramlat veszedelmes és hozzáláttunk, hogy likvidáljuk... A párt vezetőjének távlata szélesebb, taktikája szívósabb. Felismerte, hogy minden azon múlik most, hogy átvészeljük-e ezt a reakciós hullámot, meg tudjuk-e védeni ezt a bástyát. Felismerte, hogy tíz, húsz, talán ötven évbe is beletelik, míg a világ megéri az újabb forradalmi hullámra. Addig egyetlen kötelességünk van csak: az, hogy megmaradjunk. Az erődöt tartani kell bármi áldozat árán.⁶³ Vezetőnk páratlan éleslátással ismerte fel ezt az elvet és következetesen alkalmazza. Az Internacionálé politikáját alá kell vetni saját országos politikánknak. Aki ezt nem akarja megérteni, azt meg kell semmisítenünk. Fizikailag likvidálni kellett legjobb európai funkcionáriusaink egész sorát. Attól sem riadtunk vissza, hogy széttözúzzuk saját külföldi szerveinket, ha az volt az ára, hogy tarthassuk az erődöt. Ha kellett együttműködtünk reakciós hatalmak rendőrségével, hogy elnyomhassanak olyan forradalmi mozgalmakat, amelyek rosszkor jöttek volna. Hogy az erődöt tarthassuk, attól sem riadtunk vissza, hogy eláruljuk barátainkat és egyezkedjünk az ellenségeinkkel. A történelem róttá ránk ezt a feladatot, mint az első győztes forradalom képviselőire. A rövidlátók, a széplelkek, a moralisták ezt nem értették meg, de a forradalom vezetője megértette, hogy minden azon múlik: fennmaradunk-e... A pártvonal világos. Taktikáját az az elv határozza meg, hogy a cél szentesíti az eszközt. Kivételesen minden eszközt. Ennek az elvnek a szellemében a közvádoló az életét fogja követelni... Frakciója döntő vereséget szenvedett. Maguk meg akarták osztani a pártot, pedig tudták, hogy ez polgárháborúhoz vezetne... Lehet, hogy hónapokon belül háborúba sodródunk. Az ilyen áramlatok katasztrófába vezetnek. Ezért oly parancsolóan szükséges, hogy a párt egészséges legyen. Vakfegyelmre és hiánytalan bizalomra van szükség.”⁶⁴

63 MOL M – KS – 276. f. 52/7. ö. e. p. 77. Kovács István felszólalása az MDP KV ülésén, 1949. május 31. „Nekünk rendkívül ébereknek kell lennünk – mondotta Sztálin elvtárs – és nem szabad elfelednünk, hogy pártunk erőd, melynek kapui csak a kipróbáltak előtt nyílnak meg.”

64 Arthur Koestler p. 133–134.

viszonyában. A lefagyott nemzetközi légkörben új helyzet teremtődött. Az együttműködést felváltotta mind nemzetközi, mind függő nemzeti szinten az ellenségeskedés, az egyeztetés helyébe az érdekek kizárólagosságnak érvényesítése, öncélú ütköztetése lépett. Nyugaton felszámolták a kommunistákkal való együttműködést, és egyoldalúan az együttműködés politikáját a Sztálin felügyelte övezetben. A Kominform létrehozásakor deklarálták, hogy „egy tábor” helyett immár „két” tábor létezik, és ennek megfelelően jelölték ki a tennivalókat is. A cél, az immár ismételt „ostromlott” erőd, a példának veendő létező rendszer védelme akképp, hogy „társadalmi haladás ügyét” meggyorsítják. Másképp: végrehajtják a fordulatot, bevezetik a „sztálini típusú önkényuralmi szisztémát”. A hazai adottságokat, a múltat és a belőle fakadó műveltséget, tudást, közösségi normákat, intézményrendszerével együtt semmibe vették, a magyar társadalmi érdekeket alárendelték a sztálini külön érdekek alá, feladták a nemzeti jelleget. Az évek során – ahogy másutt is, minden érintett országban – az „élcsapat” vállalkozott arra, hogy saját országát bábállammá alakítsa át, így Rákosi és köre is végrehajtotta a moszkvai ukázokat. A kelet-közép-európai föderatív vágyakkal szemben a moszkvai hatalmasságok a központosított, sürgetett hatalomátvételt követő gyorsított társadalom átalakítást, a „szocialista építés” programját tették irányadóvá. *„Ettől kezdve érvényesített felfogás, vagy inkább utasítás szerint a résznek úgy kell az egészet szolgálnia, hogy feladja magát benne. Vonatkozik ez osztályra és népre, nemzetre és minden nemzedékre. És minden a nemzetköziség jegyében egyesül; annak pontos végrehajtása szerint, ahogy Sztálin definiált (fogalmak közé szervezett értelmezési rendet): nem esetenként, hanem a dolgok végső értékeként. Ez esetben így: »internacionalista az, aki fenntartás nélkül, ingadozás nélkül, feltételek nélkül kész megvédeni a Szovjetuniót, mert a Szovjetunió a forradalmi világmozgalom bázisa, ezt a forradalmi mozgalmat pedig lehetetlen védelmezni, és előbbre lendíteni, ha nem védelmezzük a Szovjetuniót. Mert aki a világ forradalmi mozgalmát a Szovjetunió megkerülésével és a Szovjetunióval szemben szándékozik védelmezni, az a forradalommal kerül szembe, az okvetlenül a forradalom ellenségeinek táborában köt ki.»*⁶⁷ Nyilvánvalóvá vált, hogy (a bűnökkel, sorsdöntő szovjet beavatkozásokkal és folyamatos fegyveres jelenléttel terhelt rendszerteremtés után) a fő vonaltól eltérni nem lehet. A bel- és külpolitikában kötelezővé vált a „másolás”. Moszkvában tudomásul vették, ki is jelölték a kommunista pártokon belül (majd ezt követően országos méretekben) azok körét, akikkel lehet – mi több, kell – leszámolni. A Tito-féle kihívásra adandó sztálini válasz könyörtelen. Likvidálni kell mindenkét, aki megkérdőjelezi a generalisszimusz mindenhatóságát és tévedhetetlenségét.

II. világháborútól így lesz ez »mindörökre«... A mi katonáink a háború alatt eljutottak az Elbáig, és az ottani határok ezáltal a mi határaink, a Szovjetunió határai is.” Zdeňek Mlynář: Prága, 1968. Párizs–New Jersey, 1988.p. 234–235.

67 Törvénytelen,p. 37–38 és p.56–57.

Meg kell akadályozni, hogy Lengyelországtól Bulgáriáig szövetkezessenek a neki alávetettek, önálló gondolkodású, mi több, cselekvő kommunistákra nincs szükség. Ezért tért vissza a kirakatperek kipróbált és bevált módszeréhez, „amikor is az áldozat leplezi le az »ellenséget« – egykor (L. D.) Trockijt, ezúttal Titót”. 1948 májusában a szovjet és a jugoszláv Központi Bizottság közti levélváltásból már kitűnt, hogy Tito nem változtatja meg az álláspontját. Ez idő tájt bírhatta meg Sztálin a biztonsági erőket, hogy a csatlós államokban kutassanak fel „minden »titóistát«” és készítsék elő a kirakatpereket.⁶⁸ Ezért következhetett be a kelet-közép-európai perek, a szovjetunióbeli tisztogatások korábbi gyakorlatának új, birodalmon kívüli hulláma, mert Sztálin döntött 1948 tavaszán: meg kell keresni, le kell leplezni a pártokon belül lévő ellenséget.⁶⁹ Ennek a politikának a lényegét Rákosi és csoportja tudomásul vette (miként előbb vagy utóbb másutt is ez történt). Tito és köre is hasonlóképp cselekedett, csak az üldözöndők köre volt más: az ellenfelet Jugoszláviában a sztálini vonalhoz hú vagy annak minősített, ebbéli politikai meggyőződést vállalni kényszerült ártatlanok képezték.⁷⁰ V. I. Lenin és Sztálin tanítványai tudták, hogy „*az előrelátás, a megfontoltság, az éberség és a bizalmatlanság a forradalmárok legértékesebb erényei közé tartoznak*”.⁷¹ A Kominform bukaresti határozata után az éberség és bizalmatlanság meghatározóvá vált. A magyar párt első embere helyzetértékelő summája 1948. november 27-én, az MDP KV ülésén így hangzott: „*amikor a szocializmus építésének kérdései nálunk is sorra, napirendre kerülnek, egyre világosabb, hogy a Szovjetunió szocialista építésének... alapvonalai általános érvényűek*”, az „*alapban, a lényegben, a döntő kérdésekben*” nincs külön út. Rákosi szerint a „*népi demokráciák a Szovjetunió segítségével és támogatásával jöttek létre... aki ebből a közösségből kiválik, az ezzel a lépéssel... visszazuhan a kapitalisták, az imperialisták táborába. A jugoszláv vezetők árulásának féléves története ezt... bizonyítja*”.⁷² E gondolatmenetet folytatta, egészítette ki két héttel később: épp ezért „*kíméletlen harcot folytatunk mindenféle sovinizmussal és nacionalizmussal szemben*”.⁷³ Amikor pedig Magyarország a birodalmi holdudvar részévé vált, és a hatalmat kisajátítók „példaszerűen” valósították meg katasztrófapolitikájukat, a legkülönfélébb területeken tevékenykedő „tanácsadók”, valamint a szovjet, azaz a sztálini út elfogult magasztalása mindenna-

68 Hódos György: Kirakatperek. Sztálinista tisztogatások Kelet-Európában, 1948–54. Bp., 1990. Eötvös K., pp. 33–34. Hódos (Hermann) György külügyminisztériumi tisztviselőt 1949. július 5-én fogták le, a Bp. Bttóvtvsk. 1950. március 27-én 8, majd 1950. május 20-án a LfB. 10 évi fegyházbüntetésre ítélte. 1954. szeptember 1-jén szabadult, 1955. április 18-án rehabilitálta a LfB.

69 G. P. Murasko – A. F. Noszkova: A szovjet tényező Kelet-Európa országainak háború utáni fejlődésében. Múltunk, 1996. 2. sz. p. 76.

70 16132 főt internáltak a Kominform határozatot követően Jugoszláviában.

71 Magyar Dolgozók Pártja egyesülési kongresszus. Bp., 1948. MDP Országos Oktatási Osztály kiad. 69. o. Szakasis Árpád felszólalása. Szakasis Árpád, a Népköztársaság Elnöki Tanácsának 8. (továbbiakban: NET) elnökét 1950. április 24-én Rákosi lakásán letartóztatták, házi őrizetbe vették. egyaránt életfogytiglan tartó fegyházbüntetésre ítélte 1950. november 24-én a Bp. Bttóvtvsk., majd 1950. december 1-jén a LfB. 1956. március 29-én szabadult, június 15-én rehabilitálta LfB.

72 Rákosi Máttyás: Építjük a nép országát, Bp., 1949, Szikra, p. 100–101. A népi demokrácia néhány problémájáról, Szabad Nép, 1949. január 16.

73 Uo. p. 386–398. Rákosi beszéde a Magyar Függetlenségi Népfrent Ideiglenes Országos Tanácsa megalakulásakor, 1949. február 1.

possá vált. Ez – mint ismert – az „új” demokráciákban a szabadságjogok megtiprása területén egyrészt a törvényalkotásban, másrészt a konstruált perekben öltött testet. Volt írás, ami épp a Kosetler által oly drámaian érzékeltetett „csisztka” korszakát állította példaképnek, és arra is kitért, hogy a Szovjetunióval „testvéri” kapcsolatban lévő országok büntető törvényhozásuk során figyelembe vették a szovjet tapasztalatokat, „főképpen az államellenes bűncselekmények fogalmában, az osztálypolitikai lényeg... tekintetében” használták fel azokat. Mindezek után nem meglepő, hogy a szerző szerint „a Szovjetunió törvényhozásának befolyása alatt az európai népi demokratikus országok egész tételes törvényhozása új, magasabb fokot ért el”.⁷⁴ 1956-ra vált teljessé a másolás. A Minisztertanács napirendjén szereplő napirendi pontok vitája során dr. Molnár Erik (korabeli írásmóddal – Z. T.) igazságügyminiszter hivatkozásai is ezt jelezték. Április 7-én: „Ugyanígy intézkedik a Szovjetunió is.” Május 22-én ugyanott, ugyanó: „Így van a Szovjetunióban is.”⁷⁵

Koestler remeke 1938 októbere és 1940 áprilisa között íródott. Az egyes, Elbától keletre lévő államokon belül (majd valamelyest az NDK-ban is), a koreográfia-gyártásban mód nyílt a helyi sajátosságok némi érvényesítésére, de a fő szempontokat a birodalmi céloknak rendelték alá. A sorozat Tiranában kezdődött 1949. május 12-én,⁷⁶ majd Budapesten folytatódott. Még alig csitulak a Rajk-Brankov-ügyre alapított új, a Kominform Galyatetőn tartott találkozóján hozott határozat keltette hullámok, amikor Szófiában V. Dimceev ügyész vádbeszéde elhangzott. „Ez az összeesküvés csak egy nagy láncszem az angol-amerikai imperialista körök konspiratív és ellenséges politikájának láncolatában, mely országunk népi demokratikus rendje, függetlensége és állami szuverenitása ellen irányul. Sőt, mi több: a Bulgária elleni összeesküvés nemzetközi szempontból csak része az angol-amerikai imperialistáknak a délkelet-európai népi demokráciák megdöntésére szőtt bűnös tervének. Konspirációs tervük végrehajtásának fő eszközét az angol-amerikai imperialisták Titóban és áruló kémbandájában találták meg... Kezdetét vette az ún. »rejtett agresszió« vagy a »belső agresszió« politikája. Az angol-amerikai titkosszolgálatok a »belső agresszió« erőit az illető országok hazai fasiszta és reakciós csoportjainak tagjaiból próbálták toborozni a népi demokratikus rendszer ellenségei közül. Mindenki tud azokról a bűnös, konspiratív puccs-kísérletekről, melyek a régi, reakciós monarchofasiszta rendszerek visszaállítását célozták a népi demokráciákban. Ilyen volt Romániában..., Magyarországon..., Lengyelországban..., valamint Csehszlovákiában... Nálunk a fasiszta

74 Zinner Tibor: „A Szovjetunió törvényhozásának befolyása alatt...” A. G. Mozohina: Az államellenes bűncselekmények ellen irányuló harc az európai népi demokratikus országokban. Forrásközlés. Ügyészségi Értesítő, 1993. 1. sz. p. 24–28.

75 Törvénytelen, p. 303. Dr. Molnár Erik 1944 decemberétől több tárcát vezetett, majd a fő külügyér volt. Igazságügyminiszter 1950. július 17. s 1952. november 14., valamint 1954. október 30. s 1956. október 31. között. A LfB. elnöke 1953. július 24. és 1954. október 30. között.

76 Előtte, 1949. március 23-án, több mint két órán keresztül oktatta Sztálin arról E. Hodzsát, hogy miképp képzeli el az ügyet. A világháború alatti rendőrgyöki tevékenység, a jugoszlávokkal való együttműködés vádjai sorjázata.

államcsínyt szolgált egy sor... katonai szervezet összeesküvése... Hogy Tito embereinek a szerepe országunk elleni összeesküvésben világos legyen, először is tisztáznunk kell viszonyukat az angol-amerikai imperialistákhoz. Ezt a viszonyt a legteljesebben a budapesti Rajk-Brankov-perben tárták fel. Országunkban, ahogy Magyarországon is, a titóisták az angol és amerikai titkosszolgálatokkal teljes egyetértésben minden további nélkül el akarták távolítani az útjukból a munkásmozgalom minden híres és befolyásos vezetőjét... A brit és az amerikai titkosszolgálat már a háború alatt azon fáradozott, hogy ügynököket találjon még a kommunista pártokon belül is... Sikerült... a jugoszláv párt vezető köreiből... Magyarországon is Rajk László, Pálffy György és mások személyében. Bulgáriában is találtak.”⁷⁷

Mindezek után nem tekinthető véletlennek, hogy felsőbb utasításra, a Bulgáriába akkreditált magyar követ, Keresztes Sándor⁷⁸ összehasonlította a budapesti és a szófi-ai per. „*Voltak-e közös vonásai Rajk- és (T. D.) Kosztov⁷⁹-ügynek az imperialistákkal való szövetség tekintetében?*” – vetette fel, majd ekképp válaszolt erre: a fővádlottak „*arra törekedtek, hogy az MDP erejét mint(sic!) a BKP erejét gyengítsék olyannyira, hogy lehetséges legyen a két ország elszakítása a Szovjetuniótól és egy közös blokkba Titóval a nyugati imperialisták csoportjához csatolni... Második közös vonásuk, hogy mind régen beszervezett kémek, rendőrségi emberek, mégpedig legtöbbször angol és amerikai... Titóval való kapcsolatuk ugyanolyan volt mint Rajkéknak... Különbség a két per között: hogy Rajknak annak dacára, hogy a Párt káderosztályának vezetőjén keresztül igyekezett bejuttatni embereit pozíciókba, mégsem sikerült egy olyan mélyen gyökerező, de különösen gazdasági téren olyan jól szervezett csoportot összehozni, mint Kosztovnak... Mivel a Kosztov-per méreteiben sokkal szélesebb területeket fogott át, mint a Rajk-per, úgy ennek megfelelően a tisztogatás is úgy a Párt, mint az államapparátusban sokkal szélesebb területen folyik, mint nálunk a Rajk-per utáni tisztogatás volt. A Kosztov-perben hozott ítélet az elkövetett bűncselekményekhez és a Rajk-per ítéletéhez viszonyítva elég enyhének minősíthető. Ennek valószínű oka az, hogy a vizsgálatnak nem sikerült mindent felderítenie és szükség lehet a főkolomposok ismételt kihallgatására a még folyó vizsgálatok során... Mi volt a döntő különbség a két per között? (az aláhúzottak eredeti kiemelések – Z. T.) Erre nézve szintén nincs semmi kézzelfogható, de így a külső megfigyelések alapján főleg formai különbség(sic!) van. Míg a Rajk-per szisztematikusan lett előkészítve, addig a Kosztov-per bizonyos fokig el lett sietve... a per többször el lett halasztva és annak megnyitásáról a külföldi*

⁷⁷ Trial of Traicho Kostov and Companions. Szófia, 1949. p.507–545. Fordította: Zinner Judit (kézirat).

⁷⁸ 1949. december 21. és 1950. december 13. között töltötte be e tisztséget.

⁷⁹ T. D. Kosztovot, a BKP főtitkárát az 1949. március 26-27-én tartott plénumon kizárták a BKP PB-ből, de KB-tag maradhatott, a Nemzeti Könyvtár igazgatója lett. 1949. június 10-én lefoglák (a sajtó a hírt tíz nappal később, csak július 20-án közölte). Bíróság elé állították 1949. december 7–13 között, 14-én halálra ítélték a „Trajco Kosztov és csoportja” elnevezésű perben, kegyelmi kérelmét 16-án elutasították, aznap kivégezték.

*újságírók és követségek későn értesültek. Nem megmagyarázható még az sem, hogy a per fővádlottja a per napján visszavonja a vallomást és nemcsak tagadja mindezt, hanem ellentámadásba megy át, ez is a Rajk-perrel szemben az előkészítés hiányát mutatja... A Kosztov-per tehát egészében kétségen kívül nagyobb kaliberű volt, mint a Rajk - per, az abban szereplő személyek is a politikai, de főleg gazdasági szempontból nagyobb téren működtek”.*⁸⁰

A történet azonban Kosztov kivégzésével nem zárult le. A prágai Állambíróság tanácsa 1952. november 20-ától tárgyalta a hazaárulás, kémkedés, szabotázs és katonai árulás büntettek elkövetésével gyanúsított R. Slánský⁸¹ és társai bűnügyét. Dr. J. Urvalek⁸² főügyész vádbeszédében utalt arra, hogy „1947-1948 folyamán a Szovjetunió által felszabadított országokban... leleplezték a nyugati imperialista államoknak ezeket a nyílt ügynökségeit... a legreakciósabb burzsoá nacionalista és fasiszta elemekből álló első ügynökség megsemmisült. Kiderült azonban – folytatta a főügyész –, hogy az imperialisták a Szovjet Hadsereg által felszabadított országok népének sorsáért folytatott aljas játékokban még egy további hamis kártyát tartottak a kezükben... Ezeket az ügynökségeket, amelyek közvetlenül a népi demokratikus országok uralkodó kommunista és munkáspártjaiba telepedtek be, fokozatosan leleplezték. Hála a dolgozó nép és a kommunista párt éberségének, leleplezték és ártatlanná tették Rajk László áruló bandáját Magyarországon, Trajcsó Kosztovét Bulgáriában, Koči Xoxéét Albániában, (L.) Patrascanuét⁸³ Romániában, (W.) Gomulkáét⁸⁴ Lengyelországban... E hazaárulók bűnperei újból bebizonyították, hogy a nyugati imperialisták már a második világháború kezdete óta a burzsoá pártok és csoportok képviselőiből álló nyílt ügynökségük teljesen tervszerűen egy másik ügynökséget épített ki stratégiai tartalékként, amelyet az uralkodó kommunista és munkáspártokba épített be.”⁸⁵

Egy nappal a halálos ítéletek kihirdetése után a perről összefoglaló készült a magyar pártvezetők számára. K. Bacilek, a biztonsági területet felügyelő miniszter, a tárgyaláson részt vett tudósítók előtt megerősítette: a vádbeszéd középpontjában az áll, hogy „az összeesküvő banda az amerikai imperialisták ügynöksége és ebben állt nagy veszélyességük... a kedvező nemzetközi helyzetre várták, amerikai támadás ese-

80 MOL XIX – J – 1 – j. 00564/1950. KüM. iratok. Keresztes Sándor követ kiértékelő jelentése a Trajcsó Kosztov-perről, 1950. április 8.

81 R. Slánský, a CSKP főtitkára volt 1945–1951 között. A miniszterelnök-helyettest 1951. november 24-én tartóztatta le három szovjet államvédelmis, társaival együtt bíróság elé állították 1952. november 20–27. között, halálra ítélték, kivégezték 1952. december 3-án.

82 J. Urvalek 1962-ben már a legfelsőbb Bíróság elnöke volt... Karel Bartošek. i. m. p.228.

83 L. Patrascanu, volt román igazságügy-minisztert a RKP KB 1948. június 10-ei ülése előtt, május végén fogták le. 1950-re tervezett perét elhalasztották, a bukaresti katonai bíróság 1954. április 6–14. között tárgyalta az ügyet, halálra ítélték, kivégezték 17-én.

84 W. Gomulka önkritikát gyakorolt a LEMP vezetése előtt. Az 1948. augusztus 12-én hozott határozat alapjait Moszkvában vetették meg hónapokkal korábban, nem kizárva azt a lehetőséget, hogy vádat emelnek ellene.

85 Zinner Tibor: Az 1953-as 'cionista per', Bp., 2001. Magyarországi Holocaust Emlékalapítvány kiad., p.216. In: 1100 éves együttélés. A magyar és magyarországi zsidóság a haza és a fejlődés szolgálatában. Sajtó alá rendezte és szerk.: Püspöki Nagy Péter.

tén léptek volna működésbe... Ebből kell tanulni – mondta – más demokratikus országoknak is. A Slánský-ügy megvilágításában úgy látjuk, hogy a Rajk- és a Kosztov-per nem volt elég széles, és hogy ezekben az országokban még be kell valamit hozni. (korabeli, ismeretlen személytől származó aláhúzás – Z. T.) Hozzátette: persze Csehszlovákiában is ez a helyzet.”⁸⁶

A Sztálin-epigonok vezérelte államokban a rendszerteremtések után az ellenségkép kiterbélyesedett, a lefogottak körét főként három váddal terhelték: a régi rendőrség számára folytatott tevékenység, a besúgás; az új hatalom megdöntésére irányuló szervezkedés, összeesküvő tevékenység; valamint a tökések államok és Jugoszlávia részére végzett kémkedés, a hűtlenség elkövetésével. Magyarországon a társadalom egészét érintő terrorpolitika katasztrófa helyzetet eredményezett, az állampolgárok teljes személyi és vagyonszükségletének hiányával együtt. A jugoszláv párt- és állami vezetést becsmérlő kelet-közép-európai politikai perek az 1930-as évek szovjet gyakorlatából merítve, a „moszkvai perek” új hullámát jelentették. Tito és köre meghurcolása a távollétükben lezajlott kirakatperekben abból a korábbi gyakorlatból fakadt, ami a politikai kiátkozást büntetőperes eljárással támasztotta alá. Ezért tarthatta meg exorzéját G. Gheorghiu-Dej „*A Jugoszláv Kommunista Párt gyilkosok és kémek hatalmában*” címmel, megkoronázva a Tito és köre elleni hadjáratot, hogy Sztálin nevében M. A. Szuszlov Galyatetőn, 1949. november 15-én kinyilvánítsa: „... *Tito áruló klikkjének... leleplezése és azoknak a számításoknak a csúfos csődje, amelyeket a világreakció táplált a kapitalizmusnak a népi demokrácia országaiban való helyreállítására vonatkozóan – a népi demokratikus rendszerek erejéről és szilárdságáról tanúskodik*”. A Kominform ülés előterjesztésének és határozatának címe azonos, a szövegeket útszéli megfogalmazások tarkították. A felbujtókat és végrehajtókat egyaránt minősíti a határozat egyik mondata: „... *a belgrádi felbérelt kémek és gyilkosok klikkje megegyezésre lépett az imperialista reakcióval és annak szolgálatába állt, amit teljes világossággal feltárt a budapesti Rajk–Brankov-per is*”.⁸⁷ A kirakatper és a többi titkos tárgyalás a valóság tudatos elferdítésén alapult. „Egyszerre szolgált a hatalom birtokosai, azaz bitorlói számára két lehetőséggel: egyrészt szolgált Tito és vezetőtársai nemzetközi »leleplezését«, másrészt – ennek ürügyén – megteremtette a módját annak is, hogy eltávolítsák a »trojka«⁸⁸ és leghűségesebb támogatói számára kellemetlen, netán veszélyes politikusokat, párt- és állami vezetőket, magas rangú

86 Politikatörténeti Intézet Levéltára (a továbbiakban: PIL), 276. f. 65/101. 94. o. Bettelheim Oszkár összefoglaló jelentése a Slánský - peréről, 1952. november 28. Gerő másnap, Nagy december 1-jén láttaozta.

87 *Szász Béla*: Minden kényszer nélkül. Egy műper története. A kötet utószavát és a jegyzeteket Zinner Tibor írta. Európa K. és História kiad. p.413. Szász Béla író 1949. május 24-én tartóztatták le, egyaránt 10 évi fegyházbüntetésre ítélte 1950. november 29-én a Bp. Bttóvtvsk., majd 1951. január 12-én a LfB. 1954. szeptember 1-jén szabadult, 1955. április 12-én rehabilitálta LfB. Szász memoárját idézi: Koós Anna: Nem kívánt hagyaték, Bp., Akadémiai K., p.219.

88 Farkas, Gerő és Rákosi.

belügyi és katonatisztek. A moszkvai és a budapesti magas politikai és államvédelmi vezetők mindebben szorosan együttműködtek, s elképzeléseiket, bel- és külpolitikai terveiket összehangolták”.⁸⁹ A diktatúrát igazoló ellenségekép kialakításával egyidejűleg így morzsolódhatott fel az a politikai erőcsoport (és esetenként vesztette életét ebből számos politikus), ami a hatalmat kisajátítók számára potenciális ellenfélnek tűnt. Ezt eredményezte a sztálini „testvéri segítség-nyújtás”, a szovjet állambiztonsági tisztek tanácsadása, jelezve, hogy a „haladó hagyományok” terjesztésében a Kreml és a Lubjanka⁹⁰ exportképes.

1946/1947-ben az ún. Magyar Testvéri Közösség tagjai elleni ügykomplexum folyamányaként a neves kiszgazda, az 1947. február 20-áig pártfőtitkár Kovács Béla⁹¹ elhurcolása, majd a Rajk-Brankov-ügy alakítása, utóbb a Nagy Imre és társai elleni perrel összefüggő célok, másfelől Péter és társai, a két Farkas, apa és fia elleni per, illetve mások, főképp Rákosi büntetlensége, Kádár múltjának elhallgatása elválaszthatatlanok az államhatárokon túlburjánzó moszkvai érdekektől. Ezért nem szakítható ki a nemzeti, 1945 utáni históriából a Rajk-Brankov-ügy, és ezért csupán munkásmozgalmi pernek sem tekinthető. Sőt, a vele elérni kívánt cél, az organikus nemzeti fejlődéssel szemben a sztálini rendszer már meghonosított elemeinek kiterjesztése és totálissá tétele érzékelteti, hogy a háttér összefüggéseinek ismerete nélkül elsikkadhat a lényeg, az ország sorsát rendszeréhez igazító, kényszerpályás mozgástérbe szorító félévszázados, tradicionálisnak tekinthető szovjet birodalmi politika. Ezért célszerűtlen a korábbi félrevezető praktikákkal egyező módon, az irattöredékek között mazsolázva, csak személyekben gondolkodva, ártatlanságukat, illetve bűnös vagy felelős mivoltukat hangoztatva feltárni a történeteket, és jogot keresni ott, ahol nem volt. Sztálin és utódai a háborút megváltozott körülmények között folytatva polgárháborús viszonyokat teremtettek, a különböző jogfosztások mellett törvénytelen perek garmadáját zúdították a helybéli végrehajtók, kiszolgálók és küldött „tanácsadók” segítségével a „társadalmi haladás” kárvallott millióira. Így vált mindenkor, különösképp előbb 1956-ban, majd 1989–1990-ben az „ügyek” rendszere a bukott rendszerek ügyévé.

Ebben a sorban a Rajk-Brankov-ügy belpolitikailag előkészítette az első ötéves tervet és tervkölcönt, ideológiailag megalapozta az éberséget, a rögeszmés ellenségkeresést, lehetőséget biztosított a sztálini diktátumok alátámasztására, a moszkvai mindenhatóság kinyilatkoztatására. Külpolitikailag hozzájárult az „új” demokráciák

89 Szász Béla i. m. p. 416.

90 1917 előtt a Rosszija Biztosító Társaság épülete volt. A környékbeli utcáról és térről „keresztelték” át. Azután lett a szovjet állambiztonsági szervek központja, egyúttal itt őrizték a vizsgálati fogságba vetetteket, valamint az elítéltek egy részét. In: Aleksandr Solzhenitsyn: The Gulag Archipelago, New York, 1973. Harper & Row, p.639.

91 Kovács Bélát, a Kiszgazdapárt volt főtitkárát a szovjet hatóságok 1947. február 26-án, Budapesten, lakása bejárata előtt letartóztatták, hetekig vallatták, további kiszgazda- és más párti politikusokat súlyosan terhelő jegyzőkönyveket írtattak alá vele. Majd a Szovjetunióba hurcolták, ahol tárgyalás nélkül, 20 évi kényszmunkára ítélték. 1955 őszén szállították Magyarországra, 1956 tavaszán szabadult.

és Jugoszlávia szakításához, összességében a kényszerrel bevezetett sztálini rendszer totális felépítésének megkezdéséhez. A mindenkori moszkvai vezetés érdekei diktálta – kifelé ’46/47-től kezdődő, ’58 nyarán tetőzött kiemelkedő „peres ügyek”-ként ismert – a magyar nemzeti fejlődéssel ellentétes, ottani gyakorlatot a Duna-Tisza vidékén meghonosító, kiterjesztő és/majd „megvédelmező” folyamatba illeszkedett. Nem csupán – budapesti kommunista – büntetőügy volt.

„Előrebocsátja a külön tanács, hogy a vádlottak beismerő vallomása reá teljesen meggyőző hatást tett. E beismerő vallomások a vádlottak részéről a főtárgyaláson tett teljesen önként, a vád tárgyává tett cselekmények egészének összefüggésében hangzottak el – olyan folyamatosan, hogy ennek következményeként a tanácsvezető⁹²részéről vádlottakhoz intézett kérdések is egészen szűk körre szorultak. Nyilvánvaló volt a külön tanács előtt a tárgyalás közvetlensége nyomán, hogy a vádlottak az igazat akarják mondani, és az igazat is mondják. Említésre méltó, hogy bár a védelem részéről a második tárgyalási napon olyan kérelem nyert előterjesztést, hogy vádlottak a nagy adathalmazra tekintettel szükséghez képest esetleg jegyzeteiket is használhassák, ennek dacára a vádlottak részéről jegyzeteiknek használatára sor egyetlen egy esetben sem került.⁹³ Ugyanígy nem merült fel szüksége – egyetlen nem jelentős esettől eltekintve, hogy a tanácsvezető nyomozati vallomásukat tárja a vádlottak elé. Sőt, ellenkezőleg: a vádlottak nem egy esetben a vádbeli cselekmények keretében olyan további fontos részleteket is adtak elő, amelyeket a nyomozati vallomásuk nem is tartalmazott. Egyebekben a vádlottak vallomásai egymást és a tanúk vallomását is fedik, illetve részben kiegészítik, ezen felül a vallomások tartalma mindenben megfelel, illetve összhangban áll az utóbbi évek a büntetőper adataitól függetlenül ismert eseményeivel is. Ilyen körülmények között a külön tanácsnak a tényállás alábbiakban történő megállapításánál a legcsekélyebb kétsége sem merült fel.”⁹⁴ A Rajk-Brankov-ügyben kihir-

92 Dr. Jankó Péter (a Bp. Nb. tanácselnöke, majd a NOT másodelnöke 1946. február 13-ától) a Rajk – Brankov -per tárgyalása miatt 1949. augusztus 22. és november 1. között volt a Bp. Nb. elnöke. November 2-ától a LfB. tanácselnöke, 1950. október 16-ától másodelnöke öngyilkosságáig, 1955. szeptember 15-ig. Teljhatalommal rendelkezett és ítélkezett dr. Molnár LfB. - re történt elnöki kinevezéséig, 1953. július 24-ig.

93 Ezzel szemben: Brankov védője, dr. Névay László „kéri, hogy Brankov jegyzeteit használhassa. Az elnök közli, hogy ennek nincs akadálya.” Rajk László és társai a népbírók előtt. 40 év távlatából. Az ún. „Kék könyv” hasonmás kiadása. Bp., Magyar Eszperantó Szövetség kiad. 1989. p. 87. A bevezető tanulmányt írta: Zinner Tibor. A végleges, 62 oldalas ítélet hamarabb készült el, de teljes terjedelmében nem publikálták, noha részleteket a Szabad Nép ismertetett belőle. In: Rajk per, Bp., 1985. Ötlet kiad., pp. 177–188. Válogatta és az epilógust írta: Paizs Gábor. Szabad Nép, 1949. szeptember 25. „E beismerő vallomások és tanúbizonyítás eredményeként felmerült rendkívül nagyszámú adatot a külön tanács a leggondosabb vizsgálatnak, mérlegelésnek vetette alá, s úgy találta, hogy azok egymást pontosan fedik, illetve kiegészítik, és mindenben megfelelnek az utóbbi évek – e büntetőper adataitól függetlenül ismert eseményeinek is. Ilyen körülmények között a külön tanácsnak az említett tényállás megállapításánál a legcsekélyebb kétsége sem lehetett.” Miután a Kossuth-rádió naponta kétszer, gondosan ellenőrzött részleteket közvetített a tárgyalásról, így a Magdolna utcán kívül a per egyfajta nyilvánosságot kapott. A Kék könyv pedig ezután jelent meg, de csupán az ítélet ún. rendelkező részét hozta nyilvánosságra. Ezért az ítélet többi részének módosítása, élethez igazítása feleslegessé vált. A Kék könyv vált ismertté.

94 Iratok 2. pp. 391–392.. A Bp. Nb. ítélete Rajk-Brankov-ügyben, 1949. szeptember 24.

detett ítélet indoklásának elején, a 19 tanú⁹⁵ nevét felsoroló részt követően rögzített tanácsvezetői „invokáció”-t⁹⁶ Rákosi írta.⁹⁷ Szükségessé tette az ügy Magyarországon

- 95 Úa. *Dr. Bokor Lajos*, volt rendőrtisztet 1949. június 19-én fogták le, egyaránt 8 évi fegyházbüntetésre ítélte 1950. április 21-én a Bp. Bttóvtszk., majd 1950. június 6-án a LfB. Ugyanezen a napon, Vácott, egyes források szerint „séta közben”, szívrohamban halt meg, mások szerint öngyilkos lett. *Dr. Borszéký (Zdeborzský) Oszkár* volt detektívfelügyelőt letartóztatták 1949. június 20-án, internálták októbertől 1953. október 22-ig, ezt „legalizálták” ezen a napon 4 év 4 hó börtönbüntetés kihirdetésével. Noha a BM perújítást nem javasolt, 1955. október 19-én bekövetkezett halála után, az 1957. április 25-én kelt perújítási indítványt elbíráta a LfB., és rehabilitálta 1957. szeptember 3-án. Dr. Jánosi (Joannovics) Ferenc, volt katonai ügyész 1949. augusztus 5-én tartóztatták le. Egyaránt halálra ítélte 1950. április 21-én a Bó. Bttóvtszk., majd 1950. június 6-án a LfB. A NET 1950. június 6-án engedélyezte a halálbüntetés végrehajtását. A felülvizsgálat során megállapítást nyert, hogy vádirat nem készült, tárgyalást nem tartottak, a politikai gyilkosságot legalizálták a dokumentumokkal. A LfB. ET. 1992. március 23-án hatályon kívül helyezte az 1950-es ítéleteket. A biztos tények: a „vizsgálat” megindult, dr. Jánosi életét vesztette. Miképp, ki tudja? *Stolte István* újságíró 1949. június 10-én a szovjet hatóságok Bécsből hurcolták Magyarországra. Életfogytiglan tartó fegyházbüntetésre ítélte 1951. január 12-én a Bp. MB., majd 1951. január 12-én a LfB. A perújítás során, 1955. szeptember 29-én 9 évre mérsékelte büntetését a LfB. 1956. november 1-jén szabadították ki a Gyűjtőfogházból. *Dr. Tarisznyás Györgyi* tanárnő 1949. július 15-én tartóztatták le, 1949 végétől egy konspirált villában helyezték el, 1950. június végén szüleit és nagyanyját Budapestre költöztették. 1950. szeptember 18-án ismét őrizetbe vették. 1952. június 24-én a Bp. MB. nem jogerősen, 6 évi börtönbüntetésre ítélte. 1955. január 31-én szabadult. 1955. április 30-án rehabilitálta a LfB. Miatta fogták le édesapját, *Tarisznyás Gerő* ny. községi főjegyzőt, 1950. december 8-ától őrizetben volt, 1952. augusztus 30-án a börtönkórházban elhunyt. Édesanyja, *Tarisznyás Gergelyné* és nagyanyja, *ö. v. Filópp Péterné* 1953. szeptemberében szabadultak, ítélet nélkül tartották őket fogva. *Dr. Klein Antal* gazdálkodót 1949. július 15-én tartóztatták le. 1951. augusztus 15-én a Bp. MB. 4 évi, 1952. február 6-án a LfB. 6 évi börtönbüntetésre ítélte. 1955. január 26-án szabadult, 1955. április 30-án rehabilitálta a LfB. *Rex Józsefet*, a Magyar-Jugoszláv Társaság főtitkárát 1949. május 19-én tartóztatták le. A Bp. Bttóvtszk. 1950. június 20-án életfogytiglan tartó, majd július 29-én a LfB. 15 évi fegyházbüntetésre ítélte. 1955. július 12-én rehabilitálta a LfB., július 29-én szabadult. *Hegedűs Józsefet* letartóztatták 1949. május 20-án, egyaránt életfogytiglan tartó fegyházbüntetésre ítélte 1950. június 20-án a Bp. Bttóvtszk., majd július 29-én a LfB. A perújítást követően, 1955. július 29-én 6 évi börtönbüntetésre marasztalta a LfB., ezen a napon szabadult. Hegedűs valamennyi törvénytörő ítéletét 1956. szeptember 13-án helyezte hatályon kívül, és rehabilitálta őt a LfB. *Ljubica Hribárt (dr. Pál Jánosné)* 1949. július 25-én letartóztatták, 1950. június 20-án a Bp. Bttóvtszk. 8 évi, majd 1950. július 29-én 4 évi fegyházbüntetésre ítélte a LfB. 1955. július 29-én rehabilitálta a LfB. Živko Boarovot, a budapesti jugoszláv követség sajtóattaséját 1948. július 25-én fogta le a BM ÁVH. 1953. december 16-án a Fv. B. életfogytiglan tartó börtönbüntetésre ítélte. 1955. december 9-én szabadult, jogerős büntetése további letöltését a NET 1955. december 2-án elengedte. *Földi Iván* elektromérnököt 1949. május 17-én tartóztatták le. 1950. március 27-én a Bp. Bttóvtszk. 12 évi, majd 1950. május 20-án 13 évi fegyházbüntetésre ítélte a LfB. 1955. január 26-án szabadult, 1955. április 18-án rehabilitálta a LfB. *Dr. Kálmán András* orvost 1949. május 26-án tartóztatták le, egyaránt 15 évi fegyházbüntetésre ítélte 1950. március 27-én a Bp. Bttóvtszk., majd 1950. május 20-án a LfB. Öngyilkosságot követett el Vácott, 1955. október 6-án rehabilitálta a LfB. *Réti Miklós* rendőrségi nyomozót 1945-ben, népellenes büntett elkövetése címén 5 évi börtönbüntetésre ítélte a Bp. Nb. Ennek letöltése után, 30 hónapra internálták, 1953-ban szabadult. *Lindenberger Lajos* fegyház- és fogházparancsnokot 1949. január 28-án letartóztatták, egyaránt halálra ítélte 1950. április 1-jén a Bp. Bttóvtszk., majd június 6-án a LfB., június 17-én kivégezték. 1992. november 9-én rehabilitálta a LfB. *Vándor (Steiner) Györgyi* újságíró 1949. június 30-án tartóztatták le, egyaránt 10 évi fegyházbüntetésre ítélte 1950. június 13-án a Bp. Bttóvtszk., majd 1950. július 29-én a LfB. A perújítás során, a LfB. szabadlábra helyezte 1955. augusztus 31-én, de egyúttal 2 év 6 hó börtönbüntetésre ítélte, a letöltött büntetést beszámította. Ez az ítélet az 1990. évi XXVI. tv. alapján semmisnek tekintendő. *Fleischner Lászlónét (Beregi Ilonát)* 1949. július 5-én tartóztatták le, egyaránt 8 évi fegyházbüntetésre ítélte 1950. június 13-án a Bp. Bttóvtszk., majd 1950. július 29-én a LfB. 1955. augusztus 31-én szabadult, rehabilitálta a LfB. Cseresnys, Németh és dr. Szebenyi élet-útját ld. a korábbiakban!
- 96 Az ítélet rendelkező része és a részletes indoklás közötti tanácsvezetői „invokáció”-t, a „Kék könyv” hasonmásának címlapján már feltüntettem 1989-ben. Az egykori MSZMP KB Párttörténeti Intézete, mint a Magyarország története tervezett X. kötetének tudományos műhelye 1987. szeptember 15-én megbízott, hogy készítsék előtanulmányt a kötethez. Ennek kutatásai során a Rajk-Brankov-per ítéletét dr. Jankónak a LfB. Titkos Ügykezelés egyik páncélszekrényében lévő ítéletpéldányai között találtam meg az év végén. Teljes terjedelmében az Iratok 2. i. m. tette közé 1993-ban.
- 97 Az egykori államvédelmi vezetők egy részével: dr. Bálint Istvánval, dr. Décsi Gyulával, Farkas Vladimírral, Péter Gáborral és dr. Timár Istvánval folytatott beszélgetéseim, készítettem interjúmat Rákosi szerzősége (dr. Alapy Gyula ügyési, jogi finomításaival kiegészítve) egyértelmű. *Dr. Bálint István*, az ÁVH orvos-ezredesét, 1953. január 4-én tartóztatták le, egyaránt 8 évi börtönbüntetésre ítélte 1953. december 24-én a Bp. Hb., majd 1954. január 15-én a K. Fb. 1956. október 15-én szabadult, 1957. június 15-én, a perújítást követő tárgyaláson a LfB. KK., minden vádpont alól felmentette. *Dr. Décsi (Danweber) Gyulát*, az ÁVH volt alezredesét, lefogásakor igazságügy-miniszter 1953. január 16-án tartóztatták le. 1953. december 24-én jogerősen 9 évi börtönbüntetésre ítélte a Bp. Hb. A perújítást követően, 1957. június 15-én a LfB. KK. 8 évi börtönbüntetésre ítélte, ezen a napon szabadult. *Dr. Timár (Schwartz) István* volt államvédelmi ezredes, aki

eddig nem ismert nyilvános „koreográfia”-ja.⁹⁸ Mindebből nyilvánvaló, hogy maga a mindenható pártvezér is úgy vélekedhetett, hogy a korabeli médiumok adta lehetőségen túl, még az ítélet indoklásában is szükségszerű valóként alátámasztani azt, amiről már keletkezésekor néhány beavatott, és főleg ő és legszűkebb csoportja tudta, később pedig mindenki megtudhatta, hogy nem az.

Mindaz, ami 1949 tavaszától késő őszeig Magyarországon lezajlott, nem akármilyen nemzetközi környezetben történt. Nem csupán e térfélen, hanem az ország szűkebb és távolabbi környezetében drámai, hosszútávra ható változások regisztrálhatók. Csupán – és a kronológia segítségével – a jelesebb eseményként említhetők: január 25-én a KGST, április 4-én a NATO alakult meg, május 5-én létrehozták az Európa Tanácsot. Május 23-án az NSZK (szeptember 15-étől már elnöke is volt), május 30-án az NDK jött létre (október 7-én proklamálták). Szeptember 25-én a TASZSZ bejelentette, hogy a Szovjetunió is rendelkezik atombombával. Október 1-jén kikiáltották a Kínai Népköztársaságot. Október 16-án amerikai segítséggel véget vetnek a görög polgárháborúnak, kezdetét veszi a baloldaliakkal szembeni tömeges eljárás. November 8-án a Francia Unió keretében Kambodzsa, Laosz és Vietnam függetlenné vált. November 26-án Indiában föderatív köztársasági alkotmányt fogadtak el. A világpolitika sodrásai hol kisebb, hol nagyobb mértékben, de mindenképp befolyásolták a Kominform transzmissziójának ürügyével sztálini iga alá tömörítettek sorsát.

Csak a sztálini „vonal” létezik

Mindazok az államok Európa-szerte, amelyeket a Szovjetunió tömbösített, súlyos megrázkódtatásokkal élték meg mindezt, míg a másik „tábor” a vasfüggönyön túlról figyelte azokat a szinte feltartóztatatlannak tűnő folyamatokat, amik a bukaresti közleményt követően gyorsultak fel. A politikai válságtünetek évekkal korábban halványan, de 1947 végétől, majd 1948 elejétől egyre erősebben kitapinthatók voltak. Rákosi nem kertelt, egyértelművé tette: *„a világ az utolsó két-három év fejlődése következtében két táborra szakadt. Az egyik tábor élén az Amerikai Egyesült Államok áll... csatlósává teszi a gyengébb államokat, beleszól belügyeikbe, politikai rendszerükbe, nemzeti önállóságukat, függetlenségüket csak névleg hagyja meg. Ezzel a tá-*

1947 decemberétől a BM ÁVH helyettes vezetője, lefogásakor az igazságügyi tárca Büntetőjogi és Ügyészségi Főosztályának vezetője volt, 1953. január 16-án tartóztatták le. 1953. december 24-én a Bp. Hb. 12, majd 1954. január 15-én a K. Fb. 11 évi börtönbüntetésre ítélte. 1956. október 15-én szabadult, 1957. február 4-én rehabilitálta a LfB. KK. *Dr. Alapy Gyula* 1948. június 28-ától 1956 májusáig vezette a Budapesti Államügyészséget, amikor megbízták az Országos Kriminálisztikai Intézet létesítésének előkészítésével. Több kommunista vezetővel együtt a Szovjetunióba menekült a forradalom idején, e tisztsége alól távollétében, 1956. december 3-án mentette fel a kormány. 1958 márciusában hazatért, rövid ideig az MTA Állam- és Jogtudományi Intézetének tudományos kutatója lehetett.

98 Éppúgy, mint a későbbiekben a Nagy és társai 1958-as „ügyéről” készített, szerkesztett dokumentumfilmet, az 1949-es Rajk-Brankov - féle ítélet teljes szövegét sem hozták annak idején nyilvánosságra. Nem az alkotók, hanem a „magas politika” döntése alapján.

borral szemben állnak a Szovjetunió és azok a népi demokráciák, amelyek Európában a fasizmus széttűzése után létrejöttek. Ez a tábor – folytatta hazugságait – a demokratikus fejlődés, a népek függetlenségének és önállóságának tábora, és mint ilyen, elkerülhetetlenül szemben áll az Egyesült Államokkal és azokkal a vele többé-kevésbé függő viszonyba került országokkal, amelyek követik. Nálunk – hívta fel a figyelmet – a világnak ez a kettéválása még nem eléggé tudatos... (H.) Truman Amerikája egész más, mint (F. D.) Roosevelté volt”. A kommunista pártok, köztük a Magyar Kommunista Párt (a továbbiakban: MKP) „nem gyenge idegzetűek és nem ingatagok, és ezért rajtuk nem vesz erőt az ellenség idegháborúja. A magyar kommunisták... – trombitálta Rákosi – élére állnak a reakció háborús uszítása ellen küzdőknek”.⁹⁹ Az idegháborútól karnyújtásnyira volt a hidegháború.

A szovjet-jugoszláv konfliktus közvetlen előzményei: a Belgrádba akkreditált szovjet diplomaták és katonák 1947 ősztől egyre keményebbé vált (moszkvai bírálatokat sürgető) jelentései a „jugoszláv út” miatt, az albán, jugoszláv és szovjet „hármas” viszony alakulása, majd a G. Dimitrov nevéhez kötődő „terv” okozta polémia.

Nem csupán az 1941 nyara után szövetségessé vált nagyhatalmak, hanem a kommunisták egymás között is. Már a viláégés során vitatkoztak arról, hogy van-e lehetőség a fegyverek világát követően valamilyen föderáció létrehozására. Svájcban, a Magyar Nemzeti Függetlenségi Front újságjában, kiváltva a szerkesztőség elhatárolódását írásától a „Dunai Konföderáció”-ról érkezett¹⁰⁰ a később hányatott sorsú G. (Politzer) Pavlik.¹⁰¹ Utóbb sem felejtették el neki. Rákosi, maga mögött tudva az MKP felső vezetésének támogatását, felvetette, hogy a párt III. kongresszusa idején, Budapesten tanácskozást lehetne tartani jeles szovjet politikusok, Dimitrov és a „du-

99 Rákosi Mátyás: A fordulat éve, Bp., 1948. Szikra, p. 339–345. Beszéd a budapesti pártaktíva előtt, 1947. október 31.

100 ÁBSZTL V – 142694/1. p.111. Demeter György kihallgatási jegyzőkönyve, 1954. május 20. *Demeter (Deutsch) György* gépészmérnököt 1949. május 17-én letartóztatták. A Bp. Bttótvzsk. 1950. március 27-én 10 évi, majd a LfB. 1950. május 20-án 15 évi fegyházbüntetésre ítélte. 1954. szeptember 1-jén rehabilitálta a LfB., szabadlábra helyezték ezen a napon.

101 Uo. V – 142755/10. p.105.. Field hivatásbeli vallomása, 1954. július 6. Field, budapesti őrizete alatt két nagyobb lélegzetű anyagot állított össze életéről. Megfogalmazása alapján egy önvallomást, amivel 1954. július elejére készült el (ÁBSZTL V – 142755/9.), valamint előbb egy „hivatásbeli” önvallomást készített 1954. március 18. és 24. között (V – 142755/10.). Ez utóbbit Field az SZKP KB-hoz írta, bevezetőből, egy levélből és négy mellékletből áll. A jegyzetekben Field „megfogalmazását” követjük. Pavlik sorsát alapvetően meghatározta, hogy egy Fielddel készült jegyzőkönyvben ekképp szerepelt: „Egy általam aláírt (de nem általam megírt), 1949 nyarán szerkesztett jegyzőkönyvben az áll, hogy Pavlikkal mint az Unitarian Service Committee, az Unitárius Segélybizottság igazgatója és mint OSS munkatárs álltam kapcsolatban, és ezt Pavlik tudta. Annak idején hiába kértém, hogy ezt a teljesen igaztalan mondatot töröljék. Tudomásom szerint Pavliknak sem közvetve, sem közvetlenül soha a legcsekélyebb dolga sem volt az OSS-szel.” Géza Pavlik a második világháború előtt ügyvéd volt a CSKP-ben, majd Svájcba menekült. Ott Field segítette őt és családját, a világháború után hazatere előbb az USC munkájában vett részt 1946-ig, utóbb a CEDOK, az utazási iroda vezetője lett. Ő is, miként minden külföldi USC szervezet vezetője, csak akkor szerezhetett segélyt, ha jelentést küldött országga társadalmi-gazdasági helyzetéről. Pavlik, miután részletesen tájékoztatta pártja három felsőbb vezetőjét, tudtukkal négy jelentést küldött Fieldnek. 1949. május 28-án Prágába érkezett Szücs, aki a Fieldtől kikényszerített adatok alapján követelte, hogy fogják le Pavlikot, adják át a magyar hatóságoknak. „Pavlik a magyar csoporthoz tartozik, trockista és ő az összekötő Field felé” – hangoztatta Szücs –, és ezt követően, egy előzetes csehszlovákiai kihallgatás után Pavlikot elhurcolták. Július 30-án szállították vissza Magyarországról, ahol brutális kihallgatásoknak vetették alá. Őrizzetbe vették „társait”, majd 1950. június 29-én, Prágában tárgyalták ügyüket, a vád: kénkedés, állami titkok hanyag kezelése stb. volt. A 17 letartóztatottból két fő: dr. V. Veselá és M. Reimann mérnök, K. Gottwald titkárságának vezetője öngyilkosságot követett el. Pavlik két esztendő töltött őrizetben, utóbb rehabilitálták.

nai régióhoz” tartozó országok kommunista pártjainak vezetői részvételével. Moszkvában elvetették a tervet.¹⁰²

A világháború után az integrációs-föderációs elképzelések megvalósíthatónak tündtek, 1948-ra kedvezőbb helyzet alakult ki a Balkánon. Várnában 1947. november 27-én, Belgrádban egy nappal később, majd Szófiában, a BKP V. kongresszusán hangzottak el a föderációt sürgető állásfoglalások. Dimitrov előbb újságírók előtt, január 17-én – amit a román-bolgár barátsági, együttműködési és kölcsönös segítségnyújtási szerződés bukaresti aláírása után tartottak – kijelentette, hogy Albánia, Bulgária, Csehszlovákia, Lengyelország, Magyarország és Románia, valamint Jugoszlávia mellett Görögország részvételével („*ahol várható a nemzeti demokrácia győzelme*”) megvalósítható egy föderáció. Ez a terv már nem balkáni, hanem kelet-közép-európai integrációban gondolkodott. Majd 20-án, a Rabotniceszko Delo tette közé ezt a Görögországgal is számoló, föderációs elképzelését, a Pravdában is megjelent január 23-án. Miután a Szovjetunió szerepét ezekben a nyilatkozatokban Dimitrov nem tisztázta, a Pravda öt nappal később, 1948. január 28-án kemény bírálatban részesítette. Megdorgálta a bolgár vezetőt konföderációs, Szovjetuniót figyelmen kívül hagyó terve miatt. Moszkva azonnal, már másnapi visszakoázásra bírta Dimitrovot. A bolgár politikus újabb önkritikát gyakorolt a Hazafias Arcvonal 1948. február 2-án tartott, II. kongresszusán: a Pravda „*alapvető észrevételei időszerűnek, értékesnek és hasznos figyelmeltetésnek bizonyultak a népi demokráciák káros szenvedélyessége számára*”. A föderáció (immár ismét) óhaj maradt. Az 1948. február 10-én Sztálin, Dimitrov és E. Kardelj között tartott találkozon „szigorú megrovásnak” beillő bírálatot kaptak a meghívottak. Sztálin elvetette a görög partizánmozgalom további támogatását is. Kardelj és V. M. Molotov moszkvai megbeszélésein még abban állapotodhattak meg a felek, hogy márciusban vagy áprilisban Tito a szovjet fővárosba látogat.¹⁰³ Február 12-én Sztálin éles szavakkal bélyegezte meg a bolgár vezető föderációs tervét. Nem csoda.

Már a második világháború idején különböző, Németország harcok utáni felosztását célzó angolszász föderációs tervek születtek, de ezeket a szovjetek (korábbi tapasztalatok alapján) stratégiai érdekeik miatt elvetették. Molotov ezt ekként fogalmazta meg 1943. június 7-én: „*Ami egy európai föderáció létrehozásának kérdését illeti Lengyelország, Csehszlovákia, Jugoszlávia és Görögország, illetve Magyarország és Ausztria bevonásával, a szovjet kormány nem tartja megfelelőnek, hogy abban Magyarország és Ausztria részt vegyen.*”¹⁰⁴ Hasonló szellemisséggel tárgyalt októberben, Moszkvában A. Edennel, és ezt a föderációellenes álláspontot képviselte

102 Moszkvának jelentjük. Titkos dokumentumok 1944–1948 (a továbbiakban: Moszkvának jelentjük), Bp., 1994. Századvég Kiadó pp. 292–293.. Szerk.: Izsák Lajos és Kun Miklós.

103 Восточная Европа в документах российских архивов 1944–1953 гг. (a továbbiakban: Восточная Европа) I. 1944–1948. Moszkva-Novoszibirszk, 1997. Szibirszkij hronograf, pp.756–757. Szerk.: T. V. Volokityina et al.

104 Romsics Ignác: Békecsinálók, 1947. Az 1947. évi párizsi békeszerződés előzményei, História, 2000. 4. sz. p.14.

Sztálin is, aki decemberben, Teheránban W. Churchillnek tudtára adta: „*Németország felosztása után legostobább dolog lenne új kombinációkat, dunait vagy bármilyen mást, létrehozni*”.¹⁰⁵ Mindezek és a katonai győzelmek után, amikor szovjet csapatok állomásoztak Romániában, Bulgáriában, és ezekben az államokban megtörtént a németellenes fordulat, 1944 októberétől „*a Földközi-tenger északkeleti partvidékétől eltekintve... egész Kelet-Közép- és Délkelet-Európát szovjet érdekszféraként*” tudhatta magának Sztálin.¹⁰⁶

Az otthoni kollégákat tájékoztató angol kormányfő október 12-én, „*fél iv papírra*” írott és Sztálin által kipipált ajánlatáról úgy vélekedett, hogy „*afféle vezérfonalnak szántuk, amely természetesen semmilyen kötelezettséget nem jelent az Egyesült Államokra nézve, s nem akartunk vele merev befolyási övezeteket létesíteni*”. Majd a katonai helyzetet reálisan felmérő politikus (magyarázván e bizonyítványt) mindehhez hozzáfűzte, hogy ez (a Sztálin és közte létrejött egyetértés) „*hozzásegítheti*” az Egyesült Államokat a helyzet teljes felmérésekor ahhoz, hogy „*miként vélekedik két fő (világbirodalmakban gondolkodó) szövetségese ezekről a körzetekről*”.¹⁰⁷ Az „*érdekszféra megállapodás*”-t Jaltában, 1945. február 11-én – főként a világháború utáni új Európa államainak jövőbeni társadalmi-politikai berendezkedése ügyében radikális Sztálinhoz képest reformista Roosevelttel – az ismertté vált tételek nem erősítették meg, és az ott nyilatkozók elveit az élet sem igazolta. Az angolszászok hallgatólagosan elismerték a Szovjetunió érdekérvényesítési, „biztonságpolitikai” törekvéseit. Tudomásul vették, hogy a sztálini birodalom nyugati határain, a Baltikumtól a Balkánig „*vele baráti viszonyt fenntartó államok szerveződjenek*”.¹⁰⁸ Ennél azonban több történt: az angol kormányfő moszkvai gesztusáért – függetlenül attól, hogy „*formális diplomáciai megállapodásnak nem tekinthető*” – mások, a jelzett régióban lévő nemzetek fiai-lányai fizettek: majdnem félévszázadon keresztül. A cordon sanitaire-t most nem a nyugatiak, hanem (előterjesztésük után) a szovjetek e térfélen a nagy szövetségi koalíció letéteményeseként, sajátos, végül „*tábor*”-szerű védőövezetként alkothatták meg. De nem Dimitrov, Tito tervei alapján, hanem kizárólag csak ők, illetve ő, Sztálin birodalom-teremtő céljai függvényeként.

A jugoszláv politikai vezetés azonban nem parírozott, mi több, a görög ügyben és egyéb kérdésekben is Sztálin ellen lépett (aki viszont ügynökei: S. Žujovic, a JUKP KB Politikai Irodájának tagja, majd A. Hebrang révén értesült mindezekről). A jórészt

105 Uo. p.13–14.

106 Ua.

107 Winston S. Churchill: A második világháború/2. Bp., 1995. Európa, p. 476–477 és p.480. Válogatta Csuri Sándor és Gyarmati György. Utólagos mentegetőzés részéről: „*mi hosszan és alaposan megfontoltuk az álláspontunkat, s most csak rövid távú és háború idejére szóló rendezéssel foglalkoztunk*”.

108 Horn Gyula et al.: Korlátok és felelősség. Magyarország négy évtizedének nemzetközi összefüggései. Társadalmi Szemle, 1989. 3. Különszám. p. 9..

titokban folyt februári, szovjetek és jugoszlávok közötti tárgyalásokat követő, márciusi levelezés során a szovjetek a tényleges kifogásokról, Tito és társai Sztálinnak nem tetsző Balkán-politikájáról nem írtak. Csupán igazságelemek voltak leveleikben, amikor megvádolták a JUKP-t egyes antidemokratikus eljárásai miatt. Két fronton kívántak támadni: a jugoszláv párton belül Tito-ellenes fellépésben reménykedhettek, másrészt a Kominform adta lehetőségeket használhatták ki. A párton belüli belső lázadást 1948. április 12-13-ára, a plénum idejére tervezték, sikertelenül. Žujovicot és társát kizárták a KB-ból, majd a pártból, május 7-én pedig letartóztatták őket. A Tito és köre elleni fellépés alternatívája a Kominformra szűkül. ¹⁰⁹

Ez idő tájt, 1948 februárjában, a Tildy Zoltán köztársasági elnök vezette magyar delegációt (igaz, hogy csupán félórára, de) fogadta Sztálin. ¹¹⁰ A szovjet-magyar barátsági szerződés aláírására Moszkvába érkezett küldöttséggel folytatott beszélgetés során felsejlett a jugoszláv konfliktus. ¹¹¹ A szovjet politikusok Jugoszlávia, Tito iránti érdeklődése nem volt új keletű. Amikor a magyar belpolitikában a moszkvai szélirányba fordítás legdrámaibb napjai zajlottak, Molotov és Rákosi találkozásán, 1947. április 29-én a szovjet külügyminiszter Jugoszlávia magyarországi népszerűségét firtatta. Rákosi, válaszában nem kendőzhette el: „*Magyarországon... még a Szovjetuniónál is népszerűbb*”. *Egyből magyarázkodott is: „a magyar nép a jugoszlávoktól nem fél, de az oroszoktól való hagyományos félelmet még nem sikerült megszüntetni*”. Arról persze hallgatott, hogy mit élt át a lakosság 1944/1945-ben, ¹¹² és azt követően. ¹¹³ Ezt a népszerűségi mutatót igyekezett mind a Szovjetunió, mind Rákosi ellenkező irányba kilendíteni 1948-tól folyamatosan. Sztálin előtt Rákosi a jóvátételi kedvezmények kapcsán említette Titót. Sztálin nem állhatta meg, és megjegyezte: „*a magyarok láthatólag jó kapcsolatokat ápolnak a jugoszlávokkal*”, majd hozzátette, hogy „ez jó”. ¹¹⁴ Aztán heteken belül minden másképp alakult.

A Moszkvában tartózkodó Rákosi február 19-én találkozott Szuszlovval. Rákosi, aktivitása ellenére (noha Titóval és másokkal folytatott véleménycseréjét emlegette) csak annyit ért el, hogy Szuszlov a Kominform következő ülése helyett, azt megelőző, pártvezetőségek közötti véleménycserét helyezett kilátásba. A szovjet politikus

109 L. Gibianszkij: Az 1948-as szovjet-jugoszláv konfliktus és a Kominform Múltunk, 1994. 4. sz. p.111–133.

110 Tildy Zoltán 1948. augusztus 3. és 1956. május 1. között házi őrizetben, majd 1956. november 5-étől letartóztatásban volt. 1958. június 15-én 6 évi börtönbüntetésre ítélte a LfB., 1959. április 1-jén szabadult. 1989. július 6-án rehabilitálta a LfB.

111 PIL 274. f. 10/61. ö. e. p.11–13. Szántó Zoltán levele Rákosihoz, 1948. február 6., valamint uo. 274. f. 10/61. ö. e. p.14–15. Rákosi levele Szántóhoz, 1948. február 10. Rákosi és csoportja a kezdődő konfliktusról semmit sem sejtett, sőt Tito sem célzott rá. Szántó, belgrádi magyar követ és az MKP főtitkára közötti levélváltás inkább arra utalt, hogy a Tito vezette Jugoszlávia érdeklődött a magyar hadsereg fejlesztése révén felmerülő együttműködés iránt. Ennek részleteit a moszkvai látogatást követően, Belgrádban kívánták megtárgyalni.

112 Szakács – Zinner : A háború, p. 9–28.

113 Moszkvának jelentjük, p. 200.

114 Восточная Европа I. 759. In: Rainer M. János: Jelentés kelet-európai végekről. In: Évkönyv VII. 1999, Magyarország a jelenkorban, Bp., 1999. 1956-os Intézet, p. 337.

elvetette V. Markosz kormányának hivatalos elismerését is,¹¹⁵ de egyetértett a görög partizánok további támogatásával¹¹⁶ (noha Sztálin február 10-én elutasította azt). Egyértelműen megszabta a követendő irányt a Dimitrov-terv kérdésében, mert – mint mondotta – a balkáni föderációra „*vonatkozó javaslat mesterkéltnek¹¹⁷ bizonyult*”.¹¹⁸

Mértékadó szovjet illetékesek szerint Magyarországon az 1945-ös nemzetgyűlési választásokon „*a kommunista párt gyakorlatilag vereséget szenvedett*”, és „*1947-ben is súlyos hibákat követett el a választási kampányban. Túlbecsülte saját erejét, és alábecsülte a reakcióét*”. Rákosit hibáztatták, aki „*azt állította a választások előestéjén, hogy az ellenzéki pártok együttesen aligha kapnak 15%-nál több szavazatot*”. Ezzel szemben 39%-ot nyertek. Azt követően, hogy az SZKP KB Külügyi Osztálya Sztálin számára az MKP tevékenységéről kemény hangú tájékoztató jelentést készített, és azt 1947. december 9-én juttatta el az 1935 óta Sztálin titkárságát vezető A. NY. Poszkrjobisevhez¹¹⁹, Moszkvában felgyorsultak az események. A tájékoztató összeállító szerint az MKP munkájában „*még számos komoly hiányosságot nem sikerült kiküszöbölni. Ilyenek: a le nem küzdött szektásság, az ellenfél erőinek alábecsülése, a gyenge tömegszervezeti munka, félelem a Szovjetunió propagálása miatt stb.*” Ez utóbbira számos példát hoztak, pl.: „*a kommunista párt vezetése, ha általában szovjet orientációjú is, és helyesli a Szovjetunió külpolitikáját, időnként szűken nacionalista álláspontra téved*”. Vagy: „*a kommunista párt vezetői szeretnék megmutatni, hogy az MKP nemzeti párt, ezért esetenként eltűrik a Szovjetunió érdekeit sértő tényeket*”. Vagy: „*Sok jó szovjet filmet nem mutatnak be. A kommunista párt vezetői nem támogatják kellőképpen a Magyar-szovjet Kulturális Kapcsolatok Társaságát*”. Azt, hogy a kormányprogramban a szomszédos országokkal kötendő barátsági szerződések élén Jugoszlávia áll, megelőzve a többi államot, közte a Szovjetuniót, a dokumentum az MKP taktikai megfontolásaként hangsúlyozta.¹²⁰

Nem véletlen, hogy mindezek után, március 24-én közvetlenül a magyar párt vezetőit: Farkast, Rákosit és Révait érte kemény, moszkvai bírálólat. „*A Magyar Kommunista Párt vezetőségének nacionalista hibáiról és a burzsoá befolyásról a magyar kommunista sajtóban*” nevet viselő összeállítást G. J. Korotkevic¹²¹ és SZ. G. Zavolzszzkij

115 V. Markosz Görögország német megszállása idején a Népi Felszabadító Hadsereg, a polgárháborúban a partizánhadsereg parancsnoka volt. 1947-ben hadügyminiszter és miniszterelnök az Ideiglenes Kormányban.

116 PIL 274. f. 10/39. ó. e. p. 156. Rákosi tudatta Sztálinnal, 1948. március 22-én: „*A görög elvtársaknak minden segítséget megadunk, amit csak tőlünk kívánnak.*”

117 Moszkvának jelentjük, pp.251-254. Itt: „*mondvacsinálnak*”.

118 Восточная Европа I. p.760. A beszélgetés rövid összefoglalója a helyzetről Magyarországon és az ország kommunista pártjában M. A. Szuszlov és Rákosi Mátyás között, 1948. február 19.

119 A. NY. Poszkrjobisevet 1952-ben rövid időre börtönbe vetették, majd házi őrizetben tartották.

120 Moszkvának jelentjük, pp. 239-248. Tájékoztató jelentés az MKP tevékenységéről Sztálin számára, 1947. december 9.

121 G. J. Korotkevic az SZKP KB Külföldi Információs Osztályán a magyar referatúra vezetője. A Magyarországgal foglalkozó szovjet politikusok közül csak ő beszélt magyarul.

készítette, ők írták alá, az osztályvezető helyettese L. SZ. Baranov nem,¹²² viszont ő továbbította Szuszlovhoz.¹²³ Ehhez hasonló szellemiségű anyagokat állítottak össze az SZKP Külügyi Osztályán a magyar dokumentumot megelőzően, a jugoszláv helyzetről március 18-án, „*a Jugoszláv Kommunista Párt vezetőinek antimarxista beállítottságáról a kül- és belpolitikai kérdésekben*”, majd a magyar helyzetet elemző összeállítást követően, két továbbit zártak le április 5-én „*a Csehszlovák Kommunista Párt egyes hibáiról*” és „*a Lengyel Egyesült Munkáspárt vezetőinek antimarxista ideológiai álláspontjáról*”. A kemény, megfellebbezhetetlen tételeket sorjázó írások végső célja az volt, hogy a szocializmushoz vezető „nemzeti út” elvetését elérjék, a Kominform adta lehetőséget kihasználva a moszkvai diktátumokat, a szovjet mintát erőszakolják rá valamennyi pártra.¹²⁴

A magyarokat ért kritika korlátozottabb volt a többinél, nem vádolta Rákosit és csoportját „*antimarxista állásponttal*”. Viszont hibáztatták a kommunista sajtótermékeket, mert átveszi a „*burzsoá sajtó módszereit*”, a politikai vezetésnél az esetenkénti „*nacionalista álláspontra*” tévedést, a szovjet kultúra és a Szovjetunió eredményeinek gyenge propagandáját, a szovjetellenes nyugati sajtótermékek, filmek terjesztését tették szóvá (intoleráns módon, az elfogult, kizárólag önös szempontokat tartalmazó, „*egységes birodalom, egységes látásmód*” jegyében fogant összefoglalókban).¹²⁵ Miután a „*reakció sok saját agitációjukban olyan hazug állításokkal operáltak, mint ha a kommunisták – Moszkva kémei, és nem magyarországi párt lennének*” – ezért, állították a szerzők – „*válaszul erre az ellenséges agitációra a magyar kommunisták elkezdtek még jobban aláhúzni pártjuk nemzeti jellegét. Ez különösen feltűnő a párt propagandájában.*” Végső érvként az írás összeállító úgymint vélték, hogy annál nagyobb bűn már nem is lehet, minthogy „*nemrég kicserélték a pártjelvényt is – vörös zászló helyett most trikolorot ábrázol*”. Ráadásul – szólt a további bírálat – a párt „*vezetői nem ritkán eltérnek a helyes irányvonalától és a nacionalista pozíciók felé gurulnak*”. Sőt, „*a Szovjetunió és érdekeinek figyelmen kívül hagyása a Kommunista Párt vezetőségének részéről különösen abban nyilvánul meg, hogy a Kommunista Párt vezetősége nemcsak, hogy nem foglalkozik és érdeklődik a Szovjetunió és a szovjet kultúra propagandájának kérdéseivel Magyarországon, de túrva viszonyul a nagyszámú könyvmegjelenéshez és anyagok publikálásához, amelyek durván torzítják a szovjet valóságot, és egyenesen szovjetellenes tartalmúak*”. Majd így folytatódott: „*A magyar kommunista sajtó vezetői igyekeznek idomulni a burzsoázia által kulti-*

122 L. SZ. Baranov 1944-1946 között az SZKP KB Nemzetközi Információs Osztályának, 1947. augusztus 30-ától az SZKP KB mellett működő Információs Bizottságnak az élén állt.

123 Восточная Европа I. pp. 802-806. Az SZK/b/P KB - ának tájékoztatása az MKP vezetőségének „*nacionalista hibáiról és a burzsoá befolyásról a magyar kommunista sajtóban*”, 1948. március 24.

124 T. V. Volokityina: A nemzeti utak elutasítása és a jugoszláv ügy, in: Múltunk. 1997. 3. pp. 154-158.

125 L. Gibianszkij i. m. p. 136-137.

vált kicsapongó ízlésekhez, ők a burzsoá sajtó farkánál kullognak”. Mindez jelzi a moszkvai elfogultak szerint, hogy az MKP „vezetőségének vannak nacionalista hibái. A burzsoá sajtó módszereit használják, és súlyosan alulértékelik a nyugati burzsoá hatás elleni harc fontosságát.”¹²⁶ Ennyi...

---

126 Восточная Европа I. p. 802-806. Az SZK/b/P KB tájékoztatása az MKP vezetőségének „nacionalista hibáiról és a burzsoá befolyásról a magyar kommunista sajtóban”, 1948. március 24.

AMIRŐL AZ IRATOK VALLANAK ...

Könyáné Kutrucz Katalin¹

Kahler Frigyes a „Joghalál Magyarországon” című munkájában azt írta:

„Az 1867-es »békés kiegyenlítőds« /Deák/ megszületésekor nem nyilvánították semmissé sem az aradi ítéleteket, sem Batthyány Lajos, sem a többi végrehajtott és végre nem hajtott halálos, illetve súlyos rabságra szóló ítéleteket. ... Az ítéletek marasztaló tartalmát – minden jogalkotási processzus nélkül – maga a civil társadalom jogon kívüli eszközökkel tette semmissé.”

Ezt tehette azért, mert a civil társadalom erős volt. Ma, pedig nincs elég erős civil társadalom.

A könyv 16 évvel ezelőtt jelent meg. És Magyarországon a helyzet szinte változatlan. A társadalom a hol kemény, hol puha diktatúra alatt szerzett traumákat máig nem tudta kiheverni, sőt újakat is kapott.

Előadásomban ezeket a traumákat szeretném érzékeltetni.

Először az 1956-os forradalom és szabadságharc leverése és megtorlása kapcsán az iratokból szerzett ismereteimet szeretném megosztani Önökkel, majd a korábbi időkből szeretnék elmondani három általam jellemzőnek tartott esetet.

I.

Áttanulmányoztam a korabeli jogszabályokat, belügyi parancsokat, és –véletlenszerű kiválasztással – több száz állambiztonsági dossziét. Az átnézett dossziék túlnyomó többségét 1956 novemberében és decemberében, továbbá 1957-ben nyitották, de volt köztük jó néhány későbbi is.

Az iratokban és a jogszabályokban a megtorlás és megfélemlítés eszközeit kerestem. A hatalom ugyanis nem csak megbüntetni kívánta az ellene fellépőket, hanem az anyagban jól kitapinthatóan arra törekedett, hogy megtörje az emberek gerincét, meghunyászkodó, engedelmes alattvalóvá tegye őket, megfélemlítse az egész társadalmat. A megtorlás és megfélemlítés eszközei gyakran összemosódnak.

Az első és legfontosabb eszköz, mellyel külön nem is kívánok foglalkozni, a *szovjet csapatok* jelenléte és tevékenysége, amely nem csak a forradalom utáni megtorlást, hanem az egész rendszert jellemzi.

A második, a folyamatos *letartóztatások*. Amely szintén a kezdetektől jellemzi a

---

¹ Dr. Könyáné dr. Kutrucz Katalin főigazgató-helyettes, Állambiztonsági Szolgálatok Történeti Levéltára

korszakot, de a hatvanas évek második felétől fokozatosan gyengül. Itt nem differenciálnék a bírói ítélet nélküli szabadságtól való megfosztások különböző formái között. A megfélemlítés szempontjából ugyanis huszadrangú kérdés, hogy valakit alakszerű határozattal vagy a nélkül tartanak fogva és az is, hogy azt jogilag őrizetnek, preventív őrizetnek, közbiztonsági őrizetnek, vagy előzetes letartóztatásnak nevezik-e, és egyáltalán van-e jogi neve. A forradalommal kapcsolatosan a lényeg az, hogy – különösen az első hónapokban – szinte válogatás nélkül fogtak el mindenkit, aki a kezük ügyébe került.

1956 novemberében az esetek túlnyomó többségében szovjet szervek tartóztattak le, és kihallgatásokat is eszközöltek. Decembertől ez az arány megfordul a magyar szervek „javára”.

Az észak-keleti országrész városaiban, ahol friss szovjet alakulatokkal kiegészítve özönlöttek el az országot, már november első napjaiban számosan kerültek szovjet fogságba. November 4-én hajnalban, már az ország legnyugatibb pontján, – Szombathely, Söptei úti laktanya – is vettek őrizetbe embereket.

A szovjet szervek letartóztattak mindenkit, akit a körbezárt laktanyákban, illetve a forradalmi gócpontoknak tartott helyeken találtak. De nem volt biztonságos kimenni Budapestről, vagy bemenni oda, átmenni a hidakon, katonacsizmát viselni, szovjet katonához szólni, rendőrség vagy laktanya előtt elmenni, hát még megállni, teherautón többen tartózkodni, és egyáltalán kimenni az utcára. Elfogtak mindenkit, aki az útjukba került. Így aztán, – a sors fintora – megjárta Ungvárt több olyan személy is, aki részt vett ugyan a forradalomban, csak éppen a hatalom és a szovjetek oldalán.

A letartóztatottakat először egy gyűjtőhelyre vitték. (Budapest VIII. kerületében például ez a hely – morbid módon – a Horváth Mihály téren lévő katolikus templom volt.) Utána a többségüket, – legalábbis az iratokból úgy tűnik, – Ungvárra szállították. Kisebbit részüket még itthon átadták a magyar hatóságoknak. Ungvárról további helyekre is vittek embereket. Ilyen volt például Sztrij, vagy Sztanyiszlav. A Szovjetunióba elhurcoltakat egy-két hét, vagy hónap után visszahozták Magyarországra és átadták a magyar hatóságoknak. Az, hogy hány ember nem jött soha többé haza, nem derül ki ezekből az iratokból. Mindenesetre itthon, nem kis rettegést keltve, elterjedt a Szovjetunióba menő vagonok híre.

A magyar szervek által történt letartóztatások esetében változik a kép. Ők már inkább feljelentésre, hálózati (azaz ügynök) jelentések alapján, már letartóztatott személyek vallomása alapján, házkutatásnál lefoglalt fényképek, feljegyzések felhasználásával, külföldi lapokban megjelent képeken lévő személyeket azonosítva fogják el az embereket. De olyan eset is van, hogy „csak”. Egy nyugdíjas tanító ügyében például azt jegyzi fel a kihallgató tiszt, hogy „őrizetbe vételére vonatkozóan semmi-

lyen adattal nem rendelkezünk”.² (Feltűnően sok az éjszakai letartóztatás és annak is nyoma van az iratokban, hogy az éjszakai letartóztatások rettegéssel töltötték el az embereket.)

Közben folyamatosan térképezik fel a forradalmi szervezeteket, és állítják össze a forradalomban résztvevő személyek listáját. Egy 1957-ben készült jelentés szerint az ország területén 160 fegyveres csoport működött 12000 fővel, 1100 nemzetőr egység 19000 fővel, különböző elnevezéssel 2500 Forradalmi Bizottság, mintegy 30000 taggal, 2100 Munkástanács 28000 taggal, továbbá részt vett a forradalomban az előbbi csoportokhoz nem tartozó 8000 személy. Ez összesen 97000 ember.³ Ugyanez a jelentés 15%-ra becsüli ezen személyek között az „ellenséges” kategóriákba tartozó személyek arányát. (Ellenséges kategóriába tartoztak például a kulákok, a volt nyilasok, „SS”katonák, csendőrök, katonatisztek és tiszthelyettesek, tőkésék, földbirtokosok, horthysta főtisztviselők, jobboldali pártvezetők, továbbá a rendszerrel szemben álló egyházi személyek és a büntetett előéletű huligánok. A huligánok kifejezést nem a szokásos értelemben használták, e csoportba tartozónak tekintették azon bűncselekmények elkövetőit is, akiknek elítélését 1990 után semmisnek nyilvánították, így például a politikai bűncselekmények elkövetőit és a padlássöprések áldozatait is. (Az egyik iratunkon pl. az szerepel, hogy id. Antall József huligán.)⁴

Az iratokban megnéztem a letartóztatott személyek szociális összetételét. (Hangsúlyozni szeretném, hogy nem az elítéltekről, hanem a letartóztatottakról van szó, akiknek egy része persze a későbbiek során elítélt is lett.) Azoknak a személyeknek, akiket a fegyveres harcokban történt vélt vagy valós részvétel miatt fogtak el, a túlnyomó többsége munkás volt, ha diák, akkor ipari tanuló, és nem kis számban voltak a forradalom oldalára átvált katonák is. A munkástanácsokban és a különböző néven nevezett forradalmi bizottságokban való tagság miatt letartóztatottak esetében a nem kétkezi munkások és a szellemi foglalkozásúak aránya érzékelhetően nagyobb. A forradalom utáni cselekmények, például röpcédulázások esetében az arány megfordul a nem kétkezi munkások, gimnazisták, egyetemisták és a szellemi foglalkozású személyek javára.

Azt, hogy pontosan hány embert tartóztattak le, ítélték el, helyeztek közbiztonsági őrizetbe, tartottak rendőri felügyelet alatt, pontosan soha nem fogjuk megtudni. Sok esetben a fogva tartás tényleges idejét sem tudjuk megállapítani, mert különösen az első időkben nem vezettek pontos nyilvántartást. Volt, akit többször is elfogtak és a harmadik letartóztatása után ítélték el. Továbbá ugyanaz a személy lehetett előze-

---

2 Állambiztonsági Szolgálatok Történelmi Levéltára, (a továbbiakban: ÁBTL.) ÁBTL: V-141326

3 ÁBTL. V-150385

4 Id. Antall József jogász, a II. világháború alatt menekültügyi kormánybiztos, aki a németek által lerohant Lengyelországból mintegy 100000 különböző nemzetiségű menekült fogadását és ellátását szervezte meg. A német megszállás alatt a Gestapo letartóztatta. Varsóban utcát neveztek el róla, Izraelben megkapta a Világ Igazainak Egyike címet

tes letartóztatásban és közbiztonsági őrizetben is. A fogva tartottak nagy száma miatt sokan csak vártak a sorsukra, hosszabb ideig semmilyen eljárási cselekményt nem foganatosítottak velük szemben.⁵

A szerencsésebbek néhány héttel és néhány veréssel „megúszták”. A szabadlábra helyezettektől saját kezüleg írt titoktartási nyilatkozatot vettek fel. Ebben az adott személy megígérte, hogy az ügye vizsgálata során látott, illetve hallott dolgokról senkinek sem beszél. Amennyiben mégis megtenné, azzal elköveti az államtitoksértés büntetést, melyért büntetőjogi felelősséggel tartozik.

1957. március 15-ét – az 1848-as forradalom évfordulóját – a hatalom mély aggodalommal és teljes készültséggel várta. A belügyminiszterhelyettes február 20-án kelt 5. számú parancsa szerint. „Az ellenforradalmi propaganda az 1956. október 23-i események megisméltésére március hónapban fegyveres felkelésre, tüntetésre és egyéb ellenforradalmi provokációra uszít...A felkészülést már most meg kell kezdeni. A felkészülés célja, hogy a BM. szervek állandó kezdeményezése, akciók következtében az ellenség védelemre, visszahúzódásra kényszerüljön”. A parancs nyolc oldalon írja le a „nemkívánatos elemek kivonása céljából” elvégzendő feladatokat. Azt, hogy a fegyveres felkelés „szervezésébe” (többnyire beszervezett ügynökeik révén), az állambiztonsági szervek is „bedolgoztak”, itt csak jelzem – találtam rá adatokat – kifejtése azonban hosszabb időt venne igénybe és nem is tartozik ehhez a témához.

Tény, hogy a parancsban foglaltak végrehajtására tömegesen tartóztatták le az embereket. Irházi Imre a kistarcsai közbiztonsági internálótábor parancsnoka 1957. március 16.-án azt írta napi jelentésében, hogy „komoly gondot jelentett számunkra az elhelyezés, mivel éjjel-nappal hordták az őrizeteseket és ez olyan feladat elé állított bennünket, hogy előfordult, hogy egy fekhelyen hárman- négyen is feküdtek.”

De nem csak március 15-e közeledte töltötte el aggodalommal a hatalmat. Fokozott készültséget rendeltek el és ún. preventív őrizetbe vételeket foganatosítottak egyéb nevezetes napok és évfordulók, így április 4-e, október 23-a, szeptember 10-e⁶, november 4-e és november 7-e előtt is.

A megtorlást és a megfélemlítést szolgálták a büntetőjogi felelősségre vonások, azaz az *elitélések* is. Ennek egyik fontos eszköze volt a rögtönbíráskodásról szóló törvényerejű rendelet, amelyet 1956. december 11-én hirdettek ki, és ezen a napon lépett hatályba.⁷

Ez a rendelet kimondta, hogy aki engedély nélkül tart lőfegyvert, lőszert vagy robbanóanyagot a birtokában, köteles azt még ezen a napon 18 óráig beszo-

---

5 Egy 1956. november 9-én őrizetbe vett személy ügyében december 8-án azt írják, hogy „Ügyében ezideig érdemleges intézkedéseket más elfoglaltság miatt nem tudunk tenni.” ABTL. V-141326

6 Ezen a napon kezdte tárgyalni az ENSZ közgyűlése a magyar kérdést.

7 Falragaszokon már december 9.-től hirdették.

ni. Amennyiben nem teszi, cselekménye rögtönbíráskodás hatálya alá tartozik. (Más cselekmények is tartoztak e rendelet hatálya alá, de most csak ezt emelném ki.) E bűncselekménynél roppant egyszerű a bizonyítási eljárás, mert csak azt kell vizsgálni, találtak-e az elkövetőnél fegyvert. Így viszonylag egyszerűen és gyorsan meg lehetett büntetni a fegyveres felkelés résztvevőit is, nem kellett például tanukat kihallgatni a forradalomban betöltött szerepükre vonatkozóan. Így történhetett az, hogy a rögtönítélő bíróságok 1956 december 15-e⁸, és 1957 január 12 között 172 vádlott ügyében hoztak határozatot.⁹ Az ítéletekből csak sejteni lehet, hogy az elítélt forradalmár volt, mert az előbb mondottak miatt az eljárás csak a fegyver birtoklásának bizonyítására szorítkozott. A korabeli statisztika szerint a statáriális eljárás során elítéltek több mint 80%-a munkás vagy parasztszármazású volt.¹⁰

Az ítéletek megfélemlítő hatásának növelésére tudatosan használták a sajtót is. Előre eldöntötték, hogy melyik ítéletet, milyen formában és mikor kell nyilvánosságra hozni.

A megfélemlítésben jelentős szerepet játszottak a *sortűzek*, amelyek összességében több száz áldozatot követeltek. Ezt is csak megemlíteném, azzal a megjegyzéssel, hogy nem csak a sortűzek maguk, hanem az utána történő eljárások is elképesztő cinizmusról tanúskodnak. A salgótarjáni sortűz után például tartottak egy helyszíni szemlét, és a lövésnyomokat és a tölténymaradványokat fegyverszakértő is vizsgálta. A helyszíni szemle során nem találtak olyan nyomot, melyből arra következtethettek volna, hogy a tömegből lőttek a rendőr-főkapitányságra. Ellenkezőleg, azt állapították meg, hogy onnan lőttek a tömegre, sőt még azt is, hogy a II. emeletről két olyan szobából, ahol szovjet katonai alakulatok tartózkodtak a bezárt ablakon keresztül lőttek kifelé. Idézem: „a bizottság kétséget kizáróan megállapította, hogy az említett ablakon keresztül a lövések nem az épületben (sic!) jöttek, hanem az épületből menteki (értsd: mentek ki) az utcára.”

Ugyanakkor a nyomozati eljárást lezáró nyomozó, ugyanebben a dossziében azt írja határozatában, „a tömegből aljas provokátorok tüzet nyitottak a rendőrség épületét védő karhatalomra és az ott tartózkodó szovjet katonaságra.”¹¹

A megtorlás és megfélemlítés szerves részét képezték a „*portyázások*” is, amikor karhatalmisták, - esetleg rendőrökkel együtt - kivonultak egy-egy intézménybe, vagy faluba, összeszedték embereket és az elfogottakat brutálisan megverték. Ezek a verések esetenként az áldozat halálával is jártak.

8 Ezen a napon születtek az első ítéletek

9 Igazságügyminisztérium Katonai Főosztálya, Jelentés, 1957. január 14.

10 Igazságügyminisztérium Katonai Főosztálya, Jelentés, 1957. január 14.

11 ABTL, V-141435

A hatalom – miközben válogatott eszközökkel torolta meg a forradalmi cselekményeket, félemlítette meg a lakosságot - igencsak elnéző volt az ilyen cselekményeket elkövető saját embereivel szemben. Erre csak két példát szeretnék felhozni, 1957. elején egy hét fős karhatalmista járőr előállította Csanádapáca forradalmi tanácsának elnökét. Ennek során olyan súlyosan bántalmazták, hogy sérüléseibe belehalt. Tatabányán pedig őrizetbe vettek egy embert, akinél házkutatást is tartottak és ennek során lefoglaltak húsz liter bort. Az embert három nap múlva elengedték, a bort pedig megitták. Naiv emberünk ezek után visszament a rendőrségre, és visszakérte a törvénytelenül lefoglalt borát. Ezt az ott lévő rendőrök és karhatalmisták olyannyira zokon vették, hogy halálra verték. Ezek után Biszku Béla belügyminiszter 1957. március 28-án kiadta 4. számú parancsát, mely a gyilkosságokat nemes egyszerűséggel fegyelmetlenségnek és önkényeskedésnek nevezi. Megparancsolja, hogy a „fegyelmetlenségek” szűnjenek meg, megtiltja, hogy a beosztottak szolgálat közben szeszestalt fogyasszanak, illetve szolgálattételre ittasan jelentkezzenek. Továbbá elrendeli azt is, hogy az ilyen beosztottakat – kijózanodás után- fegyelmileg felelősségre kell vonni. Arról, hogy az emberek megölésének is lehetne valamiféle következménye, a parancs nem szól.

A megtorlás és megfélemlítés változatos eszközeit a munkahelyről való elbocsátásoktól a munkahelyi előmenetelből való kirekesztésen át a továbbtanulás lehetőségétől való megfosztásig és tovább, lehetne még sorolni. Engedjék meg nekem, hogy csak egyet emeljek ki, azért, mert erre mindeddig kevés figyelem esett. Minden társadalomnak gondoskodnia kell azon tagjairól, akik arra önmaguktól nem képesek.

Az 1957. évi 45. számú törvényerejű rendelet kimondta, nem kaphat rokkantsági nyugdíjat az, aki a forradalmi eseményekben való közreműködése során sérült meg. Elrendelte azt is, hogy azon személyek után, akik az előbbi események során kapott sérüléseikbe haltak bele, illetve akiket forradalmi cselekményük miatt ítélték halálra, hozzátartozóik nem kaphatnak nyugdíjat.¹²

Továbbá kimondta azt is, hogy annak a személynek „aki a proletárdiktatúra megdöntésére irányuló valamely ellenforradalmi cselekményben közreműködött” nem lehet visszaadni az 1948 után törvénytelenül megvont nyugdíját.¹³

Azt mindig tudtuk, hogy az 1963-as közkegyelem nem terjedt ki minden forradalmárra, ez magából a jogszabályból is kiderült. Mint ahogy kiderült az is, hogy ezzel a közkegyelemmel a hatalom – miközben több száz forradalmárt a börtönben hagyott – nagyvonalúan megbocsátott saját magának. A rendelet egyik pontja ugyanis – korlátozás nélküli – közkegyelemben részesítette azokat, „akik hatalmukkal visszaélve a szocialista törvényességet megsértették”.

---

12 Ilyen hozzátartozói nyugdíj volt az özvegyi nyugdíj, a szülői nyugdíj és az árvaellátás.

13 1957-ben ugyanis „hangulatjavító intézkedésként” visszaadták - igaz csökkentett mértékben - az 1948 után megvont nyugdíjakat.

Azt azonban még mindig nem tudjuk, hogy mikor szabadult ki az utolsó 56-os elítélt.

Az általam ismert utolsó – folyamatos fogva tartást követő - szabadulás két évvel a Helsinki Záróokmány aláírása, és öt nappal a kiszabott húsz év szabadságvesztés letöltése után 1977. március 26-án történt. A szabaduló géplakatos volt, és szabadságvesztésének végrehajtása alatt, még 1963. januárjában, egy ízben néhány társával együtt megtagadta a reggeli átvételét, és nem vette fel a munkát. Semmiféle erőszakos cselekményt nem követett el, a társai sem, de ez akkor börtönzendülésnek minősült, ezért ki kellett töltenie teljes büntetését. Az elítéltek valamennyien politikai foglyok, és az „uralkodó osztályhoz” tartozó személyek, azaz munkások voltak.

Azért beszéltem az előbb folyamatos fogva tartást követő utolsó szabadulásról, mert ekkor még volt olyan elítélt, aki a forradalomban való részvétele miatt töltötte szabadságvesztés büntetését. Igaz, nem ült folyamatosan börtönben 1956-tól.

Ismereteim szerint ez az utolsó szabaduló több mint négy évvel a Helsinki Záróokmány aláírása után, 1979. november 21-én, hagyta el a börtönt. Egy betanított munkás volt, akit 1958-ban életfogytiglani börtönre ítélték, 1970. tavaszán egyéni kegyelemmel szabadult. Majd 1974-ben ismét politikai bűncselekmény, – folytatólagosan elkövetett izgatás – miatt újból elítéltek és ez a korábbi kegyelem elvesztését vonta maga után.¹⁴

Tisztelt Hölgyeim és Uraim, az 1848-49-es forradalom és szabadságharc után tíz évvel kiszabadult az utolsó fogoly is, 1956 után ehhez huszonhárom év kellett.

Az előadásom elején azt mondtam, nem tudjuk, és pontosan soha nem is fogjuk megtudni, hogy hány embert sújtott büntetőjogi szankció. A történeti irodalom nagyságrendileg összesítette már ezeket az adatokat. Eszerint jóval több, mint 30 000 ember ellen indítottak büntetőeljárást, 20 000 felett van az elítéltek száma, 200 és 400 közötti, (vagy még több?) a kivégzett, több mint 13 000 embert internáltak és tízezret helyeztek rendőri felügyelet alá.

Összehasonlításként, a Magyarország a XX. században, címen megjelent munkából idéznék egy mondatot: „Az újkori magyar történelemben a Rákóczi szabadságharcot, az 1848–49-es forradalmat és szabadságharcot, az 1918–19-es forradalmakat követő menetrendszerű repressziós hullámok áldozatainak együttes száma sem éri el az 1956-os forradalom és szabadságharc leverését követő megtorlás nagyságrendjét.”

Hozzáteszem, azoknak az embereknek a nagy részét, akik a megtorlás során „elleneséges elemként” az állambiztonsági szervek látókörébe kerültek, akár letartóztatták, vagy elítélték őket akár nem, még évekig, évtizedekig, – sokakat a rendszerváltozásig – megfigyelés alatt tartották. A róluk kiállított karton pedig, olyan cselekményeket is tényként tartalmaz, amelyeket soha nem követtek el.

---

14 ÁBTL. O-19867, V-142947, V-143290

II.

1./ Simon Imre szülei a XIX. század végén kivándoroltak Amerikába, mikor összeszedtek egy kis pénzt, akkor hazajöttek /Imre még Amerikában született, 1903-ban/vettek egy kis földet és gazdálkodni kezdtek. 3, 4, vagy 5 hold földön. / Az iratokban mindegyik szám szerepel./

Szülei 1945 előtt meghaltak. A földön ő gazdálkodott tovább. 1945-ben belépett a Független Kisgazda és Földmunkás Pártba. 1946-ban tagja lett a párt Parasztíró Körének, és cikkei jelentek meg az „Igazság” című hetilapban. Megismerkedett László Istvánnal, és bekapcsolódott az általa vezetett szervezkedésbe (átvette a szervezkedés programját és talán két megbeszélésen is részt vett), továbbá „virágnyelven” klerikális hangú cikkeket és verseket írt a „Csokor” című illegális lapnak. Ezért 1953-ban hét év börtönre, 10 év közügyektől eltiltásra és teljes vagyyonelkobzásra ítélték. 1957-ben büntetésének hátralévő részét három év próbaidőre felfüggesztették. Szabadulása után alkalmi és segédmunkásként dolgozott.

1960 nyarán a helyi állambiztonsági szerv megállapítja, hogy eddig nem foglalkoztak vele, mert az elítéléséről nem tudtak, hogy „igen visszavonultan él, politikai kérdésekről nyilvános helyen nem nyilatkozik”. Egyúttal szükségesnek tartja, hogy szoros hálózati ellenőrzés alá vonják, és Figyelő dossziét nyitnak rá. És elkezdik készíttetni róla a jelentéseket.

1960 decemberében a következőket írják róla:

„Megállapítottam, hogy börtönből való kiszabadulása óta semmiféle ellenséges tevékenységet nem végzett... Munkájába reggel elmegy, este haza megy és senkivel sem áll meg beszélgetni. Kocsmába nem megy. Munkahelyén sem észlelni, hogy ellenséges személyekkel tartana kapcsolatot. Lakásán nem fogad gyanús személyeket és ő sem jár mások lakására. Baráti köre nincs. Családjával van állandóan. Munkája ellen jelzett vállalatnál kifogás nincs.”

A konklúzió:

„A Népidemokráciához való viszonya a bentiek értelmében nem jó. Azonban ezen véleményét nem nyilvánítja ki.”

1961. február közepén megállapítják, hogy személyével kapcsolatban nincs változás. Márciusban pedig elrendelik havonkénti ellenőrzését. Az ellenőrzéshez társadalmi kapcsolatokat és a határőrség hálózatát kívánják igénybe venni. Rendszeresen megállapítják, hogy semmilyen politikai megnyilvánulásai nincsenek, továbbá azt, hogy mint „legveszélyesebb kategóriába tartozó személyt” továbbra is ellenőrizni kell.

1962-ben már „bűnök” is előkerülnek. Klerikális beállítottságú, és levelez valakivel, aki nyugaton él.

1963 arról szól, hogy nem nagyon lehet ellenőrizni, mert sehova nem jár, csak vasárnaponként templomba és külföldi kapcsolatot nem tudtak megállapítani.

1964-ben az egyik jelentésből megint csak előkerül két bűn, az egyik, hogy a nyáron kb. fél óráig állt egy külföldi rendszámú kocsí a háza előtt. / A házat egyébként bérlí, mert elkobozták tőle./ A kocsí tulajdonosa állítólag az unokaöccse, aki a Balatonra jött nyaralni, és meglátogatta. A másik, pedig az, hogy a kubai válság idején állítólag azt mondta, hogy a nagy és erős oroszok megijedtek az amerikaiaktól.

1965-ben átsorolják alapnyilvántartásba. 1966-ban felülvizsgálják az ügyét, és a 64-es „bűnei” miatt a figyelődosszié megtartását, és személyének további ellenőrzését javasolják. 1967-ben elrendelik összes kül -és belföldi levelezésének ellenőrzését.

1970-ben elvben megszüntetik a figyelését de iratok továbbra is vannak róla az utolsó fellelhető irat 1983 januárjában keletkezett csaknem 80 éves volt.¹⁵

2./ 1949. augusztus 14-én este tizenegy ember elindult, hogy megtámadja és elfoglalja a jugoszláv határ mellett lévő izzabellaföldi határőrsöt. A terv állítólag az volt, hogy két csoportban támadnak. Először hárman előremennek és lefegyverzik az őrt, majd ezután a többiek is csatlakoznak és lefegyverzik az egész őrsöt. Egyikük beszélni kezdett az őrral, majd megragadta a fegyverét. Az őrszem kiabálni kezdett erre megijedtek és elfutottak. Az őrszem géppisztollyal tüzelt utánuk és az egész csoport elmenekült. A dolog persze nem volt előzmény nélküli, az ítéleti tényállás szerint többen tervezték az őrs elfoglalását, és voltak olyanok is, akik tudtak róla, de nem tettek eleget feljelentési kötelezettségüknek.

Az ítéletből megállapíthatóan 29 vádlottnak kellene lenni (az utolsó felsorolt vádlott a XXIX. rendű), de a XXIV. rendű vádlott valahol menetközben elveszett. (Látam én már ilyet, ott még a személyes adatai szerepeltek a vádlottnak, közben, pedig még a bírósági tárgyalás, meg az állítólagos ügyészi kihallgatás előtt szovjet katonai bíróság már elítélte, 1955-ben jött haza a gulágról.) Első fokon Olti Vilmos volt a tanács elnöke. A 28 emberből egyet életfogytig tartó szabadságvesztésre ítélték, hatot felmentettek, a fennmaradó huszonegy embernek kiosztottak összesen 56 évet. Az ítéletet 1949. december 19-én hozták meg. Néhányan enyhítésért fellebbeztek, ezért másodfokon Jankó Péter tanácsa 1950. június 22-én az eddigi 56 évhez hozzáadott még 19 évet. Az elsőfokú tárgyalás nyilvános volt, a másodfokú nem.

Az elsőfokú ítéletet három vádlott távollétében hozták meg. Ők természetesen a nem fellebbezők között voltak így ítéletük első fokon jogerőre emelkedett. Ők voltak a XXVII., a XXVIII. és a XXIX. rendű vádlottak. A XXVII. rendű vádlottat ítélték életfogytig tartó szabadságvesztésre. A XXVIII. és a XXIX. rendű vádlott úgy kapott 15, illetve 6 év fegyházat, hogy az eljárás során csak a nevüket állapították meg, a többi természetes személyazonosító adataikat nem. (Azaz, sem anyjuk neve, sem születési helyük és idejük nem ismert.) Megkíséréltem megkeresni a név alapján, hogy mi történhetett velük, de nem jártam sikerrel.

---

15 ÁBTL. O-14847/144, V-101891

A XXVII. rendű vádlottra viszont rátaláltam, pontosabban először az ő aktáját találtam meg és az abban lévő kevés adat után nyomozva találtam meg a két ítéletet egy olyan dossziében amelyben annak tárgyánál fogva semmi keresnivalója nem volt. A XXVII. rendű vádlottnak van egy dossziéja, amely egy ellene folyó nyomozás anyagát tartalmazza. A nyomozás az izzabellaföldi határőrs ellen 1949. augusztus 14-én este történt támadás miatt folyik a másik eljárásban XXVII. rendüként távollétében életfogytig tartó szabadságvesztésre ítélt személy ellen. Az őrs megtámadása ügyében tanúkihallgatás nincs, csak arra vonatkozóan hallgatnak ki tanút, hogy merre járt a letartóztatása előtt. 1950. február 4-én tartóztatták le.

A bírósági tárgyalás zárt.

Tanúkihallgatás ott sem történik, csak felolvassák néhány személynek a másik eljárásban tett vallomását.

Persze a Tanács elnökének nincs is erre szüksége, hiszen hallotta már ezeket a vallomásokat, abban az eljárásban is ő ítélte – jogerősen – ugyanezért cselekményért ezt az embert életfogytig tartó szabadságvesztésre. Igaz, akkor 1949. december 19-e volt, most meg 1950. szeptember 19-e van. Pont kilenc hónap telt el.

Fellebbezés folytán az ügy másodfokra kerül. Másodfokon Lázár Miklós tanácsa halálra ítélte.

Néhány mondat az indokolásból:

„Nyomatékos súlyosító a cselekmény rendkívüli nagy tárgyi súlya. A vádlott cselekményét Izabellaföldön, a jugoszláv határ közvetlen közelében – 1949 nyarán követte el. Ez a körülmény arra utal, hogy a vádlott által kezdeményezett szervezkedés, illetve cselekmény a Rajk banda¹⁶ célkitűzéseivel azonos politikai gyökerekből nőtt ki és kedvező feltételek mellett igen súlyos következményekkel is járhatott volna. Hogy a kísérlet: a határvadász őrszemének a megtámadása azonnal megghiúsult, a cselekmény objektíven veszélyeztető jellegét nem érinti.

Hasonló természetű erőszakos támadásoknál mindig döntő tényező a megtámadott személy lélekjelenléte. A megtámadott személy azonnali erélyes ellenállása a jogellenes területen mozgó túlerőben lévő támadót is zavarba hozhatja és a megtámadott fölényét biztosíthatja.

...A jugoszláv határon - úgyszólván a Titóista határőrök szemeláttára történt támadás siker esetén az ország határának biztonságát veszélyeztethette volna az ott keletkező rés folytán.”¹⁷

3./ Végül engedjék meg, hogy röviden ismertessek egy 1950-es történetet.

Molnár Sándor gazdálkodó 1950. június 30-án, pénteken délben félbeszakította az

---

16 A „Rajk banda” valamikor kihúzza az iratból, csak nem elég ügyesen, így fény felé fordítva el lehet olvasni. Az egyes munkásmozgalmi emberekkel szemben lefolytatott törvénytelen eljárások felülvizsgálata után, a rehabilitált személyek nevét kitorölték az iratokból.

17 ÁBTL. V-7200, V- 32000/1

aratást, hogy krumpliból és tésztaból levest főzzön magának és 10 éves segítőjének. Ügyetlenül tette, ennek következtében a saját tulajdonában álló legelő és a rajta álló kunyhója leégett és a szintén saját tulajdonában álló erdő széle megperzselődött. A tüzet még a tűzoltók kiérkezése előtt a környéken lévők segítségével eloltották. Gyűjtogatás miatt rögtönítelő bíróság elé állították és halálraítélték.

Idézek az indokolásból:

„Terhelt a népi demokrácia tudatos és mindenre elszánt ellensége, cselekményével a szocializmus építését akarta megghiúsítani. Az osztályharc jelenlegi fázisában a kulákság mint az utolsó és számban legnagyobb kizsákmányoló réteg elkeseredett, merényletektől sem visszariadó harcot folytat a dolgozók állama ellen..

... Alig 5 nappal az imperialisták koreai agressziója után, amikor a béketábor minden erejének összefogására szükség van, mely küzdelemhez mi magyarok a termés fokozásával, a mezőgazdasági termékek gondos betakarításával tudunk a leghatásosabban hozzájárulni a háborús uszítók megfékezése nagy feladata teljesítésénél, amikor a dolgozó parasztság éjt nappallá téve dolgozik a termés betakarításán, terhelt 170 hold termését kívánta a lángok martalékává tenni.”

Befejezésül engedjenek meg nekem még egy idézetet. Ez egy távmondat, melyet Busztin Gábor áv. főhadnagy küldött Károlyi Márton áv. alezredesnek.

„1950 július 14-ről 15-re virradóan Molnár Sándor bírósági tárgyalásának megszervezése ügyében, felkerestük Gyulán dr. Sándor Györgyöt, a megyei bíróság elnökét. Miután közöltük vele az Igazságügy minisztérium üzenetét és tájékoztattuk az ügyről, azonnal kiválasztotta a megbízható, párttag szakbírókat és ülnököket. Ezekkel még az éjszaka folyamán érintkezett s előkészítette őket a tárgyalásra. Miután ezt elintézte, értesített bennünket arról, hogy vállalja, az általa irányított bíróság az ügyben halálos ítéletet hoz és azt még július 15-én végrehajtják.

A tárgyalás holnap délelőtt 11 órakor kezdődik Békéscsabán a Járásbíróság épületében.”

A dossziében Habuda Zsigmond áv. százados osztályvezető feljegyzése: „Bent nevezett a rögtönítelő bíróság ítélete folytán kivégezték. További intézkedést nem igényel. Irattár.”¹⁸

LEX TÓTH ILONA

Kahler Frigyes¹

A magyarországi rendszerváltoztatás alapját lerakó törvények sorában alapvetőek a semmisségi törvények, amelyek a diktatúra éveiben politikai indíttatásból hozott büntetőítéleteket – jórészt a törvény erejénél fogva – semmisítették meg, azaz olyanná tették, mintha azok meg sem történtek volna.

Az első semmisségi törvényt – „az 1956-os népfelkeléssel összefüggő elítélések orvoslásáról”² – még nem a szabadon választott Országgyűlés hozta. A törvényt 1989. november 1. napján hirdették ki. A rövid praeambulum szerint: „Az Országgyűlés kegyelettel megemlékezve mindazokról, akik az 1956-os nemzeti tragédia során hazánk társadalmi átalakulása és függetlensége érdekében felléptek, és ezért politikai megtorlás áldozatául estek, a következő törvényt alkotja.” A törvény semmisnek nyilvánította ezt követően az 1956. október 23. és 1963. április 4-e között a népfelkeléssel összefüggésben elkövetett politikai bűncselekmény, valamint az ehhez halmazatban – harci cselekmények során – elkövetett emberölés, rablás, közveszélyokozás vagy személy elleni erőszak miatti elítéléseket. A fenti körben megállapított *ex lege* semmisség mellett beiktat egy bírói döntés alapján megállapítható semmisséget is, amikor a törvény 2. §-a a Legfelsőbb Bíróságot felruházza, hogy – a Legfőbb Ügyész indítványára, illetve az elítélt vagy hozzátartozója kérelmére – semmisnek nyilváníthatja a már említett határidőn belül a népfelkeléssel összefüggésben méltányolható körülmények között elkövetett köztörvényes bűncselekmény miatti elítélést is. Az első semmisségi törvény alkalmazása során a bíróság természetesen nem bírálhatta felül a vizsgált ítélet tényállását, ami a későbbiekben számos ügyben akadályát jelentette a semmisség megállapításának, noha az ügyekben világossá vált, hogy a megállapított tényállás korántsem a valóságot tükrözi.

Így volt ez a gyilkosság büntette és más bűncselekmények vádjával halálra ítélt³ és 1957. június 27. napján kivégzett fiatal szigorló orvos, Tóth Ilona esetében is.

Tóth Ilona hozzátartozója kérelmének elbírálása során a Legfelsőbb Bíróság⁴ nem találta alkalmazhatónak az 1989. évi XXXVI. törvényt, figyelemmel arra, hogy az 1957-es ítélet tényállása szerinti, előre kitervelten végrehajtott ölési cselekmény „a

1 Dr. Kahler Frigyes kollégiumvezető bíró Veszprém Megyei Bíróság, egyetemi docens

2 1989. évi XXXVI. törvény

3 Budapesti Fővárosi Bíróság 1957. április 8. napján kelt B.VII.167/57/46., illetve a Magyar Népköztársaság Legfelsőbb Bírósága Népbírósági Tanácsa 1957. június 20. napján kelt és jogerőre emelkedett Nbf.III.5019/1957/96. számú ítélete

4 A Magyar Köztársaság Legfelsőbb Bírósága Nt.III.307/1990/4. számú határozata. Kelt 1990. október 4.

népfelkeléssel összefüggésben történt ugyan, de az méltányolható okból elkövetetteknek, az orvosi foglalkozást gyakorló vádlott esetében semmiképpen sem tekinthető.”

A Legfelsőbb Bíróság Kiss Zsigmond tanácsa nem sértett törvényt a semmisségi kérelem elutasításával, s mégis amikor 1992-ben részletesen megtanultam a Tóth Ilona ügy iratait, rá kellett döbbernem, hogy az ott megállapított tényállás lényeges kérdésekben megalapozatlan. Világossá vált, hogy a Kollár Istvánnak nevezett sértett halála ott úgy és akkor nem következhetett be. Az iratok tartalmát vizsgálva arra nem lehetett választ adni, hogy mi történt a Domonkos utcában, de az bizonyos volt, hogy a vádban foglaltak nem történhettek meg.

Később, mintegy 10 év múlva hasonló álláspontra jutott Márki Zoltán kollégám is, aki az IM főcsoportfőnökeként foglalkozott Tóth Ilona ügyével és gondos bíró módjára ugyanúgy megtanulta az iratokat és tőlem függetlenül velem azonos végkövetkeztetésre jutott.

Arra a kérdésre, hogy mi történt, egyes történészek hajlandók elfogadni az 1957-es ítéletet⁵, mások viszont kilépve a Tóth Ilona-per iratainak keretei közül, mélyebbre ástak és több büntetőügy anyagának összevetéséből közelebb is jutottak a valósághoz. A legalaposabb feldolgozás álláspontom szerint Kiss Réka – M. Kiss Sándor 500 oldalas kötete⁶.

Hasonló álláspontra jutott Dr. Horváth Miklós is, az Igazságügyi Minisztérium részére készített történész szakértői véleményében.⁷

Bár minden szálát nem sikerült elvarrniuk, de kétségtelenül igazolták, hogy az ítéletben foglalt tényállás tarthatatlan.

Mindez arra utal, hogy az első semmisségi törvény, amely egy korántsem jogállami körülmények közt megállapított tényálláshoz köti a jogállam válaszát, a forradalomban tanúsított valamely magatartásra, az ügyek bizonyos körében valójában nem működik.

A törvényességi óvás megszűnte után a perújítás vagy más rendkívüli jogorvoslat ezekben az ügyekben – gyakran az időmúlás okán – nem alkalmazható.

Ugyanakkor – a kutatások kétséget kívül igazolták – az 1956-os forradalom megtorlása során a hatalom számos perben élt a valótlan, vagy torzított tényállások eszközével és konstruált koncepciós eljárásokat.

A jogorvoslat egyik lehetséges útjának véltem, hogy a Be. a rendkívüli perorvoslat lehetőségét engedje meg a diktatúra időszakára nézve abban az esetben, ha igazolható, hogy *koncepciós perről* van szó. Koncepciós perek alatt értve azokat a büntető-eljárásokat, amelyben *politikai cél elérése érdekében fiktív és / vagy megalapozatlan*

---

5 Így Eörsi László számos írásában

6 Kiss Réka – M. Kiss Sándor: A csalógány elszállt, Tóth Ilona tragikumája Bp. Kairosz kiadó, 2007.

7 1999. április 28-án lezárt kézirat

(Be. 239. §. (2) bekezdés) tényállás alapján, illetve eljárásjogi alapelv, tételes eljárásjogi szabály, továbbá az anyagi jog megsértése állapítható meg, vagy a pert olyan jogszabályra alapították, amely a semmisségi törvények valamelyikével érintett, vagy amelyet az Alkotmánybíróság a jogállami alkotmánnyal szemben állónak ítélt.

Ez a megoldás valójában egyéni jogorvoslatra nyújtott volna lehetőséget.⁸

A vázolt megoldás keresztülvételére nem volt politikai akarat, ugyanakkor egyre tarthatatlanabbá vált, hogy a statáriális bíróságok és népbíróági tanácsok ítéletei továbbra is érvényben maradjanak.

Történeti kutatás igazolta, hogy a forradalom megtorlására létrehozott és bírósági formát öltő szervek tartalmilag nem tekinthetők bíróságoknak, hanem a diktatúra rendszerében közvetlen pártirányításra cselekvő formációkkal állunk szemben. Az is bebizonyosodott, hogy azok az eljárási szabályok, amelyeket a forradalom megtorlására hoztak, figyelmen kívül hagyva a legalapvetőbb eljárásjogi garanciákat, magát az eljárást bosszú eszközévé tették, amelynek semmi köze a valóság feltárásához és pártatlan elbírálásához.

A kodifikáció előkészítését irányító Dr. Márki Zoltán – segítségével volt Prof. Király Tibor akadémikus, az eljárásjog-tudomány kiválósága – ezekből a tényekből jutott arra a következtetésre, hogy: „Az 1956. évi forradalmat és szabadságharcot követő megtorlás politikai szándéka megtervezett szempontok alapján használta fel az ítélezést. Ez világosan kifejezi a forradalom leverését követően alkotott «különleges» eljárási szabályok sora.”

Jogászok és történészek között nem volt ellentét abban a kérdésben, hogy a rögtönbíráskodásról szóló 1956. évi 28. számú törvényerejű rendelet (valamint az ezt kiegészítő 1956. évi 32. számú tvr.)⁹ a gyorsított eljárásról szóló 1957. évi 4. számú tvr.¹⁰ A gyorsított büntetőeljárás szabályozásáról szóló 1957. évi 4. számú tvr.¹¹ és a Legfelsőbb Bíróság Népbíróági Tanácsának felállításáról szóló 1957. évi 25. számú tvr.¹² Ide sorolható még az 1957. évi 34. számú tvr., amely a Népbíróági Tanácsokról és a bírósági szervezet, valamint a büntetőeljárás egyes kérdéseinek szabályozásáról szól.¹³ Mindazok az eljárások tehát, amelyek az említett jogszabályok keretei között folytak és állapították meg bűnösséget, illetve szabtak ki büntetést, a jogállam számára nem voltak elfogadhatók. Az Országgyűlés mindennek következményét a 2000. évi CXXX. törvényben vonta le. A sorrendben negyedik semmisségi törvényről¹⁴ 2000.

8 Kahler Frigyes: A harmadik semmisségi törvény in: A semmisségi törvények büntetőjogi tanulmányok III. p.187-196.

9 1956. december 11-től, illetve december 13-tól 1957. november 3-ig voltak hatályban.

10 1957. január 15-től 1957. július 3-ig volt hatályban

11 1957. január 15-től 1957. július 3. napjáig volt hatályban

12 1957. április 6. napjától 1957. július 3. napjáig volt hatályban

13 1957. június 15-től, illetve részben 1957. július 3. napjától 1961. április 16. napjáig volt hatályban.

14 Kihirdetve 2000. december 20. napján

december 12-én szavaztak a képviselők. A szavazás eredménye szokatlan a magyar törvényhozás utóbbi évtizedének történetében. 308 leadott szavazatból 295 igen, 3 nem és 10 tartózkodással.

„Az 1956. évi forradalom és szabadságharc utáni leszámolással összefüggő elítélések semmisségének megállapításáról címet viselő törvény megoldotta mindazokat az ügyeket, amelyekre az első semmisségi törvény nem nyújtott lehetőséget. Tóth Ilona elítélését a Fővárosi Bíróság 2001. február 19-én semmissé nyilvánította.¹⁵

A negyedik semmisségi törvénnyel lezáródott a jogalkotásban a forradalom megtorlása áldozatainak nyújtott elégtétel. Mindaz ami történt, a történettudomány kutatási területévé vált, számos feladatot tartogatva a jelen és a jövő kutatóinak.

Tóth Ilona bronzba öntött szobra – Domonkos Béla szobrászművész alkotása – a budapesti orvostudományi egyetem főépülete előtt emlékeztet a forradalomra és a mártírok áldozatára.

---

15 9.B.56/2001/2.

A SEMMISSÉGI TÖRVÉNYEK 20. ÉVFORDULÓJÁN C. KIÁLLÍTÁS

(RENDEZTE: PROF. ZINNER TIBOR) MEGNYITÓJA

Horváth György¹

Tisztelt Elnök Úr! Hölgyeim és Uraim!

A folyamatnak, amely a történetírásban a magyarországi rendszerváltoztatás elnevezéssel írja le a kommunista diktatúrából a polgári demokráciába vezető utat, egyik nélkülözhetetlen eleme volt a jogállam megteremtése. Jogállamot teremteni a koncepciók perék gyalázatával akkor sem lehet, ha mindenféle közkegyelmi rendelkezések nyomán a börtönökből kiengedték az ártatlan állampolgárokat még akkor sem, ha visszaadták „kegyelemből” a büntetlen előéletüket.

Jogállamot létrehozni csak úgy lehetett, ha az megszabadul a múlt bűneitől, kimondva, hogy ami történt, annak nem szabadott volna megtörténni, ezért mindaz, amit a diktatúra ítékezés címén és annak megcsúfolásával vétett békés polgáraival szemben, semmis. Ma 20 esztendeje annak, hogy 1989-ben kihirdették a XXXVI. törvényt, az első semmisségi törvény elnevezéssel vonult be a magyar jogtörténetbe. Ennek emlékére létesült ez a 7 tárlóból álló kiállítás, hogy tárlónként végig vezesse a nézőt azon a nehéz és korántsem ellentmondásmentes folyamaton, amely elvezetett a semmisségi törvényekig. A semmisségi törvényeknek ma már könyvtáryi irodalma van, ahol az érdeklődők részletesen tanulmányozhatják azt az óriási munkát, amelyet jogászok és történészek, politikusok és levéltárosok végeztek annak érdekében, hogy feltárják a diktatúra idején a politikában, a jogalkotásban, a rendőrségi és ügyészségi munkában, valamint az ítékezésben történeteket. Ennek nyomán egyre részletesebben vált ismertté a diktatúra valódi arca és körvonalazódtak azok az elvek, amelyek mentén a semmisségi törvényeket meg kellett alkotni. Ez az emlékkiállítás természetesen nem vállalhatja mindennek a részletes bemutatását, de amire vállalkozott, azt kiválóan teljesítette: minden tárló – egy-egy metaforaként – összefoglalja az út lényeges állomásait az 1989. február 7-i politikai döntés meghozatalától a Németh Miklós kormányfő és Kulcsár Kálmán igazságügyi miniszter által létrehozott jogász-történész vegyesbizottság felállításán keresztül, a ma 20 éve elfogadott első semmisségi

---

¹ Dr. Horváth György bíró, a Veszprém Megyei Bíróság elnöke

törvényig. Az okmányokban sok ismerős névvel találkozhatunk – többek közt a mai tudományos ülés előadóinak nevével –, akik mind hozzájárultak a megalkotott törvények előkészítéséhez.

Az 1956-os forradalom és szabadságharc elítéltjeinek elégtételt szolgáltató első semmisségi törvényhez kapcsolódik a 7. tárlóban a 2000. évi CXXX. törvény, amely lezárni látszik a semmisségi törvények sorát, noha – erre is utal a tárló anyaga – maradtak olyan ügyek, amelyeket a semmisségi törvények nem oldottak meg.

A 6. tárló – amely az 1990. évi XXVI. törvényre utal, ez a 2. semmisségi törvény – felhívja a figyelmet arra, hogy az 1990. március 14-én elfogadott törvényben a törvényhozók megkövetik a nemzetet, kimondták „a törvénybe foglalt eseteket, a bűnöket nem az állampolgárok, hanem az államhatalom sztálinista rendszere követte el”. Ma már sokak tudatában elhomályosultak ezek a szavak, pedig nem mindennapos a törvényalkotás történetében, hogy a hatalom megköveti a nemzetet.

Kérem tekintsék meg a kiállítást és idézzék fel közelmúltunk e fontos törvényeit, amelyek megnyitották az utat a jogállam kialakításának lehetősége előtt.

Köszönetet mondok Prof. Dr. Zinner Tibornak, aki nemcsak tevékeny segítséget nyújtott a semmisségi törvények megalkotásához, de vállalkozott arra is, hogy e kiállítás megrendezésével mindnyájunknak emlékezetébe idézze mindazt, amit elfelejteni sohasem szabad.

A MIRANDA-FIGYELMEZTETÉS HELYE ÉS SZEREPE A MAGYAR BÜNTETŐ ELJÁRÁSBAN

Jungi Eszter¹

Shakespeare kedvelőinek bizonyára A vihar című dráma hősnője jut eszükbe a Miranda névről, a büntető jogászok számára azonban egy jogeset nyomán törvénybe iktatott kötelezettséget jelent. Ám, míg Shakespeare Mirandája szép volt, emelkedett és tisztaszívű, addig Ernesto Arturo Miranda, akiről a jogeset a nevét kapta, előnytelen külsejű, rovott múltú fiatalemberként, egy újabb súlyos bűncselekmény vádjával került bíróság elé.

A történet lényege, hogy Lois Ann Jameson 1963. március 2-án éjszaka, munkából hazafelé tartva, az amerikai Phoenix városában nemi erőszak áldozata lett. Úgy tűnt, hogy a rendőrség által megkezdett eljárás nem vezet eredményre, amikor Louis Ann sógora a lány elbeszélése után felismerni vélte a támadó gépkocsiját. A rendszám alapján megtalálták és letartóztatták Ernesto Mirandát. A tetovált, szemüveges, mexikói származású férfit felismerésre bemutatásra vitték, ahol a sértett mindössze annyit tudott mondani, hogy Miranda hasonlít arra, aki megerőszakolta. Ezt követte a terhelt kihallgatása, melynek során beismerő vallomást tett, sőt, további hasonló bűncselekményeket is elismert. Később Miranda módosította vallomását és azzal védekezett, hogy a rendőrségi kihallgatás napján fáradt és kialvatlan volt, a rendőrök pedig olyan módon fenyegették meg, hogy ha nem ismeri be az elkövetést, elintézik, hogy maximális büntetést kapjon, míg együttműködés esetére támogatást ígértek. Az esküdtszék bűnösnek mondta ki Mirandát, a bíróság pedig szabadságvesztésre ítélte. Ezt a döntést Arizona állam Legfelsőbb Bírósága helybenhagyta. A vádlott terhére szóló ítéleteket az Egyesült Államok Legfelsőbb Bírósága hatályon kívül helyezte, s egyúttal megfogalmazta azokat a garanciális szabályokat, amelyek azóta a Miranda-figyelmeztetés gyűjtőfogalmába tartoznak. (Miranda v. State of Arizona²)

A határozat nem előzmény nélküli, csupán egyike annak a négy döntésnek, melyekkel a Legfelsőbb Bíróság a rendőrségi kihallgatások alapszabályait lefektette. Mégis ez az ügy lett a szabálycsoport névadó gazdája, talán éppen Miranda rövid, dallamos neve miatt.

Érdeemes megjegyezni azt is, hogy a Miranda-ítélet nem egyhangúlag, hanem minimális (egy fős) szavazattöbbséggel született.

---

1 dr. Jungi Eszter bíró, egyetemi oktató, a Győr-Moson-Sopron Megyei Bíróság tanácselnöke

2 A jogesetről részletesebb adatok Szikinger István: Miranda – ügy című tanulmányában, in: Belügyi Szemle, 38. évfolyam, 1990/3. szám, p. 111-119.

Az 1966-os döntés értelmében bármely, a hatóság őrizetében lévő vagy személyi szabadságától más módon megfosztott személyt kihallgatása megkezdésekor figyelmeztetni kell arra, hogy joga van hallgatni, ha e joga ismeretében mégis válaszol a hozzá intézett kérdésekre, válaszait bizonyítékként fel lehet ellene használni, joga van a rendőrségi kihallgatása előtt, illetve alatt bármikor ügyvéddel tanácskozni, ha nincs pénze ügyvédre, díjmentesen gondoskodnak a számára védő kirendeléséről.

A döntésnek tehát két lényeges eleme van: egyrészt a hallgatás joga, melyről a terhelt önként lemondhat, másrészt a védőhöz való jog, amelyet akár kirendelés útján is biztosítani kell. (Nem hagyható figyelmen kívül az sem, hogy mindez eredetileg *fogva lévő* terheltre és *rendőrségi* kihallgatásra vonatkozott. Később a Miranda-figyelmeztetés fogalma általános jellegűt öltött és ez a két ismérvtől lassan lekopott róla.)

A Legfelsőbb Bíróság ítélete ellen szinte azonnal támadást indítottak a konzervatív erők és később ennek az irányvonalnak kedvezett a Bíróság összetételének változása is, de az ítéletet a mai napi nem helyezték hatályon kívül.

Tartalmának gyengítését célozta azonban a Harris v. New York ügyben (1971), a Michigan v. Tucker ügyben (1974), a Michigan v. Mosley ügyben (1975) hozott, majd azt követő számos más döntés. A folyamat eljutott arra a pontra, ahol Ogletree tollából (1987) megszületett a jelszó: Mirandizálni kell Mirandát! Vagyis vegyük figyelembe, mi volt a szabály eredeti rendeltetése! ³

2000-ben a Legfelsőbb Bíróság megerősítette az alaphatározatot: a követelmények figyelmen kívül hagyásáról sem a szövetségi, sem a tagállami törvényhozás nem rendelkezhet és azok kötik a bíróságot is (Dickerson v. United States).⁴

Magyarországon az 1989. évi XXVI. törvény a Miranda-figyelmeztetés kifejezett előírásával nem valamiféle forradalmi újdonságot vezetett be, hiszen az 1973. évi I. törvény (régis Be.) is elismerte a terhelt hallgatáshoz való jogát a 87.§ /3/ bekezdésében. A hatóságok általános tájékoztatási kötelezettsége (4.§ /3/ bek.) pedig elméletileg ennek közlésére is kiterjedt. A gyakorlat mégis makacsul tiltotta e jog megismertetését, féltve a nyomozások eredményességét, összekeverve a kioktatást a hallgatásra való buzdítással.⁵

Az értelmezés körül zajló vita nagy hullámokat vetett a szakirodalomban is.⁶ Nyugvópontját csak a Be. módosításával érte el. Az 1990. január 1. napján hatályba lépett törvényszöveg szerint: A terheltet a kihallgatásának megkezdésekor figyelmeztetni kell arra, hogy nem köteles vallomást tenni, a vallomástételt a kihallgatás folyamán

3 Szikinger István i. m., továbbá Tóth Mihály: A „magyar Miranda” első néhány éve (Tények és kilátások, Tanulmányok Király Tibor tiszteletére, szerk. Erdei Árpád, Közgazdasági és Jogi Könyvkiadó, Budapest, 1995, p. 62-77.)

4 Tóth Gábor Attila: A személyi szabadsághoz való jog az alkotmányban, Fundamentum, 2005/2. szám, p. 31.

5 Tóth Mihály: A „magyar Miranda”... i. m. p. 67.

6 Ezt mutatja például Tóth Mihály: A hallgatás joga, a beismerés értéke című cikke, Belügyi Szemle, 35. évfolyam, 1987/6. szám, p. 9-18. és Szeder Gyula: A terhelt érdeke és a „hallgatás joga” című válasz-tanulmánya, Belügyi Szemle, 36. évfolyam, 1988/7. szám, p. 34-38.

bármikor megtagadhatja, továbbá hogy amit mond, bizonyítékként felhasználható. A figyelmeztetést és a terhelt válaszát jegyzőkönyvbe kell foglalni. A figyelmeztetés elmaradása esetén a terhelt vallomása bizonyítási eszközként nem vehető figyelembe.

Kisebbségi módosításokkal⁷ ez a szöveg vándorolt tovább az új Be.-be (1998. évi XIX. tv., továbbiakban Be.).

A jelenlegi magyar szabályozás a Miranda-figyelmeztetésnek általános jelleget tulajdonít, tehát nem szűkíti le fogvatartásban levő terheltek nyomozati kihallgatására. Ugyanakkor csak a hallgatás jogára figyelmeztetést tekint olyan alapvető szabálynak, melynek megsértése megsemmisíti a vallomás tartalmát. A védőhöz való joggal kapcsolatos kioktatás és annak esetleges elmulasztása más megítélés alá esik.

Érdeemes megjegyezni azt is, hogy az eredeti Miranda-szabály szerint, amit a terhelt a figyelmeztetés után elmond, felhasználható „ellene”. Ez a kitétel értelemszerűen abból adódott, hogy a döntés alapvetően a kikényszerített vallomástól akarta megóvni őt. Néznünk kell azonban az érem mindkét oldalát. A hallgatás joga egyrészt azt jelenti, hogy nem köteles vallomást tenni és a hatóság tudomására hozni az önmagát terhelő tényeket. Másrészt, ha hallgatásba burkolózik, azt sem fogja elmondani, ami a javára, mentiségére szolgálna és esetleg a hatóság azt más forrásból nem is tudhatja meg. Taktikus tehát az „ellene” szó elhagyásával egyszerűen arra felhívni a figyelmet, hogy a kioktatás utáni vallomás „felhasználható”, ebben ugyanis benne rejlik a terhére és javára felhasználás is. (Mindennek még nagyobb nyomatókat adna a jogszabályban, ha a hallgatást választó terhelt figyelmét külön fel kellene hívni arra, hogy ekként a védekezés egyik lehetőségéről mond le.)

A terhelt kihallgatásának összefoglaló szabályait a Be. 117-118.§ tartalmazza eképpen:

117. § (1) A terhelt kihallgatása előtt meg kell állapítani a személyazonosságát, ennek érdekében meg kell kérdezni a terhelt nevét, születési nevét, korábbi nevét, születési idejét és helyét, anyja nevét, lakóhelyének és tartózkodási helyének lakcímét, a személyazonosító okmánya számát és az állampolgárságát. Ezekre a kérdésekre a terhelt akkor is köteles válaszolni, ha egyébként a vallomástételt megtagadja.

(2) A terheltet a kihallgatásának megkezdésekor figyelmeztetni kell arra, hogy nem köteles vallomást tenni, a vallomás tételét, illetőleg az egyes kérdésekre történő válaszadást a kihallgatás folyamán bármikor megtagadhatja, de bármikor dönthet úgy, hogy vallomást tesz, akkor is, ha korábban a vallomástételt megtagadta. Figyelmeztetni kell arra is, hogy amit mond, illetőleg rendelkezésre bocsát, bizonyítékként felhasználható. A figyelmeztetést, valamint a terheltnek a figyelmeztetésre adott válaszát szó szerint kell jegyzőkönyvbe venni. A figyelmeztetés és a figyelmeztetésre adott válasz szó szerinti jegyzőkönyvezésének elmaradása esetén a terhelt vallomása bizonyítási eszközként nem vehető figyelembe.

(3) A terhelt kihallgatása a foglalkozására, munkahelyére, iskolai végzettségére, családi, kereseti és vagyoni körülményeire, továbbá a korábbi büntetésére és az eljárás tárgyától függően a katonai rendfőközetára és a kintünetéseire vonatkozó kérdésekkel kezdődik. Ezt követi a terhelt részletes kihallgatása.

(4) Ha a terhelt a vallomás tételét megtagadja, figyelmeztetni kell arra, hogy ez az eljárás folytatását

---

7 2002. évi I. törvény 71.§, 2006. évi LI. törvény 48.§

nem akadályozza. Ha a terhelt vallomást tesz, figyelmeztetni kell, hogy a vallomásában mást bűncselekmény elkövetésével hamisan nem vádolhat. Arra a bűncselekményre nézve, amelyre a terhelt a vallomás tételét megtagadta, a terhelthez további kérdések nem intézhetők, és a terhelt a többi terhelttel, illetőleg a tanúkkal nem szembesíthető, kivéve, ha előtte úgy dönt, hogy vallomást tesz. A vallomás tételének megtagadása nem érinti a terhelt kérdezési, észrevételezési és indítványtételi jogát.

Már ebből a rövid jogszabályi idézetből látszik, hogy az eljárási cselekmény gyakorlatilag két részre tagolódik: formális és érdemi kihallgatásra. A formális rész az alapvető személyi adatok kikérdezését és a törvényi figyelmeztetések előadását öleli fel, majd ezt követi az ügy érdemére vonatkozó kihallgatás.

Ennek némileg ellene mond, hogy a 117.§ /1/ bekezdése úgy kezdődik, hogy „A terhelt *kihallgatása előtt* meg kell állapítani...” stb. Ebből úgy tűnik, hogy a jogalkotó a kihallgatás kezdőpontjának a /2/ bekezdést tekinti. Ugyanakkor a Be. a kihallgatást a bizonyítás körébe eső egységes eljárási cselekményként kezeli (vö. Be. 179. és 288.§), nem határoz meg külön „adategyeztetést”, ennek nem is lenne értelme. Álláspontom szerint a „kihallgatás előtt” kitétel hibás szóhasználat, félreértésekre adhat okot. Az alapadatok kikérdezése már a kihallgatás része, ahogy azt a Be. 179. és 288.§-a is megfogalmazza.⁸

A Miranda-figyelmeztetést a Be. 117.§ /2/ bek. foglalja magába, az eredetihez képest csonka formában, hiszen itt nincs szó a védőről. A személyi adatok bontása a 117.§ /1/ és /3/ bekezdésének megfelelően történik, vagyis egyes kérdéseket a Miranda-figyelmeztetést megelőzően, másokat azt követően tesznek fel a kihallgatott személynek. A /3/ bekezdés utolsó mondata indítja útnak az érdemi részt, a terhelt „részletes kihallgatásával”. A /4/ bekezdés tulajdonképpen nem a /3/, hanem a /2/ bekezdés folytatása, ezért szerencsésebb lenne, ha a törvény a bekezdések sorrendjével is kifejezésre juttatná ezt a logikai vonulatot. A /4/ bekezdés ugyanis arról szól, hogy a Miranda-figyelmeztetés mellé milyen más figyelmeztetés társul akkor, ha a terhelt a vallomástételt megtagadja, illetve ha nem tagadja meg.

A /2/ és a /4/ szétválasztása azért indokolt, mert a kétféle figyelmeztetés elmaradásának különböző jogkövetkezményei vannak. A /2/ bekezdéses Miranda -figyelmeztetés elmaradása esetén a terhelt vallomása bizonyítási eszközként nem vehető figyelembe. A /4/ bekezdés megsértéséhez nem fűz ilyen kitétel a törvény, így értelemszerűen a kapcsolódó figyelmeztetések elmaradása csak relatív eljárási szabálysértés (Be. 375.§ /1/ bek.). Ezt támasztja alá a BH.2009.171. számú eseti döntés is: *A hamis vád következményeire történt figyelmeztetés és az erre adott válasz szó szerinti jegyzőkönyvezésének elmulasztása miatt a terhelt vallomását nem kell kirekeszteni a bizonyítékok közül.* Az már más kérdés, hogy a hamis vád miatt indítandó büntető

⁸ A kriminalisztikai oktatásban használatos tankönyv is egyértelműen így foglal állást: „A kihallgatás megkezdése mindenekelőtt a törvény által előírt személyi adatok felvételéből áll...” – Tremmel Flórián – Fenyvesi Csaba: Kriminalisztika tankönyv és atlasz, Dialóg Campus Kiadó, Budapest-Pécs, 1998, p. 207.

ügyben hogyan alakul a hamisan vádolás bizonyítása.

A kihallgatás formális részét a Miranda-figyelmeztetés „kettévágja”, azaz a 117.§ /1/ bekezdésében írt adatokra nem terjed ki a vallomás megtagadásának jogosultsága, míg a /3/ bekezdésben felsoroltak már a Miranda-előírás hatálya alá esnek.

A 117.§ általános kihallgatási szabályaihoz szervesen kapcsolódik a 118.§, mely szerint:

(1) A terheltnek módot kell adni arra, hogy a vallomását összefüggően előadhassa, ezt követően kérdések intézhetők hozzá. Ha a terhelt vallomása a korábbi vallomásától eltér, ennek okát tisztázni kell.

(2) A terhelt beismerése esetén – ha e törvény eltérően nem rendelkezik - meg kell szerezni az egyéb bizonyítékokat is.

(3) A terhelteket egyenként kell kihallgatni. A terhelt a vallomását saját kezűleg vagy más módon leírhatja, ezt az iratokhoz kell csatolni.

A vallomástétel tehát tágabb fogalom, mint a kihallgatás, mert a terhelt vallomást tehet egyrészt a hatóság általi szóbeli kikérdezés (kihallgatás) során, másrészt annak részeként vagy ahelyett, illetve akár azt követően írásban is. Büntető eljárási értelemben vallomásnak tekinthető a terhelt minden olyan, az ügy érdemére vonatkozó, szóban vagy írásban tett, az eljáró hatósághoz címzett nyilatkozata, melyet a Miranda - figyelmeztetést követően adott elő. A vallomás magában foglalja a terhelt által önként, egybefüggően elmondott tényeket és a hatóság kérdéseire adott válaszokat is.

Problémaként jelentkezik annak felvetése, hogy

– a terhelt büntető eljárásban tett egyéb nyilatkozatai mennyiben értékelhetők vallomásként;

– mi a helyzet a más eljárásban tett nyilatkozatokkal?

A terheltnek a vallomástételen kívül joga és lehetősége van más módon is megnyilatkozni, különösen az eljárás bírósági szakában. Így például indítványokat, észrevételeket tehet (Be. 43.§ /2/ d/ pont, 193.§ /2/ bek., 289.§ /2/ bek. 1. mondata), különböző eljárási helyzetekben felszólalhat (319.§, 361.§ /2/ bek. b/ pont, 366.§ /5/ bek., 425.§ /5/ bek.), jogorvoslati kérelmeit indokolhatja, a mástól származó jogorvoslatokra reagálhat (356.§, 366.§ /3/ bek. stb.). Adott esetben tekinthető-e ezek tartalma vallomásnak, s ezáltal bizonyítási eszköznek?

A Be. erre nem ad választ. A 76.§ /1/ bekezdésében taxatívén sorolja fel a bizonyítási eszközöket, úgymint tanúvallomás, szakvélemény, tárgyi bizonyítási eszköz, okirat, a terhelt vallomása. Amit nem így nevez a törvény (pl. észrevétel a vádlott-társ vallomására), de tartalmában az ügy érdemére vonatkozik, az álláspontom szerint vallomásként használható fel. Szóba jöhet még az okirati besorolás, főleg az írásban benyújtott nyilatkozatoknál, de a fenti érvek miatt az első megoldást tartom célszerűnek.

A második kérdésre a Be. közvetett módon nyújt megoldást a 76.§ /2/ bekezdésével:

A büntetőeljárásban fel lehet használni azokat az okiratokat és tárgyi bizonyítási eszközöket, amelyeket valamely hatóság – jogszabályban meghatározott feladatainak teljesítése során a hatáskörében

eljárva – a büntetőeljárás megindítása előtt készített, illetőleg beszerzett.

Ez a szűkszavú paragrafus önmagában még nem adna eligazítást, de szerencsére az ítélkezési gyakorlat kellően kimunkálta a lehetőségeket. Így a BH.1995.141. számú jogeset szerint: *Az államigazgatási eljárás általános szabályai szerint történt kihallgatásról felvett jegyzőkönyvben foglalt nyilatkozat tartalma a büntetőeljárásban bizonyítékként felhasználható.*

Hasonló állásfoglalást tartalmaz a BH.1996.463. számú eset: *A katonai bűncselekménynek – mint rendkívüli eseménynek – a nyomozás elrendelése előtt, az államigazgatási eljárás szabályai szerint lefolytatott vizsgálata során keletkezett jelentések, jegyzőkönyvek mint okirati bizonyítékok a büntetőeljárásban felhasználhatók.* A Legfelsőbb Bíróság elvi élel rámutatott, hogy az a szabály, mely szerint a hallgatás jogára figyelmeztetés elmaradása a büntető eljárás során kizárja a vallomás felhasználhatóságát, kizárólag a büntető eljárásban érvényesül. Ezért semmi akadályja nincs, hogy a más eljárási szabályok között, de az adott eljárás szabályainak betartása mellett készült bizonyítékokat utóbb a büntető eljárásban is felhasználják.

Frech Ágnes bírónő egyik tanulmányában külön kiemelte ennek jelentőségét, valamint azt, hogy a törvényi felhatalmazás, melyet a Be. ad, egyrészt a szabad bizonyítás elvéből következik, másrészt célszerűségi szempontok is indokolják. Nevezetesen: ily módon elkerülhető bizonyos eljárási cselekmények formális megisméltése.⁹

Úgy tűnik, a fenti jogesetek időtállóan bizonyultak, hiszen tartalmukat később a BH. 2006.8. számú döntés is megerősítette.

Meggyőződésem tehát, hogy azok a szóbeli és írásbeli megnyilatkozások, melyek egy terhelttől az adott ügyben végrehajtott Miranda-felügyelet után származnak és az ügy érdemére vonatkoznak, vallomások, azaz bizonyítékok forrásai. Így a Miranda - szabály vízvonalátó jellege vitathatatlan.

A más eljárásban tett nyilatkozatok pedig az okiratok szabályai szerint használhatók fel, az azokból nyert adatok szintén bizonyítékok. Ha a „más eljárás” egy másik büntetőeljárás, ahol a jelen ügy terheltje szintén terhelt volt, ugyancsak a Miranda - figyelmeztetéstől függ a felhasználhatóság.

Ugyanazon büntetőeljáráson belül a vallomás megtagadásának jogára figyelmeztetést többször kell ismételni, mivel egy-egy figyelmeztetés hatálya csak az adott eljárási szakaszra terjed ki. Ez az iránymutatás olvasható ki a BH.1994.117. számú eseti döntésből: *Az eljárás különböző szakaszaiban (így a rendőrségi, az ügyészségi és a bírósági szakaszban) csak egy ízben kell az előírt figyelmeztetést alkalmazni, mégpedig a kihallgatás kezdetekor.*

Ez a gondolatmenet egyébként levezethető abból is, hogy a törvény külön szabá-

⁹ Frech Ágnes: A büntetőeljáráson kívül beszerzett bizonyítékok felhasználása, in.: Személyi szabadság és tisztességes eljárás c. kötet, Budapest, 1999 – INDOK, p. 24-25.

lyozza a nyomozati, az ügyészi és a bírósági kihallgatást (Be. 179.§, 217.§ /2/ bek., 288.§). Amennyiben új bűncselekmény megalapozott gyanúját közlik, a figyelmeztetést tehát meg kell ismételni, de azonos tárgykörön belül, folytatólagos kihallgatás során ez szükségtelen. Álláspontom szerint a bírósági eljárásban is elegendő az első fokú eljárás első kihallgatásának elején végrehajtani a Miranda-szabályt, amely inentől kezdve kisugárzik a további kihallgatásokra, sőt, még a másodfokú eljárásban felvett bizonyításra is. A nyomozási bíró még nyomozati szakban tevékenykedik, ezért úgy gondolom, ha a szabályos gyanúsított ki hallgatás megtörtént, az ülésen neki már nem kell elmondania a figyelmeztetést, mert azonos szakasról (nyomozás) van szó.

A gyakorlat azt mutatja, hogy a büntető ügyben eljáró hatóságok inkább a kötelezőnél többször biztosítják a kioktatást, annak elmaradásával – mint eljárási szabálysértéssel – viszonylag ritkán találkozunk. Ez az óvatosság nem árt, de emellett igény lenne arra, hogy maga a törvény pontosan számszerűsítse a Miranda - figyelmeztetés követelményeit, vagy legalább a Legfelsőbb Bíróság adjon a fentieknél egyértelműbb iránymutatást. Mivel a 117.§ /2/ bekezdésének hibás alkalmazása abszolút szabálysértés, amely megsemmisíti a vallomásban rejlő bizonyítékokat, tudnunk kellene a határokat, melyeket eddig csak az alsóbíróságok ítélezési gyakorlata rajzolt meg. A törvényi szabályozás, de legalább a felsőbb bírósági útmutatás hiánya meglehetősen zavaró.

Az időbeli hatályról egyébként a Miranda-döntést követő Colorado v. Spring ügyben úgy foglalt állást az Egyesült Államok Legfelsőbb Bírósága, hogy a figyelmeztetéseknek egyszer – az első kihallgatás megkezdésekor – kell elhangozniuk.¹⁰

A nyomozati kihallgatás részletes szabályait egyrészt a Be. 179-180.§, másrészt a 23/2003. (VI. 24.) BM-IM együttes rendelet (továbbiakban Rendelet) 119-126.§-a foglalja össze. A törvény értelmében:

179. § (1) Ha a rendelkezésre álló adatok alapján meghatározott személy megalapozottan gyanúsítható bűncselekmény elkövetésével, az ügyész, illetőleg - ha az ügyész másképp nem rendelkezik – a nyomozó hatóság a gyanúsítottat a 117-118. § szerint kihallgatja. A fogva lévő gyanúsítottat huszonnégy órán belül ki kell hallgatni. E határidőt attól az időponttól kell számítani, amikor a gyanúsítottat a nyomozó hatóság elé állították.

(2) A gyanúsítottal a kihallgatás elején közölni kell a gyanúsítás lényegét, az erre vonatkozó jogszabályok megjelölésével.

(3) A gyanúsítottat figyelmeztetni kell arra, hogy védőt választhat, illetőleg védő kirendelését kérheti. Ha az eljárásban védő részvétele kötelező, a gyanúsított figyelmét arra is fel kell hívni, hogy ha három napon belül nem hatalmaz meg védőt, az ügyész, illetve a nyomozó hatóság rendel ki védőt. Ha a gyanúsított kijelenti, hogy nem kíván védőt megbízni, az ügyész, illetve a nyomozó hatóság nyomban védőt rendel ki.

(4) A gyanúsított kihallgatásáról a nyomozó hatóság olyan időben köteles intézkedni, hogy a terhelt megfelelő időt és lehetőséget kapjon a védekezésre való felkészülésre [43. § (2) bek. c) pont].

---

10 Tóth Mihály: Vázlatok és szemelvények a büntető eljárásjog tanulmányozásához I. kötet, Budapest, 1999, p. 169.

(5) Ha a nyomozás adatai alapján a Btk. 283. §-ában meghatározott büntethetőséget megszüntető okból az eljárás megszüntetésének lehet helye, ennek feltételeiről a nyomozó hatóság tájékoztatja a gyanúsítottat.

A 179.§ /2/ bekezdésében megjelenik a Miranda-figyelmeztetés második eleme, ami a védőhöz való joggal kapcsolatos. A fenti szabályokból azonban nem tudjuk meg, hogy mi a kihallgatási elemek egymáshoz viszonyított sorrendje a 117. § és 179. § szerint, melyik figyelmeztetésnek hol a helye. Sajnálatosan a rendelet sem segít ebben:

119. § (1) A gyanúsítottal a bizonyítékok ismertetése nélkül közölni kell a terhére rótt bűncselekményt megvalósító magatartásának lényegét, és Btk. szerinti minősítését. Ha a gyanúsítottat több bűncselekmény elkövetésével gyanúsítják, minden egyes bűncselekményt illetően külön-külön kell közölni a terhére rótt tényeket és ezeknek a Btk. szerinti minősítését.

(2) Ha a gyanúsítás közlését követően a nyomozás során a gyanúsítottal szemben újabb bűncselekmény megalapozott gyanúja állapítható meg, valamint, ha a gyanúsításban közölt bűncselekmény minősítése megváltozik, azt vele a kihallgatásánál közölni kell.

Ebből következően mindig az egyes nyomozóhatóságok gyakorlata, az általuk használt nyomtatványok és jegyzőkönyvminták minősége határozza meg a figyelmeztetések helyét és sorrendjét.

Tipikus megoldás, hogy a megalapozott gyanú közlését követi a gyanúsítás elteni panasz jogára kioktatás, majd a válasz: „A gyanúsítást megértettem, ellene panaszt teszek/ nem teszek, mert...”. Ezt a részt értelemszerűen kitöltik, gyakran úgy, hogy: „panaszt nem teszek, mert a bűncselekményt elkövettem”. És csak ezután jön a Miranda-figyelmeztetés és annak megválaszolása, valamint a kihallgatás többi része.

Súlyosan aggályosnak tartom, hogy a büntetőjogi felelősségről szóló nyilatkozat az erre vonatkozó kioktatást megelőzi. Különösen bonyolult helyzetet idéz elő, ha a terhelt a panaszjogi nyilatkozatnál beismeri az elkövetést, majd utána az érdemi kihallgatás alatt tagadó vallomást tesz. Majdnem ilyen bonyolult az a variáció is, amikor a panaszjogi nyilatkozatnál beismer, de a Miranda-figyelmeztetés után él a hallgatás jogával. Visszakanyarodva a tanulmány első részében tett okfejtésemhez, úgy vélem, hogy a Be. 117.§ /2/ bek. szerinti figyelmeztetést megelőző bejelentés még nem vallomás, tehát nem is kezelhető beismerő vallomásként.

Ha tehát ellentétben áll az érdemi kihallgatáson felvett vallomással vagy más alkalmammal előadott terhelti vallomással, azokat nem kell (nem lehet) ütköztetni, ahogy egyébként ellentétes vallomásokra a Be. 118.§ /1/ bek. előírja.

Másik oldalról nézve pedig a nyilatkozat nem váltja ki a részletes beismerő vallomást. Ennek főleg akkor van jelentősége, ha a törvény valamilyen kedvezményes processzuális lehetőséget fűz a beismeréshez (pl. közvetítői eljárásra utalás, tárgyalásról lemondás, tárgyalás mellőzéses elbírálás).

A leírt jegyzőkönyvezési gyakorlat azért is kifogásolható, mert ha a gyanúsított nem tesz panaszt, a nemleges nyilatkozatot felesleges indokolni. Amennyiben panaszt terjeszt elő, azt sem köteles megindokolni. A nyomozó hatóság pedig mindkét esetben firtatja a nyilatkozat okát.

Sem Ariadné fonalát, sem „Miranda fonalát” nem találjuk meg, hiába kutatunk akár a Be.-ben, akár a Rendeletben. Mégis úgy gondolom, hogy a 117. § /2/ bek. célját és rendeltetését szem előtt tartva, a hallgatás jogára figyelmeztetésnek meg kellene előznie a gyanú-közlést. Talán halványan ebbe az irányba mutat az is, hogy a Be. 179. § /1/ bekezdésében a Be. 117. §-ára utalás megelőzi a 179. § /2/ bekezdésében hivatkozott gyanúsítást.

Hasonló problémába gabalyodunk, ha a terhelt bírósági kihallgatásának Be. szabályait nézzük át.

288. § (1) A vádlottat rendszerint a még ki nem hallgatott vádlott-társai távollétében kell kihallgatni.

(2) A tanács elnöke az ügyész, a vádlott vagy a védő indítványára, illetőleg hivatalból a vádlott kihallgatásának tartamára a tárgyalóteremből eltávolíttatja azt a már kihallgatott vádlott-társat, akinek jelenléte a vádlottat a kihallgatása során zavarná.

(3) A tanács elnöke megállapítja a vádlott személyazonosságát és a 117. § (1) bekezdésében felsorolt személyi adatait, megkérdezi a vádlottat, hogy a vádat megértette-e, nemleges válasz esetén a vádat magyarázza. Ezt követően a vádlottnak lehetőséget kell adni arra, hogy röviden összefoglalva kifejtsa a váddal kapcsolatos álláspontját. A vádlott, illetőleg védője - ha ezt szükségesnek tartja - kiterhet arra is, hogy a védelem érdekében milyen bizonyítás lefolytatását indítványozza.

(4) Ha a vádlott a (3) bekezdésben meghatározott lehetőségével nem él, illetőleg a nyilatkozatából ez nem derül ki, a tanács elnöke kérdést intéz a vádlotthoz, hogy a büntetőjogi felelősségét elismeri-e.

289. § (1) A vádlott kihallgatására a 117. § (2)-(5) bekezdését és a 118. § rendelkezéseit a (2) bekezdésben foglalt eltérésekkel kell alkalmazni.

(2) A tanács elnöke a 117. § (2) bekezdésében foglaltakon kívül a vádlottat figyelmezteti arra, hogy a bizonyítási eljárás során kihallgatottakhoz kérdéseket intézhet, indítványokat és észrevételeket tehet. A figyelmeztetés kiterjed arra is, hogy ha a vádlott nem tesz vallomást, a terheltként tett korábbi vallomása felolvasható.

(3) A vádlott – a tárgyalás rendjének zavarása nélkül a tárgyalás alatt is értekezhet a védőjével, de a kihallgatása közben ezt csak a tanács elnökének engedélyével teheti meg.

290. § (1) A 289. § (2) bekezdésében írt figyelmeztetést követően, ha a vádlott vallomást kíván tenni, a vádra vonatkozó, a védekezését is magába foglaló vallomását összefüggően adhatja elő. Ezt követően a tanács elnöke, majd a 286. § (3) bekezdésében felsorolt személyek – az ott meghatározott sorrendben – kérdéseket intézhetnek a vádlotthoz.

(2) A tanács elnöke gondoskodik arról, hogy a kérdés módja a vádlott emberi méltóságát ne sértse.

(3) Ha a kérdés a vádlott befolyásolására alkalmas, illetőleg a választ magában foglalja, az nem az ügyre tartozik, arra illetéktelen személy tette fel, a tárgyalás tekintélyét sérti, vagy az ismételten ugyanarra a ténnyre irányul, a tanács elnöke a kérdésre a feleletet megtiltja.

A Be. itt már a személyazonosság megállapítását a kihallgatás részének tekinti. Furcsa módon azonban a vádról és a büntetőjogi felelősségről nyilatkoztatás megelőzi a Be. 117.§ /2/ bek. szerinti figyelmeztetést. A sorrend felől a jogalkotó nem hagy kétséget. De a szabály helyessége felől okkal merülnek fel kételyek a jogalkalmazóban.

A gyanúsított kihallgatásnál a hiányos jogszabály nyomában kialakult helytelen gyakorlat miatt kerül sor olyan nyilatkozatok felvételére, melyek helye a Miranda-figyelmeztetés után lenne. Ehhez képest a vádlotti kihallgatásra egyértelmű szabályo-

zást ír elő a törvény, a kötelező menetrendtől eltérni nem lehet. Emiatt kell feltenni olyan kérdéseket, melyek helye szintén a Miranda-figyelmeztetés után lenne.

Úgy gondolom, nem a hallgatás jogának szándékos „kicselezéséről” van szó, hanem egy egyszerű jogtechnikai tévedésről, aminek azonban komoly kihatása van a Miranda-figyelmeztetés érvényesíthetőségére.

A sorrend megfordítása nem járna érdeksérelemmel. A terhelt a jelenlegi szabályok mellett sem köteles válaszolni azokra a kérdésekre, hogy a gyanúsítást, illetve a vádat megértette-e, felelősségét elismeri-e. Ha a hallgatás jogára figyelmeztetés után tennék fel a hatóság tagjai a kérdéseket, csupán a tényleges helyzetet realizálnák. Olyan felmérést sajnos nem tudunk készíteni, hogy kihallgatjuk ugyanazokat a terhelteket a jelenlegi, majd a javasolt szabályok szerint és megvizsgáljuk, hogy a Miranda-figyelmeztetés előre csúsztatása befolyásolta-e a gyanúsításról, vádról és büntetőjogi felelősségről alkotott véleményüket, de nem hiszem, hogy lényeges eltérés lenne. Főleg nem a bíróságon felvett vallomásokban, hiszen a vádlottak többsége már kialakult állásponttal érkezik a tárgyalóterembe.

Az amerikai hatástanulmányok szerint a Miranda-döntésben foglaltak alkalmazásának megkezdése (1966. július 1.) után alig néhány százalékkal voltak kevésbé eredményesek a gyanúsított figyelmeztetésével folyó ügyek.¹¹

Magyarországon az 1989-es jogszabály módosítást követően Tóth Mihály végzett ilyen jellegű vizsgálatot, amely hasonló eredményt hozott: Az egyszerű és világos tényállású ügyekben vagy azokban, amelyekben nem a tények, hanem azok jogi értékelése volt vitatható, a vallomás megtagadása fel sem merült. A hallgatás jogával tehát inkább olyan ügyekben és akkor élnek, amikor a tények tisztázása sem történt meg. A figyelmeztetés nyomán hallgató terhelték hozzávetőleges aránya nálunk sem haladja meg a 4–5%-ot, s a vallomás-megtagadások legnagyobb hányada a közrend és közbiztonság elleni bűncselekmények gyanúsítottjai között fordul elő.¹²

Végezetül néhány szó a hallgatás értékeléséről. A tisztességes eljárás követelményrendszerének kiépítésével és a garanciális szabályok biztosításával a beismerő vallomás elfoglalta méltó helyét a büntetőeljárásban. Bár már nem a bizonyítékok királynője, de ezt a trónfosztást senki nem bánja, mert a beismerés koronájával együtt megszabadult a középkori inkvizitórius eljárást felidéző előítéletektől is.¹³

A beismerő vallomás nem pusztán enyhítő körülmény (56/2007. BK vélemény), hanem alapot nyújt a nyomozási alkuhoz (Be. 175.§ /1/ bek., 192.§ /1/ bek.), a mediációs formában történő eltereléshez (Be. 221/A.§) és bizonyos egyszerűsített

11 Tóth Mihály: A „magyar Miranda” ... i. m. p. 69.

12 Tóth Mihály: A „magyar Miranda” ... i. m. p. 70.

13 A beismerésben rejlő modern eljárásjogi lehetőségről írt Erdei Árpád: A trónfosztott királynő uralkodása avagy a bizonyításmélet szent tehene című cikkében Magyar Jog, 38. évfolyam, 1991/4. szám, p. 210-216.

különeljárásokhoz (Be. XXIV., XXVI-XXVII. Fejezet). A hallgatás a beismerés hiánya ugyan, de nem azonos a tagadással, ahhoz képest egy köztes semleges állapot. Ezért fontos a hallgatást választó terhelt külön figyelmeztetése, hogy a védekezés egyik módjáról mond le.

A megnyilatkozás és a hallgatás is a védekezés körébe tartozik, a terhelt maga választja meg, mikor melyikkel él. Választása azonban kihathat arra, hogyan értékeli a bizonyítékokat a hatóságok. Katona Géza a szabad védekezés lehetőségéből kiindulva, általános logikai szabályokat nézve jutott el oda, hogy a jogalkalmazó a terhelt életútja, a büntető eljárás során tanúsított magatartása, de főleg védekezési taktikája alapján következtetéseket vonhat le.¹⁴

Bárd Károly az Emberi Jogok Európai Bíróságának ítélkezési gyakorlatát vizsgálva talált hasonló tanulságokat, főleg a Murray-ügy kapcsán. A Bíróság alaptételként kezeli, hogy a hallgatás joga a tisztességes eljárás sarkköve, védelmet nyújt a megengedhetetlen kényszerrel szemben, ám nem abszolút jog. Nincs olyan tétel, amely szerint a terhelt hallgatásának a bizonyítékok értékelése során minden esetben implikáció nélkül kell maradnia. Így például az, hogy a bíró jelentős következtetéseket vont le abból, hogy a terhelt a rendőrségnek nem adott magyarázatot a bűncselekmény helyszínén való tartózkodására és a vallomástételt megtagadta, nem sértette az eljárás tisztességes voltát. A bíró minden lényeges körülményre figyelemmel lehet, beleértve azt a módot is, ahogyan a terhelt az eljárás során védekezett. A hallgatásból következtetés levonását engedő szabály nem több, mint egy a formalizált bizonyítási rendbe illeszkedő olyan rendelkezés, amely módot ad arra, hogy a józan ész diktálta következtetések nyíltan szerephez jussanak a bizonyítékok értékelése során.¹⁵

Mivel a terhelt szabadon választhatja meg védekezésének taktikáját, úgy gondolom, hogy ennek kockázatát is teljes egészében viselnie kell. Vagyis ha vallomást tesz, az ellene vagy javára felhasználható, míg hallgatásából – más körülményekkel egybevetve – következtetések vonhatók le, amelyek az indokolási kötelezettség körébe esnek.

A hallgatás joga és a vele összeforrt Miranda-figyelmeztetés elvi alapjai már tisztázottak. A gyakorlati alkalmazás kritériumai ellenben még nem egyértelműek. Hiába hangzik el minden büntető eljárásban egymás után többször a kioktatás, hatását a jogszabályi környezet leárnyékolja. Változás csak akkor köszönthet be, ha vállaljuk a jogalkotás és a jogalkalmazás mirandizálását.

---

14 Katona Géza: Valós vagy valótlan? Értékelés a büntetőperbeli bizonyításban, Közgazdasági és Jogi Könyvkiadó, Budapest, 1990, p. 219-220.

15 Bárd Károly: A hallgatás joga, in.: Személyi szabadság és tisztességes eljárás c. kötet, Budapest, 1999 – INDOK, p. 19-21.

AZ IGAZSÁGSZOLGÁLTATÁS SZEREPE A GLOBÁLIS VILÁGVÁLSÁG ELLENI HARCBAN

Botos Gábor¹

Ezen rövid eszmefuttatás keretei között csupán érintőlegesen – a lényeges szempontokat azonban nem megkerülve – kívánok foglalkozni azokkal a kihívásokkal, melyekkel az igazságszolgáltatásnak szembe kell néznie a XXI. században – tetézte még a nyakunkba szakadt gazdasági világválsággal is.

Az igazságszolgáltatás alapjaiban két részből tevődik össze, mégpedig a polgári és büntetői igazságszolgáltatásból. Mind a kettőnek döntő szerepe van a gazdasági világválság következtében keletkező polgári és büntető ügyek tárgyilagos elbírálásában, a tények kellő gondossággal és pontossággal történő felderítésében és a gondos mérlegeléssel meghozott határozatok kialakításában, amelyek egyúttal meggyőző erejűek is.

Mielőtt azonban ezek mélységébe belebocsátkoznánk, engedjék meg számomra, hogy egy kis történelmi visszatekintés után nyúljunk vissza napjaink gondjaihoz – ezzel is bizonyítani kívánván, hogy nincs új a nap alatt, csak a történelem ismétli meg magát magasabb és egyre kifürkészhetetlenebb szinten.

Nagy gazdasági világválság, más néven *nagy depresszió*, gazdasági visszaesés Észak-Amerikában, Európában és a világ más, iparosodott részein 1929-ben kezdődött és kb. 1939-ig tartott. Ez volt a leghosszabb és legsúlyosabb gazdasági válság, melyet az iparosodott nyugati világ valaha is átélt.

Bár az Egyesült Államok gazdasága már hat hónappal korábban válságba került, a világméretű krízis a New York-i tőzsde részvényárfolyamainak katasztrofális összeomlásával kezdődött 1929 októberében (lásd. tőzsdei összeomlás /1929/). A következő három évben a részvények árai tovább estek az Egyesült Államokban, mígnem 1932 végére az 1929-es értéküknek már mindössze a 20%-át érték. Ez sok ezer egyéni befektetőt tett tönkre, de az eszközérték ilyen zuhanásszerű csökkenése nagy terhet rótt a bankokra és más pénzügyi intézetekre is, különösen ha részvényeket is tartottak a portfóliójukban. Következésképpen sok bank kénytelen volt fizetéseképtelenséget jelenteni, 1933-ra az Egyesült Államok 25.000 bankja közül 11.000 megbukott. Ennyi bank bukása – a gazdaságba vetett bizalom országos megrendülésével párosulva – oda vezetett, hogy erősen megcsappant a pénzköltés és a – kereslet, ennél fogva a termelés is, tovább súlyosbítván a lefelé tartó spirált. A következmény: drasztikusan csökkenő termelés, drasztikusan növekvő munkanélküliség; 1932-re az Egyesült Államok fel-

---

¹ dr. Botos Gábor CSc. ny. egyetemi docens

dolgozóipari teljesítménye az 1929-es szint 54%-ára esett vissza, a munkanélküliség pedig 12–15 millió dolgozót érintett, vagyis a teljes munkaerő 25–30%-át.

A nagy gazdasági válság az Egyesült Államokban kezdődött, de hamarosan világméretű gazdasági visszaesésbe torkollott. Ennek azok a különleges és igen bensőséges kapcsolatok voltak az okai, melyeket az I. világháború után építettek ki egymás között az Egyesült Államok és Európa gazdaságai. Az Egyesült Államok Európa nagy hitelezőjeként és finanszírozójaként került ki a háborúból. Európa gazdaságait nagyon meggyengítette már maga a háború is, ehhez járultak a háborús adósságok, valamint Németország és más legyőzött országok esetében a háborús jóvátételi kötelezettség. Így amikor elapadtak az Európába irányuló befektetési hitelek, az Óvilágban is vége szakadt a fellendülésnek. A válság a legsúlyosabban azokat az országokat sújtotta, melyek a legjobban voltak eladósodva az Egyesült Államoknak, vagyis Németországot és Nagy-Britanniát. Németországban meredeken nőtt a munkanélküliség 1929 végétől kezdve, 1932 eleje már 6 millió dolgozót érintett, vagyis a teljes munkaerő 25%-át. Nagy-Britannia nem volt ilyen súlyos helyzetben, de ipari és exportszektorai nagyon nyomottak voltak a II. világháborúig. Sok más országot 1931-ben ért el a visszaesés.

Szinte minden ország vámokkal próbálta védeni hazai termelését. A meglévő vámkokat fölemelték, és importkvótákat vezettek be. E megszorító intézkedések következménye a nemzetközi kereskedelem nagyarányú szűkülése lett: 1932-re a világkereskedelem összértéke kevesebb, mint a felére csökkent, hiszen egyik ország a másik után léptetett életbe importkorlátozó intézkedéseket.

A nagy gazdasági válságnak a politikai szférában is fontos következményei voltak. Az Egyesült Államokban a kilátástalan gazdasági katasztrófa nyomán választották elnökké 1932 végén a demokrata Franklin D. Rooseveltet, akinek intézkedései alaposan megváltoztatták az amerikai gazdaság szerkezetét. Fokozta az állami szabályozást és nagyarányú közmunkákkal, infrastrukturális beruházásokkal igyekezett elősegíteni a talpra állást (lásd. New Deal). Ám az aktív beavatkozás ellenére folytatódott a tömeges munkanélküliség és a gazdaság stagnálása, ha csökkent mértékben is. 1939-ben, a II. világháború kitörésekor a teljes munkaerő 15%-a még mindig munka nélkül volt. Attól kezdve olvadt a munkanélküliség, mivel az amerikai gyárakat elárasztották tengerentúli fegyver- és lőszermegrendelésekkel. A válság hamarosan teljesen megszűnt miután az Egyesült Államok 1941-ben belépett a háborúba. Európában a nagy gazdasági válság a szélsőséges erőknek kedvezett és megrendítette a liberális demokrácia tekintélyét. Németországban a gazdasági katasztrófa közvetlen szerepet játszott Adolf Hitler 1933-as hatalomra kerülésében. A nácik közmunkaprogramjai és a fegyvergyártás fokozása ott már 1936-ban véget vetett a gazdasági válságnak.

A nagy gazdasági válságot, legalábbis részben, az Egyesült Államok gazdaságának mélyén rejlő gyengeségei és egyensúlyhiányai okozták. Ám ezeket elhomályosította az 1920-as évek fellendülési pszichózisa és spekulációs lelkesedése. A nagy

gazdasági válság során egyértelművé váltak a gyengeségek, mint ahogy az is, hogy az ország politikai és gazdasági intézményei képtelenek megállítani a gazdasági zuhanást. A nagy gazdasági válság előtt a kormányok – a hagyományos közgazdasági gondolkodás jegyében – alig, vagy egyáltalán nem tettek lépéseket a lanyguló gazdaság felélénkítésére, abban bíztak, hogy a személytelen piaci erők elvégzik a szükséges korrekciókat. Ez a szemlélet csődöt mondott a gazdasági válság első éveiben, s ennek a fájdalmas fölismerése végül is alapvető gazdaságszerkezeti változásokhoz vezetett az Egyesült Államokban. A nagy gazdasági válság után a piacgazdaságban élő nagy ipari országokban mindenütt az állami beavatkozás lett a gazdasági stabilitás biztosításának legfőbb módja, akár adóztatás, ágazati szabályozás, közmunkák, társadalombiztosítás és egyéb szociális szolgáltatások, akár a költségvetési deficithez vezető állami kiadások (beruházások) formájában.

Magyarországon a nagy gazdasági válság mindenekelőtt agrárválság volt. Az 1920-as években a magyar gazdaság fejlődését a viszonylag kedvező mezőgazdasági exportárak és a bőven beáramló tőke segítették. Ennek a válság éveit vége szakadt. 1934-re az átlagos agrár index az 1929-esnek a 37%-ára zuhant. Magyarországot, mint erősen importfüggő országot, súlyosan érintette a cserearányok romlása. A válság alatt az export árak csökkenése 13%-al haladta meg az import árakét. A kisparaszti gazdaságok ezrével mentek tönkre, a mezőgazdasági munkásokat pedig a munkanélküliség sújtotta. Az iparban nem volt ilyen súlyos a helyzet. 1932-re a gyáripari termelés változatlan áron számítva a '29-esnek a 75,9%-ára esett vissza, bár ezen belül a vas- fém-, építő- és faipar termelése összesítve az 1929-esnek az 52%-ára csökkent. Mindennek hatására a teljes munkaerőnek mintegy 30%-a munkanélküli lett. Nyomorba kerültek még azok is, akik nem, vagy csak részlegesen váltak munkanélkülivé. A gazdasági válság politikai válsággal párosult. A tömegmozgalmak radikalizálódtak. A kabinet tehetetlen volt a gazdasági bajokkal szemben, és Bethlen István gróf kormánya 1931-ben, tíz év után megbukott. Az utána következő kormányok, kivált Gömbös Gyuláé, megpróbálkoztak a jobboldali politikai válságmenedzseléssel, de sikertelenül. A helyzet csak az 1930-as évek második felében javult, részben az export piacok bővülése, nevezetesen a német piacokhoz való erősebb kötődés miatt, részben pedig a háborús készülődés folytán. A munkanélküliséget teljesen csak Magyarországnak a II. világháborúba való belépése (1941) szívtta föl.

Összegezve tehát a gazdasági válság – gazdasági krízis: a gazdaság egy-egy területén vagy egészében jelentkező gazdasági egyensúlyvesztés, az újratermelési folyamatban fellépő zavar, a konjunktúraciklus kiinduló- és végpontja. Attól függően, hogy az egész gazdasági életre kiterjed, vagy annak csak egy bizonyos területein jelentkezik, illetve bizonyos ágazatait érinti, beszélnek általános vagy részleges válságról (pl. az 1974-es olajválság). Ha a gazdasági válságok szabályszerűen, periódusokban jelentkeznek, akkor ezeket *periodikus vagy ciklikus válságoknak* nevezik. Ezek közvetlen oka

a termelés és a fizetőképes kereslet egyensúlyának megbomlása. Az állam gazdaságpolitikai eszközökkel, ún. anticiklus gazdaságpolitikával próbálja kiküszöbölni, vagy legalább enyhíteni a gazdasági válság okát. Ennek során az állam különböző módokon igyekszik növelni a keresletet, másfelől különféle monetáris eszközökkel szabályozza a pénzforgalmat. A legsúlyosabb, a világ számos országára kiterjedő gazdasági válság az 1929–33-as nagy válság volt. Jelei már 1928-ban mutatkoztak, de a gazdasági összeomlás csak 1929 őszén következett be az USA-ban, innen terjedt át a többi tőkés országra, köztük Magyarországra is. Az ipari termelés 1929-30-ban az USA-ban 65, Nagy-Britanniában 86, Németországban 66, Franciaországban 72, Magyarországon 61,5%-ra csökkent. A munkanélküliség hatalmas méreteket öltött. 1932-ben hivatalos adatok szerint a munkanélküliek száma 32 államban több mint 26 millió volt. Ez a gazdasági válság, amely mély agrárválsággal járt együtt, több mint 4 évig tartott. Még mielőtt a fellendülés a válság előtti színvonal túlhaladásához vezetett volna, 1937-38-ban újabb válság jelentkezett, ez azonban nem fejlődött ki teljesen, mert a II. világháborúra való készülődés megszakította.

New Deal F. D. Roosevelttel amerikai (USA) elnök 1933-1939 között végrehajtott gazdasági és szociális reformprogramjának a neve. Célja a nagy gazdasági válság miatt mélypontra zuhant gazdaság talpraállítása, a bankrendszer stabilizálása, a munkanélküliség csökkentése volt. Ennek érdekében a korábbi gazdaságpolitikai elvekkel felhagyva az állam tudatosan és erőteljesen beavatkozott a gazdasági életbe. A *New Deal* első szakaszában, az ún. 100 nap (március 9 - június 16.) alatt a Szövetségi Tartalékrendszerhez nem csatlakozó bankokat bezárták, megtiltották a valuta és az arany kivitelét és felhalmozását, 50%-al csökkentették a dollár aranytartalmát, törvényeket hoztak az eladósodott farmerek és háztulajdonosok kártalanítására. A mezőgazdasági helyreállítási törvénnyel kárpótlás ellenében termeléskorlátozást vezettek be, elsősorban a gyapotra és a dohányra. Felállították a Tennessee-völgyi Hatóságot és a Polgári Környezetvédelmi Testületet (CCC), amely közmunkákkal csökkentette a munkanélküliséget. A nemzeti ipar helyreállítására irányuló törvény célja a munkások vásárló erejének növelése, a munkakörülmények javítása volt. A *New Deal* 1935-ben kezdődött második szakaszában a Közmunkafejlesztési Igazgatóság (WPA) segítségével további állami beruházásokat indítottak, biztosították a munkások szervezkedéshez, tárgyaláshoz és sztrájkhoz való jogát, valamint bevezették a munkanélküli-, rokkant-, öregségi és özvegybiztosítást. Bár az USA Legfelsőbb Bírósága a stabilizáció előrehaladtával a *New Deal* bizonyos intézkedéseit alkotmányellenesnek minősítette, a társadalom többsége támogatta a programot, amely beépült az amerikai gazdasági és társadalmi rendszerbe.

Az, hogy napjainkban melyek a kibontakozás lehetőségei és módszerei egyelőre még csak sejteni sem lehet, annál kevésbé, mert a gazdasági világválság több földrész polgárait kisebb-nagyobb mértékben ugyan, de egyaránt sújtja.

Egy biztos, a globális világválságon csak nemzetállami összefogással lehet úrrá lenni. Ennek mélyrétegű elemzése azonban nem jogász, hanem közgazdász feladatot, feladatokat képez.

Természetesen ehhez hozzátartozik a kívánalmaknak, illetve nemzeti érdekeknek megfelelő pénzügypolitika kialakítása is. Ez az ún. monetáris politika, amelynek mélységeibe szintén nincs módomban belebocsátkozni. Rá szeretnék térni az igazságszolgáltatás konkrét szerepére.

A polgári igazságszolgáltatásnak el kell érnie a legdöntőbb követelményt, az időszerezést. Nem engedhető meg, hogy a perek éveken át elhúzódjának és a keresetekben megfogalmazott követelések okafogyottá váljanak. El kell érnie, hogy csak igazságos és megalapozott követelésekkel lehessen fellépni és követelések érvényesítése előtt különböző tranzakciókkal ne lehessen kibújni. Minél bonyolultabb egy per, annál inkább sokoldalú szakképzettséggel rendelkező bírói tanács elbírálására kell azt rábízni. A sokoldalú szakképzettség mellett természetesen szükség van megfelelő tartásra, megközelíthetlenségre és bátorságra is. A bonyolult, nehéz ügyek kibogozása, eredményes felderítése és megfelelő határozatok meghozatala nem a „nyuszik tanácsára” tartozik. Megfelelő szakértői testületek létrehozása is szükségszerű, hogy ezen testületek a szakbírók munkáját mentől hatékonyabban elősegítsék. Ezen szakértői testületekre is vonatkozik a megfelelő morális tartás és megközelíthetlenség követelményei.

A különböző per kategóriák kezelésére, elbírálására értő és jártas szaktanácsokat szükséges létrehozni, mint ahogy arra az előbbieken utalni merészkedtem. Sok mindent lehetne megírni a polgári bíróságok, cégbíróságok munkájához kapcsolódó követelményekről, de ezen tanulmány keretei között csak a leglényegesebbeket említettem.

Ezek után rá szeretnék térni a büntető igazságszolgáltatás feladataira. Ehhez hozzátartozik a hatékony felderítés, a megalapozott vádemelés, valamint a bírói testületek munkája is.

Melyek azok a bűncselekmények, amelyeknek az elszaporodása várható? Figyelemmel az új típusú bűncselekmények kialakulására is, a teljesség igénye nélkül, csupán a legjellemzőbbekre szeretnék rámutatni.

Korrupció, uzsora, csalás–megtévesztés, pénzmosás, szerv-és emberkereskedelem, kábítószer-termesztés és kereskedelem, maffia és bűnszervezetek által elkövetett egyéb bűntettek, többek között bérnyilkosságok, jogtalan fogvatartások, zsarolások, rablások és másfajta közbiztonságot és nemzetbiztonságot fenyegető egyéb bűntettek, amelyek szintén összefüggésbe hozhatók a globális világválsággal. A rászorultság kihasználása, az üzletszerűség és az aránytalanság alkalmazása ugyancsak jellemző a maffia-bűncselekmények elkövetőire.

Ezen bűncselekményekkel szemben csak nemzetközi összefogással lehet fel-

lépni, amelyhez hozzátartozik az egységes bírói gyakorlat kialakítása, a jogsegély-egyezmények maradéktalan betartása és az ügyek időszerű elbírálása is. Ezen kívül pedig a tárgyilagos elbírálás és megközelíthetlenség is hozzátartozik az eredményességhez.

Mіндеzen követelmények megvalósításához szükségeszerű uniós központi szervek létrehozása is, amelyek ellenőrzést gyakorolnak a pénzforrások működése felett, ezáltal megakadályozva a mesterségesen gerjesztett inflációt.

Évekkel ezelőtt, amikor még nem is gondoltam globalizációs világválságra, az általam akkor megfogalmazott elképzelések időszerűvé válására fogalmaztam meg az esküdtbíróóságok felállításának szükségszerűségét.

Nem tízparancsolat formájában, hanem tizenhét pontban fogalmaztam meg a következőkben ismertetett tudományos elképzeléseimet.

Felvetődik a kérdés, hogy a XX. század végén, a XXI. század küszöbén valóban szükség van-e erre a jogintézmény-rendszerre, amikor a számítógépes bűnözés új formáival kell megküzdeni, hatalmas maffiarendszerek alakulnak ki, amelyek emberek százezreinek nyújtanak nem is rossz megélhetést. Tehát ezzel a nemzetközi bűnözéssel kell szembenéznie a bűnüldözésnek és ezen belül az igazságszolgáltatásnak is.

A bűnüldözésnek valóban igénybe kell vennie minden elképzelhető technikai eszközt, így a számítógépeket is, az igazságszolgáltatásnak azonban ezeket az eszközöket csupán annyiba szabad igénybe vennie, amennyiben az a munkáját felgyorsítja, elősegíti. Az igazságszolgáltatásnak azonban a gépesítés eredményeként nem szabad dehumanizálnia.

Ezen jogintézmény ellenzői abból indulnak ki, hogy a szakbírák kellőképpen felkészült, talpig becsületos, belső konfliktustól mentes, kiegyensúlyozott, olyan független emberek, akik képesek a józan és igazságos mérlegelésre, a törvény szellemének következetes betartására. Sajnos azonban eleve el sem várható, hogy minden szakbíró rendelkezzen ezekkel az átlagon felüli képességekkel. Ennek ellenére azonban én is amellett vagyok, hogy a kisebb és középszerű ügyeket – sőt még egyes nagyobb ügyeket is – bizzuk csak a szakbírákra, mert meg vagyok róla győződve, hogy általában igazságos ítéletet fognak hozni.

1. A jogállamiság létrehozásával óhatatlanul szükséges biztosítani az állampolgárok személyiségi jogait, amelyek egyike a pártatlan igazságszolgáltatáshoz való jog.
2. Az Alkotmány biztosítja a népnek a törvénykezési munkában képviselője útján történő részvételét, amelynek egyenes következményeként joga van a népnek képviseltetni magát az igazságszolgáltatásban is az őt leginkább érintő ügyekben.
3. A népképviseleti elv biztosítása a törvénykezésben napjainkig nem megfelelő formában történik, s működéséhez szomorú történelmi események fűződnek.

4. Az 1945 után még demokratikus módon megválasztott parlament nem felekezett meg az esküdtbíróági rendszerről, újból be kívánta azt vezetni, csak arra már sem ideje, sem lehetősége nem volt.
5. Az esküdtbíróági rendszer történelmünk egy meghatározott szakaszában már működött, és mint ahogy azt a statisztikai adatok is igazolják: hatékonyan, így ez a tény is bizonyítja ezen organizmus oxigénhiányos környezetbe való túlélési képességét.
6. Az esküdtbíráskodás hazánkban történő megszüntetését az ellentmondásoktól telített társadalmi és gazdasági viszonyok, továbbá a háborús politikai helyzet idézték elő.
7. Az esküdtbíráskodás visszaállítása azért nem történt meg az I. világháborút követően, mert a totalitáriánus rendszer joggal tartott működésének ránézve is kellemetlen következményeitől.
8. Európában és az angolszász nyelvterületeken több helyen jelenleg is hatékonyan működik az esküdtbíráskodás rendszere. Az Egyesült Államok Alkotmánya is biztosítja az esküdtbíráskodáshoz való jogot.
9. A velünk közvetlenül szomszédos Osztrák Szövetségi Köztársaság területén – amellyel történelmi gyökereink sok vonatkozásban közösek – jelen pillanatra is hatékonyan működik az esküdtbíróág jogintézménye.
10. A demokráciához vezető úton azokat a bizonyos lépcsőfokokat nem szabad keresztül lépni, mert annak káros politikai, szociális és gazdasági következményei lesznek. Az egyik ilyen lépcsőfok a népképviselési elv minden szinten való maradéktalan betartása, ugyanis ez szolgálja leginkább a nép bizalmának erősítését.
11. Az igazságszolgáltatásban a népképviselési elv csak az esküdszéki rendszeren keresztül valósítható meg a legtisztábban és a leghumanitáriusabb módon.
12. A természeti, gazdasági és politikai veszélyeztettség napjainkra is hatással lévő, félelemmel telített időszakában nem mentesíthetők a káros hatásoktól az állampolgárok – köztük a szakemberek – így a szakbírák sem. A népi elemek közreműködése tehát fokozza biztonságérzetüket, mert a nép által megválasztott un. laikus elemek legalább a hivatali függőség hatásának nincsenek kitéve ezen működési területükön.
13. A nemzetközi bűnözés meghonosodása és terjedése folytán előfordulhat, és elő is fordul a szakbírák megfenyegetése, megzsarolása, amely azonban nem tud kiterjedni a tárgyalásra kerülő ügy esetében „ad hoc” kiválasztott esküdtekre, akik általában nem lesznek különösebben ismert személyek, és emellett önálló döntési lehetőségük van.
14. A technikai fejlődés egyre bonyolultabbá válása – amely a szakbírákat is szerteágazóbb szakismeretekre kényszeríti – ellensúlyozható az esküdteknek szakma és hivatás szerinti jelölése útján.

15. Ami a büntető eljárás egyre fokozódó technikai jellegét illeti - értve ezalatt az un. tárgyi bizonyítás jelentőségének a megnövekedését és a számítógépeknek a nyomozások során játszó egyre növekvő szerepét -, a büntető eljárás folyamán adódó speciális szakkérdéseket eddig is szakértői véleményeknek kellett eldönteni és ez így lesz a jövőben is. Még a legképzettebb és legszélesebb látókörű szakbírák sem rendelkezhetnek olyan szerteágazó szaktudással, amely a szakértői véleményeket pótolná. Speciális szakképzettségű emberek esküdti mivoltukban az igazságszolgáltatás munkájában éppen a fokozódó tendenciájú technikai jellegből fakadó szakkérdések megértésében és világossá tételében működhetnek közre eredményesen.
16. Az Észak-Amerikai Egyesült Államok és az Egyesült Brit Királyság közismerten hagyománytisztelő államok, aminek következtében egy jól bevált, mondhatni évszázadok óta működő jogintézmény-rendszerről biztos, hogy nem fognak lemondani. Ha viszont a legmagasabb rendű technikai és technológiai fejlettségi fokon, illetőleg ezek ismeretében az esküdtbírók rendszerét működtetik, akkor az igenis életképes, mert nem népszerűsítene olyan jogintézmény-rendszert, amely kimúlóban van.
17. A jogtudomány művelői által ajánlott modellek bátran beilleszthetők az esküdtbírók eljárás kereteibe. Magam is azon a véleményen vagyok, hogy a kiszabásra kerülő büntetés mértékének és nemének megállapítása, illetőleg a szükséges intézkedés minőségének a megállapítása céljából bizonyítást kell felvenni, mert csak így lehet megvalósítani a generális és a speciális prevenció céljait.

Tömören így igyekeztem összefoglalni elképzeléseimet, remélem ezzel is hatékonyan biztosítva további kezdeményezéseket, amelyek a globális világválság és az ezzel együttjáró igazságszolgáltatási válság kezelésére hatékony megoldásokat javasolnak majd. Egyúttal pedig a generális és speciális prevenció érvényesülését is elősegítik.

Irodalomjegyzék:

- 1) Britannica Hungarica Világenciklopédia XIII. kötet, Budapest, Magyar Világkiadó, 1998
- 2) Magyar Nagylexikon XIII. kötet
- 3) Paul IJ Samuelson emeritus professzor Massachusetts-i Műszaki Egyetem, William D. Nordhaus, IJ Whitney Griswold közgazdász professzor Yale Egyetem: Közgazdaságtan, Akadémiai Kiadó, Budapest, 2005
- 4) Révai Új Lexikona XIV. kötet, Szekszárd, Babits Kiadó, 2004
- 5) Dr. Botos Gábor: Esküdtbíráskodás az Osztrák Szövetségi Köztársaságban. Egyetemi jegyzet, Osiris Kiadó, Budapest, 2002

A JOGOS VÉDELEM JOGINTÉZMÉNYEK FEJLŐDÉSE MAGYARORSZÁGON

Bótor Szabolcs¹

MOTTÓ:

„ A végső bölcsesség ím ennyi :
Élet s szabadság annak jár csupán,
ki kész értünk mindennap harcra kelni. „
(Goethe: Faust)

BEVEZETÉS

Az emberi közösségek, társadalmak, államok kialakulásával, létrejöttével egyre inkább tetet öltött az egyes emberek gondolkodásában az az igény, amely testi épségük, javaik védelmét célozta. Ahogyan az emberi közösségekben egyre több és több ember élt egymás közvetlen közelében, úgy sokasodtak azok a konfliktusok, amelyek során az emberi élet, egészség, testi épség és vagyoni biztonság került veszélybe. Éppen ezért már a korai időkben felmerült két alapvető kérdés ezzel kapcsolatosan: 1. Mit tehet az egyes ember az őt, vagy családját, vagyonát ért támadás esetén? 2. Meddig mehet el a védekezésben, vannak-e – és ha igen, melyek azok a korlátok, amelyeket nem hághat át a támadás elhárítása során.

Írásomnak nem célja a jogos védelem témaköre történelmi, nemzetközi fejlődésének részletes ismertetése, a jogi szabályozás cizellálódásának elemzése. Munkámban a jogintézmény néhány – általam fontosnak tartott – magyar történelmi, jogi csomópontját szeretném felvillantani: melyek voltak az előzményei a mai jogi szabályozásnak (I.); ismertetni kívánom a ma hatályos jogi szabályozást (II.); egy jellemzőnek is tekinthető jogeset bemutatásával (III.); végezetül a jelenlegi jogi szabályozás kritikájáról, a változtatás igényéről, a jogintézmény továbbfejlődésének szükségességéről írom le gondolataimat (IV.).

I. A jogos védelem jogintézményének néhány fontos történelmi előképe Magyarországon

A jogos védelem gondolatát már az egészen korai időkben, a régi magyar jogban is megtalálhatjuk. *Szent István király törvényében* olvashatjuk, hogy a hatalmaskodó

---

¹ Dr. Bótor Szabolcs megyei bírósági bíró Veszprém Megyei Bíróság

ispán, aki „Más a házánál keres halálra és dúlja annak javait és a ház urát otthon találván, vele viaskodik, vagy megöli őt, bűnhődjék a kivont kardról való törvény szerint” (1. §.) „De ha azon ispán esik el ott a bajban fekdjék megtorlatlanul (Sine compositione jaceat)”.

A középkori Magyarországon túlnyomórészt az ún. „ szokásjog „ alapján döntöttek el a vitás eseteket . A rendkívül szerteágazó, széles, szokásjogon alapuló joganyagot Werbőczy István foglalta össze jogi munkájában a híres „ Hármaskönyvben” . A Tripartitumot első ízben Bécsben 1517-ben adták ki írásban. A törvénykönyv meglepően széles és részletes szabályozást ad a mai jogi kifejezéssel élve : jogos védelem témakörében.

A Hármaskönyv 3. részében összesen négy „Czím” is foglalkozik a tárggyal, ezek a következők :

21. cím „Az önvédelmzés körben valaki által elkövetett gyilkosságról”.
22. cím „Hányféleképpen és miként értendő a védelem” .
23. cím „Szabad-e valakit fenyegetés miatt megtámadni”.
24. cím „Segítheti-e egyik ember a másikat”.

A jogos védelem itt is – mint e korban általában –a jogsértő megölésének a büntetlenségét jelenti. „Tapasztaljuk pedig, hogy több gyilkosság hagyatik érdemlett büntetés nélkül, mivel azt adják sokat elő, hogy azt önvédelmök közben követték el”. (III. rész 21. cím). Korlátot is állított Tripartitum az önvédelemnek : „Azt kell megbizonyítani, hogy őt valaki fegyveres kézzel, mint ellenség támadta meg, s ez által élete veszélyeztetett;” (21. cím 1. §.).

Jogos védelem alapjául nemcsak az élet, de a testi épség védelme is szolgálhatott, mert „ akár öljön, akár sebesítsen ..... a megtámadó, de a megtámadott sem egyiket, sem másikat nem tartozik túrni és elszenvedni” (21 cím 2. §.) .

Konkrét menekülési kötelezettséget nem ír elő a *Tripartitum*, de „ha a megtámadott megtámadóját becsülettel és személyének megmentésével kikerülheti : akkor az kikerülni, s a kisebb rosszat, hogy a nagyobb ne következze, mellőzni tartozik” . (4. §.) . Ez véleményem szerint feltétlenül a kitérés kötelezettség korai előzményének tekinthető.

Nem kell a megtámadottnak az első csapást bevárni, a jogosult már akkor védekezhetik, mikor „a támadó még nem ütötte meg, de ott állott már, hogy megüsse” (21. cím 5. §. . Megszűnik a védelem joga a veszélyhelyzet megszűnésével, ha „az ütés cselekménye némi időhaladékon keresztül megszűnt : akkor szünet után megtámadóját visszaütni nem szabad” (6. §.).

Kölcsönös tettelegességnél „ha ki nem tűnik, melyik ütés előzte meg a másikat; akkor az lészen a vétkes, ki másat viszátkodásra s ütésre ingerlett” (7. §.). A 22. cím

bevezetésében különbséget tett a védelem fogalmán; „először a testnek és személynek ótalmán, másodsor pedig az ingatlan vagyonok és örökségek megőrzése gyanánt” – érti.

Személy jogos védelme csak közvetlenül, azonnal – in continuti – történhetett „mielőtt a sértés teljes befejezéshez jut” és „mielőtt .... a megtámadó, vagy az, aki az első ütést mérte a helyszínről eltávozott.” (22. czim 1. §.) . Ingatlan vagyon vonatkozásában 1 éven belül szerezhette vissza elfoglalt javait a sértett . Ezen idő alatt „teljes szabadságában áll ..... az elfoglalót annak tetemes kárával is, jogai, örökségéből kivetni.” (22. czim 2. §.) . A Hármaskönyv III. rész 23. címében a fenyegetőzés elleni védelem két fajtáját említi meg, nevezetesen ha gyújtogatással fenyegetnek, továbbá azt az esetet, ha „az aki más halállal fenyegetett, ki fenyegetését végre is szokta hajtani, főképp ha hatalmas és verekedő” (23. czim 1. §.) ha az illető nem ilyen, akkor „szabad ugyan szóval és ellentmondással szembeszállni, de fegyverrel és karddal nem .... hacsak tálán társakat nem várnak és a halasztás talán veszedelmet okozna” (2. §.).

A Tripartitum 24. címében olvashatunk rendelkezéseket az un. segítő jogos védelemről is „azért mindenki, még idegen is mikor segítségül hívatik, mindig segítséget nyújthat annak, akinek élete veszedelemben forog” (III. rész, 24. czim. 2. §.) .

Az 1867. közjogi kiegyezés után egy új, modern büntető törvénykönyv bevezetése – nem utolsó sorban az egyre inkább romló közbiztonság miatt – a legfontosabb napi kérdések közé emelkedett .

1878. május 27-én született meg a kezdetben Aradon praktizáló, később az igazságügyi minisztériumban magas pozícióba jutott Csemegi Károly jogász által megalakított „Csemegi Kódex” azaz az első magyar büntető törvénykönyv. A mintegy másfél éves heves vita után elfogadott jogszabály gyűjtemény, az 1878. évi V. törvény 1880-ban lépett hatályban.

A jogszabály részletesen foglalkozik a jogos védelem problémakörével. A Csemegi Kódex Első Része VII. fejezete tartalmazza a „ beszámítást kizáró, vagy enyhítő okokat „ . A 77. §. szerint „ nem számítható be a cselekmény annak, ha elkövetője ellenállhatatlan erő, vagy oly fenyegetés által kényszerítetett arra, amely saját, vagy valamelyik hozzátartozójának életét, vagy testi épségét közvetlenül veszélyeztette, amennyiben a veszély másképpen nem volt elhárítható .

A Csemegi Kódex 79. §-a szerint kizárja a cselekmény beszámíthatóságát a jogos védelem. Jogos az : „Amely akár a megtámadottnak, akár másnak személye, vagy vagyona ellen intézett, vagy azt fenyegető jogtalan és közvetlen megtámadásnak elhárítására szükséges. A jogos védelem félelemből, ijedségből, vagy megzavarodásból származott túlhágása nem büntetetik” . A törvény hivatkozott szakasza már precíz, pontos meghatározást fogalmaz meg a jogos védelmi helyzetről, sőt ismeri a jogos védelem túllépését is, egyik esetben sem büntethető az „elkövető”.

Azt, hogy a konkrét ügyekben volt-e jogos védelmi helyzet, túllépés az adott ügyben a bíróság döntötte el, figyelemmel az idő multával egyre kiterjedtebb bírói gyakorlatra, példa értékű jogos védelemmel kapcsolatos jogesetekre.

II. A jogos védelem szabályozása az 1978. évi IV. törvényben (BTK) és a jelenlegi gyakorlat, annak vitás kérdései

A ma hatályos büntető törvénykönyv, az 1978. évi IV. törvénnyel kihirdetett Btk. is ismeri a jogos védelem fogalmát. „Nem büntethető, akinek a cselekménye a saját, illetőleg a mások személye, javai, vagy közérdek ellen intézett, illetőleg ezeket közvetlenül fenyegető jogtalan támadás elhárításához szükséges” (Btk. 29. §. (1) bekezdés). A büntető törvénykönyv rendszerében a jogos védelem materiális jogellenességet (társadalomra veszélyességet) s így ezen keresztül büntethetőséget kizáró ok.

A jogos védelem megállapíthatóságának feltételei :

1. Saját, vagy mások személye, vagy javai, illetve a közérdek ;
2. Támadás
3. A támadásnak intézettnek, vagy közvetlenül fenyegetőnek kell lennie
4. Jogtalanság
5. Szükségesség
6. Arányosság

A jogos védelmi helyzet megállapíthatóságának legfontosabb feltétele a „*támadás*”. A támadás aktív, rendszerint erőszakos magatartás . Angyal Pál szerint „élő lénytől eredő, valamely állapot hátrányos megváltoztatására irányuló erő kifejtés”. Kivételesen a jogtalan támadás fogalma alá vonható a sértett olyan passzív magatartása is, amely a jogellenes állapot további fenntartását célozza (Legfelsőbb Bírósági Határozatok 1997/512. számú jogeset) .

A támadás irányulhat *a saját, vagy mások személye, vagy javai, illetve a közérdek ellen* .

A támadás célozhatja az emberek életét, testi épségét, de a saját, vagy mások továbbá „a köz” vagyonát érdekeit is. Azt a feltételt, hogy fennállott-e a közvetlenül fenyegető jogtalan támadás, csak az eseménysor egészének, mint folyamatnak az értékelésével lehet megállapítani (BH. 2003/50. számú jogeset) .

Az elkövető a vélt jogos védelmi helyzetre kellő alappal nem hivatkozhat, ha semmi külső jele nincs annak, hogy a személye, vagy javai ellen a sértett részéről jogtalan támadás indul, vagy ilyen támadással közvetlenül fenyegető helyzet áll fenn (BH. 2001/409.). A támadásnak, illetve a támadás közvetlen veszélyének objektív fennállása hiányában a jogos védelmi helyzet nem áll fenn (BH. 1995/685.) .

Nem állapítható meg jogos védelmi helyzet, ha a jogtalan támadás, vagy annak közvetlen veszélye fennállása, hiányzik és a szóba jöhető jelentéktelen vagyon elle-

ni támadás elhárítása nemcsak a jogtalan támadókat, de ártatlan személyeket is veszélyeztet. A más javai ellen intézett jogtalan támadás fogalma alá esik a közvetlen erőszak nélkül véghezvitt lopási cselekmény abban az esetben is, ha az csupán szabálysértési értékre irányul (BH. 1996/70.). A birtokvédelem körében alkalmazott önhatalom is megalapozhatja a jogos védelem megállapíthatóságát (EBH. 2007/1584. számú jogeset). Ebben az esetben az ingatlan birtokosa a cselekmény elkövetésének időpontjában senki által nem vitatottan a terhelt volt, így jogosult volt megszabni azt, hogy a házba, vagy annak bizonyos helyiségeibe ki léphet be.

Ennek következtében joga volt megtiltani azt, hogy a magánvádló a szobába belépjen, így joga volt a tilalom ellenére a szobába belépni kívánó magánvádlót abban fizikai erőszakkal megakadályozni, melynek következtében a jogsértő 8 napon belüli sérüléseket szenvedett el.

A más javai ellen intézett jogellenes magatartás elhárítása érdekében jogos védelmi helyzetben lévő személlyel szemben föllépő elkövető javára viszont fogalmilag kizárt a jogos védelmi helyzet megállapítása. A más javai ellen intézett jogtalan támadás fogalma alá esik a közvetlen erőszak nélkül véghezvitt lopási cselekmény abban az esetben is, ha az csupán szabálysértési értékre irányul (BH. 1996/70. szám). Személyre elleni támadásra és jogos védelmi helyzetre nem hivatkozhat az az elkövető, aki a verekedésre való kihívást elfogadva két alkalommal hasba szúrja az őt kihívó személyt, akinek az életét csak a gyors orvosi beavatkozás mentette meg (BH. 2002/171. sz. jogeset).

Ugyanakkor kölcsönös tettelegesség esetén is megállapítható a jogos védelem annak javára, aki harmadik személy beavatkozása és támadása következtében kiszolgáltatott helyzetbe kerül és a puszta kézzel támadókkal szemben késszűrással védekezik (BH. 2008/260. szám).

A kölcsönös verekedés során – amikor mindkét fél a jogellenesség talaján áll – a verekedésben résztvevő egyik fél érdekében történt közbelépés folytán életveszélyt okozó testi sértést elkövető, közbeavatkozó harmadik személy tekintetében sem áll fenn a jogos védelmi helyzet, ennek folytán a büntethetőséget kizáró okra alapított felmentés, vagy a büntetés korlátlan enyhítésének lehetősége szóba sem kerülhet (BH. 2000/187. szám). A vádlott kifogásolható magatartásával szemben becsületsértő hangnemben történő tiltakozás a jogos védelmi helyzetet nem alapozza meg (BH. 1999/85. szám).

A jogos védelem megállapíthatóságának feltétele tehát a *jogtalanság*, amely a támadás objektív ismérve. Akkor is megállapítandó, ha a támadó gyermekkorú, vagy bűnössége hiányzik. A támadás akkor jogtalan, ha a támadó cselekménye megvalósítja valamely bűncselekmény törvényi tényállását. A támadó beszámítási képességének korlátozottsága, vagy hiánya esetén is megállapítható a jogtalanság. Kivétel, ha a támadónál jogellenességet kizáró ok forog fenn, így a végszükségben levővel szemben

nem jogos a védelem, hanem a „végszükség” szabályai szerint lehet védekezni. Jogtalan támadás az is, ha valaki szabálysértést, birtokháborítást követett el.

A ma hatályos Btk-ban számos olyan bűncselekmény van, amely megvalósulása és a szükséges további előfeltételek fennforgása esetén elképzelhető jogos védelmi helyzet. Ezek a teljesség igénye nélkül: emberölés (Btk. 166. §.), testi sértés (Btk. 170. §.), kényszerítés (Btk. 174. §.), személyi szabadság megsértése (Btk. 175. §.), emberrablás (Btk. 175/A. §.), magánlaksértés (Btk. 176. §.), erőszakos közösülés (Btk. 197. §.); szemérem elleni erőszak (Btk. 198. §.), hivatalos személy elleni erőszak (Btk. 229. §.), közfeladatot ellátó személy elleni erőszak (Btk. 230. §.), hivatalos személy támogatója elleni erőszak (Btk. 231. §.), nemzetközileg védett személy elleni erőszak (Btk. 232. §.); hatósági eljárás akadályozása.

(Btk. 242/A. §.), fogolyzandulás minősített esete (Btk. 246. §. (2) bekezdés b./ pontja), terrorcselekmény (Btk. 261. §.), légi jármű, vasúti, vízi, közúti tömegközlekedési, vagy tömeges áruszállításra alkalmas jármű hatalomba kerítése (Btk. 262. §.), garázdaság (Btk. 271. §.), rendbontás (Btk. 271/A. §.), önbíráskodás (Btk. 273. §.), rablás (Btk. 321. §.), zsarolás (Btk. 323. §.), rongálás (Btk. 324. §.), szökés minősített esete (Btk. 343. §. (2) bekezdés d./ pontja), zendülés minősített esete (Btk. 352. §. (2) bekezdés c./ pontja), előljáró, vagy szolgálati közeg elleni erőszak (Btk. 355. §.).

Az uralkodó álláspont szerint a más jogágak szerinti, tehát pusztán polgári jogi, munkajogi, államigazgatási jogi szempontból jogellenes cselekmény viszont nem alapozza meg a jogos védelmi helyzetet. Vitatott az elveszett birtok visszaszerzése érdekében történő fellépés is. A birtok elvesztésekor a hatósági jogvédelem elsődleges birtokvédelmi eszköz, ezért a törvény az önhatalmat csak akkor engedi meg, ha az egyéb birtokvédelmi eszközök igénybevételel járó idővesztés a birtokvédelmet megghiúsítaná. A bírói gyakorlat a tipikustól eltérően az olyan pozitív magatartást is támadásként értékeli, amely a jogellenes állapot további fenntartását célozza (BH. 1997/512. szám).

A támadás jogellenessége objektíve értelmezendő, amennyiben a támadás objektíve nem minősül jogellenesnek, csak a védekező személy van ebben a téves feltevésben, nem a jogos védelem szabályai, hanem a tévedés szabályai alkalmazandók. Ide sorolható a vélt jogos védelem is, amikor az illető a támadás létének kérdésében is tévedésben van. Egyidejű kölcsönös támadás esetén mindkét fél a jogtalanság talaján áll, ebből fakadóan a jogos védelem egyik alapvető eleme hiányzik, tehát kizárt a jogos védelem megállapíthatósága (Büntető Jogi Döntvénytár 3626, BJD.2473.).

Ha a vádlottak között kölcsönös szidalmazás után verekedésre került sor, mindkettőjük szándéka jogtalan támadó jellegű és ez okból egyikük sem hivatkozhat a jogos védelmi helyzet fennállására (BH. 2004/93. szám).

A más javai ellen intézett jogellenes magatartás elhárítása érdekében jogos védelmi helyzetben levő személlyel szemben fellépő elkövető javára fogalmilag kizárt a jogos védelmi helyzet jogszerű megállapítása (BH. 1996/70. szám). A jogos védelmi

helyzet nem állapítható meg annak a javára, aki provokatív magatartásával maga idézi elő azt a helyzetet, amelyben a testi épsége a sértett részéről veszélybe kerül, majd a sértettet megöli (BH. 1994/577. szám).

A jogos védelem megállapíthatóságának további feltétele az, hogy a támadásnak „*intézettnak*” vagy „*közvetlenül fenyegetőnek*” kell lennie. Az intézett támadásnak folyamatosnak kell lennie. A támadás közvetlenül fenyegető jellege a támadás időbeli és térbeli közelségére utal, tehát arra, hogy a megtámadott ott és azonnal reálisan várhatja, hogy a támadás ténylegesen bekövetkezik. Intézettség megítélése szempontjából a bírói gyakorlat szerint a vádlott az ellene intézendő támadást nem köteles bevárni, hanem már az ilyen támadással közvetlenül fenyegető veszély esetén – a támadás tényleges megkezdése előtt is – jogszerűen védekezhet (BH. 2003/175.). A bírói gyakorlat szerint a jogos védelmi helyzet nem állapítható meg, ha az elkövető a testi épségét sértő cselekmény befejezése után, annak megtorlásaként bosszúból bántalmazza a neki korábban sérelmet okozó személyt. Ha a jogtalan támadás már befejeződött és ilyen támadásnak a reális veszélye sem áll fenn: a jogos védelem szóba sem kerülhet (BH.1999/97.).

Az intézettség kérdéskörével kapcsolatosan az un. időbeli túllépéssel részletesen foglalkozik a Legfelsőbb Bíróság 15. számú irányelve „Az élet- és testi épség védelméről” III. pontjában. Kimondja, hogy nincs helye jogos védelmi helyzet megállapításának a jogtalan támadás befejezése után, ha újabb támadás veszélye közvetlenül nem fenyeget.

A jogos védelem esetében a támadás – elhárítás – mint cél szabja meg a határt. A megtorlás kívül esik a jogos védelem körén.

A jogos védelmi helyzet addig tart, ameddig a támadás, illetve annak közvetlen veszélye. Megszűnik, ha a támadást visszaverték és további támadás közvetlenül már nem fenyeget. A támadás megszűnésének objektíve érzékelhetőnek kell lennie, nem elég tehát a támadó elhatározása, hogy felhagy a támadó fellépéssel (BEH. 1973. 285. oldal 17.). Mindaddig fennáll a jogos védelmi helyzet, ameddig a megtámadott reálisan tarthat attól, hogy a támadás folytatódik (BH. 1998/1. 2000/334.).

A közvetlenül fenyegető támadás vonatkozásában a bírói gyakorlat szerint a jogos védelmi helyzet nem áll fenn, ha a sértett fenyegető bejelentése nem azonnali (közvetlen) hanem esetleges és későbbi bántalmazást helyez kilátásba (BH. 1998/63.).

A jogos védelmi helyzet megállapíthatóságának feltétele a „*szükségesség*”, tehát, hogy a jogos védelemben cselekvő személy tevékenysége a támadás elhárításához szükséges legyen. A szükségesség kérdéséhez kapcsolódik „menekülési, vagy kitérés kötelezettségnek” a kérdése. Ezen témakörrel is részletesen foglalkozik a Legfelsőbb Bíróság 15. számú irányelve III/2–3. pontjában. Ezek szerint a jogtalan támadás esetén a megtámadott általában nem köteles meneküléssel kitérni a támadás elől; kivételesen azonban a büntetőjogilag közömbös elhárítási mód választásának a

kötelezettsége terheli a hozzátartozót a felmenője, testvére, vagy házastársa részéről ellene intézett, illetőleg fenyegető támadás esetén.

Megkívánható ez a súlyosabb fokban kóros elmeállapotban, szemmel láthatóan tudatzavarban levő személyek jogtalan támadása esetén is, függetlenül attól, hogy a tudatzavart állapotot mi válthatta ki.

A bírói gyakorlat is meglehetősen „cizellált” a kitérés kötelezettség eseteiben. A jogos védelem szempontjából a vádlottal hozzátartozói viszonyban nem álló sértett jogtalan támadása esetén a vádlottat érintő ún. kitérés kötelezettség fel sem merülhet (BH. 1998/158. szám). Ugyanakkor a megtámadott személyt kitérés kötelezettség terheli a szemmel láthatóan tudatzavarban levő, súlyosan ittas személy jogtalan támadása esetén (BH. 1995/262.) . A Legfelsőbb Bíróság irányelvében felsorolt hozzátartozói körön kívül álló rokonok, hozzátartozók esetében nincsen feltétlenül „kitérés kötelezettség”, pld. a jogos védelem körében nem terheli kitérés kötelezettség a felmenőt, az ittas fia által ellene intézett jogtalan támadás esetén sem (BH. 1988/464.).

A jogos védelem megítélése szempontjából az önhibájából eredő ittas állapotban támadó sértettel szemben az ugyancsak ittas vádlottat nem terheli menekülési, kitérés kötelezettség, ezért az ilyen állapotban védekező cselekményét a tárgyi ismérvek alapján kell megítélni ; más a helyzet, ha szemmel láthatóan tudatzavarban levő személy jogtalan támadásával szemben a helyzetet reálisan felismerő személynek kell védekeznie : ebben az esetben – amennyiben a kitérés lehetősége fennáll – az elhárítás büntetőjogilag közömbös módja elvárható (BH. 2003/140.) .

A jogos védelemnél „a kivédési kötelezettség” teljesítése csak akkor követelhető meg, ha kivédés teljesen veszélymentes. Ennek eldöntésénél nemcsak azt kell megvizsgálni, hogy a kivédés megvalósítható-e, hanem azt is, hogy a kivédésre megfelelő idő áll-e rendelkezésre (EBH. 2006/1384.).

A szükségesség fogalmilag azt is magában foglalja (BEH. 1973. 280. oldal : 10), hogy az elhárító cselekmény nem idézhet elő aránytalanul súlyosabb sérelmet, mint amilyent a jogtalan támadás okozott volna. Az „*arányosság*” követelményét a törvény szövege kifejezetten nem említi, azonban a bírói gyakorlat – így a 15. számú Irányelv is – önálló ismérvként kezeli.

A „*szükségességet és az arányosságot*” a tárgyi tényezők alapján kell megítélni (Legfelsőbb Bíróság 15. számú irányelv III/5. pontja) . A támadással okozható sérelem mértékét nem a támadó szándéka szerint kell megállapítani, hanem figyelembe kell venni mindazokat a következményeket, amelyeket a támadás előidézhet (akkor is, ha ezekre a támadónak még a gondatlansága sem terjed ki) . Elég ha a megtámadott az ellene irányuló tevékenység objektíve lehetséges következményeit felismeri és ehhez viszonyítva védekezhet (BH. 2003/50. szám).

Az arányosság vizsgálata során össze kell vetni a jogellenes támadás által sértett,

illetve veszélyeztetett jogi tárgyakat az elhárító cselekmény által sértett, vagy veszélyeztetett jogi tárgyakkal. Az arányosság sérelmét és a jogos védelem túllépését jelenti, ha a vagyon elleni támadást a sértett életelleni támadással hárítja el, pld. valaki áramot vezet a kerítésében, hogy a tolvaj ellen védekezhesen. Az emberi életet bármely jogi tárgy sértésével lehet védeni. Az arányosság kérdéskörét tárgyalja a Legfelsőbb Bíróság 15. számú irányelve III. fejezet 4. pontja : a jogos védelmi cselekmény arányossága szempontjából azt kell vizsgálni, hogy az elhárító magatartás nem idézett-e elő aránytalanul nagyobb sérelmet, mint amelyet a jogtalan támadás okozott volna. Az élet ellen irányuló támadás esetén azonban - a védett jogi tárgy egyenértékűsége folytán - az arányosság vizsgálata szükségtelen.

Más a helyzet, ha a támadás a testi épség ellen irányult. Ilyen esetben az elhárító magatartásnak arányban kell állnia a támadással. Nem jelenti az arányosság követelményének a megsértését, ha az életveszélyes testi sértés okozását célzó jogtalan támadás elhárítása a támadó halálát eredményezte.

Az arányossággal kapcsolatosan a bírói gyakorlat számos ügyet dolgozott fel ezen témakörben is.

Néhány jellemző eset:

A jogos védelem szempontjából nem értékelhető az arányosság követelményének sérelmeként, ha a vádlott a testi épsége ellen késsel jogtalanul támadóval szemben a kés elvétele után más eszköz alkalmazásával védekezve közvetlen életveszélyes sérülést okoz (BH. 2004/92.). Ugyanakkor pld. a jogos védelem szükséges mértékének túllépéseként értékelhető, ha a vádlott a testi épségét közvetlenül fenyegető jogtalan támadást élet elleni cselekménnyel hárítja el (BH. 2004/91.). Vitatható eset, mely szerint a puszta kézzel támadó személlyel szemben kés használata általában kizárttá teszi a jogos védelem megállapíthatóságát (BH. 1985/170.). A jogos védelem megállapíthatóságát nem zárja ki, ha a vádlott a testi épsége ellen irányuló jogtalan támadást a sértett combjára leadott szúrással hárítja el, mely a verőér sérülése folytán a sértett halálát eredményezi (BH. 2003/394.). Jogos védelem folytán nem büntethető a hivatásos vadász, aki az élete ellen intézett jogtalan támadást az orv-vadász életének kioltásával hárítja el (BH. 2000/42.). A bottal támadó sérült ellökése akkor sem tekinthető az elhárítás szükséges mértéke túllépésének, ha ennek következtében a sértett súlyos sérülést szenved (BH. 1981/435.).

A vádlott testi épségét közvetlenül fenyegető támadás elhárításának a támadó ellökésével megvalósított módja a szükségesség követelményének és az arányosságnak is megfelel (BH. 2002/213.) .

A Btk. 29. §. (2) bekezdése alapján nem büntethető az sem, aki az elhárítás szükséges mértékét azért lépi túl, mert azt ijedségből, vagy menthető felindulásból képtelen felismerni. A Btk. 29. §. (3) bekezdése szerint a büntetés korlátlanul enyhíthető, ha

az ijedség, vagy a menthető felindulás az elkövetőt korlátozza az elhárítás szükséges mértékének a felismerésében.

A Btk. fenti szakaszai azt az esetet „rendezik”, amikor valaki kétségkívül túllépi az arányos védekezést, de mégsem lehet megbüntetni, – vagy büntetése korlátlanul enyhíthető – ijedsége, vagy menthető felindultsága okán, amely kizárja, vagy korlátozza a beszámíthatóságát. A megtámadott személy a tényleges, vagy közvetlenül fenyegető támadást az elhárítás időpontjában a valóságosnál súlyosabbnak tarthatja, illetve azt aránytalanul súlyosabb sérelemmel viszonyozhatja.

Ha ijedsége, vagy menthető felindulása zárja ki, vagy korlátozza ezt a képességét, hogy a valóságos helyzetet felismerje a cselekmény (kisebb, vagy nagyobb mértékben) veszélyes a társadalomra, de az elkövető nem büntethető (Btk. 29. §. (2) bekezdése), vagy büntetése korlátlanul enyhíthető (Btk. 29. §. (3) bekezdés). Az említett tudatállapot lényegében a beszámíthatóságot kizáró, vagy korlátozó tudatzavarhoz hasonló, de nem kóros elmeállapot, hanem „éplélektani” alapon keletkezik, többnyire a jogtalan támadás okozta félelem okozza, de egyes esetekben ilyen lelki állapot félelem érzés nélkül is kialakulhat. A jogtalan támadás miatti ijedség, vagy menthető felindulás nem keverendő össze a beszámítási képességet kizáró, vagy korlátozó állapottal (Btk. 24. §.). A kóros elmeállapot kérdéseiről a szakértő dönt, az ijedség, menthető felindulás meglétéről, intenzitásáról a bíróság. Mivel az ijedségnek, illetve a menthető felindulásnak egész más eredete van, mint a kóros elmeállapotnak, a jogos védelem ijedségből, vagy menthető felindulásból való túllépése a kóros elmeállapotú javára is megállapítható.

Ebben az esetben nem büntethető és nincs helye vele szemben kényszergyógykezelés elrendelésének sem. Felmentette a bíróság az elhárítás szükséges mértékét ijedségből túllépő vádlottat, aki a lakásába jogtalanul behatoló három személy közül az egyiket lelőtte, miután eredménytelenül szólította fel őket a távozásra, sőt figyelmeztető lövés leadása ellenére, azok továbbra is fenyegetően léptek fel és menekülésének az útját elállták (BH: 1997/322.). A terhelt a menthető felindulása során a jogos védelem szükséges mértékét jelentősen túllépte, amikor a férje részéről könnyű testi sértés veszélyével fenyegető támadást úgy háritotta el, hogy megfogva annak herezacskóját az egyik heréjét kitépte és ezzel maradandó fogyatékossgát okozott (BH. 2002/42.) .

III. Egy 2008 évben befejeződött Veszprém megyei jogeset ismertetése

A jogos védelem jogintézménye gyakorlatban történő vizsgálata, alkalmazása az egyes konkrét ügyekben sok nehézséget okoz, a tényállás aprólékos szinte minden részletre kiterjedő felderítését és magas színvonalú bírói felkészültséget igényel.

A következőkben egy 2008. év végén jogerőre emelkedő büntető ügyet ismertetek, amely úgy gondolom szép példája a jogos védelmi helyzet megállapíthatóságának, vagy meg nem állapíthatóságának vizsgálatára irányuló bírói tevékenységnek.

A Veszprém Megyei Főügyészség vádindítványa nyomán a Veszprém Megyei Bíróságon, mint elsőfokú bíróságon indult G. J. magyar állampolgár ellen büntetőeljárás, emberölés büntette miatt. Az ügyben a Veszprém Megyei Bíróság 2007. október 25. napján hozott elsőfokú ítéletet, melyben végül kimondta G. J. vádlott bűnösségét emberölés büntetében és ezért főbüntetésül 4 év börtönbüntetésre, mellékbüntetésül 3 év közügyektől eltiltásra ítélte. Az irányadó tényállás szerint vádlott nős családi állapotú, szakközépiskolai végzettségű, építés technikus szakképzettségű, átlagos vagyoni helyzetű, de hitelintézet és magánszemélyek felé adóságokkal rendelkező, büntetlen előéletű, magyar állampolgár. A vádlott különböző magánszemélyek felé fennálló korábbi tartozásai miatt, ezek erőszakos jellegű visszakövetelésétől tartva, rendszeresen tartott magánál kést, illetve csavarhúzó. Mint építési vállalkozó került kapcsolatba N. G.-vel, akitől 2006. júliusában két hónapra 100 000 forint kölcsönt, valamint további 70 000 forint kölcsönt vett át. N. G. bizalma hamarosan megingott az anyagi nehézségekkel küzdő vádlottban és ezért még a fizetési határidő lejárta előtt 2006. május 25-én felkereste vádlottat unokatestvérével H. Cs. sértettel, és B. B. magánszeméllyel együtt. N. G. és két társa, a vádlott tulajdonát képező falusi családi ház előszobájában megálltak karba font kézzel és N. G. közölte vádlottal, ha nem kapja vissza a pénzét akkor mindent szét fognak verni a lakásban, nem kímélnek semmit. Jól nézze meg a másik két embert, mert legközelebb már ők fognak jönni a tartozás összegéért. Különb embereket is elrendezett már, egyébként is a „ két személy tarifája” 10-10 ezer forint és ezen összeg azonnali átadására szólította fel a vádlottat.

A vádlott elismerte tartozását és ígéretet tett annak kiegyenlítésére, majd a házban levő pénzt összeszedve 19 900 forintot adott át N. G.-nek, aki a pénzt átvette, de a fémpenzeket visszadobva azzal távozott, hogy a vádlott tartozását 2006. szeptember 04. napjáig egyenlítse ki. A 2006. szeptember 04-i találkán csak 25 000 forintot tudott a vádlott törleszteni és ígéretet tett, hogy a fennmaradó 145 000 forintot két nap múlva – azaz szeptember 06-án elviszi N. G.-nek. Ezen utóbbi ígéretét sem teljesítette vádlott és sms-t küldve N. G.-nek unokája halálára hivatkozva N. G. további türelmét kérte. N. G. a vádlott kikapcsolt mobiltelefonját nem tudta elérni, ezért 2006. szeptember 06-án 21 órakor két társával ismételten felkerestette vádlottat annak lakásán. H. Cs. sértett és B. B. kiszálltak a gépkocsiból és közülük az ittas állapotban lévő sértett becsengetett G. J. vádlott lakásába és hangosan kiabálva, fenyegetően hívta ki a vádlottat a házból azzal, hogy beszéljék meg a tartozás rendezésének módját.

A vádlott felesége nyitotta ki a ház utcai ablakát, akitől a sértett emelt hangon kérte, hogy küldje ki az utcára az egyébként éppen lefekvéshez készülődő vádlottat. G. J.-né. ezt megtagadta, mire a sértett „nem érdekel majd akkor én bemegyek” kiáltás-

sal a ház kapuja melletti kerítésen átugorva behatolt az udvarra. G. J-né az igen enyhe fokú alkoholos befolyásoltság hatása alatt álló férjének odakiáltotta, hogy keljen fel, mert valaki beugrott a kerítésen. Eközben az indulatos sértett a ház felé haladva fel-futott a lépcsőn és kirántotta a ház kulcsra zárt zsalugáteres ajtaját. A vádlott rászólt a feleségére, hogy maradjon a hálószobában, majd magához vett egy 25,8 cm hosszú és 12,3 cm penge hosszúságú íves, fokozatosan keskenyedő pengéjű kifejezetten éllel és hegygel rendelkező kést és a kulcsra nem zárt belső ajtóhoz sietett. A sértett a zsalugáteres ajtó nagy recsenéssel járó kirántását követően a külső kilincs lenyomásával már megkísérelte benyomni a nem zárt belső ajtót.

A vádlott a kétszárnyas, teljesen üvegezett ajtón keresztül észlelte a támadást és felismerte a sértettet, aki jobb kezével az ajtókeret felső részét nyomta befelé, miközben emelt hangon kérdezte a vádlottat, mit mondott az a pénz átadásával kapcsolatosan. A belső ajtón behatolni próbáló H. Cs. sértett támadását a vádlott egy darabig testi erejével sikeresen feltartotta, majd amikor a sértett által befelé erőszakolt ajtón jelentősebb rés keletkezett a felindultsága és nagyfokú ijedsége miatt nem tudván megfelelően felmérni azt, hogy az őt ért támadás elhárításához nincs szükség a támadó megölésére, a kezében tartott késsel három alkalommal közepes erővel, célirányosan megszurta a eszköztelenül, pusztá kézzel jogtalanul behatolni kívánó, és a résnyire nyitott ajtó másik oldalán álló sértett hasának felső részét. A sértett ekkor haladéktalanul távozott a házból és a kerítésen kiugorva visszatért két társához akikkel együtt a vérző sértett gépkocsival orvoshoz indult. A vádlott 21.15 órakor telefonon feljelentést tett a T.-i rendőrkapitányságon, miszerint a házába három ismeretlen személy megpróbált betörni oly módon, hogy a bejárati ajtót rátörték, a nála lévő késsel az elkövetők felé szúrt, akik közül az egyiket megsebesítette. Időközben gépjárművet vezető sértett jelentős belső vérzései miatt rosszul lett és N. és D. helységek között az árokba hajtott. Egy arra közlekedő autós mentőt hívott, a sértett azonban még a kórházba szállítása előtt meghalt.

A sértett a vádlott magatartása következtében a has elülső- felső részén 3 rb. szúrásos sérülést szenvedett el, megnyitva a hajüreget és a jobb mellüreget. A szúrt csatornák hossza 10–12 cm, 10–12 cm és 14–16 cm voltak. Az elsőfokú ítélet a sérülések részletes leírása után megállapította, hogy a sértett elvérzéses shock és az ezzel együtt járó keringési, légzési elégtelenség miatt következett be. Mindhárom szúrás életveszélyes volt, ellátottság esetén rövid időn belül valamennyi önmagában is a sértett halálához vezetett volna.

A sérülések jellegéből adódóan a sértett életének megmentésére ideális esetben sem lett volna lehetőség. A sértett halála és a halálos sérülések között közvetlen okozati összefüggés volt megállapítható.

A sértett halála pillanatában enyhe fokú alkoholos befolyásoltság állapotában volt, hasonlóképpen vádlott is enyhe fokú ittas állapotban valósította meg a cselekményét.

A vádlott elmebetegségben, tudatzavarban, gyengeelméjűségben, szellemi leépülésben, beszámíthatóságot érintő személyiség zavarban nem szenvedett a cselekmény elkövetésekor – de elbírálásakor sem –. Képes volt a cselekménye következményeinek felismerésére, s a felismerésnek megfelelő magatartás tanúsítására. G. J. vádlott nem volt alkoholfüggő.

A vádlott a történeteket az eljárás során többféleképpen adta elő a részleteket illetően, de cselevőségét túlnyomórészt elismerte, bár az emberölésben bűnösségét nem ismerte el. Az elsőfokú bíróság arra az álláspontra jutott a bizonyítékok értékelését követően, hogy a vádlott a büntetőeljárás során önkényesen és tendenciózusan csoportosította, illetőleg választotta meg és ferdítette el a tényeket annak érdekében, hogy mind az előzetes pénzbehajtási kísérlet, mind pedig a sérelmére elkövetett támadás alkalmával a valóságtól eltérően az életelleni közvetlen fenyegetettséget igazolja. Azonban közvetlen hozzátartozója G. J.-né sem támasztotta alá azon védekezését, hogy a támadónál egy hengeres 60-70 cm hosszúságú rúdszerű tárgy lett volna.

A Veszprém Megyei Bíróság, mint elsőfokú bíróság által megállapított tényállás értékelése alapján a bíróság arra az álláspontra jutott, hogy az adott körülmények között a sértett fellépése, agresszív magatartása a vádlott szempontjából jogos védelmi helyzetet keletkeztetett.

Jóllehet a más lakásába jogtalanul behatoló, de nem támadó személlyel szemben nincsen helye jogos védelemnek a vádlott a fennálló körülmények között alappal feltelezhette, hogy esetlegesen a testi épségét is érintő, közvetlenül fenyegető támadás elszenvedőjévé válhat a sértett magatartásával összefüggésben, különösen azok után, hogy kifejezett dolog elleni fizikai erőszakkal a kulcsra zárt külső, zsalugáteres ajtót a támadó már felszakította és a belső ajtót is befelé feszítette. A sértetti támadás kétségtelenül jogellenes cselekménynek tekinthető, hiszen az a Btk. 176. §. (1) bekezdésébe ütköző magánlaksértés vétsége törvényi tényállásának megvalósítása szempontjából diszpozíciószerűnek minősítendő. A jogos védelmi helyzetet nem zárta ki az, hogy a megtámadott személy a támadást megelőzően élet kioltására alkalmas eszközt tartott magánál, illetve a támadás elhárításához az eszközt magához vette.

A vádlott javait érintő sértetti támadásra, illetőleg a vádlottnak akár a testi épségét is érintő, közvetlenül fenyegető támadására figyelemmel a bíróság megállapította a jogos védelmi helyzet fennállását.

Az elsőfokú ítélet rögzítette, hogy a vádlott jogosult volt szembeszállni a támadással és adott helyzetben nem volt köteles a támadó elől menekülést választani még akkor sem, ha az illuminált állapotban levő vádlott észlelhette volna a sértett ittasságát. A jogos védelem megítélése szempontjából az önhibájától ittas állapotban támadó sértettel nem terheli ugyanis menekülése, kitérés kötelezettség az ittas vádlottat. A vádlott azonban, mint megtámadott személy az adott helyzetben is csak akkor járt volna el jogosan, ha a cselekmény a támadás elhárításához szükséges lett volna. Adott

esetben a vádlott képes volt annak átlátására, hogy a sértetti támadás egyelőre pusztán a javai ellen intézett akció, másrésztől legfeljebb a testi épségét érintő cselekménnyel fenyeget közvetlenül, de nem feltétlenül. Átláthatta, hogy a támadás elhárításához nincsen szükség halálos megelőző csapás megtételére a támadó irányában. A bíróság az elkövetés arányosságának vizsgálatánál a támadás és védekezés szándékolt következményeit vetette össze, és ennek során súlyos fokú aránytalanságot állapított meg a vádlott elhárító magatartásában, hiszen a G. J. a testi épségét feltételezhetően közvetlenül fenyegető jogtalan támadást célzottan, élet elleni cselekménnyel hátrította el.

A vádlott a vele szemben semminemű erőfölényben nem lévő, hasonló testfelépítésű és adottságú, és kisebb súlyú eszköztelen támadót, élet elleni cselekménnyel, brutális jellegű elkövetéssel tartotta vissza a házába történő behatolástól is.

Az elkövetés eszközéből, annak irányítottságából, az erőbehatás intenzitásából, számszerűségéből az életfontosságú szerveket rejtő testtájék támadásától, a sérülések konkrét helyéből és különösen az egyik szúrás szív irányába történő leadásából a bíróság azt a következtetést vonta le, hogy a vádlott a szándékosságot tekintve, átlátta, hogy védekező magatartása szükségszerűen a támadó életének kioltásával jár együtt és a halálos következmény beállása elkerülhetetlenségének tudata összekapcsolódott ezen eredmény bekövetkezésének kívánásával, a vádlott a jogos védelmi helyzetben célzottan a halálos eredmény megvalósítására tört.

A bíróság vizsgálat tárgyává tette, hogy vádlott ijedsége, vagy menthető felindulása kizárta-e vagy korlátozta-e azon képességét, hogy a valóságos helyzetet és az elhárítás szükséges mértékét felismerje.

A Veszprém Megyei Bíróság megállapította, hogy a vádlott adott körülmények között a javait közvetlenül sértő, rendkívül durva, késő esti sértetti támadás, illetőleg a testi épségének sérelmével is járható és őt magát is közvetlenül fenyegető támadás hatására elsősorban sérelem érzete, másodsorban a körülmények okán menthetőnek tekinthető felindulása, harmadrészt pedig az enyhe fokú ittassága folytán olyan mértékben került tudatzavart állapotba, amely már az elhárítás szükséges mértékének felismerésére vonatkozó képességét is korlátozta. Összességében tehát az elsőfokú bíróság a vádlott tekintetében megállapította a jogos védelmi helyzetben való cselekvés tényét. A fenti megfontolásokra tekintettel a bíróság a vádlottat bűnösnek mondta ki a Btk. 166. §. (1) bekezdés szerinti emberölés büntetében, de a vádlott javára értékelte – más enyhítő körülményeken túlmenően – azt a tény, hogy jogos védelmi helyzetben kezdte meg az elhárító magatartását, jogtalan támadás érte, amelyben a fentiek miatt korlátozott volt az elhárítás szükséges mértéke helyes felismerésére vonatkozó képessége. A büntetés mértéke megállapítása szempontjából annak volt meghatározó jelentősége, hogy az elhárítás szükséges mértéke felismerésére való képesség korlátozottsága vádlott esetében milyen fokú volt, másrésztől a legfeljebb testi sértéssel közvetlenül fenyegető támadás az ölést célzó és azt véghez vivő magatartással

milyen mérvű aránytalanságot mutatott. A fentiekre tekintettel a Veszprém Megyei Bíróságnak lehetősége lett volna a Btk. 29. §. (3) bekezdésében szabályozott korlátlan enyhítés jogintézményének alkalmazására, a bíróság azonban a jelentős mértékű aránytalanságot mutató vádlotti reakciót, továbbá egyenes ölési szándékot szem előtt tartva, a Btk. 87. §. (2) bekezdés b./ pontja alkalmazásával az un. egyszeres leszállás szabályait alkalmazva határozta meg a főbüntetés mértékét.

Az elsőfokú ítélet ellen vádlott és védője enyhítésért fellebbeztek. Az ügyben a jogerős határozatot a Győri Ítéltábla, mint másodfokú bíróság hozta meg 2008. október 07. napján hozott Bf. 123/2007/10. számú végzésében, melyben helybenhagyta a Veszprém Megyei Bíróság B. 1202/2006/5. számú ítéletét. A másodfokú nyilvános ülésen a védő perbeszédében kifejtette, hogy a vádlott jogos védelmi helyzetben cselekedett a túllépés ijedségből fakadt, ami büntethetőséget kizáró ok.

Az ítéltábla osztotta a megyei bíróság azon álláspontját, miszerint a vádlott jogos védelmi helyzetben cselekedett. A vádlott a vagyonát ért közvetlenül fenyegető joggal támadást életelleni cselekménnyel hártotta el, az elhárítás szükséges mértékét túllépte. A védő érvelésére reflektálva az ítéltábla ítélete kifejtette, hogy nem vitásan a vádlott megijedt és ezen kívül az ölés túlméretezett végrehajtási módjából – gyakorlatilag markolatig döfte a kést a támadóba – a felindult állapotra is következtetni lehet.

Ez az ijedség és a körülmények miatti menthető felindulás azonban nem volt olyan erejű, hogy képtelenné tette volna a vádlottat annak felismerésére, hogy - az életét fenyegető kijelentések nem hangzottak el és a sértettnél testi sértés okozására alkalmas eszköz sem volt - az elhárításhoz nincs szükség a támadó megölésére. Az ijedség és a menthető felindulás azért sem lehetett felismerést kizáró mértékű, mivel a vádlott számított a sértett esetleges támadására, hiszen jelentősen el volt adósodva, mások által is tudottan felfegyverkezve közlekedett, nem véletlenül volt a keze ügyében kés, tehát előkészületeket is tett. A vádlotti magatartás jelentős aránytalanságot mutatott, a jogos védelem szükséges mértékének túllépéseként értékelhető, ezért cselekménye valóban emberölés büntettének minősül.

A Győri Ítéltábla rámutatott, hogy a Veszprém Megyei Bíróság elsőfokon hozott ítéletében indokoltan alkalmazta az un. enyhítő szakaszt és az elsőfokú ítéletet helybenhagyta.

IV. A jogos védelem jogintézménye továbbfejlődésének igénye és lehetséges irányai

Az idő előre haladtával, a társadalom változásaival együtt kell változnia az egyes jogintézményeknek. Nem kivétel ez alól megítélésem szerint a jogos védelem jogintézménye sem. Láthattuk, hogy a az egyes történeti korokban másképpen, de jelen volt

a jogos védelem jogintézménye a magyar jogrendszerben. A történelmi körülmények, a társadalmi közállapotok a jog és a közbiztonság változása miatt a jogos védelem és jogintézménye is másképpen tűnik fel a változó, egyre újabb törvénykönyvekben, nem is szólva a hozzá tartozó – különösen nagy jelentőségű – bírói gyakorlatban.

Nem kétséges ugyanis, hogy a jogos védelem határait, korlátait alapvetően a törvénykönyvek írott jogához kapcsolódó és a való élet viszonyaihoz is alkalmazkodó bírói gyakorlat jelöli ki.

Ha egy társadalom jól működik, a bűnözés mértéke viszonylag csekély, ha a rendet, közbiztonságot fenntartó szervek erősek a társadalmon belül a nyugodt gazdasági viszonyok miatt csak szűk réteg az aki megbontja a köznyugalmat, akkor nyilvánvalóan kisebb a szerepe a jogos védelemnek, ritkábban kell alkalmazni, alkalmazását csak szűkebb körben, rendkívül kivételes helyzetben szabad engedélyezni.

Más a helyzet romló közbiztonság és közállapotok, a társadalmat az embereket nem minden szegmensében megvédeni képes rendvédelmi szervek működése esetén, amikor az egyes egyének élete, testi épsége és vagyona gyakrabban lehet kitéve az azokat érő jogtalan támadásoknak. Ebben az esetben a jognak az egyes jogintézményekkel is más válaszokat kell adniuk a kihívásokra, tehát a jogos védelem alkalmazhatóságának, bővülésével, korlátai szűkítésével kell számolni.

Ha a fenti gondolatmenetet elfogadjuk, akkor sajnálatos módon napjainkban Magyarországon is változik, változnia kell a jogos védelem jogintézményének, mégpedig abba az irányba, hogy nagyobb védelmet nyújtson a sokszor kiszolgáltatott megtámadottaknak.

A mai Magyarországon megítélésem szerint szükségessé vált a bűnözés, közte az erőszakos bűnözés növekedésével arányosan a jogos védelem jogintézményének a megváltoztatása. A magyar emberek többsége érzi a közbiztonság romlását. Növekszik a bűnözés a nagyvárosokban, de a magyar vidéken, az aprófalvakban, különösen a tanyavilágban is mindennapos érzéssé válhatott a félelem a bűnözőktől. Sok száz olyan magyar település van ahol nincsen rendőr, a tanyavilágban élő, részben idős, beteg, egyedül álló emberek biztonságát is egyre inkább fenyegetik a bűnözők. A bűnözés módszerei is egyre durvábbak.

Szinte hetente hallhatunk a médiában olyan jellegű bűncselekmények elkövetéséről, amelyek a korábbi évtizedekben csak ritkán fordulhattak elő. Embereket útonálló módon megölnék, kirabolnak, megaláznak. Terjed a közlekedési balesetek esetén az önbíraskodás, amely nem csupán emberek testi épségét veszélyeztette, de előfordult, hogy életét is elvesztette. Állampolgárokat saját házukban támadnak meg, rabolnak ki, javaikat, terményeiket rendszeresen dézsmálják, a társadalmi együttélés alapvető szabályait is lábbal tipró egyének. Egyre gyakoribbak a löfegyverrel történő támadások, leszámolások, egész településeket rettegésben tartó elkövetések. Kevés a rendőr, nem tud a rendőrség mindenhol jelen lenni, a lakosságnak teljes biztonságot szavatolni.

A fenti – lehet kissé szubjektív – érzéseket a statisztika is alátámasztja. A rendszerváltást követően Magyarországon a bűnözés robbanásszerű növekedése volt tapasztalható. Amíg 1989-ben 100 ezer lakosra 2129 ismertté vált bűncselekmény jutott, addig 10 évvel később már majdnem 6000. Az 1998-as tetőzést folyamatos csökkenés követte, ám a 2000-es években kialakult új bűnözési egyensúly a rendszerváltást megelőző időszakban megszokott össz-bűnözési volumen mintegy kétszeresén stabilizálódott. Az utóbbi öt évben minden 100 ezer lakosra átlagosan évente 4200 ismertté vált bűncselekmény és mintegy 2300 ismertté vált sértett jutott.

A bűnözés növekedésével párhuzamosan a bűnözésen belül strukturális átalakulás is zajlott : megnőtt a bűncselekmények között a vagyon elleni bűncselekmények aránya (1989-ben 71,3%, 1991-ben 81%). Szintén emelkedett az erőszakos és garázda jellegű cselekmények száma : 100 ezer lakosra 1989-ben 161, 2004-ben 330. A rendszerváltást követően a közterületeken elkövetett bűncselekmény 100 ezer lakosra számított gyakorisága is kétszeresére emelkedett (1989: 836, 1998: 1724). Azt követően ugyan jelentős volt a csökkenés, de az utóbbi öt évben így is a rendszerváltást megelőzően mért érték másfélszeresén stabilizálódott a közterületi bűnözés átlagos gyakorisága (2003–2007: 1240). A magyarországi bűnözés és közte az erőszakos és vagyon elleni bűncselekmények száma erőteljesen növekedett az utóbbi időszakban . Vajon hogyan változik ennek tükrében a jogos védelem jogintézménye ? Ad-e választ a jogalkotó, később a bírói gyakorlat a bűnözés emelkedéséből fakadó kihívásokra?

2008. évben elkészült az 1978. évi IV. tv. (Btk.) Általános Része módosításának tervezete, amely tükrözi a jogos védelem intézményének megváltoztatására irányuló jogalkotói igényt. Ezek szerint az új Btk. Tervezet III. fejezete a cselekmény büntethetőségét és az elkövető büntethetőségét kizáró, vagy korlátozó okok között a 21. §. a./ pontjában sorolja fel a jogos védelmet. A jogos védelem kifejtésére a Tervezet 22. §. -ban kerül sor. Ezek szerint : nem büntethető az a cselekmény, amely a saját, illetőleg más személye vagy javai ellen intézett, illetőleg ezeket közvetlenül fenyegető jogtalan támadás elhárításához szükséges (Tervezet 22. §. (1) bekezdés) . Nem büntethető aki az elkövetés szükséges mértékét ijedségből, vagy menthető felindulásból lépi túl (Tervezet 22. §. (2) bekezdése).

A Tervezet érvényesíti azt a szemléletet, hogy aki bűncselekményeket követ el, annak vállalnia kell a bűnelkövetéssel együtt járó kockázatokat is. Ez magában foglalja azt is, hogy a bűncselekményt elkövető személynek kell viselnie a bűncselekmény elhárításának a kockázatát. Ennek megfelelően a Tervezet azt tekinti büntetőpolitikai kiindulópontnak a jogos védelem megfogalmazásánál, hogy a jogtalan támadónak kell viselnie a jogtalan támadás elhárításának a kockázatát és *méltányosan kell megítélni a megtámadott, elhárító cselekményét.*

A Tervezet szélesebb védekezési jogot biztosít a megtámadottnak, mert az ijedségnek, vagy menthető felindulásnak a beszámítási képességre gyakorolt tényleges

hatásától függetlenül minden esetben kizárja a büntethetőségét (Tervezet 22. §.).

Azt azonban minden esetben vizsgálni kell, hogy a jogtalan támadás következtében kialakulhatott-e a védekező személyben ijedség, vagy menthető felindulás. Azt kell vizsgálni, hogy a megtámadott észlelte-e a jogtalan támadás következtében kialakult helyzetet.

A hatályos jogi szabályozás szerint (2009. február), ha valaki a testi épsége elleni jogtalan támadással szemben a támadó életének a kioltásával védekezik és ijedsége csak korlátozza őt az elhárítás szükséges mértékének felismerésében bűnösnek minősül, bár a büntetése korlátlanul enyhíthető. A Tervezet által bevezetett új szabályozás értelmében az ilyen és az ehhez hasonló esetekben – jogos védelmi helyzet feltételeinek fennállása esetén – az illetőt fel kell menteni.

A jogos védelem szabályozásánál a Tervezet csupán az elhárító cselekmény szükségességére utal. Ezzel a bírói gyakorlat jogalakító szerepe rendkívül széles maradna a szükségesség megítélésében. Továbbra is a bírói gyakorlatra hárulna a szükséges módon és/vagy mértékben történő elhárító cselekmény arányosságának a kimunkálása (pl. kitérés kötelezettség, jogos védelmi helyzet provokálása, vagy az un. megelőző védekezés megítélése) körében. A jelenlegi bírói gyakorlat szerint nincs jogos védelmi helyzet, ha valaki a javai elleni esetleges támadás elhárítása érdekében az élet kioltására alkalmas eszközt, vagy védőberendezést alkalmaz (pld.: áramot vezet gyümölcsösének a kerítésébe) (lásd. BH. 2000/97.). A norma védelmi funkciójának hangsúlyosabb előtérbe állításával leszögezhető, hogy a jelentősebb vagyon védelmét szolgáló olyan előzetes védelmi intézkedés felelhet meg a megelőzést is szolgáló jogos védelmi követelményeinek, amely:

1. Kizárólag a jogtalan támadás megindításával lép működésbe, tehát hatása ártatlan személyeket nem érinthet, továbbá,
2. Az arányosság és szükségesség szempontjaira figyelemmel legfeljebb testi sérítés okozására alkalmas, ölésre azonban nem.

A Tervezet a jogos védelmet, büntethetőséget kizáró okként fogalmazza meg, ezért nem a személy büntethetőségének, hanem a cselekmény büntetendőségének a kizártóságáról rendelkezik.

Az elhárítás szükséges mértékének a túllépéséért való felelősséget a Tervezet a megtámadott személy fokozottabb védelme érdekében a hatályos Btk.-tól eltérően határozza meg. Nem büntethető az elkövető, ha az elhárítás szükséges mértékét ijedségből, vagy menthető felindulásból lépi túl. Az ijedség, vagy menthető felindulás tehát továbbra is szubjektív büntethetőséget kizáró ok lenne, amely azonban a beszámítási képességre gyakorolt tényleges hatásaitól függetlenül minden esetben kizárja a büntethetőséget.

Azt, hogy a jogtalan támadás az elkövetőben milyen hatást váltott ki, azaz az ijedség, vagy menthető felindulás befolyásolta-e a védekezőt a védekezés szükséges mér-

tékének a felismerésére vonatkozó képességében, minden esetben vizsgálni kell. Ez olyan kérdés, amelyet annak alapján kell megítélni, ahogyan a megtámadott észlelte a kialakult helyzetet. Ilyen nézőpontból kell vizsgálni azt, hogy mennyiben alakulhatott ki a védekező személyben ijedség, vagy menthető felindulás. Ezekre az ismérvekre a tárgyi tényezőkből lehet következtetni.

Jelen dolgozatom írása befejezésének időpontjában (2009. február) még nem lehet tudni, hogy a tervek szerint 2009. évben az országgyűlés elé kerülő új Btk. módosításról szóló törvényjavaslat elfogadásra kerül-e, ha igen akkor milyen formában; a változtatás végleges formájában érinti-e és mennyiben a jogos védelem jogintézményét.* Az azonban bizonyos, hogy az elkövetkező néhány évben mind a jogos védelem jogszabályi keretének, mind pedig a hatályos bírói gyakorlatnak változnia kell, mégpedig a fentiek értelmében abban az irányba, amely a becsületes és jogkövető állampolgárok nagyobb jogi védelmét célozza, az emberek életét, testi épségét, vagyonát fenyegető, illetve sértő jogtalan támadásokkal szemben.

* *Megjegyzés:* Időközben a 2009. évi LXXX. tv. módosította a Btk-t és a jogos védelem szabályait részben megváltoztatta 2009. augusztus 9-i hatállyal: az ijedtséget, vagy menthető felindulást büntethetőséget kizáró okká tette, eltörölte a „korlátlan enyhítésre” és az un. „kitérés kötelezettségre” vonatkozó szabályokat, továbbá – feltevésekkel – lehetővé tette az un. „megelőző védelmi eszközök” használatát.

Felhasznált irodalom

Szent István király törvényei.

Werbőczy István: Hármaskönyv (Tripartitum 1517.).

Csemegi Kodex (1878. évi V. törvény).

Székely János : A jogos védelem . Tanulmánykötet BP. 1983.

Büntető Törvénykönyv (Btk. - 1978. évi IV. törvény).

Büntető Törvénykönyv Magyarázata I. kötet, általános rész (2008-as kiadás).

Magyar Büntetőjog, kommentár a gyakorlat részére I. kötet (2. kiadás).

Btk. Komplex Jogtár .

Legfelsőbb Bíróság 15. számú Irányelve .

Bírósági Határozatok .

Büntető Jogi Döntvénytár .

Bírósági Elvi Határozatok .

Veszprém Megyei Bíróság B. 1202/2006/5. számú ítélete .

Győri Ítéltábla Bf. 123/2007/10. számú végzése .

Btk. új Általános Részének tervezete .

Btk. új Általános Részének összefoglaló indoklása .

Btk. új Általános Részének részletes indoklása .

A VÁDALKU HAZAI ÉS NEMZETKÖZI SZABÁLYOZÁSBAN

Szász Orsolya¹

„Az a tézis, hogy a büntetőeljárás során az állami igazságszolgáltatás és a terhelt, mint egy párbaj két résztvevője a kompromisszum megkötésének minden lehetősége nélkül állnak egymással szemben, soha nem volt teljes mértékben igaz. Attól az időponttól kezdve ugyanis, amikor a terhelt a büntetőeljárás során személyként, sajátos eljárási jogok alanyaként jelenik meg, a büntetőeljárás elkerülhetetlenül kommunikációs folyamattá is válik, amely magában rejt mind a vita, a konfliktus, mind a részleges vagy teljes kompromisszum lehetőségét.”²

Thomas Weigend

I. Bevezetés

„John Smith New Yorkban 2002. december 31-én egy szilveszteri mulatságon összeszólalkozott egy kisebb társasággal. Verekedés tört ki és ennek során az egyik rátámadó a sértettet leszúrta. Védője és az ügyész 2003 januárjában többször is egyeztetett, majd alkut kötöttek, aminek eredményeképpen az ügyész nem emelt vádat szándékos emberölésben, hanem a bűnösség beismerése fejében gondatlan emberölés miatt rövidebb idejű szabadságvesztést indítványozott. A vádalkut jóváhagyva a bíróság 2003. február 3-án a vádlottat 7 évi szabadságvesztésre ítélte, amelynek fele idejét kitöltve jó magaviselete miatt John Smith 2006. augusztusában szabadult.

Kovács János Pécsen 2002. december 31-én egy szilveszteri mulatságon összeszólalkozott egy kisebb társasággal. Verekedés tört ki és ennek során az egyik rátámadó a

---

¹ Szász Orsolya joghallgató, Széchenyi Egyetem, Győr

² Thomas Weigend: Absprachen in ausländischen Strafverfahren, Eine rechtsvergleichende Untersuchung zu konsensualen Elementen im Strafprozess, Freiburg im Breisgau, 1990, p. 122.

sértettet leszúrta. Még aznap őrizetbe vették, majd két nap múlva a bíróság elrendelte az előzetes letartóztatását, ahol 7 hónapot töltött. A másfél évig tartó nyomozás után az ügyész emberölés büntette miatt emelt vádat. Az elsőfokú bíróság 2006. február 16-án nem jogerősen a vádlottat 9 év fegyházbüntetésre ítélte. A védelem enyhítésért fellebbezett, amit a másodfokú bíróság részben alaposnak talált és a büntetést a 2006. augusztus 31-i nyilvános ülésen 7 év fegyházra enyhítette. A terhelt a jogerős büntetés végrehajtását 2006. szeptember 6-án kezdte meg és legkorábban 2011. szeptemberében szabadul, ha jó magaviselete esetén kedvezményben részesülhet.”³

A két eljárás végén a vádlottak hajszálra pontosan ugyanazt a büntetést kapták, azonban a gyakorlatban a végeredmény tekintetében néhány év eltérés mutatkozik. Az első esetben az elítélt 2006-ban szabadult, míg a magyar elítélt még csak akkor kezdte meg büntetésének letöltését.

A példa a lehető leghatékonyabban mutatja be dolgozatom tárgykörének problémáforrását, hogy a magyar igazságszolgáltatás miért olyan lassan tesz az ügyek végére pontot, és ennek következtében miért tornyosulnak aktahegyek a bírói pulpituson. A válasz az igazságszolgáltatás túlterheltsége. A globálisnak nevezhető problémát számos nemzetközi fórum már kifejezésre juttatta. A megoldást az Európa Tanács Miniszteri Bizottsága Ajánlása az eljárás egyszerűsítésében, az Európai Emberi Jogi Egyezmény 6. Cikke és a Polgári és Politikai Jogok Nemzetközi Egyezségokmánya 14. cikke 3. pontjának c) alpontja pedig a tisztességes eljárás elvének betartásában jelölte meg.⁴

A ’gond’ azonban ott kezdődik, hogy az alapelvek és az eljárással érintettek jogainak a védelme sokszor csak az egyszerűsítés ellen ható intézmények létrehozásával vagy fenntartásával képzelhető el, ennek túlzásba vitele viszont már az ésszerűség határait feszegeti. Az egyszerűsítés és az ésszerűsítés tehát szükségszerűen együttjáró fogalom-pár, de milyen mértékben kaphatnak szabadkezet az állami büntetőhatalommal szemben? „...A tét ugyanis az eljárás ’rövidre zárása’, a gyors, kölcsönös megelégedésre szolgáló befejezése, vagy időt, pénzt nem kímélő elhúzódnása. Hogy a mérleg nyelve merre billen, nem kétséges. (Ez a folyamat azonban nem csupán ’kölcsönös megelégedésre szolgáló’ kompromisszumot, hanem a klasszikus elvek, mint pl. a kontradiktórius eljárás, az ártatlanság vélelmére tett engedményeket is jelent, amivel ezeknek az elveknek világszerte tapasztalható lassú eróziója is együtt jár.)”⁵

Pusztai László az eszményi büntetőeljárás jog kulcsát a következőkben látja: Ha a büntetőeljárás jog „...nem akar a féktelen elnyomás eszközévé, vagy a bűnözők tehetetlen bűnpártolójává lenni, mindig, mindenütt kényes egyensúly megteremtésére kell

3 Herke Csongor: Megállapodások a büntetőperben, Pécs, 2008. p. 3.

4 Révész Judit: A vádalku alkalmazásának tapasztalatai az Amerikai Egyesült Államokban, in: Jogtudományi Közlöny, 1999.6., p. 265.

5 Dr. Farkas Ákos: Konzsenzuális elemek a büntetőeljárásban, in: Magyar Jog, 1992.8., p. 507.

törekednie. Biztosítania kell egyfelől a társadalmat arról, hogy felelősségre vonják azokat, akik a büntető törvénybe ütköző módon szegték meg a társadalom normáit. Másfelől biztosítania kell a polgárokat, hogy a bűnözők elleni fellépés során a hatalom nem fogja a jogaikat alaptalanul s mértéktelenül korlátozni... A két érdek összehangolásának, egyensúlyban tartásának művészi megalkotásával formálható meg az eszményi büntetőeljárás jog.”⁶

Bár jelen dolgozatomban arra nem vállalkozom, hogy az eszményi büntetőeljárás jogot megteremtő összes jogintézményt feltérképezzem, de arra igen, hogy az eljárás egyszerűsítését lehetővé tevő leghíresebb megoldást, az amerikai vádalkut részletesen bemutassam és a magyar intézményekkel összehasonlítsam. Olyan kérdésekre keresem a választ, hogy létezik-e Magyarországon az amerikai vádalkuhoz hasonlatos jogintézmény? Ha igen, milyen hasonlóságokat és különbségeket mutat vele? Mi volt létrehozásának oka? Ha esetleg több ilyen magyar jogintézmény is működik, ezek miben különböznek egymástól, melyik áll a legközelebb az amerikai példához? Mennyire életképesek, tehát mennyire veszik le a terhet a bíróság válláról? Érdemes-e a magyar jogrendszert nyitottabbá tenni az alku nagyobb térnyerése számára? Milyen kritikai észrevételeket tesznek mind a magyar, mind a külföldi jogtudósok, gyakorló jogászok a vádalkuval kapcsolatban? Azt is nagyon fontosnak tartom, hogy kitérjek arra is, hogy az amerikai rendszertől eltérő hagyományokkal rendelkező, más külföldi államok joganyagában milyen vádalkuhoz hasonlatos megoldások, szabályozási formák léteznek, szemléltetve, hogy az eljárás egyszerűsítésére minden jogrendszerben erőteljes törekvések tapasztalhatók.

II. Az európai és az angolszász igazságszolgáltatási rendszer különbözőségéből fakadó eltérések a legalitás és opportunitás talaján

A dolgozatom az amerikai vádalkura, annak európai, ausztráliai, kanadai változataira és a magyar vádalkuhoz hasonlatos intézményekre fókuszál. A vizsgálatukhoz azonban elengedhetetlen megnézni, hogy ezen intézmények ’honnan jöttek’, vagyis milyen jellegzetességgel bír az angolszász és az európai, azaz a kontinentális igazságszolgáltatási jogrendszer, ami ennyire eltérő büntetőjogot illetve büntető eljárásjogot volt képes produkálni.

A következőkben e két struktúrát fogom egymás tükrében görcső alá vetni, de nem a hagyományos értelemben véve. Nem a perben szereplők pozíciójának illetve a perbeli megismerési folyamat sajátosságainak a leírásával (inkvizitórius-kontradiktórius vagy akkuzatórius fogalmakra gondolok), hanem a két modell közti

---

6 Dr. Pusztai László: Az új olasz büntetőeljárás törvény a hazai kodifikáció nézőpontjából, in: Magyar Jog, 1991.4., p. 236.

legfőbb különbségek számbavételével fogom ezt megtenni. „Ez ugyanis éppen arra ad magyarázatot, hogy a két rendszer miért is választ eltérő eljárási megoldásokat: például miért passzív a bíró az egyikben, és miért munkálkodik a tényállás megállapításán a másikban.”⁷

A sort rögtön a *legalitás* és az *opportunitás* elválaszthatatlan párosával kezdem, amely a két rendszer különbözőségének gyökerét tárja fel és olyan kérdésekre ad választ, hogy miért pont az opportunitást követő USA-ban alakult ki vádalku és miért nem a legalitás elvét valló kontinentális rendszerben.

A legalitás a jogállam szükségszerű velejárója, ellentmondást nem tűrően elválasztja a jogalkalmazást a jogalkotástól és a bűnüldöző szervek hatáskörét korlátok közé szorítja. Ha egyszer a jogalkotó valamely magatartást büntetni rendelt, akkor a jogalkalmazó szervek már e magatartás gyanújának felmerülése esetén is kötelesek bűnüldözési monopóliumokkal élni, hogy ily módon a törvényhozó akarata teljesüljön. Ez alól nincs kivétel. Nem fordulhat tehát elő az, hogy a bűnüldöző hatóságok saját érdekeik vagy egyéb tényezők szerint ettől eltérően döntsenek. A törvény parancsot jelent a bűnüldöző hatóságok számára, hogy a büntető igényt feltétel nélkül érvényesítsék.

Nem véletlen tehát, hogy „...a legalitás elvének támogatói bizalmatlanok mindenfajta mérlegelési lehetőséggel szemben, mert úgy vélik, a mérlegelési jogkör az önkény és a jogegyenlőtlenség veszélyét hordozza magában és ezért az opportunitás a jogállami felfogás számára eleve kétséges fogalom.”⁸

A legalitás tartalma a következőképpen összegezhető:

- A nyomozó szervek leplezzenek le minden jogsértést és minden elkövetőt;
- az ügyész minden esetben emeljen vádat, ha a bírósági eljárás ténybeli és jogi feltételei fennállnak, minden esetben követelje a bíróság döntését és merítse ki a jogorvoslatokat;
- a bíróság szabjon ki büntetést minden büntetresre.⁹

Amikor a törvény megengedi a legalitás mellőzését azt rendszerint a jogpolitika által meghatározott célszerűségi, hasznossági okokból teszi. A legalitással szemben érvényesülő célszerűséget az eljárásban opportunitásnak nevezzük, ami egyben az igazságszolgáltatás racionalizálásának az eszköze is: lehetővé teszi az erőforrások ésszerű elosztását és módot ad arra, hogy a hatóságok a társadalomra kiváltképpen káros bűncselekmények megfékezésére összpontosíthassanak. Az opportunitás a legalitás ellentétje, mert azon az elképzelésen alapul, hogy a büntetőjogi felelősségre vonás törvényben meghatározott esetekben mellőzhető, ha ez több haszonnal jár, mint

---

7 Szilvágyi Attila: Vádalku jellegű jogintézmények a büntetőeljárásban, in: Büntetőjogi Tanulmányok, 2004, p. 83.

8 Bárd Károly: A büntető hatalom megosztásának buktatói, Budapest, 1987, p. 55.

9 Bárd Károly: A büntető hatalom megosztásának buktatói, Budapest, 1987, p. 72.

az eljárás végigvitele. Alkalmazása vagy a felelősségre vonás teljes mellőzését, vagy annak feltételektől függő mellőzését engedi.¹⁰

A gyakorlatban a legalitás soha sem vált igazán kivételt nem tűrő szabállyá, példának okáért ilyen a magánindítvány, ami néhány bűncselekmény üldözését hivatalból, a sértett beleegyezése nélkül kizárja.¹¹ A legalitás elvének szinte lehetetlen érvényt szerezni, ennek fő oka pedig a látens bűnözés. Másodsorban a teljesíthetetlen legalitással szemben a rendszer akként lázad, hogy a szűk anyagi és technikai források miatt a bűnüldöző szervek szelektálnak, miszerint melyek azok a cselekmények, amelyekre különösen oda kell figyelni és, melyek azok, amelyek felett szemet lehet hunyni. Harmadsorban az a tendencia figyelhető meg, hogy az ügyészi szerepkör kezd felnőni a bírói pozícióhoz, ezzel pedig lassan, de biztosan az opportunitás átveszi a hatalmat a legalitás felett.¹²

A legalitás és opportunitás elméleti számvetése után már könnyebben érthetővé válik, hogy miért fejlődött ki eltérő hozzáállás az állami büntetőigény érvényesítését illetően és miért vált zárttá az egyik és nyitottá a másik rendszer.

„Az európai államszervezési felfogás nem tűri az egymást fedő hatásköröket, a versengő kompetenciákat, rivalizáló jogosítványokat és funkciókat.”¹³ Az európai igazságszolgáltatás önmagába véve zárt, egy funkciót teljesítő, más rendszerektől elzárt entitás. Egyetlen feladata a történeti tényállás megállapítása és annak a megfelelő törvényhelybe történő besorolása. Ezért nem teszi az európai modellt a bírót kiszolgáltató helyzetbe oly módon, hogy nem biztosítja számára az önálló, a felektől független megismerési tevékenységét és a nyomozási iratok teljeskörű hozzáférését.

A rendszer csak egy tekintetben nyitott: a tényállás felderítéséhez a büntetőeljáráson kívüli forrásokat is felhasználhat: „nem számít, hogy az információkat olyan módszerekkel szerezték be, amelyek idegenek a büntető eljárás szabályaitól, sőt az információ felhasználásának az sem akadály, hogy az adott módszer alkalmazása magában a büntető eljárásban tilalmazott... A lényeg ugyanis az, hogy a döntéshozó minden releváns információnak a birtokába jusson.”¹⁴ Ennek hátterét a bizonyítási eszközök szabad beszerzésének és felhasználásának alapelve adja.

A rendszer zártságát igazolja egyrészt az is, hogy a törvényhozást semmilyen téren sem kívánja megkérdőjelezni, gyengéit korrigálni, még akkor sem, ha a jogszabály követése általa nem elfogadható eredményhez vezetne. Ebből az okból kifolyólag alakultak meg olyan intézmények, mint az ombudsmani tisztség, az alkotmánybírárság, amelyek a törvényhozás feletti kontrollt ellátják.¹⁵

---

10 Bárd Károly: A büntető hatalom megosztásának buktatói, Budapest, 1987, p. 53.

11 Király Tibor: A legalitás a büntetőeljárásban, in: Jogtudományi Közlöny, 1968.5., p. 202.

12 Farkas Ákos-Róth Erika: A büntetőeljárás, Complex Kiadó, Budapest, 2007, p. 51.

13 Bárd Károly: A büntető eljárási törvény tervezete az európai jogfejlődésben, in: Jogtudományi Közlöny, 1998.4., p. 122.

14 Bárd Károly: A büntető eljárási törvény tervezete az európai jogfejlődésben, in: Jogtudományi Közlöny, 1998.4., p. 122.

15 Bárd Károly: A büntető eljárási törvény tervezete az európai jogfejlődésben, in: Jogtudományi Közlöny, 1998.4., p. 122.

Másrésről nem véletlen az sem, hogy az európai eljárási jogok mindeddig sikeresen ellenálltak az esküdszéket támogatók rohamának, hiszen a közvélekedés nem győzedelmeskedhet az igazságszolgáltatás felett. E gondolat ellenzői viszont máshonnan közelítik meg az esküdszék létének szükségességét: „A zsűri történetén végigfutva... azt látjuk, hogy egy-egy demokráciát felváltó diktatúra a lehető leggyorsabban igyekezett megszüntetni az esküdtbírószéket... mely hatalmát korlátozhatja. Logikus tehát, hogy a zsűri a demokrácia elengedhetetlen tartozéka, s a nép védelmezője a hatalommal szemben...”¹⁶ Azonban a zsűri kérdését ma már nem lehet így megítélni, ugyanis a laikus bíraskodásnak ez a formája csak akkor működhet problémamentesen, ha a szakjogászok erkölcsi tartása biztosítva van. „Ellenkező esetben... az esküdtbírószék kiszolgáltatottá, s egy olyan pszichológiai csata szereplőjévé válik, ahol a profikkal szemben mindvégig amatőr marad.”¹⁷

A vád és a védelem között kötött konszenzuális eljárások elsődlegesen az igazságot szolgálják, nem úgy mint az USA-ban, ahol az alkukötés során az ügyész motivációja többek között az, hogy valamiféle eredményt felmutatva újráválasztásának esélyeit növelje.

A két rendszer egymáshoz való közeledése vagy megoldások kölcsönös átvétele mind a két oldalról megfigyelhető. Nyilván mi, európaiak a jogrendszerünk ’elángolszászosodását’ tapasztaljuk, holott ez fordítottan is éppúgy igaz. Például, ha a zsűri vélekedése a jog számára elfogadhatatlan eredményt produkál, az ítéletek korekcióját elvégezheti a bíró, de akár az áldozat vagy az elítélt alkotmányos jogainak megsértésére hivatkozással a per újratárgyalását is kikényszerítheti szövetségi szinten.¹⁸ Azonban a két világ egymáshoz simulása nem jelenti azt, hogy már csak idő kérdése és bizonyos szinten rokon büntetőjogi eljárásokkal találjuk majd magunkat szembe. A közelítés ellenére a strukturális eltérés továbbra is megvan és ez a jövőben sem fog megváltozni, mert az elméletileg ki van zárva.

III. A megállapodásokról általában

Minden jogállamnak számos megállapodáson alapuló jogintézménye létezik (pl. kártérítés, jóvátétel, elfogultsági kifogásról való lemondás, közvetítői eljárás stb.)¹⁹, melyeket vagy törvényhozás útján vagy gyakorlat alapján abból célból léptették élet-

---

16 Badó Attila: A társadalom lelkiismerete vagy a lelkiismeretlenek társasága? Kritikai tanulmány az esküdszékről, in: Magyar Jog, 1993. 11., p. 655.

17 Badó Attila: A társadalom lelkiismerete vagy a lelkiismeretlenek társasága? Kritikai tanulmány az esküdszékről, in: Magyar Jog, 1993. 11., p. 656.

18 Bárd Károly: A büntető eljárási törvény tervezete az európai jogfejlődésben, in: Jogtudományi Közlöny, 1998.4., p. 122.

19 Herke Csongor: Megállapodások a büntetőperben, Pécs, 2008, p. 68.

be, hogy az igazságszolgáltatás gyorsan, gazdaságosan és célszerűen lebonyolíthatóvá váljon.

Az Európa Tanács Miniszteri Bizottságának R (87) 18. számú ajánlása pont ezt a célt tűzte ki maga elé, azaz, hogy a nyomozástól a vádemelésen keresztül egészen a bírósági tárgyalásig a büntetőeljárást egyszerűsítse.

Ezen jogintézményeknek csak egy szeletét alkotja a dolgozatom témája, nevezetesen a vádalku illetve ennek rokon intézményei. Ebben a részben a megállapodásokról, mint egészről szeretnék egy képet festeni, és így az általános megközelítéstől a speciális felé haladva lassan eljutni a vádalkuhoz. Persze ez nem jelenti azt, hogy az ebben a fejezetben olvasottak ne lennének alkalmazhatóak a vádalkura, sőt.

1) A megállapodás megkötéséhez fűződő érdekek

A megállapodásokról általában elmondható a büntetőjogban, hogy akkor kerül alkalmazására sor, ha bizonytalan a bizonyítottsági helyzet, a bűncselekmény üldözéséhez fűződő érdeknél fontosabb érdek dominál, gyors eljárás vagy a közvélemény megnyugtatója szükségeltetik stb. és emiatt a vád, a védelem valamint a bíróság is akként ítéli meg a helyzetet, hogy szükséges lehet a megállapodás.²⁰ A megállapodások hátterében tehát a felek különböző érdekei állnak, melyeket röviden így foglalhatnánk össze:

- A bíróság érdeke: tehermentesítés; eljárás gyorsítása; tanúk kihallgatásának mellőzése; az érintettek által elfogadott ítélet révén a jogbiztonság erősítése; bizonyítási nehézségek elkerülése.
- A terhelt érdeke: az eljárás gyorsítása; stressz-faktor mellőzése; költségek megtakarítása; kedvezőbb ítélet.
- Ügyész érdeke általában megegyezik a bíróság érdekkörével.
- Védő érdeke: védencének már az eljárás korai szakaszában tájékoztatást tud nyújtani az eljárás kimenetelét illetően; tárgyaláson kívül jobban érvényt tud szerezni a bíróhoz vagy az ügyészhez fűződő jó kapcsolatának; eredmény-centrikus ügyvédi díját rövidebb idő és kevesebb energia-befektetés ellenében szerzheti meg.²¹

2) A megállapodás tartalmi összetevői

Tscherwinka a megállapodások tartalmát a védelem és a hatóság oldaláról közelíti meg, ami így összegezhető:

- „A megállapodások tartalma a védelem oldaláról: beismerő vallomás, jóvátétel, az ügy felderítéséhez nyújtott segítség, lemondás a tanúkról, lemondás a továb-

---

20 Herke Csongor: Megállapodások a büntetőperben, Pécs, 2008, p. 58.

21 Herke Csongor: Megállapodások a büntetőperben, Pécs, 2008, p. 58-67.

bi bizonyítás-felvételről, bizonyítási indítványok visszavonása, jogorvoslatról való lemondás, jogorvoslat visszavonása, közreműködés a nyomozó hatósággal, vallomás letételére való készség más eljárásokban is, illetve vádlott-társakkal szemben is.

- A megállapodások tartalma a bíróság és az ügyész oldaláról: az eljárás gyorsítása, gyors vádemelés, egy vádlott-társ kivonása az eljárás alól, gyors ítélethozatal, egyéb tettek üldözésének mellőzése, lemondás a vád kiterjesztéséről, tárgyalás mellőzése, enyhébb szankció kiszabása, alacsonyabb minősítésre vagy enyhébb végrehajtási fokozatra vonatkozó ígéret, jogorvoslatról lemondás, lemondás a tanúkról, a bíróság ígérete, hogy nem lépi át az ügyész indítvány határait stb.”²²

3) *A megállapodás és ezen belül a büntetőeljárás megegyezésbeli eszközeinek rendszere*

A megállapodásokat Tscherwinka a konszenzus-modellek segítségével kategorizálta. A különböző konszenzus-modellek Tscherwinka alapján három csoportba sorolhatóak:

- jogfilozófiai konszenzus-modellek
- büntetőeljáráson kívüli
- büntetőeljáráson belüli konszenzusok.²³

Az első kettő csoport elemzése nem tartozik a dolgozatom tárgykörébe, így azokat a továbbiakban mellőzni fogom és csak a büntetőeljáráson belüli megállapodások vonalán haladva bontom ki a vádalkuhoz vezető rendszert, de már Farkas Ákos tanulmánya alapján.

A büntetőeljárás különböző fázisaiban a nyomozástól a tárgyalásig bezáróan számtalan olyan eszköz létezik, amely a kölcsönös előnyök jegyében a büntetőügy minél gyorsabb lezárását teszi lehetővé. Ennek a felépítése a következőképp összegezhető:

- a) megegyezés az előzetes eljárás/ nyomozás során
- b) vádemelés után, de a tárgyalást megelőzően történő megegyezés:
  - írásbeli eljáráson:
    - bírócentrikus írásbeli eljárás
    - ügyészcentrikus írásbeli eljárás
  - egyszerűsített főtárgyaláson
- c) egyezség a főtárgyaláson.²⁴

22 Ralf Tscherwinka: Absprachen im Strafprozess, Frankfurt am Main, 1995, p. 38-40. In: Herke Csongor: Megállapodások a büntetőperben, Pécs, 2008, p. 78-79.

23 Ralf Tscherwinka: Absprachen im Strafprozess, Frankfurt am Main, 1995, p. 45. In: Herke Csongor: Megállapodások a büntetőperben, Pécs, 2008, p. 68.

24 Dr. Farkas Ákos: Konszenzuális elemek a büntetőeljárásban, in: Magyar Jog, 1992.8., p. 507-511.

A megegyezésnek az előzetes eljárás során több formája ismert, ezek közül a kettő legismertebbet emelem ki. A legtipikusabb formájának tekinthető a diverzió és annak két fajtája, a diszkrecionális vádelv és a mediáció.²⁵ Az elsöre példa, „...amikor az ügyész a büntetőeljárást ideiglenes félbeszakítja, ha a terhelt vállalja, hogy bizonyos feltételeket teljesít. Amennyiben erre sor kerül, az eljárás végleges megszüntetése az 'ellenszolgáltatás'.”²⁶A másik ismert formája meghatározott pénzösszeg fizetése a büntetőeljárás megszüntetésének feltételeként. Több európai ország él ezzel a lehetőséggel, így például Franciaország és a Holland Királyság is.²⁷

A főtárgyalást megelőző alku közkeletű nevén a büntetőparancs, a magyar szabályozásban a tárgyalás mellőzése néven ismert és az egyszerűsített tárgyalás. A büntetőparancs esetében az eljárás csekély súlyú, általában pénzbüntetéssel fenyegetett bűncselekmény miatt folyik és a bíróság a büntetőügy iratai alapján hoz döntést. Ezt az eljárást alkalmazza Ausztria, Franciaország, Japán és Olaszország.²⁸ Az egyszerűsített tárgyalást az enyhébb megítélésű vagy eljárási szempontból kevés problémát magában rejtő büntetőügyek esetén alkalmazzák, azonban feltétlenül szükséges a terhelt hozzájárulása az eljárás lefolytatásához, mely az eredetileg kiszabandó büntetéshez képest enyhébb szankció alkalmazását eredményezheti.²⁹ Az Egyesült Államokban (a továbbiakban: USA) ez a 'bench trial'-ként ismert intézmény, ahol a terhelt lemond az esküdtszéki tárgyalás jogáról és a tárgyalást egyesbíró folytatja le, azonban az egyesbíró a büntetést ugyanolyan keretek között szabhatja ki, mint az esküdtszéki tárgyalás esetén, de a gyakorlat mégis azt mutatja, hogy a terhelt lemondó nyilatkozatát enyhébb büntetéssel jutalmazták. Az USA mellett Dánia, Anglia, Olaszország, Spanyolország és Franciaország is alkalmazza az egyszerűsített főtárgyalást.³⁰

A főtárgyaláson megkötött egyezsége a legkitűnőbb példa az amerikai vádalku intézménye, amely majd a következő fejezetben kerül ismertetésre. Az amerikai vádalkut követik majd annak sok hasonlóságot mutató kistestvérei Kanadában, Angliában és Ausztráliában. Végül pedig a tipikusan Európára jellemző kontinentális eljárásoknak a vádalkuhoz leginkább hasonlatos megoldásai kerülnek terítékre.

4) A megállapodásokkal szembeni kritika vagy azokkal kapcsolatban felmerülő kérdések

a) A bíróság, a terhelt és a védő szemszögéből

Rainer Hamm a megállapodások elterjedésében az igazságszolgáltatás tekintély-

25 Fehér Lenke: Diversion and mediation in Austria. AJ 1995-96/1-2., p. 97-103.

26 Dr. Farkas Ákos: Konszenzuális elemek a büntetőeljárásban, in: Magyar Jog, 1992.8., p. 507.

27 Dr. Farkas Ákos: Konszenzuális elemek a büntetőeljárásban, in: Magyar Jog, 1992.8., p. 507- 508.

28 Dr. Farkas Ákos: Konszenzuális elemek a büntetőeljárásban, in: Magyar Jog, 1992.8., p. 508- 509.

29 Izsáki Mariann: A büntető eljárás egyszerűsítése, különös tekintettel a vádalkura. Szakdolgozat, JPTE ÁJK Pécs, 1995. p. 18. In: Herke Csongor: Megállapodások a büntetőperben, Pécs, 2008., p. 99.

30 Dr. Farkas Ákos: Konszenzuális elemek a büntetőeljárásban, in: Magyar Jog, 1992.8., p. 508- 509.

veszteségét látja megvalósulni, másodsorban „...pedig az összehasonlításon alapuló téves ítélet meghozatalát, tehát azt az esetleges következményt, hogy ugyanilyen ügyben ugyanilyen körülmények között más szankcióval sújtják azt a vádlottat, aki (akár önhibáján kívül) nem vesz részt megállapodásban, mint azt, aki részt vesz.³¹ Egy további, a bíróságot érintő veszélyt jelöl meg Hübsch abban, hogy az a bíró, aki egy megállapodást egyszer már megszegett, nem tartott be, az a védő nyomása alá kerül, és ennek hatására egy másik fel fog menteni egy olyan vádlottat akit egyébként el kellene ítélni.”³²

A megállapodás a terhelt számára is kedvezőtlen eredményt produkálhat. Az elhamarkodott beismerés 'a point of no return' veszélyéhez vezethet, ezzel pedig az esetleges felmentő ítélet esélyét csökkentve.³³ Másik veszélyforrás a megfelelő védő megválasztása, hiszen nyilván az az ügyvéd, aki jobb kapcsolatokat ápol az ügyésszel vagy bíróval más alapról indul, mint az, aki nem. „A vádlott így sok esetben elhagyott, gyámoltan résztvevő, az eljárásnak pusztán a tárgya, legfeljebb többszörösen, halmozottan hátrányos helyzetű résztvevője.”³⁴

A védő is úgymond vásárra viszi a bőrét a megállapodások megkötésének elérése érdekében. „Az a védő, aki nem tudja tartani magát a megállapodáshoz (például azért, mert védenca a felvázolt és leegyeztetett előnyök ellenére mégsem tesz beismerő vallomást), nem lesz képes a későbbiekben (más ügyben sem) egyeztető beszélgetések lefolytatására...”³⁵, és sem az ügyész, sem a bíró nem fogja többé partnerként kezelni. A megegyezés problémás abban az esetben is, ha az ügyvédi díjat az üggyel való foglalkozás terjedelme szerint állapítják meg.

b) Jogelméleti szemszögből

A megállapodásoknak minden előnyük mellett számos hátulütőjük is van. Azzal a kétellyel kapcsolatban, – miszerint a megegyezés szembe mehet törvényi garanciákkal, büntetőjogi és eljárási törvényekkel, sőt még az alkotmányokkal is – *Wagner és Rönnau* azt a választ adja, hogy a megállapodások minden esetben legálisak, ha a per alakulása, lefolyása a megállapodásokon keresztül az érvényes jogi követelményektől nem tér el.³⁶ *Beulke* elismeri ugyan a megegyezések szükségességét és fontosságát, azonban szerinte egyfajta eljárás-átalakítást hajt végre, ami praeter legem, bizonyos

31 Rainer Hamm: Absprachen im Strafverfahren? Grundlagen, Gegenstände und Grenzen. ZPR 1990, p. 339. In: Herke Csongor: Megállapodások a büntetőperben, Pécs, 2008, p. 86.

32 Ministerium für Justiz, Bundes- und Europaangelegenheiten Baden-Württemberg: Absprache im Strafprozess- ein Handel mit der Gerechtigkeit? Symposium am 20/21.11.1986. in Triberg, Tagungsbericht. Vollzugsanstalt Heilbronn, 1987. p. 72. In: Herke Csongor: Megállapodások a büntetőperben, Pécs, 2008., p. 86-87.

33 Hans Dahs: Absprachen im Strafprozess- Chancen un Risiken. NSiZ 1988, p. 156. In: Herke Csongor: Megállapodások a büntetőperben, Pécs, 2008, p. 87.

34 Fenyvesi Csaba- Herke Csongor- Tremmel Flórián: Új magyar büntetőeljárás. Budapest-Pécs, 2004, p. 88.

35 Herke Csongor: Megállapodások a büntetőperben, Pécs, 2008, p. 87.

36 Wagner, Heinz-Rönnau, Thomas: Die Absprachen im Strafprozess. Ein Beitrag zur Gesamtreform des Strafverfahrens mit Gesetzesvorschlägen, GA 1990, p. 387-406. In: Herke Csongor: Megállapodások a büntetőperben, Pécs, 2008, p. 3-7.

esetben contra legem eredményhez vezethet és ezért jogállamiság ellen hat.³⁷ Ellenérvként azonban felhozhatóak azon államok, amelyek szigorúan követik a legalitás elvét (pl. Spanyolország, Olaszország), de ez alapvetően nem akadályozza annak, hogy a megegyezések körét folyamatosan bővítsék.

Az alku rendszerint tárgyaláson kívül köttetik meg, így olyan alapelvek mint nyilvánosság, szóbeliség, szabad bírói mérlegelés, ártatlanság elve, közvetlenség, egyenlő elbánás elve, szabad és korlátlan bizonyítás elve, az eljárás többi résztvevőjének a közreműködési és jelenléti joga, stb. sérülnek.³⁸

Az utóbbi felsorolás részét képezi az igazság kiderítésének elve is, amit az egyik legfőbb büntetőeljárás elvnek tekintenek. A Be. 118. § (2) szerint a terhelt beismerése esetén is be kell szerezni az egyéb bizonyítékokat is. Azonban, ha a beismerés alapján az ügy tényállását átfogóan és a valóságnak megfelelően lehet megállapítani, a további bizonyítékok felderítésétől el lehet tekinteni. *Tremmel Flórián* szerint előfordulhat az is, hogy minden eljárási szabály betartása mellett az igazság az adott ügyben nem érhető el.³⁹ A főszabály szerint tehát az igazság elérése, mint minimum követelmény, csak a büntetés megállapításánál és kiszabásánál abszolút érvényű. A bíróság a bizonyítékok szabad mérlegelésének elvét (Be. 78. §) követve saját meggyőződése alapján dönti el, hogy a megállapodás alapján tett vallomást elfogadhatónak tekinti-e. A vallomás szavahihetőségének megkérdőjelezésére sem ok, ha a vallomást a megállapodás reményében tették.⁴⁰

A fentiek cáfolataként számos jogszakértő gondolja ma már úgy, hogy a konszenzus és az anyagi igazság nem egymás ellentétei, amelyek kizárnák egymást. A bűncselekmény elkövetőjének a beleegyezése az elítéléséhez az ítélet nagyobb fokú legitimálásához vezet.⁴¹ Az abszolút büntetőjogi teóriák tehát a jelentőségüket kezdik elveszíteni. A megtorló büntetőjog háttérbe szorulásával nemcsak a legalitás elvének teoretikus bázisa veszett el, hanem a két szembenálló fél, a vád és a védelem egymáshoz való viszonya is megváltozott: az ügyészség és a védelem nem úgy tekintenek már eleve egymásra, mint ellenség vagy ellenfél, akiket trükkkel át kell ejteni, hanem sokkal inkább olyan eljárási résztvevők, akik együttműködés megvalósítása, konszenzusok kötése céljából állnak szemben egymással.⁴²

---

37 Werner Beulke: Strafrecht, Heidelberg, 2002. p. 201. In: Herke Csongor: Megállapodások a büntetőperben, Pécs, 2008, p. 3-7.

38 Fakó Edit: Vádalku a kontinentális jogrendszerben, in: Sectio Juridica et Politica, Miskolc University Press, 2002, p. 284-285.

39 Tremmel Flórián: Magyar büntetőeljárás. Budapest-Pécs, 2001, p. 37., In: Herke Csongor: Megállapodások a büntetőperben, Pécs, 2008, p. 90.

40 Herke Csongor: Megállapodások a büntetőperben, Pécs, 2008, p. 92.

41 Thomas Weigend: Absprachen im ausländischen Strafverfahren, Freiburg in Bresgau, 1990, p. 9. In: Herke Csongor: Megállapodások a büntetőperben, Pécs, 2008, p. 3-7.

42 Ralf Tschervinka: Absprachen im Strafprozess, Frankfurt am Main, 1995, p. 15. In: Herke Csongor: Megállapodások a büntetőperben, Pécs, 2008, p. 3-7.

IV. A vádalku nemzetközi szintéren

1) Az amerikai vádalku modellje

„Képzeld el, hogy valahol az Amerikai Egyesült Államokban betoppanunk egy tárgyalóterembe, ahol a „12 dühös ember” helyett csupán a büntetőeljárás négy fő szereplőjét, a vádlottat, a védőjét, az ügyészt és a tárgyaló bírót találjuk. Leülve a teremben azt tapasztaljuk, hogy a bizonyítékok hosszas felvonultatása helyett a vádlott és a bíró gyors diskurzust folytat le egymás között... a vádlott a bíró kérdéseire gyors, határozott válaszokat ad. Ezek után a bíró kiszabja a jogerős büntetést és a tárgyalást befejezettnek nyilvánítja. Ha ebben a pillanatban ránézünk az óránkra, látjuk, hogy mindössze húsz perc telt el a tárgyalás megnyitása óta. A vádlott kijelentését az ügyész és a vádlott, illetve a védője közötti alkudozás, egyezkedés előzte meg.”⁴³ Leegyszerűsítve ugyan, de ez a rövid, rendkívüli eljárás a vádalku.

a) Története, kialakulása

A XIX. század végén az USA-ban még az esküdtszéki tárgyalás volt a büntetőügyek elintézésének mindennapos módja, mára azonban ez gyökeresen megváltozott, a vádalku vált tipikussá és az esküdtszéki tárgyalás kivétellé, olyannyira, hogy becslések szerint az amerikai büntetőeljárásokban hozott ítéletek 90%-a valamiféle vádalku eredménye. Például ha csak egyharmaddal csökkenne az egyezségek száma, a tárgyalásoké 400%-kal nőne!⁴⁴

Kezdetben a bíróságok éveken keresztül vonakodtak a vádalku elismerésétől és nyílt alkalmazásától.⁴⁵ Bizonyos tagállamok például odáig mentek, hogy törvényhozásuk betiltotta ezt az intézményt (Texas).⁴⁶ Használatának elterjedése az alkoholfogyasztási tilalom következtében megnövekedett számú büntetőeljárásnak lett köszönhető.⁴⁷

A Legfelsőbb Bíróság végül áldását adta a vádalkura miután a Bíróság a Brady ügyben legitímálta alkalmazását, igaz még fenntartásokkal.⁴⁸ Végül 1971-ben a *Santobello* ügy kapcsán kijelentette, hogy a védekezési alku lényeges komponense a büntető igazságszolgáltatásnak.⁴⁹ Továbbá azt is kinyilvánította, hogyha a bűnösség beismerése az ügyésszel kötött egyezés miatt történt meg, az ellenszolgáltatásnak

43 Révész Judit: A vádalku alkalmazásának tapasztalatai az Amerikai Egyesült Államokban, in: Jogtudományi Közlöny, 1999.6., p. 265.

44 Robert E. Scott- William J. Stuntz: Plea Bargaining as Contact. YLJ 1992, p. 1932. In: Herke Csongor: Megállapodások a büntetőperben, Pécs 2008, p. 106.

45 Tarr Ágnes: A vádalku szabályozásának egyes kérdései, in: Tanulmányok Dr. Kováts Andor Professzor születésének 120. évfordulójára, Debrecen, 2004, p. 146.

46 Révész Judit: A vádalku alkalmazásának tapasztalatai az Amerikai Egyesült Államokban, in: Jogtudományi Közlöny, 1999.6., p. 265.

47 Dr. Nagy Anita: A vádalkuról, in: Ügyészek Lapja, 2008.5., p. 24.

48 Kelemen Ágnes: A vádalku illetve megegyezés az Amerikai Egyesült Államok igazságszolgáltatásában, in: Magyar Jog, 1990.10., p. 858.

49 Prof. Dr. Herrmann, Joachim: A büntetőeljárás reformja Kelet- és Nyugat-Európában, in: Magyar Jog, 1993.5., p. 304.

tekintendő, így az egyezségben foglaltakat mindkét fél köteles teljesíteni.⁵⁰

Az alku szövetségi szinten a szövetségi büntetőeljárás kódex 11. § (e) pontja szabályozza, amely alapján „...az ügyész, a védő vagy maga a vádlott megállapodást köthet, amelynek eredményeképpen az ügyész három engedmény közül választhat, a vádlott pedig beismerő vallomást tehet a vádban foglalt, vagy egy kisebb súlyú, kapcsolódó bűncselekményben.”⁵¹

A rövid ismertető után ideje meghatározni a vádalku fogalmát is (bár Bócz Endre 1992-ben nem a vádalku, hanem a védekezési alku kifejezést használta, ami jobban megfelel a szó szerinti fordításnak⁵²): „A tágabb értelemben vett vádalku olyan egyezsége alapuló eljárás, amelynek lényege, hogy a terhelt beismeri bűnösségét azt remélve, hogy ennek ellenszolgáltatásaként az állam elnézőbb lesz vele szemben... a szűkebb értelemben vett vádalkunál további elem, hogy a beismerésen alapulva elindul egy alkudozási folyamat az ügyész és a védő között (esetenként a bíró jelenlétében), amelynek eredményét figyelembe véve szabja ki a bíróság a büntetést.”⁵³

A fenti meghatározás is mutatja, bizonyos esetekben a bíró jelenlétében zajlik az egyezkedési folyamat, bizonyos esetekben viszont nem. Ennek oka, hogy egyes államok szabályozásában a vádalkura vonatkozóan eltérő szabályozással találkozhatunk.

Az 1787-es USA Alkotmány ugyanis a büntető törvényhozás jogát kizárólag az államoknak tartotta fenn, ezért egy-egy bűncselekménynek eltérő anyagi illetve eljárási szabályai vannak tartományonként lebontva. Ráadásul „...Két, egymástól független bírói szervezet működik egyszerre: az egyik a Szövetségi Bíróság, amely elsősorban az egész államszövetséget sértő vagy veszélyeztető bűncselekmények miatt jár el, a Szövetségi Legfelsőbb Bíróság pedig az összes tagállam összes bíróságára irányadó normákat dolgoz ki. A másik bírósági szervezet az egyes tagállamok bíróságából áll, ezek rendelkeznek általános büntetőbírósági hatáskörrel.”⁵⁴

A szövetségi és az állami bíróságokat többek között az különbözteti meg, hogy míg az állami bíróságokon bevett szokás a vád enyhítése, addig a szövetségénél nagyon ritkán fordul elő. Ennek oka, hogy az állami büntető kódexek enyhébb fokú bűncselekményeket tartalmaznak, ahol a vád gyakran csökkenthető.⁵⁵

b) Az alku

„A vádalku a vádemelést követően a felek közötti informális eljárás keretében kölcsönös egyezkedés, alkudozás (*bargaining*) keretében történik. Amennyiben ennek az eredményeként a felek között megegyezés születik (*Plea Agreement*), ennek a megál-

---

50 Herke Csongor: Megállapodások a büntetőperben, Pécs 2008, p. 105.

51 Herke Csongor: Megállapodások a büntetőperben, Pécs 2008, p. 107.

52 Bócz Endre: Az ún. vádalkuról, Belügyi Szemle, 1995.10., p. 3.

53 Herke Csongor: Megállapodások a büntetőperben, Pécs 2008, p. 100.

54 Tarr Ágnes: A vádalku szabályozásának egyes kérdései. In: Kováts Andor-émlékkönyv, 2004, p. 146.

55 Herke Csongor: Megállapodások a büntetőperben, Pécs 2008, p. 153.

lapodásnak az eredményét a felek a bíróság által tartott nyilvános előkészítő tárgyaláson (*Arraingment*) terjesztik az egyesbíróként eljáró bíróság elé.⁵⁶ A bíróság ennek következtében bizonyítási eljárás nélkül, a felek által előterjesztett bizonyítékok alapján, az alku figyelembevételével hozza meg az ítéletét.⁵⁷ A vádlott bűnösségét tehát nem az eredeti előterjesztett vádnak megfelelő cselekményben állapítja meg, hanem a vád keretében abban a cselekményben, amelyre a terhelt beismerése vonatkozik.⁵⁸

Az egyezséget sok tekintetben a polgári jogi szerződéshez hasonlítják, amelynek megtartása mint tudjuk mindkét félre kötelező. Bármelyik fél részéről történő megszegése az eredeti állapot visszaállítására ad jogosultságot és mentesíti a másik felet a vállalt kötelezettségek alól.⁵⁹

A vádalku két szakaszra osztható: a '*plea bargaining*', az ügyész és a védő közötti, jogilag szabályozatlan alkudozás és a bűnösség beismerése a bíróság előtt.⁶⁰ Az alkudozás *explicit* vagy *implicit* módon történhet. Explicit vádalku esetén a felek között nyílt tárgyalások folynak. Implicit vádalku esetén nincsenek nyílt tárgyalások, mégis valamilyen okból kifolyólag a terhelt beismerése fejében engedményekre számít az ügyészségtől.⁶¹ Az explicit vádalkunak öt fő típusa van:

- bírói részvétel a tárgyaláson, aki jelzi, hogy milyen büntetés kiszabása várható;
- bírói részvétel a tárgyaláson, aki jelzi, hogy milyen büntetés kiszabása várható, és emellett az ügyész is módosítja a vádat;
- ügyész általi vádmódosítás;
- ügyész általi vádmódosítás, de emellett az ügyész és a védő is megegyezik a tekintetben, hogy mit tartalmaz majd az ügyészi indítvány;
- büntetés kiszabására irányuló ügyészi indítványban való megállapodás a védővel.⁶²

A vádlott beismerésének is két fajtája van: a '*guilty plea*', azaz a bűnösségi elismeréses eljárás (ez az ismertebb és egyben a dolgozatom témája is) és a '*nolo contendere*' vagy '*non vult*'-ként ismert eljárás. Az utóbbinál a terhelt a vádat nem vitatja, de nem jelent ténybeli beismerést, ugyanakkor egyenértékű a vallomással.⁶³

A bűnösségi elismeréses eljárás általában magában foglalja a *vádalkut* és az *ítéletalkut*. A vádalku két típusa: 1. *felmentő megegyezés*: egy vagy több vádpontban foglalt bűncselekmény elkövetésének beismeréséért cserébe, az ügyész a többi vádpont alóli

56 Kelemen Ágnes: A vádalku illetve megegyezés az Amerikai Egyesült Államok igazságszolgáltatásában, in: Magyar Jog, 1990.10., p.856.

57 Tarr Ágnes: A vádalku szabályozásának egyes kérdései, in: Tanulmányok Dr. Kováts Andor Professor születésének 120. évfordulójára, Debrecen, 2004, p. 146.

58 Kelemen Ágnes: A vádalku illetve megegyezés az Amerikai Egyesült Államok igazságszolgáltatásában, in: Magyar Jog, 1990.10., p.856.

59 Tarr Ágnes: A vádalku szabályozásának egyes kérdései, in: Tanulmányok Dr. Kováts Andor Professor születésének 120. évfordulójára, Debrecen, 2004, p. 148.

60 Grmela Zoltán: A vádalku - az amerikai modell. In: Magyar Jog 1993/6., p. 368.

61 Tarr Ágnes: A vádalku szabályozásának egyes kérdései. In: Kováts Andor- emlékkönyv, 2004.

62 Grmela Zoltán: Vádalku - az amerikai modell, In: Magyar Jog, 1993.6. p. 368.

63 Révész Judit: A vádalku alkalmazásának tapasztalatai az Amerikai Egyesült Államokban, in: Jogtudományi Közöny, 1999.6., p. 265.

felmentést ajánlja (szűk értelemben vett vádalku). 2. *enyhébb vádban megegyezés*: az ügyész elfogadja a beismerést, és cserébe enyhíti a vádat (tágabb értelemben vett vádalku).⁶⁴

Az egyezkedés bizonytalan pontja a büntetés mértéke, ennek kiküszöbölésére hivatott az ítéleti alku.⁶⁵ Az ítéleti alku is kétféle lehet:

1. Az ügyész a bűnösség beismeréséért cserébe a bírónak indítványozza azt, hogy a majdani ítélet a vádlottal való egyezségen alapuljon.
2. Az ügyész indítványt tesz a bírónak, hogy az ítélet ne legyen ellentétes a vádlott által különösen kért ítélettel (ítélet indítványozására irányuló egyezés), sőt az ügyész megegyezhet egy konkrét ítéletben is (ítéletegyezés).⁶⁶

A vádalku-kötési hajlandóság a felek részéről sok mindent elárul a per kimenetelét tekintve, ugyanis „... annak a valószínűsége, hogy egy ügyész vagy védő győz-e a büntető perben, nagyban függ a vádalku-kötési hajlandóságától. Amint az ügyészek úgy érzékelik, hogy az elítélés valószínűsége csökken, nagyobb hajlandóságot mutatnak tárgyalások lefolytatására, illetve kedvezőbb feltételeket ajánlanak.”⁶⁷ A védő szemzőgéből az alku kritikus pontjának tekinthető, hogy mekkora annak a valószínűsége, hogy védencét szabadon bocsátják és ennek fényében érdekében áll-e az alkuajánlat elfogadása; ugyanakkor tisztában van azzal a néha ki nem mondott aranyszabállyal, hogy a főtárgyalás súlyosabb büntetést helyez kilátásba.⁶⁸

A vádalku mindhárom szereplőnek, az ügyésznek, a védőnek és a terheltnek bőven kínál előnyöket, amiket már 'A megállapodásokról általában' részben nagyvonalakban feltüntettem, így itt csak a vádalkura vonatkozó speciális előnyöket emelném ki. A terhelt érdeke a súlyosabb kategóriába eső bűncselekmények esetén kiszabható halálbüntetés vagy életfogytig tartó szabadságvesztés büntetés, valamint az eljárás időbeli elhúzódásának elkerülése. A védő érdeke a tárgyalásra felkészülés elkerülése, a díjazás megszerzése kevesebb energiával, szakmai hiányosságok elfedése és a biztos siker elérése. Az ügyész érdekét részletesebben majd a róla elnevezett fejezetben fejtem ki.

c) A plea bargaining eljárás

A vádalkunak a bíróság elé terjesztése előtt kerül sor az együttműködési folyamatra, amelynek négy szakasza van:

1. terhelt nyilatkozata (hajlandóság kinyilvánítása a vádalku megkötésére)
2. az ügyész felhívása a vádalkura

64 Révész Judit: A vádalku alkalmazásának tapasztalatai az Amerikai Egyesült Államokban, in: Jogtudományi Közlöny, 1999.6., p. 266.

65 Dr. Farkas Ákos: Konzsenzuális elemek a büntetőeljárásban, in: Magyar Jog, 1992.8., p. 510.

66 Révész Judit: A vádalku alkalmazásának tapasztalatai az Amerikai Egyesült Államokban, in: Jogtudományi Közlöny, 1999.6., p. 266.

67 Herke Csongor: Megállapodások a büntetőperben, Pécs 2008, p. 146.

68 Dr. Farkas Ákos: Konzsenzuális elemek a büntetőeljárásban, in: Magyar Jog, 1992.8., p. 510.

3. terhelt válasza
4. az együttműködési megállapodás megkötése.⁶⁹

Az ügyész felhívja a terhelt figyelmét, ha egyezség megkötésére lát módot. A felhívás tekintetében azonban egy eljárásjogi feltételnek és négy alkotmányos garanciának feltétlenül érvényesülnie kell. „Az egyenlő elbírálás elvét biztosítandó, valamint azt, hogy az ügyész taktikai okokból a vádalku eredményessége érdekében ne emeljen vádat súlyosabb bűncselekményekben, mint amire nézve a vádemelés reális, az eljárásjogi törvény úgy rendelkezik, hogy a vádemelést, illetve a vádnak grand jury-hoz való benyújtását megelőzően az ügyész nem bocsátkozhat alkudozásba a vádat illetően a vádlottal, illetve védőjével.”⁷⁰ A négy alkotmányos garancia teljesülésének vizsgálatát sem hagyhatja figyelmen kívül az alkukötés során az ügyész⁷¹:

- A terheltnek védővel kell rendelkeznie vagy erről érvényesen le kell mondania.
Az ügyészi pozíciót tekintetbe véve alkuról csak abban az esetben beszélhetünk, ha a vádlottat védő képviseli az alku megkötése során, aki képes elérni, hogy az ügyész által felkínált megoldási lehetőség ne diktátumként hasson.⁷² Másodsorban a védőnek tájékoztatási kötelezettsége van az egyezség következményeire vonatkozóan,⁷³ ezzel is biztosítva, hogy a terhelt ne legyen kitéve az ügyészi fortélyoknak. Eredetileg az alku az ügyész és a védő között történik, ahol a vádlottnak nincs helye.
- A terheltnek megfelelő értelmi színvonallal kell bírnia.
- A terheltnek önkéntes és tudatos beismerést kell tanúsítania, aminek át kell fognia a következőket:
  - ellene felhozott vádak sajátossága
  - beismerés büntetési következménye
  - azon jogokat, amelyekről az alku miatt lemond.⁷⁴
- Ügy ténybeli megalapozottságának megléte.
Az ügyész az egyezségre való felhívásában rögzíti, hogy milyen feltételeket kíván meg az együttműködéshez:
  - milyen tartalmú beismerő vallomást vár el a terhelttől;
  - használható adatok elnyerése a terhelttől;
  - figyelmeztetés arra nézve, hogy:

---

69 Herke Csongor: Megállapodások a büntetőperben, Pécs 2008, p. 107.

70 Kelemen Ágnes: A vádalku illetve megegyezés az Amerikai Egyesült Államok igazságszolgáltatásában, in: Magyar Jog, 1990.10., p.860.

71 Herke Csongor: Megállapodások a büntetőperben, Pécs 2008, p. 108-109.

72 Dr. Farkas Ákos: Konszenzuális elemek a büntetőeljárásban, in: Magyar Jog, 1992.8., p. 510.

73 Dr. Nagy Anita: A vádalkuról, in: Ügyészek Lapja, 2008.5., p. 29.

74 Révész Judit: A vádalku alkalmazásának tapasztalatai az Amerikai Egyesült Államokban. In: Jogtudományi Közlöny, 1999.6., p. 268.

- az alku megkötésével a terhelt lemond az önvád tilalmának jogára való kifogásról,
- a törvényes eljáráshoz való jogáról,
- nyilvános tárgyaláshoz való jogáról;⁷⁵
- a beismerés önkéntessége és valóságtartalma vizsgálat tárgya lesz;
- a terhelt tudatának át kell fognia, hogy milyen büntetésre számíthat és, hogy
- az ügyésszel kötött alku a bíróságot nem kötelezi;
- az alku bármelyik fél részéről történő megszegése az eredeti állapotot állítja vissza.⁷⁶

„Az ügyésség felhívását követően a terheltnek személyesen kell nyilatkoznia arról, hogy

- kézhez vette az ügyésség felhívását;
- annak tartalmát elfogadja;
- az ügyésség részéről semmilyen további ígélet nem hangzott el. Erre azért van szükség, hogy a terhelt később ne hivatkozhatson arra, hogy a beismerő vallomást az ügyésség egyébként jogszabályellenes ígéletében bízva tette az ügyben.”⁷⁷

A vád megváltoztatása, elejtése vagy csak bizonyos vádpontok elejtése továbbá a büntetés csökkentése közel sem az egyetlen kedvezmény, amit az alku magában rejt. Ide tartozik pl. hogy:

- az ügyész ajánlást tehet vagy lemondhat ellentmondási/kifogási jogáról, ha a vádlott egy meghatározott mértékű büntetés kiszabását kéri;⁷⁸
- megállapíthatja, hogy egy meghatározott büntetést az ügy megfelelő eldöntésének tekinti;⁷⁹
- a bíróság lemondhat a korábbi bűncselekmény miatt alkalmazott próbára bocsátás megszüntetéséről;
- az előzetes letartóztatásból a vádlottat haladéktalanul elbocsáthatja;
- a büntetés felfüggesztésénél kedvezőbb feltételeket állapíthat meg;
- a hatóságok eltekinthetnek a hozzátartozók, barátok üldözésétől;⁸⁰

---

75 Herke Csongor: Megállapodások a büntetőperben, Pécs 2008, p. 110.

76 Tarr Ágnes: A vádalku szabályozásának egyes kérdései, In: Kováts Andor- emlékkönyv, 2004. p. 153.

77 Herke Csongor: Megállapodások a büntetőperben, Pécs 2008, p. 112.

78 Kelemen Ágnes: A vádalku illetve megegyezés az Amerikai Egyesült Államok igazságszolgáltatásában, in: Magyar Jog, 1990.10., p.859.

79 Herke Csongor: Megállapodások a büntetőperben, Pécs 2008, p. 113.

80 Dr. Farkas Ákos: Konzenzuális elemek a büntetőeljárásban, in: Magyar Jog, 1992.8., p. 510.

- az ügyész lemond a szövetségi bíróság előtti vádemelés lehetőségéről;
- nem említi meg a terhelt előéletére vonatkozó adatokat a bíróság előtt;
- vállalja, hogy a terheltet valamelyik konkrét büntetésvégrehajtási intézetbe juttatja.⁸¹

d) A vádalku bíróság elé terjesztése

Az USA büntetőeljárása alapján a vádalku eredményét, a megegyezést a bíróságnak jóvá kell hagynia, így a tárgyalásokat követően kerül sor a felek általi egyezség benyújtására a bírósághoz, amely majd előkészítő ülés keretén belül tartott nyilvános tárgyaláson döntést hoz afelől, hogy elfogadja vagy elutasítja azt.⁸² Az utóbbi esetben a bíróság eme döntését nyílt tárgyaláson köteles kihirdetni és figyelmeztetnie kell a terheltet, hogy az egyezségét visszavonhatja, azonban, ha ezt nem tenné meg, akkor a megállapodásban foglaltaktól eltérően súlyosabb ítéletet is hozhat.⁸³

Elfogadás esetén a bíróság felhívja a terhelt figyelmét, hogy az ítélet kiszabása során figyelembe veszi a büntetés mértéke tekintetében az egyezségben foglaltakat, de nincs kötve a felek konkrét megállapodásához.⁸⁴ Azonban „...nem hozhat a büntetés neme és mértéke tekintetében attól alapjaiban, minőségileg eltérő határozatot.”⁸⁵

A jogszabály ugyan nem ad eligazítást arra nézve, hogy melyek azok a feltételek, amelyek alapján az elfogadás vagy elutasítás mellett kell határozni, de a gyakorlat kialakított számos olyan ellenőrzési, tájékoztatási kötelezettséget a bíróságokra nézve, amelyek során, ha hibát, mulasztást, félreértést vélnek felfedezni, az negatív döntéshez vezethet.⁸⁶

A bíróságnak a *Boykin v. Alababama* eset óta tájékoztatási kötelezettsége van a vádlottal szemben arra a vádra nézve, amelyre a vallomása vonatkozik.⁸⁷ Ennek elmulasztása azzal járhat, hogy a fellebbviteli bíróságok később hatályon kívül helyezik a felek közti vádalkut.⁸⁸ A „...tájékoztatásnak tulajdonképpen teljes körűnek kell lennie, s ki kell terjednie a bűncselekmény, a vád, a védelemmel kapcsolatos, s az ítéletbe foglalható valamennyi következményére, lehetőségére... A vádlottat figyelmeztetnie kell arra, hogy ezzel több alkotmányos jogáról lemond, különösen kiemelve a három legfontosabbat:

- a vallomástételt megtagadhatja, ha önmagát bűncselekmény elkövetésével vádolná;
- joga van az esküdszéki tárgyaláshoz;

81 Kelemen Ágnes: A vádalku illetve megegyezés az Amerikai Egyesült Államok igazságszolgáltatásában, in: Magyar Jog, 1990.10., p.859.

82 Herke Csongor: Megállapodások a büntetőperben, Pécs 2008, p. 117.

83 Herke Csongor: Megállapodások a büntetőperben, Pécs 2008, p. 118.

84 Grmela Zoltán: Vádalku - az amerikai modell, In: Magyar Jog, 1993.6., p. 370.

85 Kelemen Ágnes: A vádalku illetve megegyezés az Amerikai Egyesült Államok igazságszolgáltatásában, in: Magyar Jog, 1990.10., p. 857.

86 Szilvágyi Attila: Vádalku jellegű jogintézmények a büntetőeljárásban, in: Büntetőjogi Tanulmányok, 2004, p. 89.

87 Grmela Zoltán: Vádalku - az amerikai modell, In: Magyar Jog, 1993.6., p. 369.

88 Grmela Zoltán: Vádalku - az amerikai modell, In: Magyar Jog, 1993.6., p. 370.

– joga van az ellene vádlókkal való szembesítéshez.”⁸⁹

Mindezek után a bíróságnak meg kell győződnie:

- hogy a terhelt védővel képviselteti-e magát, vagy erről érvényesen lemondott;⁹⁰
- az együttműködési megállapodás ténybeli alapjáról;
- a bűnösség beismerésének önkéntességéről;
- a beismerés tudatosságáról;
- jogok, kötelezettségek pontos felismeréséről, azaz, hogy a terhelt a fenti bíróság általi tájékoztatást megértette-e;
- mit kíván meg a közösség érdeke.⁹¹

A megfelelő ténybeli alapok vizsgálata nem egyszerű feladat, mert a vádlott beismerésén kívül a bíróságnak csak a vád állításai állnak rendelkezésre, amelyeket csak a gyanút megerősítő bizonyítékok támasztanak alá. Fennállhat annak a veszélye, hogy a terhelt akkor is ténybeli beismerő vallomást tesz, ha valójában el sem követte a bűncselekményt, annak reményében hogy egy esetleges tárgyaláson hozott súlyosabb büntetést (pl. halálbüntetést vagy életfogytig tartó szabadságvesztést) így el tud kerülni.⁹²

A legkedveltebbnek nevezhető védelmi hivatkozás az érvénytelenség tekintetében a beismerés tudatosságának hiánya. A *Henderson vs. Morgan* esetben a vádlott egy 19 éves, értelmileg az átlagtól elmaradott fiatalember volt. Beismerte a bűnösségét előre kitervelt emberölés vádjában, de a bíróság előtt állította, hogy nem állt szándékában a sértettet bántani, márpedig szándékosság nélkül nehézkes megvalósítani a fenti minősített esetet. A bíróság ugyanerre a véleményre helyezkedett és kimondta a beismerés érvénytelenségét annak okán, hogy sem a védő, sem az ügyész nem magyarázta el a fiatalembernek, hogy szándékosság hiánya esetén nem beszélhetünk előre kitervelt emberölésről.⁹³

„Az önkéntesség követelménye annyit jelent, hogy a vádlottnak minden külső erőszaktól, vagy kényszerítő, hátrányos befolyástól mentesen kell állást foglalnia. A *McCarthy vs. U.S.* eset óta a bírónak személyes meghallgatáson kell megállapítania, hogy a vádlott a beismerését kényszerítő mentesen, az ügyész vádjának tudatában, ezzel az állampolgári jogairól lemondva teszi-e?”⁹⁴ A bírói gyakorlatban számtalan példa található az önkéntesség megítélésére. Például egy kirendelt védő azzal fenyegetőzött, hogy ha a terhelt nem fogadja el a vádalkura vonatkozó védői elképzelést, akkor a védő lemond a védelméről. Egy másik esetben a vizsgálat tárgyát képezte

89 Grmela Zoltán: Vádalku - az amerikai modell, In: Magyar Jog, 1993.6., p. 369., in: Szilvágyi Attila: Vádalku jellegű jogintézmények a büntetőeljárásban, in: Büntetőjogi Tanulmányok, 2004, p. 89.

90 Szilvágyi Attila: Vádalku jellegű jogintézmények a büntetőeljárásban, in: Büntetőjogi Tanulmányok, 2004, p. 89.

91 Kelemen Ágnes: A vádalku illetve megegyezés az Amerikai Egyesült Államok igazságszolgáltatásában, in: Magyar Jog, 1990.10., p.861.

92 Kelemen Ágnes: A vádalku illetve megegyezés az Amerikai Egyesült Államok igazságszolgáltatásában, in: Magyar Jog, 1990.10., p.861.

93 426 U.S. 637 (1976), In: Révész Judit: A vádalku alkalmazásának tapasztalatai az Amerikai Egyesült Államokban, in: Jogtudományi Közlöny, 1999.6., p. 268.

94 Herke Csongor: Megállapodások a büntetőperben, Pécs 2008, p. 152.

az, hogy a halálbüntetéssel is szankcionálható bűncselekmény a vádlottat a kényszer erejével sújtja-e? Mindkét esetben negatív döntés született, nem értékelték kényszerítő tényezőnek a körülményeket.⁹⁵ A beismerés tudatos vállalása illetve a jogok és követelmények pontos felismerése azt a követelményt fejezi ki, hogy a vádlottnak a saját értelmi képességei figyelembevételével pontosan és részleteiben fel kell mérnie a saját helyzetét, a beismeréshez fűződő érdekét, a beismerés elmaradása esetén a bűnössége megállapításához fűződő hátrányosabb következményeket, valamint azt, hogy a beismerés esetén elejti a tárgyaláshoz való jogát, hogy nem történik az ügyben bizonyítás, viszont a cselekmény megítélése, illetve az alkalmazandó büntetés a számára kedvezőbb lehet, mint a tagadás és tárgyaláson lefolytatott bizonyítás eredményeként megállapított bűnösség esetén.⁹⁶

Sok esetben a közösség érdeke nem teszi lehetővé a vádegyezmény elfogadását, mert a bűncselekmény tárgyi súlya kiemelkedő, és a közhangulat figyelembevételével valamint a társadalom védelme érdekében súlyosabb büntetés kiszabása indokolt.⁹⁷

A bíróságnak a vádlottal összefüggő eljárási cselekményekről szó szerinti jegyzőkönyvet kell felvennie, amelynek a beismerő vallomás esetén tartalmaznia kell:

- a vádlott kitanítását;
- a vádlott önkéntességére vonatkozó kérdés feltevését és az arra adott választ;
- az egyezségben leírtak valódiságára vonatkozó kérdést és az arra adott választ.⁹⁸

e) A bíróság részvétele a vádalkuban

Amennyiben az ügyész és a vádlott, illetve védője az előkészítő ülést megelőzően nem kötöttek vádalkut, ezt még megtehetik a bíróság előtt megtartott előkészítő ülés keretében is.⁹⁹ Például New York államban a bíró az előkészítő ülésen informális megbeszélést folytat a tárgyalás nyilvánossága előtt a bírói pulpitus mellett halk tanácskozás során az ügyésszel és a védővel. Ha a vád és a védő között az alku körvonalai látszódnak kirajzolódni, a védő ezt négy szemközt megbeszéli a tárgyaláson jelenlévő védencével és ezt követően közli a bírósággal a terhelt álláspontját. „Ilyen esetekben a megegyezés ugyan változatlanul a vád képviselője és a vádlott között jön létre, azonban a bírónak összehasonlíthatatlanul aktívabb a szerepe, mint amikor a vádalku az előkészítő ülésen kívül és nem a bíró jelenlétében folyik le.”¹⁰⁰

Az USA szövetségi büntető eljárásjoga tiltja a bírói részvételt a vádalkuban. Ál-

95 Kelemen Ágnes: A vádalku illetve megegyezés az Amerikai Egyesült Államok igazságszolgáltatásában, in: Magyar Jog, 1990.10., p.861.

96 Kelemen Ágnes: A vádalku illetve megegyezés az Amerikai Egyesült Államok igazságszolgáltatásában, in: Magyar Jog, 1990.10., p.861.

97 Kelemen Ágnes: A vádalku illetve megegyezés az Amerikai Egyesült Államok igazságszolgáltatásában, in: Magyar Jog, 1990.10., p.861.

98 Amerikai Ügyvédi Kamara. Közép- és Kelet-Európai Jogi Kezdeményezés: Az óvadék és a vádalku intézménye, p. 90.

99 Szilvágyi Attila: Vádalku jellegű jogintézmények a büntetőeljárásban, in: Büntetőjogi Tanulmányok, 2004, p. 90.

100 Kelemen Ágnes: A vádalku illetve megegyezés az Amerikai Egyesült Államok igazságszolgáltatásában, in: Magyar Jog, 1990.10., p. 863.

lami szinten viszont már eltérő szabályozást találunk, ötvenegy államból csak nyolc ellenzi a bírói részvételt a vádalku folyamatában.¹⁰¹ A bírák ugyan hangoztatják, hogy nem kívánnak részt venni az alkuban, ennek ellenére az indítvány tárgyalása érdekében gyakran fogadják a vád és a védelem képviselőit irodájukban. Úgy vélik, hogy csak akkor folyamodnak ehhez a megoldáshoz, ha az egyeztetések sikertelenül jártak, mert rámutatnak azokra a lényegi pontokra, amelyek egy esetleges megoldást eredményezhetnek.¹⁰² Ez a szokás biztonságot nyújthat a folyamatnak, alkalom nyílik a bírák számára a tárgyalás irányítására és a megfelelő eljárás lefolytatására.¹⁰³

Mint láthatjuk a bírói részvétel a vádalkuban erősen vitatott kérdés mind a mai napig, az általában ellene felhozott aggályok a következők:

- A bíró szerepvállalása negatív befolyásolná a büntetőeljárást és gátolná a független bíraskodást.
- Ha ugyanaz a bíró bíraskodik a tárgyaláson, aki a sikertelen vádalku megbeszéléseken is részt vett, a terhelt számára nem biztosít fair eljárást.¹⁰⁴
- A bíróságnak a felek fölötti szerepét és pártatlanságát meg kell őriznie.¹⁰⁵

Konklúzióként leszűrhető, hogy bár ellentétesek a vélemények a bírói részvételtől, abban azonban általánosan egyetértenek, hogy a képviselők számára információt kell biztosítani az indítvány benyújtása előtt.¹⁰⁶ „A büntetőeljárások és az esetjog szabályozásában az irány egyértelműen afelé halad, hogy a bírákat nagyobb szerepvállalásra ösztönözze a vádalku folyamatának irányításában. Ennek iróniája, hogy bár gyakran arra utasítják a bírót, ne működjenek közre, az esetjog arra kötelezi a bírót, hogy nagyobb érdeklődést mutassanak a megbeszélések alatt felmerült problémák iránt, ami végül a vádalkuhoz vezet. A kritikus pont tehát nem az, hogy a bírónak részt kell-e venniük az alkuban, hanem az, hogy milyen szerepet játsszanak.”¹⁰⁷

f) Az ügyész szerepe a vádalkuban

Minden államban az ügyész egy kihagyhatatlan figura a vádalku megkötése során. A legfőbb ügyész (Attorney General) irányítása alatt az ügyészségek kötelezettek arra, hogy a vádemelésben és a vád képviselésében az Egyesült Államok érdekeit képviseljék. Ezen belül viszont elég széleskörű diszkrecionális joggal bírnak.¹⁰⁸

A diszkrecionális jogának kibontását rögtön kezdetjük azzal, hogy az USA igaz-

101 Herke Csongor: Megállapodások a büntetőperben, Pécs 2008, p. 155.

102 Herke Csongor: Megállapodások a büntetőperben, Pécs 2008, p. 155-156.

103 Tarr Ágnes: A vádalku szabályozásának egyes kérdései, in: Tanulmányok Dr. Kováts Andor Professzor születésének 120. évfordulójára, Debrecen, 2004, p. 158.

104 Herke Csongor: Megállapodások a büntetőperben, Pécs 2008, p. 154-155.

105 Kelemen Ágnes: A vádalku illetve megegyezés az Amerikai Egyesült Államok igazságszolgáltatásában, in: Magyar Jog, 1990.10., p.863.

106 Herke Csongor: Megállapodások a büntetőperben, Pécs 2008, p. 156.

107 Herke Csongor: Megállapodások a büntetőperben, Pécs 2008, p. 157.

108 Kelemen Ágnes: A vádalku illetve megegyezés az Amerikai Egyesült Államok igazságszolgáltatásában, in: Magyar Jog, 1990.10., p. 860.

ságszolgáltatási rendszere a vádelv alapján jár el. „Ennek keretében csak azokat a tényeket bírálhatja el, amelyeket elé terjeszt az ügyész, csak azokban a bűncselekményekben állapíthat meg bűnösséget, amelyek ténybelileg a vád tárgyát képezik.”¹⁰⁹ Ha az ügyész alaposan feltételezi, hogy bűncselekmény történt, eldöntheti, hogy vádat emel vagy sem, ez kizárólag az ő elhatározásán múlik.¹¹⁰ „Amennyiben azonban az ügyész valamely cselekményben vádat emelt, a vádelejtést indokolnia kell. A vádelejtés a bíróságot nem köti, az eljárás megszüntetése a vádemelés után csak a bíróság engedélyével történhet, illetve a bíróság szüntetheti meg az eljárást.”¹¹¹

Az ügyész egyértelmű érdeke az eljárás során a vádlott elítélése, amelyet négyes cél vezérel:

- a legkisebb energia- és időráfordítással igazságot szolgáltatni;
- az eljárás megszüntetésének vagy a terhelt felmentésének eshetőségét minimalizálni;
- egy általa elfogadhatónak titulált büntetési mértéket elérni;¹¹²
- a bizonyítás és felderítés nehézségeit redukálni;¹¹³

Az ügyész e négyes céljának eléréséhez gyakran alkalmazza az úgynevezett ügyészi *blöfföt*. A blöff gyakorlatilag kikényszerítheti a vádlotti beismerést, hiszen a vádlott annak hallatán, hogy az ügyész eltúlzott módon, szándékosan súlyosabb vádakkal illeti, mint amire konkrétan bizonyítéka van, vallani fog annak reményében, hogy legalább a vádak egy része alól meneküljön. „Alschuler szerint olyan ez az eljárás, mint a lóvásári licit, ahol az eladó először mindig jóval többet kér, hogy aztán az alkut követően hozzájusson ahhoz az összeghez, amit valójában szeretne.”¹¹⁴

Az ügyészi blöfföt ellenzők szerint ez az eszköz „...általános, helytelen és szemben áll a fair eljárás ideájával. Az ügyészek bonyolult csalásokra adják a fejüket, hogy alátámasszák a blöffjüket és ez része az ügyészek körében rutinná vált jelenségnek, a megtévesztő ügyészi értékesítési gyakorlatnak.”¹¹⁵ Az ellentábor véleménye szerint viszont a blöff egyáltalán nem aggályos, az ügyészeket nemcsak jogszabályok és etikai normák, hanem a bíróság informális normái is korlátozzák. Ez utóbbira pedig különös figyelmet szentelnek, mert egy sokat blöffölő ügyész szava semmit sem ér majd.¹¹⁶

109 Kelemen Ágnes: A vádalku illetve megegyezés az Amerikai Egyesült Államok igazságszolgáltatásában, in: Magyar Jog, 1990.10., p. 863.

110 Szilvágyi Attila: Vádalku jellegű jogintézmények a büntetőeljárásban, in: Büntetőjogi Tanulmányok, 2004, p. 88.

111 Kelemen Ágnes: A vádalku illetve megegyezés az Amerikai Egyesült Államok igazságszolgáltatásában, in: Magyar Jog, 1990.10., p. 863.

112 Dr. Farkas Ákos: Konzsenzuális elemek a büntetőeljárásban, in: Magyar Jog, 1992.8., p. 510.

113 Kelemen Ágnes: A vádalku illetve megegyezés az Amerikai Egyesült Államok igazságszolgáltatásában, in: Magyar Jog, 1990.10., p. 858.

114 Albert W. Alschuler: The Prosecutor's role in Plea Bargaining, University of Chicago, LR 36., 1968. p. 85., in: Herke Csongor: Megállapodások a büntetőperben, Pécs 2008, p. 147.

115 Albert W. Alschuler: The Prosecutor's role in Plea Bargaining, University of Chicago, LR 36., 1968. p. 67., in: Herke Csongor: Megállapodások a büntetőperben, Pécs 2008, p. 148.

116 Herke Csongor: Megállapodások a büntetőperben, Pécs 2008, p. 151.

g) A vádalku megszegésének következményei

Mint a korábbiakban említettem a vádalku egyezséget a polgári jogi szerződéshez szokták hasonlítani. Ennek megfelelően bármelyik fél részéről történő megszegése lehetővé teszi a másik fél számára az attól való elállást. Gyakorlatban ez azt jelenti, hogy a vádlott visszavonhatja a beismerését, és e nyilatkozatát a továbbiakban semmilyen eljárásban sem lehet felhasználni. Fordított esetben, az ügyész visszatérhet az eredeti állapothoz és mindazt a vád tárgyává teheti, amelyre nézve korábban a megállapodás megkötését jelentett.¹¹⁷ Azonban a jóhiszemű eljárás elveinek az érvényesítése a betartás kérdésében nem mindig egyenlően érinti a feleket.¹¹⁸

A büntetőeljárás során a vádlott és az ügyész szerepük tartalmi eltérése miatt soha nem lehet teljesen egyenrangú fél. Több bírósági határozat is rámutatott arra, hogy a megállapodás elsődlegesen és alapvetően az ügyészt köti, mert az ügyész az állam képviselőjében jár el, és így vele szemben az elvárhatósági fok magasabb, mint a terhelt esetében. „Amennyiben a megegyezés betartása vitatott, és akár az ügyész, akár a vádlott részéről felmerül a megszegés kérdése, ebben a tárgykörben minden kétséget, bizonytalanságot a vádlott javára kell értékelni.”¹¹⁹ A vádalku megszegésének a megítélése rendkívül nehezen bírálható el, nincs rá nézve konkrét törvényhely, ellenben több kötetnyi precedens értékkel bíró határozat, amelyből szintúgy nem szűrhető le egy általános szabály, minden esetet külön-külön, egyedi jellegük figyelembevételével kell megvizsgálni.

h) A vádalku nyújtotta előnyök, hátrányok

Már az elején szeretném leszögezni, hogy nem lehet olyan egyszerűen eldönteni, hogy a vádalku fekete-e vagy fehér, jó-e vagy rossz. A kérdés ennél sokkal komplexebb. Elismert jogtudósok, így Albert W. Alschuler, Stephen J. Schulhofer, Robert E. Scott, William J. Stuntz, Frank H. Easterbrook¹²⁰ számos érvet - ellenérvet hoztak fel a vádalkuval kapcsolatban, de ezt a kérdést egyértelműen nekik sem sikerült eldönteniük. Az utóbbi jogtudós a két tábor között foglalt véleményt. Szerinte „a vádalku megmutatja az ítélkezési irányvonalat, mint ahogyan a feketepiacnak is létezik egyfajta átszabályozó szerepe. A feketepiac léte jobb, mintha egyáltalán nem lenne piac. Így a kompromisszum is jobb, mint a konfliktus. A vádalkut is kompromisszumnak tekinti.”¹²¹ A következőkben megpróbálom összefoglalni az intézménnyel szemben megfogalmazott kritikákat és annak előnyeit is.

A vádalku előnyeit röviden így lehetne összegezni:

---

117 Tarr Ágnes: A vádalku szabályozásának egyes kérdései, in: Tanulmányok Dr. Kováts Andor Professzor születésének 120. évfordulójára, Debrecen, 2004, p. 156.

118 Kelemen Ágnes: A vádalku illetve megegyezés az Amerikai Egyesült Államok igazságszolgáltatásában, in: Magyar Jog, 1990.10., p. 864.

119 Kelemen Ágnes: A vádalku illetve megegyezés az Amerikai Egyesült Államok igazságszolgáltatásában, in: Magyar Jog, 1990.10., p. 864.

120 Révész Judit: A vádalku alkalmazásának tapasztalatai az Amerikai Egyesült Államokban, in: Jogtudományi Közlöny, 1999.6., p. 270.

121 Révész Judit: A vádalku alkalmazásának tapasztalatai az Amerikai Egyesült Államokban, in: Jogtudományi Közlöny, 1999.6., p. 270.

- „...védi a közösséget azon vádakkal szemben, akik a tárgyalást megelőzően szabadlábra kerülve folytatják a bűnöző magatartásokat;
- megrövidíti a vád és a határozat közötti időtartamot;
- fokozza a bűnösség megállapításának rehabilitáló hatását, amennyiben végső soron szabadságvesztés kerül alkalmazásra.
- ...a büntetőeljárás leegyszerűsödik, és így az elkövetéstől, illetve a vádemeléstől a jogerős befejezésig az eljárás időtartama jelentősen lecsökken, ez pedig a büntetőeljárás és a büntetés célját jobban szolgálja mint a munkateher miatt is szükségszerűen elhúzódó és rendkívül hosszú időtartam alatt befejezhető ügyek esetében az esetleges súlyosabb bűncselekmény megállapítása és súlyosabb büntetés kiszabása.”¹²²
- A vádalkuhoz fűződő enyhébb büntetési tételekkel a bíróságok a kriminológiai szempontokat, az egyéniesített büntetéseket szem előtt tartó büntetéseket tudnak kiszabni, és elkerülik egyes bűncselekmények kategóriájában a kötelező és rendkívül szigorú büntetések alkalmazását.¹²³
- Fokozza annak lehetőségét, hogy más elkövetőkkel szemben is azonnali büntetés kiszabására kerülhessen sor.
- A terhelt hajlandóságát mutat arra, hogy magatartásának következményeit vállalja.¹²⁴
- A beismeréssel megspórolt időt a hatóságok más ügyekre tudják fordítani.¹²⁵

A vádalkut ellenzők főbb érvei:

- A büntetésekben valószínűleg aránytalanságok jelentkeznek, mert az alkuból kimaradtak jóval súlyosabb büntetésre számíthatnak.¹²⁶
- Az ügyészi diszkrecionális jog túlzott kiterjesztése ahhoz vezethet, hogy a vádemelés mellőzése nem közérdekből történik, hanem illetéktelen befolyásolás eredményeként.
- Az ügyész, vagyis az egyik fél és nem a pártatlan bíró az alkudozások meghatározó alakja.
- A terhelt a kedvezőbb büntetés érdekében olyan cselekményért is vállalhatja a felelősséget, amit el sem követett. (Az igazsághoz hozzátartozik az is, hogy a legtöbb ügyész szerint azok a terhelték nem ismerik be a bűnösségüket, akik ténylegesen ártatlanok.¹²⁷)

---

122 Kelemen Ágnes: A vádalku illetve megegyezés az Amerikai Egyesült Államok igazságszolgáltatásában, in: Magyar Jog, 1990.10., p. 858-859.

123 Kelemen Ágnes: A vádalku illetve megegyezés az Amerikai Egyesült Államok igazságszolgáltatásában, in: Magyar Jog, 1990.10., p. 859.

124 Grmela Zoltán: Vádalku - az amerikai modell, In: Magyar Jog, 1993.6., p. 370-371.

125 Szilvágyi Attila: Vádalku jellegű jogintézmények a büntetőeljárásban, in: Büntetőjogi Tanulmányok, 2004, p. 93.

126 Tarr Ágnes: A vádalku szabályozásának egyes kérdései, in: Tanulmányok Dr. Kováts Andor Professzor születésének 120. évfordulójára, Debrecen, 2004, p. 159.

127 Grmela Zoltán: Vádalku - az amerikai modell, In: Magyar Jog, 1993.6., p. 369.

- A guilty plea-t aligha lehet valaha is önkéntesnek tekinteni egy olyan vádlott részéről, akit a védője arról tájékoztatott, hogy sokkal szigorúbb büntetésre számíthat, ha ártatlannak vallja magát és azt igényli, hogy az ügyben tárgyalást tartsanak.
- Csökkenti a jog elrettentő hatását, mivel enyhébb ítéleteket eredményez.
- Csökkenti az elkövetők rehabilitációjának lehetőségét, mert a bíró büntetéskezeszabási diszkréciója korlátozott.¹²⁸
- Az ügyészi blöff következtében a vádalku gyakorlatilag ugyanazt az eredményt produkálhatja, mint amit a vádlott a tárgyaláson is kapott volna, csak épp rövidebb idő alatt.¹²⁹

Mint láthattuk „...egyaránt ismertek a vádalku és vádegyezmény intézményrendszerét támogató és támadó érvek. Az azonban egyértelmű álláspont és ezért egyértelműen szélesedő gyakorlatot eredményez, hogy ezt a módszert lehet támadni, lehet kifogásolni, lehet az előzményeit, illetve hátrányait hangsúlyozni, azonban a módszer széleskörű alkalmazása elkerülhetetlen.

Az igazságszolgáltatás és bűnüldözés gyakorlatát pedig nem az ideális, a valóságban nem létező körülményekhez mérhető követelményekhez viszonyítják. Az élet adta és elkerülhetetlen problémák a lehetőségek szerint, az alkotmányos elvek keretén belül maradó optimális, de a gyakorlatban alkalmazható és a gyakorlati problémákat megoldó eljárási rendszer keretében működik az igazságszolgáltatás. Ezért alapvető jelentőségű és elkerülhetetlen az Egyesült Államok igazságszolgáltatásában a vádalku és a megegyezés rendszere.”¹³⁰

2) Az amerikai vádalku 'kistestvérei'

a) Kanada

A kanadai vádalku szinte minden téren hasonlít annak amerikai testvéreire néhány kivételtől eltekintve, amit az alábbiakban ismertetek. „Kanadában a büntető ügyekben a vádlottak 70%-a vallja bűnösnek magát. A becslések szerint ezek mintegy 30%-ában a beismerés többnyire a védő és az ügyész között létrejött vádalku eredményeként született meg.”¹³¹

Az amerikai vádalkutól három pontban mutat eltérését a kanadai változat:

- „... a rendőrség azáltal, hogy ő az aki rendszerint megfogalmazza a vádat, hatást gyakorol a vádalku kialakítására. Ezáltal mintegy a védő partnerévé válik. Mindenekelőtt azonban ő az, aki az ügyész alkupozícióját meghatározza, mert rendszerint a vádban általában... 'föletart' (overcharging), ezzel hozva előnyös helyzetbe őt.”¹³²

128 Girmela Zoltán: Vádalku - az amerikai modell, In: Magyar Jog, 1993.6., p. 371.

129 Révész Judit: A vádalku alkalmazásának tapasztalatai az Amerikai Egyesült Államokban, in: Jogtudományi Közlöny, 1999.6., p. 273.

130 Kelemen Ágnes: A vádalku illetve megegyezés az Amerikai Egyesült Államok igazságszolgáltatásában, in: Magyar Jog, 1990.10., p. 859.

131 Dr. Farkas Ákos: Konzenzuális elemek a büntetőeljárásban, in: Magyar Jog, 1992.8., p. 511.

132 Farkas Ákos: A falra akasztott nádpálca avagy a büntető igazságszolgáltatás hatékonyságának korlátai, Osiris 2002, p. 111.

- A bíró szerepe még az amerikai mintánál is korlátozottabb. Feladata a beismerés tudomásul vételére és a büntetést megállapító ügyészi indítvány figyelembe vételére terjed ki, de a beismerés önkéntességére vagy annak ténybeli alapjaira már nem.
- „A vádalku- a bűnösség, de nem a büntetés mértéke tekintetében-szemben az USA gyakorlatával jogorvoslattal megtámadható.”¹³³

b) Anglia

Angliában számos évig tartotta magát az a felfogás, hogy nem létezik védekezési alku, azonban az 1970-es évek kutatásai e tekintetben fordulópontot hoztak. Az alku-doások nemcsak az eljárás egy bizonyos szakaszában történhetnek meg, hanem már a rendőrségi eljárás során, valamint a királyi közvádlo irodájában is. „A vádlottat felszólíthatják, hogy vallja magát bűnösnek a ténylegesen elkövetetnél enyhébb minősítésű cselekmény vádjában, vagy egy olyan vádban, amelyből az elkövetett bűncselekmények egy részét kihagyják. Rendőrtisztviselők még azt is felajánlották, hogy az ügy további nyomozását abbahagyják, vagy javasolják majd a bírónak, hogy a fogvatartott személyt engedje szabadon óvadék ellenében, ha az bűnösnek vallja magát.”¹³⁴

A vádalku és az ítéletalku megkülönböztetése a szigetországban sem ismeretlen. Az első esetben az ügyész lemond bizonyos vádpontokról, míg a második esetben az alku a bíró hivatali dolgozószobájában köttetik meg az ügyész, a bíró és a védő között. Ellentétben az amerikai és a kanadai gyakorlattal a vádhatóság Angliában nem ajánlhat fel alkut a tekintetben, hogy a bírónak enyhe büntetés kiszabását indítványozzák, ha a vádlott bűnösnek vallja magát. A büntetés kiszabási szakaszban a vádló vezető szerepe visszaszorul¹³⁵; előterjeszti az idevonatkozó releváns tényeket, de nem indítványoz meghatározott büntetést. A vádalku csak a vád enyhítésére vonatkozhat, a büntetés mértékét továbbra is a bíróság szabja meg és nem képezheti a vádalku tárgyát. A vádalkunak így jóval kisebb a jelentősége Angliában, mivel a vádlónak gyakorlatilag nincs befolyása a büntetés mértékére.¹³⁶ A bírói gyakorlat azonban a bűnösség beismerését azzal honorálja, hogy az eredetileg kiszabható büntetés mértékét 1/4-ével vagy 1/3 -ával csökkenti.¹³⁷

c) Ausztrália

„A vádalkut formálisan Ausztráliában is a vádlott beismerésének jutalmaként könyvelik el, bár itt erősebb hangsúlyt kap az, hogy a tényleges ok nem más, mint a

133 Farkas Ákos: A falra akasztott nádpálca avagy a büntető igazságszolgáltatás hatékonyságának korlátai, *Osiris* 2002, p. 111-112.

134 Prof. Dr. Herrmann, Joachim: A büntetőeljárás reformja Kelet- és Nyugat-Európában, in: *Magyar Jog*, 1993. 5., p. 304.

135 Jancsó Gábor: Az angol közvádhatóság és a büntetőeljárás konfliktusai. In: *Studia iuvenum*. 1. kötet, 2001. p. 351.

136 Herke Csongor: Megállapodások a büntetőperben, Pécs 2008., p. 121.

137 Dr. Farkas Ákos: Konzenzuális elemek a büntetőeljárásban, in: *Magyar Jog*, 1992.8., p. 511.

főtárgyalás és az ezzel együttjáró bizonyítás megspórolása.”¹³⁸ A vádat a rendőrség is képviselhet, de az ügyészség abból a szempontból helyzeti előnyben van velük szemben, hogy a büntetőjogi jogkövetkezmények érvényesítését minden esetben átveheti és az eljárást is megszüntetheti. ”A diszkrecionális jog részeként mind a köz-, illetve magánvádlónak joga van egyes vádpontok érvényesítésétől eltekinteni. Egyes területeken ezt csak a bíróság formális jóváhagyásával tehetik meg. A vádalku itt is a vádló és a védő között jön létre, azzal a megszorítással, hogy az alku csak a vádlott részéről indulhat ki. A bíró részvétele a vádalkuban tilos.”¹³⁹

3) *A kontinentális Európa*

Eredetileg a kontinentális európai büntetőeljárás rendszerekben semmi nem volt, ami a bűnösség beismeréséhez (guilty plea) és a védekezési alkuhoz (plea bargain) hasonlít. Ennek oka a sajátságos európai kontinentális nyomozó elvű tárgyalásban rejlik, ahol a vádló és a védő jogai annyira korlátozottak, „...hogy szerepük alárendelt; gyakran nem több, mint a bíró ténykedésének szakképzett közönségé.”¹⁴⁰

Az európai jogi gondolkodás szerint a büntető igazságszolgáltatás a hivatalos személyek kizárólagos jogkörébe tartozik, így a hatóságoknak a vádlott részére nem kellett olyan jogot biztosítaniuk, amelynek révén gátolhatta volna az ügyre vonatkozó tények feltárását. Amikor a kontinentális európai országokban bevezetésre került az ügyféli tárgyalás, nem fogadták el a guilty plea-t, a védekezési alkut vagy bármely hasonló mechanizmust a tárgyalás helyettesítésére.¹⁴¹ Mindamellet ezen megállapítás alól is voltak kivételek, így például a belga, a svéd, a spanyol, az olasz és a német büntetőjogi szabályozás, de ezek közül csak az utóbbi hármat fejtem majd ki bővebben a dolgozatomban. A vádalkuhoz hasonló jogintézmények elterjedésének oka két tényezőre vezethető vissza. Az egyik a büntető igazságszolgáltatás kezelhetetlenné váló terhei, „...a másik a hagyományos inkvizitórius eljárásnak modernebb, azaz a demokratikus-liberális elképzeléseknek megfelelő ügyféli eljárásá történő átalakítása iránti igény.”¹⁴²

„A spanyol büntetőeljárás kódex már 1882-ben előírta, hogy a vádlott jogosult egyetérteni az ügyész által emelt váddal, és így lemondani a tárgyaláshoz való jogáról (conformidad). Az olasz büntetőeljárás kódex is bevezette a „patteggiamento”-t, azaz megengedi a vádlottnak, hogy egyezsége lépjen a vádlóval a bíró által alkalmazásra kerülő büntetést illetően. Németországban pedig bár a nyomozó elvű tárgyalást fenntartották, de a gyakorlatban kialakultak az alkudozás különböző formái, hogy

138 Farkas Ákos: A falra akasztott nádpálca avagy a büntető igazságszolgáltatás hatékonyságának korlátai, *Osiris* 2002, p. 112-113.

139 Dr. Farkas Ákos: Konszenzuális elemek a büntetőeljárásban, in: *Magyar Jog*, 1992.8., p. 512.

140 Prof. Dr. Herrmann, Joachim: A büntetőeljárás reformja Kelet- és Nyugat-Európában, in: *Magyar Jog*, 1993. 5., p. 298.

141 Prof. Dr. Herrmann, Joachim: A büntetőeljárás reformja Kelet- és Nyugat-Európában, in: *Magyar Jog*, 1993.5., p. 298.

142 Dr. Farkas Ákos: Konszenzuális elemek a büntetőeljárásban, in: *Magyar Jog*, 1992.8., p. 512.

helyettesítsék a tárgyalást, avagy elősegítsék, hogy a tárgyalás rövidebb legyen.”¹⁴³

a) Olaszország

Angliától eltérően Olaszországban az ún. ’*Codice Rocco*’ inkvizitórius elemeket magában hordozó törvényt leváltó új, főleg akkuzatórius jegyű törvényhozás alakította ki a vádalkuhoz hasonlatos eljárást¹⁴⁴, így létezésével kapcsolatban nem alakult ki vita.

Az új törvényben külön eljárások sora került szabályozásra, melyek az igazságszolgáltatás gyorsítását és egyszerűsítését tűzték ki célul. A külön eljárások közül három a főtárgyalás elkerülésével, kettő pedig az előzetes eljárás egyes részeinek elhagyásával, az ügynek közvetlen a főtárgyalásra tűzésével éri el, de az alábbiakban csak az amerikai típusú vádalkuhoz leginkább hasonlatos eljárást fogom elemezni.¹⁴⁵

A megállapodás, vagyis a ’*patteggiamento*’ kizárólag a felek által köttetik meg, -vagyis az ügyész, a védő, és a vádlott közreműködésével-, az egyik fél indítványával a másíknak egyet kell értenie. „Az amerikai vádalkutól eltér e megoldás abban, hogy a terhelt hozzájárulása nem értelmezhető beismerésként.”¹⁴⁶ Megkötésének idejét tekintve két típusa alakult ki:

- a felek a tárgyalást megelőzően létrejött megállapodása szerint kérelmezhetik a bíróságtól a büntetés kiszabását¹⁴⁷, vagy
- kivételes esetben lehetséges az is, hogy tárgyalás alatt az egyik fél előterjesztése következtében a bíró rendeli el a felek közötti szóbeli meghallgatást.¹⁴⁸

A fentiekből logikusan következik, hogy a bíró nem lehet alanya az alkudozásnak, azonban a megállapodást követően az alábbi két esetben mégis fontos szerepet tölt be az eljárás során:

- kiszabja a büntetést, ha a következő feltételek teljesülnek:
  1. elegendő ténybeli alap van a vádemeléshez;
  2. vádlott önkéntes beismerése;
  3. a vádlott társadalmi beilleszkedését nem akadályozza a kiszabandó büntetés;
- a megállapodás ellenére is felmenti a vádlottat, ha megállapítja, hogy az ártatlan;
- elutasítja a kérelmet és az eljárást folytatja, ha az indítványt jogellenesnek találja¹⁴⁹, ebből következőleg az amerikai ’*guilty plea*’-vel szemben „...a vádlott kérelme nem képezi a bűnösség beismerését, miután a bíró megtagadhatja a

143 Prof. Dr. Herrmann, Joachim: A büntetőeljárás reformja Kelet- és Nyugat-Európában, in: Magyar Jog, 1993.5., p. 303.

144 Dr. Pusztai László: Az új olasz büntetőeljárás törvény a hazai kodifikáció nézőpontjából, in: Magyar Jog, 1991.4., p. 236.

145 Dr. Pusztai László: Az új olasz büntetőeljárás törvény a hazai kodifikáció nézőpontjából, in: Magyar Jog, 1991.4., p. 239.

146 Dr. Farkas Ákos: Konszenzuális elemek a büntetőeljárásban, in: Magyar Jog, 1992.8., p. 512.

147 Dr. Farkas Ákos: Konszenzuális elemek a büntetőeljárásban, in: Magyar Jog, 1992.8., p. 512.

148 Prof. Dr. Herrmann, Joachim: A büntetőeljárás reformja Kelet- és Nyugat-Európában, in: Magyar Jog, 1993.5., p. 304.

149 Prof. Dr. Herrmann, Joachim: A büntetőeljárás reformja Kelet- és Nyugat-Európában, in: Magyar Jog, 1993.5., p. 304.

'patteggiamento' eljárásra irányuló kérelem teljesítését."¹⁵⁰

A 'Corte di Cassazione', a legmagasabb olasz fellebbezési bíróság a megállapodás következtében kiszabható büntetés, -nevezetesen pénzbüntetés, felfüggesztett vagy tényleges szabadságvesztés- mértékének maximum egyharmaddal történő csökkentését engedélyezte, ami a gyakorlatban komoly problémákat vet fel, jelesen, hogy az olasz bíróságoknak elég széles jogköre van a büntetés kiszabását illetően.¹⁵¹

A '*patteggiamento*' alkalmazásának azonban van egy törvényi feltétele is, mégpedig a szabadságvesztési időtartam, amely felől az ügyész és a védő megegyezik, nem lépheti túl a két évet, így a súlyos büntetések automatikusan ki vannak zárva a fenti intézmény alkalmazási kereteiből.¹⁵²

b) Németország

Angliához hasonlóan Németországban is a gyakorlat vezette be az alku intézményét, aminek következtében számos német tudós ágált a létezésének jogosságával szemben mondván ez nincs összhangban a német büntető eljárási jog elveivel és túl nagy nyomást jelent a vádlottra nézve.¹⁵³

Az alkunak három típusa alakult ki, melynek résztvevői az ügyész, a védő és a bíró:

- A kevésbé súlyos bűncselekmények és az elkövető bűnösségének csekély foka esetén, valamint, ha a közérdek nem kívánja meg a tárgyalást, az ügyész mellőzheti a vádemelést és felajánlhatja a védőnek, hogy „...befejezik az eljárást, ha a vádlott pl. bizonyos összeget fizet egy jótékonyági szervezetnek...A vádlott soha nem vesz részt az alkudozásban, de az ügyész és a védő által kötött megállapodás elfogadása révén elkerülheti a tárgyalást...”.¹⁵⁴ A bírói jóváhagyás a megállapodáshoz ez esetben csak formális, de elengedhetetlen érvényességi feltétel.
- Az alku második fajtáját képezi az ún. 'Strafbefehl', azaz büntető parancs írásbeli, sommás eljárása, amely a három eljárás közül a leginkább rutinszerűnek tekinthető. Csekély jelentőségű bűncselekmények esetén alkalmazható, anélkül, hogy ehhez a vádlott hozzájárulását adta volna.¹⁵⁵ Ugyanis az ügyész tárgyalás indítványozásának mellőzésével a bíróságtól büntető parancs kibocsátást kéri, amely tartalmazza az ügy részleteit és bizonyos összegű pénzbüntetést is, ami a vádlott számára kerül majd kézbesítésre. Amennyiben a vádlott

---

150 Az Európa Tanács Miniszteri Bizottsága R (87) 18 sz. ajánlása a büntetőeljárás egyszerűsítéséről; http://www.lb.hu/embjog_t/ET001887.html

151 Prof. Dr. Herrmann, Joachim: A büntetőeljárás reformja Kelet- és Nyugat-Európában, in: Magyar Jog, 1993.5., p. 304.

152 Prof. Dr. Herrmann, Joachim: A büntetőeljárás reformja Kelet- és Nyugat-Európában, in: Magyar Jog, 1993.5., p. 303-304.

153 Prof. Dr. Herrmann, Joachim: A büntetőeljárás reformja Kelet- és Nyugat-Európában, in: Magyar Jog, 1993.5., p. 305.

154 Prof. Dr. Herrmann, Joachim: A büntetőeljárás reformja Kelet- és Nyugat-Európában, in: Magyar Jog, 1993.5., p. 305.

155 Fakó Edit: Vádalku a kontinentális jogrendszerben, in: Sectio Juridica et Politica, Miskolc University Press, 2002, p. 256.

elfogadja a parancsban leírtakat és vállalja a benne foglalt összeg kifizetését, abban az esetben elkerüli a tárgyalás minden negatív velejáróját.¹⁵⁶

- A harmadik típus ismertetőjegye az előzőekkel szemben, hogy itt a vádlott beismerése elkerülhetetlen. Az alkura vádemelés előtt és tárgyalás idején is lehetőség van.¹⁵⁷ Az előbbi esetben az alku a védő és az ügyész között formálódik, melynek tartalma általában a beismerésért cserében enyhébb büntetés javaslása vagy több elkövetett bűncselekmény helyett egy cselekmény miatti vádemelés. Kifejezetten a vádlott számára előnyös a tárgyalás idején történő alku kezdeményezése, mert lehetőséget biztosít a tárgyaláshoz való jogának érvényesítésére anélkül, hogy ezzel elesne a vádalku nyújtotta előnyök kihasználásától. A vádlott ugyanis akkor is megteheti a beismerő vallomását, ha az ügy már jócskán előrehaladt állapotban van. Az effajta alku során az ügyész másodlagos szerepet játszik, a bírói szerepkör dominál, ő teszi meg az első lépéseket, hogy megszülessen a beismerő nyilatkozat. „...rendszerint beszélni kezd arról a lehetőségről, hogy a büntetéskiszabás terén bizonyos engedményeket lehet tenni, avagy felajánlja, hogy a különböző vádpontok közül valamelyiket törli cserébe egy beismerő vallomásért. A védő megígérheti, hogy visszavon már előterjesztett bizonyítás-kiegészítési indítványokat, vagy beleegyezhet, hogy nem szorgalmaz olyan indítványokat, amelyeket már bejelentett, avagy megígérheti, hogy nem fellebbez.”¹⁵⁸

c) Spanyolország

Spanyolországban „...a bűnösség elismerésének egy sajátos formája az ún. *conformidad*...Az ügyész a vádiratban a büntetés mértékére is indítványt tesz. A vádiratot az ügyész a vádlottnak megküldi, akinek nyilatkoznia kell a vádpontok, tehát a vádbeli tényállás és a büntetés mértékének elismeréséről vagy annak hiányáról. Az olyan esetekben, ahol az indítványozott büntetés a hat évet nem haladja meg és a vádlott a cselekmény elkövetését elismeri, a büntetés mértékével való egyetértést nyilvánítja (*conformidad absoluta*), a bíróság az eljárás többi résztvevőjének egyetértésével...kiszabja a büntetést, lehetősége van azonban az indítványozott büntetés enyhítésére is.”¹⁵⁹

A későbbi szabályozás a hat évet felemelte tizenkettőre, így a jogintézményt sokkal használhatóbbá tette. A vádirathoz nem kellett nyilatkozatot hozzáfűzni, elegendővé vált csak megjegyzés tétele, ami lehetővé tette, hogy a felek a főtárgyalást megelőző-

156 Prof. Dr. Herrmann, Joachim: A büntetőeljárás reformja Kelet- és Nyugat-Európában, in: Magyar Jog, 1993.5., p. 305.

157 Fakó Edit: Vádalku a kontinentális jogrendszerben, in: Sectio Juridica et Politica, Miskolc University Press, 2002, p. 256-257.

158 Prof. Dr. Herrmann, Joachim: A büntetőeljárás reformja Kelet- és Nyugat-Európában, in: Magyar Jog, 1993. 5., p. 305.

159 Dr. Farkas Ákos: Konzsenzuális elemek a büntetőeljárásban, in: Magyar Jog, 1992.8., p. 512.

en tárgyalásba bocsátkozzanak, így a vádlott a főtárgyalás kezdő időpontjára elismerheti a vádat, és a további eljárásra a rövidített eljárás szabályai irányadóak.¹⁶⁰

V. A magyar vádalku-megoldások

A dolgozatom végéhez közeledve, a nemzetközi példák áttekintése után annak is elérkezett az ideje, hogy megnézzük, melyek azok a hazai intézmények, amelyek a leginkább hasonlatosak az amerikai vádalkuhoz. A magyar jogrendszerben ugyanis csak hasonlatosságról beszélhetünk, a hagyományos értelemben vett vádalku egyszerűen nem ismert. „Nem ismeri, hiszen a hazai szabályozás nem a bíróság elé került ügyekben, a vádemelés után enged egyezkedést, hanem megegyezést engedélyez- a bűnösség beismerése nélkül- a hatóságnak az elkövetővel, mely megegyezés esetlegesen az eljárás alóli mentesüléssel járhat.”¹⁶¹

Csakúgy mint külföldön, nálunk is az egyszerűsítési kívánalmak miatt került sor a vádalkuhoz hasonlatos megoldások létrehozására, de más formában, mint ahogy azt a tengerentúlon láthattuk. „Jogrendszerünk mérlegelte a vádalku alkalmazási lehetőségeit és körét, és olyan szabályozási formákat hozott létre, melyek igazodnak a bűncselekmény társadalomra veszélyességének mértékéhez és az elkövető előéletéhez: így a magyar vádalku megoldások kizártak aránytalanul súlyos bűncselekmény és többszörös visszaesés esetén.”¹⁶²

Ezen fejezet sorra veszi azon jogintézményeket, amelyek okkal vagy ok nélkül, de főleg a laikusok által akként híresültek el, hogy ezek a magyar vádalku intézmények. Ekként kerül terítékre a Rendőrségről szóló 1994. évi XXXIV. törvényben (a továbbiakban Rtv.), a Be-ben, és a nemzetbiztonsági szolgálatokról szóló 1995. évi CXXV. törvényben (a továbbiakban: Nbtv.) szabályozott ún. nyomozati alku, valamint a tárgyalás mellőzése és a tárgyalásról lemondás. Kiderül, hogy miben és mennyire különböznek vagy hasonlítanak az amerikai példához és, hogy működésükkel kapcsolatban milyen kritikai észrevételeket fogalmaztak meg híres jogászaink.

Dolgozatom terjedelmi kötöttségére tekintettel a fejezet nem törekszik minden megállapodás-jellegű jogintézmény kifejtésére (például a Védelmi Program keretében kötött megállapodások vagy az ügyészi megrovás jogerőre emelkedéséhez szükséges vádlott általi hallgatólagos beleegyezés), csakis azokra fókuszál, amelyek, ha távolról is, de a leginkább tekinthetőek a vádalku magyar örököseinek.

---

160 Farkas Ákos: A falra akasztott nádpálca avagy a büntető igazságszolgáltatás hatékonyságának korlátai, *Osiris* 2002, p. 114.

161 Déry Kinga: A „vádalku”, vagy amit annak neveznek, in: *Collega*, 1998.5., p. 8.

162 Déry Kinga: A „vádalku”, vagy amit annak neveznek, in: *Collega*, 1998.5., p. 8.

1) A gyanúsítottal való együttműködés- „a nyomozási alku”

Az ebben a fejezetben fellelhető szabályozások kevésbé hasonlatosak az amerikai vádalkuhoz szemben a következő két alfejezetem jogintézményeivel. Utóbbiak inkább közelíthetőek a klasszikus fogalomhoz, de persze ezek sem jelentenek mindenben egyezést az amerikai alappéldával. Mindezek ellenére úgy gondolom, hogy ezen alfejezet megoldásai, azaz az Rtv., a Be. valamint a nemzetbiztonsági törvény nyújtotta büntetlenség lehetőségei is méltán megérdemlik, hogy helyet kapjanak a magyar büntetőeljárást könnyítő megállapodások között.

Tremmel Flórián szerint a vádalku szó használata helyett ezen intézményekre inkább a nyomozási alku szó megfelelőbb, mert:

- a magyar szabályozásban nem a vádló és a védő között létrejövő hosszas, üzletjellegű egyezkedésről van szó;
- hazánkban a vád az ügyész monopóliuma és az, az ügyészi revízió során merül fel először, ezért a nyomozás során vádalkuról nem is beszélhetünk;
- a vádalkunak nincs magasabb bűnüldözési vagy nemzetbiztonsági érdekből fakadó célja, csak az eljárás egyszerűsítését, gyorsítását motiváló okok.¹⁶³

A nyomozási alku során az együttműködésből a bűnüldöző hatóságnak kétféle előnye származhat: az információhoz fűződő nemzetbiztonsági vagy bűnüldözési érdek.¹⁶⁴ Az utóbbi mindazon információt magában foglalja, amely a bűncselekmények elkövetési okairól, alkalmairól, feltételeinek kiküszöböléséről, az elkövetett cselekmények felderítéséről, ezek miatt a büntetőjogi felelősségre vonás megvalósításáról és a bűncselekmény káros hatásainak felszámolásáról többlet-tájékoztatást nyújt.¹⁶⁵ A nemzetbiztonsági érdek a Magyar Köztársaság szuverenitásának biztosítása és alkotmányos rendjének védelme, különös tekintettel a terrorcselekményekre, illegális fegyverrel és kábítószerrel történő kereskedelemre stb.¹⁶⁶

Szilvágyi Attila ehhez a felsoroláshoz még a következő okokat is megemlíti:

- a magyar ügyész a legalitás alóli engedmények alapján, míg az amerikai társa széles diszkrecionális joga alapján kötheti meg az alkut;
- az amerikai szabályozásban nem találunk olyan kitételt, hogy az alku ne lenne alkalmazható szándékos emberi élet kioltásának bűncselekménye esetén.¹⁶⁷

Déry Kinga azonban a vádalku és a nyomozási alku eltérő megoldásai közt némi hasonlóságot is fel vél fedezni:

- az ügyész hangsúlyos szerepe;

163 Herke Csongor: Megállapodások a büntetőperben, Pécs 2008, p. 128.

164 Herke Csongor: Megállapodások a büntetőperben, Pécs 2008, p. 129.

165 Bócz Endre: Az ún. vádalkuról, in: Belügyi Szemle, 1995.10., p. 5.

166 Szilvágyi Attila: Vádalku jellegű jogintézmények a büntetőeljárásban, in: Büntetőjogi Tanulmányok, 2004, p. 102.

167 Szilvágyi Attila: Vádalku jellegű jogintézmények a büntetőeljárásban, in: Büntetőjogi Tanulmányok, 2004, p. 103.

- a magyar szabályozásban is egyre fontosabbá válik az eljárás egyszerűsítése, gyorsítása, mint jogpolitikai cél a már meglévő magasabb bűnüldözési vagy nemzetbiztonsági érdek mellett;
- a megállapodások egyaránt köthetők az elkövető több bűncselekményére, függetlenül attól, hogy azok kapcsolódnak-e egymáshoz.¹⁶⁸

a) A Rendőrségről szóló és a Büntetőeljárásról szóló törvény rendelkezései

Rtv. 67. § (1) „A Rendőrség az ügyész hozzájárulásával a nyomozás megtagadásának vagy megszüntetésének kilátásba helyezésével információszolgáltatásban állapodhat meg a bűncselekmény elkövetőjével, ha a megállapodással elérhető bűnüldözési célhoz fűződő érdek jelentősebb, mint az állam büntetőjogi igényének érvényesítéséhez fűződő érdek...

(3) Nem köthető megállapodás azzal a személlyel, aki olyan bűncselekményt követett el, amellyel más életét szándékosan kioltotta.”

Be. 192. § (1) „A bűncselekmény elkövetésének megalapozott gyanúja esetében az ügyész, illetőleg a nyomozó hatóság az ügyész engedélyével a nyomozást megszüntetheti, ha a bűncselekmény elkövetésével megalapozottan gyanúsítható személy az ügy, illetőleg más büntetőügy bizonyításához hozzájárulva olyan mértékben együttműködik, hogy az együttműködéshez fűződő nemzetbiztonsági vagy bűnüldözési érdek jelentősebb, mint az, amely az állam büntetőjogi igényének érvényesítéséhez fűződik.”

Be. 175. § (1) „A bűncselekmény elkövetésének megalapozott gyanúja esetében az ügyész, illetőleg a nyomozó hatóság az ügyész engedélyével a feljelentést elutasíthatja, ha a bűncselekmény elkövetésével megalapozottan gyanúsítható személy az ügy, illetőleg más büntetőügy felderítéséhez, bizonyításához hozzájárulva olyan mértékben együttműködik, hogy az együttműködéshez fűződő nemzetbiztonsági vagy bűnüldözési érdek jelentősebb, mint az, amely az állam büntetőjogi igényének érvényesítéséhez fűződik.”

Az Rtv. és a Be. rendelkezési között van némi eltérés, nevezetesen az Rtv. szerint a nyomozás megtagadásának vagy megszüntetésének kilátásba helyezésére a rendőrség, a Be. szerint a nyomozó hatóság és az ügyész jogosult. Ezen kívül az Rtv. alapján a rendőrség a szóban forgó intézkedések kilátásba helyezésével információszolgáltatásban állapodhat meg, a Be. szerint a nyomozóhatóság az elkövetővel való együttműködéssel élhet eme jogával. Valószínűnek látszik, hogy a jogalkotó célja az volt, hogy csak a rendőrség alkalmazza ezeket az intézményeket és csak stiláris különbségnek kell tekinteni ezen eltéréseket.¹⁶⁹

---

168 Déry Kinga: A „vádalku”, vagy amit annak neveznek, in: *Collega*, 1998.5., p. 10.

169 Bócz Endre: *Az ún. vádalkuról*, in: *Belügyi Szemle*, 1995.10., p. 4.

b) A Nemzetbiztonsági szolgálatokról szóló törvény rendelkezései

A Rendőrséggel és a nyomozó hatósággal való együttműködés mellett e törvény 55.§-a a nemzetbiztonsági szolgálatoknak is szinte ugyanazt a lehetőséget biztosítja, azaz, hogy „...ügyési jóváhagyással, a nyomozás megtagadásának vagy megszüntetésének kilátásba helyezésével információszolgáltatásban állapotjanak meg a bűncselekmény elkövetésével alaposan gyanúsítható személlyel, ha az érintett személlyel való együttműködéshez fűződő nemzetbiztonsági érdek jelentősebb, mint az állam büntetőjogi igényének érvényesítéséhez fűződő érdek.”¹⁷⁰

Egyik oldalról tehát a büntetőjogi igény érvényesítéséhez szükséges érdeket meghaladó információszolgáltatás szükségeltetik, a másik oldalról viszont a nemzetbiztonsági szolgálatok vállalnak kötelezettséget arra, hogy a gyanúsított mentesüljön a büntetőjogi felelősségre vonás alól.

2) A tárgyalás mellőzése

Ahogy azt már előzőleg említettem, ez és a következő alfejezet két jogintézménye a leginkább hasonlatos az amerikai vádalkuval, de ezen belül is a tárgyalásról lemondás mutat a legtöbb egyezést vele. A tárgyalás mellőzése főképp abban különbözik a tengerentúli példától, hogy itt nincsen szolgáltatás és ellenszolgáltatás, ennek következtében alkudozás sem és nincsenek szembenálló felek. „Nálunk az alku azért felesleges, mert a törvény pontosan megmondja, mi az a legrosszabb, ami a tárgyalás mellőzése esetén a terhelttel történhet...”¹⁷¹ „Ebben az esetben azonban alkuról nem beszélhetünk, mivel a törvény pontosan rámutat arra, hogy milyen lehetőségek alkalmazhatóak a terhelttel szemben, másrészt nem elégszik meg a beismerő vallomás meglétével, hanem egyéb feltételeket is szab.”¹⁷²

Erdei Árpád számára „...érthetetlen, mi teszi lehetetlenné az önkéntes és aggálytalan tartalmú beismerés kiemelt jelentőségének legalább elvi elismerését... a beismerésnek a bizonyítékok királynőjeként való tisztelete lehet bizonyításelméleti tévedés, de az inkvizitórius bizonyítást nem önmagában ez, hanem a beismerés kikényszerítésének rendszerré emelése tette kegyetlenné.”¹⁷³

Az eljárás egyszerűsítése abban áll, hogy elsődlegesen nem kerül sor tárgyalásra, mert a bíróság pusztán az iratok alapján dönt és bizonyítást sem folytat le, így abszolút mértékben az opportunitás elve érvényesül.¹⁷⁴ Másodszor pedig azon időkorlát miatt, amely kimondja, hogy a tárgyalás mellőzése eljárás eredményeképp hozandó végzés-

---

170 Szilvágyi Attila: Vádalku jellegű jogintézmények a büntetőeljárásban, in: Büntetőjogi Tanulmányok, 2004, p. 102.

171 Erdei Árpád: Kodifikációs megfontolások a büntető eljárás elvei ürügyén, in: Magyar Jog, 1990.3., p. 221.

172 Szilvágyi Attila: Vádalku jellegű jogintézmények a büntetőeljárásban, in: Büntetőjogi Tanulmányok, 2004, p. 104-105.

173 Erdei Árpád: A trónfosztott királynő uralkodása avagy a bizonyításelmélet szent tehené, in: Magyar Jog, 1991.4., p. 211.

174 Farkas Ákos-Róth Erika: A büntetőeljárás, Complex Kiadó, Budapest, 2007, p. 424.

nek az ügynek a bíróságra érkezésétől számított harminc napon belül van helye (Be. 545. §). Ugyanakkor az eljárás gyorsítása ellen hat, hogy a tárgyalás mellőzésével hozott végzés ellen fellebbezésnek ugyan nincs helye, de a vádlott, a védő a végzés kézbesítésétől számított nyolc napon belül tárgyalás tartását kérheti (Be. 548. §).

A tárgyalás tartása ugyanakkor a jogállamiság erős bástyája is. E speciális jogorvoslati lehetőség tulajdonképpen a független és pártatlan bíróság nyilvános és kontradiktórius tárgyaláshoz való jog érvényesülését jelenti. E vonatkozásban a külön eljárás határozata egyfajta ajánlatnak is tekinthető, azt mutatja, hogy a bíróság a birtokában lévő iratok alapján mely szankciót látja a legmegfelelőbbnek.¹⁷⁵ Azon kritikák tehát, amelyek azt hangoztatják, hogy olyan alapelvi garanciák, mint a szóbeliség és nyilvánosság, az eljárás során átváltozik írásbeliségre és közvetettségre, mert a terhelt úgy kap büntetést, hogy még a bíróság közelében sem járt¹⁷⁶, nem teljesen helytállóak, hiszen az érintettek döntésétől függően tárgyalás tartása bármikor kérhető. A tárgyalás mellőzése abban az esetben alkalmazható, ha annak konjunktív törvényi feltételei adottak:

- az ügyész indítványozza az eljárást;
Az ügyési indítvány megtételét a bíróság is javasolhatja, azonban, ha az ügyész ezt követően sem tesz indítványt, a bíróságnak nincs lehetősége a tárgyalás mellőzésére, köteles azt az első fokú eljárásra vonatkozó szabályok szerint lefolytatni. Magánvádas eljárásban ezen kötelezettség már nem áll fenn, a bíróság saját elhatározásából dönthet a tárgyalás mellőzése mellett.
- a vádlott szabadlábon van;
- a törvény a szabadságvesztés végrehajtásának felfüggesztését, pénzbüntetés kiszabását, a próbára bocsátást, illetőleg a mellékbüntetés önálló büntetés-ként alkalmazását lehetővé teszi;
- a tényállás egyszerű;
- a vádlott a bűncselekmény elkövetését beismerte;
A vádlott beismerésének nem kell a bűnösség beismerésére is kiterjednie, elég, ha csak ún. ténybeli beismerést tesz.¹⁷⁷
- a büntetés célja tárgyalás nélkül is elérhető;
„Azt, hogy a büntetés célja tárgyalás nélkül is elérhető, alapvetően a vádlott egyénisége, az elkövetés körülményei, az indítók, illetve bűncselekmények elszaporodottsága határozza meg.”¹⁷⁸

175 Farkas Ákos-Róth Erika: A büntetőeljárás, Complex Kiadó, Budapest, 2007, p. 426.

176 Erdei Árpád: Kodifikációs megfontolások a büntető eljárás elvei ürügyén, in: Magyar Jog, 1990.3., p. 218.

177 Farkas Ákos-Róth Erika: A büntetőeljárás, Complex Kiadó, Budapest, 2007, p. 425.

178 Szilvágyi Attila: Vádalku jellegű jogintézmények a büntetőeljárásban, in: Büntetőjogi Tanulmányok, 2004, p. 104.

- a vádlott háromévi szabadságvesztésnél nem súlyosabban büntetendő bűncselekményt követett el.¹⁷⁹

Ezen ponttal kapcsolatban Balla Péter javaslatának lényege, hogy „a tárgyalás mellőzésének lehetőségét – ha valóban meg akarjuk fékezni a bíróságot agyonnyomó ügyáradatot – elvileg minden esetben meg kellene nyitni!”¹⁸⁰ Tény, hogy javaslata nagy hatalmat adna az ügyészség kezébe, de véleménye szerint a bírói ítélkezés a mai napig vádcentrikus. Az persze nem vitás, hogy megvalósulása esetén nagyságrendekkel jobban képzett közvádlokra lenne szükség.¹⁸¹

Ha az összes konjunktív feltétel teljesül és az érdekeltek nem élnek törvényadta lehetőségükkel, tehát nem kérik a tárgyalás megtartását, a tárgyalás mellőzése eljárás során hozott végzésnek az amerikai vádalku során tett beismeréssel azonos következményei vannak:¹⁸² a tárgyalás elmarad és a vádlottra a tárgyalás mellőzésével egy évet meghaladó szabadságvesztés nem róható ki.

3) Lemondás a tárgyalásról- a magyar vádalku

Ezen külön eljárást szabályozó Be. XXVI. Fejezetét az új hatályos 2009. évi LXXXIII. törvény nemrégiben jelentősen módosította, olyannyira, hogy a tárgyalásról lemondás eljárás ezentúl az ügyész és a terhelt írásbeli megállapodása útján jön létre, és az ügyész ezen megállapodásban nemcsak a büntetés, hanem az intézkedés mértékét és tartamát is rögzíti. De haladjunk inkább lépésről lépésre és kezdjük azzal, hogy tulajdonképpen mit is jelent ezen jogintézmény.

A tárgyalásról lemondás nem a bírósági eljárás egészéről, hanem csak a tárgyalásról való lemondást engedélyezi.¹⁸³ Ennek alapelvi háttere, hogy a terheltnek tárgyaláshoz való joga van, amiről akár le is mondhat. A terhelt két lehetőség közül választhat: több garanciát biztosító, de hosszadalmasabb tárgyalással él vagy erről lemond és ezzel hozzájárul a fellebbezési jog nagymértékű korlátozásához is. A terheltnek ezen eljárás azért előnyöket is jócskán kínál, mivel az ügyész által indítványozott kiszabható büntetés felső határa jelentősen alatta marad az [1978. évi IV. törvényben](#) (a továbbiakban Btk.) meghatározott büntetési tétel felső határának.¹⁸⁴

Ugyanakkor ezen jogintézmény törvényileg pontosan szabályozott alkudozási folyamatot ír elő, kritikusok szerint kissé túlzottan is szabályozott, kevés mozgásteret biztosít a felek számára. Például a bűnösség egyszeri beismerése nem elegendő, azt a bíróság előtt is meg kell ismételni vagy az ügyész az enyhébb fokú büntetés indítvá-

179 Be. 544. §

180 Balla Péter: Vádalku helyett büntetőparancs, in: Magyar Jog, 1992.11., p. 670.

181 Balla Péter: Vádalku helyett büntetőparancs, in: Magyar Jog, 1992.11., p. 670.

182 Déry Kinga: A „vádalku”, vagy amit annak neveznek, in: Collega, 1998.5., p. 11.

183 Négysesy László: Lemondás a tárgyalásról, in: Belügyi Szemle, 2000.10., p. 101.

184 SzilvÁgyi Attila: Vádalku jellegű jogintézmények a büntetőeljárásban, in: Büntetőjogi Tanulmányok, 2004, p. 109.

nyozása során sem kap szabad kezet, azt is a Btk. fedi le (Btk. 85/A.§, 87/C. §)¹⁸⁵

Az eljárás törvényi feltételei:

- az elkövetett bűncselekmény büntetési tétele 8 évi szabadságvesztésnél nem lehet súlyosabb;
- az elkövetett bűncselekmény halált nem okozott;
- a terhelt bűncselekményt nem bünszervezetben követte el;
- a terhelt a nyomozás során a bűnösségére is kiterjedő beismerő vallomást tesz;
- a terhelt a tárgyaláshoz való jogáról lemond;
- az ügyész és a terhelt írásban megállapodik a vádról, amely tartalmazza:
  - a terhelt által beismert bűncselekmény leírását,
  - a Btk. szerinti minősítését,
  - az ügyész és a terhelt nyilatkozatát arra vonatkozóan, hogy milyen nemű, mértékű, tartamú büntetést, illetőleg intézkedést vesz tudomásul;
- a megállapodás tartalmával a bíróság egyetért;
- az ügyész a bíróságnak az ügy nyilvános ülésén történő elintézésére indítványt tesz (Be. 534.§ [4], 535.§ [1]).

Az ügyész kétféle módon juthat arra az elhatározásra, hogy indítványozza a bíróságnál a tárgyalásról való lemondást. Mindkét eset az eljárás konszenzuális jellegét erősíti abban az értelemben, hogy alkalmazásához szükség van a vád és a védelem ebbéli egyetértésére.¹⁸⁶ Az egyik, ha a terhelt a nyomozás során tett bűnösségre is kiterjedő beismerő vallomását követően kezdeményezi az eljárás lefolytatását. Az ügyész az iratok hozzá érkezésétől számított 30 napon belül dönt arról, hogy a kezdeményezést elfogadja-e vagy sem. Ha pozitívan dönt, az ügyész és a terhelt a fent már ismertetett elemeket tartalmazó, az amerikai modellhez kísértetiesen hasonló írásbeli megállapodást köt a vádról. A megállapodásban a feleknek a büntetés, illetve az intézkedés mértékének, tartamának alsó és felső határát rögzítenie kell. A terhelti kezdeményezést elfogadó határozat meghozatalától számított 30 napon belül az ügyész a megállapodásban foglaltakkal megegyező tartalommal vádat emel (Be. 538. § [1], [5]. Az ügyész az indítványokkal kiegészített vádiratot, a nyomozás iratait, a felek közötti megállapodást és az ennek alapjául szolgáló jegyzőkönyvet is benyújtja a bíróságnak (Be. 538. § [11]).

A másik lehetőség a tárgyalásról lemondás eljárás lefolytatására, ha a terhelt a nyomozás során ugyan nem tett beismerő vallomást, de a nyomozás befejezése után, de legkésőbb a vádirat kézbesítésétől számított 15 napon belül az ügyésznél kezde-

185 Déry Kinga: A „vádalku”, vagy amit annak neveznek, in: *Collega*, 1998.5., p. 12.

186 Király Tibor: *Büntetőeljárás jog*, Osiris Kiadó, Budapest, 2001, p. 544.

ményezi, hogy az ügyész a külön eljárás lefolytatását indítványozza. Ha az ügyész a kezdeményezéssel egyetért, a terheltet meghallgatja és közli, hogy milyen nemű, mértékű, tartamú büntetésről, illetve intézkedésről hajlandó tudomást venni. Az ezt követő eljárás megegyezik a fent ismertetettekkel.

A megállapodásban foglalt nyilatkozatok mindkét felet kötik, kivéve, ha:

- a megállapodás bármilyen okból kifolyólag végül nem jött létre;
Ebben az esetben a terhelt kezdeményezéséről az ügyész a bíróságot nem tájékoztathatja és az ezzel kapcsolatban keletkezett iratokat sem nyújthatja át a bíróságnak (Be. 540. § [4], 539. § [1]). Ennek az az oka, hogy „az ügyet később tárgyaló bíróságot a vádlott által, a tárgyalásról lemondás indítványozásának reményében tett beismerő vallomás ne befolyásolja.”¹⁸⁷
- a bíróság a megállapodás tartalmával nem ért egyet;
- a bíróság az ügyet tárgyalásra utalja;
- az ügyész úgy látja, hogy a vádlott súlyosabb, vagy más bűncselekményben is bűnös, és ezért az ügyet tárgyalásra utalja (Be. 539. § [2], [3]).

A bíróság a tárgyalásról lemondás esetében egyesbíróként jár el. A bizonyítás rendkívül szűk körben, egy irányban, a bűnösség megállapítása érdekében folyik. A tárgyalásról lemondás lényege így ekképp összegezhető: lemondás arról, hogy a bíróságon bizonyítás folyjék.¹⁸⁸

Akárcsak a tengerentúli kollégáinknak, itthon is szinte ugyanolyan eljárási szabályokat kell betartaniuk mind a bíróknak, mind az ügyészeknek. Tájékoztatási kötelezettségüknek eleget téve, a terheltet informálniuk kell az eljárás következményeiről, arról, hogy a megállapodás a bíróságra nézve nem kötelező erejű, és hogy a bűnösség megállapítása ellen nincs helye fellebbezésnek (Be. 542. § [2], 538. § [7]).

Másodsorban a magyar bíróságoknak is meg kell vizsgálniuk, hogy minden törvényi feltétel adott-e a rövidített eljárás lefolytatására. Ha törvényi akadályok merülnek fel, a bíróság az ügyet tárgyalásra utalja, amely döntés ellen nincs fellebbezésnek helye. Az akadályok a következők:

- ha a vádlott a vallomástételt megtagadja;
- ha a vádlott a bűnösségét nem ismeri el;
- ha a vádlott a tárgyalásról nem mond le;
- ha a bíróság az eljárás iratai vagy a felekhez és a védőhöz intézett kérdésekre adott válaszok alapján akadályát látja az eljárás lefolytatásának;
- ha a bíróság megítélése szerint a vádlott beszámítási képessége,
- beismerésének önkéntessége,
- vagy hitelt érdemlősége iránt ésszerű kételyek mutatkoznak;

187 Farkas Ákos-Róth Erika: A büntetőeljárás, Complex Kiadó, Budapest, 2007, p. 420.

188 Király Tibor: Büntetőeljárás jog, Osiris, Budapest, 2000, p. 545.

Akárcsak az amerikai vádalku esetében a magyar bíróságnak is kötelessége a vádlott tárgyalásról lemondásának elismeréséhez megvizsgálnia, hogy az érintett szabadon, kényszerből mentesen döntött efelől.

- ha a vádlott vallomása a nyomozás során, valamint az ügyész előtt tett vallomásától jelentősen eltér;
- vagy a vádtól eltérő minősítés látszik megállapíthatónak (Be. 542. § [5], 542/A. § [1], [2], [6]).

Ha ezen törvényi feltételek teljesülnek és a bíróság a megállapodás tartalmával egyetért, nyilvános ülésen hozott ítélettel megállapíthatja a vádirattal egyező tényállás, valamint minősítés miatt a vádlott bűnösségét, és ennek következtében büntetést vagy intézkedést alkalmazhat. A bíróságnak arra is lehetősége van, hogy a vádiratban indítványozott büntetést illetve intézkedést szabja ki, amelynek tartamát, illetve mértékét illetően a vádiratban javasolt keretek között maradva határozza meg. Ha a bíróság a vádirattal és az indítványozott tételekkel teljesen egyetért, akkor az ügyet az ügy iratainak a bírósághoz érkezését követő 60 napon belül nyilvános ülésre tűzi ki (Be. 541. § [1]).

A tárgyalásról lemondás fejezetben külön címként szerepel a tárgyalásról lemondás együttműködő terhelt esetében az 536. § szakasz alatt. E szabállyal a törvény azt kívánja elérni, hogy a bünszervezetben elkövetett súlyos bűncselekmény terheltje érdekeltté váljon a bűnüldöző hatóságokkal történő együttműködésben, azáltal, hogy ő is részesülhet az intézmény nyújtotta előnyökben és ezzel enyhébb fokú büntetés alá esik. A kedvezményben részesülés feltétele, hogy a terhelt az ügy felderítésében az ügyésszel és a nyomozó hatóságokkal szorosan együttműködve jelentős szerepet vállaljon. A súlyos bűncselekmény alatt itt a jogszabály nyolc évi szabadságvesztésnél súlyosabban büntetendő bűncselekményeket is érti. Az ilyen személy esetében a bünszervezetre vonatkozó szigorúbb szabályok nem alkalmazhatóak. Kedvezőbb elbírálási lehetőséget kínál a törvény, ami abban áll, hogy a bünszervezetben történő elkövetési magatartásoknál a Btk. szigorúbb rendelkezései nem érvényesülnek, csakis annak általános rendelkezései irányadók.¹⁸⁹

A jogintézmény gyakorlati működését tekintve az új szabályozás a régivel szemben számos hiányosságot pótol. A korábbi törvény nem rendelkezett a terhelt és az ügyész között megkötendő megállapodásról, annak működését így semmi sem biztosította. A megállapodás tartalmának pontos lefedése és felekre nézve kötelező ereje nemcsak a terhelt számára jelent garanciát, hanem a vádló számára is egyértelműen rögzíti, hogy az eljárás alkalmazásáért mit jogosult követelni. Azzal, hogy az ügyész jogosult intézkedést vagy a büntetés nemét, mértékét, tartamát indítványozni a bíróságok számára, még ha az nem is köti őket, hatalmas előrelépést jelent a terheltek bűnösségi beisme-

résének ösztönzésére nézve, hiszen egy már írásban lefektetett enyhébb büntetési tétel sokkalta kecsgetetőbb rájuk nézve.

a) Az amerikai modell és a magyar típusú vádalku összehasonlítása

Az amerikai és a magyar típusú vádalku az alábbi pontokban tér el lényegesen:

- A magyar szabályozásban előrelépést jelent a büntetés mértékéről, tartamáról folyó alkudozás, de a törvény vádpontok alóli felmentést nem engedélyez, minimumként intézkedés kiszabását írja elő.
- A tengerentúlon lehetséges, hogy a büntetés neme, mértéke mellett egyéb kedvezmények is az alku tárgyát képezzék.
- A tárgyalásról lemondás eljárásban a bíró az egyezség kialakításába semmi képp sincs bevonva, és a bíróság előtt sem folyhat már alkudozás.
- Az amerikai vádalkut a védő vagy az ügyész kezdeményezi, itthon ezt csak a terhelt teheti meg.¹⁹⁰
- Szemben a relatíve határozatlan amerikai büntetőjog szankciórendszerrel, a magyar relatíve határozott, ezért az alkukötés során viszonylag szűk határokon belül mozognak a résztvevők.
- A magyar büntetőeljárásban az ügyési vádhoz kötöttség korlátozottan érvényesül, a törvény felsorol bizonyos kivételeket, amikor a megállapodás már nem köti a feleket.
- A beismerés csak akkor értékelhető a magyar szabályozásban, ha a bűncselekmény részletes ténybeli feltárását mozdítja elő. „A bizonyításra vonatkozó szabályok ennek más bizonyítékokkal való megerősítését, alátámasztását is megkívánják. Ha ez hiányzik, a bíróság még a ténybeli feltáró vallomást sem köteles elfogadni és a büntetőjogi felelősséget megállapítani.”¹⁹¹
- A bíróság bár egyik esetben sincs kötve a felek konkrét megállapodásához, de a tengerentúlon a bíróság nem hozhat a büntetés neme és mértéke tekintetében attól alapjaiban, minőségileg eltérő határozatot, míg Magyarországon, ha a bíróság a megállapodás tartalmával nem ért egyet vagy a vádtól eltérő minősítés látszik megállapíthatónak, abban az esetben az ügyet tárgyalásra utalhatja.
- A magyar jogintézmény igénybevétele időben behatárolt, legkésőbb a vádirat kézbesítését követő 15 napon belül kezdeményezhet. Amerikában viszont akár még a bíró is lehet a kezdeményező.¹⁹²
- A magyar bíróságok a régi szabályozást tekintve elvétve folytattak le ilyen jel-

190 Fakó Edit: Vádalku a kontinentális jogrendszerben, in: Sectio Juridica et Politica, Miskolc University Press, 2002, p. 260.

191 Farkas Ákos-Róth Erika: A büntetőeljárás, Complex Kiadó, Budapest, 2007, p. 419.

192 Tarr Ágnes: A vádalku szabályozásának egyes kérdései, in: Tanulmányok Dr. Kovács Andor Professor születésének 120. évfordulójára, Debrecen, 2004, p. 167.

legű eljárást, míg az USA-ban a tárgyalás megtartása megy ritkaságszámba.

Hasonlóságok:

- Mindkét eljárás célja a bíróságok túlterheltségének csökkentése.
- Alapfeltétel a terhelt bűnösségének beismerése és tárgyaláshoz való jogról történő lemondás.
- A beismerést a bíróság előtt meg kell ismételni.
- A bíróság nem köteles elfogadni az indítványt a rövidített eljárás lefolytatására.
- A bírónak és az ügyésznek tájékoztatási kötelezettsége van.
- A bíróságnak ellenőrizni kell a beismerés önkéntességét és a terhelt beszámítási képességét.
- A bíróság előtt már nem folyik érdemi bizonyítás.
- Az eljáráson az ügyész és a védő részvétele kötelező.¹⁹³
- Immáron a magyar vádalku is tartalmazza a büntetés neméről, mértékéről folyó egyezkedést.
- A megállapodást írásban fektetik le a felek.
- A büntetés nemére, mértékére, tartamára vonatkozó ügyész indítvány meghonosította a magyar szabályozásban a vádalku mellett az ítéletalku fogalmát.

b) A fenti két intézmény közötti hasonlóságok, különbségek

Hasonlóságok:

- A terhelt beleegyezésére van szükség, abban viszont már eltérések mutatkoznak, hogy a terhelt hozzájárulása milyen mértékű és az eljárás mely szakaszában szükséges.
- Ügyész indítvány nélkül nem kerülhet sor az eljárásokra (kiv. magánvád).
- Az eljárások csak bizonyos feltételek teljesülése esetén alkalmazhatók.
- Korlátozott a bíróság büntetékiszabási jogköre.
- A bíróság főként az iratok alapján dönt.
- Mindkét esetben érvényesül időkorlát a külön eljárás lehetőségével való élésre.

Különbségek:

- „A két eljárási forma közötti különbség alapvetően abban áll, hogy amíg a tárgyalás mellőzéses eljárás során a bíróság pusztán az ügyészi indítvány és az egyéb törvényi előfeltételek alapján hozza meg a végzését, és a terhelt csak e végzés kézbesítését követően szerez tudomást az egyszerűbb eljárási forma al-

---

¹⁹³ Tarr Ágnes: A vádalku szabályozásának egyes kérdései, in: Tanulmányok Dr. Kováts Andor Professzor születésének 120. évfordulójára, Debrecen, 2004, p. 167.

kalmazásáról, addig a tárgyalásról lemondás alapján folytatott eljárás alapvető feltétele, hogy azt a terhelt kezdeményezze.”¹⁹⁴

- A tárgyalás mellőzése eljárás esetében az ügyész egyben a kezdeményező és az indítványozó is.
- „A jogorvoslatok terén is eltéréssel találkozhatunk. A tárgyalás mellőzése esetében tárgyalás tartását lehet kérni, ezt követően az eljárásra a tárgyalás általános szabályai irányadóak. A tárgyalásról lemondás esetében viszont a beismerő vallomáson és az iratokon alapuló, a bűnösséget megállapító, „...a váddal egyező tényállás, minősítés, valamint a vádirat keretei között meghatározott büntetés, illetőleg intézkedés neme, mértéke, tartama miatt nincs helye fellebbezésnek.” (Be. 542/C. § [1])

VI. Záró gondolatok

A dolgozatom fő célja, mint ahogy azt már a bevezető részben említettem, az amerikai vádalku részletes bemutatása és a magyar intézményekkel való összehasonlítása. Megállapítható, hogy a köznyelvben vádalkuként több hazai intézmény is ismert, nevezetesen a nyomozati alku, a tárgyalás mellőzése és a tárgyalásról lemondás eljárás. Ezek közül az utóbbi áll a legközelebb az amerikai példához, de egyik sem feleltethető meg teljes mértékben neki, mert az USA és Magyarország jogrendszerének eltérő eljárási és anyagi jogi intézményei a vádalku közvetlen alkalmazását nem teszik lehetővé.

Láthattuk, hogy a vádalkuhoz hasonlatos megoldások létrehozásának okai minden államban egyezést mutatnak, így mind az USA-ban, mind Kanadában, Ausztráliában és az európai országokban, köztük Magyarországon is, a cél a bíróságok tehermentesítése az eljárások egyszerűsítése, gyorsítása által.

Annak a kérdésnek a megválaszolásából, hogy a magyar vádalkuhoz hasonló szabályozások mennyire életképesek, tehát mennyire veszik le a terhet a bíróság válláról, közvetlenül következik egy másik nem egyértelműen eldönthető kérdés megfejtése is, hogy érdemes-e a magyar jogrendszert még nyitottabbá tenni az alku nagyobb térnyerése számára? Kijelenthető, hogy a fent megnevezett minden egyes magyar vádalku-megoldás életbe léptetésére kétségkívül óriási szükség volt. Mivel a mai napig megfigyelhető tarthatatlan helyzet és a nemzetközi példák okán a folyamatos változás szinte kötelezően elvárt reakciónak tekintendő, ezért a már meglévő magyar szabályozásokat is ismét le kéne egy kicsit 'porolni'. Balla Péter a sort rögtön a tárgyalás

---

194 Szilvágyi Attila: Vádalku jellegű jogintézmények a büntetőeljárásban, in: Büntetőjogi Tanulmányok, 2004, p. 112.

mellőzése eljárás alkalmazási körének kitágításával kezdené¹⁹⁵, mert a bíróságokon lévő ügyek számához viszonyítva elenyésző e külön eljárás előfordulási aránya.

A tárgyalásról lemondás eljárás eddigi szabályozása nem magára a vádra vonatkozott, hanem csak az eljárási forma alkalmazására terjedt ki. Azonban a jelenlegi 2009. évi LXXXIII. törvény általi korszerűsítésével úgy vélem, hogy ez a megújult jogintézmény sokkalta hatékonyabban lesz képes a bírósági aktahegyek megszüntetésére, mint az eddigi összes eljárást könnyítő intézmény együttvéve. Sajnos itt még csak jóslatokba bocsátkozhatok, hiszen olyannyira friss a módosítás, hogy még egyetlen egy precedenst sem említhetek ezen a téren. Mindez persze nem jelenti azt, hogy további fejlesztésekre ne lenne majd szükség, de az mindenképpen értékelendő, hogy a tárgyalásról lemondás eddigi elhanyagolt állapotát ilyen jelentős mértékben sikerült renoválni.

A 2009. évi LXXXIII. törvény néhány nagyon fontos újszerűséget vezetett be a külön eljárás szabályozásába. A legfőbb talán az, hogy az ügyész és a terhelt közti megállapodás folyamatának, tartalmának, formai követelményének jogszabályi szintű szabályozásával számos elméleti következtetlenségnek, joghézagnak sikerült gátat szabni. A megállapodás írásbelisége mindkét fél számára törvényi garanciákat eredményez a vállalt kötelezettségek betartását illetően. Azzal pedig, hogy az ügyész a büntetés neméről, mértékéről, tartamáról kompetenssé vált egyezséget kötni, Magyarországon is megteremtődött a vádló és a vádlott közötti tényleges alkudozási folyamat. Némí aggodalomra ad okot, hogy a jogszabályhely úgy fogalmaz, hogy az ügyész a terhelttel közli, hogy milyen nemű, mértékű, tartamú intézkedést vagy büntetést vesz tudomásul a megállapodás során. Remélhetőleg az ügyész részéről ez a kitétel nem valamilyen egyoldalúságot rejt magában, hanem csupán arról van szó, hogy az ügyész számára ez egy minimum tárgyalási kiindulási pontot jelent a további egyezséget illetően, amelyből nem enged, de e fölött minden további nélkül hajlandóságot mutat a kompromisszum létrehozása irányában.

Az ügyész a tárgyalásról lemondás eljárás során nyújtott tevékenységével hatványozottan elősegíti a bíróság munkáját, egyfajta előszűrést végez a büntetőeljárás rendszerben. Azon esetlegesen felmerülő kétellyel szemben, miszerint az ügyészi pozíció jelentőségének ilyen fokú erősödésével ügyészi visszaélésekre kerülhet sor, teljesen optimista vagyok. Úgy gondolom, hogy az ügyészség mérlegelési képessége, mértéktartása és szakképzettsége ellenáll minden ilyen nemű támadásnak; a visszaélésektől való félelem nem képezheti akadályát a jogrendszerünk modernizálásának.

Az ügyészi hatalom növekedése ellenére még mindig jelentős döntési jogkör összpontosul a bíróságok kezében, hiszen az ügyészi vádhoz, ill. indítványhoz nincsenek kötve. A bíróság tehát megmaradt a hierarchia csúcsán és jogosult a felek megállapo-

---

195 Balla Péter: Vádalku helyett büntetőparancs, in: Magyar Jog, 1992.11., p. 670.

dását ily módon felülírni. A kérdés már csak az, hogy ez mennyire fogja megakasztani az igazságszolgáltatási teher enyhítését célzó külön eljárás 'kerekét'. Ugyanakkor a jelentős bírói jogkör akként is felfogható, hogy a magyar szabályozás megtalálta az arany középutat azzal, hogy egyensúlyt teremt a legalitás és az opportunitás között. Az opportunitás mellett szól, hogy az ügyész előszűrési tevékenységének köszönhetően az ügyek valószínűleg hamarabb pöröghetnek ki, ugyanakkor a legalitás elve továbbra is dominál, mert a bíróság maradt a jogalkalmazás legfőbb ellenőre.

Úgy vélem, hogy az 'Aurea mediocritas' megőrzése érdekében, a következetes, ésszerű, kompromisszumokra és praktikusságra törekvő fejlesztés továbbra is elengedhetetlen marad. Elképzelhetőnek tartok olyan módosítást, amely a tárgyalásról lemondást majd a 8 évnél súlyosabb szabadságvesztéssel is büntetendő bűncselekmények esetén is alkalmazhatóvá teszi, továbbá lehetőség húzódhat meg abban is, ha a bíró a felekkel az ügyben informális megbeszéléseket folytathat, és ezáltal bármilyen formában részesévé, kötelezettjévé válhat a felek megállapodásának. Kelemen Ágnes még azt sem tartja kizártnak, hogy "...a vádlottnak joga legyen...a bíróságok hatáskörének az átalakítására, és hogy a vádlott választásán múljék az, hogy az ügyében melyik bíróság és milyen bizonyítás keretében jár el"¹⁹⁶

Véleményem szerint a jogalkotásunk idővel még több ötletet, rész megoldást beépíthetne a jogrendszerbe, hiszen még sok kiaknázatlan eljárást könnyítő lehetőség hever parlagon, mint ahogy néhány példát említettem az előzőekben. Mindez persze nem jelentené a tengerentúli rendszer egy az egyben történő átültetését, ez mind elméletileg, mind gyakorlatilag teljesen ki van zárva, hiszen a magyar szabályozás erősen a legalitás talaján áll és a bírói eljárás domináns szerepe miatt is túlzásnak lenne értékelhető egy ilyen lépés megtétele. „Hagyományainkra, a bűnözés jelenlegi összehasonlíthatatlanul kedvezőbb alakulására figyelemmel, és a vádalku rendszerében rejlő hibaforrásokra is tekintettel az átültetése indokolatlannak látszik.”¹⁹⁷

Kétségtelen tehát, hogy a magyar jog és az amerikai jog nincsenek kölcsönös viszonyban egymással és többek között emiatt sem lehetséges az alku száz százalékos átvétele, mégis úgy gondolom, hogy a jövőben is érdemes lenne nyomon követni az amerikai szabályozást, tanulsággal és példával szolgálhatna a magyar opportunitás további fejlesztésére. Így azon fenti kérdésekre, hogy érdemes-e jogrendszerünket még nyitottabbá tenni, a válasz egy határozott igen.

196 Kelemen Ágnes: A vádalku illetve megegyezés az Amerikai Egyesült Államok igazságszolgáltatásában, in: Magyar Jog, 1990.10., p. 865.

197 Kelemen Ágnes: A vádalku illetve megegyezés az Amerikai Egyesült Államok igazságszolgáltatásában, in: Magyar Jog, 1990.10., p.865.

Felhasznált irodalom

- Jancsó Gábor: Az angol közvádhatóság és a büntetőeljárás konfliktusai. In: *Studia iuvenum*, 1. kötet, 2001
- Fenyvesi Csaba-Herke Csongor-Tremmel Flórián: Új magyar büntetőeljárás, Budapest-Pécs, 2004
- Tarr Ágnes: A vádalku szabályozásának egyes kérdései. In: *Tanulmányok Dr. Kovács Andor Professzor születésének 120. évfordulójára*, Debrecen, 2004
- Bócz Endre: Az ún. vádalkuról, *Belügyi Szemle*, 1995.10.
- Farkas Ákos-Róth Erika: A büntetőeljárás, Complex Kiadó, Budapest, 2007
- Király Tibor: Büntetőeljárás, Osiris Kiadó, Budapest, 2000
- Farkas Ákos: A falra akasztott nádpálca avagy a büntető igazságszolgáltatás hatékonyságának korlátai, Osiris Kiadó, 2002
- Bárd Károly: A büntető hatalom megosztásának buktatói, *Közgazdasági és Jogi Könyvkiadó*, Budapest, 1987
- Herke Csongor: Megállapodások a büntetőperben, Pécs, 2008
- Szilvági Attila: Vádalku jellegű jogintézmények a büntetőeljárásban, in: *Büntetőjogi Tanulmányok*, 2004
- Fakó Edit: Vádalku a kontinentális jogrendszerben, in: *Sectio Juridica et Politica*, University Press, Miskolc, 2002
- Balla Péter: Vádalku helyett büntetőparancs, in: *Magyar Jog*, 1992.11.
- Király Tibor: Büntetőeljárás, Osiris Kiadó, Budapest, 2001
- Négyesy László: Lemondás a tárgyalásról, in: *Belügyi Szemle*, 2000.10.
- Erdei Árpád: A trónfosztott királynő uralkodása avagy a bizonyításmélet szent tehene, in: *Magyar Jog*, 1991.4.
- Déry Kinga: A „vádalku”, vagy amit annak neveznek, in: *Collega*, 1998.5.
- Erdei Árpád: Kodifikációs megfontolások a büntető eljárás elvei ürügyén, in: *Magyar Jog*, 1990.3.
- Kelemen Ágnes: A vádalku illetve megegyezés az Amerikai Egyesült Államok igazságszolgáltatásában, in: *Magyar Jog*, 1990.10.
- Révész Judit: A vádalku alkalmazásának tapasztalatai az Amerikai Egyesült Államokban, in: *Jogtudományi Közlöny*, 1999.6.
- Dr. Nagy Anita: A vádalkuról, in: *Ügyészek Lapja*, 2008.5.
- Dr. Pusztai László: Az új olasz büntetőeljárás törvény a hazai kodifikáció nézőpontjából, in: *Magyar Jog*, 1991.4.
- Grmela Zoltán: Vádalku- az amerikai modell, in: *Magyar Jog*, 1993.6. Király Tibor: A legalitás a büntetőeljárásban, in: *Jogtudományi Közlöny*, 1986.5.
- Bárd Károly: A büntető eljárási törvény tervezete az európai jogfejlődésben, in: *Jogtudományi Közlöny*, 1998.4.

- Bárd Károly: A törvény és az ő alkalmazói, in: Fundamentum, 1997.2. Badó Attila: A társadalom lelkiismerete vagy a lelkiismeretlenek társasága? Kritikai tanulmány az esküdtszékről, in: Magyar Jog, 1993.11.
- Prof. Dr. Herrmann, Joachim: A büntetőeljárás reformja Kelet- és Nyugat-Európában, in: Magyar Jog, 1993.5.
- Dr. Farkas Ákos: Konszenzuális elemek a büntetőeljárásban, in: Magyar Jog, 1992.8. Samu Mihály: Jogpolitika, Rejtjel Kiadó, Budapest, 2000.
- Dr. Kertész Imre: Ügyészbíráskodás?, in: Magyar Jog, 1996.1. A büntetőeljárásról szóló 1998. évi XIX. törvény A rendőrségről szóló 1994. évi XXXIV. törvény A nemzetbiztonsági szolgálatokról szóló 1995. évi CXXV. törvény A Büntető Törvénykönyvről szóló 1978. évi IV. törvény

A PÉNZINTÉZETEK SÉRELMÉRE ELKÖVETETT CSALÁSOK ÚJ TÍPUSÚ ELKÖVETÉSI MAGATARTÁSAI

Szalainé Joánovits Krisztina¹

*„Cseled csalétke a való csukáját
Mefogja, s így az ildom és az ész,
Mintegy csavarral, rézsút eszközökkel
És görbe úton lel ki egyenest...”
(Shakespeare : Hamlet,
Arany János fordításában)*

„A pénzintézetek – bankok – a gazdasági átalakulással együttjáró folyamatok részeként létrejött olyan szegmensét képezik a kriminalisztikának, mely sem a viktimológia, sem a prevenció sem pedig a bűnügyi felderítő tevékenység szempontjából nem elhanyagolható. Az intellektuális bűnözők mindenkor potenciális célpontot látnak a pénzintézetekben, tekintettel arra, hogy az ott elérhető, megszerezhető tőke nagysága rendszerint egyenes arányban áll a banki szolgáltatások körével, ezáltal a támadási terület nagyságával” – írta Balázs Gábor jó pár évvel ezelőtt.²

A pénzintézetek fogalmát – bár nem teljesen lefedve azt – napjainkra felváltotta a hitelintézetek és pénzügyi vállalkozások fogalma, az általam vizsgált sértetti kör – elsősorban bankok, lízingcégek – a pénzügyi szolgáltatást nyújtó pénzügyi intézmények, azaz hitelintézetek és pénzügyi vállalkozások körébe tartoznak.

Hatályos büntetőjogunk legnyilvánvalóbban a Btk. 318. §-ában körvonalazott csalás és a Btk. 297/A. §-ában megfogalmazott hitelezési csalás tényállásában rögzített magatartás pönalizálásával védi a hitelintézetek és pénzügyi vállalkozások – ezen keresztül társadalmunk széles körének és azok tagjai szerveződéseinek – vagyonát. Ezen túlmenően természetesen a Btk. XVII. fejezetében a gazdasági bűncselekmények, XVIII. Fejezetben pedig a vagyon elleni bűncselekmények is e védelmet erősítik.

Az elmúlt években Győr-Moson-Sopron megyében több olyan cselekménysorozatban hozott – nagyobb részükben már a másodfokú eljárást is megjárta – döntést a bíróság, melyek elkövetői nem tekinthetőek a klasszikus értelemben vett intellektuális bűnözőnek, ők nem is fondorlatos elkövetési módjuk miatt híresültek el a bűnügyekkel foglalkozó hatóságok előtt, hanem az általuk szervezett, „felbujtott” nagy számú

1 Szalainé dr. Joánovits Krisztina bíró, Győr-Moson-Sopron Megyei Bíróság

2 Balázs Gábor: Pénzintézetek sérelmére elkövetett csalások, Belügyi Szemle Különszáma 1995, p. 124.

elkövető, az általuk összességében okozott milliós nagyságrendű kár az, amely miatt figyelmet érdemelnek.

Strómanok és azok szervezői által elkövetett cselekménysorozatok, áruvásárlási, gépjármű-finanszírozási csalások és forint- illetve devizahitel felvételéhez fűződő csalássorozatok tényadatairól, tapasztalatairól és egyes jogi kérdéseiről szeretnék egy-két gondolatot megosztani soraim olvasóival. Teszem ezt azért, mert ezen ügyek nem keltik fel sem a média, sem a jogalkotók figyelmét, nem szerepelnek önállóan a bűnügyi statisztikában, az a körülmény azonban, hogy megyénkben több elkövetői kör is ezen cselekményekre szakosodott, felveti annak gyanúját, hogy hasonló módszerrel országos szinten akár több milliárd forint bűncselekménnyel okozott kár fűzhető az ilyen vagy hasonló jellegű cselekményekhez.

Mielőtt a konkrét ügyek ismertetésére és néhány kérdés vizsgálatára térnék, elengedhetetlennek tartok egy kis jogtörténeti kipillantást a csalás értékelésével kapcsolatban, valamint a csalás büntető anyagi jogi kérdéseinek áttekintését.

Egy kis jogtörténet:

„A csalás, mint jogellenes vagyonszerzésre irányuló fondorlatos cselekmény csak a legutolsó időben fészkelte be magát a társadalomba” – írta dr. Angyal Pál a csalásról szóló kézikönyvében, 1939-ben. „Abban a korban, amikor az egész vonalon az erőszak uralkodott, a büntetett is fizikai erővel dolgozott, az ész és a találékonyság csak attól az időtől fogva kezdett a bűncselekmények elkövetése körül szerepet játszani, amikor az egyéni és szociális élet fejlődésének is az értelmi működés szabott irányt. S minthogy az értelem kultúrája csak a XIX. században alakult ki, a fondorlos kriminalitás s ennek legtipikusabb kifejezője, a csalás sem fordult elő oly sűrűn, hogy büntetés alá vonására szükség lett volna.”³ Míg *Hammurabi* törvénykönyvében csak a szarvasmarha billog változtatása és pénzért eladása, *Manu* törvényei között a szerencsejáték, a hamis játék volt e körbe vonható cselekmény, a *görög és egyiptomi jogban* már sajátos műszó (perigrafé) alatt szerepel a csalás és különleges tényállásként került megfogalmazásra a forgalmi ügyleteknél másnak félrevezetése.

A *római jog* először csak magánjogi kereset útján nyújtott védelmet a sértettnek, később a császári korban kialakult a fogalma, majd a későbbi jogfejlődés során az idetartozó cselekményeknek két ismérvét kívánták meg: a károkozást és a ravaszsgot. A *germán népjogok* mint különálló cselekményt ritkán említik a csalást, az *egyházi büntetőjog* szintén nem ismeri még a csalásnak önállósult fogalmát. A *Carolina* hallgatással mellőzi e deliktumot, majd a XVIII. század második felében kezdik felismerni a csalás fogalmának gyakorlati jelentőségét de annak sem ismerve, sem körülhatárolása nem nyer még egységes alapot. A csalásnak kiemelése s a többi vagyon

---

3 Dr. Angyal Pál: A magyar büntetőjog kézikönyve – A csalás (Budapest, 1939) p. 5.

elleni deliktumból való elkülönítése és a fogalomnak szabatosítása a XIX. század irodalmának érdeme.

Hazai jogunkban is csak igen későn alakult a csalás önálló bűncselekménnyé, egyes cselekmények azonban régtől fogva büntetés alá estek. Az álarc vagy névbitorlás (1732. évi XLVI. t.c. 2. §) a vértagadás (1732. évi XLVI. t.c. 4. §), az uzsora, a szerencsejáték, a hamis mérlegek használata s a mértékekkel való visszaélés, az állévkötés, a váltók hamisítása (1844. évi VI. t.c.28. §) és a bűnös bukás, szóval a legutolsó időkig a csalás körébe vonatott mind az a cselekmény, melynek következtében mások - a ravaszul előidézett vagy felhasznált tévedés által - vagyonukban vagy egyéb jogaikban megrövidítettek.⁴ *Az 1843. évi javaslat* már elkülöníti a csalást és a hamisítást. Előbbinek a fogalmát a 373. § alatt a következők szerint adja meg: Aki olyan célzattal, hogy mást valakinek cselekvésére vagy elhanyagolására álnokul reá vegyen, s ezáltal valakinek kárával magának vagy másoknak jogtalanul hasznot hajtson, valamely dolognak tettelegi valóságát tudva és szándékosan vagy elferdíti vagy akkor midőn azt felfedezni jogszerűleg köteles lett volna, eltitkolja, ha ezáltal valakinek csakugyan kárt okozott, csalónak tekintetik.⁵ A *Csemegi Btk.* (1878. évi V. törvénycikk a Magyar Büntető Törvénykönyv a büntettekről és vétségekről) szemben a XIX. század utolsó harmadáig hozott kódexek azon álláspontjával, amely a csalás lényegét az igazság elferdítésében ismeri fel, s ennél fogva a csalást a hamisítással egybefoglalva, e körbe vonja a szoros értelemben vett csaláson kívül mindazokat a bűncselekményeket, melyek az igazság meghamisításának vonását hordják magukon, immár azt az irányt vette a szabályozás alapjául, mely iránynak a szellemében egyfelől teljességgel elválasztja a csalást a hamisítás különböző eseteitől, másfelől határozottan vagyon elleni bűncselekménynek minősíti a csalást.⁶

A tényállás ekként került megfogalmazásra: „Aki azon célból, hogy magának vagy másnak jogtalan vagyoni hasznot szerezzen, valakit ravasz fondorlattal tévedésbe ejt, vagy tévedésben tart, és ezáltal annak vagyoni kárt okoz: csalást követ el.”⁷ *Az Első Büntető Novella* (1908. évi XXXVI. tc.) XV. címe a Büntető Novella 50. §-ának, a csalás új fogalmát meghatározó szövegét iktatta be: „Aki azon célból, hogy magának vagy másnak jogtalan vagyoni hasznot szerezzen, valakit fondorlattal tévedésbe ejt vagy tévedésben tart és ez által annak, vagy másnak vagyoni kárt okoz, csalást követ el. A Csemegi Btk. hatálya alatt folytatott büntető joggyakorlat a fondorlattal kieszközölt hitel nyomán keletkező anyagi veszteséget nem tekintette kárnak. Miután önmagában – haszonszerzési célzat és károkozás hiányában – a hitel csalárd

---

4 Dr. Angyal Pál: A magyar büntetőjog kézikönyve – A csalás (Budapest, 1939) p. 6-8.

5 Dr. Angyal Pál: A magyar büntetőjog kézikönyve – A csalás (Budapest, 1939) p. 9.

6 Dr. Angyal Pál: A magyar büntetőjog kézikönyve – A csalás (Budapest, 1939) p. 33.

7 Csemegi Btk. 379. §

(fondorlatos) megszerzése nem minősült csalásnak, a hitelezők hatékonyabb védelme érdekében az I. Bn. önálló bűncselekményként iktatta be a hitelezési csalást, a csalás különös eseteként kezelve azt. „Csalásnak tekintetik...ha valaki, habár csalási célzat nélkül, ravasz fondorlattal mást tévedésbe ejt, vagy tévedésben tart avégett, hogy attól magának hitelezést vagy hitelhosszabbítást eszközöljön ki.”⁸ Ez a törvénymódosítás egyben megerősítette azt a korábbi gyakorlatot, hogy a hitel fondorlattal történő megszerzése esetén – jogtalan haszonszerzési célzat és a büntetőjogi kárra kiterjedő szándék hiányában – a csalás nem állapítható meg. A Csemegi Btk. hatálya alatt a csalások kapcsán kialakult ítélkezési gyakorlat a Magyar Népköztársaság Büntető Törvénykönyvéről szóló 1961. évi V. tv. (II. Btk.) hatálya alatt sem változott, azonban a hitelezési csalás tényállását e Btk., mint elavultat, elhagyta, s az nem szerepelt a büntetőjogról szóló 1978. évi IV. tv. rendelkezései között sem, mint önálló tényállás egészen 1994. május 15. napjáig.

Sem a Csemegi Btk., sem az 1961. évi V. törvény, sem pedig a hatályos Btk. alapján kialakult joggyakorlat nem állapította meg a jogtalan haszonszerzési célzatot pusztán a hitel megtévesztéssel történő megszerzése esetén és nem tekintette kárnak a fondorlattal kieszközölt hitel nyomán keletkező anyagi veszteséget.

Jelenleg a csalás

a Btk. XVIII. Fejezetében szabályozott vagyron elleni bűncselekmény. Védett jogi tárgy a tulajdon, illetve az abból folyó vagyoni jogosítványok zavartalan gyakorlásához fűződő társadalmi érdek. A Btk. 318. §-ának (1) bekezdése szerint csalást követ el, aki jogtalan haszonszerzés végett mást tévedésbe ejt, vagy tévedésben tart és ezzel kárt okoz. A csalás elkövetési magatartása a tévedésbe ejtés vagy a tévedésben tartás. Az ítélkezési gyakorlat nem követeli meg, hogy a tévedésbe ejtés fondorlatos, átláthatatlan vagy elháríthatatlan legyen. Arra kell alkalmasnak lennie, hogy a sértett személyéhez kapcsolódóan előidézzé a károkozást. A megtévesztésnek nem kell kiterjednie a jogügylet egészére. Csak az szükséges, hogy a jogügylet olyan elemeit fogja át, amelyek a károkozással okozati összefüggésben állnak. A csalás valójában tévedésből eredő vagyoni károsodás előidézzése. A tévedés közvetlenül és önmagában károsodást nem okoz. A csalási kár ennél fogva közvetve, a tévedésbe ejtett vagy a tévedésben tartott személy cselekvéséből származik azáltal, hogy a megtévesztett személyt a tévedés cselekvésre, rendelkezésre, intézkedésre indítja, aminek a következtében valakinek (a tévedésben levőnek vagy harmadik személynek) a vagyonában károsodás következik be. A tévedésbe ejtés, illetve a tévedésben tartás és a vagyoni kár között okozati összefüggésnek kell fennállnia, tehát a kár a megtévesztett személy magatartásának következménye. A csalás tényállása akkor teljes, ha az eredmény, a kár bekövetkezik.

⁸ Csemegi Btk. 384. §.

A kár fogalmába tartozik minden olyan – a Btk. 137. §-ának 5. pontjában foglalt kár-fogalomnak is megfelelő – vagyoni jelentőségű jogsérelem, amelynek pénzben kifejezhető értéke van. Az alap- és minősített esetek körét áttekintve megállapítható, hogy a szabályozás rendszere – a csalás sajátosságait figyelembe véve – a lényegét illetően egyezik a lopás minősített eseteinél alkalmazottal. A csalás minősített esetei, csakúgy, mint más vagyon elleni bűncselekmények az értékek szerint, adott esetben a cselekménnyel okozott kár nagyságához igazodnak. Az okozott kár szerinti minősítések a Btk. 138/A. § a)-e) pontjaiban, valamint a Btké. 28. §-ban foglaltak szerint alakulnak. A minősített esetek másik csoportját –a lopáshoz, sikkasztáshoz hasonlóan – képezik azok, amelyek a kárértékhatárokhoz kapcsolódva – azokkal együtt – vonják maguk után a súlyosabb jogi megítélést.

A csalás megállapításának a feltétele a visszafizetési szándék hiánya. Erre számtalan tényezőből, de leggyakrabban a fedezet, illetve a biztosítékok hiányából lehet következtetni. Ám, ha a visszafizetésnek van fedezete, ha a felajánlott biztosíték kellő fedezetet nyújt, a fizetési szándék hiánya a csalás megvalósulását ugyanúgy megállapíthatóvá teszi. Ha az adós a hitelnyújtás feltételei tekintetében megtéveszti a hitelezőt, de a kölcsönt vissza kívánja fizetni és erre képes, akkor a kölcsön visszafizetésének elmaradása nem tekinthető a Btk. 137. §-ának 5. pontjában meghatározott kárnak, mert nem haladja meg a piaci alapú hitelezés üzleti kockázatát. Ez a cselekmény – hasonlóan a Csemegi Btk. szabályozásához – ugyanakkor sértheti a hitelező hitelpolitikáját és a hitelező gazdasági érdekeit. A piacgazdaság újraéledésével ezért a törvény a Btk. 297/A. §-ában – 1994. május hó 15. napjától – ismét büntetendővé nyilvánította a hitelezési csalást. A hitel megtévesztéssel történő megszerzése - visszafizetési szándék és képesség mellett – azonban csak a Btk. 297/A. §-ában foglalt feltételek mellett minősülhet hitelezési csalásként. Ezek közül a legfontosabb hogy a bűncselekmény elkövetője (speciális alany) csak az lehet, aki valamilyen formában gazdasági tevékenységet folytat akár egyéni vállalkozóként, akár gazdasági társaság tagjaként. Elkövetési magatartás a valótlan tartalmú okirat felhasználása. Ha ezek a feltételek nem állapíthatók meg, a cselekmény nem minősül sem csalásnak, sem más vagyon elleni bűncselekménynek.⁹ (Az általam vizsgált bűncselekmények minősítése szempontjából a csalással halmazatban a magánokirat-hamisítás megállapítására kerülhetett sor a speciális alanyiságra tekintettel.)

Itt kell megjegyezni azt, hogy a csalás törvényi tényállása az 1978. évi IV. tv. hatályba lépése óta nem változott, a gazdasági életben bekövetkezett változások új, speciális – sok esetben a csaláshoz hasonló elkövetési magatartást megfogalmazó – tényállások Btk-ba foglalását tették szükségesé, ezáltal a csalás ún. lecsupaszított tényállás lett, s a specialitás elve miatt mintegy kiegészítő tényállás szerepel a Btk- ban.

---

9 3/2009. BJE III.

A gépjármű-finanszírozással kapcsolatos bűncselekményekről általában:

A sajtóban megjelent számadatok szerint az elmúlt öt évben ötszörösére nőtt a gépjármű – finanszírozással kapcsolatos bűncselekmények száma: a lízing-cégek mintegy háromezer gépjárművel kapcsolatos feljelentést tettek, az ezzel összefüggő kintlevőségeik elérték az öt milliárd forintot.¹⁰

A szerződés-kötés sémája az alábbi: Az *ügyfél* a kereskedőnél kiválaszt egy gépkocsit, majd a *kereskedő*n keresztül igényel hitelt a *finanszírozótól* (*bank, hitelintézet vagy lízingcég*). A finanszírozó nem találkozik az ügyféllel, a benyújtott okmányok alapján megvizsgálja a hitelkérelmet, majd elutasítja vagy jóváhagyja azt. Ha jóváhagyta, akkor az ügyfél a kereskedőnél megköti a szerződést, a hitelösszeget a finanszírozó utalja a kereskedőnek, az ügyfél pedig átveszi a gépkocsit.

Ibolya Tibor a gépjármű-finanszírozási csalások 4 östípusát különbözteti meg:

1. A gépkocsit csalárd módon megszerezni kívánó személy megköti a szerződés, majd egyáltalán nem fizet vagy néhány törlesztő részlet befizetése után beszünteti a fizetést, a gépkocsit tovább használja, vagy rendelkezik vele – ebben az esetben az ügyfél a csalás tettese. Bármilyen furcsának tűnik is, a csalás bebizonyítása ekkor a legnehezebb, mert ha az ügyfél a saját nevében, valós okiratok felhasználásával köti meg a szerződést, a szerződés-kötéskor fennálló csalárd szándéka bebizonyításához önmagában nem elegendő a nemfizetés ténye, vagy a törlesztőrészek elmaradása.

(Amikor az ügyfél a saját nevében, valóságos adatokkal köti meg a szerződést, de a hitel megkötése érdekében hamis okiratokat, általában valótlan tartalmú munkáltatói és jövedelemigazolást használ fel, 3/2009. BJE szerint ez nem csalás, csak magánokirat-hamisítás, esetleg hitelsértés lehet, ha az elkövető a speciális alanyiságnak megfelel.)

2. A gépkocsit csalárd módon megszerezni kívánó személy hamis okiratok segítségével, magát más személynek kiadva köti meg a szerződést, majd a gépkocsit átveszi és továbbértékesíti vagy más módon rendelkezik vele. Ilyenkor az ügyfél saját maga strómanja – a magát más személynek kiadó, hamis okmányokat használó elkövető csalási szándéka egyértelmű.
3. A gépkocsit csalárd módon megszerezni kívánó személy maga helyett egy strómant bíz meg a szerződés megkötésével, majd tőle a gépkocsit átveszi és továbbértékesíti, vagy más módon rendelkezik vele – ebben az esetben a stróman a csalás tettese, hiszen magát szerződő félnek kiadva, valóságos szerződés-kötési akarat és fizetési szándék nélkül írja alá a szerződést, míg a megbízó, aki tettesi magatartást egyáltalán nem fejt ki, a csalás valódi haszonélvezőjeként, mint felbujtó vonható felelősségre.

---

¹⁰ FigyelőNet 2008. április 15.: Egyre aktívabbak a lízingcsalók

4. A gépkocsit csalárd módon megszerezni kívánó személy maga helyett egy strómanot bíz meg a szerződés megkötésével, aki a megbízótól kapott hamis okmányok felhasználásával magát más személynek kiadva köti meg a szerződést, majd a gépkocsit a megbízónak továbbadja, aki használja, továbbértékesíti vagy más módon rendelkezik vele. Ezt a legnehezebb felderíteni. ¹¹

Újabb elkövetési forma a gépjármű-finanszírozások terén:

A strómanok által hitelre megvásárolt, a hitelintézet által opciós joggal megterhelt gépkocsira felvett kölcsön törlesztő részleteinek fizetése elmarad. A stróman közjegyző előtt egyoldalú tartozás elismerő okiratot ír alá, mely szerint tartozása áll fenn egy kívülálló személy felé. Nyilatkozza azt is, hogy fizetni nem tud és egyetlen vagyona a gépkocsi. A közjegyzői okiratba foglalt tartozás elismerő nyilatkozat alapján (mivel az végrehajtható okirat) a kívül álló személy végrehajtást kér, melynek során a végrehajtó az opcióval terhelt gépjárművet árverésen értékesíti egy harmadik személy részére.

Az ügylet befejezéseképpen a valótlan tartozás elismerő nyilatkozat segítségével a gépkocsit „jóhiszemű” vevőnek értékesítik a végrehajtási árverésen.

Közös vonások:

- a finanszírozó az ügyféllel nem találkozik
- nagy összegű hitelek kihelyezése történik meg
- rövid idő alatt lezajló ügyletek, 1-2 napos ügyintézési határidő
- a kármegetérülési arány alacsony, a legtöbb gépkocsi sohasem lesz meg
- *a veszteséget a finanszírozók a becsületos ügyfelekkel fizettetik meg magasabb költségek formájában*

Az áruhitelzési csalások

A szerződéskötés sémája itt is ugyanaz, mint a gépkocsi finanszírozásoknál: A vevő a kereskedőnél kiválaszt egy árut, mely leggyakrabban valamilyen nagyobb értékű műszaki cikk, majd a kereskedőn keresztül igényel hitelt a finanszírozótól (bank, hitelintézet). A finanszírozó nem találkozik az ügyféllel, a benyújtott okmányok alapján megvizsgálja a hitelkérelmet, majd elutasítja vagy jóváhagyja azt. Ha jóváhagyta, akkor az ügyfél a kereskedőnél megköti a szerződést, a hitelösszeget a finanszírozó utalja a kereskedőnek, az ügyfél pedig átveszi az árut.

A legjellemzőbb elkövetési magatartás az áruvásárlási csalásoknál a fentebb írt típusú elkövetéshez hasonló.

Az áruhitelt csalárd módon megszerezni kívánó személy maga helyett egy stró-

---

¹¹ Ibolya Tibor: A gépjármű finanszírozással kapcsolatos bűncselekmények nyomozásáról: Belügyi Szemle 2008. 11. szám p. 95-97.

mant bíz meg a szerződés megkötésével, aki a megbízótól kapott hamis munkáltatói és jövedelemigazolás és közüzemi számla felhasználásával köti meg a szerződést a megbízó által kiválasztott árura – leginkább nagy értékű műszaki cikk, megvásárlására, mobiltelefon előfizetésre –, a stróman az áruról nem tud semmit, azt nem is látja, azt a megbízó viszi el a vásárlás helyéül szolgáló áruházból. A megbízó az így megszerzett árut nyilván tovább értékesíti, már eleve megrendelésre dolgozik.

Közös vonások:

- a finanszírozó az ügyféllel nem találkozik, de annak ügyintézője, valamint a bolti eladó a megbízókkal annál inkább
- kis összegű hitelek kihelyezése történik meg
- rövid idő alatt lezajló ügyletek, egy-két órás ügyintézési határidő
- a kármegetérülési arány alacsony, a hitelszerződésnek semmilyen biztosítéka nincs
- *a veszteséget a finanszírozók a becsületes ügyfelekkel fizettetik meg magasabb költségek formájában*

A forint- és devizahitelhez kapcsolódó csalások:

A forint- és devizahitelhez kapcsolódó szerződéskötésnél a hitelintézet alkalmazottja közvetlen kapcsolatba kerül az ügyféllel, általában több okirat egyidejű benyújtása szükséges a hitel felvételéhez. Az ügyfél saját nevében, valódi személyi adataival köti meg a szerződést. Az ügyfél, miután hozzájut a hitelhez, (készpénzben a bankban felveszi) előre meghatározott összeget átad a megbízójának. A hitelt sem az ügyfél, sem pedig a megbízója nem törleszti. A veszteséget a bankok is a becsületes adósokkal fizettetik meg.

Mindezek szemléltetésére néhány példa a Győr-Moson-Sopron Megyei Bíróság ítélezési gyakorlatából:

I.

A Győri Városi Bíróság B.584/2006/7. számú 2008. február 1. napján kelt és ekkor kihirdetett határozatában huszonegy vádlott büntetőjogi felelősségéről döntött, az ítélet 12 (tettes) vádlott vonatkozásában első fokon jogerőre emelkedett, 9 vádlottra nézve folyt a másodfokú felülbírálat.

Közülük a két megbízót, I. r. és II. r. vádlottat az alábbiak szerint találta bűnösnek a bíróság: Az első fokú bíróság ítéletében bűnösnek mondta ki *R. R. I. r. vádlottat* 1 rb a Btk. 318.§ (1) bekezdésében meghatározott, a (2) bekezdés a./ és c./ pontja és a (6) bekezdés b./ pontja szerint minősülő és büntetendő folytatólagosan, felbujtóként elkövetett csalás büntetében, 3 rb a Btk. 318.§ (1) bekezdésében meghatározott, a (2) bekezdés a./ és c./ pontja és az (5) bekezdés b./ pontja szerint minősülő és büntetendő folytatólagosan, felbujtóként elkövetett csalás büntetében, 2 rb a Btk. 318.§ (1) bekezdésében meghatározott, a (2) bekezdés c./ pontja és a (4) bekezdés b./ pontja szerint

minősülő és büntetendő csalás büntetében, 2 rb a Btk. 318.§ (1) bekezdésében meghatározott, a (2) bekezdés c./ pontja és a (4) bekezdés b./ pontja szerint minősülő és büntetendő felbujtóként elkövetett csalás büntetében, 3 rb a Btk. 274.§ (1) bekezdés c./ pontjában meghatározott, aszerint minősülő és büntetendő társtettesként elkövetett közokirat hamisítás büntetében, 27 rb a Btk. 276.§-ában meghatározott, aszerint minősülő és büntetendő felbujtóként elkövetett magánokirat-hamisítás vétségében; L. I. II.r vádlottat 1 rb a Btk. 318.§ (1) bekezdésében meghatározott, a (2) bekezdés a./ és c./ pontja és a (6) bekezdés b./ pontja szerint minősülő és büntetendő folytatólagosan, felbujtóként elkövetett csalás büntetében, 3 rb a Btk. 318.§ (1) bekezdésében meghatározott, a (2) bekezdés a./ és c./ pontja és a (5) bekezdés b./ pontja szerint minősülő és büntetendő folytatólagosan, felbujtóként elkövetett csalás büntetében, 1 rb a Btk. 318.§ (1) bekezdésében meghatározott, a (2) bekezdés a./ és c./ pontja és az (5) bekezdés b./ pontja szerint minősülő és büntetendő folytatólagosan, bűnsegédként elkövetett csalás büntetében, 1 rb a Btk. 316.§ (1) bekezdésében meghatározott, a (2) bekezdés d./ pontja és a (4) bekezdés b/1. pontja szerint minősülő és büntetendő társtettesként elkövetett lopás büntetében, 27 rb a Btk. 276.§-ában meghatározott, aszerint minősülő és büntetendő felbujtóként elkövetett magánokirat-hamisítás vétségében. (Nem minden cselekmény köthető áruvásárlási hitelhez.) Ezért R. R. I.r. vádlottat halmazati büntetésül 3 év börtönbüntetésre, 4 év közügyektől eltiltásra és 500.000.-Ft pénzmellékbüntetésre, L. I. II.r. vádlottat halmazati büntetésül 3 év 10 hónap börtönre, 4 év közügyektől eltiltásra és 500.000.-Ft pénzmellékbüntetésre, ítélte.

Az első fokon eljáró ügyész az ítéletet tudomásul vette. Az ítélet ellen a fellebbező vádlottak és védőik enyhítésért jelentettek be fellebbezést.

Másodfokon a főügyészség átiratában többek között a minősítés részbeni megváltoztatását, de alapvetően az ítélet helybenhagyását indítványozta.

Másodfokú eljárásban a nyilvános ülés megtartására 2008. szeptember 23. napján került sor, amikor is a másodfokú bíróság Bf.138/2008/12. számú határozatával a B.584/2006/7. számú ítéletet megváltoztatta. Megállapította, hogy R. R. I.r. vádlott 2 rb felbujtóként elkövetett csalás büntetéként értékelt cselekménye 1 rb felbujtóként, folytatólagosan elkövetett csalás büntetének minősül, a Btk. 318.§ (1) bekezdés, (2) bekezdés c/ pont, (5) bekezdés b/ pont szerint. L. I. II.r. vádlott terhére megállapított 1 rb folytatólagosan, bűnsegédként elkövetett csalás büntetése 1 rb felbujtóként, folytatólagosan elkövetett csalás büntetének minősül, a Btk. 318.§ (1) bekezdés, (2) bekezdés c/ pont, (5) bekezdés b/ pont szerint, R. R. I.r. és L. I. II.r. vádlott esetében a felbujtóként elkövetett magánokirat-hamisítás vétsége 29 rb. Ezekért és a terhükre megállapított egyéb bűncselekményekért a másodfokú bíróság I.r., II.r., vádlottat illetően az első fokon alkalmazott fő- és mellékbüntetéseket tekintette kiszabottnak. Egyebekben a másodfokú bíróság az első fokú bíróság ítéletét helybenhagyta.

R. R. I.r. vádlott 8 általános iskolai osztályt végzett, jelenleg a munkaügyi központ

targoncavezetői és raktárosi képzésén vesz részt, havi 65.000 forint munkanélküli segélyt kap. Élettársával egy kiskorú gyermeküket nevelik. Vagyona, tartozása nincs, büntetve 1 alkalommal volt, a Győri Városi Bíróság B. 1436/2005/12. számú, 2006. május 2. napján jogerőre emelkedett határozatával család büntette és más bűncselekmények miatt 120.000 forint pénzbüntetésre ítélte.

L. I. II.r. vádlott 8 általános iskolai osztályt végzett, szabadságvesztésének letöltése előtt nagyszülei kereskedésében kisegítő családtagként dolgozott, jövedelméről nem nyilatkozott. Élettársi kapcsolatban él, két kiskorú gyermeke van. Vagyona nincs, tartozása a Budapest Bank felé 100.000 forint, amit 11-12.000 forintos részletekben törleszt. Büntetve több alkalommal volt, legutoljára a Győri Városi Bíróság 2005. január 25. napján jogerőre emelkedett B.895/2004/17. számú ítéletével, főleg vagyon elleni bűncselekményekért, 2 év 1 hónap szabadságvesztésre ítélte.

A tényállás lényege szerint R.R. I.r. és L. I. II.r. vádlottak 2005 májusa és decembere közötti időben 14 főt anyagi ellenszolgáltatás ígéretével arra vettek rá, hogy Győrben különböző műszaki áruházakban a Budapest Bank Rt., a Cetelem Bank Rt., az OTP Bank Rt. és a Credigen Bank Rt. által biztosított áruhitel-lehetőségek igénybe vételével az általuk meghatározott műszaki tárgyakat vásárolják meg. Azokban az esetekben, ahol a kérelem alapján az áruhitelt folyósították, a vásárlásokat végző vádlottak a műszaki tárgyakat R.R. I.r. és L.I. II.r. vádlottaknak átadták, akik azokat a nyomozás során ismeretlenül maradt orgazdáknak értékesítették.

Az áruhitelek felvételéhez szükséges hamis munkáltatói igazolásokat – az Inicia Rt., az Alcufer Kft., a Hűtőklíma Kft., a Panital Gyapjúfonó Kft., az Euro-Mont Kft., a Philips Kft. és az Arrabona Print Kft. nevében -, illetve a hamis közüzemi számlákat valamennyi esetben R.R. I.r. és L.I. II.r. vádlottak készítették el és adták át a vásárlásokat végző vádlottaknak, akik azokat a hiteligenylés során felhasználták. Azokban az esetekben, ahol a hitelkérelem pozitív elbírálásához előleget kellett fizetni, valamennyi esetben R.R. I.r. és L.I. II.r. vádlottak adták át a szükséges pénzüsszegeket.

A vásárlásokat végző vádlottaknak nem állt szándékukban a hitelek törlesztése és tisztában voltak azzal is, hogy a részletek fizetését R.R.I.r. és L.I. II.r. vádlottak sem fogják teljesíteni.

A fentiek alapján a vádlottak jogtalan haszonszerzés céljából tévedésbe ejtették, vagy megkísérelték tévedésbe ejteni az áruhitelt nyújtó bankokat az alábbiak szerint: A vádlottak a Magyar Cetelem Bank Rt. sértettnek összesen 1.298.660 forint kárt okoztak és további 204.998 forint kárt kíséreltek meg okozni, a Budapest Bank Rt. sértettnek 895.373 forint kárt okoztak és további 1.826.280 forint kárt kíséreltek meg okozni, az OTP Bank Rt. sértettnek 783.964 forint kárt okoztak és további 479.976 forint kárt kíséreltek meg okozni, a Credigen Bank Rt. sértettnek 536.988 forint kárt okoztak és további 516.998 forint kárt kíséreltek meg okozni.

L I. II.r. vádlott megbízásából a III.r. vádlott 2005. november 3. napján az A.C.

Kft. győri telephelyén egy VW Lupo típusú személygépkocsi vételára egy részének finanszírozására kölcsönszerződést kötött a szegedi székhelyű Lombard Finanszírozási Rt-vel. A kölcsönszerződés alapján az Rt. 850.000 forint önerő befizetése mellett 1.850.000 forint kölcsönt folyósított 84 hónapra havi 34.252 forintos törlesztő részletekkel. A felek a kölcsönszerződés biztosítékeként a gépjárművel kapcsolatosan opciós szerződést is kötöttek. A gépjárművet a kereskedőtől L. I. II.r. vádlott vette át. Egyik vádlott sem kezdte meg a kölcsön törlesztését, ezért a Lombard Finanszírozási Rt. az opciós szerződést 2006. január 12. napján azonnali hatállyal felmondta és kérte a kölcsönszerződést megkötő III.r. vádlottat, hogy a gépkocsit adja át részére. Ez nem történt meg a mai napig, a gépkocsi holléte jelenleg ismeretlen. A vádlottak tévedésbe ejtő magatartásukkal a Lombard Finanszírozási Rt-nek. 1.850.000 forint kárt okoztak.

R. R. I.r. és H.K. XVI. r. vádlottak barátok, míg L. G-né XVII. r., N. M. K. XVIII. r. és N. I. XIX. r. vádlottak évek óta hajléktalanként éltek a székesfehérvári Hajléktalan Szállón.

2005. szeptember 26. és szeptember 29. napján R. R. I.r. vádlott H. K. XVI. r. vádlottal együtt gépkocsival Székesfehérvárra ment, s ott egy parkban rátalált az ittas állapotú XVIII. r. vádlottra, továbbá H.K. XVI. r. vádlottal együtt - egy kocsmában megszólította XIX. r. vádlottat, valamint a helyi krízisszállón 2005. szeptember 29. napján XVII. r. vádlottat azzal az indokkal, hogy részükre „munkát ajánl Győrben”. Erre hivatkozással R. R. I.r. és XIX. r. vádlott esetében H. K. XVI. r. vádlott elkérte a személyi iratait XVII., XVIII. és XIX. r. vádlottól, illetőleg őket 2005. szeptember 26. napján és szeptember 29. napján a Győri Okmányirodához szállították gépkocsival. Itt arra hivatkozással, hogy a győri munkavállaláshoz állandó lakcímre van szükségük, R. R. I. r. vádlott XVII.r., XVIII.r. és XIX.r. vádlottak részére kitöltött egy-egy „Lakcímbejelentő lapot”, s ezen lapokat XVII., XVIII. és XIX. r. vádlottak saját kezűleg aláírták. Mindhárom „Lakcímbejelentő lapon” állandó lakcímként egy győri - a valóságban egy M-né Sz. M. és M. Z. tulajdonát képező - családi ház került feltüntetésre a tulajdonosok tudta és beleegyezése nélkül, illetőleg benyújtásra az okmányirodában. XVIII. r. és XIX. r. vádlottaknak a bejelentkezést követően I. r. és XVI. r. vádlott 1.000-2.000 forintot adott át, illetve italt fizetett részükre egy kocsmában.

A fenti állandó lakcímre való bejelentkezést követően 2005. szeptember 26. napján R. R. I. r. vádlott XVIII. r. vádlottal a Pannon GSM Távközlési Rt. egyik győri képviselőjében megvásárolt egy előfizetést a hozzá tartozó Sony Ericson K300i típusú készülékkel tudva, hogy a számlák fizetésére nem kerül sor. A Pannon GSM tévedésbe ejtésével 108.346 forint kár okoztak, mely nem térült meg. A telefonvásárláshoz szükséges 6.000 forintot XVIII. r. vádlott részére R. R. I. r. vádlott és ismeretlenül maradt társa adta át. A sértett kára nem térült meg.

2005. szeptember 29. napján R. R.I.r. vádlott XVII. r. vádlottal a Pannon GSM

Távközlési Rt. egyik győri képviselőjében megvásároltatott egy előfizetést, a hozzá tartozó Samsung X480 típusú készülékkel tudva, hogy a számlák fizetésére nem kerül sor. A vásárláshoz szükséges pénzt I. r. vádlott adta XVII. r. vádlott részére. A Pannon GSM tévedésbe ejtésével 99.560 forint kárt okoztak. XVII. r. vádlott a „vásárlásért” 3.000 forintot kapott I.r. vádlottól.

2.

A Győri Városi Bíróság B.961/2006/58. számú, 2008. február 8. napján kelt és ekkor kihirdetett ítéletében tizenhat vádlott büntetőjogi felelősségéről rendelkezett. 13 vádlott vonatkozásában az ítélet első fokon jogerőre emelkedett. Közülük 12-en tettesei voltak az alább leírandó bűncselekményeknek, 1 fő pedig a hamis munkáltatói igazolások készítésével működött közre azok elkövetésében. A másodfokú eljárásban részt vevő III. r., XII. r. és VII.r. vádlottak közül VII. r. magatartása elkülönül az ügyben szereplő többi vádlottól, ő nem kapcsolódott cselekményével a többiekéhez, cselekménye csak a sértett azonossága végett került ebben a büntetőeljárásban elbírálásra. (Az eredeti tényállások és minősítések más vagyron elleni bűncselekményeket is tartalmaznak, a tényállások közül csak a gépjármű-finanszírozáshoz és áruvásárlási hitelhez kapcsoló csalások kerültek kiemelésre.) Ezen tényállásokban T. Gy. III.r. vádlott 3 alkalommal egyedül, egy alkalommal pedig E. Cs. Zs. XII. r. vádlottal közösen volt a megbízó.

Az első fokú bíróság ítéletében bűnösnek mondta ki *T. Gy. III.r. vádlottat* 1 rb, a Btk. 318.§ (1) bekezdésében meghatározott – figyelemmel a (2) bekezdés c./ pontjára – a (6) bekezdés b./ pontja szerint minősülő és büntetendő, bűnsegédként elkövetett csalás büntetettében, 4 rb, a Btk. 318.§ (1) bekezdésében meghatározott – figyelemmel a (2) bekezdés c./ pontjára – a (4) bekezdés b./ pontja szerint minősülő és büntetendő, felbujtóként elkövetett csalás büntetettében, 1 rb, a Btk. 318.§ (1) bekezdésében meghatározott – figyelemmel a (2) bekezdés c./ pontjára – a (4) bekezdés b./ pontja szerint minősülő és büntetendő, csalás büntetettében, 1 rb, a Btk. 316.§ (1) bekezdésében meghatározott – figyelemmel a (2) bekezdés c./ pontjára – a (4) bekezdés b/1. pontja szerint minősülő és büntetendő, lopás büntetettében, 4 rb, a Btk. 276.§-ában meghatározott, aszerint minősülő és büntetendő, felbujtóként elkövetett magánokirat-hamisítás vétségében, 1 rb, a Btk. 274.§ (1) bekezdés c./ pontjában meghatározott, aszerint minősülő és büntetendő, társtettesként elkövetett közokirat-hamisítás büntetettében, *E. Cs. Zs. XII.r. vádlottat* 1 rb, a Btk. 318.§ (1) bekezdésében meghatározott, a (2) bekezdés I. fordulata szerint minősülő és büntetendő, felbujtóként elkövetett csalás büntetettében, 1 rb, a Btk. 276.§-ában meghatározott, aszerint minősülő és büntetendő, felbujtóként elkövetett magánokirat-hamisítás vétségében. Ezért *T.Gy. III.r. vádlottat* halmazati büntetésül 2 év 10 hónap börtönbüntetésre és 3 év közügyektől eltiltásra, *E. Cs. Zs. XII.r. vádlottat* halmazati büntetésül, mint többszörös visszaesőt 5

hónap börtönbüntetésre és 1 év közügyektől eltiltásra ítélte. Rendelkezett még VII.r. vádlott bűnösségéről és büntetéséről, az eljárás során lefoglalt bűnjelekről, valamint a bűnügyi költség viseléséről. Az ítéletet az első fokon eljáró ügyész tudomásul vette. A III.r. vádlott és védője enyhítésért, illetve felmentésért, a VII.r. vádlott és védője elsődlegesen felmentésért, másodlagosan enyhítésért, a XII.r. vádlott és védője pedig az ok közelebbi megjelölése nélkül jelentettek be fellebbezést. Másodfokon a főügyészség átiratában a tényállás kiegészítése mellett helybenhagyási indítványt tett. A Győr-Moson-Sopron Megyei Bíróság 3. Bf. 88/2008/11. számú, 2008. december 10. napján kelt határozatában az első fokú bíróság ítéletét T. Gy. III.r., N. R. G-né VII.r. és E. Cs. Zs. XII.r. vádlott vonatkozásában helybenhagyta.

T.Gy. III.r. vádlott nőtlen, élettársi kapcsolatban él, egy kiskorú gyermeke eltar-tásáról gondoskodik. Iskolai végzettsége 8 általános iskolai osztály, szakképzettsége nincs. Alkalmi munkából napi 4-5 ezer forint jövedelme származik. Vagyona, tartozá-sa nincs. Büntetve 14 alkalommal volt, főleg vagyon elleni bűncselekményekért.

E.Cs.Zs. XII.r. vádlott nős, 3 kiskorú gyermeke van. Iskolai végzettsége 3 ipa-ri, szakács szakképzettséggel rendelkezik. A jogerős szabadságvesztés büntetésének megkezdése előtt egy Bt-nél sofőrként dolgozott, havi jövedelme 140.000 forint volt. Rabkeresménnyel nem rendelkezik. Vagyona, tartozása nincs. Büntetve 16 alkalom-mal volt, főleg vagyon elleni bűncselekményekért.

K. Cs. I. r. vádlottat egy ismeretlenül maradt személy 2005. április elején megbíz-ta azzal, hogy keressen olyan személyt, aki anyagi ellenszolgáltatás fejében hitelre gépkocsit vásárolna a saját nevére. Az I.r. vádlott ekkor ismerőse, T. Gy. III.r. vádlott segítségével felvette a kapcsolatot a munkanélküli V. P. II.r. vádlottal, aki – a meg-bízást 30.000 forint készpénz ellenében elvállalva – 2005. április 5. napján a győri D. A. Kft. székhelyén 3.550.000 forintért megvásárolt Cs. T. eladótól egy Mercedes A170 típusú személygépkocsit. V. P. II.r. vádlott a vételárból 710.000 forint önrészt kifizetett az eladónak, majd a vételár hátralék megszerzése céljából kölcsönszerző-dést kötött a szegedi székhelyű Lombard Finanszírozási Rt. hitelezővel, amely a D. A. Kft-én keresztül átutalt 2.840.000 forintot Cs. T. eladó részére. V. P. II.r. vádlott a kölcsönszerződésben vállalta, hogy 72 hónap futamidő alatt havi 55.986 forint tör-lesztő részletet megfizet a hitelezőnek, ennek azonban nem tett eleget, ezért a Lom-bard Finanszírozási Rt. a kölcsönszerződést 2005. június 14. napján azonnali hatállyal felmondta, egyúttal élt a gépkocsira vonatkozó vételi jogával. A Lombard Finanszí-rozási Rt. vagyonkezelő céget bízott meg a gépkocsi visszaszerzésével, mely végül eredményre vezetett. V.P. II.r. vádlott K.Cs. I.r. vádlott megbízása alapján a kölcsön-jogosulatlan megszerzése céljából a szerződés megkötése során tévedésbe ejtette a Lombard Finanszírozási Rt. hitelezőt, és a Lombard Finanszírozási Rt-nek 2.840.000 forint kárt okoztak, melynek jelentős része a gépkocsi visszavételével megtérült.

2005 májusa és októbere közötti időben T. Gy. III. r. három esetben, T. Gy. III. r.

és E. CS. ZS. XII.r. vádlottak együtt egy esetben 4 főt anyagi ellenszolgáltatás ígéretével arra vették rá, hogy Győrben különböző műszaki áruházakban a Budapest Bank Rt. és a Cetelem Bank Rt által biztosított áruhitel-lehetőségek igénybe vételével az általuk meghatározott műszaki tárgyakat vásárolják meg. Az áruhitelek felvételéhez szükséges hamis munkáltatói igazolásokat – a Kommunális Szolgáltató Rt., Bácsai Agrár Rt. Gemba Építőipari Kft. és Metal Pilír Bt. nevében – T. GY. III.r. vádlott szervezte be és adta át a vásárlásokat végző vádlottaknak, akik azokat a hiteligénylés során felhasználták. A vásárlásokat végző vádlottaknak nem állt szándékukban a hitelek törlesztése és tisztában voltak azzal is, hogy a részletek fizetését T. GY. III.r. illetve E. CS. ZS. XII.r. vádlottak sem fogják teljesíteni.

A fentiek alapján a vádlottak jogtalan haszonszerzés céljából tévedésbe ejtették, vagy megkísérelték tévedésbe ejteni az áruhitelt nyújtó bankokat az alábbiak szerint: A vádlottak a Magyar Cetelem Bank Rt. sértettnek összesen 477.00 forint, a Budapest Bank Rt-nek pedig 72.000 Ft kárt okoztak.

3.

A Győri Városi Bíróság B. 258/2006/65. számú, 2008. november 26. napján kelt és kihirdetett ítéletében 4 vádlott büntetőjogi felelősségéről döntött, mely vádlottak közül fellebbezés csak H. K. I. r. vádlottat érintette. Ő az 1. jogesetben már szerepelt, mint hajléktalanokat beszerző XVI. r. vádlott.

Az első fokú bíróság ítéletében *bűnösnek mondta ki H. K. I. r. vádlottat* 1 rb bűnsegédként elkövetett csalás büntetében (Btk.318. § (1) bekezdés, (4) bekezdés a.) pont), 2 rb bűnsegédként elkövetett magánokirat-hamisítás vétségében (Btk.276.§) és 1 rb bűnsegédként elkövetett csalás vétségében (Btk. 318. § (1) bekezdés, (2) bekezdés I. fordulat). Ezért halmazati büntetésül 8 hónap börtönbüntetésre, 50.000 Ft pénzmellékbüntetésre és 2 év közügyektől eltiltásra ítélte. Rendelkezett még a pénzmellékbüntetés meg nem fizetése esetére az átváltoztatásról, felfüggesztett szabadságvesztés végrehajtásának elrendeléséről, bűnjelekről, magánfelek polgári jogi igénye egyéb törvényes útra utasításáról, valamint az eljárás során felmerült bűnügyi költség viseléséről. Az ítélet ellen az I.r. vádlott enyhítésért jelentett be fellebbezést, míg az első fokon eljáró ügyész tudomásul vette a döntést. *Másodfokon* a főügyesség átiratában az első fokú bíróság ítéletének helybenhagyását indítványozta. A Győr-Moson-Sopron Megyei Bíróság 3. Bf.51/2009/8. számú, 2009. június 8. napján kelt határozatában az első fokú bíróság ítéletét H.K. I.r. vádlott vonatkozásában egy járulékos rendelkezés kivételével

H. K. I. r. vádlott egy Kft. részére végez tevékenységet, melyből havonta 150.000-200.000 forint körüli jövedelme származik. Élettársi kapcsolatban él, havi 120.000 Ft jövedelemmel rendelkezik. Egy kiskorú gyermek tartásáról gondoskodik. Érettségivel rendelkezik, szakképzettsége karosszerialakatos. Vagyontalan. Büntetve 3 alka-

lommal volt, közülük egy alkalommal vagyon elleni bűncselekményért.

2005. év folyamán V. Z. I. II.r. és T. Á. T. III.r. vádlottak jövedelemmel nem rendelkeztek, nagyrészt hajléktalan életmódot folytattak, gyűjtögetésből és alkalmi munkák végzéséből jutottak némi jövedelemhez. Ez időben H. K. I.r. vádlott a győri székhelyű R.-T. Kft. ügyvezetője volt.

2005. február 11. napján ismeretlenül maradt személyek rávették M. Zs. győri lakost, hogy helyettük a Budapest Bank Rt-vel kössön áruvásárlási hitelszerződést, és a hitel felhasználásával a részükre vásároljon műszaki cikkeket egy győri bevásárlóközpontban található Kft-nél. Az erősen ittas M. Zs. a kérésnek eleget tett és ezt követően H. K. I.r. vádlottat az ismeretlenül maradt megbízók telefonon felhívták és közölték vele, hogy M. Zs. részére munkáltatói igazolásra lenne szükség. H. K. I.r. vádlott maga is megjelent egy győri sörözőben, majd annak ellenére, hogy M. Zs. ténylegesen nem dolgozott az ügyvezetése alatt álló R.-T-Kft-nél, H. K. I.r. vádlott 2005. február 11. napján a valóságtól eltérően M. Zs. részére munkáltatói igazolást állított ki. H. K. I.r. vádlott annak ellenére, hogy tudta, az általa adott munkáltatói igazolás hitelszerződés megkötéséhez szükséges és a munkáltatói igazolás valótlan adatokat tartalmaz, azt cégszerű aláírásával látta el. Ezen munkáltatói igazolás felhasználásával 2005. február 11. napján M. Zs. – annak ellenére, hogy ténylegesen kölcsönfelvételi szándéka nem volt, és arról, hogy megbízói a kölcsön visszafizetéséhez szükséges anyagi lehetőségekkel rendelkeznek-e nem győződött meg – a Budapest Bank Rt-vel 472.464 forint kölcsönösszegben fogyasztási kölcsön és áruvásárlási kártya szerződést kötött, mely szerződés alapján 52.496 forint saját erő befizetése mellett 38 hónapi futamidőre 20.702 forint havi törlesztőrészlet fejében a Kft-nél – ismeretlenül maradt megbízók közreműködésével – megvásároltak három darab mikrohullámú sütőt 524.960 forint értékben.

A vásárlást követően az előírt törlesztőrészleteket sem M. Zs., sem ismeretlenül maradt megbízói nem fizették a Budapest Bank Rt. részére, figyelemmel arra, hogy M. Zs. a kölcsön visszafizetését megbízóitól várta, az ismeretlenül maradt megbízóinak pedig nem volt szándékában a kölcsön visszafizetése. A fenti magatartásukkal az ismeretlenül maradt személyek M. Zs. közreműködésével a Budapest Bank Rt. sértett részére 472.464 forint kárt okoztak, mely kárt a büntetőeljárás megindulását követően M. Zs. a Budapest Bank Rt. részére a járulékaival együtt kifizette, így a sértettnek okozott kár megtérült.

V. Z. I. II.r. vádlott 2005. május 25. napján a reggeli órákban Győrben, a vidéki autóbusz-pályaudvar területén tartózkodott, amikor is két ismeretlenül maradt személy megszólította, hogy 10.000 forint fejében hajlandó-e a Magyar Cetelem Bank Zrt.-vel hitelszerződést kötni és folyósított hitel összegéből egy házimozsi rendszert és egy vasalót megvásárolni és azt részükre átadni. V. Z. I. II.r. vádlott annak ellenére, hogy jövedelemmel nem rendelkezett, hajléktalan életmódot folytatott és tudta, hogy a hitelszerződésben megállapítandó törlesztőrészletek fizetésére nem képes, megbízói

kilétét pedig nem tisztázta, a felkérésnek eleget tett és vállalkozott a hitelszerződés megkötésére. A fogyasztási kölcsönszerződés megkötéséhez a Magyar Cetelem Bank Zrt. megkövetelte, hogy a hitel felvevője munkaviszonnyal és állandó jövedelemmel rendelkezzen, ezért V. Z. I. II.r. vádlott ismeretlenül maradt megbízói megkérték H. K. I.r. vádlottat, hogy részükre állítson ki egy valótlan tartalmú munkáltatói igazolást, mely felkérésnek H. K. I.r. vádlott eleget tett. A H. K. I.r. vádlott által kiállított hamis munkáltatói igazolás felhasználásával V. Z. I. II.r. vádlott a Magyar Cetelem Bank Zrt-vel 2005. május 25. napján hitelszerződést kötött, mely alapján a Magyar Cetelem Bank Zrt. 120.000 forint hitelt nyújtott V. Z. I. II.r. vádlottnak azzal a feltétellel, hogy a felvett hitel összegét 36 hónapos futamidő alatt havi 5.160 forintos részletekben fogja visszafizetni. A folyósított hitel összegén II.r. vádlott megbízói részére egy házimozsi rendszert és egy vasalót vásárolt, és a felvett hitel összegét sem II.r. vádlott, sem megbízói a későbbiek során nem fizették, így a Magyar Cetelem Bank Zrt. részére 120.000 forint kárt okoztak, mely kár nem térült meg.

T. Á. T. III.r. vádlott 2005. június 6. napján Győrben a vidéki autóbusz-pályaudvaron tartózkodott, amikor L. T. IV.r. vádlott megszólította és megkérte arra, hogy 10.000 forint ellenérték fejében hitelszerződés megkötésére személyes adatait bocsássa egy ismeretlenül maradt harmadik személy részére, a Magyar Cetelem Bank Zrt-vel kössön hitelszerződést. T. Á. T. III.r. vádlott a felkérésnek eleget tett és annak ellenére, hogy ő jövedelemmel nem rendelkezett a kölcsön visszafizetéséhez, illetve a körülményekből egyértelmű volt, hogy az őt felkerő személyek sem kívánják a kölcsönt visszafizetni, a 10.000 forint fejében vállalkozott a kölcsönszerződés megkötésére. Az ismeretlenül maradt személy által átadott hamis munkáltatói igazolás I. r. vádlott cégétől származott, melynek felhasználásával T.Á.T. III.r. vádlott 2005. június 6. napján hitelszerződést kötött a Magyar Cetelem Bank Zrt-vel 89.100 forint hitel folyósítása érdekében azzal, hogy 9.900 forint önrész befizetését követően a fenti hitelösszeget 24 hónapos futamidő alatt havi 5.080 forint részletenként 2005. július 7. napjától vissza fogja fizetni. A fenti hitelszerződés alapján a folyósított összegből egy győri műszaki áruházban az ismeretlen megbízó részére T.Á.T. III.r. vádlott műszaki cikket vásárolt, mely az ismeretlenül maradt személy birtokába került és a későbbiekben a hitel törlesztését sem III.r. vádlott, sem az ismeretlenül maradt személy nem kezdte meg, így 89.100 forint kárt okozott a Magyar Cetelem Bank Zrt. részére, mely nem térült meg.

4.

A Győri Városi Bíróság B.1649/2006/62.számú, 2008. február 14. napján kelt és kihirdetett határozatában 11 vádlott büntetőjogi felelősségéről határozott, melyek közül a másodfokú felülbírálat S. K. IV.r. és V. S. II. vádlottakra, a 2 felbujtóra terjedt ki.

Az első fokú bíróság ítéletében bűnösnek mondta ki S. K. IV.r. vádlottat 3 rb felbuj-

tóként elkövetett csalás büntetében (Btk.318.§ (1) bekezdés, (2) bekezdés II. tétel c.) pont (5) bekezdés b.) pont), 4 rb felbujtóként elkövetett csalás büntetében kísérletében (Btk.318.§ (1) bekezdés, (2) bekezdés II. tétel c.) pont (5) bekezdés b.) pont), 6 rb bűnsegédként elkövetett közokirat-hamisítás büntetében (274. § (1) bekezdés b.) pont) és 7 rb bűnsegédként, folytatólagosan elkövetett magánokirat-hamisítás vétségében, *V. S. VII. r. vádlottat* 4 rb felbujtóként elkövetett csalás büntetében (Btk.318.§ (1) bekezdés, (2) bekezdés II. tétel c.) pont (5) bekezdés b.) pont), 2 rb felbujtóként elkövetett csalás büntetében kísérletében (Btk.318.§ (1) bekezdés, (2) bekezdés II. tétel c.) pont (5) bekezdés b.) pont), 5 rb bűnsegédként elkövetett közokirat-hamisítás büntetében (274. § (1) bekezdés b.) pont) és 5 rb bűnsegédként, folytatólagosan elkövetett magánokirat-hamisítás vétségében. Ezért a bíróság *S. K. IV. r. vádlottat* halmazati büntetésül 2 év - végrehajtásában 3 év próbaidőre felfüggesztett - börtönre és 200.000 Ft pénzmellékbüntetésre, *V. S. VI.r. vádlottat* halmazati büntetésül, mint többszörös visszaesőt 2 év - végrehajtásában 3 év próbaidőre felfüggesztett – börtönre és 200.000 Ft pénzmellékbüntetésre ítélte, valamint elrendelte pártfogó felügyeletét. Rendelkezett még a pénzmellékbüntetés meg nem fizetése esetére az átváltoztatásról, polgári jogi igényről és az eljárás során felmerült bűnügyi költség viseléséről. *Az ítélet ellen az ügyész IV.r. és VII.r. vádlottak* terhére súlyosításért, a bűncselekmény helyes minősítése és végrehajtandó szabadságvesztés kiszabása végett jelentett be fellebbezést, *IV. r. vádlott és védője*, valamint *VII.r. vádlott és védője* az ítéletet tudomásul vette.

A megyei bíróság Bf.132/2008/6. számú, 2009. február 9. napján kelt határozatában a Győri Városi Bíróság. 2008. február 14. évi hó napján kihirdetett B. 1649/2006/62. számú ítéletét *IV. r. és VII. r. vádlottak* vonatkozásában megváltoztatta. Megállapította, hogy *S. K. IV.r. vádlott* bűncselekményeinek minősítése helyesen: 1 rb felbujtóként folytatólagosan elkövetett csalás büntette (a Btk. 318.§ (1) bekezdés, (2) bekezdés c) pont, (6) bekezdés b) pont szerint), 7 rb felbujtóként elkövetett közokirat-hamisítás büntette (a Btk. 274.§ (1) bekezdés b) pont szerint) és 8 rb felbujtóként folytatólagosan elkövetett magánokirat-hamisítás vétsége (a Btk. 276.§ szerint). *V. S. VII.r. vádlott* csalási cselekményeinek minősítése helyesen: 1 rb. bűnsegédként folytatólagosan elkövetett csalás büntette (a Btk. 318.§ (1) bekezdés, (2) bekezdés c) pont, (6) bekezdés b) pont szerint). Ezért és a *VII. r. vádlott* terhére megállapított egyéb bűncselekményekért a másodfokú bíróság a pénzmellékbüntetés érintetlenül hagyásával *S. K. IV. r. vádlottat* 2 (kettő) év börtönre és 2 (kettő) év közügyektől eltiltásra, míg *V. S. VII.r. vádlottat* 2 (kettő) év fegyházra és 2 (kettő) év közügyektől eltiltásra ítélte. Egyebekben az elsőfokú bíróság ítéletét *IV. r. és VII. r. vádlott* vonatkozásában helybenhagyta.

S. K. IV.r. vádlott általános iskolai osztályt végzett, foglalkozás nélküli hajadon, egy 11 éves gyermeke van, jövedelme 80.000 forint havonta, mely családi pótlékból és munkanélküli segélyből, valamint alkalmi munkaként végzett takarítói jövedelmé-

ből áll. Vagyona, tartozása nincs. Büntetve egy alkalommal volt vagyon elleni bűncselekményért.

V. S. VII.r. vádlott 8 általános iskolát végzett, traktorosként dolgozik egy fakitermelő vállalkozónál, ahol a havi jövedelme bevallása szerint 80.000 forint. Élettársi kapcsolatban él, egy kiskorú gyermeke eltartásáról havi 15.000 forint tartásdíj fizetésével gondoskodik. Vagyontalan, tartozása nincs. 1994. és 2006. között 15 alkalommal volt büntetve, köztük vagyon elleni bűncselekményekért is.

Az első fokú ítélet tényállásainak lényege szerint 2006. január 26. és május 29. napja közötti időben a vádlottak közül 8 fő, összesen hat alkalommal a IV. és VII. vádlottak felkérésére a nekik ígért pénzért vagy munkalehetőségért cserébe hamis munkáltatói igazolások, hamis lakcímgigazolások, hamis nyugdíjfolyósítótól származó igazolások valamint hamis közüzemi számlák felhasználásával az OTP Bank Rt. Győri Fiókjától deviza alapú személyi kölcsönt igényeltek tudva, hogy azok visszafizetésére reális készségük és képességük nincs, illetőleg a felvett hitelösszeget a megbízóiknak adták át, illetve szándékoztak átadni, ily módon tévedésbe ejtették a hitelintézetet és neki kárt okoztak.

A vádlottak hamis nyugdíjigazolások felhasználásával 8 hitelszerződés kapcsán az OTP Bank Rt-nek összesen 2.293.000 forint kárt okoztak és további 1.595.000 Ft kárt kíséreltek meg okozni.

S.K. IV. r. vádlott a tevékenységéért egy a hitelt felvevő személytől 150.000 Ft-ot, egy másik személytől VII. r. vádlottal együtt 200.000 Ft-ot kapott. Azt nem lehetett megállapítani, hogy a többi hitelfelvételből mennyi maradt IV.r. és VII.r. vádlottaknál, de ezekből az ügyletekből is „részesedtek”.

5.

A Győri Városi Bíróság B. 1532/2006/146. számú, 2008. február 22. napján kelt határozatában negyven vádlott ellen folyamatban lévő ügyben hozott határozatot, melyek közül fellebbezéssel érintett kilenc fő volt. Köztük a szervezők T. Gy. I.r. vádlott, aki a 2. jogeset III. r. vádlottjával azonos, E. Cs. Zs. XVI.r., aki a 2. jogeset XII. r. vádlottjával azonos, H. K. XIX. r. vádlott, aki az 1. jogeset XVI. r. és a 2. jogeset I. r. vádlottjával azonos, végül L. I. XXI.r. vádlott, aki pedig az 1. jogeset II. r. vádlottja volt. Ugyancsak az 1. jogesetből ismert R. R. I. r. vádlott, aki ezen ügy XXII. r. vádlottja volt, rá nézve az ítélet első fokon jogerőre emelkedett.

Az első fokú bíróság bűnösnek mondta ki *T. Gy. I.r. vádlottat* 1 rb csalás büntetében (Btk.318.§ (1) bekezdés, (2) bekezdés c.) pont, (4) bekezdés b.) pont), 2 rb csalás büntetékénél kísérlében (Btk.318.§ (1) bekezdés, (2) bekezdés c.) pont, (5) bekezdés b.) pont), 1 rb felbujtóként elkövetett csalás büntetékénél kísérlében (Btk.318. § (1) bekezdés, (2) bekezdés c.) pont, (5) bekezdés b.) pont), 3 rb magánokirat-hamisítás vétségében (Btk. 276. §), és 1 rb felbujtóként elkövetett magánokirat-hami-

sítás vétségében (Btk. 276. §), *E. Cs. Zs. XVI.r. vádlottat* 1 rb felbujtóként elkövetett csalás büntettének kísérletében (Btk. 318. § (1) bekezdés, (4) bekezdés a.) pont), 1 rb felbujtóként elkövetett magánokirat-hamisítás vétségében (Btk.276. §), *H. K. XIX. r. vádlottat* 2 rb folytatólagosan, részben kísérletként, felbujtóként elkövetett csalás büntettében (Btk.318.§ (1) bekezdés, (2) bekezdés c). pont, (5) bekezdés b) pont), 1 rb folytatólagosan, felbujtóként elkövetett csalás büntettének kísérletében (Btk. 318. § (1) bekezdés, (2) bekezdés c.) pont, (5) bekezdés b.) pont), 1 rb bűnsegédként elkövetett csalás büntettének kísérletében (Btk. 318. § (1) bekezdés, (2) bekezdés c.) pont, (5) bekezdés b.) pont), 1 rb felbujtóként elkövetett csalás büntettében (Btk. 318. § (1) bekezdés, (5) bekezdés a.) pont), 3 rb bűnsegédként elkövetett magánokirat-hamisítás vétségében (Btk. 276. §), 8 rb felbujtóként elkövetett magánokirat-hamisítás vétségében (Btk. 276. §) és 3 rb folytatólagosan, felbujtóként elkövetett magánokirat-hamisítás vétségében (Btk. 276. §), *L. I. XXI.r. vádlottat* 1 rb felbujtóként elkövetett csalás büntettének kísérletében (Btk.318.§ (1) bekezdés, (2) bekezdés c.) pont, (5) bekezdés b.) pont, 1 rb felbujtóként elkövetett csalás büntettének kísérletében (Btk. 318. § (1) bekezdés, (2) bekezdés c.) pont, (4) bekezdés b.) pont), 2 rb felbujtóként elkövetett magánokirat-hamisítás vétségében (Btk. 276. §). Ezért T. Gy. I.r. vádlottat 1 év 10 hónapi börtönbüntetésre és 2 évi közügyektől eltiltásra, *E. Cs. Zs. XVI.r. vádlottat*, mint többszörös visszaesőt 7 hónapi börtönbüntetésre és 1 évi közügyektől eltiltásra, *H. K. XIX.r. vádlottat* 2 év 10 hónapi börtönbüntetésre és 2 évi közügyektől eltiltásra, *L. I. XXI.r. vádlottat* 1 évi börtönbüntetésre és 1 évi közügyektől eltiltásra ítélte, és egyéb járulékos rendelkezéseket hozott. Az ítélet ellen az ügyész T. Gy. I. r, *E. Cs. Zs. XVI.r.*, *H. K. XIX.r.*, *L. I. XXI.r.* és még három vádlott esetében, terhükre súlyosításért, hosszabb tartamú szabadságvesztés kiszabása érdekében, T. Gy. I.r. vádlott és védője enyhítésért, *E. CS. Zs. XVI. r. vádlott* és védője enyhítésért, *H. K. XIX. r. vádlott* és védője elsősorban felmentésért, másodsorban enyhítésért, *L. I. XXI. r.vádlott* és védője enyhítésért, másik három vádlott enyhítését jelentett be fellebbezést. *Másodfokon* a főügyészség átiratában az ügyészi fellebbezést fenntartotta, a tényállás és a bűnösségi körülmények kiegészítését, egyes bűncselekmények jogi minősítése és rendbelisége módosítását, valamint az ítélet ügyészi fellebbezés iránya szerinti megváltoztatását indítványozta. A Győr-Moson-Sopron Megyei Bíróság 3.Bf.136/2008/16. számú, 2009. január 19. napján kelt határozatában az első fokú bíróság ítéletét *megváltoztatta*, megállapította, hogy T. GY. I.r. vádlott csalási cselekményeinek minősítése helyesen: 3 rb csalás büntette, a Btk. 318.§ (1) bekezdés, (2) bekezdés c/ pont, (5) bekezdés b/ pont szerint, melyből 1 rb folytatólagosan elkövetett, további 2 rb kísérlet, *H. K. XIX.r. vádlott* cselekményeinek minősítése helyesen: 1 rb felbujtóként elkövetett csalás büntette, a Btk. 318.§ (1) bekezdés, (2) bekezdés c/ pont, (6) bekezdés b/ pont szerint, 2 rb folytatólagosan, részben felbujtóként, részben bűnsegédként elkövetett csalás büntette a Btk. 318.§ (1) bekezdés, (2) bekezdés c/

pont, (5) bekezdés b/ pont szerint, 1 rb bűnsegédként elkövetett csalás büntettének kísérlete, a Btk. 318.§ (1) bekezdés, (2) bekezdés c/ pont, (5) bekezdés b/ pont szerint, 2 rb felbujtóként elkövetett csalás büntettének kísérlete, Btk. 318.§ (1) bekezdés, (2) bekezdés c/ pont, (4) bekezdés b/ pont szerint, 11 rb felbujtóként elkövetett magánokirat-hamisítás vétsége, a Btk. 276.§ szerint, melyből 2 rb folytatólagosan elkövetett, 4 rb bűnsegédként elkövetett magánokirat-hamisítás vétsége a Btk. 276.§ szerint. L.I. XXI.r. vádlott családi cselekményeinek minősítése helyesen: 1 rb folytatólagosan, felbujtóként elkövetett csalás büntettének kísérlete, a Btk. 318.§ (1) bekezdés, (2) bekezdés c/ pont, (5) bekezdés b/ pont szerint. A másodfokú bíróság ezért és a terhükre megállapított egyéb bűncselekményekért velük szemben az első fokon alkalmazott fő- és mellékbüntetéseket tekintette kiszabottnak. Egyebekben az első fokú bíróság ítéletét T. Gy. I.r., E. Cs. Zs. XVI.r., H. K. XIX.r., L. I. XXI.r. vádlott és a további 4 vádlott-társuk vonatkozásában *helybenhagyta*. A Győri Városi Bíróság fenti ítéletében bűnösnek mondta ki F. B. II.r. vádlottat 1 rb csalás büntettének kísérletében (Btk. 318. § (1) bekezdés, (4) bekezdés a.) pont), 1 rb csalás büntettében (Btk. 318. § (1) bekezdés, (5) bekezdés a.) pont) és 2 rb magánokirat-hamisítás vétségében (Btk.276. §). Ezért halmazati büntetésül 1 év 6 hónap börtönbüntetésre és 2 év közügyektől eltiltásra ítélte. A Győr-Moson-Sopron Megyei Bíróság Bf.104/2009/4. számú, 2009. május 25. napján kelt határozatával elkülönített eljárásban az első fokú bíróság ítéletét F. B. II.r. vádlott vonatkozásában *helybenhagyta*.

H. K. XIX.r. vádlott 2004. október 28. napjától a győri R-T. Kft. ügyvezetője volt É.B.-vel, majd 2005. április 18. napjától egyedüli tulajdonosa és ügyvezetője a cégnek. A Kft. bélyegzőjét is H. K. XIX.r. vádlott készítette, és rendszeres haszonszerzésre törekedve több személynek pénzért biztosított hamis munkáltatói igazolásokat áruvásárlási kölcsönök felvételéhez, illetve vett rá személyeket áruvásárlási kölcsön igénylésére.

T. Gy. I.r. vádlott 2004. december 10. és január 13. napja közötti időben egy győri műszaki áruházban a saját nevére szóló személyi igazolvány és a R-T. Kft. nevében kiállított hamis munkáltatói igazolás felhasználásával 129.980 Ft áruvásárlási kölcsönt igényelt a Budapest Bank Nyrt.-től, 297.140 Ft áruvásárlási kölcsönt igényelt az OTP Bank Nyrt.-től, 1 millió forintra hitelkérelmet nyújtott be a Kereskedelmi és Hitelbank Zrt. győri fiókjában, melyek közül első esetben az igényelt hitelt megkapta, a másik két esetben hitelkérelmét elutasította a bank. A felvett hitelt nem törlesztette, nem is volt szándéka és lehetősége sem törleszteni. Így a Budapest Bank Nyrt.-nek 129.980 Ft kárt okozott, az OTP Bank Nyrt.-nek 297.140 Ft kárt, a Kereskedelmi és Hitelbank Zrt.-nek 1 millió forint kárt kísérelt meg okozni.

H. K. XIX. r. vádlott által megbízott vádlottak az OTP Bank Nyrt.-nek összesen 847.310 Ft, a Budapest Bank Nyrt.-nek összesen 605.368 Ft kárt okoztak, továbbá az OTP Bank Nyrt.-nek összesen 797.015 Ft, a Budapest Bank Nyrt.-nek összesen

1.095.143 Ft , a K&H Bank Zrt-nek összesen 900.620 Ft, a Magyar Cetelem Bank Zrt-nek pedig összesen 321.999 Ft kárt kíséreltek meg okozni, .

L. I. XXI. és R. R. XXII. r. vádlottak által megbízott 2 vádlott 2005. május 13.napján és május 18. napján a Budapest Bank Nyrt.-nek összesen 355.997 Ft-ot kárt kísérelt meg okozni oly módon, hogy a saját nevére szóló személyi igazolvány és hamis munkáltatói igazolás felhasználásával 127.998 és 127.999 áruvásárlási hitelt igényeltek két műszaki boltban. A közreműködésért egyik vádlottnak 10.000 Ft-ot fizettek a megbízók. Sem XXI. r., sem XXII. r. vádlottak, sem az általuk megbízott személy nem tudta és nem is kívánta a felvett hitel összegét visszafizetni.

T. GY. I. r. vádlott megbízásából egy vádlott-társuk 2004. december 21. napján hamis munkáltatói igazolás felhasználásával 249.988 Ft áruvásárlási kölcsönt igényelt a Budapest Bank Nyrt-től. A bank a hitelkérelmet elutasította. T. Gy. I. r. vádlott 50.000 Ft-ot ígért vádlott-társának a vásárlásért. A hitelt egyikük sem akarta visszafizetni.

E. Cs. ZS. XVI. r. vádlott megbízásából egy vádlott-társuk 2005. február 28. napján hamis munkáltatói igazolás felhasználásával 295.978 Ft áruvásárlási kölcsönt igényelt az OTP Bank Nyrt-től. A bank a hitelkérelmet elutasította. A hitelt egyikük sem akarta visszafizetni.

B. M. XL.r. vádlott és H. K. XIX.r. vádlottak 2006 tavaszán élettársak voltak. H. K. XIX.r. vádlott ekkor BAR listán szerepelt, így saját nevében hitelt igényelni nem tudott. Mivel gépkocsira volt szüksége, megbízta B. M. XL.r. vádlottat, hogy saját nevére vásároljon egy autót. B. M. XL.r. vádlott 2006. április 26. napján a győri V. A. Kft-nél megvásárolt egy Toyota Corolla típusú személygépkocsit, oly módon, hogy a vételár egy részének finanszírozására hitelszerződést kötött a Budapest, Népfürdő u. 24-26. szám alatti székhelyű Erste Leasing Autófinanszírozási Zrt-vel. A hitelszerződés alapján a Zrt. 500.000 Ft önerő befizetése mellett 2.600.000 Ft-ot folyósított 84 hónap futamidőre, havi 48.740 Ft törlesztő részlettel. A felek a gépkocsi vonatkozásában opciós szerződést is kötöttek. B. M. XL.r. vádlott a szerződéskötés során valótlan munkahelyi és jövedelmi adatokat közölt, hiszen ebben az időszakban már nem dolgozott a munkahelyként megjelölt E. C. Kft-nél. B. M. XL.r. vádlott a törlesztési kötelezettségének csak egy alkalommal tett eleget, ezért a hitelező 2006. augusztus 22. napján a szerződést azonnali hatállyal felmondta, és opciós jogát érvényesítette. A gépkocsi visszaszármaztatásával megbízott cég alkalmazottja felvette a kapcsolatot a vádlottakkal, akik a tartozás kiegyenlítésére, a gépkocsi visszaadására többször is ígéretet tettek, azonban erre a mai napig nem került sor, a gépkocsi holléte ismeretlen maradt. B. M. XL.r. vádlott H. K. XIX.r. vádlott rábírására és segítségével a gépkocsi vásárlásakor a valós szándéka, az adós személye és a fizetési készsége, képessége tekintetében tévedésbe ejtette a hitelügyintézőt, és ezzel az Erste Autófinanszírozási Zrt-nek 2.600.000 Ft összegű kárt okozott, melyből az egyszeri befizetéssel 48.740 Ft megtérült.

F. B. II.r. vádlott 2005. december 16. napján a V. A. Kft. telephelyén kölcsön-

szerződést kötött az Erste Leasing Autófinanszírozási Zrt.-vel egy Renault Megane Coupe típusú személygépkocsi vételára egy részének finanszírozására. A szerződés szerint a Zrt. 320.000 Ft önerő megfizetése mellett 2.550.000 Ft kölcsönt folyósított a II.r. vádlottnak 84 hónapra, havi 45.975 Ft törlesztő részlettel.

A felek a hitel biztosítékeként opciós szerződést is kötöttek. F. B. II.r. vádlott a kölcsönszerződés megkötése során az általa vásárolt és az Á. 2004. Kft. nevében kiállított hamis munkáltatói igazolást nyújtotta be. A II.r. vádlott a pozitív hitelbírálatot követően a gépkocsit átvette, azonban a törlesztő részletek fizetését meg sem kezdte. A Zrt. ezért a szerződést 2006. március 26. napján azonnali hatállyal felmondta, és opciós jogát érvényesítette. A II.r. vádlott a gépkocsit a Zrt.-nek nem szolgáltatva vissza, mivel azt egy általa megnevezni nem kívánt személynek úgy adta át, hogy tisztában volt azzal, hogy sem ő, sem az ismeretlen személy nem fogja a törlesztő részleteket teljesíteni.

F. B. II.r. vádlott a szerződéskötés során az Erste Leasing Autófinanszírozási Zrt-t fizetési készsége és képessége tekintetében tévedésbe ejtette, és ezzel 2.550.000 Ft kárt okozott.

6.

A Győri Városi Bíróság B.1092/2005/170. számú, 2008. május 15. napján kelt határozatával érintett ügyben eredetileg negyvenkilenc vádlott ellen folyt a büntető-eljárás, a bíróság kilenc vádlott ügyében az eljárást elkülönítette, 38 vádlott ügyében első fokon jogerős határozatot hozott, a másodfokú felülbírálat J-né B. É. I.r. és K-né B. J. XIII. r. vádlottat érintette, akik az ügyben felbujtói és bűnsegédi minőségben vettek részt.

Az első fokú bíróság bűnösnek mondta ki *J-né B. É. I.r. vádlottat* 1 rb folytatólagosan és üzletszerűen, bűnsegédként elkövetett csalás büntettségében (Btk. 318. § (1) bekezdés, (6) bekezdés b.) pont) és 1 rb folytatólagosan, bűnsegédként elkövetett magánokirat-hamisítás vétségében (Btk. 276. §), *K-né B. J. XIII.r. vádlottat* 1 rb bűnsegédként, folytatólagosan és üzletszerűen elkövetett csalás büntettségében (Btk. 318. § (1) bekezdés, (6) bekezdés b.) pont) és 1 rb bűnsegédként, folytatólagosan elkövetett magánokirat-hamisítás vétségében (Btk. 276. §). Ezért J-né B. É. I. r. vádlottat halmazati büntetésül 2 év - végrehajtásában 3 év próbaidőre felfüggesztett – börtönbüntetésre és 1.000.000 Ft pénzmellékbüntetésre, K-né B. J. XIII.r. vádlottat halmazati büntetésül 1 év - végrehajtásában 3 év próbaidőre felfüggesztett – börtönbüntetésre és 800.000 Ft pénzmellékbüntetésre ítélte. Rendelkezett I.r. vádlott vonatkozásában az előzetes fogvatartásban töltött idő beszámításáról, mindkét vádlott vonatkozásában a pénzmellékbüntetés meg nem fizetése esetére az átváltoztatásról, valamint a magánfél polgári jogi igényének egyéb törvényes útra utasításáról. *Az ítélet ellen* az első fokon eljáró ügyész J-né B. É. I.r. és K-né B. J. XIII.r. vádlott terhére, súlyosítás végett, vég-

rehajtandó szabadságvesztés és közügyektől eltiltás alkalmazása érdekében, J-né B. É. I.r. vádlott és védője felmentésért, K-né B. J. XIII.r. vádlott és védője felmentésért jelentett be fellebbezést. *Másodfokon* a főügyészség átiratában az ügyészi fellebbezést fenntartotta, a tényállás és a bűnösségi körülmények kiegészítését, a halmazat átminősítését, az elkövetési alakzatok módosítását, valamint az ítélet ügyészi fellebbezés iránya szerinti megváltoztatását, egyebekben az ítélet helybenhagyását indítványozta.

A másodfokú bíróság *nyilvános ülésén* az érintettek megjelentek, akik a bejelentett fellebbezéseket valamennyien fenntartották. XIII.r. vádlott védője fellebbezését írásban is indokolta, támadva az első fokú bíróság bizonyítékokat értékelő tevékenységét. A főügyészség képviselője perbeszédében az átirattal egyező nyilatkozatában írtakkal azonos módon az ítélet megváltoztatását indítványozta. I. r. vádlott védője elsősorban bűncselekmény hiányában, másodsorban bizonyíték hiányában kérte védenccé felmentését, harmadlagos indítványában mérsékelt és arányos büntetés kiszabását indítványozta. XIII.r. vádlott védője összefoglalta írásbeli fellebbezése indokolását, melyben kifejtette álláspontját arról, hogy továbbra sincs olyan bizonyíték, amely védenccé bűnösségét alátámasztaná, ezért felmentésre tett indítványt. Utolsó szó jogán a vádlottak csatlakoztak a védők által elmondottakhoz. A Győr-Moson-Sopron Megyei Bíróság 3. Bf. 265/2008/7. számú, 2009. május 11. napján kelt határozatában az első fokú bíróság ítéletét *megváltoztatta*. Megállapította, hogy az I.r. vádlott a csalás büntettét nem bűnsegédként, hanem felbujtóként bünszövetségben követte el. Az 1 rb folytatólagosan bűnsegédként elkövetett magánokirat-hamisítás vétsége *helyesen* 36 rb folytatólagosan felbujtóként elkövetett magánokirat-hamisítás vétségének minősül. XIII.r. vádlott a csalás büntettét bünszövetségben követte el. A bűnsegédként folytatólagosan elkövetett magánokirat-hamisítás vétsége *ténylegesen* 19 rendbeli. E bűncselekményekért I.r. és XIII.r. vádlottal szemben a másodfokú bíróság az első fokon alkalmazott fő- és mellékbüntetést tekintette kiszabottnak, e mellett mindkét vádlottat 5-5 (öt-öt) év hitelügyintézői foglalkozástól eltiltásra ítélte. Egyebekben az első fokú bíróság ítéletét I.r. és XIII.r. vádlott tekintetében helybenhagyta.

Az ítéleti tényállás lényege a következő volt. J-né B. É. I. r. vádlott ismerte K-né B.J. XIII. r. vádlottat, aki egy győri székhelyű Kft. alkalmazásában állt, mint hitelügyintéző. I. r. vádlott 2004. év végén felvette a kapcsolatot XIII. r. vádlottal, hogy ismer több embert, akik még az adott évben hitelt igényelnének. J-né B. É. I. r. vádlott a fenti időpontot megelőzően több újságban, utcán hirdette magát, mint hitelügyintéző. A jelentkezőknek azt a felvilágosítást adta, hogy a hitelhez nem kell munkáltatói igazolás. J-né B. É. I.r. vádlottnak minden esetben egy további vádlott-társa szerezte be a hamis munkáltatói igazolásokat, a hamis Erste Bank bankszámla kivonatokat és ha szükséges volt, a hamis közüzemi számlákat. J-né B. É. I. r. vádlott és társa az ügyintézésért 50-100 ezer forintot kért, amit a hitel felvételét követően minden esetben megkaptak. I. r. vádlott fogadta az OTP egyik győri fiókjában az „ügyfeleket”,

ő íratta alá velük a szükséges okmányokat, majd ezeket átadta XIII. r. vádlottnak, aki az ügyintézését végezte. Társuk ez idő alatt az OTP fiók előtt várakozott. (XIII.r. vádlottat az ügyészség a tényállás eddigi részében nem vádolta meg semmilyen bűncselekménnyel.)

J-né B. É. I. r. vádlott és társa 2004. december 29. és január 6. napja közötti időben 17 fő részére intézett fejenként 490.000 forint összegű forint hitelt olyan személyeknek, akik munkahellyel, folyószámlával nem rendelkeztek, illetve ha volt folyószámlájuk, az negatív egyenleget mutatott, valamennyien tisztában voltak azzal, hogy hamis munkáltatói igazolással, hamis bankszámla kivonat benyújtásával jutnak a hitelösszeghez úgy, hogy annak visszafizetéséhez megfelelő jövedelemmel, fedezetel nem rendelkeznek. J-né B. É. I.r. vádlott és társa közreműködésével az OTP Bank Rt-nek összesen 4.900.000 Ft kárt okoztak, és további 2.940.000 Ft kárt kíséreltek meg okozni. A kárból összesen 4 törlesztő részletnek megfelelő összeg térült meg a vádlottak magatartása folytán, a további kármegtérülés faktorcég részére történő követelés érvényesítéséből történt.

V. B. XIV.r. vádlott, aki szintén hitelügyintézéssel foglalkozott, azokat az ügyfeleket, akik nem feleltek meg a pénzügyi feltételeknek, nem rendelkeztek munkahellyel, közüzemi számlával, folyószámlával, ahhoz a vádlott társához irányította, aki az előbb leírt esetekben J-né B. É. I. r. vádlott részére hamis okmányokat szerzett. Ez a személy felvette a kapcsolatot J-né B. É. I. r. vádlottal. J-né B. É. I. r. vádlott a korábbiakban írtak szerint - a vádlott-társ által biztosított hamis okiratokkal - intézett hitelt ezeknek a személyeknek is. Ez alapján 2004. október és 2005. január közötti időpontban további 19 fő igényelt fejenként 490.000 Ft összegű forinthitelt J-né B. É. I. r. vádlott és K-né B. J. XIII. r. vádlott közreműködésével. 11 fő hitelkérelme alapján a hitelt folyósították, míg 8 kérelmet elutasított a pénzügyintézet. Így a I.r. vádlott felbujtói magatartása és XIII. r. vádlott bűnsegédi magatartása folytán a vádlottak összesen 5.390.000 Ft kárt okoztak az OTP Bank Rt-nek és további 3.920.000 Ft kár okozását kísérelték meg.

Sorolhatnánk még az ítéleti rendelkezéseket és tényállásokat, azok felhívása nélkül is *megállapíthatóak az alábbiak:*

A nyomozó hatóságok által végzett alapos és kitartó felderítő tevékenység eredményeként kerültek feltárásra azon károkozások, melyeket a bíróság elbírált. A bankok sok esetben nem, vagy nem minden hitelfeltevővel szemben tettek feljelentést. Legjellemzőbb az, hogy azokat az eseteket, amikor csak kísérleti stádiumba jutott a csalárd hitelfelvétel, a bankok nem mindig vették olyan komolyan, hogy feljelentést tegyenek, de a nyomozás során a hatóságok munkáját adatszolgáltatással és iratok rendelkezésre bocsátásával megfelelően segítették. Kárigénnyel is ritkán éltek a büntetőeljárársban. Ezeknek a tényeknek sokrétű és sokfajta oka lehet. (Ez még befér a pénzügyintézet veszteségébe? Egyszerűbb leírni a veszteséget, mint a hatóságok

rendelkezésére állni egy büntetőeljárásban? Az eljárások lassúsága miatt nem találják hatékony eszköznek követeléseik érvényesítésében a büntetőeljárást? Vagy talán nem bíznak az igazságszolgáltatásban?)

Gyakori, hogy a lízingcégek behajtó cégeket bíznak meg követeléseik behajtásával, illetve a lízing-csalók által eltüntetett gépkocsik felkutatására, akik eredménytelen tevékenységük záróakkordjaként, a gyors rendőri intézkedést akadályozó módon sokszor késve teszik meg a feljelentést, azt az érzetet keltve, hogy ez csak egy „mosom kezeimet” akció a részükről. Nyilván az idejekorán tett feljelentés ugyanilyen káros lehet, ha olyan személyeket is bevon a büntetőeljárás gépezetébe, akik „becsületes nem fizetők”.

A bizonyítás során nehézséget okozhat a hatóságoknak az, hogy a személyi bizonyítékok köre leszűkül a tettesek és részesek érdekazonossága miatt. A vizsgált ügyekben igazán társadalomra veszélyes személyekhez, a felbujtókhoz és a bűnsegédekhez eljutni és velük szemben is megalapozott tényállást megállapítani csak a feltáró jellegű, beismerő vallomást tevő tetteseken keresztül lehet.

A vizsgált ügyekben egyetlen esetet leszámítva még tanúként sem kerültek kihallgatásra azon személyek, akik az ügyfélpult másik oldalán ültek. Vádlotti pozícióban egy ilyen személy sem szerepelt. Nyilván ennek is több oka lehet, remélhetőleg legalább a sértettek a jövőre nézve megtették azokat az óvintézkedéseket, melyeket az ügyek tapasztalatai alapján pl. munkafolyamatok ellenőrzésében megtehettek.

A cselekmények minősítése, elkövetői alakzatok megítélése kapcsán egységes a gyakorlat, egy-egy esetet lehet talán felhozni főleg az elkövetői alakzatok vonatkozásában tapasztalt helytelen megállapításról.

A felbujtói magatartáshoz kapcsolódóan a halmazat és a folytatólágosság kérdéskörében is egységesnek tekinthető az ítélkezés, a részletesen nem ismertett ügyeken kívüli, másodfokú eljárást megjárt határozatokat is figyelembe véve összesen két esetben kellett megváltoztatni az első fokú bíróság rendelkezését e végett. Egy esetben a csalás, egy másik ügyben pedig a magánokirat-hamisítás vonatkozásában kellett a cselekmény rendbeliségét illető változtatást elvégezni. A bíróságok gyakorlata a megyénkben tehát egységesnek mondható, mely egyezik a másodfokú bíróságnak az átminősítések kapcsán a Bf.136/2009/16. számú határozata indokolásában kifejtett alábbi álláspontjával: A felbujtó felelőssége nem az általa rábírt személyek számához, hanem az általuk elkövetett bűncselekményekhez igazodik. A magánokirat-hamisítás vétsége esetében azt kell kiemelni, hogy a magánokirat-hamisítás folytatólágosan elkövetett, ha a hamis, hamisított vagy valótlan tartalmú – ugyanazon vagy több – magánokiratot ugyanazon jogviszonyból származó jog vagy kötelezettség létesítésének, megváltoztatásának vagy megszüntetésének bizonyítására többször használják és a folytatólágosság egyéb törvényi feltételei is fennállnak. (Bkv. 36. régi BK 101.) A magánokirat-hamisítások vonatkozásában, ha a felbujtó ugyanazt a tettet küldte a

valótlan tartalmú magánokirattal ugyanazon pénzüintézethez hitelfelvételre, akkor is folytatólagos egység, ha pedig más-más személy a magánokirat-hamisítások tettese, akkor jogviszonyonként és személyenként 1–1 rendbeli magánokirat-hamisítás kell, hogy megállapításra kerüljön. A családi bűncselekmények vonatkozásában a bűncselekmények rendbelisége akként állapítandó meg, hogy ha egy felbújtó több emberen keresztül ugyan, de azonos pénzüintézet tévedésbe ejtésére és kár okozására bírta rá a tettest, akkor az folytatólagos egység.

Az áruvásárlási csalások tettesei személyi körülményeinek vizsgálata során kitűnt, hogy a tettesek gyakran hajléktalan, legtöbbször pedig rossz anyagi körülmények között élő személyek voltak, akik már megjelenésükben gyanút ébreszthettek volna a hitelfelvétel során az ügyintézőben, ugyanakkor a felbujtóként elítélt személyek egy részéről is elmondható, hogy cselekményeit megélhetési bűnözőként követte el.

A büntetékiszabási körülmények vizsgálatánál megállapítható volt, hogy a családi cselekmények tettesei legnagyobb részben büntetlen előéletű személyek voltak, míg a felbujtók nem ezekben az ügyekben kerültek először összeütközésbe a törvényvel.

A büntetékiszabást illetően általánosságban elmondható, hogy a tettesek és részesek cselekvőségének megfelelő büntetések általában akként alakultak, hogy a tettesek leggyakrabban pénzbüntetés, közérdekű munka, esetleg felfüggesztett szabadságvesztés főbüntetést kaptak, míg – a folytatólagosság megállapítása miatt – a tetteseknél súlyosabban minősülő családi cselekményeket elkövető felbujtók a 6. jogeset elkövetőit leszámítva végrehajtandó szabadságvesztést.

A példaként ismertetett csalások és okirat-hamisítások kapcsán meg kell jegyezni azt a körülményt, hogy ezen cselekmények jelenléte a folyamatban lévő büntetőeljárásokban csökkenést mutat, azonban egy-egy nagyobb ügy – köztük korábbi hasonló ügyekből megismert vádlottakkal – jelenleg is van folyamatban az elsőfokú és a másodfokú bíróság előtt egyaránt.

A 3/2009. BJE a családi cselekmények nem egységes megítélésében hozott áttörést. Remélhetőleg nem csak a bíróságok gyakorlatát egységesítette abban a kérdésben, hogy milyen feltételek fennállása esetén állapítható meg a csalás vagy a hitelsértés elkövetése, ha valótlan tartalmú okiratok benyújtásával történik meg a hitel felvétele.

Megfigyelhető volt, hogy több ügyben is a vádlottak sorában szereplő megbízók milyen fejlődésen mentek keresztül. Először saját maguk próbálkoztak, majd a sikeren mintegy felbuzdulva később egyre magabiztosabban, egyre több személyt bevonva cselekményeikbe, egyre több kárt okoztak vagy kíséreltek meg okozni.

Minden bűncselekmény esetében, mely a társadalom tagjainak széles körét érinteti akár sértetti, akár elkövetői oldalon, fontos a megelőzés. Az ismertetett cselekmények sorozatjellege, ugyanazon sértettek többszöri megkárosításának ténye felveti azt az igényt, hogy a sértettek képviselőjében eljárók körültekintőbben végezzék munká-

jukat a hitelek kihelyezésekor. A becsatolt iratok – különösen a munkáltatói igazolások – valóságtartamának ellenőrzésére nagyobb hangsúlyt fektessenek, vegyék észre és leplezzék le a stómanok mögött meghúzódó személyek tevékenységét, mert:

„Minden helytelen dologban, ami történik, nem csak azok bűnösek, akik elkövetik, hanem azok is, akik nem akadályozzák meg. „¹²

A PÓTMAGÁNVÁDLÓI LEGITIMÁCIÓ ÉS TOVÁBBI KÉRDÉSEK A PÓTMAGÁNVÁD INTÉZMÉNYE KAPCSÁN

Kánics Éva¹

A pótmagánvád, illetve a pótmagánvádló jogintézménye a napi gyakorlat során számtalan kérdést vet fel, s a rendelkezésre álló jogszabályok alapján keresi a jogalkalmazó a jogalkotói szándékot és ezen keresztül a szerinte helytálló megoldást. A jelen tanulmány több olyan kérdést elemez, ami a pótmagánvád szabályainak alkalmazása során vetődött fel az elmúlt 6 éves időszakban. Ezek között foglalkozik a legitimáció kérdésével is egy konkrét jogeseten keresztül, melyben az adott megyei bíróság két büntető tanácsa ellentétes véleményt képvisel. Az ezzel kapcsolatos felvétel jelenleg a Legfelsőbb Bíróság előtt van, de talán nem haszontalan ennek nagyobb nyilvánosság előtti említése, illetve az erről, valamint az egyéb problémákról való közös gondolkodás sem.

Mindenek előtt rövid összefoglalás a magánvád egyetemes történetéről és hazai fejlődéséről, hatályos jogunkban a vád fajtáiról, majd magáról a pótmagánvádlói jogintézményről:

A vádképviselő fejlődése egységes struktúrát mutat: az omnipotens állam eszméjének megjelenése előtt a büntetés a jogban a kompozícióval mint jogkövetkezménnyel teljesedett ki; ebben a konstrukcióban az eljárás kizárólagos érdeksértettje maga a sértett volt, esetleg hozzátartozói, vagy a vele egy társadalmi közösségben élő személyek. Ez esetben a vádat kizárólag a sértett, illetve rokonsága képviselte, a hivatalból történő eljárás pedig ismeretlen volt. A büntetendő cselekmény közjogi jellegét nem ismerték el, és miként a Meroving korban a frank birodalomban is, kizárólag a sértett és hozzátartozói érvényesíthettek elégtételt, *quasi* magánjogi igényt. Az államfejlődés később eljutott annak felismeréséig, hogy a bűncselekmény nem csupán az egyént, hanem a társadalom absztrakt értékeit és ezen keresztül magát a kollektívát is sérti; megjelent tehát a germán jogban is a büntetendő cselekmény közjogi jellege. Hasonló felismerésre már az antik Attikában és Rómában is eljutottak: bizonyos kiemelkedő tárgyi súlyú bűncselekmények esetében alkalmazták a népvád (*actio popularis*) intézményét. Az esetek többségében azonban továbbra is a sértett részére állt fenn a valaminő megtorlás kieszközlésének joga.

A kompozíció vagyoni jellegének kidomborodásával a büntető hatalom birtokosának egyre emelkedő érdekévé vált az elégtétel behajtásának biztosítása, a magánügynek aktív perjogi hatásköre háttérbe szorult a külön állami vádhatósággal szemben.

---

1 dr. Kánics Éva bíró, Győr-Moson-Sopron Megyei Bíróság

A 19. században a büntetőjog közjogi jellege nyilvánvalóvá vált: a közvádoló hatóság vádmonopóliuma foglalta el az egyéni eljárás-kezdeményezés helyét, és kialakultak a professzionális állami vádhatóságok.

Az egyes országokat tekintve *Angliában* sohasem alakult ki ügyészi szervezet, az 1800-as évek derekán is a sértett és ügyvédje képviselte a vádat, azonban nem saját maga, hanem a korona nevében. A bűncselekményt egyébként bárki feljelentette.

A francia jog a közvád genezise: a vádemelés jogát az államügyészség gyakorolta, csak vétség és kihágás esetén, illetve rendőri és korrekcionális eljárásban adott a sértettnek vádlói jogokat.

Az olasz megoldás a csatlakozás intézményéhez hasonló lehetőséget biztosított a sértettnek azzal, hogy fellépését nem szorította kizárólag a magánjogi igény érvényesítésének ösvényére.

A *német* törvényhozás hosszú ideig mellőzte a magánvád lehetőségét, vagy maximum rendőri kihágásokra nézve adott vádlói jogot a sértettnek. Az 1853. évi osztrák rendtartás érdekeltről szólt, aki szerény jogosítványokkal rendelkezett, leginkább akkor, ha a közvádoló a vádképviselőtől eltekintett, azonban polgári jogi igényét szabadon érvényesíthette, evégből az iratokat is megtekinthette. Először a badeni büntető perrendtartás (1864) egészítette ki a sértett jogkörét magánvádlói szintre, pl. rágalmazás, becsületsértés, önbíráskodás, könnyű és vétkes testi sértés, áruvédjegy-bitorlás, stb. bűncselekményeknél. Az 1868. évi szász kódex átvette az előbbit és hozzá újabb bűncselekményeket illesztett, mint a magánlaksértést és a házastárs hűtlen elhagyását, illetve a házasságtörést (!). Leginkább az 1873. évi osztrák rendtartás fejlesztette ki a magánvád intézményét, amely alkalmazni engedte azt a nemi- és sajtódeliktumok esetén is.

Hazai jogunkban az 1843. évi javaslat a francia megoldást követte a Bünvádi Perrendtartás (Bp.) előtt, és a sértettnek csak a kár, a magánjogi igény érvényesítését engedte meg a büntető eljárásban.

Az 1896-os Bp. a magánvádló fellépéséhez bizonyos formákat követelt meg. Ezeknek közös jellemzője az volt, hogy a sértett magánvádlóként történő jelentkezését egyértelműen kifejező nyilatkozathoz és a bíróság jóváhagyó határozatához kötötte.

A sértett előtt a vádhiány elhárítása érdekében – vádképviselő-megtagadás esetén – tehát két út állt: dönthetett úgy, hogy a vádat elejtő határozat ellen jogorvoslatot jelentett be a felettes ügyészhez nyolc napon belül, valamint dönthetett úgy is, hogy pótmagánvádlóként lépett fel és ő maga vitte tovább az ügyet a vád átvételével. A Bp. szerint e két lehetőség nem zárta ki egymást. A vádhiány másik esetében, vádelejtés kapcsán azonban a sértett számára egyetlen lehetőség nyílt: a pótmagánvádlókénti fellépés.

Hatályos Büntetőeljárás törvényünk nem ad lehetőséget a Bp.-ben említett „ketős jogorvoslatra”, vagyis nem illeti meg a sértettet párhuzamosan az ügyészi döntés

elleni jogorvoslat, valamint a pótmagánvádlókénti fellépés. A szabályozás éppen hogy ellentétes, a sértettnek a feljelentést elutasító, valamint a nyomozást megszüntető határozatot előbb panasszal meg kell támadnia ahhoz, hogy később pótmagánvádlóként felléphessen.

Az 1998. évi törvény megelőzően a sértett helyzete a nyomozati, valamint a bírósági szakban nem volt más, mint egy mellékszemélyé. Nem jelentett többet, mint az elsőként kihallgatandó és korlátozottan kérdező és felszólaló tanú jogállását. Ennél többet csak az esetleges polgári jogi igény előterjesztése jelentett.

A pótmagánvádlói intézmény ismételt bevezetése a magyar jogban többlet jogszabályokat biztosít tehát a sértettnek. Ügyelnie kell azonban, hogy ez ne eredményezzen visszaélést, például a határidők kapcsán, továbbá fontos szempont, hogy a sértetti jogok kiszélesítése legyen arányban az elkövető jogaival. A sértetti és a terhelti jogszabályok között mindig ésszerű egyensúlynak kell fennállnia.

Hatályos jogunkban

A vád fajtái: I. közvád

II. magánvád

- a) *főmagánvád*: a sértett önállóan, az ügyésztől függetlenül képviseli a vádat a törvényben meghatározott bűncselekmények miatt indult eljárásban (ennek sajátos része a *viszonvád* intézménye),
- b) *pótmagánvád*: mint szubszidiárius vádjogosultság lehetővé teszi, hogy a sértett fellépése révén a közvádló „tétlensége” esetén is a bíróság döntse el az ügyet, vagyis az ügyészi vádmonopólium korrekcióját szolgálja,
- c) *mellékmagánvád*: amely kétféle sértetti vádképviseleti forma gyűjtőneve, amikor a sértett az ügyésszel egyidejűleg képviseli a vádat. Ide sorolható egyrészt a *kisegítő magánvád*, amikor a sértettnek támogató, kiegészítő szerepe van az ügyész mellett, míg az *együttes vagy konkurens magánvád* esetén önállóan működik közre a vádfunkció gyakorlásában.

A Be. 53.§ (1) bekezdése szerint a sértett az e törvényben meghatározott esetekben pótmagánvádlóként léphet fel, ha

- a) az ügyész vagy a nyomozó hatóság a feljelentést elutasította, vagy a nyomozást megszüntette,
- b) az ügyész a vádemelést részben mellőzte,

- c) az ügyész a vádat elejtette,
- d) az ügyész a nyomozás eredményeként közvadra üldözendő bűncselekményt nem állapított meg, ezért nem emelt vádat, illetőleg a vád képviselétét – *magánvadás eljárásban elrendelt nyomozás eredményeként* – nem vette át,
- e) az ügyész a tárgyaláson a vádat azért ejtette el, mert megítélése szerint a bűncselekmény nem közvadra üldözendő.

(2) A pótmagánvádló halála esetén helyébe - *30 napon belül* – egyenesági rokona, házastársa, élettársa vagy törvényes képviselője léphet.

(3) Nem természetes személy pótmagánvádló megszűnése esetén helyébe – a jogutódlás bekövetkeztétől számított harminc napon belül – a jogutódja léphet.

A magánvád, illetve 2003. július 1-től pedig a pótmagánvád intézménye az ügyészi vádmonopólium alóli – bár eltérő megfontolásokból adódó – kivételt jelent. A magánvád alapvetően a jogsértés társadalomra veszélyességének általános jogalkotói értékelését, míg a pótmagánvád a sérelemnek a konkrét sértett általi értékelését szem előtt tartva bízza a sértett belátására a bírói úton való jogérvényesítést. Ehhez képest a bírósági úton való jogérvényesítés tekintetében előbbiben az objektív, utóbbiban pedig a szubjektív elemek a meghatározóak.

További szabályozást ad a Be. a X., a vádemelésről szóló fejezetben (229-233. §), a XI. fejezet 236. §-a, valamint a XIII. fejezet I. címéhez (312. §) és V. címéhez kapcsolódóan (343-344. §), utóbbiak az első fokú bírósági tárgyalásra vonatkoztatva foglalkoznak a pótmagánvádló fellépésével.

E szabályozáshoz fűződően témánkhoz kiemelendő néhány gondolat:

A törvény *csak a sértett számára* ad lehetőséget a pótmagánvád emelésére, amiből két igen lényeges megállapítás következik. Tekintettel arra, hogy nincs minden bűncselekménynek sértettje, ezért a pótmagánvádlói fellépésre eleve csak korlátozottan, akkor van lehetőség, ha a bűncselekmény konkrétan sértette vagy veszélyeztette valakinek (természetes személynek, jogi személynek, gazdálkodó szervezetnek, stb.) jogát vagy jogos érdekét. Ugyanakkor minden olyan esetben, amikor nem a sértett, hanem más személy tesz feljelentést, a feljelentő pótmagánvád emelésére nem jogosult.

A sértettet figyelmeztetni kell a pótmagánvádlói fellépés lehetőségére és annak háttérdejére.

Abban az esetben, ha a sértett az ellene elkövetett bűncselekményre vonatkozó iratokat áttanulmányozva, illetve esetleg anélkül úgy dönt, hogy pótmagánvádlóként lép fel, jogi képviselője útján vádindítványt nyújt be az addig eljáró első fokú ügyészségnél. *A pótmagánvádló jogi képviselete főszabályként kötelező, kivéve, ha a természetes személy pótmagánvádló jogi szakvizsgával rendelkezik, míg a nem természetes személy pótmagánvádló képviselétének ellátására a sértett ügyvezetésre vagy képviselőre feljogosított tagja vagy tisztségviselője, illetőleg a sértettel alkalmazotti jogviszonyban lévő személy is jogosult, feltéve, hogy jogi szakvizsgával rendelkezik.*

A vádindítvány elutasításának van helye akkor, ha a pótmagánvádlónak nincs jogi képviselője.

Ha a pótmagánvádló a vádindítványt benyújtotta, a bíróság a 231.§ szerint jár el, tehát azt vizsgálja, hogy a vádindítvány elfogadásának vagy elutasításának lehet-e helye. Elutasítja a vádindítványt, ha azt határidőn (60 nap) túl nyújtották be, a pótmagánvádlónak nincs jogi képviselője, a vádindítványt nem az arra jogosult nyújtotta be, a vád nem törvényes.

Amennyiben a bíróság a vádindítványt elfogadta, úgy az eljárást folytatni kell, hiszen *a pótmagánvádlóként fellépő sértett a büntetőeljárás megszüntetését akadályozza meg, fellépésével a vádhiányt jogosult elhárítani.*

A fentiek rögzítését követően *a legitimáció kérdését érintő konkrét jogeset ismertetése:*

A városi bíróság sikkasztás vétsége miatt járt el K.J. terhelt ellen indult büntetőügyben.

A feljelentést egy Kft. képviseletében eljárva az egyébként jogi végzettségű dr. Cs. M. tette, aki a Kft. ügyvezetője és akit a nyomozás során tanúként hallgattak ki.

Később dr. Cs. M. volt az is, aki pótmagánvádat nyújtott be az ügyben, melyet a városi bíróság elfogadva ítéletet hozott, amit ugyancsak a pótmagánvádlóként fellépő dr. Cs. M. megfellebbezett.

Az első fokú bíróság határozatának felülbírálata során a másodfokú bíróság határozatában megállapította, hogy az első fokú bíróság ítélete *felülbírálatra nem alkalmas.*

Arra hivatkozott, hogy a pótmagánvádló az ügyész szerepkörében járt el. Ügyészként pedig nem járhat el, aki az ügyben, mint tanú vett, vagy vesz részt. Ebből következően – mivel dr. Cs. M.-et a nyomozás során tanúként hallgatták meg és a bírósági eljárásban is tett a tanú nyilatkozataira emlékeztető észrevételeket – dr. Cs. M. nem járhatott volna el pótmagánvádlóként, illetve a pótmagánvádló képviselőjeként sem. Mindennek alátámasztására pedig *felhívta a Be. 236.§-át, a Be. 31.§ (1) bekezdés c) pontját és a Be. 56.§ (4) bekezdését.*

Be. 236.§ A pótmagánvádló a bírósági eljárásban – ha e törvény másképp nem rendelkezik – az ügyész jogait gyakorolja, ideértve a vádlott személyi szabadságának elvonásával vagy korlátozásával járó kényszerintézkedés elrendelésének indítványozását. A vádlott szülői felügyeleti jogának megszüntetését a pótmagánvádló nem indítványozhatja.

Be. 31.§ (1) bekezdés c) pont: A büntető ügyben ügyészként nem járhat el, aki az ügyben, mint tanú vagy szakértő, valamint szaktanácsadó vesz, vagy vett részt.

Be. 56.§ (4) bekezdés: A pótmagánvádló ügyvédi képviselete kötelező, kivéve, ha a természetes személy pótmagánvádló jogi szakvizsgával rendelkezik. Nem természetes személy pótmagánvádló képviseletének ellátására a sértett ügyvezetésre vagy kép-

viseletre feljogosított tagja vagy tisztségviselője, illetve a sértettel alkalmazotti jogviszonyban lévő személy is jogosult, feltéve, hogy jogi szakvizsgával rendelkezik./

A hatályon kívül helyezés folytán új eljárásra került sor, melyben a fentiekre figyelemmel a városi bíróság *a pótmagánvádat most már elutasította. Határozatát azzal indokolta, hogy a pótmagánvádat arra nem jogosult személy nyújtotta be, amely alapján hiányzik a törvényes vád.*

Az elutasító határozat ellen dr. Cs. M. megint csak fellebbezést jelentett be, aminek folytán *az ügy a megyei bíróság másik büntető fellebbezési tanácsához került.*

A másodfokú bíróság ez esetben *azért tartotta a fellebbezést alaposnak*, mert tévesnek ítélte meg a városi bíróság indokait a pótmagánvádló személyét illetően. Álláspontja szerint *téves az az ok*, hogy a pótmagánvádat arra nem jogosult személy nyújtotta be dr. Cs. M. személyében, ugyanis a pótmagánvádlói és ügyészi pozíciót összevetve *a Be. 34.§-a szerint az ügyész kizárására vonatkozó szabályok nem alkalmazhatóak* a pótmagánvádlóra a törvény szerinti felsorolás alapján. (Magánvádas eljárással összevetve, a magánvádló ott is meghallgatásra kerül.)

(Be. 34.§ Az ügyész kizárására vonatkozó szabályok irányadók az ügyészségi nyomozó, az ügyészségi titkár, az ügyészségi fogalmazó, az ügyészségi ügyintéző és a jegyzőkönyvvezető kizárására is.)

A fentiek szerint tehát a városi bíróság egy ügyön belül két ellentétes állásponttal, illetve útmutatással volt kénytelen dolgozni és döntést hozni.

Magam annak a tanácsnak a tagja voltam, amely az utóbbi álláspontot képviseli és az adott perbeli pozíciót *inkább a magánvádlói, mint az ügyészi perbeli pozícióhoz közelíti* egyfelől, másfelől pedig az ügyészi pozíciót tekintve a fenti felsorolás bár taxatív, az nem tartalmazza a pótmagánvádló megjelölését a kizárás tekintetében.

A Legfelsőbb Bíróság fog tehát majd állást foglalni a hasonló jogi helyzetekre vonatkozóan. Mindenesetre néhány évvel a pótmagánvádlóra vonatkozó szabályok hatályba lépése után még mindig számtalan jogértelmezési probléma adódik olyannyira, hogy a saját gyakorlatot áttekintve még a pótmagánvádas ügyek jelölése – B, P vagy Pm – is gondot okozott egy ideig. De ezt igazolja a büntető kollégiumvezetők 2008. évi országos munkaértekezletén elfogadott *vizsgálati program* is, mely az első fokú bíróságok bevonásával vizsgálta a 2007–2008. években az egyes megyék bíróságaira érkezett és jogerősen befejezett pótmagánvádas ügyeket.

A vizsgálat célja olyan országos áttekintés készítéséhez történő adatszolgáltatás, mely rámutat a jogintézmény alkalmazásának, elterjedtségének problémáira és az esetleges jogértelmezést igénylő eljárásjogi kérdésekre. A megyék közötti összehasonlítás célja éppen az ítélkezési gyakorlat egységesítése.

A Győr-Moson-Sopron megyében nyert tapasztalatokról röviden:

Az éves ügyforgalmi adatok szerint a pótmagánvádas ügyek 2007. évben az ügyforgalom 0,26 %-át, míg 2008. évben 0,38 %-át tették ki.

A vizsgálati szempontok a következők voltak:

- a) a pótmagánvád elutasításának oka és a befogadás kérdése
- b) a pótmagánvád-indítványt elutasító határozatok időszerűsége
- c) a befogadott pótmagánvád alapján folyt eljárások érdemi eredménye
- d) az eljárás során felmerülő eljárásjogi kérdések.

Témánkhoz a legutóbbi vizsgálati szempont kapcsolódik, ebben a körben merült fel kérdésként a fentiekben részletezett konkrét eset is.

További kérdésként merültek fel:

- Hogy értesül a pótmagánvád elfogadásáról a pótmagánvádló és terheli-e a bíróságot ezen döntéséről tájékoztatási kötelezettség?
- Helyes-e az a gyakorlat, hogy a hiányos pótmagánvád kiegészítésére nem hívható fel a pótmagánvádló, hanem a vádindítvány elutasításának van helye?
- Milyen szempontok alapján kerülhet sor a pótmagánvadás ügyek egyesítésére és egyesíthetők-e pótmagánvadás, magánvadás, illetve közvadás ügyek?
- Felléphet-e pótmagánvádló halálos eredményű bűncselekmény esetén?

A vizsgálati eredményeket megvitató kollégiumi ülésen több pontot illetően is vita alakult ki a résztvevők között. Röviden összegezve a kialakult álláspontokat, a kérdésekre a következő válaszok születtek:

- A bíróság sem határozattal, sem pedig egyéb módon nem kell, hogy külön tájékoztassa a pótmagánvádlót a pótmagánvád elfogadásáról.
- Helyes a gyakorlat tekintettel arra, hogy a törvény a pótmagánvád esetén megköveteli a jogi képviselést, a jogi képviselőnek pedig tisztában kell lennie a vádindítvány jogszabály által megkövetelt kellékeivel.
- Közvád és pótmagánvád esetében semmi esetre sem célszerű az egyesítés. Általánosságban mondhatjuk, hogy a három egymástól eltérő jogintézmény keveredésének csak a „célszerűtlenség” szab határt.
- E tekintetben valóban hiányos a jogi szabályozás, ugyanakkor számos esetben előfordul, hogy a sértett már nem válhat pótmagánvádlóvá, mert például közlekedési baleset következtében életét veszti. Azonban a sértettre, a magánvádlóra, illetve a pótmagánvádlóra vonatkozó rendelkezések vizsgálata, esetleg analóg alkalmazása segítségével lehetséges olyan eredményre jutni e kérdésben, hogy a hozzátartozó ez esetben is a sértett helyébe léphessen és a pótmagánvádló szerepét is betölthesse.

Ez utóbbi kérdés kapcsán Györgyi Kálmán a következőképpen fogalmaz: „Az 53.§ (2) bekezdése értelmében a pótmagánvádló halála esetén egyenes ági rokona, házastársa, élettársa vagy törvényes képviselője 30 napon belül a helyébe léphet. Erre abban az esetben kerülhet sor, ha a sértett az eljárás során már fellépett, mint pótmagánvádló, és halála csak ez után áll be. Abban az esetben, ha a sértett pótmagánvádlói

fellépését megelőzően hal meg, úgy a Be. 51.§ (3) bekezdésében foglalt rendelkezések alkalmazására kell, hogy sor kerüljön, azaz, úgy tűnik, pótmagánvádra nincs lehetőség.”

A kérdésekre adott válaszok tehát egy konkrét megye kollégiumának állásfoglalásait tartalmazzák, e kérdésekben is a Legfelsőbb Bíróság fogja megadni a végleges választ.

A pótmagánvadás ügyekben hozott határozatok megfogalmazásának *formai és tartalmi elemei körében* ugyancsak bizonytalanság tapasztalható. A leggyakoribb hiányosság talán a pertörténet mellőzése. Az eljáró bíró szorososan az előtte lévő pótmagánvád Be. által meghatározott elemeire koncentrál, ezekre hivatkozással igyekszik röviden és konkrétan döntést hozni. Ugyanakkor a döntés megalapozottsága csak úgy igazolható, ha az odáig elvezető teljes folyamat, minden korábbi eljárási szakasz, illetve az annak során hozott egyes döntések figyelemmel kísérhetőek. Csak ezek ismeretében lehet alapos a vizsgálat, a döntés, hiszen a Be. 229.§ (1) bekezdése, a 199.§ (2) bekezdése a 174.§ (1) bekezdés a./ és c./ pontjai, vagy a 190.§ (1) bekezdés a./ - d./ vagy f./ pontjai szerinti feltételek megléte mind-mind a megalapozottság igazolhatóságát szolgálják. Fontos tehát, hogy *a pertörténeti előzmények is részét képezzék a pótmagánvadás ügyekben hozott határozatoknak.*

Ugyancsak *problémát jelenthet a rendelkező rész megfogalmazása, de az eljárás megszüntetését eredményező megfelelő ok megtalálása is.* Erre példaként álljon itt egy szintén konkrét ügy leírása:

A városi bíróság 2003. november 26-án kelt, 2005. január 20-án jogerőre emelkedett határozatában az I.r. vádlottat jelentős értékre, folytatólagosan elkövetett sikkasztás büntette, 2 rb. adócsalás vétsége és számviteli fegyelem megsértése miatt, halmazati büntetésül 10 hónap – végrehajtásában 2 év próbaidőre felfüggesztett – börtönre és 300.000.-Ft pénzmellékbüntetésre, a II.r. vádlottat csalás büntettének kísérlete, magánokirat-hamisítás vétsége, folytatólagosan elkövetett sikkasztás büntette, adócsalás büntette és számviteli fegyelem megsértésének vétsége miatt, halmazati büntetésül 10 hónap – végrehajtásában 2 év próbaidőre felfüggesztett – börtönre és 100.000.-Ft pénzmellékbüntetésre *ítélte.*

Az alapügy I.r. vádlottja az ügyben perújítási eljárást kezdeményezett, a főügyész-ség a perújítási indítvány elutasítását indítványozta, döntés még nem született.

Ugyanakkor az I.r. vádlott hamis vád büntette miatt feljelentést tett az alapügy II.r. vádlottja és egy abban kihallgatott tanú ellen, mert az alapügy bizonyítási eljárása során ők egy füzetet csatoltak be azzal, hogy annak vezetésére az I.r. vádlott bízta meg a tanút, ami az 1997. augusztus hónaptól 1998. május 10-ig terjedő időszakra – az I.r. vádlott szerint – valótlan adatokat tartalmazott, amelyre a bíróság az ítéletét alapozta.

Az illetékes nyomozó ügyészség a 2009. január 26. napján kelt határozatával *az eljárást megszüntette bűncselekmény hiányára hivatkozva.*

A megszüntető határozat elleni panaszt a főügyészség a 2009. február 24-i határozatával elutasította azzal, miszerint nem állapítható meg, hogy az alapügyben az I.r. vádlott ellen hamis bizonyíték került volna felhasználásra. Egyben kioktatta a panaszt tevőt a pótmagánvád lehetőségéről.

Az I.r. vádlott – jogi képviselője útján – *pótmagánvádat nyújtott* be a városi bírósághoz, melyben 1-1 rb. a Btk. 233.§ (1) bekezdés a./ és b./ pontjaiban meghatározott, a (3) bekezdés szerint minősülő és büntetendő, elítélést eredményező hamis vád büntetével vádolta az alapügy II.r. vádlottját és egyik tanúját.

A városi bíróság a 2009. június 10. napján kelt határozatában a pótmagánvádló és jogi képviselője által előterjesztett *vádindítványt befogadta, egyben az eljárást megszüntette.*

Indoklásában kifejtette, a rendelkezésre álló adatok alapján a becsatolt füzet nem tekinthető valótlanak, arra a városi bíróság korábban jogerős tényállást alapított. Ezért – mérlegelés nélkül – megállapítható, hogy az alapügy II.r. vádlottja és tanúja a hamis vád büntetést nem követték el. Így az ellenük indult eljárást a Be. 267.§ (1) bekezdés a./ pontja alapján – a cselekmény nem bűncselekmény – megszüntette.

A határozat ellen a pótmagánvádló és képviselője természetesen fellebbezéssel élt, így az ügy a másodfokú bíróság elé került.

A másodfokú vizsgálat során felvetődött, hogy egyáltalán van-e sértettje a hamis vád büntetetének, amire a Magyar Büntetőjog Különös rész tankönyv adta meg a választ azzal, hogy a bűncselekmény *passzív alanya* (sértettje) az, akit a hamis vád közvetlenül sért vagy veszélyeztet. A törvényi tényállásból kitűnően a cselekményt „más” ellen kell elkövetni ahhoz, hogy e bűncselekmény megvalósuljon, vagyis a bűncselekmény sértettje csak *meghatározott* vagy - az elkövető által megadott ismérvek alapján – *meghatározható személy lehet.*

Majd a *vádindítványt* vizsgálva felvetődött a törvényes vád kérdése is, tekintettel arra, hogy a jogi képviselő által benyújtott *vádindítvány* meglehetősen kuszasággal, tulajdonképpen az alapügyben már megvizsgált bizonyítékok újra értékelését tartalmazta igen sajátos szempontok szerint. Viszont bármilyen különleges egyvelegnek hatott, a bűncselekményi törvényi tényállási elemekre való utalások mégiscsak megtalálhatóak voltak benne.

Az is látható volt, hogy a cél a „több vas tűzben tartása” volt a pótmagánvádló és képviselője részéről, hiszen a perújítás tárgyában még döntés nem született.

Addig pedig *egy jogerős döntéssel megy szembe a jelen pótmagánvád.*

Mindezeket figyelembe véve helyesnek látszik az első fokú döntés, illetve a Be. általános szabályai szerinti megszüntetés, a Be. 231.§-ában foglaltakkal szemben.

Ami a rendelkező rész megfogalmazását illeti, az ugyancsak elfogadható, bár némileg ellentmond *a vádindítvány befogadásáról szóló formula* a fent már boncolgatott vizsgálati kérdésekkel kapcsolatban elfoglalt kollégiumi állásponttal. A többen benne

van a kevesebb elvet szem előtt tartva azonban ez különösebb reagálást a másodfokú bíróság részéről nem igényel.

***

„Kerüld a pereskedést. Törekedj kompromisszumra a szomszédokkal, amikor csak lehetséges. Mutass rá, hogy ha papíron nyer is, ténylegesen vesztes, költségekben, időben és kiadásokban. Az ügyvédnek, mint békéltető félnek nagyobb lehetőségei vannak a jó ügy megteremtéséhez.”(Lincoln, Abraham)

Felhasznált irodalom:

Tremmel Flórián: A magánvád – Közgazdasági és Jogi Könyvkiadó, Budapest 1985
Antal Tamás: A magánvád szabályozása Magyarországon a dualizmus korában, Jog-
történeti Szemle 2004/1. szám
Bodgál, Bodrogi, Erdősy, Fonyó, Gál, Gáspár, Kovács, Pintér, Wéber: Magyar Büntet-
tőjog Különös Rész – BM Könyvkiadó 1981
Györgyi Kálmán ünnepi kötet – KJK-Kerszöv Jogi és Üzleti Kiadó Kft. 2004
Büntetőeljárás jog Kommentár Hvgorac Lap-és Könyvkiadó Kft.

Felhasznált jogszabályok:

1978. évi V. törvény a Büntető Törvénykönyvről
1998. évi XIX. törvény a büntetőeljárásról

„ÁLLATI” TÖRTÉNETEK EGYKORON ÉS NAPJAINKBAN

Kánics Éva¹

*„Bárcsak megértenék az emberek,
hogy az állatok ugyanolyan
kiszolgáltatottak, ugyanúgy
függenek tőlünk, mint a gyerekek,
ezt a gyámságot ránk ruházták.”
Herriot, James*

Állati bűntények – négy lábúak a bíróság előtt

1457-ben a franciaországi Lavegny-ben egy kocát és hat kismalacát állították bíróság elé azzal a váddal, hogy megöltek és részben megettek egy gyereket. A kocát bűnösnek találták és halálra ítélték, a malacokat azonban felmentették, figyelembe véve korukat, az anyjuk által mutatott rossz példát, valamint a közvetlen bizonyítékok hiányát, melyek alapján kapcsolatba lehetett volna hozni őket a bűnténnyel.

Figyelemre méltó eset, de egyáltalán nem egyedi a jogi krónikákban. A középkori Európában az állatokat gyakran citálták bíróság elé. Csupán Franciaországban 92 esetet jegyeztek fel 1120 és 1740 között. (Az utolsó per egy tehén kivégzésével végződött.)

A korrekt jogi formákat mindig betartották. A háziállatokat és a haszonállatokat általában közönséges büntetőbíróságok elé állították, míg a vadállatok fölött az egyházi igazságszolgáltatás ítélkezett. Az egyházi per esetenként ördögűzési vagy kiközösítési szertartás közepette történő halálbüntetést jelentett, ami gyakran hosszas procedúrával járt. Ha a helybéli embereket állati gonosztevők zaklatták, az elkövetőket három alkalommal idézték bíróság elé. Amennyiben nem jelentek meg, mulasztás miatt ítélték el őket. Ezután elrendelték, hogy az állat adott időn belül hagyja el a területet. Ha ezt sem tette meg, ünnepélyesen bejelentették az ördögűzést.

A jogi eljárás az esetek nagy részében meglehetősen lassú volt, s mivel az egyházi bíróság sohasem volt elég biztos abban, hogy az ördögűzés hatásos-e, nagyon vonakodott az ilyen irányú ítélet meghozatalától.

A 15. században St. Julien népe és egy bogárkolónia közti jogi per 42 éven át tartott. A probléma részben abból adódott, hogy az állatok nem engedelmeskedtek a

---

¹ dr. Kánics Éva bíró, Győr-Moson-Sopron Megyei Bíróság

bírói felszólításnak.

Általában mindent elkövettek, hogy a vádlottakat pontosan azonosítsák. Egy híres esetben, Autumban a helyi patkányokat szándékos károkozással vádolták, és így írtak róluk: „Szürkés színű, lyukakban élő, piszkos, patkány formájú állatok”. Az 1521-ben lezajlott per elsősorban azért vált híressé a francia jogtörténetben, mert a nagy jogászt, Bartholomew Chassanée-t ekkor ismerte meg az ország. A patkányok védőügyvédjeként nagy ügyességgel és szenvedéllyel vetette magát a harcba.

Miért nem jelentek meg kliensei a bíróság előtt a kijelölt napon? Chassanée először azzal a kifogással élt, hogy a felszólítást nem pontosan fogalmazták meg, hiszen azt a megjelölést kellett volna használni, hogy az egyházmegye összes patkánya. Aztán sikerült a határidő meghosszabbítását kérnie azon az alapon, hogy több kliense idős és beteges, akik számára speciális elbánást kell biztosítani. Amikor a vádlottak a harmadik alkalommal sem jelentek meg, azzal a magyarázattal állt elő, hogy a patkányok valójában nagyon szeretnének megjelenni a bíróság előtt, de elriasztják őket a felperes macskáik. A bíróság feladata, hogy megvédje a vádlottakat. Zárják be az összes macskát, s biztosítják, hogy azok ne molesztálhassák a klienseit, és akkor a patkányok biztosan meg fognak jelenni.

A bíróság elfogadta a kérelmet. Autum lakói azonban nem egyeztek bele abba, hogy rendreutasítsák a macskáikat, így a vádat elejtették – Chassanée győzött.

1499-ben Németországban egy medve perét többször is elnapolták azzal az indokkal, hogy a vádlottnak joga van saját főnemesi bírósága elé állni (azaz más medvék elé). Itáliában 1519-ben vakondokat állítottak bíróság elé a termény pusztításának vádjával, és távollétükben száműzetésre ítélték őket. De a bíróság előzékeny volt a várandós anyák és bébi vakondok esetében, ők 14 nap haladékot kaptak.

A bíróságok azonban nem voltak mindig ilyen megértőek. Ha a boszorkányság vádja merült fel, az állat nem számíthatott könyörületre. Baselben 1474-ben egy kakast azért állítottak bíróság elé, mert tojást rakott. A védelem hiába állította, hogy ez a cselekedet ártalmatlan és akaratlan volt, s mint ilyen nem büntethető a jog által, a bíróság fenntartotta, hogy ilyen esemény csak a sátánon keresztül történhetett. A madár az áruhába öltözött ördög, közölte, és a szerencsétlen kakast tojásával együtt, megfelelő formaságok és ünnepélyesség mellett máglyára vetették.

Az állatokat nemcsak vádlottként, hanem tanúként is beidézhatték. Savoyban, még mielőtt egyesült volna Franciaországgal, létezett egy törvény, mely szerint, ha az ember éjszaka megöl egy betolakodót az otthonában, akkor ez a cselekedet igazolható gyilkosságnak tekinthető. Ám a hatóságok felkészültek arra is, hogy valaki esetleg gyilkos szándékkal csábít egy másik embert a házába. Ezért a tulajdonost csak akkor lehetett ártatlannak tekinteni, ha valamilyen állat – kutya, macska vagy kiskakas – tanúvallomást tesz mellette. A ház gazdájának a tanú előtt kellett megesküdnie ártatlanságára. A törvény azt feltételezte, hogy az Isten a néma állatot inkább megszólaltatná,

minthogy a gyilkos megússza a felelősségre vonást.

Példák napjaink „állatos” ügyeiből:

„Ha befogadsz egy éhező kutyát és gondoskodsz róla, nem fog megharapni. Ez a legfőbb különbség egy kutya és egy ember között.” (Twain, Mark)

– S. S. vádlott 2008. júliusában, pontosabban meg nem állapítható időpontban D. helységben lévő lakóháza udvarán lévő, használaton kívüli emésztőgödörbe dobott három keverék kutyakölyköt abból a célból, hogy azok éhen pusztuljanak, majd a gödört egy betonlappal letakarta.

2008. július 27-én a rendőrök és az állatorvos a kutyakölyköket még élve, de erősen kiéhezett és kiszáradt állapotban találta. A kutyákat az állatorvos elaltatta.

A vádlott a kutyákat ki akarta éheztetni és így akarta elpusztítani őket.

S. S. vádlottat a bíróság a Btk. 266/B.§ (1) bekezdés a./ pontja szerinti állatkínzás vétsége miatt jogerősen *1 évre próbára bocsátotta.*

– B. I. vádlott 2008. december 20-án 19.00 óra körüli időben F. helységben, családi házuk udvarán felakasztotta a tulajdonukat képező keverék tacskó kutyát, amelynek következtében az állat elpusztult.

B. I. vádlottat, mint többszörös visszaesőt, a bíróság a Btk. 266/B.§ (1) bekezdés a./ pontja szerinti állatkínzás vétsége, valamint lopás büntette és lopás vétsége miatt, halmazati büntetésül jogerősen *1 év 4 hónap börtönre és 2 év közügyektől eltiltásra ítélte.*

– Ö. A. vádlott a Magyar Ebtenyésztők Országos Egyesületének tagja, aki 1997. év elejétől kezdve foglalkozott eb tartással. A kutyákat kezdetben S.-i belvárosi házának udvarán, majd 1998. évtől kezdődően a város külterületén lévő telkén tartotta. 2002. évre a kutyák száma már 97-re növekedett, ezek kisebb része vásárlásból származott, azonban nagyobb része szaporulat volt. A vádlott fajtiszta ősi magyar kutyákat tartott, közöttük nagy számban mudi kutyákat.

A vádlott 2002. évtől kezdődően 2006. február 15. napjáig az ún. cifra mudi fajtájú kutyák minél változatosabb szín összeállítású utódainak tenyésztése érdekében a telkén „fajtanemesítő” tevékenységet is folytatott. Ezen célkitűzése érdekében a kutyák egyenes ágon történő szaporítása során albinó és merle géneket hordozó egyedeket is nagy számban alkalmazott. A vádlott fajtanemesítő tevékenységének egyetlen célja az volt, hogy minél változatosabb szín összeállítású kutyákat tenyesszen ki.

A ritka cifra színváltozatú mudi fajta előállításához *albinó* és *merle* géneket hordozó egyedek alkalmazása esetén az ilyen géneket hordozó utódok öröklött és vele született szervi károsodásokkal, süketséggel, szembántalmakkal, epilepsziával, csök-

kent életképességgel rendelkezhetnek. Az ilyen tenyésztői tevékenység genetikailag terhelt, súlyos betegségben szenvedő kutyákat eredményezhet. Az albinó kutya a fenti okok miatt tenyésztési engedélyt nem kaphat.

A vádlott a tenyésztés eredményeként született, az általa különlegesnek tartott, és a tudomány számára – állítása szerint – valamilyen ismeretet hordozó, elhullott 61 egyedet *lefagyasztva* a belvárosi *lakásában* egy 400 literes fagyasztóban tárolta.

A szaporítás következtében a telepen lévő kutyák száma egyre nőtt, 2006. év elejére meghaladta a 200-at. A kutyák egy része, mintegy 44 db a bekerített területen szabadon élt, 31 db kutya láncra volt kötve, míg kb. 92 db kutya különböző méretű, 27 db kenelben tartózkodott, azonban a kenelekből egy részük állandóan ki és be tudott közlekedni. A szabadon élő kutyák részére nem állt elegendő fedett hely rendelkezésre a természet viszonyaitól szemben, a láncra kötött kutyák egy részének egyáltalán nem volt megfelelő fedett tartózkodási helye.

A vádlott ezen nagy számú kutya állomány számára már a megfelelő tartási körülményeket nem tudta biztosítani.

A terület állati ürülékkel rendkívüli mértékben szennyezett volt. A vádlott a kutyáit konyhai ételmaradékkal etette, amelyet etetőedények hiányában a földre öntött. A konyhai ételmaradék a vádlott által alkalmazott tartási körülményekre figyelemmel nem biztosította megfelelő módon a kutyák kiegyensúlyozott tápanyaghoz jutását. A vádlott a kutyái itatását úgy oldotta meg, hogy az időjárási viszonyokra figyelemmel saját maga állapította meg, hogy naponta egy vagy két alkalommal ad inni a kutyáinak, de a nap többi részében elérhető víz nem volt a kutyák előtt.

A telepet körülvevő kerítést a kutyák több helyen megbontották, szabadon kijárva, a kinti területen falkákba verődtek, ezzel a telek szomszédságában lévő kiskert tulajdonosok testi épségét fokozottan veszélyeztették.

A vádlott által alkalmazott tartási mód a kutyák számára nem biztosította a biológiai szükségleteket, a higiénia teljes hiánya, illetőleg a nem megfelelő életkörülmények miatt több állaton látható volt az antiszociális viselkedés és pszichés sérülés, s a kutyák egy részén az alultápláltság jelei jelentkeztek. Tekintettel arra, hogy a vádlott igen nagy számú állatállományról egymaga „gondoskodott”, a kutyái az ember társaságát alig ismerték. A vádlott kutyáinak egy része nem kapta meg a kötelező védőoltásokat.

A vádlottól lefoglalt 209 kutyát a Győr-Moson-Sopron Megyei Állategészségügyi és Élelmiszerellenőrző Állomás Kerületi Főállatorvosi Hivatalának hatósági állatorvosa chipekkel látta el, majd a kutyákat különböző állatvédő szervezeteknél helyezték el megőrzésre (később ezek közül 1 elhullott).

A vádlottat az első fokú bíróság a Btk. 266/B.§ (1) bekezdés a./ pontja szerinti állatkínzás vétsége miatt *10 hónap – végrehajtásában 2 év próbaidőre felfüggesztett – fogházbüntetésre ítélte, a lefoglalt 208 kutyát pedig elkobozta. Az ítéletet a másodfokú*

bíróság helybenhagyta.

– Fk. M. G. II. és fk. D. F. III.r. vádlottak 2007. október 21. napján 15.00 óra körüli időpontban J. helységben, az Újtanya 16. szám alatti háztól elcsaltak a közeli erdő-sávhoz egy fekete színű, 3–4 hónapos kölyökkutyát. Fk. M. G. II.r. vádlott a kutya nyakára bálakötéltől hurkot csinált és azon ráncigálta, majd elkezdte pörgetni az állatot. Egy pillanatra abba hagyta a pörgetést, és ekkor fk. D. F. III.r. vádlott rúgott bele a kutyába, majd M. G. folytatta az állat pörgetését. Fk. M. G. II.r. vádlott legkevesebb egy alkalommal fejbe rúgta az állatot.

A bántalmazás következtében a kutya bal szeme, szája, orra vérzett, és a kötéltől a nyaka sérült. A vádlottak a cselekményükkel a kutya gazdája, gyk. G. J. közbeavatkozására hagytak fel. A vádlottak magatartása indokolatlan, és egyúttal alkalmas volt arra, hogy az állat maradandó károsodását vagy pusztulását okozza.

A II.r. vádlott személyiségzavarban szenved, amely fennállott nála a terhére rótt cselekmény idején is, mely azonban nem tette őt képtelenné, illetőleg nem korlátozta abban, hogy a cselekménye következményeit felismerje, és hogy e felismerésnek megfelelően cselekedjék.

A III.r. vádlott személyiségzavarban és határvonalon álló gyengeelméjűségben szenved, amely fennállott nála a terhére rótt cselekmény idején is, mely enyhe fokban korlátozta abban, hogy a cselekménye következményeit felismerje, és hogy e felismerésnek megfelelően cselekedjék.

A bíróság *jogerősen a II.r. vádlottat* lopás büntett kísérlete és a Btk. 266/B.§ (1) bekezdés a./ pontjában meghatározott állatkínzás vétsége miatt *2 évre*, míg *a III.r. vádlottat* a Btk. 266/B.§ (1) bekezdés a./ pontjában meghatározott állatkínzás vétsége miatt *1 évre próbára bocsátotta és megállapította, hogy pártfogó felügyelet alatt állnak.*

– P. T. S. vádlott 2007. október 2. napján 18.00 óra körüli időben T. helység Révai utca 10. szám alatti házának udvaráról egy Slavia 634 típusú légfegyverrel meglötte H. Iné sértett másfél éves macskáját, amely a lövés következtében elpusztult.

A bíróság a vádlottat a Btk. 266/B.§ (1) bekezdés a./ pontjában meghatározott állatkínzás vétsége miatt *2 évre próbára bocsátotta, a fegyvert pedig elkobozta.*

– G. A. vádlott családjával együtt él Gy. helység, Stadion utca 3. szám alatti lakásában, ahova a bűncselekményt megelőzően kb. 6 évvel ezelőtt befogadott egy staffordshire terrier kutyát. Az állatot Gy. Megyei Jogú Város Polgármesteri Hivatal Közigazgatási Irodája 2004. október 12. napján jogerős határozatával veszélyes ebnek minősítette. Erre figyelemmel a vádlott a veszélyessé nyilvánított ebet csak a jegyző engedélyével tarthatta volna.

A vádlott a veszélyes eb tartására vonatkozó engedélyt nem szerezte be, a kutyát,

mint veszélyes ebet ezt követően is engedély nélkül tartotta.

Időközben megállapításra került, hogy a kutya súlyos beteg, ezért 2005. június 14. napján a vádlott intézkedett az elaltatására.

A vádlottat a bíróság jogerősen a Btk. 266.§ (1) bekezdés d./ pont szerinti veszélyes eb tartásával kapcsolatos kötelezettség megszegésének vétsége miatt *40.000.-Ft pénzbüntetésre ítélte.*

* * *

A fentiekből jól látható, folyt már ítélezés az állatokkal szemben a történelemben, illetve folyik napjainkban az állatok kiszolgáltatottságát kihasználó és ellenük forduló emberrel szemben. Pedig a társadalom nyugalját támadó cselekmények kiküszöbölhetőek lennének pusztán az állatok érző lényként való elismerésében és az emberéhez igencsak hasonló tulajdonságaik tiszteletében.

„...egyszer és mindenkorra felelős lettél azért, amit megszelídítettél.”
(Saint-Exupéry, Antoine de)

Felhasznált irodalom:

Tim Healey: A világ legnagyobb perei – Vénusz Kiadó 1993.

Felhasznált jogszabály:

1978. évi V. törvény a Büntető Törvénykönyvről

AZ ÉLETFOGYTIG TARTÓ SZABADSÁGVESZTÉS BÜNTETÉS JOGINTÉZMÉNYE, JELLEGE, SAJÁTOSSÁGAI, VÉGREHAJTÁSA

Polgár András

Alapvetés

A dolgozat témája a határozatlan ideig tartó szabadságvesztés, melynek jogintézménye a szabadságvesztés büntetés egyik fajtája, számos sajátossággal. A határozatlan ideig tartó szabadságvesztés részben büntető anyagi jogi, részben büntetés-végrehajtási, és alkotmányossági kérdéseket is felvet. A Btk. 38. § 1. pontja szerint a szabadságvesztés büntetés a büntetőjogi szankciórendszer „csúcán” helyezkedik el, tekintettel arra, hogy a halálbüntetés 1990-es alkotmánybíróság általi megsemmisítése óta ez a legsúlyosabb büntetési nem. A Btk. szerint a szabadságvesztés határozott ideig, vagy életfogytig tart. Ebből következik, hogy a határozatlan ideig tartó szabadságvesztés és az életfogytig tartó szabadságvesztés fogalmilag egybeesik. A határozott ideig tartó szabadságvesztés maximuma 15 év, halmazati büntetés, összbüntetés, illetve bünszervezetben való elkövetés esetén 20 év. (Érdekessége a törvénynek, hogy a különös részében több olyan bűncselekmény is van, melynek a büntetési tétele 5–20 év, vagy 10–20 év, miközben a jogalkotó elfelejtette módosítani a Btk általános részét, és így elmulasztotta a Btk szerinti szabadságvesztés generális maximumát felemelni. Vagyis a törvény jelenleg ellentmondásos.)

A határozott ideig tartó szabadságvesztés jellegéből következik tehát, hogy pontosan előre tudható, hogy maximálisan mennyi ideig tartható a terhelt büntetés-végrehajtási intézetben, ettől eltérni csak akkor lehet, ha a terheltet feltételes szabadságra bocsátják. A határozott ideig tartó szabadságvesztés időtartamánál hosszabb ideig nem tarthat a büntetése. Ettől eltérően az életfogytig tartó szabadságvesztés határozatlan ideig tart, tekintettel arra, hogy a bíróság ítélete szerint a terhelt életfogytig, vagyis – főszabály szerint – halálig kell, hogy bűnhődjön a tettéért. Az pedig egyértelmű, hogy a büntetés kiszabásakor nem lehet előre meghatározni, megjósolni, hogy a terhelt még meddig él. Ebből következik a szankció határozatlansága, vagyis az, hogy a végét nem lehet tudni, nem lehet előre látni, hogy a terhelt hány évet fog büntetés-végrehajtási intézetben eltölteni. Vagyis életfogytig tartó szabadságvesztés kiszabása esetén csak azt az időtartamot lehet előre pontosan megjelölni, melyet a terheltnek feltétlenül büntetésben kell töltenie. A hatályos szabályozás szerint életfogytig tartó szabadságvesztés kiszabása esetén a bíróság a feltételes szabadságra bocsátás legkorábbi időpontját az ítéletben meghatározza, vagy a feltételes szabadságra bocsátás lehetőségét kizárja. A feltételes szabadságra bocsátás legkorábbi időpontját legalább 20

évben határozza meg, kivéve, ha olyan bűncselekmény miatt szab ki életfogytig tartó szabadságvesztést, melynek büntethetősége nem évül el. Ebben az esetben ugyanis a feltételes szabadságra bocsátás legkorábbi időpontját legalább 30 évben kell meghatározni, ettől lefelé nem térhet el. Fentiekből következik, hogy az életfogytig tartó szabadságvesztésnek legjellemzőbb sajátossága, hogy csak a szabadságvesztés minimuma lehet határozott, míg a maximuma, vagyis az, hogy az életfogytig tartó szabadságvesztés legfeljebb meddig tart, egzakt módon a szankció jellegéből következően nem jelölhető meg, hiszen az a bírói mérlegeléstől, az igazságszolgáltatástól független külső körülménytől függ, konkrétan attól, hogy az elítélt halála mikor következik be. Még sajátosabb a helyzet akkor, amikor a bíróság az életfogytig tartó szabadságvesztés kiszabása esetén úgy rendelkezik, hogy a feltételes szabadságra bocsátás lehetőségét kizárja. Ebben az esetben abszolút határozatlan ideig tartó szabadságvesztésről beszélhetünk, hiszen ebben a speciális esetben még a büntetés tartamának minimumát sem jelölhetjük meg, hiszen az a büntetés jellegéből következően nem a ítélező fórumtól, nem a büntető anyagi jog előírásaitól, hanem attól független jogi tényről, az elítélt halálának időpontjától függ, aminek a bekövetkezése, annak időpontja előre nem látható. A határozatlan ideig tartó szabadságvesztésnek, vagyis a fogalmilag vele teljes mértékben egybeeső életfogytig tartó szabadságvesztésnek a sajátosságait az alábbiakban lehet megjelölni.

Az életfogytiglan tartamának minimuma abban az esetben határozható meg pontosan, ha a bíróság az életfogytig tartó szabadságvesztésből a feltételes szabadságra bocsátás lehetőségét nem zárja ki. Ebben az esetben minimum 20 évig, ha el nem évülő bűncselekmény miatt szabják ki, legkevesebb 30 évig tart. Az életfogytiglan maximum az elítélt haláláig tarthat, vagyis tartamának felső határa nem jelölhető meg. Amennyiben a bíróság az életfogytig tartó szabadságvesztésből a feltételes szabadságra bocsátás lehetőségét kizárja, úgy abban az esetben az életfogytig tartó szabadságvesztés tartamának minimuma, alsó határa sem adható meg, hiszen annak minimuma és maximuma fogalmilag egybeesik, az elítélt haláláig tart.

A határozatlan ideig tartó szabadságvesztés-büntetés másik sajátossága az, hogy két fajtája létezik. Az életfogytig tartó szabadságvesztés kiszabása esetén ugyanis a bíróság vagy meghatározza a feltételes szabadságra bocsátás legkorábbi időpontját, vagy a feltételes szabadságra bocsátás lehetőségét kizárja. Az első esetet, amikor tehát a feltételes szabadságra bocsátás lehetőségét a bíróság nem zárja ki, nevezem „klasszikus” életfogytiglannak, mert a jelenleg hatályos büntető törvénykönyvben, az 1978. évi IV. törvényben ez a fajta határozatlan ideig tartó szabadságvesztés volt ismert elsőként. 1993-ban módosították az életfogytig tartó szabadságvesztésre vonatkozó szabályokat oly módon, hogy megtették az első lépést az úgynevezett tényleges életfogytiglan irányába. A Btk-ba ugyanis bekerült az a rendelkezés, mely szerint ha az életfogytig tartó szabadságvesztésre ítéltet ismételten életfogytig tartó szabadság-

vesztésre ítélik, úgy az elítélt nem bocsátható feltételes szabadságra, vagyis büntetése valóban halálíg fog tartani. A Btk életfogytig tartó szabadságvesztésre vonatkozó szabályai 1999. március 1. napjától kezdődő hatállyal teszik lehetővé azt, hogy a bíróság életfogytig tartó szabadságvesztés kiszabása esetén a feltételes szabadságra bocsátás lehetőségét kizárja. Ebben az esetben tehát nem arról van szó, hogy az életfogytig tartó szabadságvesztésre ítélet ismételten életfogytig tartó szabadságvesztésre ítélik, hiszen ebben az esetben a bíróságnak nincs is mérlegelési lehetősége, mert az ítéletben csak arra kell szorítkoznia, hogy megállapítja, hogy a vádlott a büntetésből nem bocsátható feltételes szabadságra. Itt arról van szó, hogy a bírói mérlegelés következménye lesz az a döntés, hogy a bíróság a vádlott feltételes szabadságra bocsátásának lehetőségét kizárja. Az ítélet rendelkező részének a szövegezése is eltérő itt, hiszen míg aki életfogytiglant tölt, és ismételten életfogytig tartó szabadságvesztést kap, ott a bíróság az ítéletben csak megállapítja (deklaratív hatállyal) azt amit a törvény kötelezően előír, vagyis, hogy a terhelt sohasem szabadulhat, addig az utóbbi esetben maga a bíróság mérlegelési jogkörével élve dönt arról, hogy a vádlott nem szabadulhat, vagyis a bíróság az ítéletében kizárja (és nem megállapítja) azt, hogy a vádlott nem bocsátható feltételes szabadságra. Fentiek szerint tehát van a „klasszikus” életfogytiglan, mely elvileg lehetővé teszi a terhelt feltételes szabadságra bocsátását, és van a feltételes szabadságra bocsátás lehetőségét elvi éllel kizáró életfogytiglan, melyet a jogirodalom „tényleges életfogytiglannak” nevezett el. (Ezzel szemben a másik életfogytiglan elnevezése tőlem származik, erre a jogirodalomban már kialakult elnevezést nem találtam. A klasszikus jelzővel kívánom ezt az életfogytiglant elhatárolni a tényleges életfogytiglantól.)

További sajátossága a határozatlan ideig tartó szabadságvesztés-büntetésnek, hogy a bíróság a büntetés kiszabása során az ítélet rendelkező részében foglalkozni köteles a feltételes szabadságra bocsátás lehetőségének kérdéséről, és adott esetben – a klasszikus életfogytiglannál – annak legkorábbi időpontjáról. Életfogytig tartó szabadságvesztés kiszabása esetén ugyanis a büntetés kiszabás részét képezi a feltételes szabadságra bocsátás lehetőségéről való döntés is, ami egészen speciális büntető anyagi jogi helyzetet eredményez. A büntető törvénykönyv ezen kívül még egy esetben teszi lehetővé, hogy a bíróság már az ítéletben foglalkozzon a feltételes szabadságra bocsátás lehetőségével. Akkor, ha a bíróság három évet meg nem haladó szabadságvesztést szab ki, akkor kivételes méltányosságból az ítéletben úgy rendelkezhet, hogy a vádlott a büntetés fele részének kitöltése után feltételes szabadságra bocsátható. Ebben a két esetben tehát ez a büntetés kiszabás kérdésének része, a bíróság a bűncselekmény tárgyi súlyát, az elkövető társadalomra veszélyességét, az egyéb súlyosító, és enyhítő körülményeket figyelembe véve határoz a feltételes szabadságra bocsátás kérdéséről már az ítéletben. Ezt a két esetkört leszámítva kizárt, hogy a bíróság a feltételes szabadságra bocsátás kérdésével foglalkozzon az ítéletben, sőt, ha azt megtenné anyagi

jogi jogsértést követne el. Hiszen a feltételes szabadságra bocsátás jogintézménye alapvetően nem büntetéskiszabási kérdés, hanem büntetés-végrehajtásjogi kérdés, még akkor is, ha annak főszabálya a büntető törvénykönyvben van szabályozva. A feltételes szabadságra bocsátás kérdése büntetés-végrehajtási bírói hatáskörbe tartozó döntés, melyre akkor kerülhet sor, ha az elítélt kitöltötte fogházfokozaton legalább a büntetése 2/3-át, börtönfokozaton legalább a 3/4-ét, fegyházfokozaton minimum a 4/5-ét, és a büntetés végrehajtása alatt tanúsított kifogástalan magatartására, és arra a készségére figyelemmel, hogy törvénytisztelő életmódot kíván folytatni, megalapozottan feltehető, hogy a büntetés célja annak további végrehajtása nélkül is elérhető. Ezzel szemben életfogytig tartó szabadságvesztés kiszabása esetén a feltételes szabadságra bocsátásnak akkor van helye, ha az elítélt kitöltötte a bíróság által az ítéletben meghatározott tartamot, és megalapozottan feltehető, hogy a büntetés célja annak további végrehajtása nélkül is elérhető. Vagyis klasszikus életfogytig tartó szabadságvesztés kiszabása esetén az ítélező bíróság hatáskörébe tartozó büntetéskiszabási kérdés az életfogytiglan minimumának meghatározása tárgyi súly, a társadalomra veszélyesség, az enyhítő-súlyosító körülmények alapján, így az lehet, 20 év, 30 év, vagy több is pl.: 35–40 év. És ennek kitöltése után lesz büntetés-végrehajtási bírói hatáskör annak eldöntése, hogy a büntetés célja a büntetés további végrehajtása nélkül is elérhető-e. Ebben a kérdésnek az eldöntésében természetesen már az elítéltnak a büntetés végrehajtása alatt tanúsított magatartása, képességei, készsége a törvénytisztelő életmódra, vagy annak hiánya is szerepet fog játszani.

Fontos sajátossága a határozatlan ideig tartó szabadságvesztés-büntetésnek, hogy kizárólag olyan személlyel szemben szabható ki, aki a bűncselekmény elkövetésekor a 20. életévét már betöltötte. Vagyis életfogytiglant nem csak, hogy fiatalok (14–18 év közöttiek) nem kaphatnak, hanem az úgynevezett fiatal felnőttek (a bírói gyakorlat szerint 18–21 év közöttiek) jelentős része sem, konkrétan azok a fiatal felnőttek, akik a bűncselekmény elkövetésekor még a 20. életévüket nem töltötték be. Itt meg kell jegyezni, hogy ha a fiatal felnőtt pontosan a 20. születésnapján követ el olyan bűncselekményt, mely életfogytig tartó szabadságvesztéssel is büntethető, úgy vele szemben életfogytig tartó szabadságvesztés nem szabható ki, figyelemmel arra, hogy az irányadó bírói gyakorlat szerint ő a születésnapján még nem kezelhető úgy, mint aki az adott életkort betöltötte. Vagyis nem mondható, hogy a 20. életévét betöltötte. Ugyanez igaz a gyermekkor-fiatalok, és a fiatalok-felnőttek elhatárolására is, így a 14. születésnapján az elkövető még gyermekkorú, és nem büntethető, 18. születésnapján pedig még fiatalok, így rá a speciális fiatalokra vonatkozó anyagi jogi, eljárásjogi, és végrehajtásjogi szabályok alkalmazandóak.

További sajátossága az életfogytig (határozatlan ideig) tartó szabadságvesztés-büntetésnek, hogy a Btk kötelező rendelkezése alapján, hogy az fegyház fokozaton hajtandó végre. A szabadságvesztés büntetés, mint egységes büntetési nem három

végrehajtási fokozaton hajtható végre, ezek a szigorútól az enyhébb irányába haladva a fegyház, börtön, és a fogház. Ennek pedig kiemelkedő jelentősége van, hiszen a büntetések és az intézkedések végrehajtásáról szóló 1979. évi 11 törvényerejű rendelet (Bv tvr.) 26. § (1) bekezdése szerint a fegyház a szabadságvesztés szigorúbb végrehajtási módja.

(2) A fegyházban az elítélt

- a) életrendje részleteiben is meghatározott, állandó irányítás és ellenőrzés alatt áll,
- b) a büntetés-végrehajtási intézeten belül is csak engedéllyel és felügyelet mellett járhat,
- c) külső munkában kivételesen részt vehet, ha a külvilágtól a munkavégzés alatt is elkülöníthető.

A törvény értelmében tehát a bíróság életfogytig tartó szabadságvesztés kiszabása esetén köteles úgy rendelkezni, hogy az fegyház fokozaton, vagyis a legszigorúbb végrehajtási fokozaton hajtandó végre. Ettől ugyan eltérést enged a törvény, amikor úgy rendelkezik, hogy a büntetés kiszabásánál irányadó körülményekre (83. §) - különösen az elkövető személyiségére és a bűncselekmény indítékára - tekintettel a törvényben előírnál eggyel szigorúbb vagy enyhébb végrehajtási fokozat határozható meg. Ennek a szabálynak az alkalmazása azonban életfogytig tartó szabadságvesztés büntetés kiszabásakor – álláspontom szerint – abszolút kizárt, mondhatnám fogalmilag kizárt. Hiszen ha valaki olyan kiemelkedő tárgyi súlyú bűncselekményt követett el, melynek alapján őt a tetтарыnyosság elvének az érvényesítése, és a társadalom védelme, a prevenciós célok elérésre érdekében életfogytig tartó szabadságvesztésre kell ítélni, akkor elképzelhetetlen, hogy különösen az elkövető személyisége, a bűncselekmény indítéka alapján a törvényben előírnál enyhébb végrehajtási fokozat lenne vele szemben alkalmazható, hiszen ebben az esetben nem lenne indokolt az életfogytig tartó szabadságvesztés kiszabása sem, ebben az esetben határozott ideig tartó szabadságvesztés is kellőképpen szolgálná a tetтарыnyosságot, a büntetés célját, figyelemmel különösen a büntetőjog ultima ratio elvére is.

Szintén az életfogytig tartó szabadságvesztés-büntetésre jellemző, hogy a bíróság a büntetés végrehajtása alatt tanúsított magatartására tekintettel nem rendelhet el az ítéletben előírnál enyhébb végrehajtási fokozatot. Erre más büntetés kiszabásakor a jogszabály lehetőséget biztosít, az alábbiak szerint: Btk. 46. § (1) A büntetés végrehajtása alatt tanúsított kifogástalan magatartás esetén a bíróság úgy rendelkezhet, hogy a büntetés hátralevő részét eggyel enyhébb fokozatban kell végrehajtani; ha pedig az elítélt a büntetésvégrehajtás rendjét ismételten és súlyosan megzavarja, a bíróság elrendelheti, hogy a büntetés hátralevő részét eggyel szigorúbb fokozatban hajtsák végre.

(2) Az elítélt megváltozott magatartására figyelemmel a bíróság az (1) bekezdés alapján hozott határozatát hatályon kívül helyezheti.

(3) Életfogytig tartó szabadságvesztés büntetés végrehajtása során az (1) bekezdés nem alkalmazható.

Fentiekből az következik, hogy bármennyire is együttműködő, és így kifogástalan magatartást tanúsít is az elítélt, amennyiben életfogytig tartó szabadságvesztést tölt, úgy nem rendelhető el vele szemben az enyhébb börtön, vagy fogház végrehajtási fokozat.

További sajátosságként jelentkezik az életfogytig tartó szabadságvesztés-büntetés vonatkozásában, hogy a feltételes szabadságra bocsátás tartama 15 év. Határozott ideig tartó szabadságvesztés-büntetés kiszabása esetén a törvény szerint amennyiben az elítéltet feltételes szabadságra bocsátják, úgy a feltételes szabadságra bocsátás tartama azonos a büntetés még hátralévő részével, de legalább 1 év. Ezzel szemben klasszikus életfogytig tartó szabadságvesztés büntetés kiszabása esetén a feltételes szabadság tartamát a törvény egységesen – és meglehetősen hosszú – tartamban 15 évben állapítja meg, függetlenül attól, hogy a terheltnek a büntetésből való feltételes szabadságra bocsáthatóságának legkorábbi időpontját hány évben határozta meg a bíróság. Így aki 20 év, 30 év, vagy 40 év letöltése után szabadul feltételesen az életfogytig tartó szabadságvesztésből, az mind egységesen 15 évig lesz feltételesen szabadlábon. Álláspontom szerint a feltételes szabadságnak a 15 éves időtartamban való meghatározása elengedhetetlenül szükséges, és ugyanakkor kellően hosszú tartam. A társadalom védelme feltétlenül megkívánja, hogy a jogalkotó a büntetés súlyosságához igazodó, hosszú tartamban határozza meg az életfogytig tartó szabadságvesztésre ítélték feltételes szabadságának tartamát.

Szintén kizárólag a határozatlan ideig tartó szabadságvesztés-büntetésre jellemző sajátosság, hogy az elítélt élete végéig büntetett előéletű lesz, vagyis a büntetett előélettel együttjáró hátrányoktól nem szabadulhat. A büntető törvénykönyv ugyanis kizárólag a határozott ideig tartó szabadságvesztés esetében ismeri a törvényi mentesítés lehetőségét, vagyis azt, hogy a büntetés kitöltése után meghatározott – a büntetés tartamához igazodó – idő elteltével a törvény erejénél fogva beáll a mentesülés, és a terhelt büntetlen előéletűnek tekintendő. Mivel a határozatlan tartamú szabadságvesztést töltő elítélt a törvény alapján nem mentesülhet a büntetett előélet következményei alól, így az ő esetében már csak a kegyelmi mentesítés jöhet szóba, vagyis az, hogy kérelmére a köztársasági elnök – diszkrecionális jogkörével élve – mentesítheti őt a büntetett előélet következményei alól.

Nem magának a határozatlan ideig tartó szabadságvesztésnek, hanem sokkal inkább a büntető törvénykönyvnek a sajátossága, de mégis ide tartozik, hogy az életfogytig tartó szabadságvesztés kiszabásának a lehetősége mindig vagylagos (alternatív) szankcióként jelentkezik a határozott ideig tartó szabadságvesztés büntetés kiszabásának lehetősége mellett. Vagy úgy, hogy a törvény úgy rendelkezik, hogy az elkövető 10-20 évig terjedő, vagy életfogytig tartó szabadságvesztéssel büntetendő (pl. az emberölés minősített eseteinél Btk. 166. § (2) bekezdése, vagy a terrorcselek-

mény büntette Btk. 261. § (1) bekezdése), vagy úgy – és ez a ritkább eset –, hogy a törvény úgy rendelkezik, hogy az elkövető 5-20 évig terjedő, vagy életfogytig tartó szabadságvesztéssel büntetendő (ld. Közveszélyokozás büntette Btk. 259. § (3)).

Szintén nem a szankció, sokkal inkább a büntetőtörvény sajátossága, hogy a társadalomra leginkább veszélyes bűncselekmények esetében teszi lehetővé az életfogytig tartó szabadságvesztés kiszabását, összesen 28 bűncselekmény büntethető életfogytig tartó szabadságvesztéssel.

Jogszociológiai megfigyelés, hogy a bíróságok életfogytiglant kizárólag kiemelkedő tárgyi súlyú élet elleni bűncselekmények miatt – gyakorlatilag szinte csak a Btk. 166. § (2) bekezdésébe ütköző bűncselekmények miatt szabnak ki. Számtalan olyan jogesetet vizsgáltam meg, ahol a bíróság életfogytig tartó szabadságvesztést szabott ki, kivétel nélkül mindegyik esetben a Btk. 166. § (2) bekezdésébe ütköző bűncselekmény miatt. Vagyis 1989 – a rendszerváltás éve óta – kizárólag az emberölés minősített eseteiben van gyakorlata az életfogytig tartó szabadságvesztés kiszabásának hazánkban.

További jogszociológiai adat, hogy jelenleg Magyarországon 231 fő tölt életfogytig tartó szabadságvesztést (ez az elítéltek 2,1%-a), ebből 12 fő tényleges életfogytiglant, mely az elítélt populáció 0,1 %-át teszi ki. Az életfogytiglanra ítélték között 9 nő van. A legsúlyosabb szankciót elméletileg a Szegedi Fegyház és Börtönben, a Sátoraljaújhegyi Fegyház és Börtönben, a Sopronkőhidai Fegyház és Börtönben, és a Budapesti Fegyház és Börtönben, nők esetében a Kalocsai Fegyház és Börtönben hajtják végre. Gyakorlatilag azonban nem csak ezekben az intézetekben, hanem összesen 9 büntetés-végrehajtási intézetben, ebből 162 fő vonatkozásában a Szegedi BV Intézetben kerül ez a büntetés végrehajtásra.

Röviden az alábbiak szerint lehet az életfogytig (vagyis a határozatlan ideig) tartó szabadságvesztés jellegzetességeit összefoglalni: maximuma sohasem határozható meg, sem generális (úgy általában véve), sem speciális (konkrétan egyes terhelte nézve) maximuma nincsen, míg a klasszikus életfogytiglannak van generális minimuma (mely vagy 20 év, vagy 30 év), és van speciális minimuma is, melyet mindig a bíróság határoz meg az ítéletben, ez minimum 20, vagy 30 év, de lehet több is. Másrészről minimum 20 éves személyek ítéltetők életfogytiglanra, mely fegyház fokozaton hajtandó végre, a büntetés teljes tartama alatt. A feltételes szabadságra bocsátás tartama egységesen 15 év. A terhelt élete végéig büntetett előéletű marad.

Történeti áttekintés

A szabadságvesztés-büntetés az ókorban és a középkorban ismert büntetési nem volt, ugyanakkor nem volt általánosan elfogadott és alkalmazott. Ennek oka részben

abban áll, hogy ezekben a történelmi korszakokban egyrésztől nem volt meg az infrastrukturális háttér a büntetés végrehajtásához, nem volt egységes állami felügyelet, irányítás alatt működő büntetés-végrehajtási szervezet, nem volt kiépített börtönrendszer, nem voltak meg a személyi-tárgyi feltételei annak, hogy ez a fajta büntetési nem általános elfogadott és alkalmazott legyen. Mindehhez hozzájárult, hogy az ókorban és a középkorban a szabadság egy meglehetősen viszonylagos fogalom volt. Eleve olyan korszakokban, ahol a rabszolgaság, jobbágság intézménye elterjedt volt, illetve a magánszemély korántsem volt olyan szabad, mint a modern társadalmakban, sőt éppen ellenkezőleg a személy általában kötött volt, és csak keveseknek adatott meg a mai értelemben vett szabadság, ott értelemszerűen nem volt, nem lehetett a szabadság olyan nagy érték, melytől való megfosztás komoly fenyegető erőt képviselt volna, így a prevenciók célok elérésére alkalmas lett volna.

Másrésztől az ókori-középkori átlagember életszínvonala – nem csak a maihoz képest, hanem a kor viszonyai között is – elég alacsony volt, nagy volt a szegénység, a legalapvetőbb életfeltételek biztosítása is sokszor nehézségekbe ütközött. Ehhez képest a börtönkörülmények sokkal rosszabbak már nem lehettek anélkül, hogy a fogvatartott életét ne veszélyeztették volna. Vagyis a korabeli tömlőcök alkalmazhatatlanok voltak a fogvatartottak éveken át tartó fogvatartására.

Az ókorban és a középkorban ritkán alkalmazott büntetési nem volt a szabadságvesztés, inkább kivételes helyzetben, magas társadalmi státuszban lévő személyekkel szemben alkalmazták, akkor viszont általában ügyeltek a megfelelő higiéniai és tárgyi feltételek biztosítására.

A szabadságtól való megfosztás elsősorban nem büntetésként funkcionált, hanem a cél az volt, hogy a büntetőeljárás alatt, illetve a kiszabott büntetés végrehajtásáig a terheltnek az eljárásban való jelenlétét biztosítsa. Így értelemszerűen az életfogytig tartó szabadságvesztés is kivételesen alkalmazott szankció volt ezekben a korokban. Ettől függetlenül a magyar büntetőjog ismerte „az élet végéig tartó bebörtönzést (carcer-tömlőc, arestum-arestom) jelen volt a középkori magyar büntetési rendszerben, főbüntetési nemként a Corpus Juris Hugariciben 1723-ban jelent meg.”¹

A szabadságvesztés-büntetés elterjedésével együtt vált egyre gyakrabban alkalmazott szankcióvá az életfogytig tartó szabadságvesztés is. A szabadságvesztés pedig a halálbüntetés és a testi büntetések, illetve a megszégyenítő szankciók visszaszorulásával párhuzamosan vált egyre inkább elterjedtté. Vagyis elmondható, hogy a büntetőjog humanizálódásával együtt terjedt el, és vált intézményessé a szabadságvesztés, melynek legsúlyosabb változata az életfogytig tartó szabadságvesztés volt, mely egyre inkább a halálbüntetés kiváltására szolgált. A halálbüntetést például az 1843-as büntetőjogi javaslat nem ismerte, ezzel szemben a szabadságvesztést tette volna álta-

1 120 éves a Szegedi Fegyház és Börtön. Az évforduló alkalmából megjelent kiadvány (Hozzáférhető: www.web.t-online/hu/bvszeged)

lános büntetési nemmé. Ennek keretében szabályozta az életfogytig tartó rabságot, ez lett volna a javaslat szerint a legsúlyosabb büntetés.

Az első magyar büntető törvénykönyv, a törvény kodifikációját irányító Csemegi Károly államtitkár után Csemegi Kódexnek is nevezett 1878. évi V. törvénycikk jelentősen visszaszorította a halálbüntetés alkalmazhatóságát, és a szabadságvesztést tette általánossá. A szabadságvesztést nem egységes büntetési nemként szabályozta (mint a ma hatályos Btk, mely szabadságvesztést egységes büntetési nemként szabályozza, három végrehajtási fokozattal), hanem a szabadságvesztés különféle fokozatait önálló büntetési nemként határozta meg. Így a szabadságvesztésnek több formáját ismerte: fegyház, államfogház, börtön, fogház. Ismerte az életfogytig tartó szabadságvesztést, oly módon, hogy fegyházbüntetés vonatkozásában rendelkezett úgy, hogy a fegyházbüntetés határozott ideig, vagy életfogytig tart.

A határozott tartamú fegyház leghosszabb idejét 15 évben állapította meg. Az életfogytig tartó fegyházra ítétek esetében lehetővé tette a feltételes szabadságra bocsátás lehetőségét, oly módon, hogy 10. év eltöltése után kerülhetett a fegyenc a közvetítő intézetbe (ez egy speciális a szabadulásra felkészítő büntetés-végrehajtási intézet volt, hasonló a mai Bv intézetekben működő átmeneti csoporthoz), és jó magaviselet esetén legkorábban a 15. év letelte után nyílt meg a lehetőség a feltételes szabadságra bocsátásra, akkor ha ezt az elítélt jó magaviselete, szorgalma lehetővé tette, és ez a javulás reményét megerősítette. A feltételes szabadságra bocsátásról az intézet felügyelő bizottsága javaslatára nem a bíróság, hanem az igazságügy-miniszter határozott. A feltételes szabadság megszüntetéséről is az igazságügyminiszter dönthetett.

A Csemegi Kódex általános részét felváltó, a büntető törvénykönyv általános részéről szóló 1950. évi II. törvény (BTÁ) is ismerte az életfogytig tartó szabadságvesztést.

A büntető törvénykönyvről szóló 1961. évi V. törvény nem ismerte az életfogytig tartó szabadságvesztés-büntetést, a törvény miniszteri indoklása szerint életfogytig tartó szabadságvesztésre az elítélt átnevelése végett nincs szükség, ezzel szemben ismerte a halálbüntetést. A törvény úgy rendelkezett, hogy a szabadságvesztést határozott időtartamban kell kiszabni, melynek legrövidebb tartama 30 nap, leghosszabb tartama 15 év, halmazati vagy összbüntetés esetén 20 év.

Az 1961. évi V. tv-t módosító 1971. évi 28. tvr. vezette be ismét a magyar büntetőjogba az életfogytig tartó szabadságvesztés kiszabásának a lehetőségét. A mai napig is hatályos, a büntető törvénykönyvről szóló 1978. évi IV. törvény hatálybalépésének napjától ismerte a határozatlan ideig tartó szabadságvesztést. Az 1978. évi IV. tv. 40. § (1) bekezdése szerint – mely a közlönyben való megjelenés óta nem változott - a szabadságvesztés életfogytig, vagy határozott ideig tart. A 42. § (1) bekezdése előírta, hogy fegyházban kell végrehajtani az életfogytig tartó szabadságvesztést. A törvény a Magyar Közlönyben való megjelenésekor úgy rendelkezett, hogy az életfogytig tartó szabadságvesztésből az elítélt akkor bocsátható feltételes szabadságra, ha a szabad-

ságvesztésből legalább húsz évet kitöltött, és alaposan feltehető, hogy a büntetés célja további szabadságelvonás nélkül is elérhető.

Ha az életfogytig tartó szabadságvesztés végrehajtása alatt az elítélt újabb bűncselekményt követett el, az emiatt kiszabott szabadságvesztés nem hajtható végre, a feltételes szabadságra bocsátás legkorábbi időpontja azonban legfeljebb öt évvel elhalasztható-mondta ki a törvény. A feltételes szabadság tartamáról úgy rendelkezett, hogy az életfogytig tartó szabadságvesztés esetén tíz év.

Az életfogytig tartó szabadságvesztés vonatkozásában jelentős módosításra a halálbüntetés eltörlését (1990) követően került sor, 1993-ban, amikor a jogalkotó az 1993. évi XVII. törvénnyel, 1993. május 15. napjától kezdődő hatállyal beiktatta a Btk-ba a 47/A §-t.

A jogszabály-módosítás következtében az életfogytig tartó szabadságvesztésre ítélt akkor volt feltételes szabadságra bocsátható, ha a szabadságvesztésből a bíróság által meghatározott időtartamot kitöltötte, és alaposan feltehető volt, hogy a büntetés célja további szabadságelvonás nélkül is elérhető volt.

Innentől kezdve tehát a bíróságnak az ítéletben rendelkeznie kellett a feltételes szabadságra bocsátás legkorábbi időpontjáról. Eddig erre nem volt szükség, egyrészt mert a jogszabály ezt nem írta elő, másrészt mert valamennyi életfogytig tartó szabadságvesztésre ítélt egységesen húsz év letöltése után volt feltételes szabadságra bocsátható, ha annak egyéb feltételei is fennálltak.

A Btk innentől kezdve úgy rendelkezett, hogy a feltételes szabadságra bocsátás legkorábbi időpontját tizenöt és huszonöt év között a bíróság az ítéletében határozza meg.

Előírta, hogy amennyiben az életfogytiglanra ítéletet a szabadságvesztés végrehajtása alatt szabadságvesztésre ítélik, a kiszabott szabadságvesztés nem hajtható végre, azonban a bíróság a feltételes szabadságra bocsátás legkorábbi időpontját tizenöt és huszonöt év között elhalaszthatja.

A legszigorúbb rendelkezése az volt a törvénynek, hogy bevezette a tényleges életfogytiglan sajátos fajtáját, amikor úgy rendelkezett, hogy nem bocsátható feltételes szabadságra az életfogytig tartó szabadságvesztésre ítélt, amennyiben ismételt életfogytig tartó szabadságvesztésre ítélik.

Az életfogytig tartó szabadságvesztésre ítélt feltételes szabadságának a tartamát tíz évben határozta meg.

1994. május 15. napjától ismételtelen módosították az életfogytig tartó szabadságvesztésre vonatkozó rendelkezéseket, annyiban, hogy a törvény úgy rendelkezett, amennyiben az életfogytig tartó szabadságvesztésre ítélt feltételes szabadságát a bíróság megszünteti, az elítélt a vele szemben kiszabott szabadságvesztés kétszeres (!) időtartamáig, de legalább öt évig nem bocsátható feltételes szabadságra.

A tárgyalta rendelkezések 1997. szeptember 15. napjától ismételtelen módosultak. A

törvény úgy rendelkezett, hogy a feltételes szabadságra bocsátás legkorábbi időpontját a bíróság az ítéletében tizenöt és huszonöt év között, ha az életfogytig tartó szabadságvesztést olyan bűncselekmény miatt szabta ki, amelynek büntethetősége nem évül el, húsz és harminc év között határozza meg.

Az igazi szigorításra a tényleges életfogytiglan bevezetésével, az 1998. évi LXXXVII. törvénnyel került sor. Azóta a mai napig is hatályos Btk úgy rendelkezik, hogy életfogytig tartó szabadságvesztés kiszabása esetén a bíróság az ítéletében meghatározza a feltételes szabadságra bocsátás legkorábbi időpontját, vagy a feltételes szabadságra bocsátás lehetőségét kizárja. Ha a feltételes szabadságra bocsátás lehetőségét nem zárja ki, annak legkorábbi időpontját legalább húsz évben, ha az életfogytig tartó szabadságvesztést olyan bűncselekmény miatt szabta ki, amelynek büntethetősége nem évül el, legalább harminc évben határozza meg. Tipikusan ebbe a körbe tartoznak az emberölésnek a minősített esetei (pl. előre kitervelten, nyereségvágyból, aljas indokból vagy célból, különös kegyetlenséggel, több emberen, 14. életévét be nem töltött sértett sérelmére elkövetett stb.)

Mint említettem, Magyarországon az életfogytig tartó szabadságvesztés kiszabásának gyakorlatilag csak az emberölés büntettének minősített esetei miatt kiszabott büntetések körében van gyakorlata, így a fenti jogszabály-módosítás azt jelenti, hogy a minősített emberölés elkövetőjét amennyiben életfogytig tartó szabadságvesztésre ítélik, akkor a klasszikus életfogytiglan kiszabása esetén minimum 30 évben kell meghatározni a feltételes szabadságra bocsátásának a legkorábbi időpontját, de lehetőség nyílik arra is, hogy a bíróság a feltételes szabadságra bocsátás lehetőségét az ítéletben véglegesen kizárja (tényleges életfogytiglan).

Az életfogytig tartó szabadságvesztést szabályozó rendelkezések változásainak áttekintéséből megállapítható, hogy az életfogytig tartó szabadságvesztésre vonatkozó rendelkezések az elmúlt 15 évben jelentősen szigorodtak. Ennek magyarázata, hogy a jogalkotó – nagyon helyesen – felismerte, hogy a halálbüntetésre vonatkozó rendelkezések Alkotmánybíróság általi megsemmisítésével egy új keletkezett a magyar büntetőjog rendszerében, és a büntetőjog gyakorlatilag éppen a legelvetemültebb bűnözők cselekményeivel szemben vált ha nem is eszköztelenné, de hatásos védelmet biztosító szankció nélkül. Figyelemmel arra is, hogy korábban a legelvetemültebb bűnözőket halálra ítélték és kivégezték.

Vagyis a jogalkotónak az életfogytiglanra vonatkozó szabályok átalakításával nyilvánvalóan az volt a célja, hogy – halálbüntetés nélkül is – biztosítsa a tettarányosság elvének érvényesülését, és a társadalom magas szintű védelmét garantsálja. Figyelembe kellett vennie azt is, hogy az átlagéletkor növekedésével a feltételes szabadságra bocsátás lehetőségét 15-20 év után elvileg lehetővé tevő életfogytig tartó szabadságvesztés alkalmatlan annak megakadályozására, hogy a legelvetemültebb bűnő-

zők életerősen szabaduljanak². Ezt a jogalkotó is felismerte és ezért azon túl, hogy bevezette a tényleges életfogytiglan jogintézményét, a klasszikus életfogytiglannál jelentősen megemelte a feltételes szabadságra bocsáthatóság legkorábbi időpontját 20 évre, illetve – el nem évülő cselekményeknél - 30 évre. Mivel a bíróságok gyakorlatilag el nem évülő bűncselekmények miatt szoktak életfogytiglant kiszabni, ezért – szerencsére - általános gyakorlattá vált mára, hogy az életfogytig tartó szabadságvesztés minimum 30 évet jelent.

A bíróságok felelősségteljes ítélkezésére, és az arányosítás elvének érvényesítésére irányuló törekvésre utal, hogy bíróságok számos esetben – szintén nagyon helyesen – a jogalkotó által minimális tartamként meghatározott tartam fölé mennek, és a klasszikus életfogytig tartó szabadságvesztés kiszabása esetén 30 évnél hosszabb időben, pl.: 33 évben, 35 évben, 40 évben határozzák meg a feltételes szabadságra bocsátás legkorábbi időpontját. Szintén helyes joggyakorlatra utal, hogy a bíróságok feltétlenül indokolt esetben élnek a feltételes szabadságra bocsátás lehetőségének kizárásával is, és tényleges életfogytig tartó szabadságvesztést szabnak ki. 1999. március 1. óta elkövetett bűncselekmények esetében van erre lehetőség, azóta a bíróságok 12 esetben szabták ki ezt a büntetést, valamennyi esetben többszörösen is minősülő emberölés büntette miatt. A Veszprém Megyei Bíróság két esetben szabott ki tényleges életfogytiglant, a táblabíróság mindkét esetben – helyes indokainál fogva - helybenhagyta a döntést.

Az életfogytig tartó szabadságvesztés alkotmányossági kérdései

Az új Btk-ról szóló tervezet szakmai vitájának kezdetéről szóló hírekkel együtt röppent fel az a hír, hogy várhatóan a szakmai vitán az életfogytig tartó szabadságvesztés és különösen az ún. tényleges életfogytiglani szabadságvesztés-büntetés újragondolására is sor kerül. Ennek során merült fel szakmai körökben az a gondolat, hogy meg kell fontolni, hogy szükség van-e egyáltalán életfogytig tartó szabadságvesztés-büntetésre, különösen indokolt-e a tényleges életfogytiglan fenntartása.

Az életfogytig tartó szabadságvesztést az 1978. évi IV. tv. hatálybalépése óta ismerte. 1999. március 1. előtt életfogytig tartó szabadságvesztés kiszabása esetén a bíróságnak meg kellett határoznia azt az időtartamot, amit a terheltnek feltétlenül le

---

2 Ennek oka abban áll, hogy a bv bíró általában nem tudja megakadályozni az életfogytig tartó szabadságvesztésre ítélt feltételes szabadságra bocsátását. Ugyanis az életfogytig tartó szabadságvesztésre ítéltre az apátiába süllyedés, és az ezzel járó passzivitás jellemző, melynek további oka a fegyintézet ingerzegénysége. Mindez oda vezet, hogy az életfogytiglanra ítélt nem vét az intézeti szabályok ellen, általában nem indul ellenük fegyelmi eljárás, tehát fegyelmi fenytésükre sem kerül sor. Így „jó magaviseletükre” tekintettel a bv bíró kénytelen lesz kiengedni őket, miközben szó nincs az elítélt megjavulásáról, csak egyszerűen nincs jögalap a benntartásukra, hiszen az, hogy az elítéltben nincs meg a készség a törvényisztelet életmódra, az csak úgy bizonyítható, hogy fegyelmi fenytésére került sor a szabadságvesztés végrehajtása során.

kellett töltenie, ennek letöltése után azonban – ha annak feltételei fennálltak – megnyílt a lehetőség a feltételes szabadságra bocsátásra. Az életfogytig tartó szabadságvesztés-büntetés – mint ahogy a nevében is benne van – főszabály szerint életfogytig, vagyis halálig tart, így elméletileg csak kivételesen és szigorú feltételek teljesítése esetén van lehetőség az elítélt feltételes szabadságra bocsátására. Vagyis az életfogytiglanra elítéltek nem volt alanyi joga arra, hogy 15–25 év eltelte után szabaduljon. Általában azonban az volt a gyakorlat, hogy az életfogytig tartó szabadságvesztésre ítéltet is feltételes szabadságra bocsátották. Vagyis a legelvetemültebb bűnözők is alappal számíthattak arra, hogy az életfogytig tartó szabadságvesztés-büntetésük ellenére előbb-utóbb kikerülnek a fegyházból. A halálbüntetés eltörlése előtt ennek a veszélye többnyire fel sem merült, mert az ilyen – kiemelkedő tárgyi súlyú bűncselekményt elkövető – bűnözőket halálra ítélték és kivégezték. A halálbüntetés eltörlése után a magyar büntetőjog szankciórendszerében egy új keletkezett, amit a „klasszikus” (vagyis a feltételes szabadságra bocsátás lehetőségét meghagyó) életfogytig tartó szabadságvesztés-büntetés nem volt képes betölteni. Ez komoly veszélyt jelentett, mivel a büntetőjog éppen a legelvetemültebb, a legveszélyesebb bűnözőkkel szemben vált – ha nem is eszköztelenné, de – képtelenné arra, hogy tetterányos, megfelelően súlyos büntetéssel reagáljon az általuk elkövetett bűncselekményekre, és egyszer s mindenkorra megóvja a társadalmat a kiemelkedő tárgyi súlyú bűncselekményeket elkövetőktől. Vagyis az általában több emberéletet gátlástalanul kioltó, aljas indokból, nyereségvágyból, különös kegyetlenséggel stb. módon – vagyis általában többszörösen is – minősülő emberölés büntetett elkövetők cselekményeire a magyar büntetőjog nem volt képes megfelelő választ adni. (A Btk. alapján nem csak az emberölés minősülő esetei miatt lehet életfogytig tartó szabadságvesztést kiszabni, de a gyakorlatban csak – általában többszörösen is – minősülő emberölés büntette miatt szabják ki a bíróságok ezt a büntetést.) Ezt természetesen nemcsak a szigorú büntetőpolitikát helyesnek tartó büntetőjogászok és politikusok ismerték fel, hanem a „hétköznapi” emberek is. Alapvetően sértette ugyanis az állampolgárok természetes igazságérzetét az, hogy míg egy „egyszerű” tolvaj általában tetterányos büntetése révén megbűnhődik az általa elkövetett bűncselekményért, addig éppen a kiemelkedő tárgyi súlyú, az élethez való jogot, mint jogtárgyat jóvátehetetlenül sértő bűncselekményt elkövető személyek nem kellő súlyú és a prevenciók célok elérésére kevésbé alkalmas büntetést kaptak.

Ezt a helyzetet ismerte fel jogalkotó és adta meg a szükséges, helyes és jogállami keretek közé maximálisan illeszkedő választ a Btk életfogytiglanra vonatkozó rendelkezéseinek megváltoztatásával: bevezette annak lehetőségét, hogy a bíróság az ítéletében életfogytig tartó szabadságvesztés-büntetés kiszabása esetén kizárja a terhelt feltételes szabadságra bocsátásának a lehetőségét. Sőt, ezen túl úgy rendelkezett, hogy amennyiben a bíróság a feltételes szabadságra bocsátás lehetőségét nem zárja ki, úgy a feltételes szabadságra bocsátás legkorábbi időpontját legalább 30 évben határozza

meg, ha az elkövető el nem évülő bűncselekményt követett el – tipikusan ilyenek az emberölés büntettének minősített esetei –, egyébként pedig 20 évben. Tehát a feltételes szabadságra bocsátás lehetőségét meghagyó életfogytig tartó szabadságvesztés szabályainál megemelte azt az időtartamot, melynek legalább el kell telnie ahhoz, hogy megnyíljon a lehetőség a feltételes szabadságra bocsátásra. Ennél rövidebb időtartamban nem határozhatja meg a feltételes szabadságra bocsátás legkorábbi idejét a bíróság.

Ezzel a jogalkotó orvosolta az a súlyos helyzetet, hogy a büntetőjog a halálbüntetés eltörlése miatt képtelen volt adekvát választ adni a társadalom legalapvetőbb értékeit súlyosan sértő bűncselekményekre. A tényleges életfogytiglan bevezetésével a halálbüntetéshez hasonló elrettentő erővel bíró, a társadalmat az elkövetőtől megóvó, a társadalom igazságérzetének is megfelelő, a jogállami követelményeket figyelembe vevő szankciót teremtett.

Az új Btk. megalkotásával összefüggésben felmerülő szakmai viták sajnálatosan ezt a szankciót is érintik. Álláspontom szerint a sajtóban – beleértve a jogi szaksajtót is – a tényleges életfogytiglan eltörlése mellett állást foglaló szerzők – meggyőződésem szerint – nem ritkán a tudományosság köntösébe bújtatott érveikkel igyekeznek az olvasót meggyőzni álláspontjukról. Nyilatkozataikat olvasva azt a következtetést tudtam levonni, hogy az érvek nem támasztják alá az álláspontjukat, sőt.

Az „ellentábor” egyik legfőbb érve a tényleges életfogytig tartó szabadságvesztés eltörlésére, hogy Európában a legtöbb ország büntetőjoga tényleges életfogytiglani szabadságvesztés szankciót nem ismer, sőt, a tendencia az, hogy az életfogytig tartó szabadságvesztést is kezdik eltörölni, így nem ismernek határozatlan ideig tartó szabadságvesztést és általában a legsúlyosabb esetekben is 15 év után megnyílik a lehetőség a szabadulásra.

Ez az érv – álláspontom szerint – önmagában egy gyenge érv. Abból, hogy a többség ezt a gyakorlatot folytatja, még nem következik az, hogy ez a gyakorlat helyes lenne. A mennyiség ugyanis nem von szükségszerűen maga után minőséget is. Az ellenvéleményen lévő szerzők kritikátlanul közelítik meg ezt a gyakorlatot, mert fel sem teszik azt a kérdést, hogy mi van, ha a többség téved? Miért lenne ugyanis helyes egy olyan jogalkotási irányvonal, mely a társadalmat kiszolgáltatottá és védtelenné teszi a leggátálástalanabb, legelvetemültebb bűnözőkkel szemben? Hogyan érvényesülne a tettarányosság elve akkor, ha az lenne a gyakorlat, hogy a kiemelkedő élet elleni bűncselekményt elkövetők 15 év után szabadulnának?

A legsúlyosabb élet elleni cselekményeket aszociális, deviáns, torzult személyiségű egyének követik el. Miért gondolják egyesek azt, hogy az ilyen – vagyis beteg személyiségű, torz lelkű – emberek 15 év alatt olyan pozitív lelki és szemléletmódbeli változáson képesek keresztülmenni, melyek alkalmassá teszik őket az eredményes reszocializációra?! Álláspontom szerint ennek semmi realitása nincs. Ellenkezőleg.

A fegyintézetek – mint totális intézmények – mesterséges, zárt világa még inkább torzíja a torz lelkű emberek személyiségét. Az ingerszegény környezetben elsivárosodnak, kiszámíthatatlanná válnak, képtelenné válnak az önálló életvitelre, mely önmagában megkérdőjelezi a társadalomba való visszailleszkedésük sikerességét. 15 év fegyintézetben töltött idő után egy egészséges személyiség is csak igen nehezen tudna visszailleszkedni a társadalomba, egy aszociális bűnözőtől pedig ez irreális elvárás. Kétségtelen tény, hogy a büntetés-végrehajtási dolgozók szakképzettek, az infrastrukturális feltételek megfelelőek, azonban az elítéltek befogadó-készségének, az együttműködésének a hiánya miatt eredményes integrációjuk a társadalomba nem várható.³

A kriminológia tankönyvek szerint kétségtelen tény, hogy általában a fiatalok bűnöznek, illetve a fiatalok bűnözése a legintenzívebb. A legsúlyosabb élet elleni bűncselekményeket is általában 20-as 30-as éveikben járó fiatalok követik el. Miért lenne helyes ezeket az elkövetőket kb. 15–20 év után szabadlábra helyezni, amikor még mindig „forró fejű” fiatalok?! Márpedig tényleges életfogytiglan híján komoly esély lenne rá, hogy szabadulnak.

Egy egyszerű felvetés: végig kell nézni azoknak a névsorát, akik ma Magyarországon jogerősen kiszabott tényleges életfogytiglani szabadságvesztést töltenek. Ki merné felelősséggel kijelenteni bármelyikről, hogy megalapozottan feltehető: 15–20 év letöltése után a bűncselekményével szembenező, azt őszintén megbánó, törvénytisztelő életmód folytatására alkalmas emberként szabadulhatna? Az ilyen feltevéseknek semmilyen reális alapja nincs, felvetése is teljesen életszerűtlen.

Az inkriminált szankciót ellenzők további fontos érve a tényleges életfogytig tartó szabadságvesztés eltörlése mellett az, hogy az elérni kívánt célhoz képest ez a büntetés aránytalan alapjog-korlátozást, sőt attól való megfosztást jelent.

Az érv cinikus és tarthatatlan, ha figyelembe vesszük, hogy a büntetés célja a társadalom védelme érdekében annak megelőzése, hogy az elkövető, vagy más bűncselekményt kövessen el. A társadalom védelme alapvető szempont. Igazolható a személyi szabadsághoz való jog tényleges életfogytiglani szabadságvesztéssel való elvonása, ha az más embereknek az élethez való alapvető és elidegeníthetetlen jogának a megóvása érdekében szükséges. Ennek szükségessége pedig nyilvánvalóan fennáll azokban az esetekben, amikor a bíróságok tényleges életfogytiglant szabnak ki. Hiszen aki

³ Jó példa erre a százhalmobattai rémként hírhedtté vált Balogh Lajos, aki 4 embert megöléséért kapott életfogytig tartó fegyházat, azzal, hogy legkorábban 25 év letöltése után bocsátható feltételes szabadságra. (Ezt a bíróság azóta 5 évvel elhalasztotta, így most már 30 év után szabadulhat legkorábban.) Balogh kijelentette: „ha kiszabadulok, Isten ne adja, hogy találkozzanak velem, mert olyan piszkos munkát művelek, amelyet még nem láttak! Majd kijelentette, „akit 10 év alatt nem lehet megnevelni, azt én kivégezném, mert azt már nem is lehet”. Hozzátette: „ha van Isten, az ellenségeimet tartsa meg épségben, hogyha egyszer mögém kerülnek a falak, akkor ne unatkozzam.” Édesanyjának pedig megígérte, szabadulása esetén ő lesz az első, akit megöl. Balogh Lajos egyébként 1995. január 25. óta van Bv. intézetben, és ezeket a nyilatkozatokat az elmúlt 1-5 évben tette. Ennyit a többszörös gyilkosok megneveléséről.

többszörösen is minősülő emberölés büntettét követi el, annál megalapozottan kell tartani attól, hogy más emberek élethez való joga csak oly módon biztosítható, ha az ilyen kiemelkedő élet elleni cselekményt elkövetőt véglegesen kirekesztik a társadalomból, vagyis a személyi szabadságától véglegesen megfosztják.

Nem aránytalan egy bűnelkövető élete végéig tartó megfosztása személyi szabadságától, ha az más személyek – sokkal fontosabb – alkotmányos alapjogának (az élethez való jogának) megóvása érdekében szükséges. Különösen a bűnisméltés kiemelkedő veszélye miatt kell véglegesen izolálni ezeket az elkövetőket. (Jó érv emellett az előre kitervelten, nyereségvágyból, különös kegyetlenséggel, több emberen elkövetett emberölés büntette miatt jogerősen tényleges életfogytiglanra ítélt Ember Zoltán példája, aki a nyilvános bírósági tárgyaláson és később egy tv műsorban nyilatkozva is megerősítette, ha szabadulna ott folytatná, ahol abbahagyta. 5 embert ölt meg.) Ezek után nem túlzás kijelenteni, hogy ezeknek az elkövetőknek a szabadon engedése más emberek élethez való jogának a sérelme, illetve a veszélyeztetése nélkül nem képzelhető el. Márpedig tényleges életfogytig tartó szabadságvesztés-büntetés híján előbbutóbb a bv. bíró feltételes szabadságra bocsátja őket.⁴

Másrészről, a büntetőjogban kiemelkedően fontos elv, a tettarányosság elve önmagában is indokolja ennek a szankciónak az alkalmazását az ilyen és ehhez hasonló bűncselekmények elkövetőire. Néhány kirívó esetben csak a tényleges életfogytig tartó szabadságvesztés-büntetés lehet tettarányos büntetés. Ezekben az esetekben a 15 évig tartó, határozott időtartamú szabadságvesztés, vagy a feltételes szabadságra bocsátás lehetőségét meghagyó életfogytig tartó szabadságvesztés enyhe büntetés lenne. Az elkövetett bűncselekménnyel arányban álló büntetés elve pedig nem adható fel, mert az igazságtalan büntetéshez vezet, hiszen az elkövető nem bűnhődik meg azért, amit tett. Bár a Btk. a büntetési célokat megfogalmazó 37. §-ban nem szól erről, de azért ne legyünk álszentek. Ki kell mondani: a büntetés elsődleges célja a megtorlás.

Az enyhe büntetések pedig nyilvánvalóan alkalmatlanok a prevenciós célok elérésére, így nemhogy visszatartanának a bűnözéstől, hanem éppen ellenkezőleg, generálják azt. Annál jobb speciális prevenció pedig nem létezik, mint a halálukig benntartani ezeket az elkövetőket a fegyintézetben. Így a visszaesés kockázatát minimalizálhatjuk.

Szakmai körökben kedvelt érv az életfogytiglani szabadságvesztés eltörlése mellett, hogy a komoly szakmai tekintéllyel bíró, néhai dr. Pálinkás György Legfelsőbb Bírósági büntetőbíró azon a véleményen volt, hogy az életfogytig tartó szabadságvesztés embertelen büntetés. Igaz, dr. Pálinkás György valóban ezt az álláspontot képviselte. Arról azonban hallgatnak, hogy dr. Pálinkás György ehhez mindig hozzátette

---

⁴ Hangsúlyozni kell: az életfogytig tartó szabadságvesztést töltők gyakran olyanok, mint az „alvó vulkán”. Az ingerszegény fegyintézeti körülmények között napjaikat semmittevéssel töltik, ezért nem követnek el fegyelmi vétséget sem. Ez azonban nem keverhető össze a megjavulással.

azt is, hogy szerinte a halálbüntetés sokkal humánusabb. Ő ugyanis halálbüntetés-párti volt. Így azonban az érvelése is másként hangzik.

Hangzatos érv a tényleges életfogytiglan ellen, hogy ez a szankció olyan, mint egy „lassú kivégzés”. Ez az állítás – álláspontom szerint – egy „hatásvadász” kijelentés, ami egyszerűen nem igaz. Erős túlzás a határozatlan ideig tartó szabadságvesztést a halálbüntetéssel egy lapon emlegetni. Lassú kivégzésnek nevezhető pl.: egy keresztre feszítés, de az életfogytig tartó szabadságvesztés sohasem.

Gyakran hangzik el olyan érv a tényleges életfogytiglani szabadságvesztés eltörlése mellett, hogy ez a büntetés „bizonyos emberiességi szempontokat” figyelmen kívül hagy, sérti az emberi méltóságot, és a szabadulás vonatkozásában „a reményhez való jogot”. Sajnálatos módon azonban, ezt a véleményt képviselők rébuszokban beszélnek, konkrétumokat nem írnak, nem magyarázzák el, hogy egészen pontosan milyen emberiességi szempontokra gondolnak, illetve, hogy a tényleges életfogytiglan milyen módon sérti az emberi méltóságot. Erős a gyanúm, hogy a szerzők ezt azért nem indokolják részletesebben, mert nem tudják. „Reményhez való jogot” pedig nem ismerem, ilyen alanyi jog a magyar jogrendszerben nem létezik.

Meggyőződésem szerint Magyarország nagyfokú toleranciáról, emberiességről tett tanúbizonyságot azzal, hogy a többszörös gyilkosok életét megkíméli, emberhez méltó, színvonalas körülmények között helyezi el és megfelelően képzett szakemberekre bízta a fegyintézetben őket. Ennél nagyobb fokú emberiesség a legveszélyesebb bűnözőkkel szemben nem indokolt és nem is lehetséges. Különösen, ha figyelembe vesszük azt, hogy a Magyar Államnak alkotmányos kötelessége megóvni a területén tartózkodó személyek életét, testi épségét, méltóságát és egyéb jogait a bűncselekményektől, illetve ezek elkövetőitől. Hogyan fogja az állam az ilyen alkotmányos kötelességeit teljesíteni, ha nem lesznek meg hozzá a megfelelő eszközei?

Egyes kriminológusok szerint az elkövető teljes és végleges izolációja értelmetlené teszi a Btk-ban megfogalmazott büntetési célokat. Ez az érvelés számomra nehezen értelmezhető, mert szerintem a társadalom megóvása veszélyes bűnözőktől, illetve a társadalom bűnözésre hajlamos, így potenciális bűnelkövető tagjainak a visszatartása bűncselekmény elkövetésétől nem értelmetlen tevékenység.

Másik, szintén kriminológustól származó érv, hogy az életfogytiglan, mint szankció nem egyformán sújtja a bűnelkövetőket. Hiszen sokkal súlyosabban érint egy huszas évében járó fiatal elítéltet, mint egy ötvenes évében járó. Ez igaz is. De ennek a kockázatát az elkövetőnek kell vállalnia, hiszen ő dönti el, hogy a huszas évében kezd el bűnözni, vagy idősebb korban, vagy esetleg soha. Ezért azt gondolom, hogy ez egy elég súlytalan érv.

Találkoztam olyan érveléssel is, miszerint a prevenció szempontjából közömbös, hogy létezik-e tényleges életfogytiglani szabadságvesztés. Igaz, az elkövetők elsősorban a felelősségrevonás elkerülhetetlenségétől tartanak és nem a büntetés mértékétől,

ugyanakkor mégiscsak kár lenne tagadni a várható büntetés nemének és mértékének a jelentőségét a prevenció szempontjából. Mert kétségtelenül ez is egy fontos szempont a bűnözők számára, mind annak az eldöntésében, hogy követnek-e el bűncselekményt, mind abban, hogy ha igen, akkor milyen.

Létezik olyan gyakorlatias érvelés is, miszerint a bíró is ember és hibázhat, így lehet, hogy ártatlanul ítél valakit tényleges életfogytiglanra. Ez azonban nem helytálló, logikailag hibás érvelés. Ugyanis, ha bírói tévedés miatt kap valaki ártatlanul életfogytiglant, akkor nem az a helyes következtetés, hogy az életfogytiglani büntetés rossz és ezért hatályon kívül kell helyezni az erre vonatkozó jogszabályt. A helyes következtetés ilyenkor az, hogy rendes, vagy rendkívüli jogorvoslattal orvosolni kell az elkövetett hibát.

Közgazdasági érveléssel is találkoztam már a tényleges életfogytiglani szabadságvesztés eltörlése mellett. Eszerint a büntetés végrehajtása rendkívül drága. Ez igaz is, de álláspontom szerint olyan fontos emberi jogok megóvásáról van szó, melyek hatásos védelme nem sérülhet költségvetési szempontok miatt, tehát a végrehajtás drágaságára vonatkozó érvek jogi szempontból egyszerűen irrelevánsak.

Ugyanígy nem hatnak meg azok az érvek sem, melyek szerint a tényleges életfogytiglan végrehajtása komoly biztonsági kockázatokkal jár. Kedvelt közhely, miszerint, „a tényleges életfogytiglanra ítéltnek nincs veszténivalója.” Persze, ez is igaz, de a büntetés-végrehajtási szervezet kellően képzett, felkészült arra, hogy a szankciót biztonságosan végrehajtsa. Egyébként pedig a gyakorlati tapasztalatok a biztonsági kockázatokkal kapcsolatos félelmeket eddig nem támasztották alá, a tényleges életfogytiglani szabadságvesztés-büntetések eddigi végrehajtása során rendkívüli események nem történtek. Meggyőződésem, hogy ez nem a szerencse műve, hanem a magyar büntetés-végrehajtási szervek megfelelő felkészültségét igazolja. Egyébként is, mit tud ártani egy olyan elítélt, aki különleges biztonságú körleten és zárkában van négyes biztonsági fokozatban és csak kéz-láb bilincsben hagyhatja el a zárkát? Ha pedig a büntetését nem ilyen biztonsági fokozatban tölti, az a büntetés-végrehajtási szerv döntése alapján történik, és ez a fegyintézet felelőssége. A nem kellően szigorú őrzésből eredő rendkívüli helyzetek pedig nem képezhetnének elégséges érvet a szankció megszüntetésére. Ilyenkor ugyanis a helyes következtetés az lenne, hogy megfelelő szigorral kell a fogvatartottat őrizni.

Többen hangoztatják, hogy nem magát az életfogytiglani szabadságvesztést tartják alkotmányosan aggályosnak, hanem kizárólag a tényleges életfogytiglani szabadságvesztést. Álláspontjuk szerint a feltételes szabadságra bocsátás lehetőségét minden esetben fenn kellene tartani.

Úgy gondolom, hogy ez az álláspont a fent leírtak alapján tarthatatlan. Nincs reálisan elfogadható alapja annak, hogy a feltételes szabadság lehetősége minden esetben fennmaradjon. Vannak esetek, amikor csak azt lehet indokolni, hogy miért ne legyen

az elkövető soha feltételes szabadságra bocsátható. Ezekben az esetekben indokolt őt már az ítéletben kizárni a feltételes szabadságra bocsátás lehetőségéből.

A szakirodalomban felmerült az a kérdés is, hogy életfogytig tartó szabadságvesztés-büntetés kiszabása esetén vajon az ítélet meghozatalakor előre meg lehet-e jósolni azt, hogy az elkövető évtizedek múlva is alkalmatlan lesz a társadalomba való visszatérésre, és erre való tekintettel megalapozottan ki lehet-e őt zárni – már az ítéletben – a feltételes szabadságra bocsátás lehetőségéből. A válasz egyértelmű: igen. Éppen a terhelt által elkövetett bűncselekmény ad kellő alapot ahhoz, hogy előre, teljes biztonsággal kijelenthető legyen, hogy soha nem lesz alkalmas a reszocializációra. Ezek az emberek a cselekményükkel eleve kizárták magukat az emberi társadalomból, reszocializációjuk fogalmilag kizárt. Ezen a ponton pedig ismét nyomatékosítani kell, nem csak a társadalomra való kiemelkedő veszélyesség, hanem a tetтарыonyosság elve is amellet szól, hogy az elkövetőnek haláláig bűnhődnie kell.

Egyetlen egy olyan aggály van a tényleges életfogytiglan, sőt a feltételes szabadságra bocsátás lehetőségét meghagyó életfogytiglani szabadságvesztés vonatkozásában, amit bár én nem érzek valós alkotmányossági problémának, de ha mégis az, azt orvosolni lehetne. Ennek a problémának a lényege, hogy az életfogytig tartó szabadságvesztés határozatlan időtartamú büntetés, így eleve magában hordja a bizonytalanságot. Jogállamban pedig elvárható lenne, hogy a jog, illetve jogi előírás alapján hozott bírói ítélet ne hozzon létre, illetve ne konzerváljon bizonytalan helyzeteket. A büntetés határozatlanságából adódó bizonytalanságot álláspontom szerint úgy lehetne korrigálni, hogy az életfogytig tartó szabadságvesztés-büntetés kiváltására a határozott időtartamú szabadságvesztés maximumát jelentősen megemelnék, a jelenlegi 15 évről – halmazati büntetés, összbüntetés és bünszervezetben való elkövetés esetén 20 évről – pl. 100–150 évre. Ez biztosítaná annak lehetőségét, hogy kiemelkedő tárgyi súlyú bűncselekményt elkövető személyt véglegesen kivonják a társadalomból (pl. azzal, hogy 100 évre ítélik). Ezzel tehát megszűnne a határozatlan ideig tartó szabadságvesztés és a belőle adódó bizonytalanság. Ugyanakkor mégsem lenne annak reális veszélye, hogy veszélyes bűnözők szabadlábra kerülnek, hiszen feltételesen sem szabadulhatnak soha, tekintettel arra, hogy egyszerűen nem élnének addig.

És egy személyes megjegyzés: egy problémám van a halálbüntetés eltörlésével és az azt kiváltó tényleges életfogytig tartó szabadságvesztés-büntetéssel. Ez pedig az, hogy az elítélt életben marad és mindaddig, amíg él, az ügye nincs lezárva, nem befejezett. Mert bármikor jöhet egy nem kedvező alkotmánybírói döntés, vagy a jogalkotó, és ezen szervek tevékenysége nyomán megváltozhat a jogszabályi környezet, ami oda vezethet, hogy az eredetileg jogerősen tényleges életfogytiglanra ítélt elkövető mégis szabadul. Ez pedig számomra elfogadhatatlan.

Összefoglalva azt gondolom, hogy mind az életfogytiglani, mind az ún. tényleges életfogytiglani szabadságvesztés alkotmányos, emberiességi elvárásoknak megfelelő,

így a jogállami keretek közé illeszkedő büntetés. Fenntartásuk a továbbiakban is feltétlenül indokolt a társadalom védelme és az elkövetett bűncselekménnyel arányos büntetés elvének az érvényesítése érdekében. Tényleges életfogytiglani szabadságvesztés-büntetés nélkül a magyar büntetőjog fogatlan tigrissé válna, mert éppen a legveszélyesebb bűnözőkkel szemben hagyná a társadalmat megfelelő szintű védelem nélkül.

Az országban a nem jogvégzett, de tisztességes, becsületes, és helyes igazságérzettel rendelkező emberek, vagy nevezzük úgy, a társadalom körében felháborodást váltott ki, hogy felmerült az új Btk kodifikációja kapcsán a tényleges életfogytig tartó szabadságvesztés eltörlésének a gondolata, sőt, az is, hogy ismételten általános gyakorlat lenne, hogy az életfogytig tartó szabadságvesztésre ítélt 20 év után lenne legkorábban feltételes szabadságra bocsátható. Mivel ebből a felvetésből közfelháborodás lett, ezért ennek köszönhetően a tényleges életfogytiglani eltörlésének, és a klasszikus életfogytig tartó szabadságvesztésre vonatkozó rendelkezések enyhítésének ötletét elvetették. Ennek az elképzelésnek a képviselője, és kivitelezése ugyanis nyilvánvalóan komoly presztízs és szavazatvesztéshez vezethetne a hatalmat gyakorlóknak, így ha nem is komoly szakmai érvek alapján, hanem aktuálpolitikai okokból vetették el ezt a felelőtlen gondolatot, de a lényeg az, hogy elvetették.

Ugyanakkor kár lenne a felelősen gondolkozó, a bűnözők érdekei helyett a társadalom érdekeit szem előtt tartó a szigorú büntetőjogért aggódó jogászoknak, és becsületes embernek fellélegezniük.

Döbbenettel értesültem róla, hogy az egyébként felkészült, jó szakemberekkel rendelkező társadalmi szervezet, a Helsinki Bizottság kampányt indított a tényleges életfogytig tartó szabadságvesztés eltörlése érdekében. Persze az már korábban is tudott volt, hogy a Helsinki Bizottság egy olyan jogszemléletet képviselő társadalmi szervezet, mely mindig az egyént félti az erőszakos államhatalom visszaéléseitől. Ebben azonban önmagában semmi kivetnivalót nem találtam. Addig amíg a Helsinki Bizottság egy-egy állami szerv által elkövetett nyilvánvaló jogsértés, visszaélés áldozatává vált állampolgár mellé állt, azt elfogadhatónak és társadalmilag hasznosnak tartottam. Az azonban nem fér össze az igazság- és jogérzetemmel, és az erkölcsi felfogásommal, hogy egy jogvédő társadalmi szervezet az össztársadalmi szempontokkal szemben néhány sorozatgyilkos állítólagosan megsértett emberi jogiért aggódva kampányt indít a magyar büntetőjog legszigorúbb és a halálbüntetés eltörlése óta kiemelkedő jelentőséget élvező szankciójának megsemmisítéséért. Pedig ezt történt. A Helsinki Bizottság 2009. február 9-10. napjain konferenciát szervezett a tényleges életfogytig tartó szabadságvesztésről, melyről összefoglalót is készített és közzétett. Ebben tényként állapította meg, hogy a tényleges életfogytig tartó szabadságvesztés megtartása mellett egyetlen egy érv sem hangzott el a konferencián. Ez bizonyára így is volt, tekintettel arra, hogy a szigorú büntetőpolitika képviselői közül azon senki nem képviseltette magát. Mindenesetre a fent leírtak alapján azt gondolom, hogy talán mégis

van néhány érv a tényleges életfogytiglan fenntartása mellett. Bizonyára a fenti érvek a konferenciáig nem jutottak el. A Helsinkai Bizottság szerint a tényleges életfogytiglan jogintézményének megőrzését kizárólag aktuálpolitikai megfontolások indokolják. (Kétségtelen, hogy aktuálpolitikai oka van a szankció fenntartásának, ugyanakkor ennek fenntartása társadalmilag, szakmailag is igazolható.) A Helsinkai Bizottság szerint a politika által hangoztatott „társadalmi érzület” jogállamban nem elfogadható indok egy ilyen súlyú szankció fenntartása mellett, ezért ezt a jogintézményt meg kell szüntetni.⁵ Vagyis lefordítva: a Helsinkai Bizottság szerint a társadalom véleménye nem számít, nem érdekes, a tényleges életfogytiglant meg kell szüntetni. Érdekes, sőt döbbenetes, hogy egy ilyen véleményt éppen egy magát jogvédőnek nevező szervezet képvisel. Szerintem ugyanis egy jogállam demokratikus kell, hogy legyen. A demokrácia pedig a nép uralmát jelenti, vagyis, hogy a többség dönti el, hogy mi legyen az országban. A többség pedig egyértelműen a szigorú büntetőjog elveit tartja helyesnek, és elfogadhatónak. Ezek szerint a Helsinkai Bizottság nem azonosul a többségi elvvel, ami a demokrácia fő elve, amin a demokrácia alapul?! Ez álláspontom szerint súlyos ellentmondás, mert a jogállam attól jogállam, hogy a jog uralkodik benne, és nem egyes kisebbségi véleményen lévők, és nem egyes személyek. Vagyis a jogállam a jog uralmát jelenti. Az pedig, hogy jogállamban mi lesz jog, vagyis mi lesz az előírás, azt mindig a demokratikus alapon megválasztott hatalomgyakorló dönti el. Hatalomgyakorló pedig abból lesz, akit a többség támogat. Vagyis a Helsinkai Bizottság a tényleges életfogytiglannal kapcsolatos véleményével éppen azzal az alkotmányos tétellel megy szembe, mely szerint Magyarország demokratikus jogállam.

A Helsinkai Bizottság a tényleges életfogytig tartó szabadságvesztésről rendezett konferenciát követően „levonta” azt a következtetést, hogy a tényleges életfogytig tartó szabadságvesztés alkotmányellenes. Ezt követően a Helsinkai Bizottság – dr. Pardavi Márta társelnök aláírásával – 2009. március 6. napján az Alkotmánybírósághoz fordult a tényleges életfogytig tartó szabadságvesztés eltörléséért. Ebben a Btk. 47/A § (1) bekezdésének 2. fordulata, valamint a 47/C § (2) bekezdés 1. mondatának alkotmányellenessége kimondását kérte, arra hivatkozással, hogy azok az Alkotmány 54. § (1) és (2) bekezdésébe, és a 8. § (1) és (2) bekezdésébe, valamint az 55. § (1) bekezdésébe ütköznek.

A vitatott Btk rendelkezések a következők: 47/A. § (1) Életfogytig tartó szabadságvesztés kiszabása esetén a bíróság az ítéletében meghatározza a feltételes szabadságra bocsátás legkorábbi időpontját, vagy a feltételes szabadságra bocsátás lehetőségét kizárja.

47/C § (2) bekezdése szerint nem bocsátható feltételes szabadságra az elítélt, ha ismétlenül életfogytig tartó szabadságvesztésre ítélik.

5 Ld: helsinki.hu: konferencia a tényleges életfogytig tartó szabadságvesztésről

Az indítványozó szerint a fenti rendelkezések az alábbi Alkotmányban foglalt rendelkezésekkel ellentétesek:

Az Alkotmányról szóló 1949. évi XX törvény **8. § (1)** A Magyar Köztársaság elismeri az ember sérthetetlen és elidegeníthetetlen alapvető jogait, ezek tiszteletben tartása és védelme az állam elsődrendű kötelessége. **(2)** A Magyar Köztársaságban az alapvető jogokra és kötelességekre vonatkozó szabályokat törvény állapítja meg, alapvető jog lényeges tartalmát azonban nem korlátozhatja.

54. § (1) A Magyar Köztársaságban minden embernek veleszületett joga van az élethez és az emberi méltósághoz, amelyektől senkit nem lehet önkényesen megfosztani. **(2)** Senkit nem lehet kínzásnak, kegyetlen, embertelen, megalázó elbánásnak vagy büntetésnek alávetni, és különösen tilos emberen a hozzájárulása nélkül orvosi vagy tudományos kísérletet végezni.

55. § (1) A Magyar Köztársaságban mindenkinek joga van a szabadságra és a személyi biztonságra, senkit sem lehet szabadságától másként, mint a törvényben meghatározott okokból és a törvényben meghatározott eljárás alapján megfosztani.

Meggyőződésem szerint a fenti alkotmányi rendelkezésekre való hivatkozás cinikus és tarthatatlan. Hiszen például az Alkotmány 8. § (1) bekezdésére való hivatkozással éppen azt lehetne megindokolni, hogy miért van szükség a tényleges életfogytiglanra: azért, mert az államnak elsődrendű kötelessége az ember sérthetetlen és elidegeníthetetlen jogait biztosítani, tiszteletben tartani, és védeni például az élethez és méltósághoz való jogot a többszörös gyilkosoktól. A 8. § (2) bekezdése vonatkozásában hangsúlyozni kell, hogy a tényleges életfogytig tartó szabadságvesztésre vonatkozó rendelkezéseket az alkotmány előírásának megfelelően törvény szabályozza. Alapvető jog, így különösen az emberi méltóság és a személyes szabadsághoz való jog lényeges tartalmát nem korlátozza. Az elítéltek ugyanis emberhez méltó körülmények között, sőt a börtönkörülményekhez képest luxuskörülmények között élnek (ezt a későbbiek során még részletesen kifejtem), a személyes szabadságuk csak annyiban van korlátozva, amennyiben ez a szabadságvesztés-büntetés jellegéből adódik, és a büntetés biztonságos végrehajtásához feltétlenül szükséges. Ez azonban a személyes szabadsághoz való jog alkotmányosan igazolt, és a célhoz képest feltétlenül szükséges, és így arányos korlátozását jelenti, ami nem okozza az alapvető jog lényeges tartalmának a korlátozását. Ellenkező álláspont elfogadása esetén viszont – lavinaszerűen – arra a nyilvánvalóan elfogadhatatlan álláspontra kellene helyezkedni, hogy nem csak a tényleges életfogytiglan, de maga a szabadságvesztés is a méltósághoz és a személyes szabadsághoz való jog lényeges korlátozását jelenti, és így alkotmányellenes. Ebből pedig az következne, hogy a szabadságvesztést, mint büntetési nemet kellene megszüntetni, és a börtönöket bezárni. A tényleges életfogytiglan a „sima” határozott idejű szabadságvesztéshez képest annyiban más, hogy ez halálíg tart, és a magasabb biztonsági kockázatok miatt szigorúbb a fogvatartott őrzése. De ezek a különbségek

menntiségi, és nem minőségi különbségek, ezért ha azt mondjuk, hogy a tényleges életfogytiglan a méltósághoz és a személyes szabadsághoz való jogot sérti, mert ezek lényeges tartalmát elvonja, úgy akkor ez a kijelentés magára a szabadságvesztésre, mint büntetési nemre is igaz, akkor tehát a szabadságvesztés is alkotmányellenes kell, hogy legyen. Csak akkor a kérdés, hogy hogy védi meg az állam társadalmat, hogy tesz eleget az állam az Alkotmány 8. § (1) bekezdésében foglalt kötelezettségének?!

Álláspontom szerint a Helsinki Bizottságnak az Alkotmány 54. § (1) bekezdésére való hivatkozása szemforgató, farizeus álláspont, hiszen a tényleges életfogytiglanra vonatkozó rendelkezések önkényesen nem fosztanak meg senkit sem az életétől és emberi méltóságától. Hogy is lehet önkényességről beszélni akkor, amikor a jogszá-bály a leginkább indokolt esetben, a társadalom hatékony védelmének érvényesítése érdekében teszi lehetővé azt, hogy a bíróság ezt a büntetést kiszabja kizárólag a társadalomra kiemelkedő veszélyt jelentő, társadalmi együttélésben való részvételre abszolút alkalmatlan, arra képtelen, deviáns, aszociális, a legnagyobb tárgyi súlyt képező bűncselekmények elkövetőivel szemben. Az indítványozónak az álláspontja nagyfokú elfogultságról és egyoldalúságról tesz tanúbizonyságot, amikor kizárólag a tényleges életfogytiglanra ítélték oldaláról és érdekeit szem előtt tartva vizsgálja meg a kérdést. Eközben figyelembe sem veszi a társadalmi érdekeket, a társadalom, a közösség meg-óvándó jogait, az egyes jogtárgyakat (amiket éppen a tényleges életfogytiglanra ítélték sértettek meg a legsúlyosabban és helyrehozhatatlanul). Ráadásul az indítványozó ezzel az álláspontjával lényegében az állami önvédelem elvét tagadja meg! Hiszen egyszerűen vitatja az állam és a társadalom arra vonatkozó jogát, hogy hatékony eszközzel óvja meg magát és a legfontosabb jogi tárgyait (pl.: személyek életét, emberi méltóságát, egészségét, magánszemélyek, szervezetek és a köz javait, a közrendet) az azt leginkább veszélyeztető személyektől és cselekményeiktől. Az indítványozó álláspontja - megítélésem szerint - lényegét tekintve a szélsőséges individualizmus elveit képviseli, mely mindenfajta állami beavatkozástól óv, védi, félti az egyént. Eleve abból indul ki, hogy az állam csak rossz lehet. Ebből a szemszögből nézve az állam nem más, mint egy kártékony szervezet, mely lényegében arra szolgál, hogy az egyént elnyomja, terrorizálja, személyes szabadságát elvegye, privát szférájába beavatkozzon, autonómiáját, személyiségét megsemmisítse, vagyis egy totális elnyomó erőszak-szervezet. Álláspontom szerint azonban ez a megközelítés szélsőségesen elfogult, az egyén érdekeinek a közösséggel szemben való totális előtérbe helyezését jelenti, a többség kárára. Ezért ez a megközelítés elfogadhatatlan. Az indítványozó eleve teljesen figyelmen kívül hagyja, hogy a „történet” nem ott kezdődött, hogy az állam, mint az egyén fölé rendelt elnyomó erőszakszervezet önkényesen megfosztotta volna a tényleges életfogytiglanra ítélteteket a személyes szabadságuktól. Ezek az elítéltek rendkívül súlyos bűncselekményeket követtek el, miközben tudták, hogy leleplező-désük esetén mi lehet ennek a következménye. Ők ennek ódiúmat vállalva követtek

el kiemelkedő gátlástalansággal a legsúlyosabb bűncselekményeket. Jelenleg pedig a tisztességes, törvényes eljárásban jogerősen kiszabott büntetésüket töltik, emberhez méltó körülmények között. Ezért a kínzás, a megszegényítő, megalázó bánásmódra és büntetés tilalmára való hivatkozás egyszerűen nevetséges, és a tények teljes figyelmen kívül hagyására utal. Szó nincs arról, hogy ezeket a fogvatartottakat kínozná, vagy megalázná a büntetés-végrehajtás, vagy, hogy maga a szankció jellegét tekintve kínzásnak, vagy embertelen, megalázó bánásmódnak minősülne. Ezt a tézist egyértelműen megcáfolom a szankció végrehajtásáról szóló fejezetben. Az indítványozó - többek közt – hivatkozott az Alkotmánybíróság 144/2008. (XI. 26.) AB határozatára, mely szerint az emberi méltósághoz való jogból következik, hogy az elítélteknek lehetőséget kell biztosítani a rehabilitációra. A reszocializáció pedig megköveteli, hogy az arra objektív szempontok alapján érdemesült elkövető számára egy későbbi, büntetéstől mentes életvitel feltételeit a jog megeremtse. Az indítványozó szerint ezt a feltételt a tényleges életfogytiglan kizárja, így sérti az elítélt emberi méltóságát.

Álláspontom szerint az indítványozó alaptalanul hivatkozik erre az alkotmánybírósági határozatra, hiszen mint fent kifejtettem, kizárt, hogy az elkövető érdemesültté váljon. A tényleges életfogytig tartó szabadságvesztést olyan kiemelkedően társadalomra veszélyes személyek kapnak, akik eleve kizárták magukat az emberi társadalomból, reszocializációjuk fogalmilag kizárt. Felteszem a kérdést, mitől, vagy mivel is érdemesülhetne évtizedek elteltével az elítélt?! Azzal, hogy évtizedekig nem csinál semmit a magánzárkájában, és az ingerszegény környezetben az önsajnálta temetkezve a teljes passzivitásba menekül?! Mert ezt azért talán nem kellene összekeverni a megjavulással, ugyanis a megjavulás és a sima passzivitás nem egyik fogalmilag egybe. Másrésztől milyen objektív mércével mérhető az elítélt megjavulása? Ez azért lényeges kérdés, mert a tényleges életfogytiglant töltő elítéltek olyan szinten veszélyesek, hogy a Bv intézetekben teljesen elkülönítik őket, általában egy-személyes zárkában vannak, ha pedig kivételesen nem, akkor kizárólag kétszemélyes zárkában helyezik el őket, még hozzá egy másik életfogytig tartó szabadságvesztést töltő elítélttel. Vagyis a büntetés-végrehajtási szervezet sem meri annak a kockázatát felvállalni, hogy normál körleten, átlag fogvatartottak között helyezze el ezeket az embereket. Így hiába telnek el évtizedek, mivel a tényleges életfogytosok a börtönön belül sincsenek közösségben, így nem mérhető, hogy közösségben milyen magatartást tanúsítanak, míg az átlagfogvatartott esetében mérhető objektív alapon a börtönközösségbe, a börtönön belül működő közösségekbe való beépülésük, illetve mérhető a életvezetésükben bekövetkezett változás is. Hivatkozik az indítványozó a német Alkotmánybíróság döntésére, mely szerint meg kell adni az elítéltnak a reményhez való jogot a szabadulásra. Enélkül ugyanis sérül az elítélt emberi méltósága. Ezzel kapcsolatban utalnék rá, hogy a német alkotmány alapján a német Alkotmánybíróság által kimondott elveknek Magyarországon semmiféle jogi relevanciája nincs, tekin-

tettel arra, hogy Magyarországon nem a német alkotmány van hatályban. Hivatkozott a Helsinki Bizottság arra, hogy sérül az elítélt reményhez való joga a szabadulásra, ezzel sérül az emberi méltósága is, továbbá a feltételes szabadságra bocsátás lehetőségének kizárása alapvető jog lényeges tartalmát korlátozza. Fentebb már kifejtettem, hogy hazánkban reményhez való jog nem létezik, alkotott jogszabály nem ismer ilyen alanyi jogot, de bírói és alkotmánybírói határozatok sem ismerik ezt. Másrészt a szankció nem jelenti alapvető jog lényeges korlátozását sem, figyelemmel arra, hogy a tényleges életfogytiglan mennyiségi és nem minőségi többletet jelent más szabadságvesztésekhez képest, és feltétlenül szükséges mások alapvető jogainak megóvásához, továbbá a büntetőjog egyik legfontosabb alapelve, a tettarányosság elvének az érvényesítéséhez. Nyomatékosan hangsúlyoznám azt is, hogy az Alkotmány egyes tételeit nem lehet önmagukban, kiragadva a jogszabályból értelmezni, hanem más alkotmányi tételekkel együtt kell őket értelmezni. Így az a szabály, miszerint alapvető jog lényeges tartalmát törvény nem korlátozhatja, együtt értelmezendő más alkotmányi tételekkel, pl. azzal, hogy az állam elsődleges kötelessége az alapvető jogokat biztosítani, védelmükről gondoskodni.

Az indítványozó szerint a szabadulás reménye nélkül az elítélt a büntetés tárgyává degradálódik, ami a megalázó büntetés tilalmába ütközik. Azt gondolom, hogy ez az érvelés a filozofálás fogalmi körébe tartozik, de egy büntetés önmagában attól, hogy halálig tart, nem lesz megalázó, és nem degradálja az elítéltet tárggyá. Az emberi méltóságot akkor sérthetné a büntetés, ha annak végrehajtása, annak módja lenne tárggyá degradáló, például emberi tartózkodásra alkalmatlan helyen hajtanák végre a büntetést (pl.: az elítéltet kútba, tömlőcbe, disznóólba stb. zárnák, vagy rendszeresen bántalmaznák, megaláznák stb.).

Az indítványozó szerint az elítélt ártalmatlanná tétele megvalósítható a tényleges életfogytig tartó szabadságvesztés büntetés nélkül is. Álláspontja szerint a végrehajtás során a szabályokkal szembeforduló elítélt feltételes szabadságra bocsátásának a bv bíró általi megtagadásával ez a cél elérhető. Ez az érvelés azonban nem helytálló. Többször utaltam már rá, hogy az elítélt a végrehajtás során apátiába süllyed, előnti az önsajnálata, ami nála passzivitást, semmittevést vált ki. Ez számos elítélt esetében nem csak a büntetés kezdetén, hanem mindvégig fennáll. Ezt a tünetet súlyosítja, hogy az elítélt különleges biztonságú körletre egyszemélyes zárkába kerül, meglehetősen ingerszegény környezetbe. Ez szintén a passzivitás irányába viszi el őt. A több évtizedig tartó élet az ingerszegény környezetben a személyiség elsivárosodásához, leépüléséhez vezet, de nem az elítélt megjavulásához. Mindehhez társul még számos elítéltre jellemző tulajdonság, például hogy a túlélési ösztön miatt próbál alkalmazkodni a külvilághoz, vagyis a börtön, mint totális intézmény elvárásaihoz, így viszonylag együttműködő magatartást tanúsít. Így tehát az elítélt fegyelmi fenyítésére nem-igen kerül sor. Ezzel szemben viszont jutalmat szerezhet magának pl.: véradáson való rész-

vétellel, vagy munkavégzéssel. Ezek után a bv bíró nem lesz abban a helyzetben, hogy az elítélt feltételes szabadságra bocsátását megtagadja, ki kell engednie az elítéltet, holott arról szó nincs, hogy az elítélt megjavult volna, őszintén szembenézett volna a cselekményével, és azt megbánva kívánna törvénytisztelő életmódot élni. Mindez azt jelenti, hogy az elítélt évtizedekig lényegét tekintve egy „alvó vulkánként” él a fegyházban, a semmittevésével, az apátiával, az önsajnálattal, és a rendszabályoknak való látszólagos megfeleléssel igyekszik megtéveszteni a bv személyzetet, és próbálja őket meggyőzni a megjavulásáról. Amennyiben ez sikerre vezet, úgy a feltételes szabadságra bocsátásnak sem lesz akadálya, és így egy olyan személy kerül vissza kiemelkedő tárgyi súlyú bűncselekmények elkövetése után 2–3 évtizeddel a társadalomba, aki a társadalmi együttélésre alkalmatlan, mások személyére közvetlen veszélyt jelent.⁶

Az indítványozó egyik legfontosabb érve, hogy a tényleges életfogytig tartó szabadságvesztés esetében a büntetés egyik legfontosabb célja, az elkövető reszocializációja fogalmilag kizárt. Álláspontom szerint az indítványozó gondolkozására ebben a vonatkozásban különösen illik az a mondás, miszerint: „nem látja a fától az erdőt.” Az indítványozó nem veszi észre, vagy egyszerűen nem akar róla tudomást venni, hogy a tényleges életfogytig tartó szabadságvesztésre ítélték reszocializációja nem a büntetés jellege miatt kizárt, hanem az elítéltek személyisége, és a megjavulásra való szándékuk teljes hiánya miatt az. Az indítványozó szerint „ez a büntetés lemond a kontinentális büntetés-végrehajtási rendszerek alapvetéséről, hogy az ember jobbítható, megjavítható.” Ebben igaza van az indítványozónak, erről ebben az esetben a jogalkotó valóban lemondott, méghozzá azért mert egy naiv elmélet volt. Ki kell mondani, hogy vannak bűnözők, akik bizony nem javíthatók meg, és nem jobbíthatók.⁷ De ettől még a tényleges életfogytig tartó szabadságvesztés nem lesz alkotmányellenes, hiszen a reszocializáció kizártsága a büntetőjogon kívül eső, és az elítéltek érdekkörébe tartozó okra vezethető vissza.

Hivatkozik rá az indítványozó, hogy nem áll olyan kutatás a rendelkezésre, melynek adatai szerint a tényleges életfogytig tartó szabadságvesztés kiemelkedő hatású lenne a jogtudat erősítésében, az életfogytig tartó szabadságvesztéssel összehasonlítva. Az, hogy ilyen kutatási anyag nem áll a rendelkezésre, az nem jelenti azt, hogy nem hat az állampolgárok jogtudatára kedvezően a tényleges életfogytiglan.

---

6 Az, hogy ezek az elítéltek mennyire nem javulnak meg, jó példa erre a fent már említett százhalombattai rém, aki bebörtönzése után 14 évvel nemhogy nem nézett szembe a tettével, hanem azokat büszkén vállalja, kérkedik velük, és újabb kiemelkedő tárgyi súlyú bűncselekmények elkövetését tervezi, többek között az édesanyját kívánja megölni. Kifejtette azt is, hogy csak azt sajnálja, hogy nem elég okosan vitte végbe a bűncselekményeit, hiszen, ha jól dolgozott volna, akkor még mindig kint öldökölhette. De hasonlóan gondolkozik a többszörös gyilkos Bene László is, aki elégedetlen a börtönkörülményekkel, ezért azzal fenyegetőzik, hogy majd egy-két őrt „lecsap” és akkor megnézhetik magukat.

7 Ezen a véleményen van például Csapó József nyugállományú bv. dandártábornok, a Szegedi Fegyház volt parancsnoka, aki szerint ezeket a bűnelkövetőket fegyházban kellene tartani, és nem szabadna visszaengedni a társadalomba. De ugyanezt mondta a százhalombattai rém is, amikor úgy fogalmazott, hogy aki 10 év alatt nem javul meg, azt ki kellene végezni, mert már úgysem lehet megjavítani.

Az indítványozó maga is elismeri, hogy a hosszú tartamú szabadságvesztés a személyiségre rendkívül káros. Ennek ellenére fenntartja azt az álláspontját, hogy meg kell adni a lehetőséget a már eleve (a fegyintézetbe kerüléskor) degenerált személyiségű elítéltnak a szabadulásra, annak ellenére, hogy a büntetés végrehajtása alatt nem javul, hanem az indítványozó által is elismerten tovább torzul az elítélt személyisége. Egyenesen tragikomikus érvelésnek tartom, az indítványnak azt a kijelentését, miszerint: „a törvény lehetőséget sem ad az ember nembeli lényegének, személyiségének kibontakozására, még akkor sem, amikor a jogkorlátozás szükségtelemmé válik.” Az, hogy ez a jogkorlátozás mennyire nem válik szükségtelemmé, azt már fenn részletesen kifejtettem. A személyiség kibontakozására vonatkozó érveléssel kapcsolatosan pedig csak utalnék rá, hogy a tényleges életfogytig tartó szabadságvesztésre ítélték már eléggé kibontakoztak akkor, amikor még szabadlábon voltak, nem véletlenül kaptak tényleges életfogytig tartó szabadságvesztést. További kibontakozásuk - finoman fogalmazva - nem kívánatos.

Hivatkozik még az Európa Tanács 23-as számú ajánlására, mely szerint minden fogvatartottnak biztosítani kell a feltételes szabadságra bocsátás lehetőségét. Ugyanakkor azt hangsúlyozni kell, hogy ezt az Európa Tanács lényegét tekintve csak ajánlja a tagországoknak, tehát ez nem jelent nemzetközi jogi kötelezettséget, másrésztől figyelembe kell venni minden egyes tagország adottságait, szokásait, körülményeit, nem lehet tehát uniformizálva alkalmazni mindenhol ugyanazokat a szabályokat. Hivatkozott az indítványozó arra is, hogy Európában a tényleges életfogytig tartó szabadságvesztés rendkívül súlyos büntetésnek számít, Magyarországon kívül Angliában, Walesben, és Hollandiában van ilyen büntetés kiszabására lehetőség. Ezzel arra kívánt rámutatni, hogy nem általánosan elfogadott szankció ez. Azonban álláspontom szerint az indítványozó éppen a saját érvelését gyengítette. Hiszen ez a kitekintés is jól mutatja, hogy nem kivételes jogintézményről van szó, más jogállamok is ismerik, és alkalmazzák, vagyis nem kirívó, és nem egyedülálló jelenség a „nyugati kultúrvilágban” sem.

Az indítványozó hivatkozik még az Európa Tanács 23-as számú ajánlásában foglalt elvre is, miszerint „az életfogytig tartó szabadságvesztés célja az, hogy a fogvatartott integrálódni tudjon a társadalomba, és szabadulása után törvénytisztelő életmódot tudjon folytatni. Ennek az alapelvnek a hazai szabályozás koncepcionálisan nem felel meg.”⁸ Itt ismét csak hivatkoznék a fent kifejtettekre, mely szerint a probléma az, hogy az elítéltek nem felelnek meg a társadalomba való integrálódás céljának és elvének. Hiába célja ez európai jogfejlődésnek az elítélt társadalomba való visszailleszkedésének elősegítése. A jog nem függetlenítheti magát az objektív tényektől, külső körülményektől. A tényleges életfogytig tartó szabadságvesztésre ítélték egyszerűen

---

8 Lásd indítvány 4. oldala

alkalmatlanok arra, hogy integrálódjanak a társadalomba. Ezért teljesen mindegy, hogy mit ír elő az Európa Tanács, vagy más nemzetközi szervezetek, ahogy dr. Pálinkás György oly sokszor mondta: „a tények rendkívül makacsok.”⁹

Hivatkozott még az indítványozó az Emberi Jogok Európai Bírósága által a Kafkaris V. Cyprus ügyben 2008. február 12. napján kelt ítéletében foglaltakra, mely szerint az olyan életfogytig tartó szabadságvesztés, amelynél az ítéleti idő korlátozása kizárt, felveti az emberi jogok európai egyezményének 3. szakaszába ütközés lehetőségét. Az indítványozó erre hivatkozással a tényleges életfogytiglan vonatkozásában egyértelműen az Alkotmány és az Emberi Jogok Európai Egyezménye megsértését látja. Ez a döntés azonban az érvelését ilyen kategorikusan nem támasztja alá. Az, hogy valami felveti az egyezmény megsértésének a lehetőségét, az nem jelenti azt, hogy az egyezményt meg is sértették. Tehát a bíróság nem mondta ki, hogy az egyezményt megsértették! Másrészt talán meg kellene vizsgálni, hogy az adott országban (jelen esetben Cipruson) pontosan mit is írt elő a büntetőjog, és azt a szankciót pontosan hogyan, milyen körülmények között hajtották végre. Erről azonban az indítványozó hallgat. Tehát esetjogias megközelítéssel az adott eset minden egyedi vonását meg kellene vizsgálni, és össze kellene vetni a magyar jogi előírásokkal, és a magyar végrehajtási gyakorlattal. Másrészt indokolt lenne a nemzetközi bíróság egész ítéletét áttekinteni, vizsgálat tárgyává tenni, hiszen az ítéletből egy-egy kiragadott gondolat alapján messzemenő következtetéseket nem lehet levonni a nemzetközi bíróság álláspontjára vonatkozóan. Főleg akkor nem, ha tudjuk, hogy valaki olyan hivatkozik rá, aki egy szakkérdésben meglehetősen elfogult, és a saját véleményét próbálja meg alátámasztani különféle fórumok érveivel.

Összefoglalva tehát a Helsinki Bizottságnak a tényleges életfogytig tartó szabadságvesztés eltörlésének alátámasztására felhozott érveit nem tartom meggyőzőnek, magának a jogintézménynek a megsemmisítését pedig veszélyesnek tartanám, ennek a szankciónak a megsemmisítése a társadalom érdekeit súlyosan sértené. Egyértelműen a tettarányosság elvének a feladásával járna éppen azoknál a bűncselekményeknél, ahol a jognak a legnagyobb szigorral kellene fellépnie. Másrészt a feltételes szabadságra bocsátás lehetőségének a megteremtése ezekben az esetekben a büntetőjog által védett jogi tárgyak közül a legfontosabbak – pl.: élethez, méltósághoz, testi épséghez stb. - veszélyeztetésével járna. Egyértelmű ugyanis, ha úgy döntünk, hogy egy többszörös gyilkos valaha még szabadulhat, az nyilvánvalóan kockázatokkal jár, és ezt a kockázatot nem az elkövetőnek, hanem a társadalomnak kell majd viselnie. Állás-

---

⁹ Más nonszensz követelményeket is előírhatnának nemzetközi szervezetek, de ha egy szabály a gyakorlatban átültethetetlen, mert lehetetlen írni elő, akkor a jog funkcióját és értelmét veszíti el. Nem fog menni, akár az Európa Tanács írja ezt elő, akár az Európai Unió, vagy bármely más nagy tekintélyű nemzetközi szervezet, teljesen mindegy, ugyanúgy nincs értelme. Azzal egyébként magát járhatja le egy nemzetközi szervezet, hogy lehetetlen célkitűzéseket elérését kívánja meg tagjaitól.

pontom szerint ez egy indokolatlan és ésszerűtlen kockázatvállalás, ami a társadalom érdekeit és a közjót nem szolgálja.

Továbbá a jogalkotó a hitelét veszítené el a szankciónak az eltörlésével, hiszen alig 10 év telt el a tényleges életfogytig tartó szabadságvesztésre vonatkozó rendelkezések életbe lépése óta. Ha ilyen rövid idő után egy – éppen a halálíg tartó bűnhődésről szóló – jogintézmény elbukna, azzal a jogbiztonságba vetett hittel együtt a jogalkotó és a bíróságok is hitelüket veszítenék. Hiszen elég tragikomikusan hangzik, hogy valaki az ítélete szerint soha nem szabadulhat, majd aztán mégiscsak húsz-harminc év után kiengedik. Ez pont azt a pesszimista és meglehetősen elterjedt nézetet erősítené, miszerint Magyarország egy következmények nélküli ország, itt bármit meg lehet csinálni.

Mindezek ellenére látni kell, hogy kevés esély van a tényleges életfogytig tartó szabadságvesztés jogintézményének megmentésére. Ennek oka egyrészt az, hogy nem mindig a szigorú büntetőjog hívei vannak többségben, és gyakorolják a hatalmat. Másrészt az Alkotmánybíróság sem tévedhetetlen, és hozott már rossz döntéseket (pl. a halálbüntetés eltörlésével, ahol a legfontosabb érv az volt, hogy senkit sem lehet önkényesen az életétől megfosztani, miközben tudjuk, a halálbüntetés nem volt önkényes.) További probléma és jogszociológiai tény, hogy a magyar hatalomgyakorlók magatartására és így a jogalkotására mindig is jellemző volt, hogy meg akar felelni a „nyugatnak”, „Európának”, nemzetközi elvárásoknak, ahelyett, hogy a hazai társadalmi elvárásoknak, érdekeknek akarna megfelelni, és a közjót kívánná szolgálni. Mindezek alapján – sajnálatos módon – azt a konklúziót kell levonnom, hogy az általánossá vált, képmutató, a tényekről tudomást venni nem akaró jogi gondolkodás, jogi közlés nem kedvez a szigorú büntetőjog tételeinek, a szigorú büntetőpolitikának, és így a közjó szolgálatának sem.¹⁰

Az életfogytig tartó szabadságvesztés-büntetés bírói gyakorlata

Életfogytig tartó szabadságvesztést hazánkban jelenleg 231 fő tölt a mintegy 15 ezer fős börtönpopulációban, ez jól mutatja, hogy a bíróságok az arányosság és az ultima ratio elvét betartva, csak a legsúlyosabb esetekben, kiemelkedő tárgyi súlyú bűncselekményekért, a társadalomra leginkább veszélyes elkövetőkkel szemben szabnak ki életfogytig tartó szabadságvesztést. Annak ellenére, hogy a büntetés viszonylag ritkán kerül kiszabásra, elmondható, hogy a szankciónak van bírói gyakorlata, kisebb-nagyobb eltérések természetesen észlelhetők, ugyanakkor elmondható, hogy az egyéges jogalkalmazás irányába való elmozdulás az életfogytig tartó szabadságvesztés

¹⁰ Jó példa erre, hogy aki szigorú büntetőpolitikát hirdet, vagy tart szükségesnek, azt rögtön anakronisztikusnak nevezik, a demagógia bélyegét sütik rá, majd felhívják a figyelmét arra, hogy a „sötét középkor” évszázadokkal korábban már véget ért.

vonatkozásában is megfigyelhető. A Legfelsőbb Bíróság és az ítélőtáblák is több alkalommal is – konkrét jogeset elbírálása során – adtak és adnak iránymutatást a bírói gyakorlat számára az életfogytig tartó szabadságvesztés kiszabása szükségességéről, illetve mindarról, melyek lényegesek a szankció alkalmazásakor.

A Btk szerint életfogytig tartó szabadságvesztést összesen 28 bűncselekményért lehet kiszabni, de mint korábban már rámutattam, a bírói gyakorlat életfogytig tartó szabadságvesztést kizárólag élet elleni bűncselekményért, egészen konkrétan az emberölés büntettének minősített eseteiért szab ki. Számos jogesetet megvizsgálva nem találtam olyat, melyben a bíróság a magyar büntetőjog legszigorúbb szankcióját nem a Btk. 166. § (2) bekezdése szerint minősülő bűncselekményért szabta volna ki. Számos állam elleni, továbbá emberiség elleni bűncselekménynél ugyan helye van ennek a szankciónak, de mint ismert, az állam elleni, továbbá az emberiség elleni bűncselekményeknek – szerencsére – nincs bírói gyakorlata. A rendszerváltás óta mindössze 2–3 állam elleni bűncselekményt követtek el, melyek tárgyi súlya sem volt kiemelkedő, ezt mutatták a bíróságok által kiszabott büntetési tételek is. Az emberölés büntette mellett – álláspontom szerint – különösen a közveszély-okozás büntettének minősített esetében, a terrorcselekmény büntette, az emberrablás büntette, az emberkereskedelem büntettének minősített esetében, a légi jármű, vasúti, vízi közúti tömegközlekedési vagy tömeges áruszállításra alkalmas jármű hatalomba kerítésének büntette esetében fordulhatna elő a gyakorlatban még az életfogytig tartó szabadságvesztés-büntetés kiszabása. Ugyan más bűncselekmények esetében is lehetőséget ad rá a törvény, de megítélésem szerint az állam elleni, emberiség elleni bűncselekmények előfordulásának az esélye meglehetősen kicsi, és egyéb más bűncselekmények (mint például a nemzetközi szerződés által tiltott fegyverrel való visszaélés büntette) előfordulásának az esélye is – szerencsére – elég valószínűtlen.

Fentiek alapján megállapítható tehát, hogy ennek a szankciónak csak az emberölés büntettének minősített eseteiben van gyakorlata, és ebben a körben adtak a felsőbb bíróságok iránymutatást is a szankció kiszabásával kapcsolatban¹¹. Emberölés büntettének minősülő eseteiben a Btk. 166. § (2) bekezdése szerint helye van életfogytig tartó szabadságvesztés kiszabásának. Ezt a jogszabály – mint minden más esetben, amikor az életfogytig tartó szabadságvesztés kiszabását lehetővé teszi – vagyilagosan biztosítja a jogalkalmazónak. Lehetővé téve a jogalkalmazó számára azt, hogy

---

11 Nem áll rendelkezésemre olyan statisztikai adat, mely szerint emberölés minősített esetei mellett más kiemelkedő tárgyi súlyú bűncselekmény miatt szabtak volna ki hazánkban életfogytig tartó szabadságvesztést. Meg kell jegyeznem azonban, hogy számtalan olyan jogesetet vizsgáltam meg, melyben életfogytig tartó szabadságvesztés kiszabására került sor, kivétel nélkül mindet emberölés büntettének minősített esetei miatt szabták ki. De még csak „hallomásból” sem ismerek olyan büntetőügyet, ahol életfogytig tartó szabadságvesztést nem emberölés büntettének minősített esete miatt szabtak volna ki. Ez persze nem azt jelenti, hogy más kiemelkedő tárgyi súlyú bűncselekmény ne fordult volna elő Magyarországon. Így pl. történt hazánkban terrorcselekmény büntette is (egy debreceni vállalkozó túsokat ejtett egy kaszinóban és szabadon bocsátásukat az állammal szembeni követelés teljesítésétől tette függővé, ő azonban 10 év szabadságvesztést kapott.)

a határozatlan ideig tartó szabadságvesztés helyett határozott ideig – jelen esetben - 10-20 évig terjedő szabadságvesztést szabjon ki¹². Az emberölés minősített esetei a következők: előre kitervelten, nyereségvágyból, vagy más aljas indokból, vagy célból, különös kegyetlenséggel, hivatalos személy (külföldi hivatalos személy) ellen hivatalos eljárása alatt, vagy emiatt, illetve közfeladatot ellátó személy ellen, mikor ezt a feladatát teljesíti, illetve a felsorolt személyek védelmére kelt személy ellen követik el, továbbá a több emberen, a sok ember életét veszélyeztetve elkövetett, a különös visszaesőként elkövetett, és a tizennegyedik életévét be nem töltött személy sérelmére, védekezésre képtelen személy sérelmére elkövetett emberölés. Meg kell állapítani, hogy sajnálatos módon mindegyik minősített esetnek van bírói gyakorlata, még a hivatalos személy sérelmére elkövetett emberölésnek is, bár talán ez fordul elő a legritkábban, de a rendszerváltás előtti időkből több példát is fel tudnék hozni erre a minősített esetre is.¹³ A bíróságok gyakorlatából megállapítható, hogy leggyakrabban a nyereségvágyból elkövetett emberölés büntettének minősített esete fordul elő, mely minősített eset mellé sajnálatos módon gyakran párosul a különös kegyetlenséggel való elkövetés, illetve az előre kiterveltség minősített esete. Rendkívül gyakori – bár erre pontos statisztikai adatok nem állnak a rendelkezésemre, de – meggyőződésem szerint a nyereségvágyból való elkövetés mellett a leginkább előforduló minősített eset a több emberen való elkövetés esete, mely kiemelkedő tárgyi súlyt hordoz magában. Az, hogy a több emberen való emberölés büntette igen gyakran fordul elő az élet elleni cselekmények között, jól mutatja, hogy aki egyszer átlépte ezt a határt, és embert ölt, annak már nincs határ a továbbiakban. Egy ember életének kioltását követően – az esetek jó részében - teljesen gátlástalanná válnak az elkövetők. Emellett gyakran fordul elő az aljas indokból vagy célból történő elkövetés, különösen a nemi erkölcs elleni bűncselekményekhez társuló élet elleni cselekménynél (amikor vagy azért öli meg a passzív alanyt az elkövető, hogy később nem tanúskodhasson ellene, vagy azért mert a beteges nemi vágyait így – a passzív alany kínzásával, életének kioltásával, felette való hatalmaskodással - kívánja fokozni.) Amióta a jogalkotó – helyesen és indokoltan – az újszülöttek hátrányos büntetőjogi megkülönböztetését, elfogadhatatlanul alacsony szintű büntetőjogi védelmét megszüntette, és magas szintű büntetőjogi védelem alá helyezte őket azáltal, hogy az újszülött megölésének büntettét, mint az emberölés speciális és privilegizált esetét – mind indokolhatatlan tényállást

12 Itt megjegyzem kollízió áll fenn a Btk. általános része, és több különös részi tényállás között, figyelemmel arra, hogy a Btk. 40. § (2) bekezdése szerint a határozott ideig tartó szabadságvesztés leghosszabb tartama tizenöt év, halmazati vagy összbüntetés, illetőleg bünszervezetben való elkövetés esetén húsz év. Ezzel szemben a módosult Btk. 166. § (2) bekezdése szerint az emberölés büntette tíz évtől húsz évig terjedő, vagy életfogytig tartó szabadságvesztéssel büntetendő, ami viszont súlyos ellentmondás.

13 1990 előtt történt hazánkban több rendőrgyilkosság is, illetve a legdurvább hivatalos személy sérelmére elkövetett bűncselekmény a Szegedi Fegyház és Börtönben történt 1984-ben, amikor emberölésért életfogytig tartó szabadságvesztésre ítélt agresszív természeti elitélt, Richter Richárd három bv. felügyelőt ölt meg, és több személyt megsebesített egy árokfútás során. Az elkövetőt később halálra ítélték és kivégezték.

– kiemelte a Btk-ból, azóta a tizennegyedik életévét be nem töltött személy sérelmére elkövetett emberölés büntettének esete megnőtt. Előtte nem-igen fordult elő, amióta viszont az újszülött megölésének büntette nem törvényi tényállása a Btk-nak, azóta a szülő nő amennyiben a születendő gyermekének életét közvetlenül a szülés során, vagy rögtön azt követően – állítólag speciális lelki állapotában – kioltja, a Btk. 166. § (2) bekezdésének i) pontja szerint büntetendő. Így akár vele szemben életfogytig tartó szabadságvesztés is kiszabható, aminek azonban ebben a speciális esetben nincs bírói gyakorlata. A bíróságok általában az igazságügyi elmeorvos-szakértő szakvéleménye alapján – melyek gyakran korlátozott beszámítási képességet állapítanak meg a szülő nőnél a cselekmény elkövetésének idejére – élnek a korlátlan enyhítés lehetőségével és általában 5-10 év közötti, tehát határozott tartamú szabadságvesztést szabnak ki.¹⁴

Vizsgálat tárgyává kell tenni, hogy a bírói gyakorlat szerint mikor kell élni a feltételes szabadságra bocsátás lehetőségének kizárásával, és mikor indokolt elviekben meghagyni a feltételes szabadságra bocsátás lehetőségét. Megállapítható, hogy a bírói gyakorlat túlzásba esések nélkül, kimérten, megfontoltan, így a büntetőjog arányossági elvének teljes mértékben megfelelően a legindokoltabb esetekben tartja indokoltnak az életfogytig tartó szabadságvesztés esetében a feltételes szabadságra bocsátás lehetőségének kizárását, melyre 1999. március 1. napja óta van lehetőség. Jól alátámasztják ezt az állítást a statisztikai adatok is. Az elmúlt 10,5 évben 12 esetben szabtak ki a bíróságok tényleges életfogytig tartó szabadságvesztést¹⁵. Az életfogytig tartó szabadságvesztést töltők népességében kevesebb, mint 10%-ot tesznek ki a tényleges életfogytig tartó szabadságvesztést töltő elítéltek, akik tucatnyian vannak.¹⁶ A bírói gyakorlat szerint tehát csak különösen indokolt esetben van lehetőség arra, hogy a bíróság kizárja a feltételes szabadságra bocsátás lehetőségét. „A precedens nélküli, rendkívüli, kiemelkedő tárgyi súlyú bűncselekményre, annak motiválatlanságára, az ország köznyugalmának súlyos megzavarására, az állampolgárok biztonságérzetének megingatására alkalmas bűncselekmény elkövetése esetén a büntetés kiszabásánál irányadó körülmények összességére tekintettel a vádlott részére a feltételes szabad-

14 Ennek alapján megállapítható, hogy helyes irányba fejlődött a bírói gyakorlat az újszülött megölésének büntette hatályon kívül helyezése óta. Amíg ez az álláspontom szerint hamis tudományos alapokon nyugvó, és értékrendszerem alapján erkölcstelen tényállás a Btk - ban szerepelt, addig sematikusan minden újszülött megölésre rá lehetett húzni, sőt, mivel a jogalkotó az elkövető korlátozott beszámítási képességét ebben az esetben eleve vélemezte, ezért rá kellett húzni, hogy az anya speciális lelki állapotban, korlátozott beszámítási képességgel ölt. Ezért a szülő nőt ebben a 2-8 évig terjedő szabadságvesztéssel büntetendő bűncselekményben kellett kimondani bűnösnek, és a bíróságok gyakran – a kétszeres értékelés tilalmába ütköző módon – a szülő nő lelki állapotára hivatkozva a szabadságvesztés-büntetést jellemzően 2 évben határozták meg, melynek végrehajtását felfüggesztették. Ehhez képest ma már a születendő gyermekét megölő nő még a kóros elmeállapot alapján biztosított korlátlan enyhítés mellett is többéves – végrehajtandó – szabadságvesztésre számíthat. Ez is jól mutatja, hogy egy szakmailag megalapozott, helyes irányú jogszabály-módosítás milyen jó irányú, társadalmilag hasznos bírói gyakorlat kialakulását generálhatja.

15 Veszprém Megyében két fő kapott tényleges életfogytig tartó szabadságvesztést, mindketten többszörösen is minősülő emberölés büntettéért.

16 A tényleges életfogytiglani szabadságvesztésre ítélték száma évek óta 12-13 fő körül alakul. Egy tényleges életfogytig tartó szabadságvesztésre ítélt személy már elhunyt, a Szege-di fegyintézetben öngyilkosságot követett el.

ságra bocsátás lehetőségének biztosítása nem indokolt.”¹⁷ A bírói gyakorlat szerint az élet elleni cselekményeknél az adott esetben egyszerre jelenlévő több minősítő körülmény mellett, vagy anélkül, csak egy minősítő körülmény mellett megállapítható a cselekmény kiváltó oka vonatkozásában megállapítható motivátlanság – az elkövető kiemelkedő társadalomra veszélyessége nyomán – olyan súlyosító körülmény lehet, mely az életfogytig tartó szabadságvesztés kiszabását, és adott esetben a feltételes szabadságra bocsátás lehetőségének kizárását indokolja.

„A minősített emberölés büntetnének elkövetésén túl több súlyos bűncselekményt elkövető büntetett előéletű vádlottal szemben kiszabott életfogytig tartó szabadságvesztés esetén nincs helye feltételes szabadságra bocsátásnak. A vádlott bűnösségét a bíróság kiemelkedő tárgyi súlyú, többszörösen minősülő emberölés büntette mellett más, szintén jelentős tárgyi súlyú, bűncselekményben állapította meg. A büntetett előéletű és az ellene folyó eljárás alatt újabb bűncselekményeket elkövető vádlott esetében ezért a társadalom hatékony védelme érdekében a fellebbviteli bíróság úgy látta, hogy a büntetés célja kizárólag a lehető legsúlyosabb büntetés kiszabásával, a vádlott társadalomból való végleges kizárásával érhető el”¹⁸ A hurkos gyilkosként, vagy szentkirálysabadjai rémként hírhedtté vált Ember Zoltán ügyében mondta ki a bíróság „terhére számos súlyosító körülmény volt megállapítható, ezen belül több súlyosító körülmény kiemelkedő súllyal volt értékelhető. A cselekménye sokszorosán minősül, továbbá külön azt, hogy az egyik minősített eset megállapításához szükséges legalább két ember megölésén túl a vádlott öt ember életét oltotta ki. Ezeknek a cselekményeknek a passzív alanyai pedig döntően egyedül élő, hajlott korú, önmaguk védelmére kevésbé képes emberek voltak. Terhére szóló adat az elkövetés kitartó, gátlástalan jellege is, és a cselekménysorozata a köznyugalom tartós és súlyos megzavarásához vezetett. Az elkövetési eszköz a hurok különös veszélyessége is súlyosító körülmény, melynek használatával a vádlott három idős embernek még esélyt sem adott arra, hogy valamilyen módon meneküljön a halál elől. Egyik cselekményét saját testvére sérelmére követte el. További súlyosító körülmény, hogy valamennyi cselekményt szeszese ital hatása alatt, illetve egy cselekményt a szabadulása napján követett el. Volt továbbá olyan cselekménye az elkövetőnek, melyet felfüggesztett szabadságvesztés hatálya alatt követett el. Ennek alapján pedig a megyei bíróság az irgalmat nem ismerő, és a megbánásnak a jeleit sem mutató vádlott esetében arra a következtetésre

17 Mondta ki a Fővárosi Ítéletábla az oktogoni lövöldözőként hírhedtté vált – 2 embert megölő, 2 embert súlyosan megsebesítő - elkövető ügyében, a Fővárosi Bíróság feltételes szabadságra bocsátást 35 év után lehetővé tevő életfogytig tartó szabadságvesztést kiszabó büntetését megváltoztatva másodfokú, jogerős ítéletében. (Legfelsőbb Bíróság határozatainak adatbázisa B0015903 szám)

18 Mondta ki a Pécsi Ítéletábla jogerős ítéletében az eredetileg lopási szándékkal besurranó, majd az őt a házban tettenérő idős sértettet, illetve annak albérlőjét a lelepleződéstől való félelmében meggyilkoló vádlott vonatkozásában. Az első fokú bíróság ítéletét a másodfokú bíróság ebben az ügyben annyiban változtatta meg, hogy a feltételes szabadságra bocsátás lehetőségét kizárta. Az elsőfokú ítélet szerint a vádlott 40 év után volt feltételes szabadságra bocsátható. (Pécsi Ítéletábla Bf. I. 212/2003/8. szám) (BH 2004. 353)

jutott, hogy a cselekménysorozat tárgyi súlyával, és a vádlott bűnösségi fokával kizárólag a legsúlyosabb büntetőjogi következmények állnak arányban.”¹⁹ A többszörösen is minősülő élet elleni bűncselekményért elítélt Áldott József ügyében mondta ki a bíróság, hogy „a jelentős tárgyi súlyú és társadalomra veszélyességű bűncselekmények elkövetése mellett a többszörösen büntetett előéletű vádlott kiemelkedő tárgyi súlyú az állampolgárok biztonságérzetének megingatására is alkalmas cselekményeket követett el váratlan és alattomos módon, szervezett jellegű bűnelkövetési körülmények között, és a személyiségében rejlő társadalomra veszélyességét is kiemelkedőnek kellett minősíteni, a vádlott nem csak a sértettekkel, de egyik vádlott társával szemben is kíméletlen magatartást tanúsított. A bíróság arra az álláspontra helyezkedett, hogy az újabb bűnelkövetések megelőzése érdekében szükségesnek mutatkozik a vádlott társadalomból való végleges kirekesztése.”²⁰

A bírói gyakorlatra is figyelemmel kialakított állásponantom szerint életfogytig tartó szabadságvesztés kiszabása esetén – nagy nyomatékú enyhítő körülmények hiányában - a feltételes szabadságra bocsátás lehetőségének a kizárása különösen az alábbi esetekben indokolt: a több emberen elkövetett emberölés büntette esetében, a többszörösen is minősülő, különösen a háromszor vagy annál is többször minősülő emberölés büntette esetében, a tizennegyedik életévét be nem töltött személy sérelmére elkövetett emberölés büntette esetében különösen akkor, ha más egyéb minősítő körülmény is kapcsolódik hozzá (pl. különös kegyetlenséggel elkövetés, vagy aljas indok, illetve cél) illetve, ha más kiemelkedő tárgyi súlyú –pl. nemi erkölcs elleni - bűncselekményt is megvalósít az elkövető a gyermekkorú passzív alany sérelmére. Fentiekén túl a különös visszaesőként emberéletet kioltó személlyel szemben általában indokolt a feltételes szabadságra bocsátás lehetőségének a kizárása. Állásponantom szerint a Btk. 166. § (2) bekezdésében található minősítő körülmények nem „egyenrangúak”, meggyőződésem szerint a legsúlyosabb minősítő körülmény a több emberen való elkövetése az emberölésnek, majd a tizennegyedik életévét be nem töltött sértett sérelmére elkövetett emberölés büntette, a különös visszaesőként való elkövetés, és utána jönnek az egyéb minősítő körülmények. Ezért a kiemelt minősítő körülmények fennállása esetében – meggyőződésem szerint – nagy nyomatékú enyhítő körülmények hiányában a törvény teljes szigorának alkalmazása indokolt. Ugyanakkor már csak praktikusági szempontok és az ítéletek tartalmi megőrzése végett indokolt ismételt felhívni a figyelmet a tényleges életfogytig tartó szabadságvesztés-büntetés alkotmányossági problémáira. Mivel a tényleges életfogytiglan jogintézménye az Alkotmánybíróság elé került, és tudjuk, az ellenzői mindent megtesznek a jogintézmény

19 A Veszprém Megyei Bíróság B.1214/2004/9 számú ítélete, melyben a vádlottat tényleges életfogytig tartó szabadságvesztésre ítélte (az idézet az ítélet 44. oldaláról származik).

20 Veszprém Megyei Bíróság B.451/2005/94 számú ítéletének 105. oldala.

megsemmisítéséért, ezért a tényleges életfogytig tartó szabadságvesztés intézménye veszélyben van. Komoly esély van arra, hogy az Alkotmánybíróság előbb vagy utóbb ezt a jogintézményt, mint alkotmányellenes jogintézmény visszamenőleges hatállyal megsemmisíti, és elrendeli a jogerős ítéletek felülvizsgálatát. Ez nyilvánvalóan nem kívánatos, ezért álláspontom szerint ezt megelőzendő, nem célszerű a továbbiakban tényleges életfogytig tartó szabadságvesztést kiszabni, sokkal inkább indokolt a klasszikus életfogytig tartó szabadságvesztést kiszabni azzal, hogy a feltételes szabadságra bocsátás lehetőségét kiemelkedően magas tartamban kell meghatározni (pl.: 50–60 évben). Így egy esetleges nem kívánatos alkotmánybíróági döntés sem érinthetné a bíróság ítéletét, ugyanakkor mégis lenne garancia arra, hogy társadalomra a leginkább veszélyes elkövetők nem szabadulhatnak soha. Vagyis a bíróság tartalmilag tényleges életfogytig tartó szabadságvesztést szabna ki ebben az esetben is, de ugyanakkor formailag ez a döntése mégsem lenne tényleges életfogytig tartó szabadságvesztés, így azt az esetlegesen kedvezőtlen alkotmánybíróági döntés nem érinthetné, így az ítéletet nem kellene utóbb felülvizsgálni.

A bírói gyakorlat útmutatást tartalmaz arra is, hogy mikor célszerű klasszikus életfogytig tartó szabadságvesztés-büntetést kiszabni. „Életfogytig tartó szabadságvesztés –büntetés kiszabása indokolt a vádlottal szemben aki több emberen elkövetett emberölést különösen kegyetlen módon követte el, sőt azon belül is kiemelkedően durva, kegyetlen, kíméletlen és brutális volt az amit az édesanyjával, és a nővérével cselekedett. Könyörtelen leszámolást végzett közvetlen hozzátartozóival szemben, akiket a támadás a hajnali órákban, álmukból felriadva ért”.²¹ „Élet elleni bűncselekmény rendkívül brutális, bestiális módon, útonállásszerűen és kitartóan történő elkövetése, mely a köznyugalom, az állampolgárok biztonságérzetének megingatására is alkalmas volt, és a helyi közvélemény felzaklatásához vezetett, közfelháborodást váltott ki, életfogytig tartó szabadságvesztés kiszabását teszi szükségessé. Különösen akkor, ha a többszörösen is minősülő, az emberölések átlagos tárgyi súlyát is lényegesen meghaladta a cselekmény, és azt embertelenül, nagyfokú brutalitással véghezvitt elkövetési móddal követték el. Feltétlenül indokolt életfogytig tartó szabadságvesztés kiszabása a büntetett előéletű, bűnöző életvitelű, konok, gátlástalan bűnöző esetében, aki kirívó tárgyi súlyú bűncselekményt követ el, amikor a határozott tartamú szabadságvesztésről már nem feltételezhető, hogy a büntetés céljaihoz fűzött reményt beváltaná”.²² Ezzel szemben a bíróság szerint nem indokolt kiemelkedő tárgyi súlyú bűncselekmény elkövetőjét életfogytig tartó szabadságvesztéssel sújtani akkor, ha a személyi körülményei között a büntetés elviselésével kapcsolatos tűrőképességre vonatkozó nyomatékos enyhítő körülmény áll fenn. A konkrét ügyben a vádlott

21 Fővárosi Ítéletábla Bf. 2. 1.129/2005/35.

22 Debreceni Ítéletábla Bf.I.42/2006/7. szám

olyan súlyos mozgásszervi betegségben szenvedett, hogy a tárgyaláson is csak úgy tudott megjelenni, hogy karon ülve hozták be, és a büntetését a vádlottnak gyakorlatilag végig ágyon fekvve kell majd eltöltenie, egészségi állapotában pedig javulás nem várható. Ez a körülmény igen nagy fokban megnehezíti a vádlott büntetéselviselési képességét, melyet a javára kell értékelni. (BH 1986. 214.) „Életfogytig tartó szabadságvesztés kiszabása indokolt azzal az elkövetővel szemben, aki a közte és a sértett között, illetve a sértett és harmadik személy közti bizalmi viszonyt kihasználva azzal visszaélve, löfegyverrel nyereségvágyból követ el emberölést”. (BH2000. 189.) „Az emberölést nyereségvágyból és különös kegyetlenséggel megvalósító, többszörös visszaeső vádlottal szemben életfogytig tartó szabadságvesztés kiszabása indokolt.” (BH1999. 147.) „Határozott ideig tartó szabadságvesztés helyett életfogytig tartó szabadságvesztés kiszabása indokolt azzal a többszörös visszaeső terhelttel szemben, aki az emberölés büntetnének több körülmény folytán is súlyosabban minősülő esetét valósítja meg.” (BH1998. 209.) „A vádlott a kimagasló tárgyi súlyú bűncselekményt időse, koruknál fogva egyébként is védekezésben korlátozott sértettek sérelmére orvul valósította meg. Gátlástalanul, az ő kutatásának zajára álmukból felébredve fojtotta meg mindkét áldozatát. Ilyen elkövetési magatartás mellett – a többszörös visszaeső vádlottal szemben – a legsúlyosabb büntetés kiszabása indokolt, a határozott tartamú szabadságvesztés kiszabására nincs törvényes alap.” (Legfelsőbb Bíróság Bf. IV. 1445/1997.) „A kifogásolható életvezetésű, munkakerülő, italozó életmódot élő és nyereségvágyból emberölés büntetett elkövető vádlottal szemben életfogytig tartó szabadságvesztés-büntetés kiszabása indokolt. Javára nem értékelhető enyhítő körülményként a primitív személyisége, hiszen még a legalacsonyabb értelmi képességekkel rendelkező személyek is tisztában vannak azokkal az elemi társadalmi és emberi normákkal, amelyek az élet elleni cselekmény veszélyességének megítéléséhez szükségesek.” (BH1976. 292.) A saját gyermekei sérelmére különös kegyetlenséggel elkövetett emberölés büntetnének kísérlete vonatkozásában mondta ki a Legfelsőbb Bíróság, hogy a kirívóan embertelen módon véghezvitt, és a védekezésre képtelen életkorban lévő gyermekekkel szemben indokolatlan gyűlöletre visszavezethető okból elkövetett büntett olyan kimagasló fokban veszélyes a társadalomra, amely a törvény szigorának az alkalmazását követeli meg. Az sem hagyható figyelmen kívül, hogy az életben maradt gyermekeknél szellemi csökkentértékűség reális veszélye áll fenn a bűncselekmény következményeként, mely önmagában további súlyosító körülményt képez. Ezért a vádlottal szemben életfogytig tartó szabadságvesztés kiszabása szükséges. (BH 1976. 192.) „A törvény szigorát kell alkalmazni az élet elleni, különösen súlyos, szándékos büntett elkövetőjével szemben. A büntető ítékezés akkor teljesíti társadalmi funkcióját, ha a társadalom védelmét ténylegesen biztosítja. A terhelt nagyfokú elvetemültséggel hajtotta végre a tettet. 13 hónapos gyermekének fekhelyét locsolta le benzinnel, majd a menekülni próbáló feleségét a lángok közé visz-

szalökte. A terhelt az egész családját ki akarta irtani. A felesége és három gyermeke ugyan megmenekült, azonban a legkisebb 13 hónapos gyermek a házban bennégett. Figyelembe kellett venni azt is, hogy a terhelt már máskor is megpróbálta a családjára gyújtani a házat. A terhelt elkövetéskor való közepes fokú korlátozottsága ezért jelentős súllyal nem vehető figyelembe a javára. Ezért vele szemben életfogytig tartó szabadságvesztés kiszabása volt indokolt.” (BH1975. 495) „A legsúlyosabb élet elleni büntetést rendkívüli brutalitással, és gátlástalanul megvalósító vádlottnak a személye és a cselekménye olyan mértékben veszélyes a társadalomra, hogy súlyos büntetés kiszabását követeli meg.” (BH1993/3.) „Az emberi életet különös kegyetlenséggel kioltó, majd a cselekményével kapcsolatban teljes közönyösséget mutató vádlottal szemben a törvény szigorának alkalmazása indokolt.” (BH2002/259.) „A többszörösen büntetett, két kiszolgáltatott sértett életét, részben rendkívül durva módon kioltó, két okból is súlyosabban minősülő emberölést elkövető vádlottal szemben a büntetési célok elérése, a társadalom védelme érdekében szükséges az életfogytig tartó szabadságvesztés kiszabása.”²³

A bírói gyakorlat arra is útmutatást tartalmaz, hogy amennyiben a bíróság klaszszikus életfogytig tartó szabadságvesztést szab ki, akkor arra is figyelemmel kell lennie, hogy a terhelt szabadulásakor életkora, várható egészségi állapota alapján már ne jelenthessen veszélyt a társadalomra. Ezért adott esetben feltétlenül indokolt lehet a törvényben rögzített 30 évnél magasabb tartamban meghatározni a feltételes szabadságra bocsátás legkorábbi időpontját. „A megyei bíróság a feltételes szabadságra bocsátás legkorábbi időpontját túl alacsony mértékben határozta meg. (...) Figyelembe véve az elbírált büntett súlyosságát, a vádlott életkorát, és a társadalom védelmének szempontjait, a harmincéves tartam jelentősebb, negyven évre történő emelése indokolt, ezért a másodfokú bíróság e részben az első fokú rendelkezést az ügyészi fellebbezésnek megfelelően módosította. A vádlott még jelenleg sem töltötte be a harmincadik életévét. Ezen életkort is értékelve szükséges, egyben elégséges a negyven éves időtartam megállapítása. E büntetés letöltése után már valóban csekélylévé válhat a vádlott társadalomra veszélyessége.”²⁴

Az életfogytig tartó szabadságvesztés-büntetéssel kapcsolatos bírói gyakorlat áttekintését követően indokoltnak tartom - röviden – megvizsgálni, hogy általában milyen bírói hibák, tévedések fordultak elő a büntetés kiszabása során.

A leggyakoribb hiba a klasszikus életfogytig tartó szabadságvesztés kiszabása során fordult elő, a bíróság törvénysértően állapította meg a feltételes szabadságra bocsátás legkorábbi időpontját. Több esetben – legalább 4–5 ilyen esettel találkoztam – a bíróságok figyelmen kívül hagyták a Btk. 47/A. § (2) bekezdésének 1999.

23 Debreceni ítélőtábla Bf. 2. 479/2007/65. számú ítéletének 20. oldala.

24 A Debreceni ítélőtábla Bf. 2. 479/2007/65. számú ítéletének 21. oldala.

március 1. óta hatályos rendelkezését, miszerint ha a bíróság a feltételes szabadságra bocsátás lehetőségét nem zárja ki, annak legkorábbi időpontját legalább húsz évben, ha az életfogytig tartó szabadságvesztést olyan bűncselekmény miatt szabta ki, amelynek büntethetősége nem évül el, legalább harminc évben határozza meg. Többször is előfordult, hogy a bíróságok annak ellenére határozták meg 20 évben a feltételes szabadságra bocsátás lehetőségét, hogy a Btk. 166. § (2) bekezdése szerint minősülő emberölés büntette miatt szabtak ki életfogytig tartó szabadságvesztést. A Btk. 166. § (2) bekezdés a)-h) pontjai szerinti minősülő emberölések büntethetősége – hasonlóan a háborús bűncselekmények és az emberiség elleni bűncselekményekhez – a Btk. 33. § (1) bekezdésének c) pontja alapján nem évülnek el, vagyis ebben az esetben a Btk. 47/A. § (2) bekezdése szerint legalább 30 évben kell a feltételes szabadságra bocsátás legkorábbi időpontját meghatározni. Ezt a rendelkezést több esetben a bíróságok figyelmen kívül hagyták, illetve elkerülte a figyelmüket. Egy kivétellel valamennyi általam vizsgált esetben a másodfokú bíróságok az ügyészi fellebbezésnek megfelelően orvosolták a törvénysértést. Egy esetben fordult elő, hogy a vádlott terhére bejelentett ügyészi fellebbezés hiányában – a Be. 355. §-a szerinti súlyosítási tilalomra tekintettel – a másodfokú bíróság észlelte, de nem orvosolhatta ezt a nyilvánvaló törvénysértést. Ezért ebben az ügyben a másodfokú bíróság azt a megoldást választotta, hogy felhívta az elsőfokú bíróságot, hogy különleges eljárás keretében a Be. 557. §-a alapján utólagosan rendelkezzen a feltételes szabadságra bocsátásról, és ennek keretében törvényesen határozza meg a feltételes szabadságra bocsátás legkorábbi időpontját. Ezt az esetet azért tartom kirívónak, mert itt nem csak a bíróság, de az ügyész figyelmét is elkerülte ez a nyilvánvaló törvénysértés. Egyébként is súlyos hibának tartom, hogy a jogszabály-módosítás után évekkal még ilyen hibák fordulnak elő.²⁵

Több esetben előforduló bírói hiba volt, hogy arra az állápontra helyezkedtek az eljáró bíróságok, hogy amennyiben az elkövető határozott tartamú szabadságvesztés-büntetésből szabadulva, a feltételes szabadság hatálya alatt követett el bűncselekményt, és ezért vele szemben életfogytig tartó szabadságvesztés kiszabására kerül sor, akkor a terhelt nem bocsátható feltételes szabadságra. Ennek keretében a Btk. 47. § (4) bekezdésére hivatkoztak, mely szerint nem bocsátható feltételes szabadságra akit olyan szándékos bűncselekmény miatt ítélték szabadságvesztésre, amelyet korábbi végrehajtandó szabadságvesztésre ítéltése után, a végrehajtás befejezése előtt követett el.

Ez az álláspont azért téves, mert a Btk. 47. § (4) bekezdésének a rendelkezései nem alkalmazhatók az életfogytig tartó szabadságvesztés kiszabása esetén, tekintettel arra, hogy az életfogytig tartó szabadságvesztésre vonatkozó Btk. 47/A § szerinti rendelkezések speciális rendelkezések a szabadságvesztésre vonatkozó előírások között. Ezért

²⁵ Ebben az esetben 2002-ben, vagyis 3 évvel a jogszabály-módosítás után követte el az elsőfokú bíróság ezt a törvénysértést. Első fokon a Békés Megyei Bíróság járt el, 3.B.629/2001. számon. A másodfokú ítélet: Szegedi Ítéltőlábla Bf. II.24/2003/11 szám.

életfogytig tartó szabadságvesztés esetében a speciális szabály lerontja az általános szabályt-elve alkalmazandó. Tehát életfogytig tartó szabadságvesztés kiszabása során a feltételes szabadságra bocsátás lehetőségéből való kizárás a büntetéskiszabás része, ezért a Btk. 47. § (4) bekezdésének rendelkezései nem alkalmazhatók. (BH2002. 179.) A fentiekén túl az eljáró bíróságoknak még arra kell különösen nagy figyelmet fordítaniuk, hogy életfogytig tartó szabadságvesztés nem valamennyi nagykorú, csak a 20. életévüket betöltött elkövetővel szemben szabható ki. Továbbá az életfogytig tartó szabadságvesztés végrehajtási fokozata fegyház. Más kimondottan az életfogytig tartó szabadságvesztés kiszabásával kapcsolatos anyagi jogi jogsértést nem tapasztaltam.

Az életfogytig tartó szabadságvesztés végrehajtása

A Btk. 42. § (1) bekezdése szerint fegyházban kell végrehajtani az életfogytig tartó szabadságvesztést. A szabadságvesztés és az előzetes letartóztatás végrehajtásáról szóló 6/1996. (VII. 12.) IM rendelet 30. § (1) Az intézetekben befogadási és foglalkoztatási bizottság (a továbbiakban: befogadási bizottság) működik. A 2) bekezdés szerint a befogadási bizottság a befogadástól számított nyolc napon belül, az elítélt személyes meghallgatását követően dönt *a)* a Bv. tvr. -ben meghatározott szempontok szerinti csoportba sorolásról; *b)* a munkahely és a munkakör kijelöléséről, *c)* az oktatásban és a képzésben való részvételről. A (3) bekezdés szerint a befogadási bizottság a parancsnok által meghatározott körben véleményezési, illetve javaslattevési feladatokat is elláthat. A jogszabály 42. § (1) bekezdése szerint az elítéltet a befogadási bizottság a fogvatartás biztonságára való veszélyesség növekvő mértéke szerint az I., a II., a III., illetve a IV. biztonsági csoportba sorolja. A biztonsági csoportba való besorolásnál figyelembe veszi az elkövetett bűncselekményt (annak jellegét és körülményeit), a szabadságvesztés időtartamát és végrehajtási fokozatát, a szabadságvesztésből még le nem töltött időt, a feltételes szabadságra bocsátás esedékességének az időpontját. Továbbá az elítélt személyiségét, előéletét, egészségi és fizikai állapotát, kapcsolattartását. Amennyiben az elítélt ellen más ügyben új büntetőeljárást indítottak, az ennek alapjául szolgáló magatartás jellegét és körülményeit. Végül az intézet, illetve a foglalkoztatás biztonsági szempontú sajátosságait kell figyelembe venni. Az előbbi szempontok értékelése alapján az I. biztonsági csoportba lehet besorolni azt az elítéltet, aki az intézet rendjét várhatóan betartja, szökésétől vagy más bűncselekmény elkövetésétől nem kell tartani, és a biztonságos fogvatartás általában ellenőrzéssel is biztosítható. A II. biztonsági csoportba lehet besorolni az elítéltet, ha arra lehet következtetni, hogy veszélyeztetheti az intézet rendjét, a biztonságos fogvatartás azonban felügyelettel vagy ellenőrzéssel is biztosítható. A III. biztonsági csoportba az

elítelt akkor sorolható, ha arra lehet következtetni, hogy az intézet rendjével tudatosan szembehelyezkedik, és a biztonságos fogvatartás csak őrzéssel vagy felügyelettel biztosítható. Végül a IV. biztonsági csoportba kell besorolni azt az elítéltet, akinél alapos okkal arra lehet következtetni, hogy az intézet rendjét súlyosan sértő cselekményt, szökést, a saját vagy mások életét, testi épségét sértő vagy veszélyeztető magatartást fog tanúsítani, illetve ilyen cselekményt már elkövetett, és a biztonságos fogvatartás csak őrzéssel, kivételesen felügyelettel biztosítható. Ha a biztonsági csoportba való besoroláshoz szükséges adatok, ismeretek hiányosak, azok megszerzéséig az elítéltet a III. biztonsági csoportba kell besorolni. Az elítélt biztonsági csoportba sorolását legalább évenként, a III. biztonsági csoportba soroltaknál legalább hat hónaponként, a IV. biztonsági csoportba soroltaknál legalább három hónaponként a befogadási bizottság felülvizsgálja. A besorolás alapjául szolgáló körülmények változása esetén a befogadási bizottság - halaszthatatlan esetben a parancsnok - az elítélt biztonsági csoportját az előbb említett határidőktől függetlenül is köteles megváltoztatni. Garanciális szabályként került a rendeletbe, hogy a biztonsági csoportba való besorolás az elítélt törvényben meghatározott jogait nem érinti, a különböző biztonsági csoportokban a jogok gyakorlásának módját és rendjét az intézet házirendje határozza meg.

A büntetés-végrehajtási gyakorlat szerint megállapítható, hogy az életfogytig tartó szabadságvesztésre ítélteteket – mint nagy biztonsági kockázatú fogvatartottakat – általában a legmagasabb, a IV. biztonsági csoportba, kivételesen a III. csoportba sorolják. Egyértelműen a legmagasabb kockázatú fogvatartottak közé való sorolást indokolja az elkövetett bűncselekmény jellege (ami gyakorlatilag kivétel nélkül minősülő emberölés büntette, a Btk. 166. § (2) bekezdése szerint) és a nagy ítéleti idő. De a fogvatartott személyisége is egyértelműen ezt indokolja, hiszen az élet elleni cselekményért elítéltek általában erőszakos természetű, indulatos, kevés önkontrollal rendelkező személyek, akik különösen az ítéletük megkezdésekor, illetve annak első szakaszában jelentenek kiemelkedő veszélyt az ítélet által kiváltott düh, apátia, dac következményeként.

A rendelkezésemre álló „legfrissebb” adatok alapján 2008. márciusában a mintegy 15 ezer főt számláló fogvatartotti populációban 231 fő töltött életfogytig – 12 fő tényleges életfogytig - tartó szabadságvesztést.²⁶ Életfogytig tartó szabadságvesztés-büntetés végrehajtására a Balassagyarmati Fegyház és Börtönben, a Budapesti Fegyház és Börtönben (mely nem tévesztendő össze a Fővárosi BV Intézettel, mely ettől különálló fegyintézet), a Kalocsai Fegyház és Börtönben, a Márianosztrai Fegyház és Börtönben, a Sátoraljaújhelyi Fegyház és Börtönben, a Sopronkőhidai Fegyház és Börtönben, a Szegedi Fegyház és Börtönben, a Tiszalöki Fegyház és Börtönben, és

26 Forrás www.bvop.hu és Az életfogytig tartó szabadságvesztés empirikus vizsgálata 6. oldal Szerzők: Antal Szilvia, Nagy László Tibor, Solt Ágnes (Országos Kriminológiai Intézet tanulmánya, kutatási zárójelentése kézirat. A tanulmányt a szerzők engedélyével használtam fel.)

a Váci Fegyház és Börtönben kerül sor. 162 fő a Szegedi Fegyház és Börtönben töltötte a életfogytig tartó szabadságvesztés-büntetését, így elmondható, hogy a Szegedi fegyintézet az ország legszigorúbb, és az életfogytig tartó szabadságvesztés fő végrehajtó intézete. Általában valamennyi életfogytig tartó szabadságvesztést töltő elítélt a büntetésének végrehajtása során megfordul ebben az intézetben. Az életfogytig tartó szabadságvesztésre ítéltnek mintegy 70%-a ebben az intézetben kerül elhelyezésre, és a tucatnyi tényleges életfogytig tartó szabadságvesztésre ítélt kb. 90%-a is ebben az intézetben él. Az intézet honlapján található leírás szerint is: „A Szegedi Fegyház és Börtön országos büntetés-végrehajtási funkciójaként végrehajtja a felnőtt korú férfi elítéltek életfogytig tartó szabadságvesztésével összefüggő feladatokat.”²⁷ Mivel az életfogytig tartó szabadságvesztés döntően a Szegedi fegyintézetben kerül végrehajtásra, ezért a végrehajtás módjának, módszertanának kérdését erre az intézetre vetítetten tárgyalom.

A Szegedi fegyintézetben az életfogytig tartó szabadságvesztésre ítélték nagy száma miatt két speciális körlet kialakítására került sor. Az egyik a HSR körlet (a hosszú időre ítélték speciális rezsime) és a BSR körlet (a biztonsági speciális rezsime). A körletek kialakításakor az elgondolás alapvetően az volt, hogy az előbbi speciális rezsimebe helyezik el azokat a fogvatartottakat, akik együttműködő magatartást tanúsítanak, ugyanakkor bűncselekményük, ítéleti idejük speciális kezelésüket igényli. Míg az utóbbi, a BSR körletre azokat, akik a fogvatartás rendjét és biztonságát komolyan veszélyeztetik, illetve ennek komoly veszélye áll fenn. Ennek megfelelően a Szegedi Fegyház és Börtön Parancsnokának 31-100-48/2009. számú intézkedése szerint a HSR körletrészre az az elítélt helyezhető, aki életfogytig tartó, vagy legalább 15 év szabadságvesztés büntetését tölti, és akinek magatartása, a szabadságvesztés során tanúsított együttműködési készsége és egyéni biztonsági kockázatértékelése alapján különleges kezelése, és elhelyezése indokolt. Az intézkedés szerint a BSR körletre az az elítélt helyezhető, akinek az előélete, bűncselekménye, büntetési ideje, viselkedése, a fogvatartotti informális hálózatban betöltött szerepe alapján okkal lehet arra következtetni, hogy az intézet rendjét súlyosan sértő cselekményt, fogolyszökést, terrorcselekményt készített elő vagy követett el, saját vagy mások életét, testi épségét sértő vagy veszélyeztető magatartást fog tanúsítani vagy ilyen cselekményt már elkövetett. Továbbá azt, aki nyíltan vagy rejtetten agresszív viselkedésű személy, aki viselkedését nem tudja kontroll alatt tartani, valós, vagy vélt sérelmek, illetve előnyszerzés érdekében agresszív cselekménnyel reagálhat. Végül, de nem utolsó sorban akinek

27 www.web.t-online.hu/bvszeged A Szegedi Fegyház és Börtön népességéről elmondható, hogy 68,62%-uk veszélyes, míg 29,90%-uk különösen veszélyes minőségű. A fegyintézetben raboskodók közül határozott tartamú büntetést töltők átlag ítéleti ideje 14 év szabadságvesztés. (Az adat forrása: a fegyintézet honlapja. Évértékelés a Csillagbörtönben. Továbbá a 120 éves a Szegedi Fegyház és Börtön (kiadvány elérhető a www.web.t-online.hu/bvszeged honlapon.)

személyes védelme érdekében a többi fogva tartottól való elkülönítése szükséges és más módszer nem vezet eredményre. A parancsnoki intézkedés alapvetően és elsősorban biztonsági szempontból szabályozza a végrehajtás mikéntjét, ennek keretében részletes útmutatást ad a büntetés-végrehajtási személyzetnek

Emelett fontos rendelkezése, hogy előírja, „a pedagógiai munka értékeinek megtartása érdekében az elítéltek állapotfigyelési programját a HSR-ben tovább kell folytatni, ki kell azt terjeszteni a BSR körletrészen elhelyezett elítéltekre is annak érdekében, hogy a rendkívüli események, valamint a súlyos megítélésű fegyelmi cselekmények megelőzhetőek legyenek.”²⁸ A parancsnoki intézkedés egyrészről előírja, hogy a HSR és a BSR körletekről a fogvatartott csak különösen indokolt esetben léphet ki, így az intézkedés a legveszélyesebb fogvatartottak intézetben belüli mozgását, sőt még a két körleten belüli mozgását is - biztonsági okból - a legindokoltabb esetekre szűkíti. Rendkívül szigorú a körletekre való belépés rendje. Ezekre a körletekre való belépéskor külön biztonsági átvizsgálást kell végezni. Az intézetben belüli mozgás korlátozásán, a körletre való szigorú belépés, és kilépés rendjén, a gyakori és alapos biztonsági vizsgálaton túl más rendkívüli speciális rendelkezést a fegyintézet parancsnoka nem írt elő. Az intézetparancsnok megkeresésekre arról tájékoztatott, hogy kimondottan az életfogytig tartó szabadságvesztésre ítéltre nem adott ki parancsnoki intézkedést. Kizárólag a két fenti körlet működését szabályozta külön intézkedésben. Ebben azonban kizárólag csak biztonsági előírásokat fektetett le, minden más tekintetben az intézkedés 4. pontja szerint a körletrészekben elhelyezett elítéltekre a házirendben előírt általános szabályok vonatkoznak. A HSR és a BSR körleten elhelyezett fogvatartottakra egyéni kezelési utasítást is készíteni kell, mely a fogvatartott egyéni kockázatelemzése alapján az adott fogvatartottra vonatkozó egyéniesített rendelkezéseket tartalmazza, melyet legalább hat havonta felül kell vizsgálni.

Megállapítható tehát, hogy az életfogytig tartó szabadságvesztést töltő elítélteket amennyire csak lehet a büntetés-végrehajtás igyekszik ugyan abban a bánásmódban részesíteni, mint ami az „átlag-fogvatartottnak” jár. A büntetés specialitásából adódóan azonban biztonsági okból lehetnek eltérések, továbbá a hosszú időre ítélték speciális igényeit (egyéni gondozás stb.) is igyekszik a büntetés-végrehajtás kielégíteni.

A büntetés végrehajtásának elvei: a normalizáció elve, mely szerint az intézetben amennyire csak lehetséges, a szabad élet körülményeihez kell közelíteni az életfeltételeket. Csak az ítéletben meghatározott joghátrányok érvényesíthetők. Az ellenhatás, károsodás csökkentésének elve kimondja, hogy a „ne árts” elvet kell érvényesíteni, ellensúlyozni kell amennyire csak lehet a káros börtönhatásokat, és azokat a bánásmóddal semmiféleképpen sem szabad súlyosítani. Ezért fontosak a külvilágra nyitás különféle módjai (levelezés, látogatás, csomagküldés, sajtótermék, rádió-

28 Szegedi Fegyház és Börtön Parancsnokának 31-100-48/2009. számú intézkedése 26. pont.

tv, telefonhasználat stb.). A felelősség elve azt jelenti, hogy lehetőséget kell adni a fogvatartottnak arra, hogy önmagán tudjon segíteni, maga tehessen az intézeti élete javulásáért, boldogulásáért. Ennek eszköze pedig a motiváció, jogszabály által biztosított előnyök kilátásba helyezésével (jutalmazás), illetve a végrehajtás rendjével szembehelyezkedő fogvatartottak fenyítésével. „A korszerű büntetés-végrehajtás elsősorban a rezsimek progresszivitásával, átjárhatóságával, az önkéntes jogkövetés kialakításával az elítéltek együttműködésére épít, ugyanakkor koncepciójának végrehajtása – szükség szerint – kikényszeríthető.”²⁹ Egyik legfontosabb célja az intézetnek a fogvatartottak lekötése munkával, tanulásban való részvétellel, szabadidős programok szervezésével. „Már 1885-ben az első börtönigazgató is deklarálta, hogy a hosszútartamú szabadságvesztés legnagyobb veszélye a tétlenség.”³⁰

Hangsúlyozni kell, hogy nem valamennyi életfogytig tartó szabadságvesztést töltő fogvatartott kerül a fenti két körlet valamelyikébe, csak azok, akik fent írt okokból speciális elhelyezést igényelnek.

Más életfogytig tartó szabadságvesztést végrehajtó büntetés-végrehajtási intézetekben is működik speciális körlet a különleges foglalkozást igénylő fogvatartottak számára. Így Sopronkőhidán, vagy Sátoraljaújhelyen is van ilyen körlet, úgynevezett különleges biztonságú körlet. Ebben a két intézetben azonban mivel a Szegedi fegy-intézethez képest lényegesen kevesebb a speciális kezelést igénylő fogvatartott, ezért ezekben az intézetekben csak egy-egy ilyen körlet működik.³¹

„Othont teremteni az elítélteknek, akik már nem tervezhetik, hogy saját otthonuk lesz az életben. Ezzel a céllal hozták létre 2005-ben a Csillagbörtön HSR körletét, (...) Az itt elhelyezett fogvatartottnak már nincs mit veszíteniük, akkor sem kaphatnak nagyobb büntetést, ha megölnék még egy embert – vázolja a HSR légkörét Csapó József dandártábornok, a Szegedi Fegyház és Börtön intézetparancsnoka. Emiatt teljesen más az életrendjük, mint a többi elítéltné, elkülönített cellákban élnek, zárkájukban dolgoznak, és nem vehetnek részt a börtön közös kulturális, nevelési és sportprogramjaiban sem. Helyette saját közösségi szobát kaptak, de abban is maximum ketten lehetnek egyszerre: a csocsóasztallal, pingpongasztallal, és főzőkonyhával felszerelt szoba gyakran üresen kong, akár a folyosó: ide kerülni jutalom, egy jó magaviseletű HSR-lakó egy héten átlagosan egyszer jut be. (...) a magyar állam erkölcsi nagyságát mutatja, hogy az életfogytiglanra ítéltnek ilyen humánus körülményeket biztosítanak- mondja a fegyház parancsnoka. A HSR-lakó életrendje szigorúbb, körülményei azonban jobbak, mint a többi fogvatartotté: nagyobb cellában él, saját tévéje van, és néha főzhet is. A börtönparancsnok szerint magyar börtönviszonylatban luxusnak

29 120 éves a Szegedi Fegyház és Börtön (kiadvány elérhető a www.web.t-online.hu/bvszeged honlapon.

30 120 éves a Szegedi Fegyház és Börtön (kiadvány elérhető a www.web.t-online.hu/bvszeged honlapon.

31 Sopronkőhidán például 13 fő tölt életfogytig tartó szabadságvesztést.

számító körülmények azt szolgálják, hogy a kilátástalan életű fogvatartottak ne épüljenek le teljesen.³² A fegyintézet parancsnoka mindehhez hozzátette: „Lehetőségük van ugyan levelezésre, sportolásra, könyvtárhasználatra is, szinte az egyetlen kapacitódójuk mégis a televízió, amit reggeltől estig nézhetnek.”³³ Ugyanakkor a parancsnok elismerte azt is, hogy a fogvatartottak élete nem könnyű, legnagyobb veszély, ami rájuk leselkedik „a végeláthatatlan hétköznapiok tétlensége és őrjítő monotóniája. Az emberek itt egyik napról a másikra terveznek, és – bár a tétlenség nagy veszélyt jelent – szerintem sajnos szoktak unatkozni. (...) A monotóniát legfőljebb az törli meg, ha valakit az egyik cellából áthelyeznek egy másikba – mondja Csapó József.”³⁴ Ugyanakkor a több évtizedes büntetés-végrehajtási tapasztalattal rendelkező parancsnok hangsúlyozta, hogy meggyőződése szerint „megfelelő körülmények közt a börtönben is lehet értelmes életet élni, lehet célokat kitűzni. Szegeden például van olyan zárka, ahonnan állandóan írógép csattogása hallatszik: a sosem szabaduló gyilkos könyvét írja a cellában.”³⁵ „Mik jelenthetnek örömet a HSR körletében? Néha megdicsérik a zárkánkat, hogy rendben van tartva, az jólesik. (...) Meg amikor én mosok fel, és nem lesz utána csíkos a padló, az is sikerélmény –”³⁶ teszi hozzá az egyik fogvatartott.³⁷

Fentiek álláspontom szerint a Helsinki Bizottságnak maga a büntetés és a büntetés végrehajtásának embertelenségével kapcsolatban felhozott érveit egyértelműen cáfolják. Álláspontom szerint a jogalkotó – a körülményekhez képest – a legideálisabb megoldást választotta akkor, amikor a társadalomra kiemelkedő veszélyt jelentő elkövetőkkel szemben tettarányos, a társadalom védelmét magas szinten biztosító, a prevenciók célok elérésére is alkalmas, és emberiességi szempontokat is szem előtt tartó büntetés vezetett be a tényleges életfogytiglan jogintézményével. Ennek keretében a Szegedi Fegyház és Börtönt jelölte a tényleges életfogytiglan végrehajtási helyül, ahol a szankció biztonságos és emberséges végrehajtásának a tárgyi, személyi, pénzügyi feltételeit is biztosította. Ennél több nem várható el az államtól, az állam mindenkinek (társadalomnak, passzív alanyának (illetve a hozzátartozóinak), és az elkövetőnek is az érdekeit szem előtt tartva megfelelő szankciót hozott létre, és annak professzionális végrehajtását - jogalkotással³⁸, pénzeszközök, tárgyi feltételek, és magasan képzett szakszemélyzet biztosításával - garantálja. Ennek a vitatása meggyő-

32 Lecsót főzni mindhalálíg (Origo honlapján 2007. július 9. napján megjelent cikk www.origo.hu)

33 Lecsót főzni mindhalálíg (Origo honlapján 2007. július 9. napján megjelent cikk www.origo.hu)

34 Lecsót főzni mindhalálíg (Origo honlapján 2007. július 9. napján megjelent cikk www.origo.hu)

35 Lecsót főzni mindhalálíg (Origo honlapján 2007. július 9. napján megjelent cikk www.origo.hu)

36 Lecsót főzni mindhalálíg (Origo honlapján 2007. július 9. napján megjelent cikk www.origo.hu)

37 „Az életfogytiglanosok egyébként általában papírdobozokat hajtogatnak munka gyanánt, ha a skatulyák jól sikerülnek, azért is megdicsérik őket. Hajtogatás, ragasztgatás, ezzel elvan az ember, előző nap este már összekészül, kirakosgatja, amit másnap fog megcsinálni, ez is okoz egy kis örömet. Állítja az elítélt. (...) a hajtogatásért több ezer forintot, a nagyon szorgalmasak akár 20-30 ezret is kaphatnak. Ezt havonta egyszer-kétszer elkölthetik, ilyenkor már hetekkel előtte tervezgetik, hogy miket vásárolnak a listáról.” Lecsót főzni mindhalálíg (Origo honlapján 2007. július 9. napján megjelent cikk www.origo.hu)

38 A hosszú időtartamú szabadságvesztés végrehajtására létrehozott körletek működését a 6/1996. (VII. 12.) IM rendelet 47/A §-a szabályozza.

zódésem szerint a nyilvánvaló tények kétségbe vonását jelenti. A rendszer kritizálása pedig öncélú kötozködés.

Az Európa Tanács kínzás, Embertelen vagy Megalázó Bánásmód vagy Büntetések megelőzésére létrehozott Európai Bizottsága (CPT) Magyarországon 2007. január 30. napján és február 1. között a Szegedi Fegyház és Börtönben tett látogatást, melyről jelentést készített. A jelentésben a fegyintézetben és különösen a HSR és a BSR körleten elhelyezett fogvatartottak szabadságvesztésének végrehajtásával kapcsolatban tett észrevételeit, kritikáit fogalmazta meg.

A jelentésben nehezményezte, hogy a fegyintézetben a bv. felügyelők a kényszerítő eszközöket (gumibot, bilincs, könnyfakasztó spray) a ruhájukon jól látható helyen viselik. Az igazságügyi és rendészeti miniszter a jelentésre adott válaszában azzal érvelt, hogy a fegyintézetben elhelyezett fogvatartottak a különösen agresszív, rendkívül súlyos bűncselekményt elkövetők közül kerülnek ki. Esetükben a rendkívüli események megakadályozása indokoltá teszi a kényszerítő eszközök külső viselését.

Vitatta a bizottság, hogy miért használnak az intézetben a fogvatartottakkal szemben mozgást korlátozó eszközöket (bilincs, vezetősár, bilincsrögzőtő öv, lábbilincs). Válaszában a miniszter előadta, hogy ezeket az eszközöknek a használatát mindig egyedi kockázatelemzés alapján biztonsági okból a kiemelkedő veszélyességű fogvatartottakkal szemben rendelik el, vagyis használata nem általános előírás.

Sérelmezte a bizottság, hogy a HSR körlet sétaudvara (lásd a tanulmány mellékletében elhelyezett fotó) ráccsal lefedett, és sportolásra nem alkalmas. A miniszteri válasz szerint a CPT bizottság ajánlásának figyelembevételével alakították ki az udvart. Az udvart pont azért nem fedték le átlátható anyaggal, mert a CPT javaslat szerint fontos, hogy az udvaron tartózkodó fogvatartott az időjárás viszonyokat érzékelje. A miniszteri válasz szerint a fogvatartottak az udvaron sportolhatnak, a párosan véggezhető sporttevékenységekre is van lehetőség. Ennek érdekében az udvaron nem használnak a fogvatartottakkal szemben mozgáskorlátozó eszközt.

A munkavégzés és szabadidő értelmes eltöltését és a vallásgyakorlás jogának korlátozottságát vitató bizottsági kifogásra adott miniszteri válasz szerint a HSR körleten elhelyezett elítélt napi 4 órában munkát végez teljesítménybérezés mellett. A körletnek saját közösségi szobája van, a kikapcsolódás lehetőségét biztosító berendezési-felszerelési tárgyakkal (ping-pong, csocsó stb.) Az elítéltek pedig egyéni lelki gondozás keretében gyakorolhatják a vallásukat.

A bizottság szerint sérül az elítéltek az egészséghez való joga azzal, hogy az őrszemélyzet az egészségügyi vizsgálatkor nem távolítja el a fogvatartotttól a mozgáskorlátozó eszközt (pl. a bilincset). Erre adott miniszteri válasz szerint amennyiben ez az orvosi diagnózis felállításához szükséges, úgy a felügyelet a mozgáskorlátozó eszközöket eltávolítja. A felügyelő pedig a tudomására jutott orvosi titkot ugyanúgy köteles megtartani, mint az egészségügyi személyzet, ezért a titokvédelem körében

felhozott aggályok sem alaposak az igazságügyi és rendészeti miniszter szerint.

Sérelmezte a látogatási idő rövidegét is a bizottság, melyre a miniszter előadta, hogy a jogszabályban előírt minimum havi 30 perces látogatási időt a fegyintézet biztosítja, tekintettel arra, hogy a látogatás tartama havonta egy óra.

Vitatta a bizottság, hogy a HSR körleten elhelyezett elítéltek hozzátartozókkal való telefonbeszélgetését a fegyintézet ellenőrzi. A miniszteri válasz szerint ehhez a fegyintézetnek elemi biztonsági érdeke fűződik, az intézkedés indokolt, nem jelenti a privát szférába való indokolatlan, aránytalan beavatkozást.

Vitatta a bizottság, hogy a HSR és a BSR körleten női büntetés-végrehajtási alkalmazottak miért nem dolgoznak. Az erre adott miniszteri válasz szerint ennek az oka az, hogy önkéntes jelentkezéssel választották ki ezeken a körleteken dolgozókat, nőnemű jelentkező pedig nem volt.

Fentiek alapján könnyen belátható, hogy a nagy tekintélyű nemzetközi szervezet, az Európa Tanács bizottsága érdemi kifogásolnivalót, emberi jog sértést nem tapasztalt, aggályai, kifogásai nyilvánvalóan alaptalanok voltak. Azt gondolom, hogy ez is fenti érvelésemet támasztja alá, miszerint a szankció nem alkotmányellenes, és nem alkotmányellenes a végrehajtásának módja sem.

A miniszteri nyilatkozatból fentiekén túl egyértelműen megállapítható az is, hogy a gyakorlatban a HSR és a BSR körlet elhatárolása nem egyszerű, a két körlet közti éles határvonal a gyakorlatban elmosódik. Ennek oka, hogy a BSR körlet jelenlegi állapotában (gyenge minőségű rácsozatok, öreg zárkaajtók, elmozdítható berendezési tárgyak) nem alkalmas a kiemelkedő veszélyességű fogvatartottak elhelyezésére. Az anyagi lehetőségek hiányában a körlet biztonsági megerősítésére, felújítására még nem került sor. Így több olyan elítéltet, akinek az elhelyezése egyébként a BSR körleten lenne indokolt nem a BSR körleten, hanem az újonnan létrehozott, magas technikai és biztonsági színvonalat képviselő, emellett kulturált, humánus elhelyezés lehetőségét biztosító HSR körleten helyeznek el.

Mindezek alapján megállapítható tehát, hogy az állam és annak szerve, a büntetés-végrehajtási szervezet megteremtette a magyar büntetőjog legszigorúbb szankciója, a tényleges életfogytiglan végrehajtásának a jogállami feltételeit, és ezeket a végrehajtás során is magas színvonalon biztosítja. Ezért a tényleges életfogytig tartó szabadságvesztés és annak végrehajtására vonatkozó alkotmányossági aggályok alaptalanok.

Felhasznált irodalom:

Antal Szilvia dr. Nagy László Tibor dr.-Solt Ágnes: Az életfogytig tartó szabadságvesztés empirikus vizsgálata - kutatási zárójelentés - (Országos Kriminológiai Intézet Kézirat, a tanulmányt a szerzők engedélyével használtam fel.)

Az életfogytig tartó szabadságvesztés büntetés jogintézménye, jellege, sajátosságai, végrehajtása

- A büntetés-végrehajtási intézetek telítettségi és egyéb statisztikai adatai (Forrás: www.bvop.hu)
- A Büntetés-végrehajtás Országos Parancsnokának 1-1/51/2003. sz OP intézkedése, és módszertani útmutató a fogvatartottak különleges biztonságú zárkába, illetve körletre helyezésének szabályairól /kivonat/ (www.helsinki.hu)
- Helsinki Bizottságnak az Alkotmánybírósághoz szóló indítványa jogszabály megsemmisítésére (www.helsinki.hu)
- Az Igazságügyi és Rendészeti Miniszter válasza az Európa Tanács Kínzás, Embertelen vagy Megalázó Bánásmód vagy Büntetések Megelőzésére létrehozott Európai Bizottság (CPT) Magyarországon 2007. január 30. és február 1. közötti a Szegedi Fegyház és Börtönben tett látogatásáról készített jelentésre. (Forrás: www.irm.gov.hu)
- Arató László-Bátyi Zoltán: A csillag - börtönkönyv - (Szukits Könyvkiadó 2001.)
- A Sátoraljaújhelyi Fegyház és Börtön Parancsnokának 41/2005. sz. intézkedése a különleges biztonságú körletrész működésének szabályairól /kivonat/ (www.helsinki.hu)
- A Szegedi Fegyház és Börtön Parancsnoka 31-100-48/2009. számú intézkedésének kivonata a HSR és a BSR körletek működéséről (Az intézkedés kivonatát az Intézetparancsnok bocsátotta a rendelkezésemre.)
- Bereczki Zsolt: Speciális csoportok. Az eurokonform büntetés-végrehajtás megvalósításáért. In: Börtönügyi Szemle 2000. december 4. 4. p. 79-81.
- Boros János-Csetneky László: Börtönpszichológia (Rejtel Kiadó 2002.)
- Bökönyi István: Emberi jogok érvényesülésének helyzete a hazai büntetés-végrehajtási intézetekben in: Börtönügyi Szemle 2000. június 2. 2. p 68-77.
- 120 éves a Szegedi Fegyház és Börtön (2005-ben megjelent kiadvány, elérhető: www.web.t-online.hu/bvszeged)
- Garami Lajos: Élő halottak? A tényleges életfogytiglani szabadságvesztés végrehajtásának fő problémái in: Börtönügyi Szemle 1999. június 2. .p.56-63.
- Írástudatlanok a szegedi Csillag börtönben (2008. február 16. napján megjelent cikk. Forrás www.delmagyar.hu)
- Konferencia a tényleges életfogytig tartó szabadságvesztésről (www.helsinki.hu)
- Lecsót főzni mindhalálíg (az Origo weblapon 2007. július 9. napján megjelent cikk. A szerző nem ismert. www.origo.hu)
- Ruzsonyi Péter: Európai börtönnevelési irányzatok (forrás: www.im.hu/bvop)
- Vókó György: A büntetés-végrehajtás időszerű kérdései in: Ügyészek Lapja 2001. évi 2. p. 19-34.

Felhasznált jogszabályok

1978. évi IV. törvény, 1961. évi V. törvény, 1950. évi II. törvény (BTÁ), 1878. évi V. törvénycikk, 1979. évi 11. tvr, 6/1996. (VII. 12.) IM rendelet, 44/2007 (IX. 19.) IRM rendelet, 21/1997. (VII. 8.) IM rendelet.

Felhasznált jogesetek

BH1975. 495., BH1986. 214., BH2000. 189., BH1999. 147., BH1998. 209., BH1976. 292., BH1976. 192., BH2004. 353., BH2007. 179., BH1975. 394., BH2004. 346., BH1987. 189., BH1976. 134., BH1977. 255., BH2005. 416., Szegedi Ítéltábla Bf.II.24/2003/11., Bf.II.49/2005/23., Fővárosi Ítéltábla 2.Bf.898/2005/46., 2.Bf.1129/2005/35, és a B.0015903 (az ügy elektronikus nyilvántartási száma), Veszprém Megyei Bíróság B.451/2005/94, B.1214/2004/9., Debreceni Ítéltábla Bf.I.42/2006/7., Bf.II.479/2007/65., Bf.I.212/2003/8.

Felhasznált weboldalak

www.bvop.hu, www.delmagyar.hu, www.europatanacs.hu, www.helsinki.hu, www.irm.gov.hu, www.okri.hu, www.origo.hu, www.web.t-online.hu/bvszeged

EGÉSZSÉGÜGYI PROBLÉMÁK A JOGSZOLGÁLTATÁSBAN

Síró Béla¹

Tisztelt Jogász Olvasó !

Szerző tanulmányát *háttér információ*nak szánja az egészségügyben felmerülő jogi kérdésekkel kapcsolatba kerülő jogászok számára. Hogy miért és milyen alapon: eseti szakértőként, a Debreceni Orvostudományi Egyetemen az orvosi etika, a Miskolci Egyetem Jogi karán az „Egészségügy etikai és jogi szabályozása” című IV éveseknek tartott fakultáció oktatójaként, ill. élettapasztalatai alapján. Nem kíván irodalmi ill. törvényhelyi hivatkozásokra utalni, hisz a PTK.-et és BTK.-et az Olvasók jobban ismerik. Mivel a szabályozás és gyakorlat országonként különböző, irodalmi hivatkozás – néhány utaláson túl – szintén mellőzhetőnek tűnik. Mivel elkerülhetetlen, hogy konkrét esetekről is essék szó, a helyet, időpontot, szereplőket – jogos önvédelemből és tapintatból – demaszkirozva és petit szedéssel a megfelelő szövegrészhez illesztette be.

Néhány elvi és gyakorlati előfelvetés

Önmagukban tekintve részben evidenciákról, de összefüggéseikben, folyamataikban, folyamatos, esetleg előre nem látható, olykor robbanásszerű fejlődésükben, háttérterületeikben, gazdasági vonatkozásaikban és változatos ideológiai megítélésükben holisztikus rendszerről kell/ene/ szerzőnek áttekintést nyújtani. Ez természetesen nem lehet teljes.

A jog és az egészségügy működésében vannak alapvető, a működést magát meghatározó, a jövőben sem feloldható különbségek. A jog tételesen meghatározható, bizonyítékokon alapuló tényálladási elemek alapján hoz döntést. Az egészségügyben, amely *alkalmazott* természettudományi alapokon működik – bár kétségtelen ezek jó része „tényálladási elem” –, a statisztikai jellegű *valószínűségekkel*, évek, évtizedek nemzedékek múlva kiderülő *következményekkel*, a *tudomány tévedéseivel*, *tények együttlálásával* (több betegség, genetikai háttér), amelyek előre nem látható mértékben és dinamizmussal egyedileg vannak kölcsönhatásban, gyógyszerek közötti és gyógyszerek és egyéb tényezők (élelmiszerek, kemikáliák stb.) közötti *interakciókkal*, és nem utolsó sorban a *véletlennel* is számolni kell. Általában elfogadott megállapítás: *nincs két egyforma eset*.

---

1 Dr. Síró Béla az orvostudományok kandidátusa, ny. egyetemi docens

Az egészségügyben elfogadott fogalom a „calculated risc”(kiszámítható, becsülhető kockázat), amelyet a beteg ha megfelelő felvilágosítás után elfogad és ezt alá írja, a rizikó felelőssége az övé. Az nyitott kérdés, hogy reális-e a kalkuláció és milyen a megfelelő felvilágosítás, ami szintén jogi vitába torkolhat. Az egészségügyben évtizedek óta törekvés, hogy a rizikó kalkulációja a lehetőségek szabta korlátok között nemzetközileg is egységes legyen (pontos *statisztikák*, a teendőket megszabó *protokollok*, a működés minimum feltételei stb.), ugyanakkor elkerülhetetlenek a nehézségek, új eljárások elfogadása, elterjedése, alkalmazás lehetősége (pl. a genetikai mapingé, mind az orvosi gyakorlatban mind a kriminalisztikában). A kivizsgálási és kezelési protokollok hivatottak biztosítani a legrövidebb kórisméhez vezető utat, a legeredményesebb és biztonságosabb kezelést, a betegek esélyegyenlőségét. De, amint már említettük, nincs két egyforma beteg. Az orvos dolga, hogy megállapítsa, hogy betartható-e a protokoll, ill. el kell-e attól térnie. Ha eltér, indokoltan és ezt dokumentálja, teljesíti a kellő rugalmasság elvét, ha nem, és ebből kára származik a betegnek takarózhat a protokollokkal. Ez is valamiféle calculated risk. Tehát – akár csak a büntetés tételekben – a rizikó vállalásában is vannak a keretek szabta határon, a -tól-ig-okon belül is különbségek az orvosok között. A jó orvos ismérve, hogy felismeri, mikor kell túllépnie a protokollok szabályrendszerén. Hazánkban is vannak, ha az orvoslás nem minden területére kiterjedően protokollok, módszertani ajánlások, egy részük inkább tanulmányyszerű, nem tekinthető át gyorsan sürgősség esetén. A jogalkotásban és gyakorlatban is nehéz az egyensúlyt megtalálni a büntetési tételek és a kártérítési összegek -tól-igjában és alkalmazásában. A túlzott szigor fokozza a rizikó elkerülő magatartást, ami fékezi az orvosi tevékenységet, esetleg a beteg kárára. A túl enyhe elbírálásnak viszont nincs szabályozó, visszatartó hatása.

Az al- és felperesek között a jog és esély egyenlőség az egészségüggyel kapcsolatos ún. „orvos perekben” – nem vitás – de iure megvan. A jogerős ítélet sem lehet vita tárgy, ha ezt a médiumok viselkedése nem is támasztja alá. Az ítéletet sokszor túlzónak találják, vagy éppen keveslik, pedig nem is értenek hozzá. Ugyanakkor tény az is, hogy számos tényező ezen esélyegyenlőség ellenében hathat.

Alapvető, hogy általában *egyén* áll szemben *intézménnyel*, kivéve az alapellátásban, vagy a privát szférában vállalkozóként működő orvosokat. Az intézmények tekintélyelvűen működnek, társadalmi tekintélyük van, és mély a társadalmi beágyazottságuk, pl. a szülészet amely a leggyakoribb perek tárgya. Akinek gyermeke van, az valahol született, esetleg éppen ott, ahol a perelt esemény történt. A felperesé nyilván, de lehet, hogy a per jogász szereplőié is. (Ez elkerülhető lenne elfogultság bejelentésével, ami ritka).

Az alább tárgyalandó kérdéskörök között, aszerint, hogy műhibáról (Btk), vagy kárigényről (Ptk) van-e szó, vannak el nem hanyagolható különbségek abban, hogy alperes, a szakértők, de a felperes is, milyen manipulációkat engedhetnek meg ma-

guknak, de különbség az is, hogy a tényeket rendőri nyomozás állapítja-e meg, avagy a felperesnek kell-e az alperes birtokában lévő dokumentumokból a tényeket bizonyítani.

Az egészségügy „veszélyes üzem” – akárcsak a gépjármű vezetés, de veszélyei kiszámíthatatlanok, tárgyilagos megítélésük sokkal körülményesebb. Vannak közös összetevőik is. *Az emberi tényező:* gyakorlatlanság, képzetlenség, túlvállalás (önkéntes, vagy kényszerű túlterhelés, paraszolvencia, presztizs stb.), egyéni, magánéleti tényezők (alkohol, pillanatnyi indiszpozíció), sőt a véletlen.

Az egészségügyön belül, az egészségügy és egyéb jogi és természetes személyek között előforduló jogviták igen sokfélék. Valamelyest – de a teljesség igényén és lehetőségén belül - rendszerezhetőek és összefoglalhatóak a konfliktus típusok:

Az egészségügyben előforduló specifikus jogi konfliktusok csoportjai

1. *Eü intézmény és jogi személyek között*

1.1. Államigazgatás, Helyhatóság, OEP.

1.2. Eü intézmények közötti konfliktusok: Klinikák, Kórház, Rend Int., Alapellátás, OMSZ,

1.3. Eü intézményekkel együttműködő szolgáltatók (gyógyszer és műszer gyártók, betegszállítók, ellátók, karbantartók, építőipar, kommunikáció, kereskedelem)

1.4. Eü intézmény és társadalmi szerveződések (mozgáskorlátozottak, vakok, beteg egyesületek stb.)

2. *Eü intézmény és természetes személyek között*

2.1. Eü. intézmény és természetes személyek között, a./szűrővizsgálat, b./ megelőzés, c/ orvosi tevékenység és *páciens*, hozzátartozó között

2.2. Eü. intézmény és alkalmazottai között

2.3. Gyógyszergyár és *páciens* között

3. *természetes személyek között*

3.1. Orvosok között

3.2. Orvosok és eü. személyzet között

3.3. Orvos és beteg/hozzátartozók között.

A 2.1 és 3.3 kategória a leggyakoribb (orvos perek). Az USA-ban jelentős számban orvosok közötti perek folynak és a véletlenül megtámadott orvosok szövetséget szerveztek, és véletlenül a Semmelweis Társaság nevet vették fel (3.1)..

A felsorolt részletes, de feltehetőleg így sem teljes tematika minden részletével szerző nem kíván, ill. kompetencia hiányában nem is tud foglalkozni, csak rövid példákkal utalni. A gyakori és vitatható – olykor a közvélemény is borzoló, a jogi megítélést is nehezítő – jelenségekről viszont igyekszik reális képet felvázolni.

*Az egészségüggyel kapcsolatos jogi eljárások szereplői**Az igazságügyi orvos szakértő (osz)*

Az egészségüggyel kapcsolatos jogi procedúrák *kulcsfigurája*. Az igazságügyi orvos szakértői tevékenység *szakvizsgához kötött*, ugyanakkor a különböző peres esetekben bármilyen orvosi szakterület, esetleg több is, a per tárgya lehet. Az osz. működhethet szakértői intézet, egyetemi tanszék, tagjaként, avagy vállalkozóként. Van a szakértésre jogosult, szakértői kamarai tagsággal rendelkező orvosokról névjegyzék, de a bíró ill. tanácsvezető bíró jogában áll bárkit, aki a megfelelő szakmai kvalifikációval rendelkezik és a szakértésre alkalmasnak tart, *eseti* szakértésre felkérni. Az osz. nem polihistor, ezért megfelelő szintű (professzor, klinikus, magasan kvalifikált főorvos) szakvéleményét kikérve véleményez. Ezen a ponton jelentkezik az egészségügy területén keletkező peres ügyek első, meg nem kerülhető problémája: az osz-k, de a különböző klinikumok szakvéleményezésre felkérhető orvosainak viszonylag kis létszáma. Évfolymantársi, érdekcsoport társi, baráti kapcsolatok, szemléletbeli, felfogásbeli azonosságok, vagy különbségek (orvosi iskolák), versenytársi helyzet lehetségesek, amelyeket az osz. ki tud, vagy nem képes kikapcsolni adott ügyről való véleményalkotása folyamán. És ez nem is biztos, hogy megfogalmazódik tudatában. Különösen kényes terület ebből a szempontból a pszichiátria. Egyszóval létezhetnek a *tárgyilagosságot nehezítő momentumok* az orvos szakértésben. Műszaki tudományok terén ilyenek kevésbé merülhetnének fel.

A kártérítési perek hajlamosak arra, hogy évekre elhúzódjának. Eközben a perelt eseménnyel kapcsolatban, a szakma fejlődése következtében, egy hasonló eset megítélése megváltozhat. Ha a szakértő nem az eset idejében érvényes álláspontot veszi alapul, jogilag véleménye nem helytálló, mivel e téren sincs „visszamenőleges hatályú ítékezés”.

Veszélyeztetett terhes orvosnő a magzatmozgás leállása után 8 órával jelentkezett sürgősséggel a szülőszobán. Az akkor hatályos szülészeti tankönyv szerint a terhes jelentkezése a *terhes gondozóban*, ha magzata nem mozog 1–2 napon belül indokolt.

A bíróság által felkért szakértő (szülész professzor) szerint egy anyának *éreznie kell (sic)*, hogy mikor kell jelentkeznie, de szerinte – egyébként légből kapottan – ez 15 óra múlva történt (még mindig sokkal korábban a tankönyvhöz képest). Hogy mennyi ideig várhat a terhes, ha magzata nem mozog arra tudományosan megállapítható pontos idő terminus ma sem állapítható meg. A magzatnak is vannak alvási periódusai, átlagosan 4–6 óra, de történhet pillanatok alatt is katasztrófa, köldökzsinór hurok ill. csomó képződés, azonnali elhalással.

A per folyamán megjelent új tankönyv tartalomjegyzékében és tárgymutatójában a várakozási időre vonatkozó utalás nem is szerepel. Ami megengedhetetlen hiányosság. Az előző tankönyv ajánlása az akkori nemzetközi irodalmi adatoknak sem felelt

meg. Elméleti kérdés, hogy tankönyv lehet-e társtettes, de az is, hogy felperes hibáz-tatható-e, ha a tankönyvi ajánlásoknál hamarabb jelentkezett. E szakértői vélemény példája a bíróság megtévesztése szándékának.

Gyakori eset, hogy a perben ellenszakértő véleményét is kikérik, tehát orvosok állnak egymással szemben. (3.3 alpont speciális esete,). Ilyenkor az eltérő vélemény borítékolható. Mindkettő nem lehet igaz, de melyik az? Bonyolultabb, hogy ha az egyes vélemények egyes elemeiben vagy interpretálásukban vannak azonosságok, másokban eltérések. A helyzet azonos lehetne a „szembesítés eredménytelen” szituációval, de mégsem az, hisz valamelyik álláspont, vagy egyes elemei mégiscsak igaz kellene, hogy legyenek. Az is előfordulhat, általában az elsőként megfogalmazott véleményben, hogy tudományosan megalapozatlan megállapításokat tartalmaz, védve alperest, tehát hamis (Btk hatálya alá tartozik.). I. előző esetet. Ez esetben az ellenszakértő ezt nem szokta megfogalmazni, ehelyett konkrét tudományos ellenérveket hoz fel. Vannak azonban valóban nehezen véleményezhető esetek: többféle műtéti megoldás, terápiás eljárás elfogadott. Pl. megokolhatatlanul nagy különbségek vannak az egyes szülészeti osztályok között a császármetszés gyakoriságában. Ugyanakkor még a legjobb feltételek mellett is vannak kockázatai, de olyan indokai is, amelyek gyakorlatilag ellenőrizhetetlenek, pl. a magzat szív működése gyérült. A bíróság az ellentétes szakértői véleményeket az Egészségügyi Tudományos Tanács (ETT) illetékes bizottsága elé utalja véleményezés végett. Megjegyzendő, hogy ez a rendszerváltozást túlélte intézmény hungarikum és többször fel akarták számolni azzal, hogy nem Euro-konform, végül is működését átszervezték. Lényege, hogy testületileg tárgyalják, véleményezik az esetet, de egy szakértő képviseli azt, sz.e. a tárgyalásokon.. Szerző szerint inkább az Eu-ban is meg kellene honosítani, mivel a jogalkalmazás ott is küszködik hasonló nehézségekkel, ha ritkábban és nem annyira kirívó formában, mind hazánkban. Feltehető az a kérdés is: „qui podest”? A lényeg az, hogy az ETT Bizottság testület. Az előzőekben ismertetett anomáliák még egy zártkörű testületen belüli publicitást sem viselnének el. E szinten tehát a tárgyilagos vélemény kialakulása lehetséges, de a hamis vélemény szankcionálása, arra javaslatétel nem hatásköre, tehát ilyenek létrejöttére visszatartó hatása nincs. Ellentétes szakértői vélemények esetében a bíróság felkérhet harmadik szakértőt, annak eldöntésére, hogy az előző két álláspont közül melyik az igaz, vagy áll közelebb az igazsághoz. A bíró joga, szabadsága, könnyebbsége, de nehézsége is, ilyen esetekben, hogy melyiket fogadja el.

A felperes hátránya lehet szakértő felkérése esetén, hogy a felkért orvos nem vállalja rosszul értelmezett *szolidaritásból* a szakértő szerepét.

Egy adott szülészeti esetben több országos hírű neonatológus főorvosnő elutasította szóban a felperesi felkérést a szakértői véleményezésre, azzal hogy nekik ez „zsenánt”, mivel a férjük szülész.

Egy másik hasonló perben másodfokon is jogerősen megítélték, az ETT illetékes szakbizottsága véleményezése alapján, hogy orvosi mulasztások történtek. Ugyan ez a másodfokú tanács, a kárösszeggel kapcsolatos első fokú ítéletet megsemmisítette, sőt az orvosi mulasztást megállapító, saját jogerős ítéletét kiegészíteni rendelte, a felperesek társfelelősségére vonatkozóan. Mivel az ETT Szakbizottságánál magasabb fokú szakértési lehetőség nincs és ez egyszer már megtörtént, felperes, mert jogában áll, felkérte a Szülészeti és Nőgyógyászati Szakmai Kollégium elnökét, elvileg a szakma első emberét, hogy szakértse az ügyet. I. r. felperes megküldte neki az „ügydöntő” periratokat, majd újból megkereste, hogy vállalja-e. A megkeresett személy elmondta, hogy ő – aki hivatalból csaknem minden hasonló ügyet ismer – ilyen fordulatot még nem látott, de nem tartja etikusnak, hogy elvállalja a szakértést, mivel ez egyben az érintett tanszék utódlásában is ügydöntő lehetne, mivel éppen az egyik pályázó követte el a jogerősen megítélt orvosi mulasztást.

Az orvos(ok), mint alperes tanúi (elkövető/k, AT)

Az AT – kivéve a magán szférát – az ítéletben, PTK hatálya esetében, a megállapított mulasztás mértékétől függetlenül anyagilag nincs érdekelve, mivel a kártérítést az intézményt biztosító Biztosító Társaság, bizonyos összegben felül az intézménnyel együtt állja. Az elmarasztaló ítélet elkerülése részben presztizs kérdés, esetleg munkahelye és páciensje (paraszolvencia) megőrzése érdekében. A munkahely iránti szolidaritás is motiváló tényező lehet.

Az esetek jelentős hányadában több AT, (orvos, ápolószemélyzet, akár beteghordó) is érintett). Számolni kell az összebeszélés, vagy ellenkezőleg a felelősség áthárítás tényével, sőt azok változásával a per alakulásával során. Mindezek még a pártatlan szakértő(k)nek de az ítélő bírónak is nehézségeket jelenthetnek. Nehéz lehet kibogozni az oksági láncot, ha több egyébként önmagában nagyobb kárt nem okozó mulasztás együttesen vezet súlyos végeredményhez A súlyos károsodáshoz, vagy halálhoz vezető okok egyazon esetben is *folyamatot* képeznek, amelyek külön – külön más szakmai megítélés alá esnek.

Az időbeli lefolyás is perdöntő lehet, aminek korrekcióját, vagy utólagos beírását a dokumentációba felperesnek bizonyítania szinte lehetetlen.

Példa: gégeszeti beavatkozás előtt érzéstelenítő sprayt használnak, amelyre rövid kissé meghajlított rézcsővecskét tesznek. Érzéstelenítés közben a csővecske lerepül, éppen a beteg kitátott szájába, aki azt akaratlanul lenyeli (véletlen). Rtg-nel ellenőrizve a cső a gyomorban van. Gyomor tükröző műszerrel többször próbálják kivenni, sikertelenül (bárkivel előfordulhat). Nincs pánik helyzet. Egy ekkora tárgy baj nélkül természetes úton is távozhat. Kora hajnalban a beteg óriási gyomor fájdalomról panaszkodik. Ügyeletes orvos látja, fájdalomcsillapító injekciót ad. A fájdalom nem csökken. Közel az idő, amikor az osztályos kollegák beállnak, és észlelik a gyomor

átfűrődást és a már kiterjedt hashártya gyulladását. Azonnali műtét, halál néhány óra múlva. Az ügyeletvezető orvosról közismert, hogy ha ébresztik, igen rossz néven veszi. A fiatalabb nem is merete, ugyanakkor nem vette észre az átfűrődás jeleit. Csak a boncoláskor derült ki, hogy a betegnek egy kis nyombél fekélye is volt, amire nem panaszkodott. Itt akadt el és fűrődött át a csövecske. Véletlen, tapasztalatlanság, elítélhető orvosi magatartás összjátékából lett katasztrófa. Kérdések: miért vállalja és miért tűri, hogy olyan ügyeletvezető ügyeljen, aki csak benn alszik. A beosztott ügyeletesnek sőt minden orvosnak, a szabad levegőt – az átfűrődás egyértelmű, egyszerű kopogtatással kimutatható jelét – a hashártya üregben fel kell ismernie. A fekélyt, amelyben a csövecske elakadt, a gyomortükrözéskor észre lehetett volna venni, de lehet, hogy akkor még nem látszott. Tapasztalt bíró és tárgyilagos szakértők kell hogy legyenek, akik egy ilyen ügyben eligazodnak. Az vezetői felelősség kérdése, hogy miért tűri az „ébreszthetetlen ügyeletvezetőt”.

Az időbeli lefolyás is perdöntő lehet, aminek korrekcióját, vagy utólagos beírását a dokumentációba felperesnek bizonyítania szinte lehetetlen.

Rendszerváltás előtti példa: Fiatal orvos feleségének első terhessége. Barátját felkéri a szülés levezetésére, aki annak időben történő megindulásakor önhibáján kívül nem lehetett jelen. Ügyeletes tud a szülő nő jelentkezéséről – de nem őt kérték fel. nem ügyel rá. Szülésznő felügyeli a terhest, majd amikor észleli, hogy nincs magzati szívhang, ijedten jelenti az ügyeletesnek.

Törvényszéki orvosi boncolás. A szülészeti dokumentáción minden rendben, de feltűnő, a nem írásszakértő boncoló orvos is észreveszi, hogy az írományok „egy ültő helyzetben” keletkeztek és nyilván utólag. Minden bennük foglaltatott, ami meg sem történt (észlelés, kontrol, stb.). Szülészeti intézmény vezető (szakmailag alkalmas, pártilag erős személyiség), amikor a boncolás és a „dokumentáció” eredményét rosszszállólag tudatják vele, büntetésből a tettest (kedvence) csak fél évvel később lépteti elő. (Jogállamban műhiba és közokirat hamisítás). Epilógus: évek múlva tettes miután a regionális intézmény vezetésére benyújtott pályázatát szakmai mérlegelés alapján elvesztette, sértődötten kiemelt kórház osztályvezetői pozíciójába vonult, amire azért szakmailag képes, de emberileg ? Vezetése alatt a problémák ott is sokasodtak. Szerző hasonló több „story”-t is ismer, de helyszűkében nem ismertet. A „nem engem kértek fel” mint mulasztás oka, nem ritkaság. Eltussolás akkoriban gyakorlat volt. Ma?

Másik példa: Idős férfi, ismert vastagbél diverticulosisa (a vastagbél falának kitüremkedései, amelyekben a széklet pang, a megvékonyodott bélfal gyulladása következtében átszakadhat, előbb körülírt, majd általános hashártyagyulladás következhet be). A beteg reggel 8 h-kor óriási hasi fájdalommal jelentkezett belátfűrődással belgyógyásznál, aki azonnal telefonon szolt a sebészeti ambulanciára, hogy sürgős műtét szükséges. A műtét végül 18 h-kor történt meg (10 óra mulasztás). Nem volt üres

műtő. Addig tartott, hogy minden műtetre kiírt beteget megoperáltak (sérv, epekő, stb.). A belgyógyász reklamációjára a válasz: a hamarabb megoperált személyek már elő voltak készítve: (paraszolvencia). Az előkészítés: este hashajtás, reggel beöntés, nyugtató, izomlazító injekció), ami nyilván „megismételhetetlen”. Újabb két műtét ellenére is a beteg végül meghalt. Azonnali műtét esetén a rizikó 50% lett volna, így 100%-ossá vált. Kellően szervezett sebészen, még a mai înséges időkben is kellene lennie üzemkészben tartott (befűtött) műtőnek, vagy ha nincs, a koordinátor sebész beilleszti az azonnali sürgősséggel érkezett esetet a leghamarabb szabaduló műtőasztalra és a többi nem sürgős eset csúszik időben.

Harmadik eset. Idős, egészségesnek tudott orvos. Autójával elindul. Kocsijában találják eszméletlenül, de ébreszthetően. Megyei kórházban azonnal CT, kiskiterjedésű kisagyi vérzés, ami idejében (4–6 órán belül) még műthető lenne. Telefonértesítés, átszállítás idegsebészetre. Laborvizsgálat, majd *4 óra múlva látja orvos*. Mindenki el volt foglalva. Mivel? Közben kiderül (nem az illetékes orvosok révén!) hogy a beteg vérében a vérlemezkék száma a normális ötszöröse. Ez a tünetmentes, és egyébként igen ritka betegség okozta a kisagyi vérzést. Az ilyen túltermelődött vérlemezkék ún. plazmaferézissel eltávolíthatók, ez megakadályozhatna egy újabb vérzést. A készülék a szomszéd épületben van. Beüzemelése órák. Addig is heparin vénás alkalmazása javíthat a helyzeten. Sem a plazmaferézist sem tehermentesítő műtétet, sem egyéb aktív beavatkozást kezelő(?) orvosai a betegen nem végeznek, 2 nap múlva egy újabb, halálos agytörzsi vérzés végez vele. Utóbbi eset mutatja az ítékezés különleges nehézségeit. *A 4 órás késés semmivel sem menthető*, ugyanakkor az igen ritkán szükségessé váló, rendkívül bonyolult plazmaferézis készülék készenléti üzemmódban tartása gyakorlatilag megoldhatatlan. Ez esetben eredményessége becslően 50%. A betegben lappanghattak a második halálos vérzés még tünetmentes előzményei is. *A baj az, hogy valószínűleg az ügyben érintett orvosoknak fel sem tűnt hogy hibáztak (az a bizonyos 4 óra)*

Az utóbbi két eset példa a latens mulasztásokra is

Általánosítható tanulság: az egészségügy – de ebben a jogszolgáltatás sem tud kelő segítséget nyújtani - nem képes „öntisztulásra”, az alkalmatlanok kiszűrésére. Ez, szerző Orvosi Kamarai Fegyelmi Bizottsági tagként szerzett személyes tapasztalata is, amelyet nem kíván példatárral alátámasztani.

Az egészségügy hierarchikusan működő szervezet, a szokásjog, vagy az intézmény belső szabályozása meghatározza, milyen döntések meghozatalára ki jogosult (kompetencia), ugyanakkor kritikus helyzetekben nincs arra idő, hogy a megoldandó kérdés, döntés végett a meghatározott szintig eljusson. Máskor, a kompetencia szint alatti személy dönt, mert vagy rosszul értékeli, nem ismeri fel a megoldandó kérdést, vagy túlzott önbizalomból

Általában elmondható, hogy az orvosok AT-ként a *jogban járatlanok*.

Szakmailag kifogástalan és lelkiismeretes orvos évek óta kezel egy, két betegségben szenvedő beteget akkoriban elfogadott (még nem voltak protokollok) havi egy izomba adható injekcióval, amely mindkét betegségre hatásos, de igen ritkán túlérzékenységi reakciót válthatott ki, és ezért előírata szerint tilos vénásan alkalmazni. Egy ízben, megmagyarázhatatlan okból (kihagyás) mégis vénásan adta be és a beteg meghalt. Asszisztensnője szó nélkül tette a vénás tűt a fecskendőre. Egy udvarias mondattal elháríthatta volna a következményeket. A büntetőeljárást vezető bíró, de szerző is értetlenül szemlélte az ügyet. Az orvos, a pszichikailag érthető önmentegetés okán hajtogatta, hogy a vénás beadás is csak ritkán halálos, de valójában valamivel gyakrabban, mint az izomba. Szerző nem tudta megérteni, hogy ami tilos, az tilos. Még neheztelt is érte. Szerző a jogra neheztelt, mert természetes jogérzéke szerint az asszisztensnő sem volt ártatlan, de nem volt társelkövetőként felelőssé tehető és minősíthetetlenül a vállát vonogatta.

Az eset példázza az orvosok jogi ismeretének hiányosságait, a véletlen szerepét, de a jog hézagait is. Mindez vonatkozik a szakmailag nem helytálló kijelentések és a dokumentációk manipulálásának – ha bebizonyosodik – büntetőjogi súlyára is. Kártérítési perekben e tények firtatására nem is szokott sor kerülni.

Felperes tanúi (FT)

A perelt esemény színhelyén jelenlevő orvosok, vagy az egészségügyi dolgozók általában nem vállalják a tanú szerepét, csak ha rákényszerülnek pl. büntető eljárás során. Kitérő válaszokat adnak, memória zavarral küzködnek, ha nem, kárát láthatják.

Például egy esetben egy főorvos, amikor egymás után két beteg is meghalt a hibájából, átíratott minden orvosi dokumentumot, egy kollégája azonban tanúskodott ellene. Ennek következtében a vétkes főorvos egy évig nem vezethette osztályát. Ellene tanúskodó beosztottja viszont fél éven belül egy kisvárosi rendelőintézetben találta magát, és értésére adták: örülhet annak, hogy „árulóként” egyáltalán tovább dolgozhat. Nem csoda hát, hogy a hasonló ügyekben a vétlen szemtanú orvosok, ápolószemélyzet nem mernek tanúskodni.

A példa annyiban nem korrekt jogilag hogy büntető eljárásról volt szó, de arra is példa, hogy a többi orvos hallgatott.

Felperes és Alperes jogi képviselője (JK)

Alperes intézmény esetében a JK célja a per megnyerése minden áron, ez részben és esetenként különböző mértékben presztis kérdés is. Ha az nyilvánvalóan elérhetetlen, minden lehetőséget megragad a folyamat elnyújtására, bizonyítandó maximális igyekezetét. A kamatok révén a kifizetendő összeg így megduplázódhat, amit az intézmény vezetése általában nem érzékel. Ha a per igen elhúzódik, melléktermékként a Bruxellesi Nemzetközi Bíróság is bünteti, de a Magyar Köztársaságot 8-12.000 Euró erejéig, különösen, ha az időtényező mellett egyéb kifogásolható hibát észlel az igazságszolgáltatásban. Ha alperes természetes személy vagy vállalkozás, és saját esélyét

képes reálisan mérlegelni, vagy JK-je erről etikusan tájékoztatja, mérlegelheti az elsőfokú ítélet elfogadását.

Felperes JK-jének helyzete sokban hasonló az alperes JK-éjéhez. A jogban járatlan felperes nem tudja megítélni, mi JK-je érdemi jogi tevékenysége, s mi a „teátrum” s hálás lehet, ha nincs is miért. Az erre szakosodott JK. „kitaníthatja” felperest, melyek azok a tények, amelyeket hallgasson el, vagy mást állítson helyettük.

A JK lehet egészségügyi kérdésekre szakosodott ügyvéd, aki vagy minden ügyet elvállal, vagy mérlegeli a várható kimenet esélyeit, de mindkét altípusból – ha tesz is érte valamit – válhat „sztárügyvéd”.

A bíró avagy a Tanács(B)

A kérdéskör szerző számára – még saját jogi felelőssége szempontjából is – különlegesen érzékeny. A B, mint mindenki más egyedfejlődési folyamaton megy keresztül, amelynek meghatározó része a magzati korszak utolsó harmadától eredeztethető szocializáció amelynek két döntő komponense van: a tudati és érzelmi. A genetikai adottságok mellett ez határozza meg személyiségét, amelyet az életélmények család, iskola, egyetem, szakmai tapasztalat és az idő múlása is folyamatosan alakít. Képzetsége alapján viszont alapvető követelmény, hivatása gyakorlása közben, a *szubjektív tényezők kiiktatása, a törvények abszolút tisztelete, a következetesség, a befolyásolhatatlanság*. Ugyanakkor – ha nem drákóiak, vagy stratáriálisak – a törvények, megkívánják a *mérlegelést* (büntetési tételek, kártérítési összegek körülmények, felperes szociális, estenként családi helyzete, stb.). Alkalmasint nem könnyű feladat a két követelménycsoport összehangolása. Erre lenne hivatott az egységes ítélkezési gyakorlat megvalósítása, aminek léteznek hivatalos mechanizmusai, ha ezek hatása pillanatnyilag nem is szembeütő. E téren is van egy kényes jogelméleti és gyakorlati határ a bírói szabadság, függetlenség és a szabályozás között.

Szerző szerint fenti fejtegetése különösen vonatkozik az egészségügyben és környékén jelentkező jogi konfliktusokra, de egyébként magára az orvosi tevékenységre is a következő képlet alapján: ítélet = diagnózis + gyógyítás.

Felperes

Felperes megkeresése lehet *megalapozott*, mert valóban orvosi mulasztás történt – vagy ami gyakori – nem kaptak tényszerű prognosztikai (menthetetlen), kockázati, a diagnosztikai vagy terápiás lehetőségek korlátozott voltát illetően megfelelő (tárgyszerű, közérthető egyértelmű) felvilágosítást. Jogos lehet a panasz az orvos viselkedésére, magatartására, a beteg ellátás mikéntjére vonatkozóan, de ezek lehetnek megalapozatlanok, ill. bizonyíthatatlanok is.

A megalapozatlan megkeresések nehezítik a jogszolgáltatás helyzetét. Szerző saját becslése szerint a megkeresések legalább 50%-a megalapozatlan, de ennek megítélése legalább annyi munkát jelent a bíróságok számára, mint a valós alapúaké. Ezek alapja a váratlan halál, a gyásszal szövődött düh, az elhanyagolt közvetlen hozzátarto-

zó esetében az önigazolás, az ellátással kapcsolatos elégedetlenség, az egészségügyi személyzet iránti indokolatlan/indokolt ellenszenv stb. Különösen nehéz a paranoid, vagy paranoid személyiségvonásokkal rendelkező felperesek esetében kihámozni a valóságot, de a paranoiditás megállapítása a pszichiáter részéről sem könnyű feladat. A perköltség ugyan elriasztó, de nem elegendő. Nem is mindig mérik fel, esetleg ügyvédi mulasztásból nem számolnak vele. Ettől függetlenül, az igaztalan vádat az orvos szintén csak hosszas rágalalmazási pereskedéssel torolhatja meg, amit érthetően nem vállal, mert örül, hogy túl van az ügyön, de marad a „kabátlopási ügy”. Megint a bíróságot terhelné, hogy hivatalból torolja meg az ilyen nyilvánvaló eseteket, bár hosszabb távon megérné.

A közvéleményben él a vélelem, hogy a betegellátásban szaporodnak a hibák, amelyek orvos perekbe torkollanak. Valójában az egészségügy egészében elkerülhetetlenül mindig is előfordultak hibák, halálhoz, tartós rokkantsághoz vezető téves döntések, de a rendszerváltás előtti időkben ezek kevésbé voltak publikusak és jelentős részük nem került a jogszolgáltatás hatókörébe, hanem informálisan a helyi hatalmasságok zárták le.

Példa a kemény diktatúra idejéből. Egyes rész mozzanatai ma is működőképeseek. Csendőr apa fia a háborús és utáni időkben szerezhette diplomát. Ma valószínűleg nem. Csendőr apját letagadva kíméletlen szélsőbal magatartásával intézményi vezető pártpozícióba jut, gyorsan emelkedik a ranglétrán, bár műtétei egy részét más fejezi be, mentve a beteg életét. A vezető várományosának tekintik. Ekkor az intézmény megkapja a kíméletesebb terhesség megszakítás eszközét a vakumexspirátort. A készülőkhöz két csövet kell csatlakoztatni egy vékony de vastag falut (ez szívja ki az életet, a magzatot a méhből) és egy vékonyfalú vastagot (ami továbbítja a vederbe). Emberünk (?) munkaidő után, egyedül és dokumentálatlanul (kriminális ab. ez ma is), a két csövet némi nehézség árán felcseréli, és a szerencsétlen nő azonnal meghal légembóliában. Ezt az egész város megtudja. Belső vizsgálat. Pártérzelmekkel átitott szakértők szerint baleset történt, de következménye lett, kinevezték máshová megyei szülész főorvossá, ahol a műtéti és szülési halandóság érzékelhetően megemelkedett, míg egy helybéli VIP hozzátartozója áldozatul nem esett. Ekkor onkológus főorvossá vált, aki az onkológia akkori lehetőségeit tekintettbe véve (a daganatos betegségeket általában inoperábilis szakban lehetett észrevenni és hatásos, egyben veszélyes kemo-terápia sem állt rendelkezésre) nem árthatott.

A múltból ma is lehet tanulni. Ma az alkalmatlan embert a főnök elküldheti. Az egészségügyben nincsenek 10⁷ HUF végkielégítések. De lehet ódiuma egy ilyen tetteknek. Lehet valaki alkalmatlan, de közkedvelt, szimpatikus, lehetnek VIP támogatói, akiktől a főnök is függ, stb. Problémás lehet olyan szintre „kijáánlani”, amit el tud látni, ha eredetileg az intézmény belső hierarchiájában magasabbra jutott a saját képességeinél (számárlétra).

Mindez csak annyiban jogi kérdés, bár szerző nem tartja valószínűnek, hogy kodifikálható, hogy az ilyen egyének későbbi mulasztásai esetén a reálisnál magasabb szintre kiejánló korábbi főnöke tettehársként szerepeljen, hisz ő tette lehetővé azt, hogy az elkövető hibázhasson. Ez talán nem is jogelméleti, inkább etikai, vagy jogfilozófiai kérdés.

A társfelelősség és vezetői felelősség kérdése.

Orvos hibáztatható, de a hibában a körülmények is közrejátszhatnak. A körülményeket részben a főnök határozza meg, őt pedig a lehetőségek korlátozzák, ez pedig több lépcsőn át a helyi és országos egészségpolitikáig vezet.

Több orvos mulasztásából jogerősen elítélt szülészeti esetben az intézmény I. r. felperessel baráti viszonyban lévő munkatársai hívták fel a figyelmet arra, hogy az eseményeknek másként kellett volna történnie, tehát mindenki tudta, hogy hiba történt. A tanúk (elkövetők) első meghallgatása után, amely során szakmailag elfogadhatatlan, sőt hamis állításokat engedtek meg maguknak, az intézetvezető szakmai értekezleten számolt be arról, hogy ügyük „jól áll” az okvetetlenkedő felperesekkel szemben. Természetesen (?) évekig gyakorlat maradt hát, hogy csak néhány kiválasztott kezelhette a színes Doppleres készüléket, amelynek alkalmazásával a magzat megmenthető lett volna. Közben mindegyik érintett zavartalanul lépett feljebb a ranglistán.

6 éves kisgyermek az orrába dugott babszemet belégyzi, fuldoklik. Tüdőtükröző eszközzel a babszem kivehető lenne. Az intézmény egyetlen hozzáértő orvosa távol. Egyetlen eszköz elzárva, üvegszekrényben. Hozzáértő (felnőtt) tüdőgyógyász áthívva. Nem jön, kijelenti, hogy nem kompetens. (E tekintetben a gyermek és felnőtt között csak méretbeli különbség létezhet.) A gyermek 6 órai fuldoklás után megfullad. Belső vizsgálat: Sajnos nincs keret a gyermek tüdőgyógyász ügyeletre (az egyetlen hozzáértő misztifikálja és monopolizálja a beavatkozást)! Eltűrhető ez a helyzet? Eltűrték. Ki? Minden marad a régiben.

Az ilyen és hasonló ügyek hátrányosak az egészségügy egésze számára, mert nem kényszerítik önvizsgálatra, korrekcióra, javító intézkedésekre, konzerválják a status quot.

A tanulságok levonása

A polgári, kártérítési perek de a Btk. hatálya alá eső perek orvos szereplői (szakértők, alperes tanúi, tettesek) mind esküdtek a beteg üdvére, biztonságára, az egyenlő elbánásra, de esküdtek egymás segítésére, oktatására és a *szolidaritásra*, ha mindezt a Hüppokrátési- eskü és modern változata igaz, csak áttételesen tartalmazza. Eszükbe

jut-e ez a perek orvos szereplőinek, akik csínytevéseiről az előzőekben olvashattak. Jelenleg csak a szolidaritás működik.

Ugyanakkor az elítélhető esetleg veszélyeztető személyiségek eltávolítása a betegellátásból elmarad. Az elmarasztaló perek esetében természetes és szükséges kellene, hogy legyen a konzekvenciák levonása mind az érintettek, mind a humánpolitika részéről. A lakosság objektív tájékoztatása is lényeges lenne. Erre ma vannak is az egészségügy meghatározó vezetői részéről törekvések, de ez az intézmény vezetők, a menedzsment és az orvosok passzív/aktív ellenállásába ütközik (várakozólistákat megkerülő fizetős vállalkozások, közpénzen fenntartott eszköztárral, stb.). Esetenként személyiség jogaikra hivatkoznak, pedig az USA-ban – ahol a személyiségi jogokat szintén tisztelik – évente államonként és nagyvárosokként a tisztiorvosi hálózat könyv alakban, bárki számára megvehetően, megjelenti az összes jogerős ítéletet névvel, címmel, jogkövetkezményekkel.

Jelenleg a szinte határtalan és a *jogszolgáltatás szereplői részéről eltűrt „munder becsületének védelme”*, konkrétan a megtorlatlan rosszhiszeműen megtévesztő tanúzás és szakértés, *hamis biztonságérzetet* eredményez az elkövetők számára, nem kényszeríti őket cselekedeteik elemzésére, így nem is vonják le a szükséges konklúziókat további működésük módosítására, sőt igaztalanul megtámadott áldozatnak tekintik magukat. De az intézmény vezetői hasonlóképpen nem mérlegelik, hogy van-e szükségük olyan munkatársakra akik veszélyeztetik intézményük reputációját (újra csak a nyilvánosság szerepe)..

Piaci körülmények között a felelősségbiztosító is levonja a konzekvenciákat: az észlelhető kockázatonövekedés magasabb biztosítási díjat eredményez, amely elérheti azt a szintet, amely az érintett orvos vagy intézmény gazdaságos működését ellehetetleníti, így humánpolitikai konfliktusok nélkül, „magától” kiszorul pl. a műtétekből egy nem rátermett személy. E mechanizmus működésére jelenleg hazánkban nincs lehetőség.

A látens mulasztások és műhibák

Bár az igazságszolgáltatást közvetlenül nem érintik – pontosan fel sem becsülhető – de valószínűsíthető, hogy nagy számban fordulnak elő. Az orvos hibát követ el, de maga, s felettesei, kollegái sem veszik észre vagy hallgatnak. Ha szólának, megsértődne, kivételes esetben megköszönné. A megtörtént eseményt esetleg a beteg, vagy hozzátartozó is észlelhetik, de úgy gondolják, hogy úgy sem támad fel, hagyják őket megnyugodni, stb. Ezek az ügyek azonban szóbeszéd tárgyaivá válnak, akár jogosak, akár vélelmezettek, kiegészítve az elutasított megkeresések kezdeményezőivel, támogatják azt a lakossági vélelmet – amely mind a jogszolgáltatás, mind az egészségügy

számára igen hátrányos –, hogy az orvosok vétségeit úgyis eltussolják. Ez a vélelem nem független attól, hogy valóban szép számmal akadnak is ilyen események, pl. a gátvarrás közben mobilon telefonáló és emiatt hibázó orvost felmentő ítélet (gépkocsi vezetés közben is tilos). Ráadásul vannak szakmailag a legjobb akarattal is nehezen megítélhető típus esetek: pl. hasnyálmirigy gyulladás, hasi erek trombózisa, egyes szív- és agyműtétek, amelyek esetében mind a műtét, mind a konzervatív kezelés túlélési aránya 50% körüli, tehát az orvos bármelyik mellett dönt, utólag hibáztathatják.

A kárértéket illetően országosan, de nemzetközileg sincs egységes gyakorlat. Kompetens szakemberek szerint országon belül nyugati irányban emelkednek a hasonló ügyekben megítélt összegek.

Az emberi élet valójában mit is ér? Elvont értelemben megfizethetetlen, de a halálnak, a megrokkánásnak és mindezek következményeinek pénzben kifejezhető k/ára van, amely nagy statisztikai bizonyossággal ki is számítható. Hasonlóképpen lehetnek objektív hátrányai, kárai a családnak, sőt a társadalomnak is és ezen túlmenően léteznek a nem vagyoni károk. Utóbbiak megítélése valóban a legnehezebb, a legtöbb életismeretet és humánumot igényli és mindezek nem jogi kategóriák. E téren konvenciók alakulnak ki, amelyek sokszor elszakadnak a realitásoktól, mind a károsult, mind az ítéző bíró részéről is.

A károk pénzbeli kifejezésében országonként nagy különbségek lehetnek. Nyilván azok az elképesztő összegek, amelyek a médiumokban az Egyesült Államok kártérítési ügyeiben szerepelnek, más törvények és joggyakorlat alapján ítéltetnek, de a megegyezéssel záródó esetekben is hatalmas összegekről lehet szó, mivel még így is olcsóbb (ott), mint a pereskedés.

Mit ér az ember, ha magyar? Valamennyit. Nem annyit. A korábbi beidegzettségek a rendszerváltással és az új két évtizedben nem oldódtak. Kétségkívül szerepelnek esetenként nagyobb összegek, de a károsodott, vagy a meghalt személy illetve családja így is lényegesen hátrányosabb helyzetbe kerül, ill. marad.

A médiumokban is ismételten felmerült, szerzőnél jobban felkészült szakértők megnyilatkozásaiban, hogy az egészségüggyel kapcsolatos jogalkotás pontosításra, átalakításra (szigorításra), a joggyakorlat pedig egységesítésre, egyszerűsítésre, gyorsításra, nyilvánosságra szorul. Az is javíthatna a helyzeten, ha regionálisan lenne orvosi végzettséggel is rendelkező ill. az efféle ügyekkel rendszeresen foglalkozó bíró, vagy e témák a rendszeres továbbképzések programjába szerepelhetnének. Nyugat Európában és Észak Amerikában az ügyek zömmel peren kívül, al- és felperes kiegyezésével zárulnak. Hazánkban az egyeztetéses megoldás nem működhet, mivel az egészségügy törvényileg szabályozott biztosítási rendszere és a finanszírozás ismeretesen szerény mértéke ezt nem teszi lehetővé, bár szerező tud egy klinikáról, amely, ha megalapozott és reális összegű a kártérítési igény, peren kívül kifizetik. Az érintett egészségügyi intézmények, ha nem sikerül elkerülniük a

nyilvánosságot, akkor a médiumokon át igyekeznek azt a látszatot kelteni, hogy ha egy megfelelő összegű kártérítést ítélnének meg, az az egészségügyi ellátást veszélyeztetné.

Az „orvospererekhez” vezető helyzetek

Ezeknek is meg van a maga tipológiája. Ez korszakonként, pl. rendszerváltás előtt, vagy azóta változhat, de a korábbi időszaknak megvannak ma is a túlélő elemei. Ezek:

- Jó elvtárs, vagy valakinek a valakije kerül képességeit meghaladó beosztásba. Ezt mindenki tudja, ő is. Bizonyítani akar, s olyasmikre vállalkozik, akár halálos következménnyel, amiket megoldani nem tud. Perelni nem is merik, vagy ha igen, biztosan kiderül, hogy nem hibázott, mert nem is hibázhat, mert pl. tanészékvezető egyetemi tanár.
- Versengés az utódlásért: Alkalmas, közel azonos képességű és kapcsolatokkal rendelkező potenciális utód verseng a műtőben. Mindegyik jobb akar lenni, kockázatot. Akár mindkettőjüknek ügye támadhat. Hasonló versengés jelenleg is lehetséges.
- Tudományos karriervágy: a kísérlet fontosabb a betegnél. Ez ma is működik.
- A tandíj: kiváló orvos olvas ígéretes új eljárásról, vizsgálatról, műtétről. Próbálja bevezetni, de kezdetben bajok támadnak (tandíj). Elkerülhető, ha módja lenne személyesen megtapasztalni ott, ahol már alkalmazzák. Erre a korábbi évtizedekben csak kivételesen volt lehetőség, de a legális jövedelem mellett ma sem sokkal könnyebb.
- Túl vállalás: az orvos több esetet lát el a biztonságosan lehetségesnél (több eset, több paraszolvencia). Újabb hibalehetőség: kevesen vannak, rá vannak kényszerítve (kétnapos hétvégi ügyelet+még nyolc óra szolgálatban). Ez a lehetőség csak kevés ideje vált lehetetlenné, viszont ennek következtében megszületett egy még újabb hibalehetőség: a szakmák közt, vagy több párhuzamos osztályon összevont ügyelet.
- Atípusos, ritka, kombinált tünet együttes, bárki által elnézhető esetek (vértlen „műhiba”)
- A beteg elfelejt, elhallgat dolgokat, nem mond igazat.
- Személyes hibalehetőségek: szakmán kívüli stressz helyzet, önképzés hanyagolása, szórakozottság, kiegészítés, csökkent vagy rövid koncentráció képesség, felelőtlenség, sajnos alkoholizmus vagy akár pillanatnyi ittasság.

Bár ritkán, de előfordulhat, hogy a különböző nemű orvos és páciensének kapcsolata válik jogi megítélés tárgyává. E speciális téma tárgyalása meghaladja jelen köz-

lemény tárgyát, mivel a bizonyított erőszak kivételével jogilag nehezen megítélhető magánéleti mozzanatok is gyakran színezik az efféle ügyeket.

Orvos válhat tartósan kezelt idős magányos betege örökösévé szeretetből spontán, de kiprovokáltan is. A beteg meghalhat betegségében, de korábban is. Hazánkban erre nincs példa

Köztisztületben álló idős angol orvos bizonyított 50-nél több eset után bukott le, a nyomozók feltételezik, hogy a kinyomozhatatlan régi esetekkel a valós szám lényegesen nagyobb. Remélhetően az efféle ügyek hazánkba nem gyűrűznek be.

Strukturális hibalehetőségek

Az egészségügyi ellátórendszer egészében, de az egyes intézményekben, osztályokon belül is lehetnek olyan a működést zavaró tényezők amelyek közvetve, avagy közvetlenül hozzájárulhatnak, elősegíthetik a beteget hátrányosan érintő hibás döntéseket:

A stabilitás döntő tényező: Átszervezések, a működés feltételrendszerének változtatgatása, az orvos–orvos közti, az orvos–szakszemélyzet közti, a vezetők és beosztottak közötti, sőt az intézmények, osztályok, részlegek közötti rejtett vagy nyílt konfliktusok. Tisztázottnak és nyilvánosnak, egységesnek kell lennie a kompetenciáknak: ki miről dönthet, ki miért felelős (pl. császármetszés indokoltsága).

Két további mozzanat van, amelyek kiiktatása az „orvosperek” szaporodását és a körülöttük kisebb nagyobb közösségekben, vagy akár országosan gerjesztett érzelmeket csökkentené.

A betegtájékoztató törvényi kötelezettségének megtörténte és annak dokumentálása időhiányra hivatkozással gyakran *elmarad, vagy formális*, egy nyomtatvány aláíratásával intéződik el. Ez a pont az ahol a hozzátartozó, vagy a beteg pereskedésbe torkoló gyanakvása kezdődik, majd eszkalálódik. Ha tudja és érti, hogy mi, miért történik és mindennek mekkora a kockázata, jobban együttműködik.

A beteg–orvos kapcsolat változatlanul feudális jellegű. A rendszerváltás alig érezhető. Sok beteg kiszolgáltatottnak érzi magát, fél. Hozzáállásbeli változtatásokat törvénnyel szabályozni nem lehet, ugyanakkor a megfelelő beteg–orvos kapcsolat kialakítása valóban időigényes, aktuálisan és távlati szinten is, pedig „ügyeket”, sőt ami lényegesebb, emberi tragédiákat előzhetne meg.

Szerző a felvetett problémákra nem tud és nem is mer megoldást javasolni, mindössze jelzi, hogy ilyen problémák vannak. A fejlődést, az élet minden területén, a jogi szabályozás csak követni tudja, de hogy milyen késéssel, az csak a körültekintő jogalkotáson múlik.

Paramedicina

Minden a „hivatalos orvosláson kívüli bajmegállapító és gyógyító tevékenység. Idetartoznak: a népi gyógymódok, jelentős hányaduk évszázados tapasztalati tényeken alapul, amelyek egy részét kiegészítésként a hivatalos orvoslás is elfogadja. Pl. a *csontkovácsság* egyes államokban manuál terápia néven főiskolai képzéshez kötött és a reumatológiába és ortopédiába integrálódott. Hagyományos *keleti gyógymódok (akupunktúra stb.)*. Ezek nem mindegyike elfogadható orvosilag, de egy részük hivatalosan is alkalmazható. Hiedelmeken alapuló eljárások amelyeket alkalmazói igyekeznek legalizálni (egyesület, vitatható módon akkreditált tanfolyam, orvosi diplomához kötöttség. Már „egyetemük” is van, gyógyszergyáraik, háttérben jelentős tőkeerővel. Külföldi orvosegyetemeken is működnek és jelenleg is szerveződnek paramedicinális, pl- homeopátiás tanszékek Ez a jog szempontjából nehezíti a kodifikációt, gyakorlatilag a megítélést, konkrétan az ítékezést. E terület jogilag alulszabályozott, az ellenőrzés még módszertanilag sincs megoldva. A paramedicina jó része az un. placebo hatáson alapul amely tényleges hatás is lehet, amelyet az orvosi kutatás is intenzíven vizsgál. Az mindenképpen per tárgya lehet, ha ezen alapuló kezeléssel a beteg időt veszít és kárt látja, meghal mert a placebo hatású, például virág terápiát vette igénybe, ahelyett, hogy orvosilag bizonyítottan hatásos kezelésben részesült volna. A perek ritkák, mivel az igénybevevő „hívó” beállítottságú személyek, ha a kezelés eredménytelen, úgy könyvelik el: „lám még ez sem segített”. Nem ismerik fel, hogy akár szélhámósoknak ültek fel.

Jövőkép

Tekintettel arra, hogy a rendszerváltás óta minden – legyen az jó, vagy rossz – „begyűrűződött” hazánkba, érdemes a témához kapcsolódó várható fejleményekre röviden utalni..

1. Elsősorban az egészségügy háttér ipara (gyógyszer, egészségmegőrző- és tápszerez, orvosi, ill. laikusok számára gyártott műszerek, élelmiszerek pl. genetikailag manipulált alapanyagok stb), dohány terén zajlanak és zajlottak világ publicitású, a társadalmakat megmozgató sokmilliárd dolláros tételű perek, mögöttük korrupció sőt akár kriminalitás. E területen az egészségügy, a károsult egyén, vagy tömegek ellátásán túl, a *szakértésben* játszik döntő szerepet, olyan ügyekben, amelyekben az alperes egy vitatott készítményen akár évi 8 milliárd dollárt profitál, vagy csaknem ugyanannyit fizethet kártérítésként (dohányzás – tüdőrák, Contergan – végtaghiányos újszülöttek). Alperes többfrontos harcot vív szakértők médiumok angolszász jogrendben esküdtek „megnyerésére”.
2. A magán biztosítók versus kliensek és/vagy orvosok, ill. a már tárgyalt egész-

ségügy versus páciens perek az ügyvédek erre szakosodott „iparágává” vált.

3. Orvosi titoktartási és személyiség jogi perek.

Példa: Idős angol főrend – fiatal második feleség – (öröklési jog, precedentális igazságszolgáltatás) magánvagyonra döntő hányadát ráhagyja azzal a záradékkal, hogy „tisztességben megőrzi férje emlékét”. Az elhunyt baráti viszonyban volt a neves szülész professzorral, kölcsönös garden partyk. Özvegy panaszaival a professzorhoz fordul, aki ezt követően a privát kapcsolatot megszakítja. Az ági jogon örökösök a záradék megsértését véelve az özvegyi örökséget elperelik. Özvegy a professzort a titoktartási kötelezettség megsértése okán teljes összegű kártérítésért teljes sikerrel pereli. Megjelent a *Lancet* (a legtekintélyesebb brit orvosi folyóirat) igazságügyi orvosi rovatában. Ilyen rovat a magyar orvosi szaksajtóban nincs.

E várható fejleményekre a hazai jogalkotásnak és gyakorlatnak érdemes felkészülnie és nem követni azokat.

Függelék

Az eddigiektől eltérő kontextusban keletkezhetnek jogviták a beteg (sérült) egészségügy és új szereplőként a nagyipar (elsősorban vegyipar, atomipar) között. Emberi tevékenység okozta katasztrófák százak – tízezrek halálát okozhatják azonnal, utóhatásként, akár több nemzedéken át. Mindez történhet fejlett jogrendszerű kapitalista államban (Seveso, Olaszország) a harmadik világban (Bhopal, India), vagy parancsuralmi államban (Csernobil, Szovjetunió). Az első kettőben közös, hogy a „felperes” jogi lehetőségeit az „alperes”-é, anyagi, hatalmi háttérét figyelembe véve gyakorlatilag, több nagyságrenddel meghaladják (korrupció, megfélemlítés, médiumok). Az első két példában a szakértők megkísértésének anyagi lehetősége alperes részéről gyakorlatilag korlátlan. A másodikban az USA és az alperes óriásvállalat gazdasági erőfőlnye tette felpereseket kiszolgáltatótá. A harmadik példában a letagadás, minimalizálás, hírzárlat és parancsuralom a potenciális felpereseket némította el. A gyógyszeripar és felperesek monstre pereként utalni kell a Contergan ügyre. A Nyugat-Németországban terhéseknek ajánlott fejfájás csillapító szer csaknem 5000 végtaghiányos újszülötet eredményezett. Az elhúzódó per mellékes tanulsága: A nemzetközi gyakorlatban, hazánkban is, megkívánják újonnan forgalomba kerülő gyógyszerek esetében, hogy a forgalomba hozók, a gyógyszerek mellé az orvosoknak mellékeljenek egy „Nem várt mellékhatás jelentőlapot”. Ezek értékelésével az adott ország gyógyszerbiztonsági intézete (hazánkban az OGYI) az igen ritka ill. nem várt mellékhatásokról értesül és a megfelelő intézkedéseket megteheti. Utólag kiszámították, hogy ha ez működött volna, már az első 10-20 eset után a terhéseknek szóló ajánlást visszavonták volna, a máskülönben biztonságos és hatásos gyógyszer esetében. A magasan képzett szakér-

tők és ellenszakértők tudományos csatájának melléktermékeként szigorodtak nemzetközivé váltak az új gyógyszerek elő-és klinikai vizsgálatai. Nyilván több száz orvos mulasztott. Maga a végtaghiányos újszülött igen ritka. Az, hogy a jelentés elmulasztása egy a hétköznapi orvosi gyakorlatban több mint gyakran előforduló bűn-e etikai vétség-e kérdés, de ugyanakkor a joggyakorlatban megfoghatatlan. Maga a jelentőlos módszer hatásosságához is férhet kétség, valóban az új gyógyszer-e a felelős vagy véletlen egybeesésről van-e szó. Erről a pontos statisztikai elemzés dönthet. Szerző megismétli: az egészségügy veszélyes üzem

E témakörnek óhatatlanul vannak – az egészségügyet érintőkön túl – nemzetközi, akár globális egészségügyi, környezetvédelmi, gazdasági, politikai vonatkozásai, amelyek kezelésére – mint általában – a nemzetközi jog és szervezetek (ENSZ, WHO, civil szervezetek) – képtelenek: pl: országhatár közelébe telepített veszélyes üzemek.

A fenti esetekben a katasztrófa által közvetlenül és azonnal érintett térségben a „*katasztrófa medicina*” – önálló komplex tudományág – kötelező és szinte katonai szervezettségű szabályai érvényesek, a „civil egészségügy „ és annak jogi vonatkozásai átmenetileg fel vannak függesztve. Fő szempontok: 1. az időtényező, 2. kármegbecslés, 3. szervezés 4. az ezen alapuló *osztályozás* (menthetetlen, kiüríthető (sürgősségi sorrendben), helyben ellátható. Már nem a katasztrófa medicina közvetlen hatásába tartozó kérdés a veszély mértékétől függő időn belül kiürítendő zónák kijelölése, karhatalmi és katonai szervek bevonása, továbbá a fosztogatás, megelőzése, akár stratárium. Szempont a katasztrófa elhárításában résztvevők egészségének védelme is. E téren mindezek figyelembe nem vételének „állatorvosi lova” Csernobil.

Szerző tisztelettel és melegen ajánlja a cikk lezárása után általa olvasott Dr Atúl Gawande „A gyógyítás útvesztői” c. könyvét, amely kevésbé szarkasztikusan és árnyaltabban járja körül a témakört orvosi oldaláról nézve.

MEGEMLEKEZÉS BRUSZNYAI ÁRPÁD KIVÉGZÉSÉNEK 50. ÉVFORDULÓJÁN

Havas László¹

Hölgyeim és Uraim!
Tisztelt Tanár Úr!

Mi, egykori lovassysták gyakran szólítottuk meg így őt, azt a mestert, akire most emlékezünk, s aki valójában gimnáziumunknak is névadója volt. Leginkább valóban a tisztelet hangján és érzésével beszéltünk hozzá, hiszen – meg voltunk róla győződve – Brusznjai Tanár Urat ez a megszólítás jogosan illeti meg. Tiszteletet parancsoló személy volt ugyanis, és nemcsak magas termete és kemény, férfias vonásai miatt, amelyet szakálla még jobban kiemelt, csodálatosan tiszta kék szeme viszont sokkal szelídebbé tett, akárcsak részvétet és együttérzést ébresztő sántasága, hanem sokoldalú tudása révén is. Nemcsak az ókori nyelveket és kultúrát ismerte ugyanis jól, hanem a történelmet és a matematikát is, akárcsak általában a legmagasabb, valóban a lényegét tekintve humanista civilizációt, beleértve a zenét, hiszen énekkart vezetett, s gyakran hallottuk őt orgonálni előbb a Székesegyházban, majd az Angolkisasszonyok templomában vagy a Károly-kápolnában. Később azt is megtudtuk, hogy otthon felesége zongorakíséretével szokott gordonkán játszani, s úgyszintén nem egyszer lehetett tőle hallani zenei tárgyú előadásokat, amelyek a veszprémi TIT keretei között hangzottak el, mindenekelőtt a romantika nagy operáiról, köztük az olyan szabadságoperákról, mint amilyen Beethoven „Fidelio”-ja. Egyszóval Brusznjai Árpád valóban „tisztelt tanár úr” volt számunkra, anélkül, hogy tudatában lettünk volna annak, hogy e megszólításnak az ő esetében milyen különleges súlya van. Akkor még nem igen voltunk ugyanis tisztában azzal, hogy a „tanár úr” megszólítás hozzátartozott a régi Eötvös Collegiumhoz, ahhoz az elit szellemi körhöz, mely valóban egy európai szintű és igényességű, sőt egyetemes műveltség hazai gyökeret verését és megszilárdítását tűzte ki célul maga elé, úgy, ahogy azt annak idején báró Eötvös József a francia École Normale Supérieure mintájára megálmodta. S ez az eszme valóra is vált, mert az intézmény falai közül olyan szellemi óriások kerültek ki, mint pl. sok más intellektuális nagysággal együtt Kodály Zoltán tanár úr. Az a zseniális férfiú, aki a 20. század valóban egyik legműveltebb alkotóművésze és tudósa volt magyar földön, s nemzet-

---

¹ Havas László a Debreceni Egyetem Bölcsészettudományi Karán a Klasszika-filológia Tanszék professor emeritusa.

közi összehasonlításban is megvolt a rangja. Alkotásai nemcsak Japántól az Egyesült Államokig váltak ismertté, hanem számos külföldi akadémiának is tiszteletbeli tagja volt, többek közt olyanoknak, mint a Svéd Királyi Akadémia, vagy az Accademia Santa Cecilia Rómában, s nem véletlenül lett díszdoktora a tudomány olyan nagy múltú fellegráinak, mint az oxfordi vagy a berlini egyetem, mely utóbbi annak a Wilhelm Humboldtnek a nevét viseli, akinek ez volt a jelszava: *Theoria cum praxi*, vagyis „Elmélet és gyakorlat elválaszthatatlan egymástól”.

Brusznai Árpád mint Eötvös-collegista maga is igyekezett hű maradni ezekhez a hagyományokhoz és elvekhez, és pedig a gyakorlatban is. Aligha véletlenül választotta ugyanis tanulmányai és kutatásai legfőbb és híven megőrzött tárgyául Homéroszt, aki Goethe szavait idézve: „a legrégebb s a legjobb”, miként arról a tanár úr egyik, tanítványa mellett mindvégig kitartó, egyetemi mesterének, Marót Károlynak egyik szép könyve is tanúskodik. Ráadásul éppen azokból a nehéz évekből való ez a mű, amikor az Eötvös Collegium az ún. „szocialista kulturális forradalom” idején igyekezett megmenteni az emberi civilizáció egyetemes értékeit a jelen és a jövő nemzedékei számára.

A választás Brusznai Árpád részéről mindenesetre feltétlenül tudatos volt. Egy olyan korszakban, mint amilyen az 1947 utáni és főleg az 1950-es évek voltak, amikor a proletárdiktatúra nevében a rendszer megpróbált minden nemes humánusmot a sárba tiporni, az Eötvös Collegium nevezett hallgatója, később pedig friss egyetemi gyakorlonok, a homérosi hasonlatokról készült doktori értekezésében és szaktanulmányaiban azt a homérosi világot szerette volna elődeihez hasonlóan eszményé emelni, amely világos és kristálytisztá stílusban az erkölcsi normákat megkülönböztetett módon emelte ki. Mert a homérosi hősköltemény egyértelműen a művet hallgató közönség, majd az olvasó elé az igazi epikus hős alakját tárta, mintegy megelőlegezve a klasszikus görögkor *kalos kai agathos*, azaz az „erkölcsileg szép és jó” eszményét. Az *Ilias* egy valódi arisztokratikus világot mutat be, amelynek erényei ennek megfelelően természetesen arisztokratikusak ugyan, de egyben mélységesen emberiek is. Mindenek előtt áll a hős (*hērós*) erénye (*areté*-je) a maga bátor vitézségével, amely magától értetődően főképp a csatatéren mutatkozik meg a hőstettek során, olyan cselekedetek végrehajtásakor, amelyek főként erőt, gyorsaságot és egyúttal nemes lelkűséget követelnek. A hős mindezek által keresi a dicsőséget, próbálva elkerülni a szégyent, a gyávaságot és a hitványságot. Persze a hadi érdem nem minden, mert a kiemelkedő személy érdemét csak növelik a jó döntések és határozatok, melyeket a tanácsban hoznak, még ha ezek főként haditanácsok is. De nem minden a hadszíntéren dől el: a 18. énekben Achilleus pajzsának leírásában a háború mellett a béke megjelenítése is lényegi szerepet játszik, miként az ún. homérosi életműben is a főképp harcokat idéző *Ilias* mellé társul a békésebb jellegű *Odysseia*, mely egy olyan uralkodónak a hazatérését beszéli el Ithakába, aki ott királyként (*basileus*-ként) mindig olyan kedves volt,

mint egy igazi apa. De az *Ilias* kisebb királyai is nagyszerű emberi tulajdonságokról tesznek általánosságban tanúságot, főleg a vendégszeretetük révén. S Odysseust is ennek megfelelően fogadják a phaiákok földjén, vagy hasonló fogadtatásban részesül az ő fia, Télemachos is előbb Pylosban, majd Spártában. A homérosi hősök az udvariasságot nemcsak szövetségeseik irányában gyakorolják, hanem ellenségeik irányában is, már amennyire erre a körülmények lehetőséget adnak. Vannak persze kivételek is, mint amilyen az *Ilias*ban Thersités vagy az *Odysseia*-ban a „kérők”. Mindez szerves előzménye a későbbi „fejedelem- vagy királytűkröknek”, melyekben az uralkodó ideális alakját mindig éppen a vele szembeállított zsarnok személye teszi még fényesebbé és vonzóbbá, követésre igazán méltóvá. Homéros királyi hősei persze önmagukban is ragyogó személyiségek és nemcsak nagyszerű erényeik révén, hanem azért is, mert eredetüket, hatalmukat istenekre, sőt az istenek atyjára, Zeusra tudják visszavezetni. Ezért lehetnek „jogarviselők” is, s nem véletlenül szerepelnek kiemelt helyen az eposban a *sképtuchoi basiléas*, vagyis a „jogarhordozó uralkodók” mint amilyenek Nestór, Idomeneus vagy éppen Agamemnón, a *basileutatos* vagyis a „királyok közt a legelső”. Ők valamennyien isteni eredetű *timével*, azaz „tisztellel” rendelkeznek, s ennek birtokában felügyelik az egyetértőleg elfogadott ill. a helyes viselkedési módot, azaz a *themist* és a *dikét*, vagyis azt, amit ma leginkább „törvénynek” és „igazságnak” mondanánk.

Az *Odysseiából* megismerhetjük az első, épp kialakulóban lévő városállamok életét is, amelyben a politika megszületik. A *polis*okban ugyanis tudatosan kutatni kezdik, mi biztosítja az *eu zén-t*, azt „a jó életet”, amely egyszerre veti fel a kellő szervezeti keretek között való létezés, valamint az etika problémáit. A homérosi eposok segítségével lehetséges számunkra azon vonások kibontása, amelyekkel az ekkor életre kelő görög városállam rendelkezhetett, legyen szó akár Ithakáról, amelynek Odysseus volt a királya, akár a phaiákok szigetéről, amelynek lakói lehetővé tették a főhős számára, hogy visszatérjen az emberek világába az isteni lények köréből. Egyik és másik városállam is egy városias településből áll, amelyhez egy politikai funkciót betöltő politikai terület, vagyis tér kapcsolódik: az *agora*, ahol a *démos* gyűlésekre egybereglik. A polgári tér tehát Homérosnál már jól körülhatárolt, a közösségnek reális léte van, és Ithaka esetében, amelynek királya húsz éve távol van, azok, akik a többséget (*hoi polloi*) alkotják, készek arra, hogy pártját fogják Télemachosnak, Odysseus fiának, aki a Pénélopé kezére pályázóknak az áldozata. A görög hőskölteményben tehát végül is egy bosszúálló isten által számkivetett bölcs és művelt apa diadalmaskodik az ármánykodó és műveletlen hatalmaskodók felett. S ezt a témát Brusznyai Árpád éppen egy olyan korszakban mutatta be a magasabb műveltségre vágyók fogékony tábora előtt, amikor az ország tele volt kitelepítettekkel, s a kiművelt emberek sokasága szinte elviselhetetlen körülmények között kényszerült életét tengetni, miközben a városok tereit és utcáit olyanok hangjai töltötték be, akiket kérlelhetetlen és vad

osztálygyűlölet hatott át, vagy ami még rosszabb: készek voltak eljátszani ezt a szerepet, sőt kitérni vágytak benne. Ezzel a szennyes és törvénytelen ségekkel besározott világgal állította szembe Brusznjai azt a görög városállami keretet, amely már megszületése pillanatától kezdve egy harmonikusan strukturált tér volt, ahol egy olyan szervezett emberi közösség élt, amely önmagát szolgálta ki, még ha élén egy *basileus* állt is. Ugyan sem a költemények, sem a földből előkerülő leletek nem engedtek teljes bizonyossággal meghatározni ezt a közösséget, de az nyilvánvaló, hogy benne nem tekintették egyenrangúnak a *kakoit* az *aristoi*jal és az *esthloi*jal, vagyis a „rossz, hitvány embereket” „a legjobbakkal és a tisztességtudókkal”, a *deilost*, a semmirekellőt, a „nemtelen származásút” az *eugenésszel*, a „nemessel”. Ez utóbbiaknak, márti. a „jó születésűeknek” az erkölcsi kódexét pedig már egy másik költő, egy lírikus, Alkaios foglalta versbe, már amennyire ránk maradt töredékeiből meg tudjuk ítélni, s ahogy arra Brusznjai Árpád is igyekezett felhívni tanítványai figyelmét. A homérosi társadalom előtt álló cél mindenestre világosan kirajzolódott előttünk, ami nem más volt, mint: az *eunomia*, vagyis a szilárd és a köz javát tekintő törvényes rend. A *polis* jelképévé előttünk görög példára az a hajó vált, ahol az utazó és a legénység a kormányossal együtt egyaránt teljesíti a maga feladatát, ami a „közjó”. Brusznjai Árpád ezt tekintette maga is mércének, miként 1956-ban következetesen ezt igyekezett cselekedeteiben szem előtt tartani.

Az az ember, akit később Veszprém kommunistáinak kiirtásával vádoltak meg, úgy maradt meg utolsó, bár nem közvetlen, találkozásunk alkalmával a drámai látvány révén az emlékezetemben, mint aki a törvényességre hivatkozva, határozottan megtagadta az őt szinte meglincselni készülő tömegnek az egyetem előtt, hogy fegyvert adjon a kezébe. Senkinek sem volt hajlandó engedélyezni az önkényes ítélkezést; nyíltan kimondta, hogy az elmúlt évek zsarnokságához képest éppen az emberi méltóság és a törvényesség szigorú tiszteletben tartása adja meg a forradalom valódi fölényét a hatalom korábbi bitorlóival szemben. Mindehhez nemcsak hatalmas bátorságra volt szüksége, hanem igazi morális felsőbbrendűségre is, amelyre Homéroson kívül nem utolsó sorban a görögség másik nagy tanítómesterének: Sókratésnak a példája is sarkallhatta. Akkor persze Brusznjai még bizonyára nem sejtette a később rá lesújtó végzetet, amely számára nem a bürokrlevet tartalmazó méregpohár hősies kiürítésében teljesedett be, mint a görög filozófus esetében, hanem egy sokkal megalázóbbnak szánt halálban: a kötél általi kivégzésben, amely elé saját maga a *Himnusz* éneklésével ment.

Mindennek végrehajtásában Brusznjai zsigereiben ott kellett, hogy munkálkodjanak a homérosi humanizmus örökérvényűnek hitt alapértékei. Közéjük tartozott mindenképpen a zeusi, az isteni aranymérleggel megállapítható és megfellebbezhetetlen világrend, amely minden egyes ember sorsát, végzetét kiméri: a *moira*. Alkalmanként ez ugyan döbbenetes a földi lakók számára, de ez köti egybe az embereket az

istenekkel abban a mindent átfogó világrendben, amelyet végső soron mégis az isteni igazság hat át. Zeus ugyanis nem tűri el, hogy az igazságot hosszútávon megvessék: az *Odysseia* jogtípró kéréire is lesújt egyszer az isteni igazságszolgáltatás, megvédve az ortalomkérőket. Mindez nem egy szigorúan felépített, logikailag kimunkált teológia ugyan, ám egy olyan költői módon megfogalmazott világkép, amely mindenkor erőt adhat az emberiségnek a nagy megpróbáltatások idején való fennmaradáshoz, miként ez Busznyai Árpád esetében is történt, aki teljes szívvel hitt az isteni gondviselésben.

A másik nagy lelki erőt adó közeg számára a család volt, ahogy Homéros harcos világa is szervesen egybefonódik a családi béke meghitt légkörével. Nem csupán a híres Hektór búcsúja Andromachétól jelenetre kell gondolnunk, melyben mind a férj és feleség szerelmes érzelmei, mind a gyermek iránti szülői gyengédség jelei megindítóan megmutatkoznak, hanem arra a borzongatóan tragikus találkozásra is, amelynek során a fiát elvesztő Priamos kiváltja halott gyermekét az achajok táborában Achilleustól. De a gyengéd érzelmek még a kevésbé meghitt pillanatokot is át tudják szőni. Emlékezzünk csak arra, amikor az imént említett apa, a trójai király, meghittén társalog az ostromlott város falain a háború kirobbantásáért felelős Helenével, mert a háború vad vihara egy pillanatra éppen alább hagyott, s így mód nyílik a családi bensőséges megélésére. A külső fenyegetettség ugyanis a homérosi értékrendben nem zúzhatja szét a szoros családi összetartozást.

Mindez egyúttal mutatja azt is, hogy Homérosnál milyen fontos szerepet játszik az életszeret. Ennek jegyében szép az élet minden olyan eleme a költőnél, amely az embernek méltósággal való fennmaradását szolgálja, kezdve a mindennapok tárgyaitól a műalkotásokig, a természettől és annak jelenségeitől az ártatlan phaiák királylány, a nagymosást végző Nausikaa életképig. Mind az *Iliast*, mind az *Odyszeiát* áthatja tehát az élet forró szeretete, az, amely a magát feláldozni kész Busznyai Árpádot mindig is vezette. Ezért szerette volna, ha tanítványai valamennyien túlélnek az akkor még csak súlyos összecsapásokkal fenyegetni látszó eseményeket. Ezért mondta nekünk még október 23-án osztályunkban: Ti, gyerekek, maradjatok békén; ezt a harcot nekünk, felnőtteknek kell megvívniunk! – S éppen ezt az embert vádolták meg később csaknem népirtással! Holott ma már mindenki pontosan tudja, bár korábban is sejthette, ha csak nem dőlt be az olcsó propagandának, hogy valójában a hatalom diktatórikus gyakorlásához ragaszkodó ellenfelek megmámorosodott bosszúszomja szedte nagy számban áldozatait, mit sem törődve sem az emberséggel, sem annak kulturális értékeivel: művészetekkel vagy tudománnyal. Hiába lépett fel Busznyai megmentése érdekében a már említett Kodály Zoltán is; az ő szava ugyanúgy nem talált meghallgatásra, akárcsak az olyan régi Eötvös Collegium-i társaké, mint amilyen a nemrég elhunyt Sarkady János ókortörténész volt, vagy a még ma is aktív akadémikus: Ritoók Zsigmond, a klasszika-filológus, vagy a neves indológus és ciganológus: Vekerdi József, a két utóbbi ma már Széchenyi-díjas is. Ők mindannyian elvesztették

állásukat 56 után, sőt volt, aki börtönben is ült, s nem utolsó sorban azért, mert hallatták szavukat egykori collega társukért. Helyettük az olyan démoni gonoszságú figurák akarata döntött, mint amilyenek a korabeli pap jánosok és falus róbortek voltak, miközben el kellett távoznia a színről a magyar óorkutatás egyik szépreményű alakjának: Brusznjai Árpádnak.

A süllyesztőben mégsem tűnt el, s azt mondhatná valaki: mára már meg is történt a rehabilitálása, mára már minden jó kerékvágásban halad. De vajon valóban így van? Ezt döntse el mindenki maga. Magam azonban azt hiszem, hogy az adott konkrét esetre nem alkalmazható közvetlenül az örökös változás, az állandó nemzedékváltás elvét megfogalmazó homérosi gondolat:

*Mint ahogyan lomb váltja a lombot, olyan csak az ember;
Földre sodorja a lombot a szél, de utána az erdő
mást sarjaszt ismét, mikor eljön a szép tavasz újra.
Így van az ember is: így váltják a fiúk az apákat.*

(idézet az *Ilias*-ból – Devecseri Gábor fordítása)

A változás nem minden: nem lehet közömbös az elmozdulás iránya sem. A globalizáció önmagában indokoltnak és előbbre vivőnek látszó folyamata nem igazolhatja azt a fogyasztói társadalmat, amely mit sem látszik törődni az olyan elengedhetetlen emberi értékekkel, mint amilyen a természeti környezet, a szolidáris meg az otthonosság érzését sugárzó társadalom, amely az Európa-háznak is alapja kell, hogy legyen, benne az identitásunkat is meghatározó hazával, azzal a szűkebb *patria*-val, amely helyünket a világban is megszabja. Továbbá: ott van még az emberi méltóság és erkölcs, beleértve a családot, az ember iránti kölcsönös szeretetet és megbecsülést vagy a vallást, ha megadatik valakinek a hit kegyelme; s elévülhetetlenek az emberi civilizáció múlhatatlan emlékművei is. Az olyanok, mint Homéros vagy Cicero, akiknek életművét a mai kor és az eljövendő időszak számára új brusznjai árpádoknak kellene közvetíteniük. – És ebben még van mit tenni, nemcsak az ő és a hozzá hasonlók emlékére ügyelve, de arra is, hogy ez a szellemiség ne vesszen ki, ne füljön bele a bolognai folyamat gyakran posványosnak és elsekélyesedőnek bizonyuló áramába, akármilyen tiszta forrásból tört is fel eredetileg ez a kulturális reformgondolat. Reméljük, hogy a jelen helyszín, a veszprémi Pannon Egyetem már csak nevének szellemében is hű marad annak a fiának az örökségéhez, aki egykor ezen intézmény erkélyéről hirdette az emberi méltóság szentségét, szigorúan ragaszkodva a törvények szelleméhez. Ahhoz, amit a humánus természettől fogva megkövetel, vagy ahogy Cicero, az antikvitás egy másik nagy szellemisége megfogalmazta: az egész világot átható isteni természet és lényeg elvárásának mindenki köteles megfelelni, s ennek az emberi cselekedetekben kell testet öltenie a tökéletesebbé válás hosszú vándorútján. Segítsen ebben bennünket a nemes ősök erkölcsi öröksége, az, ami az antik Róma számára nem lezártaságot, hanem állandó előrelépést jelentett, miként számunkra is ezt

kell jelentenie, s ami Busznyai Árpád tanítványainak ajkán ekképp hangzik latinul: *Mos Maiorum!*

Hölgyeim és Uraim, köszönöm figyelmüket. S talán Te is meghallottad odafentről a mindennapi élet röggös útjain bizony oly sokszor botladozó embernek ezeket a gyarló szavait, Tisztelt Tanár Úr! Annak idején Te készítettél fel első közt a tanári-tudósi pályára, s íme, most Rád emlékezve zárom be ezt a munkás életutat, legalábbis, ami a tanítás hétköznapijait illeti. Vale!

De ne elérzékenyülve fejezzük be ezt a vissza- és megemlékezést, hiszen Busznyai Árpád egykori Eötvös collegistaként vidám vagy néha egyenesen szarkasztikus szellemiségével is kitűnt. Hadd idézzek erre egy példát, amit Ritoók Zsigmond mesélt el, akinek a seniorja volt az ifjú tanár úr. Mikor jelentkezett nála, Busznyai megkérdezte tőle: „Neked mi is a szakod?” A válasz ekképp hangzott: latin, görög, angol. Erre fel Busznyai Árpád fejét ingatva, tovább kérdezett: „S mondd: mit fogsz kezdeni *három* holt nyelvvél”. Ekképp célzott szellemesen arra, hogy akkoriban a halálra ítéltnek mondott imperializmussal együtt, amelynek koporsóját nekünk kellett volna készítenünk, a nyugati nyelveket is a kihálás réme fenyegeti az „épülő szocializmus” három- és ötéves terveinek lázában élő országokban, így hazánkban is. Ami az angol nyelvet illeti, ez szerencsére mégsem lett holt nyelvvé, s bízunk benne: talán a görögre és a latinra sem sújt le a végzet, noha e téren egyelőre továbbra sem igazán megnyugtató a helyzet oktatásunkban. Tudatosítsuk tehát Busznyai Árpád örököseiként: e nélkül a két nagy kultúra nélkül nincs európai civilizáció, s nélkülük az európai identitás is csak írott szó marad, nem válik létező, igazi organizmussá, hatalmas összetartó erővé. Valósítsunk meg tehát egy újabb *Vivarium*-ot, egy olyan szellemi-kulturális élőparkot, amelyben harmonikus egységet alkot a múlt és a jelen minden olyan értéke, amely alkalmas az emberi civilizációt a jövő számára megmenteni, teljes fényében és erkölcsiségében megoltalmazni. Meggyőződésem, hogy 1956 üzenete a maga legtagabb horizontjában éppen ez volt, s szíve legmélyén valószínűleg Busznyai Árpád is ezt akarta. Tartsuk hát meg őt és gondolati-erkölcsi örökségét jó emlékezetünkben! S ami a legfontosabb: munkálkodjunk ezen mindannyian a magunk kertjében! – ahogy Voltaire mondaná, ez a sok tekintetben Busznyaihoz szintén oly közelálló, gúnyolódva építeni szándékozó szellem. Isten éltesse tehát körünkben Tanár Urat a mostani és a még elkövetkezendő megannyi újesztendőben !!!

BRUSZNYAI ÁRPÁD (1924–1958)

Kahler Frigyes

Bevezető

„S ekkor odafönt , a valerium alatt, egy érces férfihang zendült »Békesség a vértanuknak.« Az amphiteatrumban mély csend uralkodott”. Sienkiewicz halhatatlan művében a Quo vadisban szerepel ez a megrázó jelenet, amikor a keresztény mártírok kínjaiban gyönyörködő örült császár – Claudius Nero – tömegével küldte halálba ártatlan alattvalóit. Aligha szorul bővebb magyarázatra, miért éppen ez az ókori jelenet jut a szerző eszébe először, amikor részleteiben megismerkedett a *Bruszniai-per* irataival, s előtte áll a klasszika filológia tudományok nagy reményekre jogosító fiatal tudósa, s vele szemben egy bosszúra éhes hatalom, amely éppen *ítélkezést szinlel*, pedig csak *gyilkolni* készült. Gyilkolni készült egy tudós magyar polgárt, aki keresztény katolikusként vallotta magát. Tanítványa *Balogh Elemér*¹ így idézte meg alakját, szellemét 1989.június 7-én, amikor Bruszniai Árpád emléktábláját² felavatták a veszprémi vár Vár u.8 szám alatti épület falán: „Bruszniai Árpád arca gyermekien és bölcsen tiszta arc.tekintetéből az a nagy és nemes szellem sugárzik, amely a klasszikus görögség nyomán Európát Európává, az emberiséget valóban emberivé avatta... Azok közé a kikezdhethetetlenül igaz emberek közé tartozott, akik örök célpontjai a gyáva és tunya söpredéknek”.³

Bruszniai Árpád élete és halála nem csak szeretett kutatási területére, antik világra emlékezteti azokat, akik ismerték, vagy sorsa tanulmányozását tűzték vizsgálódásuk tárgyául. A Bruszniai-per helyenként – az elemzés során ki fogunk rá térni – kísérteties hasonlóságokat mutat az aradi vértanuk 1849-es hadbíróvási pereivel⁴. Sajátos fintora a sorsnak az is, hogy az 1956-os nyomozóhatóság, ügyészség, és bíróság számára épp úgy meghatározta a forradalommal kapcsolatban használható „hivatalos terminológiát”, mint tették azt a győztesek 1849-ben. Így szerepelnek a periratokban,

---

1 Balogh Elemér (*1938, klasszika filológus) Gimnazistaként 1952 től Bruszniai Árpád az osztályfőnöke.1955-ben kizárták a gimnáziumból,de kapcsolata nem szakadt meg Bruszniai Árpáddal, akinek a hatására a bölcsészettudományi kar klasszika filológia szakát választja. A forradalom alatt Veszprémben tartózkodik és rendszeres kapcsolatot tart Bruszniaival. A forradalom alatt tanúsított magatartása miatt kizárják Magyarország összes felsőoktatási intézményéből. Három év után sikerül visszakerülnie az egyetemre és 1964-ben szerzett diplomát. Veszprémben tanít, majd a Veszprémi Napló kulturális rovatát vezeti. Innen 1974-ben Pap János utasítására politikai alkalmatlanság címén eltávolítják. Négy évig segédmunkásként volt kénytelen biztosítani megélhetését.1978-ban előbb színházi dramaturgként,majd a Jelkép c. lap szerkesztőjeként ismét visszakerül az irodalmi pályára. Balogh Elemér szíves segítségét köszönöm. K.F.

2 1956 Kézikönyve I-III (főszerkesztő: Hegedűs B. András, munkatársai Beck Tibor,Germuska Pál)Bp.1998 (Továbbiakban Kézikönyv) III.p.342. Az emléktábla Balázs Péter alkotása,kiegészítve 1992-ben.

3 Az emléktábla avatás meghívójának szövegéből.

4 Magyarul vö.: Az aradi vértanuk - Katona Tamás előszavával - Bp.1979.I-II.

sőt a kihallgatási jegyzőkönyvekben is a „Megyei Ellenforradalmi Tanács”, „Ellenforradalmi Katonai Tanács” stb. torzszülött, sose volt elnevezések. S az már igazán Klio csínytevése, hogy Schnekta Péter ezredes⁵ így vallott Kerdivári Sándor rendőr százados által leírt jegyzőkönyve szerint: „Véleményem szerint Bruszniai Árpád *főellenforradalmárnak* és az egyetemi fiatalságnak talán egyetlen bizalmas tisztje volt” (ti. Kiss Gaál százados; kiemelés tőlem K. F.). Nos a „főellenforradalmár” megjelöléssel minden bizonytalansággal elégedett lenne Haynau tábornagy és Karl Ernst törzshadbíró is, hiszen ez valójában az ő hivatalos nyelvhasználatukban szereplő „felkelőfőnök” „lázadófőnök”, „lázadóvezér”⁶ szocialista adaptációja. A levert forradalmak után úgy tűnik nem csak a zsarnokság megtorlási módszerei, de a frazeológia is mutat némi hasonlóságot.

Mezey Barna professzor – a jogtörténet kiváló tudósa – a Bruszniai – pert és Batthány Lajos miniszterelnök perét összehasonlítva megállapította: Hihetetlen a politikai párhuzam, a történeti párhuzam, azaz a perben alkalmazott párhuzam is. Ez a párhuzamosság kínálja azt a fajta modellt keresést, amely arra ad választ, hogy végső soron hogyan működik a megtorló apparátus, hogyan működik, hogyan működik a megsértett politika, és hogyan vesz elégtételt. Úgy gondolom, hogy Bruszniai Árpád perében egy olyan eljárást ismerhettünk meg, amelynek – szomorú így mondani – én úgy gondolom, hogy igaz, *időtlen szerkezete* van.⁷ (Kiemelés az eredetiben K. F.)

A Bruszniai-per központi alakja természetesen Bruszniai Árpád tanár, 33 éves, a Veszprém Megyei Forradalmi Tanács elnöke volt. Rajta kívül még négy civil és hat katona került a Győri Katonai Bíróság Népbírói Tanácsa, majd a Legfelsőbb Bíróság Katonai Kollégiumának Különtanácsa elé.

Mind a civil, mind a katona vádlottak sorsában közös, – akár vállalták (egészben vagy részben) a forradalmat, akár csak sodródtak az eseményekkel, vagy azok éppen ellenükre voltak – hogy valójában egy előre kidolgozott politikai megtorláshoz válogatták őket a hatalom, s felelőssé tette olyan cselekedetükért, amelyek a legrosszabb indulat mellett sem nevezhetők bűncselekményeknek, sőt sok esetben kívül estek az egyes vádlottak döntési lehetőségein is. Bruszniai Árpád esetében a végzetes döntés olyan embert ért, akinek köszönhetően *fék került az indulatokra*. Meggyilkolásának valódi okai kitűnnek a nyomozati iratok, a vádirat, s a bírósági eljárás vaskos köteteiből.

5 Schnekta Péter (1911 - 1983) műszerész, szerszámlakatos. 1954 Honvédkadémia, 1958-1962 Zrínyi Miklós Akadémia. Szolgálati idejét 1949. május 1-én őrnagyi rangban kezdi meg, 1950. március 15. alezredes, 1950. május 23. ezredes. 1949-ben ezredparancsnok, 1950 hadosztályparancsnok, 1950 a Dózsa György Gyalogos tiszti Iskola parancsnoka. 1951 a HM Ügymetési csoportfőnöke. 1955 Veszprém Megyei Kiegészítő Parancsnokság parancsnoka, 1957 a fővárosi kiegészítő-parancsnok helyettese, 1957-1962 katonai attasé Szófiában, majd Bukarestben, 1962-1964-ig Pekingben, majd 1968-1972-ig nyugállományba helyezéseig Belgrádban.

6 Vö.: Az aradi vértanúk II. p. 83, 137, 227, 231, 270, 237.

7 Mezey Barana felszólalása: A Bruszniai-per vitailés Kahler Frigyes könyvéről in: Büntetőjogi tanulmányok II. MTA Veszprémi Területi Bizottsága (szerk.: Kahler Frigyes) Veszprém 2000. p. 10-11.

I. Ki volt Dr. Brusznjai Árpád⁸ – középiskolai tanár ?

Mondja el ő maga. A terheltté nyilvánítás napján került sor Brusznjai személyi adatainak felvételére. E szerint⁹ - Derekegyházán (Csongrád megye) 1924-ben született egyetemet végzett középiskolai tanár »volt FKGP¹⁰ tag párton kívüli«, nős, magyar állampolgár és nemzetiségű váci lakos.

A terheltté nyilvánítás közlése után tette fel az eljáró nyomozó az első kérdést »Mondja el önéletrajzát«¹¹. A válasz tartalma nem hagy kétséget az iránt, hogy a hatóság részéről egyéb – nem jegyzőkönyvezett – kérdések is elhangzottak, nevezeten olyan irányúak, amely kifejezetten az »osztályhelyzet« részletezését követelte. A válasz ugyanis így hangzott: »Származásom egyéb kategóriához sorolható, mivel apám 1919-től 1934-ig, mint hivatásos csendőr főtörm¹² volt. 1934-től kegydíjas lett és alkalmi munkákat vállalt. Édesanyám házassága előtt varrónő volt, utána pedig a háztartással foglalkozott. Vagyonunk egy családi ház volt, ami 1951-ben államosítva lett.«¹³

Megtudjuk ezután, hogy Brusznjai Árpád 1944 szeptemberéig Szentesen - a szülői házban élt – majd 1944 – 1949-ig a »Budapesti Eötvös Lóránt¹⁴ Tudomány Egyetem« bölcsész karán tanult, majd 1949–1950-ben ugyanitt demonstrátor volt. »1952-ig először Mende községben majd Vácon voltam kántor. 1952.augusztusában jöttem Veszprémben a Lovas László gimnáziumhoz görög – latin és történelem tanárnak. Ezen a helyen dolgoztam 1957. január 15-ig. Utána saját kérelmemre és felmondásomra helyeztek át a váci gimnáziumhoz tanárnak«¹⁵.

A családi viszonyok ismertetése is sajátos: »1953-ban nősültem, feleségem apja a Horthy-rendszerben katonatiszt volt«¹⁶; egy leánygyermek született¹⁷ a házasságból. Számot adott arról is, hogy 1945-ben a FKGP tagja volt »pár hónapig«, majd ismét a Bp. szabályait túllépő adatok. Apja »1949 és 1950-ben izgatás büntette miatt 1 évi börtönre volt elítélve. Egy testvérem van, jelenleg rk.¹⁸ lelkész, Nagykokényesen. Korábban teológiai tanár és szentszéki jegyző volt Vácot. 1950 augusztusától 1953 szeptemberéig 3 évre internálták.«¹⁹

---

8 A név ritkán Brusznjay formában is előfordul. A továbbiakban valamennyi név esetében azt tekintjük helyes formának, ahogy azt az érintett aláírta.

9 Nyom.p.20-21. A személyi adatokat a jegyzőkönyv kezdetén a terheltté nyilvánító határozat előtt rögzítette.

10 Független Kiszgazda Párt

11 Nyom.p.21.

12 főtörzsőrmester

13 Nyom. p.21.

14 Az egyetem 1944- ben Pázmány Péter Tudományegyetem volt.

15 Nyom.p.21.helyesen Lovassy László gimnázium.

16 Nyom.p.21.

17 1954- ben Brusznjai Margit

18 Római katolikus. Brusznjai Józsefről van szó.

19 Nyom.p.21.

Megtudjuk, hogy Brusznjai Árpád 1947-ben állami ösztöndíjjal Bécsben járt, s hogy testvére is Bécsben tanult 1940–1945-ig.

»1956.október 26-tól tagja, majd november 1-től pedig elnöke voltam a Veszprém megyei Nemzeti Forradalmi Tanácsnak²⁰

Ügyészégi kihallgatása során Brusznjai Árpád nem mondatják el ismét ezt az enyhén szólva is tendenciózusan összeállított önéletrajzot. A kihallgatásról - formanyomtatványon – jegyzőkönyv²¹ felvett személyi adatok annyiban egészítik ki a nyomozás során írtakat, hogy Brusznjai Árpád a német nyelvet beszéli s, hogy apja 1934 óta napszámos volt. Utalás van személyleírására²², valamint arra, hogy »különös ismertetőjele: jobb láb bénasága«²³ s, hogy magyar állampolgár, vagyontalan és büntetlen előéletű.

A tárgyalási jegyzőkönyvben önéletrajz nem szerepel, csupán a Bp.-ben előírt adatok.²⁴

Ez az »önéletrajz« nem tartalmaz fontos tényeket, olyanokat, amelyek nélkül nem ismerhető meg valóságban Brusznjai Árpád addigi életútja. Nincs adat arról, hogy a szentesi gimnáziumban 1942-ben érettségizett; s hogy a görög-latin-történelem szakos – kitüntetéses – diplomáját az Eötvös-kollégium diákjaként szerezte, s hogy 1947–1950-ig a világhírű ókortudós Moravcsik Gyula professzor²⁵ mellett dolgozott, s 1950-ben pap bátyja internálása után bocsátják el a Klasszika-filológiai Intézetből. Ezért kénytelen a falvakban kántorkodni - miközben a váci egyházi gimnáziumban latint és görögöt tanított. 1951-ben védte meg a Homérosz kérdéstről c. doktori értekezését – kitűnő eredménnyel – amely akkor nem hozta meg számára a megérdemelt elismerést és nem nyitotta meg a tudományos pálya folytatásának lehetőségét.

Brusznjai Árpád életrajzát *Sebő József* írta meg – gondos oknyomozást – követően Moira c. könyvében.²⁶

A nyomozóhatóság törekvése leplezetlenül egy eltökélt osztályellenség, tudatos ellenforradalmár Brusznjai-kép megformálása volt. Ebbe a képbe nem illett bele sem a Brusznjai család kálváriájának valódi okairól szóló vallomás, sem az, hogy mindez egy kiemelkedő tehetségű fiatal tudóst érintett saját tevékenységén kívül álló okból.

Miként értékelte az elsőfokú bíróság ítéletében Brusznjai életútját? „Kispolgári családból származik...apja 1910-től 1934-ig hivatásos csendőr – főtörzsőrmester volt... Szüleinek egy 3 szobás családi házuk volt Szentesen, amit 1951-ben államosí-

20 Nyom.p.21;a Nemzeti Forradalmi Tanács megnevezést legtöbb esetben idézőjelben szerepel a jegyzőkönyvekben, vagy egyszerűen - idézőjel nélkül - ellenforradalmi tanácsnak írják.

21 Katü.(VII.30)p.1-2.

22 18.pont:arca ovális, haja barna, szeme kék,bajusza nyírott.

23 19.pont

24 Jkv. I.(X.10).p.1.

25 Prof. dr. Moravcsik Gyula (1892 - 1972) Kossuth-díjas egyetemi tanát, akadémikus, bizantinológus, a magyar - bizánci kapcsolatok világhírű kutatója.

26 Sebő József: Moira Brusznjai Árpád élete és kora Kairosz 2002 p.1-327.

tottak. 1 testvére van róm. kat. lelkész, 1950-tól kezdve 3 évig volt internálva. Apja 1949-től 1950-ig 1 évig börtönre volt ítélve népi demokratikus államrend elleni izgatás bűntettében. 1953-ban nősült, 3 és fél éves gyermeke van, 1944-től 1950-ig Budapesten a bölcsész egyetemet végezte és diplomát szerzet. Ezt követően 2 évig csont - tuberkolózis betegségben volt és nem dolgozott. 1952-ben kántor, majd Veszprém-ben a Lovassy László gimnáziumban... tanár lett. Ebből a beosztásából 1957. januárjában saját kérelmében helyezték a váci gimnáziumba tanárnak. Havi fizetése 1 300 Ft. 1945-ben 2 hónapig a független Kisgazdapártnak (sic!) volt a tagja, párton kívüli, büntetlen előéletű.”²⁷

A katonai bíróság ítélete – némileg finomabb formában, mint a nyomozóhatóság ugyanazt emelte ki, s ugyanazt hallgatta el, tetézve azzal a csúsztatással, hogy a 2 éves hányadtatást nem a családfő csendőri szolgálata és a testvér papi hivatása miatti üldözésnek, hanem Brusznjai betegségének tulajdonította.

II. Brusznjai Árpád a forradalomban

Az előzmények

Brusznjai Árpád 1952 júniusában került Veszprémbe, ahol a fiatal tanár nem csak a Lovassy László gimnázium tanulói körében vívott ki megbecsülést kiváló tudása és pedagógiai érzékének köszönhetően. Kollégái is elismerték átlagon felüli teljesítményét, amely nem csak a tanórák megtartásában jelentkezett. Hamarosan szervezője és sajátos színfoltja lett a város zenei életének is.

Aligha csodálható, hogy Brusznjai Árpád érzékenyen figyelte az 1953 utáni enyhülést, hiszen legfőbb vágya és reménye volt visszakerülni a klasszika – filológia tanszékre, ahonnan származása miatt eltávolították. 1956 őszén – amikor már ország szerte érezhető volt, hogy »van valami a levegőben« Veszprém-ben is megmozdult a közélet. Szeptemberben a Tudományos Ismeretterjesztő Társaság ankéntján felszólalt Brusznjai Árpád is bírálva a könyvkiadás hibáit. Ez volt az első közéleti felszólalása, amelyet október 15-én követett a következő a Hazafias Népfrent megyei elnökségének értelmiségi ankéntján. Itt kemény hangú bírálatot mondott – a Rajk –ügy kapcsán – a gyilkosokról, szélhámosokról és sarlatánokról. Követelte, hogy a statisztikai hivatal hozza nyilvánosságra a létminimum mutatóit és a legalacsonyabb fizetések megállapításánál ezt kötelezően vegyék figyelembe.

A forradalom kitörése előtt – október 20-án – a hazafias Népfrent keretei között megalakult Veszprém-ben a Batsányi Kör. A Kört megalakító tíz tagú »akcióbizottságba« meghívták Brusznjai Árpádot is. Bár később valótlánul a pártot és a vezetőket

---

27 It.1.p.5-6.

támadó beszédet tulajdonítottak Brusznynak, a Batsányi Körben nem történt semmi. Gyorsan túllépett a történeten. Október 21-én már az egyetemen a kommunista párt gyámsága elől mentes Magyar Egyetemisták és Főiskolások Egységes Szervezete (MEFESZ) megalakítása került napirendre.

S október 23-án kitört a forradalom.

Brusznynak szerepvállalása a forradalomban

úgy indult, hogy néhány napig részt vállalt a város, majd a megye forradalmi önkormányzatában, majd amikor megszűnik az ideiglenesség és az irányítást az új, demokratikus közigazgatás veszi át, ő visszavonul választott hivatásához – a tudományos kutatáshoz és az oktatáshoz – ugyanis semmi áron sem akart politikus lenni.

1956. október 26-án Brusznynak Árpádot a Veszprém Megyei Forradalmi Tanács tagjává, majd november 1. napjától elnökévé választották

Arról, hogy mi történt a forradalmi Veszprémben, s mit tett a vérszomjas restauráció a forradalom leverése után lapozzuk fel újból a Brusznynak – per iratait.

A per központi alakja kezdettől fogva Dr. Brusznynak Árpád volt, a Veszprém Megyei Nemzeti Forradalmi Tanácsban viselt elnöki tisztsége okán, s mert, családi háttere, keresztény meggyőződése, értelmiségi volta miatt különösen alkalmas volt a »tudatos ellenforradalmár« alakjának kialakítására.

Mint említettük, Brusznynak Árpádot először a szovjet állambiztonsági szervek tartóztatták le²⁸ és hallgatták ki. Itt tisztázódott: Brusznynak árpád senki meggyilkolására nem adott utasítást.

1956. december 12-én²⁹ és 1957. február 6–7-ig foganatosított előzetes fogvatartás alatt történt kihallgatásokról nincs jegyzőkönyv a bűnügy iratainál. Legközelebb 1957. február 25–április 19-ig került Brusznynak letartóztatásba. Ebből a periódusból származik az első április 9-i kihallgatási jegyzőkönyve. Brusznynak Árpád terhelti anyagához csatolt 13 jegyzőkönyvben³⁰ 64 – egymást gyakran átfedő, vagy önmagát ismétlő kérdést tettek fel a nyomozók. .

Mit vallott Brusznynak Árpád a forradalom napjairól, s e napokban az ő szerepéről?

Másnap – 1957. április 10-én – folytatódott a kihallgatás (bár Brusznynak eljárásjogi jogállása fel sem vetődött) s felszólítja a vizsgáló

„Beszéljen részletesen a Forradalmi Tanácsban végzett tevékenységéről” tette fel a kérdést a kihallgató tiszt.

---

28 1956. november 7-25-ig. Az orosz nyelvű jegyzőkönyveket később Mészáros Gyula találta meg az Állambiztonsági Szolgálatok Történeti Levéltárában

29 Brusznynak vallomásában december 13-át is említette. nyom.p.26. „December 13-án az esti órákban második letartóztatásom alkalmával Ferenczi László vezetésével Sánta Károly alez. és Dormány László szds. kihallgattak engem...”

30 A jegyzőkönyvekre vonatkozó jelzeteket itt nem ismételjük meg..

Brusznjai Árpád az október 26-i (csütörtök) napról számolt be: „Az első küldöttgyűlésen³¹ megválasztott Forradalmi Tanács (továbbiakban FT) még október 26-án este értesült arról, hogy Várpalotán fegyveres harc folyik és a szovjet katonákat gyilkolják.”

Megbízta Sánta Károlyt³² és Horváth Józsefet³³ FT tagokat, hogy a szovjet alakulatokkal és Várpalotán „rendezzék a problémát.”³⁴ Levelet küldtek továbbá Újvári ezredeshez, amelyben „felkértük őt arra, hogy a továbbiakban tartózkodjék a tömegbe való lövetéstől, mivel nekünk arról a várpalotai küldöttek beszéltek.”³⁵

Október 27-éről (péntek) szólva említést tett a Keszthelyről érkező nyugtalanító hírekről, ahová a Forradalmi Tanács másik tagját (Nagy Bélát) küldték a viszály rendezésére. Ezen a napon került sor a veszprémi börtönben lévő rabok helyzetének felülvizsgálatára, valamint: „Tudomásom szerint ezen a napon történt hogy Lóránd Imre megbízásából Dr. Jónás Oszkár tudomására hozta Szedő Pál városi VB [Végrehajtó Bizottság] elnöknek, Németh Gézané városi VB elnök helyettesnek és a személyzeti előadónak, hogy további intézkedésig ne jöjjenek be a városi tanács épületébe.”

27-én újabb küldöttgyűlés volt, amelyet Brusznjai vezetett le. A küldöttek megbízóleveleit – mint vallotta – az ajtóban az egyetemisták ellenőrizték. Itt esett szó először arról, hogy Lóránd Imre – aki akkor a forradalmi tanács elnöki tisztét látta el – telefonon felvette a kapcsolatot Kossa Istvánnal³⁶ – aki a kormány tagja volt – és közölte vele a küldöttgyűlésen megfogalmazott követeléseket. Ez a telefonbeszélgetés egy mozzanat a később ismertetett kapcsolatfelvétel sorozatból, amelyek az új forradalmi szervek törvényes voltát szándékozták elismertetni és kinyilvánítani.

A gyűlésen felvetődött a budapesti harcokba való fegyveres beavatkozás is, amelyet Brusznjai határozottan elutasított.

31 A forradalmi tanács megválasztása egy, a városban működő valamennyi vállalat és más szervezet által kiválasztott küldöttek gyűlésén történt.

32 Sánta Károly alezredes, hadosztályparancsnok (nevét gyakran tévesen „Sántha” formában is írják.) A forradalom után is eredeti beosztásában maradt.1957.január 3-én ő terjeszti fel a Honvéd Vezérkar Főnökének az alakulat jelentését a forradalom alatt történt eseményekről HL.1956-os gyűjtemény 6.é. p.4228-444

33 Valószínű téves, Horváth Tiborról lehet szó.

34 Nyom.p.30.

35 Brusznjai itt az október 25-i várpalotai eseményekre utalt.16 óraker a tömeg ledöntötte a szovjet emlékművet és eltávolították a csillagokat a középületekről. A pártbizottság épületét honvédség őrizte Szekeres alezredes parancsnoksága alatt. Szekeres a géppuska kezelőinek tűzparancsot adott,de a katonák megtagadták tisztjük parancsának teljesítését. Ekkor Szekeres pisztolyával a tömeg közé lőtt és két embert megsebesített. A tömeg megrohmozta a párházat és Szekeres alezredest, valamint egy pártbizottsági munkatársat megverték, majd mindkettőjüket kórházba vitték. A tüntetők megszerezték a pártbizottságon, a tanácsházás és a légó parancsnokságon lévő fegyvereket. Délután négy szovjet gépkocsi haladt keresztül Várpalotán, amelyeket a felkelők megtámadtak. A támadás során egy felkelő és kb.14 szovjet katona életét vesztette. (HL.6.é.p.124-125)

36 Kossa István (1904-1965) villamoskalauz,politikus 1945-1948 a Szakszervezeti Tanács főtiktára1945-1951 az MKP[Magyar Kommunista Párt] (MDP)[Magyar Dolgozók Pártja] KV[Központi Vezetőség] és PB[Politikai Bizottság] tag, 1951-1956-ig KV póttagja, 1948-1949 ipartügyi miniszter,1949-1950 pénzügyminiszter, 1950-1951 Országos Munkabér Bizottság, 1951-1952 Állami Egyházügyi hivatal elnöke,1952 Kohó és gépipari miniszter, 1953-1954 Munkaerőterálekok Hivatalának elnöke, 1954 végétől az Országos Terhivatal elnökhelyettese, 1956.október 27-november 3, majd november 7-től 1957.május 9-ig pénzügyminiszter, majd közlekedési és postaiügyi miniszter. 1963-ig. 1957.február 26-tól 1965-ig MSZMP[Magyar Szocialista munkáspárt] IKB[Ideiglenes Központi Bizottság] majd KB[Központi Bizottsága] tagja.

Október 28-án Lóránd kiküldte Várpalotára Bruszn yait a munka felvételének megbeszélésére.

A nap történeteként említette még Bruszn yai a balatonkenesei honvéd üdülő meg-támadásának megakadályozására tett intézkedését.³⁷

Október 29.-i eseményekből a harmadik küldöttgyűlést említette Bruszn yai, ahol Lóránd Imre elnök egyaránt tiltakozott „a Rákosi féle vezetési stílus visszaállítása ellen, de ellenzi a horthysta restaurációt is”.³⁸ Fontos kijelentés: „Tudomásom szerint azonban Kossa miniszter 26-án este az akkori kormány nevében helyben hagyta mű-ködésünket” (Kiemelés tőlem. K. F). amely azért jelentős, mert a döntés a Nagy Imre által bejelentett október 28-i politikai fordulat előtt történt.

Ezen a gyűlésen a radikális fegyveres védelmet követelő csoport kisebbségbe ma-radt és eltávozott.³⁹

„Október 28 (szombat) és 29-én (vasárnap) néhány olyan intézkedést tettem amely-lyel úgy érzem az akkor létérdeket jelentő termelést segítettem elő” – vallott tovább Bruszn yai Árpád utalva egy sor, a gyárak és gazdaságok működéséhez szüksége anya-gok biztosítására.

Október 30 (kedd)-ről beszámolva Bruszn yai elmondta: „értesültem arról hogy Győrben már kísérletet tettek arra hogy a dunántúli erőket egyesítve kialakítsanak egy központot. Mint később tudomást szereztem arról a Győrben összehívott kül-döttségek között 2 veszprémi küldöttség ment az egyik dr. Besenyőék által előző nap javasolt küldöttség. A másik pedig a FT. tanács tagjaiból névszerint Horváth Tiborból és Molnár Tamásból alakult ki, azt nem tudom hogy kiktől kaptak ezek megbízást arra vonatkozóan hogy Veszprém megyét képviseljék Győrben”⁴⁰

Beszámolt arról is, hogy ezen a napon „megjelent Veszprémben Földeák János és Ferrári Violetta aki a felesége a Veszprémi egyetem előtt tömeg gyűlésen felszólal-tak, és lázították, Veszprém népét az akkori FT és a rend megszilárdítása ellen. A tö-meg gyűlés után Földeák János a tömeget az FT elé csődítette majd 30–40 nagyhangú személlyel együtt eljött az elnöki szobába. Ott vitát akart provokálni több ott lévő FT taggal név szerint Jónás Oszkár, Héthelyi Ferenc, Angeli János Anhoffer János-sal. Én valamivel később mentem be közéjük és ott mindjárt felvettem a vitát Földeák János-sal.”⁴¹ Földeák a forradalmi tanács átalakítását követelte, mert megítélése szerint „mi itt semmit nem csinálunk sőt őrizzük a pártházat, mindenütt álla nemzetőrség csak itt

37 „...magam intézkedtem Guzmics ale[zredes]. felé hogy készülségi csoportjával szálljon ki Balatonkenesére, és akadályozza meg a Honvédüdülő elleni támadást”. Nyom.p.31.

38 Nyom.p.32.

39 Dr. Besnyő János tanár „...Ne ringassuk el magunkat a fegyverszünettel kapcsolatban, az ellenséges szovjet támadás továbbra is fenyeget szükséges felmérni a Dunántúl katonai és polgári erejét és azokat közös irányítás alá vonni...Dr. Besnyő mintegy 40-ed magával elhagyva a közgyűlést hozzá is akart fogni a küldöttség szervezésének” Uo.

40 Nyom.p.33.A rossz helyesírással írt szöveget -e tekintetben javítottam, de nem tettem ki a mondatban hiányzó írásjeleket (K.F.)

41 Uo.

nem.” Az ülésen megjelenő Sánta Károly alezredes „megkérdezésünk nélkül” felolvasott egy „proklamációt, amelyet szerinte az általa előző napon összehozott Katonai Forradalmi Tanács állított össze. Ebben arról volt szó, hogy .... fenntartás nélkül és miniszteri intézkedéseket be nem várva is támogatja fegyveresen a forradalmat. Egyidejűleg bejelentette a nemzetőrség azonnali megalakítását”⁴² Sánta utasította Kiss Gaál Imre századost, kezdje meg a fegyveres alakulatok szervezését egy századot az egyetemisták és egy századot a fémfeldolgozó munkásaiból.

Bruszniai az elmondott események hatására bejelentette, hogy „a másnap esti küldött gyűlésig nem vagyok hajlandó dolgozni és az ezután következő eseményekért azokat tartom felelősnek akik azt elindították. E nyilatkozatom után kivonultam a teremből és elmentem haza.”⁴³

Másnap (október 31, szerda) a forradalmi tanács átköltözött a megyei tanács épületébe. Az ott lévő forradalmi tanács tagjai felkérték Bruszn yait, hogy vállaljon ügyeletet, elvállalta. „...semmi jelentős esemény nem történt” – vallotta.

„Aznap október 31-én este összejött a negyedik küldött gyűlés... Ezen a küldött gyűlésen 8–10 perces beszámolót mondott Meskó Gábor amely az előző napi eseményeket értékelte. Ez után került sor a FT újjáválasztására... külön megválasztották a megye és a városi FT-t is. Ez a küldött közgyűlés megválasztott engem is a megyei FT közzé”⁴⁴

Bruszniai feltételeket szabott forradalmi tanácsi tagságának: határozzák el a sztrájk megszüntetését, törekedjenek az utcai zavargások megszüntetésére „hagyjanak bennünket az eredeti program szerint dolgozni... ne mások példájára hanem saját magunk döntése alapján cselekedjünk.” Nagy Béla tanárt nem választottá újra a küldöttek.

A megyei forradalmi tanács – még aznap este – dr. Horváth Ferencet választotta elnökéül. „Másnap azaz november 1-én reggel a megyei tanács elnöke szobájában újra összeült a FT ahol Dr. Horváth Ferenc lemondott és utána egyhangúan engem választott meg megyei FT elnöknek”.⁴⁵

A kihallgatást itt Stefán László – a DISZ [Dolgozó Ifjúsági Szövetség] titkárból alhadnaggyá vedlett vizsgáló *egyben az ügy tanúja* (!) – megszakította, azzal, hogy azt másnap folytatja.

Ez a kihallgatási nap azért sajátos, mert Bruszn yait viszonylag szabadon hagyják beszélni. (A jegyzőkönyv szövegében azonban csak elvéve jelenek meg Bruszniai mondattörédei, a szöveget döntően a vizsgáló »interpretációjában« jegyzőkönyvezték.)

---

42 Uo.

43 Nyom.p.34.

44 Uo.

45 Uo.

Brusznyaival tehát elmondatták a forradalom veszprémi – általa ismert – eseményeit október 26-tól november 1-ig. Később – látni fogjuk – majd visszatérnek ennek az időszaknak egyes mozzanataira, s maga Brusznyai is többször hivatkozik védekezésébe – immár életéért küzdve – egyes mozzanatokra. A jegyzőkönyv azonban ezen a viszonylag békés kihallgatási napon sem aggálytan. A neuralgikus pont Sánta alezredes megjelenésével kezdődő szakasz. Sánta nagyon jól tudja november 30-án, hogy a nemzetőrség megszervezésére felfegyverzésére a kormány – a honvédelmi minisztérium útján parancsot adott. Nem tett tehát mást, amikor ezt a tényt – mint saját elhatározását – bejelentette, valójában tehát csak a kapott parancsot hajtotta végre. Az lehetséges, hogy Brusznyai abban a pillanatban nem tudott még minderről, de a vizsgálónak kellett tudnia, mégis olyan hangvétellel vett fel a jegyzőkönyvet, hogy az egyrészt alkalmas legyen annak megállapítására, miszerint Brusznyai hozzájárult egy törvénytelen fegyveres csapat megszervezéséhez, másrészt – ki tudja a politika mit dönt Sántáról – nos Sánta ellenforradalmi ízünek bármikor minősíthető megnyilvánulása sem baj ha a jegyzőkönyvben szerepel.

Térjünk vissza most már az április 11-i – következő, egész napos – kihallgatás kérdéseire.

„Mondja el, hogy a Veszprém megyei nemzeti forradalmi tanácson belül mint elnök milyen tevékenységet fejtett ki és milyen intézkedéseket hajtott, vagy hajtatott végre?”⁴⁶

„...első intézkedésem Nagy Béla tanárral kapcsolatos” – válaszolta Brusznyai. Miután értesítést kapott, hogy nagy Béla a forradalmi tanács bélyegzőjével lepecsételt üres papírokat vitt magával „ellenőrizhetetlen céllal és azzal gépkocsi szerzést kísérelt meg, ugyanakkor arról is értesítettek, hogy fegyverrel is rendelkezik. Utasítottam a rendőrséget, hogy egy járőr állítsa elő és szedje el tőle ezeket a holmikat... Nagy Béla eltávozása miatt ezt nem [lehetett] végrehajtani (sic!).”

Ennél fontosabb a vallomás következő szakasza: „Egész működésem alatt ez volt az egyedüli eset, hogy személyesen adtam utasítást valakinek az őrizetbevételére. Határozottan tagadom azt is, hogy bármely pártfunkcionárius, állami vezető, vagy fegyveres testület tagjának őrizetbevételére előállítására, vagy házkutatására parancsot vagy utasítást adtam volna. Azt is tagadom, hogy névszerint Maczkó Miklós szds-nak [századosnak] bármilyen formában utasítást adtam volna Ferge fhgy.[főhadnagy] le tartóztatására.”

Elnöki tevékenységéről számot adva említést tett arról is, hogy több alkalommal összehívta a küldött gyűlést.

Beszélt továbbá arról is, hogy a Veszprém Megyei Hírlapban hivatalos közleményként közzétették a *forradalmi tanács rendeleteit*. Ezek közül a termelőszövetkezetek-

46 Nyom.p.39.

ből való kilépésről, az országgyűlési képviselők visszahívásáról és a munkaszüneti napokról hozott rendeleteket, mint elnökhelyettes aláírta, a november 3-i, hittan beiratásokról szóló rendelet „alá mint elnök írták alá a nevemet”⁴⁷. A rendeletek megjelenési körülményeiről elmondta, hogy azokat nem tárgyalta a forradalmi tanács, „egyikről sem készült hiteles eredeti példány, s a lapokban aláírottként feltüntetett személyek sohasem írták alá”⁴⁸ A rendeleteket Szöllösy Pál szövegezte „és a szöveg jóváhagyása nélkül önhatalmúlag az újságba tette.”⁴⁹A rendeletek – folytatta Brusznjai – a forradalmi tanács tagjainak és munkatársainak „nem hivatalos beszélgetéseire” lehettek alapozva. Saját intézkedésének ismerte le a november 1-re hirdetett munkaszüneti nap elrendeléséről szóló döntést, s nem vitatta, hogy a termelőszövetkezeti kilépésről szóló rendeletet is megtárgyalta forradalmi tanács október 28-án.

„Csütörtöki és pénteki napon tett tevékenységemhez tartozik a volt MDP-vel kapcsolatos néhány intézkedés illetve ténykedés.”⁵⁰

Arról vallott Brusznjai Árpád, hogy egyeztetett a pártfunkcionáriusok fegyvereknek bevonása tárgyában az intézkedést még Lóránd Imre elnöksége idején adta ki elődje. Elnökké választása után az MDP gépkocsinak és más ingóságainak lefoglalásáról intézkedett „tudomásom szerint csütörtökön (tudniillik november 1-én) önálló pártként alakult meg a SZDP és tudomásom szerint már ekkor megalakult az MSZMP. Abban a tudatban voltam, hogy az MDP, mint jogi személy megszűnt. Ennek ellenére sem szándékoztam az MDP. vagyonával foglalkozni míg jelzés nem érkezett arról, hogy az MDP garázsából ismeretlen egyének 2 gépkocsit önhatalmúlag elvittek...”⁵¹ a lefoglalás után a vagyontárgyak megőrzésével a garázs vezetőjét bízta meg. Hasonló intézkedést tett a járási pártbizottság és a DISZ bizottság gépkocsira is.⁵²

November 2-án (pénteken) került sor az MDP bankszámláján lévő kb 700 000 Ft „amely állami támogatásként szerepel” zárolására. Ugyan ezen a napon délelőtt felkeresett Papp János⁵³ (sic!) az MSZMP intézőbizottságának elnöke, aki a következőket közölte velem. Bejelentette, hogy az MDP. mint szerv megszűnt és megkezdték az MSZMP szervezését...ő mindamelllett, hogy az MSZMP szervezését irányítja, mint technikus vissza kíván menni a termelő munkába. Én úgy önéki, mint másoknak Stefán László és Nagy László DISZ vezetőnek Gyimesi András tanácsi vezetőnek

47 Uo.

48 Nyom.p.41.

49 Uo.

50 Uo.

51 Uo. Ez az intézkedés a megyei pártbizottság vagyontárgyaira vonatkozott, a két gépkocsi később visszakerült a forradalmi bizottság udvarára.

52 A gépkocsikból a MEFESZ részére két darabot biztosított hivatalos használatra.

53 Pap János (1925-1994) vegyésztechnikus, kommunista politikus 1946-1949 -ig az ajkai erőműben.1929-1961 Veszprém megyei pártbizottságon az MDP, MSZMP osztályvezetője,majd titkár (első titkár);MSZMP KB tag 1959-1985-ig,belügyminiszter,miniszterelnök helyettes 1963-1965-ig, Ekkor visszatért Veszprémbe a megyei pártbizottság első titkáráként ment nyugdíjba.1994-ben önkézzével vetett véget életének. Névalírása szerint helyesen Pap, a jegyzőkönyvekben gyakran két „p” - vel írják a nevet.

mondtam, hogy a forradalmi tanács és a magam részéről sem gördítünk ez elé akadályt és amennyiben politikai meggyőződésükért őket a termelő munkában nem alkalmazzák, keressenek fel engem és támogatni fogom az elhelyezkedésüket”.⁵⁴

Pap János felvetette még, hogy a pártalkalmazottak munkabérént nem tudták kifizetni a számla zárolása miatt, Brusznjai ígértet tett a fizetés folyósítására és az ügy elintézésével dr. Horváth Ferencet bízta meg.⁵⁵

Vallomásához még hozzátette: „Utólag megjegyezni kívánom, hogy már Papp (sic!) Jánosnak megmondtam, hogy egyetértünk az MSZMP működésével, bank számlájukat igyekszünk rendezni azonnal és működésükhöz semmiféle akadályt nem gördítünk. Arra nem adtam utasítást, hogy a volt MDP székházban lévő MSZMP munkáját bár milyen módon gátolják.”⁵⁶

Délután „Lohonyai nevezetű...telefonon felhívott és egy újonnan alakuló magát forradalmi ifjúsági szövetség néven a következőket közölte: ...elfoglalták a DISZ, helységeit és vagyontárgyait, ezekben a helységeken fegyveres nemzetőr csoportot kívánnak elhelyezni, én félbeszakítottam az ő közlését és kifejtettem ...a városban csupán egy fegyveres nemzetőrség működhet, amelyet Sánta alezredes kezdeményezett és honvéd tisztel parancsnokság alatt áll. Én tehát nem adtam arra engedélyt, hogy a csoportot létre hozzák és fegyvereket kapjanak valahonnan Azt sem tudom, hogy honnan szereztek fegyvereket e csoport felfegyverzésére.”⁵⁷

Péntek délután a városban 2 századnyi fegyveres erő volt, „amelyet Sánta Károly alezredes utasítására Kiss Gaál Imre szds. fegyverzett fel nemzetőrség céljára, még ez a keddi napon történt.”⁵⁸

A pénteki napon Brusznjai Árpád Budapestre utazott a honvédelmi Minisztériumba. „...utazásom célja az volt a veszprémi helyőrség körében mutatkozó zavaros állapotok rendezésére (sic!) a Honvédelmi Minisztérium segítségét, illetve erre a célra felelős tiszti megbízott kiküldését kérjem.”⁵⁹ Az utazást megelőző nap telefonon egyeztetett Antal őrnaggyal – a HM -ben beosztott tiszttel – aki bekísérte Kána Lőrinc vezérőrnaggyhoz.⁶⁰

54 Nyom.p.42.

55 Az iratokhoz csatolt bérjegyzékek tanúsítják,hogy a párt és DISZ alkalmazottak - köztük Stefan László -felvették járandóságukat.

56 Nyom.p.42.

57 Nyom.p.42.

58 Nyom.p.43.

59 Nyom.p.43.

60 Kána Lőrinc (1914 - 1998) kárpitos segéd, 1945-től MKP (MDP) MSZMP tag; a BSZKRT függetlenített pártfunkcionáriusa. 1949-ben bevonult a hadseregbe (4 polgári iskolai osztály után) 5 hónapos alosztályparancsnoki tanfolyamot végzett. 1949-ben és őrnagyi rendfokozatot kapott és a Honvéd Vezérkar osztályvezető-helyettese lett, 1950-től alezredes, beosztása Honvéd Vezérkar hadművelleti csoportfőnök - helyettes, 1951-től ezredes, az Országos Légvédelmi Parancsnokság állományában, 1952 november 1-től vezérőrnagy; 1955-től a légvédelmi tüzér hadosztály parancsnoka. A forradalom alatt a HM Forradalmi Tanácsának elnöke, a forradalom után a statáriális katonai bíróságok ülnöke. A tiszti felülvizsgáló bizottság eljárás alá vonta (HL.Szü.0136 HM Titkárság 0638), rendfokozatát visszavetették és ezredesként tartalék állományba helyezték „Az ellenforradalom alatt tanúsított helytelen magatartása miatt került tartalék állományba”

Kána közölte, hogy „Tiszti megbízottat nem tud küldeni, hanem a helyőrségi katonai forradalmi tanácsot vezető tiszt hívja őt vissza a megadott K telefonszámon⁶¹ és meg fogja kapni az utasítást.”⁶²A nemzetőrség felfegyverzésével kapcsolatban Kána kifejtette: „A nemzetőrsége felfegyverzése minisztériumi rendelet s a hadsereg ezt kell, hogy lássa fegyverekkel (sic!) még az „M” raktárak⁶³ terhére is. A fegyvert kiadó parancsnokok felelnek azért, hogy fegyvert csak felelős vezetővel rendelkező katona viselt és katonakönyvvel rendelkező személyek kaphatnak.”⁶⁴

Pesti útja előtt – vallott tovább Brusznjai Árpád – közölte Kiss Gaál százados, hogy szombaton (ez november 3-a volt) ismerteti a *városvédelmi tervet* Dormány László százados. Szombat reggel Dormány László ismertette Mackó Miklós, Monori Gyula, és Dömötör Lajos forradalmi tanácsstagok előtt a védelmi tervet. „Ez után Dormány László elém tett egy kimutatást a Veszprémben kiosztott fegyverekről. A kimutatásban 786 db fegyver kiosztása szerepelt amelynek túlnyomó része Veszprém város, Balatonfüred, Zirc környékén lett kiosztva... Ezután én elmondtam, hogy Kána Lőrinc v.örgy.⁶⁵ mit mondott nekem Budapesten, majd közöltem Dormány László szds -al a K telefonszámot, hogy hívja fel Kána Lőrinc v.örgy-t és megkapja az utasítást.”⁶⁶ Arról nem volt tudomása Brusznjainak, hogy a telefonbeszélgetés megtörtént-e. A jelenlévők azt az álláspontot alakították ki, hogy a már kiosztott fegyvereken kívül legfeljebb 700–800 fegyvert adnak ki a nemzetőrsének. A fegyverek kiosztásával kapcsolatos részletekről Brusznjainak nem volt tudomása.

A vallomás ez után témát váltott. Brusznjai Árpád arról számolt be, hogy november napján felkereste „a jutasi laktanyából egy 8–10 tagú honvéd küldöttség, amelyben tiszt is volt és kérték a Megyei Forradalmi Tanácsot, hogy a honvédségnél fennálló helyzet rendezéséhez nyújtson segítséget. Ez alkalommal Dormány és Mackó szds-k is jelen voltak.”⁶⁷ Beszámolt még egy katonákkal kapcsolatos vitás ügyről is: „Ugyan ezen a délelőtt történt, hogy értesülésem arról, hogy előző éjszaka a tüzérhadosztály tisztjei letartóztatták Kiss Gaál Imre szds-t a FT tagját... Ennek kapcsán határoztam el, hogy délutáni időben a jutasi laktanyába fogok menni és alkalmat kérek Sánta Károly alez-től, hogy megismerjem Kiss Gaál szds. elleni vádakat s egyes pontjaihoz esetleg

---

(HL.1957/T/31.sz.jegyzék 153.p.4. 2m2 sz.105 jegyzék.p.141.) 1958-1960 között a Győri Közlekedési Vállalt Igazgatója.1990 -ben vezérőrmagyi rendfokozatát visszakapta (Magyar Közlöny 1990.április 23.)

61 „K” telefon: az minisztereket, a párt és állami vezetőket kösszekötő különvonal.

62 Nyom.p.43.

63 „M” készlet :háború esetére raktározott készlet, amelyből a háborús mozgósításkor a behívott hadilétszámot szerelik fel.

64 Nyom.p.43.

65 vezérőrmagyi

66 Nyom.p.43.

67 Nyom.p.44.

tanú vallomást tegyek⁷⁶⁸ Megkereste Moór ezredes⁶⁹ lövészadosztály parancsnok, aki nem gördített akadályt megjelenése elé.

„Kiss Gaál szds-t mikor elővezették és megkezdődött a kihallgatása azt tapasztaltam, hogy Kiss Gaál Imre szds. ellen ellentétes vádakot hoztak fel, vádpontok egy része túlzottan baloldalinak tünteti fel, egy másik része pedig ellenforradalmárnak⁷⁷⁰ Brusznjai nem nyilvánított véleményt, de kérte, ha bíróság elé kerül az ügye hallgassák ki tanúként.

Szóba került egy másik – később kiékezett – téma, amellyel a vád Brusznjai restaurációs törekvéseit akarta igazolni. Brusznjai így vallott: „Itt fejtettem ki azt az álláspontomat is, amely a régi tisztekkel volt kapcsolatban. Lehetségesnek tartom, hogy 1949–50-ben kerültek elbocsájtásra a honvédség kötelékéből olyan tisztek is, akiket 1945-ben igazoltak továbbra is becsületesen szolgáltak és akiknek rehabilitálására sor kerülhet. Például hoztam fel a Rajk per katonai résztvevőit és saját apósomat is, akinek rehabilitációs felülvizsgálását épen 1956 őszén rendelte el az MDP központi vezetősége.”⁷⁷¹

Ez után ment át Brusznjai „2 személlyel a nagy terembe, ahol a lövész ezred személyi állománya gyűlésre készen állt. Már a színpadon tartózkodott Moór ho.pk [hadosztály parancsnok] és néhány tisztje... A gyűlést Perge fhgy [főhadnagy] nyitotta meg pár szó bevezetővel átadta nekem a szót.”⁷⁷² Brusznjai beszédének az alábbi részleteiről szól: „Az eddigi eseményekben a hadsereg szervezeten nem vett részt, a továbbiakban azonban lehet, hogy szükség lesz rá, mert látnunk kell, hogy ellenforradalmi veszély fenyeget. Felhívtam őket fegyelemre, parancsnokaiknak fokozottabb engedelmisségre...”⁷⁷³ A katonák elégedetlenek voltak a katonai forradalmi tanácsok összetételével – folytatta Brusznjai – utalva Ugyan Mihály „legénységi állományú” katona közlésére. „Közöltem, hogy a HM. rendeletben szabályozta a FT megválasztását és jogkörét, a honvédségi alakulatoknál. (tudomásom szerint ezt a rendeletet még Janza Károly⁷⁴ bocsátotta ki). Elmondtam, hogy ezt a rendeletet a gyűlés to-

68 Nyom.p.44

69 Moór Ferenc (1921-1986) ezredest (nevét többször tévesen Mór-nak írják) a tiszti felülvizsgáló bizottság leszerelte „Nagy mennyiségű fegyver kiadását engedélyezte. Utasítást adott a párt- és politikai szervek feloszlását. A szovjet csapatok ellen megszervezte a harcbiztosítást.” HL.1957/T 31 jegyzék 153. A Győri Katonai Bíróság különhatározata B.I.81/1958 sz. alatt 1958.április 30-án 3 évi börtönrre ítélte; a Legfelsőbb Bíróság Katonai Kollégiuma különhatározata a börtönbüntetést 1 évre enyhítette.

70 Nyom.p.45.

71 Nyom.Uo.

72 Nyom.Uo.

73 Nyom.Uo.

74 Janza Károly (1914-2001) vasesztergályos, 2 polgári iskolai osztályt végzett, a Horthy- hadseregben őrmesteri rendfokozatot ért el.1949. július 1-én párthatározat alapján került a hadseregbe (korábban a Ganz-Hajógyár vezérigazgatója volt). Katonaiskolát, tanfolyamot nem végzett, szolgálatot ezredesi rendfokozatban kezdte; 1950 március 1-től vezérőrnagy, 1952 november 1-től altábornagy. Beosztása 1949-ben a Magyar Néphadsereg Hadtápszolgálat főnökhelyettese, mad főnöke (1950). 1956. október 26 és október 31 között honvédelmi miniszter.1958.február 21-én - pszichikai kényszer hatására altábornagyi rendfokozatáról lemondott. A NET 17/1958 (II.21) sz. rendeletével rendfokozatától megfosztotta.

vábbi folyamán a Ho. [hadosztály] parancsnokuk fogja ismertetni s én a területileg illetékes polgári szerve nevében arra kértem őket őrizték meg nyugalmukat és hajtsák végre a minisztérium utasításait.”⁷⁵ „Utólag eszembe jutott - egészítette ki vallomását Brusznjai Árpád – november 3-án szombat délelőtt kaptam értesítést Balla Béla mérnöktől, aki önkéntes aktíva dolgozott a FT-ban ... (sic!)” Balla jelezte, hogy Peremartomból felajánlották „...ők tudnának páncélelhárító aknákat gyártani, s mi azokat rakassuk le a városhoz vezető utakra. Ezt én kifejezettem megtiltottam.”⁷⁶

Beszélt még Brusznjai Sánta Károly alezredes letartóztatásáról. „Határozottan tagadom, hogy az én jóváhagyással letartóztatás bárkinek bántalmazása, vagy meggyilkolása, az én forradalmi tanácsstagságom, vagy elnökségem alatt történt volna. Azt is határozottan tagadom, hogy én vagy az én jóváhagyással olyan utasítást kapott volna Kiss Gaál szds., vagy más jelenlétében „ilyen szóltam volna (sic!), hogy a megyei börtönben lévő ÁVH-sokat, vagy funkcionáriusokat végezzék ki és a helyüket újabbakkal töltsék meg.”⁷⁷

Megjegyezte még: „Arról azonban *semmit nem tudok, hogyan robbant ki Veszprém-ben a fegyveres harc a szovjet és magyar örök között november 4-én hajnalban. Arról sem, hogy ki szervezte ezt meg, ki adott erre tűzparancsot, arról sem, hogy kik harcoltak és milyen eredménnyel*”.⁷⁸ (Kiemelés tőlem. K. F.)

Ez a bekezdés – amely nyilvánvalóan kérdéssorozatra adott válaszok sűrítése – zárta volna a vallomását, azonban Brusznjainak eszébe jutott a sajtóban közzétett rendeltékkel kapcsolatban a momentum : „...szeretném előző vallomásom kiegészítésül az alábbi megjegyezni. Az újságokban névalírással megjelent 13 rendelet kivétel nélkül y-al írja a nevem végén szereplő i-t, magam nevemet így soha nem írtam.” – a rendeleteket, tehát nem általam aláírt példányról nyomtatták.⁷⁹

Ezzel befejeződött a kihallgatás »történeti« része, amikor módja volt Brusznjai Árpádnak egy viszonylag hosszabb értékelést is adni saját működéséről. Ezekben a sorokban már benne van az életért folytatott harc, az életöszton diktálta – el nem ítéltető – »kompromisszum« „Továbbiakban egész működésem értékelésével kapcsolatban a következőket szeretném elmondani: Decemberben készített és benyújtott emlékezéseimmel ellentétben⁸⁰ azóta szerzett ismeretek és tapasztalatok alapján ma már nem állítom, hogy a veszprémi eseményekben nem voltak ellenforradalmi célú megmozdulások. A magam részéről részletes vallomást tettem, s most ehhez csak annyit szeretnék hozzáfűzni amikor működésemet megkezdtem abban a tudatban tettem, hogy

75 Nyom.p.45.

76 Nyom.p.46.

77 Nyom.Uo.

78 Nyom.p.Uo.

79 Nyom.p.8-9.

80 Az emlékezés nincs a peranyagban, bizonyára az operatív anyag része volt.

egyrészt a tömegek követelése miatt fogok harcolni, másrészt, hogy ezt a harcot helyesli és támogatja a veszprémi fegyveres erők az MDP veszprémi vezetői és az államvédelmi szervek is ezt első tömeg előtt elmondott beszédemben így mondtam⁸¹ el: Velünk a párt, velünk a hadsereg s velünk az ÁVH. Működésünk egész folyamán működésünk törvényes elismerésének tekintetem azt a körülményt, hogy az MDP helyi szerve és az ÁVH külön írásbeli támogató nyilatkozatot küldött meg hozzánk, hogy a kormány, ismételten megerősítette működésünket. Hogy a párt és tömegszervezeti vezetők sőt a területünkhöz tartozó szovjet parancsnokságok mint hivatali szervvel tárgyaltak velünk is minket kértek fel egye ügyek elintézésére. Így tehát nem tekinthettem működésemet azon állam megdöntésére irányulónak, melynek védelemére hivatott szervek és személyek, működésünket elismerték.”⁸²

Utolsó érvként hozzátette még: „Végezetül meg szeretném említeni, hogy bár módomban lett volna, de nem menekültem el a felelősségre vonás elől, éppen azért, mert tudomásom szerint személyes büncselekményt nem követtem el. A vizsgálat vállalásával egyrészt segítséget kívánok nyújtani a hatóságoknak a veszprémi események teljes tisztázásához, más részt tisztázni akartam személyemet azok alól az alantas vádak alól⁸³, melyekkel tudomásom szerint szóbeszédben illették személyemet.”⁸⁴

Ezzel tehát lezárul a kihallgatás többé-kevésbé kronologikus szakasza. S előttünk áll Brusznayai Árpád védekezése is.

Ami a kihallgatások tartalmát illeti, ez a rész – bár torzításoktól koránt sem mentes – nagyban – egészben tartalmazza a Brusznayai által előadottakat, más szóval a vizsgáló még nem avatkozik be durván a vallomás tartalmába. Ez nem véletlen. A politikai rendőrség célja most az, hogy mentül több olyan ténnyel ismerkedjen meg, amelyet – „megfelelően” kiforgatva eredeti jelentéséből – majd Brusznayai és vádlott társai ellen lehet fordítani. Ezt a koránt sem új módszert⁸⁵ érhetjük majd tetten a kihallgatások következő napjain, amikor a kronológiai száltól elszakadva egy *tematikus-ideologikus* kihallgatási taktika váltja fel az eddigit.

Itt akár le is zárhatnánk Brusznayai Árpádnak a forradalmi tevékenységét bemutató írásunkat. Mégsem tesszük, hiszen ami ez után történt a vallatósobában ugyancsak hozzá tartozik a Brusznayai történetéhez, jellemének megismeréséhez, amely életéért küzdő védekezésében is hibátlan.

Ami Brusznayai védekezését illeti: egy tiszta erkölcsű, de mérhetetlenül naiv ember áll itt előttünk. Aesopus meséjéből a bárány, aki a folyóból lejjebb iszik, mint a farkas, s csodálkozik a kérdésen, hogy hogyan zavarhatná ő a farkas ivóvizét?

81 a szövegben „mondta” szerepel, nyilvánvaló géphiba K.F.

82 Nyom.p.47.

83 Itt a letartóztatásokra és gyilkosságokra adott parancsokra utalt.

84 Nyom.p.47.

85 Pl. amikor egy üzemi baleset tényeit szabotázsnak állította be az ÁVO V6.:Kahler:Joghalál.p.139- 145.

Mindazonáltal Brusznjai védekezése hibátlan logikával mutatja ki: joggal bízott abban, hogy a forradalmi tanácsok legális szervek, működésül törvényes, azt a központi és helyi szervek – a megszűnt párt és állambiztonsági szervek is – elismerték, sőt támogatták. Brusznjai Árpád – aki nem volt jártas a színlelésben hitt abban, igazát és tisztességét megvédhet, s a vizsgálat valóban arra kíváncsi mi történt Veszprém megyében. A vizsgálat azonban sem arra nem volt kíváncsi, mi a történeti tényállás valósága, még kevésbé, hogy Brusznjai Árpád védekezése jogilag megalapozott-e ? Az sem érdekelte a hatalom képviselőjében eljárókat, hogy Brusznjai Árpád igaza tudatában nem hagyta el az országot, holott – jól tudták – elmenekülhetett volna. Mindez mindegy volt, s legkevésbé a hatóságokat érdekelte. Brusznjai Árpád egyszerűen alkalmas volt arra, hogy személyében a »tudatos ellenforradalmár« alakját felmutassák és hóhér kézre adják. Ezt Brusznjai Árpád már csak akkor vette észre, amikor már senki sem tudott rajta segíteni.

A következő kihallgatási, nap az első kérdés arról szólt: „...mit tud a Forradalmi Tanácsban beválasztott honv.⁸⁶ tisztek ellenforradalmi tevékenységéről.”⁸⁷

A »ellenforradalmi« jelző valójában meghatározta a kérdésre *jegyőkönyvezett* választ: „megállapításom az – szól az első felelet –. hogy itt Veszprém-ben, ha a honvédségi alakulatok aktívan nem támogatják a kezdet kezdetén a tömeg hangulatát akkor *nem történt volna meg, hogy fegyver kerül a tömeg közé* illetéktelen személyek részére”⁸⁸ (Kiemelés tőlem K. F).

Újabb kérdésekre Brusznjai megismételte a Kána Lőrincsel folytatott beszélgetés tartalmát, majd az egyetemen Bíró főhadnagy által vezetett operatív csoportról faggatták.

„Arra a vádpontra, hogy Kiss Gaál szds, horthysta tisztekkel lépett kapcsolatban a következőket mondtam: Amennyiben Kiss Gaál arra tett intézkedést, hogy honvédségi beosztásban. vagy munkakörben helyezzen volt horthysta tiszteket, azzal büntetendő cselekményt követett el... kifejtettem abbéli véleményemet, hogy akadáhatnak olyan volt horthysta tisztek is akiknek sem háborús, sem népellenes cselekedetük nem volt 1945-ben igazolták őket és utána is becsületesen szolgáltak és csak 1949–50-ben lezajlott sokban túlzó átszervezéskor bocsátották el. Kifejeztem véleményemet, hogy ezek közül nyilván kerül sor egyesek rehabilitációjára.”⁸⁹

S egy ismételt visszaterő kérdés, a Brusznjainak tulajdonított *kivégzési parancs!* Itt Brusznjai visszautalt első letartóztatására, amikor Kiss Gaállal, Maczkóval, Dormánnal, Földesivel és másokkal volt egy cellában: „...Kiss Gaál ismételtén kijelentette 8 tanú je-

86 honvéd

87 Nyom.p.48

88 Nyom.Uo.

89 Nyom.p.52-53.

lenlétében, hogy egy részt az én személyem elleni azon vád, miszerint bárkit ki akartam volna végeztetni alaptalan, mert ilyenről a FT -ban egyáltalán nem volt szó.”⁹⁰

A június 27-i kihallgatás az a pont, amikor már eldőlt: Bruszn yait teszik felelőssé a veszprémi fegyveres harcokért, az általa nem ismert védelmi tervért, az ávósok soha sem volt kivégzéséért, a tanácsi létszámcsökkentésért, a tisztikar „nagyobb részének” állítólagos lecserélésére irányuló szándékért és a veszprémi püspökkel „fenntartott” (valójában nem létező) kapcsolataért. Mindez egyenesen következik a hozzá intézet kérdésből. Nem tévedünk, ha kijelentjük a kérdések - amelyek előre vetítik a vádirat sőt jórészt az ítéletek tartalmát, a *rájuk adott választól függetlenül*. Miután a kérdések tükrözik valójában a hatalom koncepcióját, s valójában felölelik azokat a gyanúsításokat, amelyek nem szerepelnek a terheltté nyilvánító határozatban.

„Mi volt a célja a nagymennyiségű fegyver kiadásával és miért osztotta ki az „M” készletet?”⁹¹ Bruszn yai válasza a korábbiaknak megfelelő „Én mint a megyei forradalmi tanács elnökhelyettesének (sic!) október 26–30-án az volt a véleményem, hogy fegyvereket nem szabad kiosztani civileknek ....A későbbi fegyver kiosztásokkal egyetértettem és ezt azzal a céllal tettem, hogy a közbiztonságot megszilárdítsuk.”⁹² „Én minden esetben ragaszkodtam ahhoz, hogy a kiadott fegyverek átadásakor fel kell írni a neveket, kik kaptak fegyvert... *Tagadom azt, hogy a fegyverek kiadásával az lett volna a célom, hogy a proletárdiktatúrát megdöntsem, vagy azokat a szovjet csapatok ellen használjam.*”⁹³ (Kiemelés tőlem K. F) .

Ez után egy, a kihallgatások során az ’56-os perekben szokványos intermedzo következett. A jegyzőkönyv így őrizte meg a történeteket: „Megjegyzés: Közlöm Önnel, hogy ezt a vallomást nem fogadom el, mert birtokunkban vannak olyan adatok, melyek bizonyítják azt, hogy a fegyverek kiadása az „M” készlettel együtt a proletárdiktatúra megdöntését és a szovjet csapatok ellen irányultak (sic!) Felszólítom, hogy a kihallgatás folyamán őszintén a valóságnak megfelelően tegyen vallomást. Felelt: A közlést megértettem és tudomásul veszem”.⁹⁴

A soron következő kérdés a *védelmi tervre* tért át. Bruszn yai megismételte a Kána által mondottakat, majd egy ugyan csak különös dolgot olvashatunk „A város védelmi tervének tartalmát nem ismerem, A tvr.⁹⁵ létezéséről tudtam, felelős vagyok azért, mert *megsemmisítésére nem törekedtem*, ezzel lényegében a terv létezésével egyetértettem.”⁹⁶ (Kiemelés tőlem K.F.)

90 Nyom.p.54.

91 Nyom.p.56.

92 Nyom.Uo.

93 Nyom.Uo.

94 Nyom.p.56-57.

95 Törvényerejű rendelet

96 Nyom.p.57.

A kiadott rebeleteket firtató kérdések után újból visszakanyarodott a vizsgáló tiszt az *ÁVH-s tisztek őrizetbevételéhez*.

Idézőjelbe téve szerepel Brusznjai válasza: célja az volt, hogy az ellenük történő merényleteket megakadályozzuk.⁹⁷ És következet a „keresztkérdés”: „Mikor, hol, ki-nek és hol vetette fel az áh-s tisztek reprezentatív (sic!) *kivégzését*?” (Kiemelés tőlem K. F.). S az adott válasz: „A reprezentatív kivégzésről soha senkinek, és sehol nem beszéltem... példának hoztam fel (az október 31-i küldött közgyűlésen) a Budapest és mosonmagyaróvári kivégzéseket, hogy ezt nem kell követni, mert mi úgy oldottuk meg, hogy az ávó-s tiszteket őrizetbe vettük, és akinek panasza lesz velük kapcsolatban esetleg kegyetlenkedéseikről az jelentse és lesz belőle egy reprezentatív pör”⁹⁸ „A szovjet hadsereg bejövetele előtt miért akarta felszállítani a volt ávós tisztelet Budapestre, milyen céllal?”⁹⁹ Brusznjai megismételte a korábban vallottakat: lényege szerint a rádióból értesültek, hogy az ávós tisztek jelentkezzenek a Markó utcában. „A közlemény úgy szólt, hogy a máshol őrizetbe vett ávós tiszteket oda kell szállítani”¹⁰⁰

S újra megisméltődnek a kérdések a közigazgatásból elbocsátandó kommunistákról és a „horthysta tisztek” felvételéről.

„Milyen kapcsolatot tartott fenn *Badalik* római katolikus püspökkel, mi volt a beszélgetés lényege, és ki volt jelen, mikor 13 diákkal tárgyalt? Badalikkal történt beszélgetés után milyen rendelkezések és cikkek jelentek meg a sajtóban?”¹⁰¹ „Én Badalikkal¹⁰² soha semmilyen kérdéstről tárgyalást nem folytattam”, válaszolta Brusznjai, Badalik püspökkel Lóránd Imre és Horváth Tibor tárgyalt, s szó volt arról is, hogy „a volt szeminárium épületét ne kérje vissza a papnevelde céljából (sic!). Másik alkalommal... értesültem arról, hogy hittan beíratásról tárgyaltak... *Egyébként a hittan beíratás kérdésével egyetértek illetve egyetértettem.*”¹⁰³ (Kiemelés tőlem K. F.)

Ezzel vége szakad annak a kihallgatásnak, amelyet a kérdésekben megfogalmazott ítélet uralt elejétől végéig. Jól érzékelhető továbbá, hogy – bár Brusznjai szellemi erejének és türelmének megfeszítésével küzdött, – s mint a hittan beíratásokról mondtak igazolják – hitvalló nyilatkozatoktól sem tartotta vissza. Óvatossága – hiszen élete a tét – is teret kap. A vallató azonban mégis nagy lépést tett célja felé. Aláíratta a védelmi tervvel kapcsolatos felelősségre vonatkozó vallomásrészt, olyan szöveggel,

97 Nyom.Uo.

98 Nyom.p.57-58.

99 Nyom.p.58.

100 Nyom.Uo.

101 Nyom.p.60.

102 Badalik Sándor Bertalan (1890 -1965) veszprémi megyéspüspök, 1957-ben elhurcolták, Hejce községbe kényszerlakhelyen élt 1964.októberéig, ekkor engedélyt kapott, hogy Budapestre, Hűvösvölgybe költözzön. Itt halt meg 1965.október 10-én, temetését csak Hódmezővásárhelyen engedélyezték. A püspöki székvárosában a veszprémi székesegyház kriptájába, csak a rendszerváltozás után - 1991. október 10 - helyezhették örök nyugalomra.

103 Nyom.p.60.

amelynek belső ellentmondása nem csak kézzelfogható, de ellentétben áll a tények valóságával is. Ez után bármi következhetett – és következett is. Brusznjai Árpád szellemi és fizikai erői a több hónapos vallatás után kimerültni látszanak.

A július 1-i kihallgatás első kérdése visszatért egy – már a kérdés megfogalmazásában is valótlan (ha tetszik beugrató jellegű) – témára. „A tanúvallomások szerint Ön az ellenforradalom ideje alatt utasítást adott a börtönben lévő letartóztatott kommunisták, és ÁVH- sok kivégzésére. Beszéljen arról, mikor, és hogyan adta ki ezt az utasítást ?”¹⁰⁴ Ki kell jelentenünk: nincs az iratok között ilyen tanúvallomás!

Brusznjai válasza most is tagadó, s hozzátette: „Még gondolatban sem vetődött fel ilyen bennem. Első letartóztatásom alkalmával Kiss Gaál Imre szds”-al lefolytatott szembesítéskor.¹⁰⁵

A nap második kérdése: „A vallomások szerint Ön több személy letartóztatására adott ki utasítást október 30-án és azt követő időben. Ezen személyek kommunista funkcionáriusok, és államvédelmi tisztek voltak. Beszéljen ezekkel a kiadott utasításaival kapcsolatban” (sic!)¹⁰⁶

„Egy ember letartóztatására adtam parancsot és ez Nagy Béla tanár volt...”¹⁰⁷ ismételte a már elmondott történetet Brusznjai. Nyilván újabb kérdésekre – amelyek az év.¹⁰⁸ tisztekre vonatkoztak – kijelentette: „Azt is tagadom, hogy külön adtam volna ki parancsot... államvédelmi vezetők letartóztatására.... Elmondani kívánom még, hogy egyetlen kommunista őrizetbevételére, vagy letartóztatására határozatot nem hoztam, utasítást nem adtam. Az *ellenforradalom időszakában* nem is értesültem, hogy kommunistákat tartóztattak le... Péntek Károly megyei ügyész.... bujkál a városban esetenként és igen rossz a tömeghangulat ellene, hogy *nem-e helyes* (sic!) őt is őrizetbe venni...”¹⁰⁹ (Kiemelés tőlem. K. F) E helyen is szükséges hangsúlyoznunk: ez a jegyzőkönyv is a nyomozó által átfogalmazott szöveget és *nem Brusznjai mondatait tartalmazza*. Karakteresen utal erre az „ellenforradalom időszakában” és a „nem-e lenne helyes” szavak, Brusznjai az elsőt azért nem használta, mert elveivel ellentétben állt, a másikat, mert *tudott magyarul!*

A július 4-i kihallgatáson már a direkt politikai kérdések kerültek előtérbe, tehát koránt sem a Brusznjai által véghezvitt cselekedetek, hanem Brusznjai *politikai véleménye*. „Egyetértett-e a Nagy Imre kormány intézkedéseivel és azt milyen mértékben támogatta”¹¹⁰

104 Nyom.p.61.

105 Ez az anyag nincs az iratoknál, így a Brusznjai által hivatkozott szembesítési jegyzőkönyv sem.

106 Nyom.Uo.

107 Nyom.Uo.

108 államvédelmi

109 Nyom.p.62.

110 Nyom.p.65.

„Én Nagy Imre kormányának ténykedését helyeseltem és annak intézkedéseit végrehajtottam, mert teljes mértékben egyetértettem vele”¹¹¹ – válaszolta Brusznjai, majd részletezte: egyetértett a „...több pártrendszer létrehozásával, a koalíciós kormány működésével...a nemzetörség létrehozásában és azok felfegyverzésében (sic!)... a közbiztonságot akartuk megerősíteni ...”¹¹² Nem véletlen a nemzetörségre irányuló rész kérdés; a következő kérdés kedvéért történt, az pedig a július 12-i kihallgatás kedvéért, ahol a kérdés – mint látni fogjuk *Brusznjai válaszaként* csaknem szó szerint lesz olvasható!¹¹³ A korábbi válaszokból következik, mi volt Brusznjai, többször megismételt álláspontja, így tehát a kérdező biztosra mehetett.

„Van-e önnek arról tudomása, hogy a nemzetörség szervezésével olyan emberek is kaptak fegyvert, kinek nem a közbiztonság megszilárdítása volt a célja, hanem a *tőkésrend* (sic!) *visszaállítása*. Értem ezalatt a börtönből kiszabadult rabokat, csendőrök és volt katonatisztek felfegyverzését is”¹¹⁴

Brusznjai válasza méltán idegesíthette a hatalom embereit. Az osztály-megülönböztetés kommunista dogmájával szemben nyíltan az *állampolgári jogegyenlőség elvét* hangoztatta (a halál árnyékában is!). „... nem vettem figyelembe azt, hogy valaki csendőr volt-e vagy kulák. Csak azt mondta, hogy olyannak adjanak fegyvert, akinek katonakönyve van és akit az akkori helyi szervek javasolnak. Mivel az akkori szervezetek olyan összetételűek voltak, hogy abban minden réteg képviselve volt, *így feltételezem azt, hogy olyanok kezébe is fegyver kerülhetett akiknek a tőkés rend visszaállítása volt a célja*”. (Kiemelés tőlem. K. F.) Talán sohasem tudjuk meg, a válasz második fele egy a Brusznjai által tett gúnyos megjegyzésből formált-e halálos fegyvert, vagy megállt Brusznjai a válasz első felénél, az állampolgári jogegyenlőség mellett tett hitvallásnál.

A következő kérdés: „Van-e tudomása arról, hogy az ön által kiadott fegyverek mennyi ártatlan ember, szovjet katonát és kommunistát gyilkoltak meg?”¹¹⁵

Brusznjai tárgyyszerűen válaszolt: „Földesi szds. közölte velem a novemberi letartóztatásunk alkalmával, hogy az általam 100 db géppisztoly nem volt senki részére kiadva, azzal senki nem lőtt, mert Földesi az egyetemen bezárta egy terembe, ahol a szovjet csapatok egyben megtalálták. A többi fegyverek kiosztásával kapcsolatban nem tudom azokat milyen célra használták fel. Mivel lövöldözések történtek fennáll annak lehetősége is, hogy azokkal a fegyverekkel is oltottak ki ártatlan emberéleteket. Azonban arról nincs tudomásom konkrétan, hogy ilyen eset történt-e.”¹¹⁶ Brusznjai

111 Nyom.Uo.

112 Nyom.p.Uo.

113 Nyom.p.77.

114 Nyom.p.65.

115 Nyom.p.66.

116 Nyom.Uo.

tehát harcolt – amennyire tehette – az életéért. S a tények mellette szólnak, még a hatalom oldaláról szemlélve is azokat. Az általa az egyetemre kihozott fegyverekkel nem lőttek, azok hiánytalanul kerültek a szovjet alakulat kezére. Így maradt a megfoghatatlan, ezt kellett, tehát a – „*fennáll annak lehetősége is*” – formulával felhasználni, megfejelve azzal a jogi bornírtsággal, amit a következő mondat hordoz: „Arra semmilyen bizonyítékom nincsen, hogy az általam kiosztott fegyverekkel nem gyilkoltak le ártatlan embereket”.¹¹⁷

Most megint a hatalom oldaláról szemlélve: a mellett, hogy Bruszniai nem osztott semmilyen fegyvert, a Bp. az ártatlanság vélelméről következően¹¹⁸ a *hatóság kötelességévé* teszi a bizonyítást, és nem a terheltnek kell kimentenie magát a gyanú (vád) alól¹¹⁹, ellenkező esetben : „A bíróság a terheltet a vád alól felmenti, ha nem nyert bizonyítást, hogy a terhelt a vád tárgyává tett bűncselekményt elkövette,...”¹²⁰

Az érvényes eljárásjogi szabályok szerint tehát: a nyomozóhatóság kötelessége volt annak bizonyítása, hogy a Bruszniai által *önhatalmúlag* kiadott fegyverrel, kit és hol gyilkoltak meg. Ezt a törvényi kötelezettséget azonban Csurgó főhadnagy bizonyonnyal politikai beállítottsága miatt nem akarta érvényesíteni. (Elképzelhető s, jóindulatúan engedjük meg: alulképzettsége okán nem is nagyon tudott arról mi áll a törvényben, s ez magasabb beosztású tiszteteket sem igen érdekelt akkortájt.)

Egy, a herendi munkatáborban fogvatartottak szabadulást firtató kérdésre Bruszniai így válaszolt: A felülvizsgálatra megbízást kapott dr. Jónás Oszkár és „egy Megyei Bíróságtól Halmai bíró.... Én a felülvizsgálaton nem vettem részt.”¹²¹

„Tisztában volt Ön azzal, hogy egyes helyekről a gyors felülvizsgálat és az ellenforradalmi események következtében közveszélyes bűnözők szabadulhattak ki, melyek az egész társadalomra veszélyesek. Milyen intézkedést tett az illetékes szerveken keresztül ezek elfogására?”¹²²

Íme megint egy megválaszolhatatlan kérdés, amely sem a konkrét herendi sem a veszprémi szabadításhoz nem kötődik. (A vizsgáló is jól tudta Veszprémben a köztörvényes rabok a börtönben maradtak, s Halmai vallomásából látni fogjuk, a többiek büntetését *félbeszakították*.) az „egyes helyekről” formula tehát egyrészt megfoghatatlan, másrészt egy életveszélyes elvet rejt: *a forradalomban vezető szerepet vállaló mindenér felel, ami bárhol, bármikor történt* – ezen alapszik az utolsó mondat is, hiszen miért kellene Brusznainak intézkedni olyan tárgyban, amely nem az ő illetékességi területén történt.

117 Nyom.p.67.

118 Vö.Bp.Komm.p.14.

119 Ez utóbbit nevezi az eljárásjog exkulpációs bizonyításnak.

120 Bp.180.§.a/ pont.

121 Nyom.Uo.Halmai bíró: dr.Halmai János a Veszprémi megyei Bíróság elnöke volt

122 Nyom.p.69.

Egy a „horthysta tisztok” visszavételére vonatkozó kérdés valójában átvezetett a következőkhez, amelyben már valódi robbanótöltet volt. „Miért tartotta megbízhatóbbnak a volt horthysta tisztokat az ellenforradalom számára a demokratikus tisztoknál.”¹²³

A válasz egy gyenge alapfokú szeminárium brosúrájából is származhatott. „A horthysta tisztokat azért tartottam megbízhatóbbnak mert 1949-től 1956 októberéig nagyobb részül a proletárdiktatúrát nem támogatták (sic!). Viszont 1956 október 23-tól nov. 4-ig sok helyen bekapcsolódtak, illetve élére álltak az ellenforradalomnak. Többek között Veszprémben is a megyei Forradalmi tanács 2 munkatársa volt horthysta tiszt, Németh Károly szds. és Bodor Géza volt horthy tiszt (sic!) Ugyancsak szolgáltatásra jeletkezett és akarta támogatni a hadseregen keresztül az ellenforradalmat Udvardi Traitler Tibor volt horthysta ales.[alezredes] kinek felvételét javasoltam a hadseregbe.”¹²⁴

A magyar nyelv helyességére mit sem adó, ám az ideológiai követelményeknek maradék nélkül *Brusznjai szájába adott mondatok* már az összegző végkifejletet hordozzák, jócskán eltávolodva attól a történeti valóságtól, amelyről Brusznjai az eljárás kezdetén kronologikusan beszámolt.

„Milyen tevékenységet fejtett ki a proletárdiktatúra megdöntésében, miért döntöttek meg a proletárdiktatúrát, milyen társadalmi rendszert akartak a helyébe.”¹²⁵

A válasz ugyancsak az akkortájt terjesztett »Fehér könyvek« brosúraszövegét »egyeniesíti« : „A proletár diktatúra megdöntésében annyiban vettem részt, hogy tagja, elnökhelyettese és elnöke voltam egy olyan szervnek amely támogatta az ellenforradalmat és végrehajtottam Nagy Imréék intézkedéseit. Az intézkedések között szerepelt a proletárdiktatúra megdöntése is. *Ebből adódóan döntöttük meg Veszprém városában a proletárdiktatúrát.* A proletárdiktatúra megdöntésével egyetértettem és mint a megyei Forradalmi Tanács vezetője tevékenységemmel támogattam is. A proletárdiktatúra létezésével eszmeileg sem értettem egyet ebből adódóan támogattam Nagy Imrééket, amely a proletárdiktatúra megdöntését végrehajtotta. Az ellenforradalom ideje alatt én olyan kérdéssel nem foglalkoztam, hogy milyen társadalmi rendszer legyen. Az én véleményem az volt, legyen olyan, amelyet a magyar nép akar. Ezt arra értettem, hogy követeltük a szabad választást és annak megtartásával eldőlt volna milyen rendszert akar a nép.”¹²⁶

Az idézett – a proletárdiktatúra diktatúra megdöntésére vonatkozó – vallomásrészeket Brusznjai a bíróság előtt *visszavonta* , mert erőszakkal írárták alá vele a

123 Nyom.Uo.

124 Nyom.Uo.

125 Nyom.Uo.

126 Nyom.Uo.

jegyzőkönyveket, s mi több, Bruszn yait az aláírás érdekében *fizikailag is bántalmazták*.

A jegyzőkönyv egy »Közlés« rögzítésével folytatódott: „A megtett vallomásnak az utolsó részét, amely arról szól, hogy milyen társadalmi rendszert akart nem fogadom el, mert birtokunkban vannak olyan bizonyítékok, amelyek bizonyítják, hogy Magyarországon többpártrendszerrel polgári demokráciát akartak létrehozni, *ahol a kommunistákat fasiszta módszerekkel üldözték volna*. Ilyen intézkedés volt már a 33 kommunista elbocsájtása is a Megyei tanácstól. Valamint horthysta tisztek felvétele a hadseregbe, a meglévő tiszti állomány helyett. Felszólítom a kérdéssel kapcsolatosan tegyen őszinte vallomást, mert ezzel a helyzetén is könnyíthet, mert a bíróság enyhítő körülményként veszi beismerő vallomást”¹²⁷ (Kiemelés tőlem. K. F.) Ez a közlés nem szorul magyarázatra. Mégis rá kell mutatni: a polgári demokrácia és a fasiszmus közé tett egyenlőségjel valójában a egyenlőségjel a Kádári rendszer felfogása és politikai nyomozóinak módszere és a Rákosi rendszerének politikai felfogása és politikai nyomozóinak módszere között a demokrácia „proletár diktatúra és a fasiszmus kérdéseiről. Nem csoda a két rendszer *kontinuitásának* nem ez az egyetlen tettenérhető jegye.

Még egy »Közlés« szerepel a jegyzőkönyvben: „Közlöm Önnel a kérdést *lezárjuk, melyre a legközelebbi kihallgatáson visszatérünk*”. (Kiemelés tőlem K. F.) Ez a mondat sem igényel bővebb kifejtést. Tevékenységének összegzése soron értjük meg, hogy lehet bolhából elefántot csinálni.

„Milyen szerepe volt önnek a vidéki nemzetőrség felfegyverzésében ?”¹²⁸

A Kána vezérőrnagynál tett látogatás sokadik megisméltése után kijelentette „Én a nemzetőrségek felfegyverzésével egyetértettem és azt javasoltam, hogy minden községben adjanak 10–15 drb fegyvert a nemzetőrség tagjainak, a fegyver számát és névaláírással feltüntetve”¹²⁹.

Meglepőek első olvasásra a következő kérdések – de groteszk értelmet kapnak majd az »*Összefoglaló*«-ban¹³⁰ – addig is kezeljük kortörténeti szindrómaként.

„Mikor és mit tárgyalt budapesti személyekkel a Megyei Forradalmi Tanács helyiségében?” A válaszban szó esett 2–3 két három fiatalemberről, akik azzal kértek kihallgatást Bruszn yaitól, hogy segíteni akarják a vidék forradalmát, majd gépkocsit kértek, mert Budapestre akartak menni. Gépkocsit nem kaptak Bruszn yaitól. „Később tudtam meg, hogy távollétemben Molnár Tamás Megyei Forradalmi Tanács tag adott nekik gépkocsit, amivel Budapestre mentek”¹³¹. Írást is akartak igazolásul, amelyet később a rendőrség lefoglalt.

127 Nyom.p.71.

128 Nyom.Uo.

129 Nyom.p.73.

130 A nyomozást lezáró irat

131 Nyom.Uo.

„Ki volt az a tapolcai tanár akinek elősegítette hazatérését Tapolcára és mit tárgyalt vele?” - kérdésre Brusznjai elmondta, november 1-n felkereste Berta Vince (a névre a nyomozó emlékeztette) „...elmondta, hogy ő 1950 óta bujkált 1956-ig, mert az ÁVH el akarta fogni. Majd 1956-ban kérte ügyének felülvizsgálatát”¹³²

Elérkezett július 12-e. Úgy tűnt, újra kezdődik minden előlről a „Mikor és milyen körülmények között lett MFT- nek[Megyei Forradalmi Tanácsnak] tagja, illetve vezetője ?”¹³³

S Brusznjai elmondja a már többször elmondott történetet. Lóránd Imre október 29-én elnökhelyettesi teendőkkel bízta meg, s november 1-én reggel választották elnöké.

„Miért vállalt vezető szerepet november 1-én ?”¹³⁴

„Elsősorban azért vállaltam mert jól esett az akkori tömegektől a bizalom, a másik ok az volt, hogy egyetérttem és magamévá tettem azokat a követeléseket, amelyet a FT a kormány elé vitt. *Továbbá azért mert úgy éreztem a poletárdiktatúra megdőlt és most már mi forradalmárok vagyunk hatalmon*”.¹³⁵ (Kiemelés tőlem K. F.)

Megint a már megszokott, ha tetszik »kombinált« válasszal állunk szemben. A válasz első részét elfogadhatjuk Brusznjai válaszának, mert tartalmát tekintve igaz. A válasz kiemelt része azonban éles ellentétben áll Brusznjai elemi – *életbenmaradáshoz* fűződő – érdekével.

„Mint az MFT. vezetője milyen tevékenységet fejtett ki ?”¹³⁶ – ugyancsak rég megválaszolt kérdés. Most azonban nem mondatták el a történetet kronologikus rendben. Brusznjai ezúttal a 28-i várpalotai útját említette a sztrájk beszüntetése érdekében, majd nyomban a tsz-ekből való kilépésre terelték a kihallgatás fonalát Brusznjai ismét – a már biztonságban Ausztriában tartózkodó – Szöllösyt nevezte meg a rendelet megfogalmazójaként azzal, „hogy a tsz. rendelet célja az volt, hogy a tsz. vagyont meg tudják védeni. Most már én is tisztában vagyok azzal, hogy ez nem így van, mert mi rendeletünkkel lényegében a tsz-ek szétbomlását segítettük elő”.¹³⁷ A válasz újból a nyomozás érdekeit szolgálta.

Több harmadrangú kérdés után egy súlyos választ mondatnak ki (vagy fogalmaznak át?) ami a vég kezdete: „*én mint a MFT. elnöke a politikai és katonai ügyekkel foglalkoztam elsősornak*”.¹³⁸ (Kiemelés tőlem K.F.)

Mért tartotta fenn magának ezt a reszortot és „milyen tevékenységet fejtett ki?” – ragozzák tovább a már valójában megfogalmazott választ.

---

132 Nyom.p.73 -74.

133 Nyom.p.75.

134 Nyom.Uo.

135 Nyom.Uo.

136 Nyom.Uo.

137 Nyom.Uo.

138 Nyom.Uo

Busznyaival itt »kimondatják«, hogy a politikai ügyek a legfontosabbak ezért ez elnöke feladat. Az, hogy milyen ügyek kerültek – első olvasatban – ebbe a kategóriába inkább a groteszk műfajához lenne sorolható, ha végkifejletében nem követelnek emberéletet. „Mivel a politikai ügyekkel foglalkoztam lefoglaltam az MDP kocsit és közülük 2 drb-t kiadtam az akkori MEFESZ használatára.....”, politikai tevékenységként említetik a DISZ helységeknek átadása a forradalmi ifjúsági szervezetnek, a gépkocsik és más ingók leltárban vétele. „Tárgyalásokat folytattam a helyi koalíciós pártok vezetőivel, engedélyeztem azok megalakulását.... hozzájárultam a MSZMP szervezéséhez is... tárgyalásokat folytattam a börtönből kiszabadult Berta Vince tapolcai tanítóval és társaival, valamint az olaszfalusi pappal akik mind a hárman politikai elítéltek voltak”¹³⁹ A katonai ügyekre térve, a Kána vezérőrnagynál tett látogatás áll első helyen, folytatása, azonban egy már korábban feltett kérdés – mint arra korábban felhívtuk a figyelmet – válasszá fogalmazása. „A fegyverek kiosztásával a célom az volt, hogy a nemzetőrsegeket felszereljük. Mivel az akkori körülmények olyanok voltak és nem ellenőriztük a fegyverek kiadását *jutottak fegyverhez olyan személyek akik nem a közbiztonságot akarták megszilárdítani, volt horthysta tiszték, csendőrök és egyéb börtönből szabadultak is kaptak fegyvert.* Továbbá célom volt a *fegyverek kiosztásával a város védelme a szovjet csapatok ellen.* Tudtam, hogy a szovjet csapatok a Dunántúlra jönnek és ezért igyekeztem illetve sürgettem a fegyverek kiosztását. Ebből a célból értettem egyet a *városvédelmi terv* elkészítésével is, melyet Dormány és Kiss Gaál készítettek el.... A horthysta tiszték visszavételét a hadseregbe azért akartam végrehajtani mert ezeket megbízhatóbbnak tartottam a forradalom számára, mert ők nem szolgálták ki a proletárdiktatúrát és az ellenforradalom ideje alatt a legtöbb helyen mellálltak”¹⁴⁰ (Kiemelések tőlem. K. F.)

Az idézett »vallomás« olyan távol áll Brusznai többszörösen kifejtett álláspontjától, s annyira a vizsgálók korábbi kérdéseiből fabrikált »válaszokat« visszhangozzák, hogy senki sem veheti komolyan, itt Brusznai szabad akaratából vallott, s vállalta fel a neki szánt »tudatos ellenforradalmár« szerepét«, elmondva a halálos ítélet indokolását.

Az »elő-összegzés« az év. tiszték őrizetbevételével és a kommunisták elbocsátásával folytatódott.

Az utolsó kérdés visszatért a proletárdiktatúra megdöntésére: „Miért vett részt a proletárdiktatúra megdöntésében és helyette milyen társadalmat akart ?”¹⁴¹

„A proletárdiktatúra megdöntésében azért vettem részt, mert én magam is és családom el volt nyomva a proletárdiktatúra alatt. Többek között 1950-ben kitétek az egyetemi állásomból és két évig munka nélkül rossz anyagi körülmények között voltam. Saját há-

139 Nyom.Uo.

140 Nyom.Uo.

141 Nyom.Uo.

zunkat államosították. Apám 1934-ig csendőr volt 1949-ben izgatásért egy évre becsukták. Bátyám három évet ült Kistarcsán 1950-től. Az apósom 1949-ben elbocsájtották a hadseregtől főhadnagyi rendfokozattal, mert a horthysta rendszer alatt hivatásos katona volt. *A fentiek miatt nem értettem egyet a proletárdiktatúrával eszmeileg sem. Éppen ezért vállaltam vezetést egy olyan mozgalomban amely megdönti a proletárdiktatúrát. A proletárdiktatúra helyett a polgári demokratikus társadalmi rendet akartam létrehozni, illetve egy ilyen irányzatot támogatni.*¹⁴² (Kiemelések tőlem K. F.)

A válasz itt is tökéletesen kielégítette a politikai osztályt. Nem csoda ők írták, a többi csak gumibot kérdése volt. Az a cinizmus, amellyel a Bruszniai család tönkretételét használták fel indokul arra, hogy *tényállásszerűen „vallja be” Bruszniai a halálos minőségű BHÖ I.1-et* a legtorzabb szovjet koncepciós perekre emlékeztet.

Nem véletlen az sem, hogy az idézett szakasz gondosan kikerüli Bruszniai azon vallomásrészleteit, melyben a *közösség érdekére*, a nép, vagy nemzeti érdekre, a *közösségért vállalt felelősségre* hivatkozik tevékenysége indítóokként. Kizárólag *önérdekűnek* fogalmazta a vizsgáló Bruszniai forradalmi tevékenységének indítóokát. Ez koránt sem új jelenség. Úgy tűnik *minden zsarnokság* természetrajzához hozzátartozik, hogy az ellene fellépők erkölcsi szilárdságát és tisztaságát kérdőjelezi meg. Így a közért vállalt szolgálatot önös érdeknek igyekeztek feltüntetni. Lapozzuk fel egy pillanatra az Aradi Tizenhárom 1849-es peranyagát: ittebei Kiss Ernő kénytelen védekezni az »önös érdek« és a »rangkorság« becsületét csorbító vádja ellen.¹⁴³

A kihallgatások tendenciáját figyelve szembetűnik: a kihallgatások »kronologikus szakasza« után, ahol Bruszniai viszonylag szabadon elmondhatta az egyes napok – s különösen az ő három napja történéseit, a »tematikus- ideologikus« szakaszban egyre szűkülnek a lehetőségei. Ebben a körben a kulcsszavak: »tudtam róla és hozzájárultam«; »tudtam róla, egyetértettem vele«; »tudtam róla, nem tiltakoztam ellene«, »lehetséges, hogy...«; »nem zárható ki, hogy...«. Itt végleg elszakadt a kihallgatás a valóság talajáról, feltételezéseket, és nem egyszer jogi abszurdításokat is felhasználva (bizonyítási teher megfordítása) átlépett mindent amit az emberi jogok és alapvető szabadságok körében a civilizált világ 1957-ben kötelező normaként ismert.

Ez után még egy kihallgatási nap következett 1957. július 15-én. Rövid kihallgatás volt. A testben - lélekben meggyötört emberrel most az alosztályvezető íratta alá, amit összeállítottak számára. A nyomozóhatóság biztosra akart menni, ezért a július 12-i vallomásra visszautalva arról tette fel a kérdést a kihallgató, hogy a proletárdiktatúra megdöntésének gondolata „mikor vetődött fel Önben.... Milyen formában akarta Ön annak gyakorlati végrehajtását lebonyolítani ?”¹⁴⁴

142 Nyom.Uo.

143 Az aradi vértanúk. II.p.98.

144 Nyom.p.79.

A válaszban arról esik szó, – ez is a korábbiak összegzése – hogy Brusznjai 1949 óta nem ért egyet a diktatúrával. „Azonban 1956-októberi eseményekig semmi gyakorlati megmozdulásban sem vettem részt, mivel láttam azt, nincs értelme cselekedni olyan erős az államhatalmi szerv.”¹⁴⁵ Indítóokaiként mindazokat a személyes okokat ismétli a válasz, amelyeket már korábban aláírtak Brusznjaival: apja bebörtönzése, József testvérének internálása szentesi házuk államosítása „amelyért semmi ellenszolgáltatást nem kaptak hozzátartozóim...Az általam elmondottaknak az orvoslását és helyrehozatalát egy másik államforma életbeléptetése után vártam, konkrétan a polgári demokrácia államforma életbeléptése után.....a megyében az alábbi intézkedéseket tettem és járultam hozzá (ti. a polgári demokrácia »életbeléptetéséhez«):

1. Engedélyeztem a több párt létrehozását azt támogattam.
2. Munkatársaimnak felvettem volt horthysta és ludovikás tiszteket és osztályidegen személyeket.
3. Egyetértettem és elősegítettem a Veszprém megyei Tanács kommunistáinak az elbocsájtásával, ami meg is történt november 2-án 334 fő. Semmit nem tettem annak érdekében hogy ezt megakadályozzam mint elnök.
4. Mindent elkövettem annak érdekében, hogy a honvédségi raktárból az „M” készletben lévő fegyvereket kiosszák illetéktelen személyeknek. Ebben az ügyben személyesen jártam fent Budapesten a HM- ben velem jött a Hm-be Németh Károly és Bodor Géza volt horthysta százados. Közlegényekből akartam tiszteket kineveztetni.
5. Gépkocsikat és pártházakat elfoglaltam azért hogy meggátoljam mozgásukat és működésüket.
6. Hozzájárulással a kommunisták és volt ÁVH. sok őrizetbevételéhez és fogvatartásához a börtönbe (sic!).
7. 1956. november 3-án kb.7-800 katona és tiszt jelenlétében arra hívtam az egységet, hogy álljanak a forradalom mellé mert ez az igaz nemzeti ügy ezért folyik el a sok vér és a hadseregnek önöknek is ezt kell támogatni. Bejelentettem azt is le fogjuk váltani és helyettük ludovikás és volt horthysta tiszteket fogunk beállítani stb”¹⁴⁶

Bizonyára Brusznjai is érezte: alia iacta est (a kocka el van vetve) de mondhatnánk »Elvégeztetett«. A vádat lényegében a fentiek szerint emelte meg a győri katonai ügyészség.

S bár a Győri Katonai Bíróság – Vetési Béla hadbíró őrnagy vezette tanácsa¹⁴⁷– Brusznjai Árpádot *életfogytig* tartó szabadságvesztésre ítélte (ha az ítélet jogerőre

145 Nyom.Uo.

146 Nyom.p.79-80.

147 Dékány László alezredes és Rákos József alezredes népbírósági ülnökök

emelkedehetett volna Broszniai árpád 1963-ban kiszabadul!) Veszprémben a politikai hatalmat megtestesítő Pap János megyei párttitkár nem tudott megnyugodni, mert Bruszniai Árpád életben maradása csorbította bosszúvágyát.

Elindult tehát a politikai csatornákon

az intervenció

amely azt célozta, hogy Bruszniai Árpádot a hóhér kezére adja. Ebből az időszakból számos olyan írásos anyag ismert – feldolgozásuk külön könyv tárgyát fogja képezni – amely a bíróságok „liberális” ítélkezését ostorozza és konkrét ügyekben interveniál. A Bruszniai-ügyben a Legfelsőbb Bíróság elnökének címzett levél azonban egyedülálló a maga nemében.¹⁴⁸ A levél szövege nem igényel semmilyen kommentárt:

„Legfelsőbb Bíróság Elnökének

Budapest

Kedves Domokos Elvtárs !

Kötelességünknek tartjuk közölni a megye kommunistáinak, dolgozóinak hangulatát – Bruszniai és társai ellenforradalmi csoportja bűnügyének tárgyalásán – a Győri Katonai Bíróság Népbírószági Tanácsa által hozott ítélettel kapcsolatban.

Másrészt a f. év október 19-én megtartott megyei kommunista aktíva meg is bízta a Párt Végrehajtó bizottságát, hogy közölje véleményét illetékes szervekkel, mely szerint nem ért egyet a Népbírószági tanács ítéletével, enyhének tartja azt (10 évi, 5 évi és ez alatti ítélek).

Véleményünk szerint a Népbírószági Tanács nem vette figyelembe 1956. október körülményeit, az ellenforradalmi csoport társadalmi veszélyességét, de még az elkövetett és bebizonyított népi hatalom megdöntésére irányuló súlyos cselekményeket sem.

A vádiratban szereplő ellenforradalmi csoport Bruszniai vezetésével eszmei irányítója, gyakorlati vezetője volt a megyében az ellenforradalomnak. A megyében nem csak kísérletet tettek, de lényegében át is vették a hatalmat. Az általuk létrehozott fegyveres csoportokra (katonai direktórium és egységei, nemzetőrség, operatív csoport stb.) támaszkodva a törvényes államhatalmi szerveket megfosztották jogaitól, vezetőit, nagyszámú kommunistát elbocsájtottak. Az egész megye területén >érvényes< jogi formákba öltöztetett rendeleteket adtak ki, melyek a népi demokratikus államrend megdöntését célozták.

Több kérdésben átvették az Elnöki Tanácsjogkörét. Hozzáfogtak egész megyében a régi közigazgatás megszervezéséhez. A kommunisták üldözésével (kb. 170 volt le tartóztatva) a párt anyagi értékeinek kisajátításával lényegében szétverték a pártot is.

---

148 Közli Sortűzek II.(szerk.: Kahler F.) p.331.

Hatalmuk szilárdítása érdekében többezer fegyvert kiosztottak és elkészítették a védelmi tervet, megszervezték a szovjet elvtársak elleni ellenállást. Ennek következményeként felelősek kb. 250 ember haláláért, felelősek óriási értékek elpusztulásáért, egyéb anyagi károkért.

Mindezek és több más súlyos ellenforradalmi bűncselekmény a tárgyalás során bizonyítást nyert.

A megye kommunistái, becsületes dolgozói – a népi demokratikus államrend megdöntéséért küzdő vezető szerepet játszó ellenforradalmárok felelősségrevonásánál – a legsúlyosabb ítéletet várták nem pedig a törvényes büntetési tétel minimumát.

Kérjük a Legfelsőbb Bíróságot, hogy az ügyben – mely fellebbezés alatt áll – a törvényeinknek megfelelő komoly ítéletet hozzon.

Veszprém, 1957. november 2. Elvtársi üdvözléssel:

Geier Béla m(egyei) adm(inisztratív) főelőadó Pap János m(egyei) titkár.

A levelet Pap János elküldte az MSZMP KB Adminisztratív Osztályának is egy kíséreléssel, s megőrizte a levéltár a válaszleveleket is.¹⁴⁹

A kísérelésben – ezt is aláírta Pap János mellett Geier Bélával is – többek között ez áll: „Kérjük kíséreljék figyelemmel az ügyet, hogy a Legfelsőbb Bíróság megfelelő mérlegeléssel az ítéleteket súlyosbítsa megyénk kommunistái a felelősségrevonás ilyen mértékével a Népbíróság ilyen gyenge munkájával (sic!) nem értenek egyet. Reméljük, hogy a Legfelsőbb Bíróság a rossz ítéletkezést korigálja. Ismételten kérjük ez ügyben a támogatást.”

Az ügyben a „támogatást” Markója Imre, foganatosította, aki Szénási Géza legfőbb ügyésznek írt, s az alábbi választ kapta:

„A levélben foglaltakkal [itt a Pap János által írt levélről van szó] ellentétben az ügyben I.r. vádlottat a katonai bíróság népi demokratikus államrend megdöntésére irányuló szervezkedés vezetésének büntette miatt életfogytig tartó börtönbüntetésre ítélte. Az ügyben szereplő többi vádlott közül II. III. r vádlott 10–10 évi börtönbüntetést, a többi 1 és 5 év közötti börtönbüntetést kapott.” Egyben közölte a legfőbb ügyész – a Pap János által küldött, a Legfelsőbb Bíróság elnökének címzett levél visszaszármaztatása mellett – a bejelentett fellebbezéseket, azzal, hogy azokkal a Katonai Főügyészség egyetért.¹⁵⁰

A tárgyan írt utolsó levél - amelyet Markója írt Geier Bélának 1958 január 27-én kelt és közli Brusznai kivégzését. Pap János és „a megye kommunistái” megnyughattak, a Katonai Kollégium nem végzett „gyenge munkát.”

---

149 MOL.288.fond 30/1957 12 öe.p.147-150.

150 Legfőbb Ügyész iktatószáma Bf.099/1957

Túl azon a primitív sötétségen, amely az ismertetett dokumentumokból árad, fontos bizonyíték is ez az intervenció : *a bírói ítéleteknek semmi köze ahhoz, amit ítélkezés alatt a civilizált világban érteni kell.*

A fellebbezési tárgyalás

A Legfelsőbb Bíróság Katonai Kollégiumának Különytanácsa (fellebbviteli tanács) 1958 január 7. és 7 napjára tűzte a fellebbezési tárgyalást.

A Brusznayai ügyben keletkezett tárgyalási jegyzőkönyv¹⁵¹ tanúsága szerint a külön tanácsot dr. Szimler János hadbíró alezredes vezette és négy ülnök járt el: Liszt Vilmos ezredes, Dapsi Károly ezredes, Török Sándor rendőr ezredes, Orbán Miklós rendőr ezredes volt¹⁵²; a Katonai főügyészt dr. Valachi László hadbíró alezredes képviselte. Brusznayai Árpádot továbbra is dr. Miklós Imre védte.

Elsőként

az ügyész beszélt.

Az ügyész az óvást fenntartotta.¹⁵³ Brusznay Árpád esetében súlyosításért, halálbüntetés kiszabása végett A vádbeszéd semmi újat nem hozott az eddigi ügyész állásponhoz képest. Hangsúlyozta az ügyész Brusznay Árpád és társai cselekményeikkel országos hatást is *elérhetek volna...* „, Feltétlenül az ő magatartásuknak tudható be, hogy Budapest után Veszprémben követelte a ellenforradalom a legtöbb áldozatot

Majd szót kapott

a védelem.

Miklós Imre, Brusznay Árpád védelmében részletesen előadta a már írásban is rögzített érvelését.¹⁵⁴

Az írásban összefoglalta mindazt, amit Brusznay Árpád a kihallgatása során is elmondott, érezhetően azzal az célzattal, hogy a »tudatos ellenforradalmár« minősítést, s ezzel a halálbüntetést elkerülje.

A legutolsó szó

Brusznay Árpádnak a halál küszöbén volt lelki ereje egy terjedelmes, az egész ügyet átfogó beszéd megtartására¹⁵⁵. Ez a végső megszólalása érdemben is figyelemreméltó. Úgy érvelt, mint akinek nem az életéért kell küzdeni. A legfontosabb mondatai álljanak itt:

---

151 Jkv. II.(I.6.).p.1.

152 A tanács jegyzője Horváth Benedek százados volt.

153 Jkv.II.(I.6.).p.2-3.

154 Jkv.II.(II.6.).p.3.

155 Jkv.II.(I.6.).p.7-9.

„Bűnös vagyok – kezdte beszédét – megértettem, hogy tettem – bár *objektív okok* folytán az államrend megdöntését *eredményezhette volna*... Tudom, hogy bennem látják azt a tudatos ellenforradalmárt, aki évek óta eszmei előkészítője az októberi eseményeknek. Az ügyészi vádindítvány nagyon is sematikus, káderlapminta szerűen állította származásomat, múltamat. a múlt rendszertől én nem kaptam annyt, hogy visszatérését várnám... Tudásom alapján bárhol megélhetnék, jóllehet sokkal gondtalanabban mint tanári fizetésemből.” (Kiemelés tőlem. K. F.)

„Többen elmentek, én itt maradtam, és most részben az ő tetteikért is nekem kell a felelősséget vállalnom. Én még a HM-ből visszatérve is elleneztem a fegyverek kiadását. *Kána vörngy ma letagadja az igazságot*, állítom, hogy a HM-ben ő ugyanazt a szerepet töltötte be mint én Veszprémben. Ha van érdekelt tanú ebben az ügyben akkor az ő egyedül, viszont ha ő megmondaná az igazat, akkor ma ezt az egyenruhát viselné amely most rajtam van. Tévesen van felfogva annak a bizonyos Batsányi körnek a kérdése is. Ennek a későbbi megalakítására engem a Városi Pártbizottság bízott meg többen magammal (sic!)” (Kiemelés tőlem K. F.)

„Veszprémben én a mérsékelt, a rendet megteremteni igyekvő irányzatot képviseltem. Soha nem izgattam, sok dolgot elleneztem...*Hiába lett védőm figyelmeztetve* én is csak azt állítom, hogy esetemben meg vannak, és igazolhatók is azok a tények amelyek enyhítik az általam *elkövetettnek vélt* cselekményeket....Engem bíztak meg, hogy fogjam a gyeplőt. Ennek ellenére is állítom, hogy míg ezt a gyeplőt én fogtam az a kocsi senkit nem ütött el. *Hogy közben sajnálatos események is történtek arról talán én tehetek a legkevesebbet* Én erről a kocsiról az utolsó kanyarban repültem ki...nem ismétlődött meg a köztársaságtéri vagy Miskolc vagy Mosonmagyaróvár története. Bízom abban, hogy lehetőséget biztosítsanak számomra, hogy kiutat lássak valaha is az életbe”.

*A másodfokú ítélet*¹⁵⁶

Brusznjai Árpádot halálra és teljes vagyonek kobzásra ítélte.

A tényállás kiegészítés tartalmazza ugyanakkor, hogy „...nem az I.r. vádlott [Brusznjai Árpád] kezdeményezésére indult el, hanem annak kibontakozásában nagyon fontos szerepet játszott az ottani egyetemi ifjúság körében kifejlődött államellenes hangulat...” s hogy Brusznjai „...nemcsak politikai, hanem gazdasági és katonai vonalon is a népi demokratikus rendszer érdekeivel ellentétes határozatok meghozatalában vett részt...”

Megismételte a másodfokú ítélet hogy 180 szovjet katona és 70 polgári lakos haláláért – a fegyverek kiosztása okán – Brusznjai (elsősorban) és társai felelősek.

156 A Katf.Kt.II.0163/1957 sz ítélet oldal.”Titkos” minősítéssel készült.

A büntetésekkel foglalkozó részben a különtanács kifejtette:¹⁵⁷ „I. r. dr. Bruszniai Árpád vádlottnál abból indult ki, hogy beállítottságánál, származásánál és családi körülményeinél fogva már a felszabadulás óta a népi demokratikus államrenddel szemben ellenséges gondolkodású és viselkedésű egyén volt... Mint *tudatos ellenforradalmár* betegsége és testi rokkantsága ellenére a legvérvizatarosabb napokban is igen aktívan tevékenykedett, s abban az időben minden tőle telhetőt elkövetett annak érdekében, hogy hazánkba a népi demokratikus államforma többé ne jöjjön vissza... magatartása következményeként Veszprém területén számtalan ellenséges beállítottságú egyén és megtévedet dolgozó kezébe fegyver került, s fegyvereket a szovjet hadsereg katonái, valamint a rendszerrel szemben hűséget tanúsító egyénekkal szemben használták fel”.

A különtanács tehát minden elvi kérdésben osztotta a vádhatóság és az első fokú bíróság által képviselt hatalom álláspontját: a forradalom előtti államhoz való kontinuitást és a kollektív bűnösséget mindenért ami a forradalomban történt, s persze teljesítette Pap János és a „Veszprém megyei kommunisták” elvárását.

Az ítélet tehát kihirdettetett. Nem maradt más hátra, mint a

kegyelmi eljárás

lefolytatása. Bruszniai Árpád és védője tehát kegyelemért folyamodott. Az írásban benyújtott kegyelmi kérvény¹⁵⁸ egy oldalnyi szövege valójában az eddigi védekezés megismétlése, hangsúlyosan tagadva a fegyverek kiadásának kezdeményezését és utal a központi intézkedésekre. „Kérem az Elnöki Tanácsot, vegye figyelembe és értékelje javamra azt, hogy azokban a nehéz napokban nehéz volt megítélni, hogy mi történik, és még nehezebb megítélni, hogy mit kell tenni. - Kérem, hogy kegyelmezési jogának gyakorlása által tegye lehetővé számomra, hogy megbűnhődve vétkemért, tudományos munkásságomat a Magyar Népi Demokrácia javára és dicsőségére folytathassam”.

A kérvény soha sem került a NET elé. Az 1957 évi 34. tvr. szerint a folyt az eljárás: „Ha a népbírói tanács a terheltet halálra ítélte, az ügyész meghallgatása után zárt ülésen véleményt nyilvánít arra, hogy a terheltet kegyelemre ajánlja-e vagy nem” (21.§.(1) ben.).

A különtanács - miként ezt a ránk maradt jegyzőkönyv tanúsítja - január 7-én meghallgatta az ügyész és szavazott a kegyelmi kérvény ajánlása tárgyában.

Valachi László a katonai főügyész képviselőjében ellenezte a kegyelemre ajánlást.

„*Dapsi Károly ezds. és Liszt Vilmos ezds. az elítéltet kegyelemre ajánlják*. A kegyelemre ajánlás indoka, az, hogy 1956. november 4-ig véres események Veszprémben

---

157 Ít.II.p.6-9.

158 A kérvényt a Miklós Imre nyomban az ítélet kihirdetése után megszóvegezte. A keltezés 1958. január 7.

nem történtek. A különtanács három tagja: *Dr. Szimler János hb. alez [hadbíró alezredes], Török Sándor r.ezds [rendőr ezredes], valamint Orbán Miklós r.ezds. a vádlottat kegyelemre nem ajánlja* ,mert megítélésük szerint a vádlott által elkövetett bűncselekmény társadalmi veszélyessége rendkívül nagy, személyében rejlő veszélyesség is magas fokú és 1956. november 4. után lényegében a *magatartásuk következménye* lett, hogy 180 szovjet katona 70 polgári egyén meghalt.

Most, amikor ismételten – és utoljára – elhangzik a 180 szovjet katona halála meg kell állapítanunk: az október 4–5-i harcokban válójában 10 szovjet katona esett el és 25 sebesült meg¹⁵⁹ ,a polgári halottak száma pedig a valóságban 42 fő volt – 38 férfi és 4 nő.¹⁶⁰ Mindezt tudták a veszprémi pártvezetők, (az elesett szovjet katonák sírjai – nevük feltüntetésével – ma is Veszprémben nyugosznak – épp úgy, mint a nyomozók és a katonai ügyész. A halottak számának nagymérvű eltúlzása csak *szándékos ténybeli hamisítás – Brusznjai Árpád kivégzésének célzatával* – kerülhetett a per anyagába.

A különtanács tehát kettő ellenében három szavazattal vádlottat a Magyar népköztársaság Elnöki Tanácsához kegyelemre nem terjeszti fel, hanem az 1957.évi 34.tvr.21.§.(3) bek alapján az ítélet végrehajtása iránt intézkedik”. (Kiemelés tölem. K. F.)

Brusznjai sorsa tehát megpecsételődött. Dapsi Károly és Liszt Vilmos honvéd ezresek legalább megkísérelték megmenteni a jövőnek a magyar tudományos élet kiváló ígéretét. Erre a tettükre utókor tisztelettel emlékszik. Szavazatuk mögött látni kell azt is, hogy a két kommunista honvédtiszt a Veszprémben november 4-e után kirobbant ellenállást *nem, úgy ítélte meg* mint a tanács elnöke és a két rendőrtiszt ülnöktársuk. Ők - úgy tűnik - nem fogadták el sem a kollektív felelősséget (a »magatartásuk következménye« formulát), s azt sem, hogy a szovjet támadás ódiúmat *más* viselje. Mindez a halálra szavazóknál másként állt.

A „semmis halál”

1958 január 9-én jegyzőkönyvet készült a Budapesti Országos Börtön udvarán Pinczés István hb. szds.[hadbíró százados] és Pajor György töm.[törzsőrmester] jegyzőkönyvezető – a bíróság – Dr.Vincze Lukács szds.katonai ügyészség részéről megjelent Brusznjai Árpád kivégzésén. dr. Dóczi József és dr. Gábel Viktor mindketten orvos alezredes kapott parancsot a halál beálltának orvosi megállapítására. Schifler

159 Alekszandr Kirov közlése: in:Szovjet katonai intervenció 1956 (Győreki Jenő - Horváth Miklós) Bp.1996.p.154. A Kézikönyv III. erre nézve nem tartalmaz információt, csak a szovjet erők veszteségeinek összesítését közli. p.306. Vö. még: Mészáros Gyula: Forradalom és szabadságharc Veszprémben 1956 Veszprém 2001 Dokumentumok 43 alatt elfékvő szovjet parancsnokság által készített jegyzőkönyv a halottak eltemetéséről.

160 Balás Piri László:Piros vér a pesti utcán in:*Rebellitas* '56.1993.5.p.36. A Kézikönyv III. Veszprém megye halálozásai adatait nem közli, a vidéki halálozásokat hat megyére nézve közli: Pest (68 fő), Bács-Kiskun (64 fő), Győr-Sopron (62 fő), Komárom (53 fő),Nórád 52 fő) és Fejér megye (50 fő) p.304

József bv. szds.[büntetésvégrehajtási százados] is kötelességszerűen jelen kellett legyen a borzalmas processuson.

„06 óra 59 perckor elővezettetett dr. Bruszniai Árpád jogerősen kötél általi halálbüntetésre elítélt...” megállapították a személyi adatit. „Tanács elnöke közli az elítélttel a jogerős ítéletet és azt, hogy a kegyelmi kérelmét a Magyar Népköztársaság Elnöke Tanácsa Elutasította” (Még annyi fáradságot sem vettek, hogy a formanyomtatványt kijavítsák az 1957 évi 34 tvr. szerint !)

A tanács elnöke az elítéltet átadja az ítéletvégrehajtóknak, akik az orvosok jelenlétében az ítéletet végrehajtják. Orvosok: 1958.január 9-én 07 óra 11 perckor jelentik a halál beálltát, majd 07 óra 36 perckor újból megvizsgálják. A tanács elnöke megállapítja, hogy az ítéletet a törvényes keretek között hajtották végre”.

* * *

A Bruszniai Árpád pere ezután az irattárba került, ahonnan azután maga a Történelem vétette elő. Annyi történt ugyanis, hogy egy korszak összeomlott, s maga alá temetett sok mindent, többek között Pap Jánost és klientúráját is.

A Győri Katonai Bíróság KNT.I.20/1990 szám alatt, 1990 április 5-én igazolást adott ki, amelyben megállapítja „...Dr. Bruszniai Árpádné...kérelmére az 1989 évi XXXVI. törvény 6.§.(1) bekezdése alapján... ezt az elítélést semmisnek kell tekinteni”.

TARTALOM

<i>Jungi Eszter</i> : Előszó	
<i>Zinner Tibor</i> : Miért volt szükség a négy semmisségi törvényre?	
<i>Kónyáné Kutrucz Katalin</i> : Amiről az iratok vallanak	
<i>Kahler Frigyes</i> : „Lex Tóth Ilona”	
<i>Kónya István</i> : Ami a semmisségi törvényekből kimaradt	
<i>Horváth György</i> : A semmisségi törvények 20. évfordulóján c kiállítás (rendezte: prof. Zinner Tibor) megnyitója	
<i>Jungi Eszter</i> : A Miranda-figyelmeztetés helye és szerepe a magyar büntető eljárásban	
<i>Botos Gábor</i> : Az igazságszolgáltatás szerepe a globális világválság elleni harcban	
<i>Bótor Szabolcs</i> : A jogos védelem jogintézményének fejlődése Magyarországon. . . .	
<i>Szász Orsolya</i> : A vádalku hazai és nemzetközi szabályozásban	
<i>Szalaiiné Joánovits Krisztina</i> : A pénzintézetek sérelmére elkövetett csalások új típusú elkövetési magatartásai	
<i>Kánics Éva</i> : A pótmagánvádlói legitimáció és további kérdések a pótmagánvád intézménye kapcsán.	
<i>Kánics Éva</i> : „Állati” történetek egykoron és napjainkban	
<i>Polgár András</i> : Az életfogytig tartó szabadságvesztés büntetés jogintézménye, jellege, sajátosságai, végrehajtása	
Síró Béla: Egészségügyi problémák a jogszolgáltatásban	
<i>Havas László</i> : Megemlékezés Brusznjai Árpád kivégzésének 50. évfordulóján . . .	
<i>Kahler Frigyes</i> : Brusznjai Árpád(1924–1958)	

MIÉRT VOLT SZÜKSÉG A NÉGY SEMMISSÉGI TÖRVÉNYRE?

Zinner Tibor¹

1945. február 15-e és 1989. október 30-a (illetve a kihirdetés napja, 1989. november 4-e) között 13 általános és részleges közkegyelmi intézkedés vált ismertté Magyarországon. Közülük az elsőt figyelmen kívül hagyhatjuk, mert az a korábbi társadalmi-politikai berendezkedés idején kárvallott emberek sorsáról intézkedett.² A további tucatnyi jogszabály tartalma alapján megállapítható,³ hogy a közel négy és fél évtizedes periódus alatt, a Magyar Népköztársaság agóniáját követően poraiból feltámadt Magyar Köztársaság első közkegyelmi intézkedéséig, az 1989. évi XXXVII. Tv. elfogadásáig – nem számítva a tiltott határátlépéssel összefüggő kegyelmi intézkedéseket⁴ – kb. három és félévente vált szükségessé egyfajta megbocsátás azoknak az esetében, akik a hazai büntető igazságszolgáltatás különböző jogszolgáltatóinak, büntető és katonai büntetőtanácsoknak elmarasztaltjai voltak. A szakirodalom tájékoztat az egyes időszakokban különböző jogszabályok alapján jogerősen elítéltekről: szabadságvesztésre és kivégzett halálra ítéletekről, valamint a büntetés-végrehajtás őrizetében lévőkről.⁵ Ennek az előadásnak azonban most mégsem ez a témája, noha lehetne.

Azért nem magyarázzuk főképp a statisztikai adatsorok elemzésével az 1989–2000. között kihirdetett négy semmisségi tv. szükségességét, mert a mégoly rettenetes nagyszámú számok, adatsorok mögül nehezebben sejlene fel, hogy az állampolgárokkal

-
- 1 Prof. Dr., Zinner Tibor a Magyar Köztársaság Legfelsőbb Bírósága tudományos kabinet főnöke, főtanácsos, egyetemi tanár
  - 2 Az Ideiglenes Nemzeti Kormány 285/1945. M. E. számú [a továbbiakban: sz.] rendelete „a volt Tanácsköztársaság alatti magatartás és az azóta baloldali (kommunista, szociáldemokrata, antifasiszta) meggyőződés és tevékenység miatt elítéltek, illetve hátránnyal sújtottak rehabilitálásáról. Magyar Közlöny [a továbbiakban: MK], 1945. február 15.
  - 3 Az 1948. évi VI. törvénycikk [továbbiakban: tc.] a Magyar Köztársaság megalapításának és az 1848–49. évi szabadságharc és forradalom emlékére engedélyezendő közkegyelemről (és a végrehajtási utasítások). Az 1 p. 941–951. 1948. január 29. és február 1.; az 1950. évi 9. sz. tvr. a felszabadulás ötödik évfordulója alkalmából közkegyelem gyakorlása tárgyában. Törvények és Rendeletek Hivatalos Gyűjteménye [a továbbiakban: Trhgy.] 1950. Bp., 1951. Közgazdasági és Jogi Könyvkiadó [a továbbiakban: KJK], p.51–53. 1950. március 25.; az 1953. évi 11. sz. törvényerejű rendelet [a továbbiakban: tvr.] közkegyelem gyakorlásáról. Trhgy. 1953. Bp., 1954. KJK, p.14–15. 1953. július 26.; az Elnöki Tanács 1955. évi 8. sz. határozata hazánk felszabadulásának tizedik évfordulója alkalmából közkegyelem gyakorlásáról. Trhgy. 1955. Bp., 1956. KJK, 96–97. o. 1955. április 3.; az 1959. évi 12. sz. tvr. részleges közkegyelem gyakorlásáról. Trhgy. 1959. Bp., 1960. KJK, p.117–118. 1959. április 3.; az 1960. évi 10. sz. tvr. részleges közkegyelem gyakorlásáról és a közbiztonsági őrizet megszüntetéséről. Trhgy. 1960. Bp., 1961. KJK, p. 87–88. 1960. április 1.; az 1963. évi 4. sz. tvr. közkegyelem gyakorlásáról. Trhgy. 1963. Bp., 1964. KJK p. 25–26. 1963. március 22.; az 1970. évi 7. sz. tvr. közkegyelem gyakorlásáról. Trhgy. 1970., Bp., 1971. KJK, p. 57–58. március 25.; az 1975. évi 7. sz. tvr. közkegyelem gyakorlásáról. Trhgy. 1975. Bp., 1976. KJK, p. 205–206. 1975. március 29.; az 1985. évi 3. sz. tvr. közkegyelem gyakorlásáról. Trhgy. 1985. Bp., 1986. KJK, p. 108–109. 1985. április 3.; az 1988. évi 20. sz. tvr. közkegyelem gyakorlásáról. Trhgy. 1988. Bp., 1989. KJK, p. 260. 1988. október 6.; az 1989. évi XXXVII. Törvény [a továbbiakban: tv.] közkegyelem gyakorlásáról. Trhgy. 1989. Bp., 1990. KJK, p. 195–196. 1989. november 4 (október 30-án fogadták el).
  - 4 Az 1955. évi 11., az 1956. évi 7. és az 1957. évi 27. számú tvr.
  - 5 Zinner Tibor: Büntetőjog és hatalom, Múltunk, 1998. 2. sz. p. 183–205. és uő. Halálos évtized „A Népköztársaság nevében!” A Legfelsőbb Bíróság halálos ítéletei 1957. január 14.–1966. október 13. között. In: „A Köztársaság nevében!” Pálkás György emlékkönyv, Bp., 2007. Rejtel Kiadó p. 203–314.

szemben elkövetett jogszolgáltatási mozzanatok szövedéke mögött rendszerjellegű, hazai és külföldi táptalajból eredeztethető anomáliák észlelhetők. Köztudott, hogy egyrészt 1956 őszéig a Gerő Ernő és Rákosi Mátyás nevével fémjelzett rendszer, majd ezt követően a Rákosi-féle rendszerű retorziók rémséges restaurálása következett be Kádár János hatalomra juttatása után. Már most megfogalmazható az előadásból végül leszűrhető summázat: nem azok voltak a bűnösök, akiket így-úgy: tv. avagy a tvr. alapján utóbb felmentettek a vádak alól, eljárási vagy végrehajtási kegyelemben részesítettek, hanem épp fordítva történt. Az egy párt, a Magyar Szocialista Munkáspárt és jogelődei uralmán alapuló diktatúra állama nem nekik, hanem önmagának bocsátott meg ezekkel a kegyelmi aktusokkal, hisz nem bűnösöket marasztaltak el, hurcoltak meg a korábbiakban, hanem olyan ártatlan embereket, akikkel szemben érvényesíthette – és drákói szigorral meg is tette, érvényre juttatta – büntetőhatalmát.

S akkor – ugyancsak már itt, a kezdet kezdetén jelzendő – előjáróban hozzáfűzhető mindezekhez, hogy két további felsőszintű jogszabály megalkotását el is szabotálták a jogalkotók. Egyfelől az 1945. évi VII. tc. által elmarasztaltak jelentékeny része,⁶ másfelől a meghurcolt jogászok: bírók, közjegyzők, ügyészek és ügyvédek, valamint velük együtt dolgozó alkalmazottak esetében. Ez utóbbi jogszabályok el nem készültéért már a rendszerváltáson, rendszerváltoztatáson túllépett Magyarország számos igazságügyi vezetőjét terheli a felelősség.⁷ Az Alkotmánybíróság 2/1994. (I. 14.) AB határozata – miközben jogszabály alkotmányellenességének utólagos vizsgálatára irányuló indítvány tárgyában határozott, és az 1945. évi VII. tc.-kel törvényerőre emelt több jogszabály paragrafusát megsemmisítette –, a korábban kihirdetett háborús bűncselekmények elkövetését tartalmazó bírósági határozatokat nem nyilvánította

6 „A Minisztertanács 3059/1990. sz. határozata a koncepciók büntetőügyek felülvizsgálata körében teendő további intézkedésekről megállapította... és az alábbi intézkedéseket hozza:... 3. A Minisztertanács megbízza a Jogász – Történelem Bizottságot, hogy a konkrét büntetőügyvizsgálatot terjessze ki az 1945-49. közötti évekre is, különös tekintettel egyes háborús- és népellenes bűncselekményekre”. Az 1990. február 16-ai határozat hatályban maradt, noha a bizottságot megszüntették 1991. március 6-án. In: Zinner Tibor: Személyes adalékok (is) az első két semmisségi törvény hátteréhez [a továbbiakban: Zinner Tibor: Személyes adalékok]. In: A semmisségi törvények. Büntetőjogi tanulmányok III. Bp., 2002. Kairosz Kiadó, p. 91–92. Sajtó alá rendezte: Kahler Frigyes. A megszüntetett Történelem Bizottság volt társelnökeként javasoltam dr. Kahler Frigyesnek – az idő tájt – az I. M. főosztályvezetőjének 1991. június 23-án, hogy az 1945. VII. tc. hatálya alá tartozó ügyekben folytatódjon a tényfeltárás, mert ez megalapozhatja a kb. 80 %-ban eltűzött jogerős ítéletekkel zárult népbírói ügyekben a negyedik semmisségi törvényt. Hivatkozhattam arra, hogy „a fent közöltekkel a Legfelsőbb Bíróság elnöke, dr. Solt Pál egyetértett, amikor mindezeket szóban jeleztem neki”. Uo. p. 104. Semmi sem történt, noha dr. Kahler továbbította feljegyzésem illetékes főnökének, dr. Bárd Károlynak, aki – tekintettel az akkori nemzetközi légrétegre, a volt antifasiszta nagyhatalmak, Washington és Moszkva vezetőinek az immár újra független balti állapotban az idő tájt megkezdődött rehabilitációkkal összefüggő éles bírálatára – elszüllesztette asztalfiókja legmélyén. Nem is került elő onnan többé. 2000 januárjában az akkor illetékes helyettes-államtitkár figyelmét hívtam fel arra, hogy a kormányzat kvázi mulasztásos alkotmányértésben van 1990-től. Dr. Tóth Mihály – aki annak idején részt vett a volt tényfeltárási kormánybizottság jogász albizottságának munkájában – támogatást ígért, de végül ő sem intézkedhetett. Más okokból menesztették 2000. március 10-én. Uo. 92. o. Az egykor elmarasztaltak vagy hozzátartozóik számára maradt egyfelől az Alkotmánybíróság dononai határozata, másfelől a Legfelsőbb Bíróság Büntető Kollégiuma előtti felülvizsgálati eljárás, ha arra mód nyílt vagy nyílik. Lásd [a továbbiakban: L.] Kónya István: Amit a semmisségi törvények nem oldottak meg! In: A semmisségi törvények. Büntetőjogi tanulmányok III. Bp., 2002. Kairosz Kiadó p., 197–227. Sajtó alá rendezte: Kahler Frigyes.

7 A rendszert váltott Magyarország első közkegyelmi intézkedése az 1991. évi V. tv. közkegyelem gyakorlásáról az 1990. október 25–28. közötti ún. taxisblokárd résztvevőit érintette.

semmissé.⁸ Az igazságügyi kormányzati politikában bekövetkezett személycseré s egyes igazságügyi vezetők szűkkeblősége vezetett oda, hogy a meghurcolt jogászok és munkatársaik ügyében nem született felsőszintű jogszabály, sorsukban érdemi változás nem következett, következhetett be a tényfeltárás után.⁹ Közülük a volt bírák és bírósági alkalmazottak sorsával függött össze az Országos Igazságszolgáltatási Tanács [*a továbbiakban: OIT*] határozata.¹⁰ Ez, valamint az ügyészi szervezetben dolgozók esetében a legfőbb ügyész [*a továbbiakban: LÜ*] utasítása elégtelennek bizonyult ahhoz,¹¹ hogy az egykor,¹² különböző politikai okokból állásukat veszített és még élő, alig tucatnyi, javarészt 90. évét betöltött jogász és a jog világában tevékenykedő kisember sorsában akár minimális javulást, adott esetben nyugdíjmelést is eredményezhessen. Azért, mert mind a határozat, mind az utasítás ugyan rögzítette a múlt áldozatai előtti főhajtás tényét papíron, de a társadalombiztosítási nyugellátás érintett vezetőivel történt többszöri előzetes egyeztetések ellenére ezek az állásfoglalások a nyugdíjakkal összefüggő hatályos jogszabályokba ütköztek, illetve nem teremtettek kiskaput arra, hogy a sérelmek érdemben orvosolhatók legyenek. Így maradt a sovány vigasz: lehetőség teremtődött a Magyar Köztársaság Legfelsőbb Bíróságának bejárati aulájában lévő emléktábla évenkénti megkoszorúzására, a még élő, egykor meghurcolt kollégák meghívása nélkül... Ez az aktus is elmaradt évek óta (az önreklámozás mementójává vált).

Így ezért négy – és sajnos nem hat – semmisségi tv. szükségességéről kell szólni, számot adni. Ezek legfőbb oka viszonylag könnyen megmagyarázható, logikusnak tűnik: ha a büntetőbíróságok büntető- vagy hadbírái – a magyar történelem bármely időszakban 1945–1989 között – ártatlan embereket fosztottak meg életüktől vagy szabadságuktól, akkor törvénytörő ítéletük nem maradhat hatályban. A meghurcol-

8 L. bővebben: Zinner Tibor: Adalékok a háborús és népellenes bűncselekményeket „elkövetők” felelősségre vonásához (avagy miért kell a semmisségi törvény)! In: Büntetőjogi tanulmányok II. Veszprém, 2000. MTA Veszprémi Területi Bizottsága kiadása [a továbbiakban: kiad.], p. 41–60.

9 Zinner Tibor et al. [Kahler Frigyes, Koczka Éva, Pálvölgyi Ferenc és Tóth Béla]: Megfogva és megtörve. Évtizedek és tizedelek a jogászvilágban 1918–1962. Bp., 2005. Magyar Hivatalos Közlönykiadó, p. 1–680.

10 32/2006. (III. 21.) OIT határozat a bírói szervezetben lezajlott törvénytelenségek áldozati emlékének megörökítéséről. Annak ellenére nem részesedhettek kivételes nyugellátásában vagy kivételes nyugellátás-emelésben a törvénytelen büntetőeljárás alá vont, bírósági szolgálati viszonyát veszített, törvénytörő eljárásban való részvétel megtagadása miatt szolgálati jogviszonyukról önként lemondott bírák és bírósági alkalmazottak, hogy – az Országos Nyugdíjbiztosítási Főigazgatósággal történt előzetes egyeztetéseknek megfelelőképp – a határozat 4. pontja erre utal. „Ha az... érintettek a társadalombiztosítási nyugellátási jogszabályok szerint kivételes nyugellátást vagy kivételes nyugellátás-emelést is igényelnek, akkor a különös méltánylást érdemlő körülmények egyidejű igazolásával az Országos Igazságszolgáltatási Tanács Hivatala e kérelmeket továbbítja a hatáskörrel rendelkező Országos Nyugdíjbiztosítási Főigazgatóság főigazgatójához”.

11 10/2006. (ÜK. 4.) LÜ utasítás az ügyészi szervezetben lezajlott törvénytelenségek áldozatai emlékének megörökítéséről. A 2006. április 30-án kiadott legfőbb ügyészi utasítás – az OIT határozatával egyező módon megfogalmazva az ügyészi szervezetben meghurcoltak körét és eltávolításuk módzatait – 3. §-a ekképp rögzíti a kárpótlás lehetőségét: „Ha az... érintettek a társadalombiztosítási nyugellátásról szóló törvény szerinti kivételes nyugellátást vagy kivételes nyugellátás-emelést kérik, akkor az ügyészségi szolgálati viszony megszűnésének körülményeit a Legfőbb Ügyészség személyügyi, továbbképzési és igazgatási főosztálya, illetőleg a Katonai Főügyészség személyügyi és információs önálló osztálya igazolja”.

12 1944. december 22. és 1989. október 23. között.

taknak vagy hozzátartozóiknak joguk van/volt ahhoz, hogy elérjék az egykori határozat felülvizsgálatát, hatályon kívül helyezését, annak megsemmisítését. Mindehhez egyetlen feltétel kellett: az országot vezető hatalmi elit is ekképp lássa a történeteket, és immár nem különböző okokra: felszabadulási évfordulókra, centenáriumi ünnepekre stb. hivatkozó ürügyekkel, hanem elődeinek politikája, büntetőpolitikája rémségeivel szembenézve számolja fel a múlt terhes örökségét, és ne közkegyelmekkel, hanem másképp nyújtson jogi, erkölcsi és politikai elégtételt az ártatlanoknak.

A nemzetközi helyzetben, ezen belül az 1947-től képpólusú világpolitika „táborvezetőinek” viszonyában, a szovjet-amerikai kapcsolatokban bekövetkező változások és a Magyarországon, az addig volt ún. kádári közmegegyezés erőtartálékainak elenyészésével új dimenziók nyíltak a Moszkva vezette politikai erőcsoportosulásban élő valamennyi állampolgár számára a múlt század ’80-as éveinek második felében. Ez azt jelentette, hogy elérhető közelségbe került a moszkvai vazallusságtól elszakadva a független nemzetállami létnek, a pluralista demokráciának és a szabad versenyen alapuló gazdaság megteremtésének dédelgetett vágya. Ezt a triászt demokratikus úton, új közmegegyezés útján és ezért nem forradalmi, erőszakos megoldással csak akképp lehetett megvalósítani, ha a közhatalom gyakorlásából az évtizedekkel korábban kiszorított, nem ellenzékké, hanem ellenséggé, bírói úton bűnössé minősített emberek azonos társadalmi és politikai feltételrendszer tagjaivá válnak. A közelebbi és távolabbi múltban erőszakkal rájuk ragasztott undorító petty nem hosszantartó jogi procedúrákkal, hanem minél hamarabb, egyfajta generális megoldással megszűnik. A rendszerváltoztatás, rendszerváltás éve mindezt nem nélkülözhetette, hanem annak egyik, ha nem a legfontosabb társadalompolitikai feltétele volt.

Arra nincs példa, hogy egy főként külső erőhatalmi tényezők révén a népi demokráciák élére állított politikai elit az Elbától keletre jogpolitikájában és a büntetőjog mindennapos érvényesítésében érdemben eltért, eltérhetett volna a moszkvai kívánalmaktól: elmélettől és gyakorlattól 1945 után. A bárminemű változásokhoz mindig az is szükségeltetett, hogy azok előbb a Szovjetunióban következzenek be. Így nem véletlen, hogy amikor Moszkvában lezajlottak a csisztká, J. V. Sztálin ’30-as évekbeli nagy törvénysértő bűnpereinek ellenperei, a korábbi eljárásokban meghurcoltakat ártatlanoknak kimond, ekképp felmentő ítéletekkel befejező újabb büntetőeljárások M. SZ. Gorbacsov hatalomra kerülése után, majd követték ezeket az ellen-kirakatpereket a százezreket érintő, a korábbi bírósági ítéleteket megsemmisítő határozatok – ahogy mondani szokás – ezek kisugárzó hatása hamarosan bekövetkezett a Szovjetunió határaitól nyugatra is.

Magyarországon ez a folyamat belső erőtartálékokkal is bírt, és tartalmát tekintve nem 1944–1945-höz nyúlt vissza. Előbb nem a többpárti társadalmi formációt tüzzelvással felszámoló, sztálini típusú diktatúra jogkövetkezményeit óhajtotta reparálni, hanem kezdetben az ’56 novemberétől létrejött uralmi rendszer legitimitációját kérdőjelezte meg. A nemzetközi helyzetben és Magyarországon bekövetkező változások

lehetőséget teremtettek a kádári megtorlás jogkövetkezményeinek felszámolásához, az érdemi döntéseket hozni tudó politikusok tettei 1988 nyarától érzékelhetők.

1986-tól folyamatos igényként jelentkezett határokon belül és kívül az ún. '56-os elítéltek ügyének rendezése. Előbb az újratemetések engedélyezését követelve, hogy a jeltelen sírokba elhantoltakat adják ki a hozzátartozóknak, akik majd tisztességgel eltemethetik őket. Ennek (paradox és drámai módon) az volt az oka, hogy egy Nagy Imre első miniszterelnöksége idején – a legfőbb ügyész: Czakó Kálmán, a belügyminiszter: Piros László, a honvédelmi miniszter: Bata István és az igazságügyminiszter: dr. Molnár Erik által aláírt és – kiadott ún. közös utasítás elnevezésű, 1954. december 24-ei dátumot viselő jogszabály intézkedett a halálbüntetés végrehajtásáról.¹³ Továbbá arról, hogy a „kivégzett holttestét hozzátartozóinak sem lehet kiadni” stb. Grósz Károly kormányának a mentesítéssel összefüggő előterjesztés elkészítéséről 1988. augusztus 11-én született határozatával kezdetét vette az '56-os megtorlás során életüket vesztek földi maradványainak azonosítása. A történetekre hatott – a tavasztól szerveződő és hivatalosan június 6-án létrejött – Történelmi Igazságtétel Bizottsága (TIB) július 20-ai állásfoglalása a politikai perekről, illetve az igazságügyi tárca szándéka, mely szerint a TIB-vel együtt kíván működni.¹⁴ 1988. november 29-én az MSZMP KB PB döntött „a Nagy Imre és társai perében, valamint az 1956-os ellenforradalmi események miatt halálra ítétekkel kapcsolatos kegyeleti kérdések rendezéséről”.¹⁵ Ezt követhette a törvénytelenül elítéltek rehabilitációjának követelése, immár nem csupán az '56 után, hanem előtt elmarasztaltak esetében is.

A semmisségi tv-k elválaszthatatlanok a mindenkori politikai helyzettől.

Azt követően, hogy az igazságügyi tárca vezetője hazatért az Amerikai Egyesült Államokból, sikeres tárgyalást folytatott Fejti Györggyel, az MSZMP KB „illetékes” titkárával, és ekképp, immár nem pártellenes módon, hanem egyfajta áldással megkezdődött az 1946–1960 közötti időszak igazságszolgáltatási anomáliáit – mondhatni bűneit – feltáró érdemi tevékenység előzetes szervezőmunkája.¹⁶ Az időhatár két irányban módosult utóbb: visszanyúlt a kezdetekhez, 1945-höz, a záró időpont 1963 áprilisa lett. Az idő tájt – és ez nem csupán a hazai, hanem főképp a nemzetközi politikai helyzet függvénye volt – még fel sem merülhetett, hogy a kutatás végső időhatára melyik, későbbi esztendő legyen. Már csupán azért sem, mert az idő tájt még senki sem tudhatta, hogy mit és mikor hoz a jövő. Az ún. ENSZ-kegyelem utáni éra politikai elitélteinek ügye ekképp maradt el, és törvénytelenül vezetett a harmadik semmisségi tv-hez a rendszerváltoztatás után.

---

13 Iratok az igazságszolgáltatás történetéhez 4. Bp., 1995. KJK, p. 625. Szerkesztők: dr. Horváth Ibolya, dr. Solt Pál, dr. Szabó Győző, dr. Zánthy János és dr. Zinner Tibor.

14 Zinner Tibor: Személyes adalékok, 16–17. o.

15 Pajcsics József: Nagy Imre és mártírtársai sírhelyeinek felkutatása (1988–1989) Rendszeti Szemle 1993. 10. sz. p. 80.

16 Kulcsár Kálmán: Két világ között. Rendszerváltás Magyarországon 1988–1998. Bp., 1994. Akadémiai Kiadó p. 287.

A pártvezetésére és kormányzatra nehezedő egyre nagyobb nyomás hatására Németh Miklós miniszterelnök – a hivatalos pártálláspont megszületését megelőzően – a „saját nevében” az 1989. január 8-án tartott kormányülésen az igazságügyi tárca vezetőjét felhatalmazta, hogy dr. Kulcsár Kálmán a honatyákat a törvénytelen perek felülvizsgálatára vonatkozó elképzeléseiről eredeti elgondolásainak megfelelőképp tájékoztassa. Dr. Kulcsár beavatta elképzeléseibe a legfelsőbb bírósági elnököt, dr. Szilberek Jent és a legfőbb ügyészt, dr. Szijártó Károlyt, valamint a büntető ügyszakos helyetteseket, dr. Czili Gyulát, a Büntető Kollégium vezetőjét és dr. Nyíri Sándort, a legfőbb ügyész helyettesét január 10-én. Szólt arról, hogy miképp tervezi a felülvizsgálatot, és a megbeszélésükön megszabták a főbb tennivalókat. Ettől csak akkor tértek el, illetve csak akkor rögtönzött az igazságügyi tárca vezetője, ha eltökélt céljait gyorsabban és eredményesebben valósíthatta meg.¹⁷

Pozsgai Imre népfelkelésnek minősítette '56-ot a Kossuth Rádió 168 óra című műsorában, 1989. január 28-án. Az MSZMP KB PB 1989. február 7-én, a KB február 20–21-én tartott ülésén tudomásul vette az előterjesztéseket, a Németh-kormány február 22-én határozott a jogász-történész tényfeltáró bizottság társelnökeiről.¹⁸ A múlt terhes örökségét felszámolni óhajtó mozzanatsorok visszafordíthatatlan folyamatba torkoltak. A négy semmisségi tv. jogi természete kellőképp feltárt, ismert 1994-től, illetve 2003-tól.¹⁹ Keletkezésükhöz hasznos adalékok fűzhetők, amelyek egyúttal lát-leletet adnak arról a korszakról, aminek esetenként hektikus eseményei közelmúltunk részét képezik, minden eklektikus történéssel együtt.

Az első semmisségi törvény, az 1989. évi XXXVI. tv.

Noha Kádár és köre érdemi politikai pályája 1988. május 20–22-én az országos értekezleten elhatározott személycserékkel elzárult, mégis utóbb, egy évvel később Kádár halála elhomályosíthatta azt a tény, hogy ugyanazon a napon, 1989. július 6-án mentette fel a vádak alól Nagy Imrét és társait a Magyar Népköztársaság Legfelsőbb Bíróságának dr. Szilberek vezette Elnökségi Tanácsa. Ugyanakkor ennek az ítéletnek alapvető jelentősége lett az első semmisségi tv. szempontjából. 1989. szeptember végén interjút adott dr. Dornbach Alajos ügyvéd, a TIB jogi szakértője a

17 Nyíri Sándor: Nagy Imre és mártírtársai ügyének felülvizsgálata 1989-ben. In: A semmisségi törvények i. m. 155–158. o. Dr. Nyíri hol 1989. január 10-ét, hol 20-át említi. A találkozói többi résztvevőjének emlékei szerint a pontos dátum január 10-e volt.

18 Zinner Tibor: Személyes adalékok, p. 21. A Jogász – Történész Bizottság jogász albizottságának dr. Földvári József büntetőjogász, a pécsi Janus Pannonius Egyetem tanszékvezető professzora, a történész albizottságának elnöke dr. Zinner Tibor történész lett.

19 Dr. Király Tibor: A három semmisségi törvény jogi természete, Magyar Jog, 1994. 6. sz. p. 321–323. és uő. A három semmisségi törvény és a negyedik, in: Szemelvények ötven év büntetőjogi és más tárgyú tanulmányaiból, ahogyan magukon viselik a korszakok bélyegét, Bp., 2005. ELTE ÁJK, Büntetőeljárás- és jogi és büntetés-végrehajtási jogi Tanszék, p. 227–230. A kiegészítést a professzor 2004-ben vetette papírra.

Magyar Nemzetnek. Kijelentette: „a TIB vezetése egyet kell értsen a kormány ama álláspontjával, hogy az 1956 után megtorlási korszak perei közül egyedül Nagy Imre és társai ügyében történjék meg az egyedi felülbírálás, mert az ennek során hozott legfelsőbb bírósági döntés alapján egy generális törvénnyel az összes többi ügyben is megsemmisíthető az ítélet. A törvényi megsemmisítés pedig teljes egészében azonos és egyenértékű az egyéni felülvizsgálattal. Minden érintettet – már csak az időtakarékosságra való tekintettel is – arra kérünk: ebbe a megoldásba nyugodjon bele.” A TIB a kormány mögé állt, és a Földvári–Kulcsár-féle megoldást, az „ártatlanság”-ra hivatkozást szorgalmazta. „Követelésünk az is – szögezte le dr. Dornbach –, hogy az ítéletet hozó bíróság az érdekelt vagy hozzátartója kérelmére igazolást adjon ki arról, hogy az elítéltetés a törvény hatály alá esik, és a rendelet az ártatlanság okából a bírói ítéletet megsemmisítette.”²⁰

Az adott politikai helyzetben, a politikusi rögtönzések idején ez azt jelentette, hogy szakmai tényfeltárás nélkül, elenyésző jogász albizottsági közreműködéssel és a történész albizottság bevonása nélkül, vonatkozó széleskörű munkájának figyelmen kívül hagyásával egyfajta jogpolitikai konszenzus született a politikai erők között. A nyári per a vádlottakat bűncselekmény hiányában felmentette a 31 évvel korábbi vádak alól, ekképp a megtorlás során a további, 26 ezernél is több jogerősen elítélt meghatározó hányada sem követhette el a vádiratukban sorjázott bűncselekményeket az idő tájt. Így vált e „pozitív koncepció per” az első, 1989. október 20-án elfogadott semmisségi tv. alapjává. Azokra a személyekre azonban nem terjedt ki hatálya, akiket annak idején köztörvényes cselekmények elkövetésének vádjával marasztaltak el.²¹ Az 1989. évi XXXVI. tv.-nek ezt, az adott politikai helyzetből fakadó hiányosságát orvosolta a negyedik semmisségi tv., majd tucat esztendővel később, 2000-ben.

„Az 1956-os népfelkeléssel összefüggő elítélések orvoslásáról” szóló tv. indoklása nem hallgatta el, hogy e jogszabály a parlamentáris demokráciára épülő jogállam felé vezető úton azért fontos, mert az akkori, 1989. januári értékrend alapján értékelte az októberi eseményeket (azaz 1956-ban immár nem ellenforradalom, hanem népfelkelés, de még nem forradalom és szabadságharc volt). Ekképp: a politikai elítéléseknek „nem volt jogalapjuk”. Ebből fakadt, hogy a politikai bűncselekmények és a velük bűnhalmazatban – harci cselekmények során – elkövetett emberölés, rablás, közveszély-okozás vagy személy elleni erőszak miatti elítélés semmissé nyilvánított. A jogalkotó ekképp fogalmazta meg a dr. Dornbachhal készített, 1989. szeptemberi interjúban jelzett ártatlanságot a nem megbocsátástól vezérelt gesztus értékű, hanem a

---

20 Zinner Tibor: Személyes adalékok, p. 84–85.

21 Az 1963. évi 4. tvr. alapján 3480 elítélt szabadult, további 6–800 fő azonban nem nyerte vissza szabadságát. Nekik, főképp a fegyveres harcosoknak az ügyeit köztörvényes bűntettként, legtöbbször emberölésként tárgyalták 1956. december 11-e után. Kahler Frigyes: A harmadik semmisségi törvény. In: A semmisségi törvények. Büntetőjogi tanulmányok III. Bp., 2002. Kairosz, p. 189. Sajtó alá rendezte: Kahler Frigyes.

közmegegyezéshez és a társadalmi megbékéléshez vezető úton szükségszerű elhatározásának kinyilvánításával.

A második semmisségi törvény, az 1990. évi XXVI. tv.

Ezt a felsőszintű jogszabályt 1990. március 14-én fogadták el a honatyák, hatályba lépett március 31-én. Megalapozását a tényfeltáró albizottságok tagjai, jogászok és történészek közös munkája tette lehetővé. Itt is hasonlóképp – mint az első esetben – a tv. erejénél fogva, ex lege vált semmissé a múltban kihirdetett jogfosztó ítélet hatálya, a jogalkotó és a törvényhozó bírói mérlegelésre ezúttal sem adott lehetőséget. A tv. preambulumát dr. Kahler Frigyes készítette. Ő vetette papírra az igazságügyi tárcához 1990. február 2-án továbbított gondolatot: „a törvényben foglalt esetekben a bűnöket nem az állampolgárok, hanem az államhatalomnak a sztálinista rendszere követte el”. Érdemben alig módosítottak rajta, nehéz is lett volna.²²

„Az 1945 és 1963 közötti törvénysértő elítélések semmissé nyilvánításáról” kihirdetett jogszabály indoklása nem rejtette véka alá, hogy oly jelentős számú bűnügyről van szó, amelyeknek egyedi felülvizsgálata lehetetlen, mi több, ezeket általában koncepciós jellegűnek tekinti. Ezekben az esetekben azért, mert a politikai hatalom által megrendelt bűnügyek voltak, a büntetőperек, drámai végkifejlettel együtt (egy-egy valóságselemek ellenére) költöztek voltak, a bűnügyek ítéletei az előre kiválasztott áldozatoknak különböző jellegű kényszerintézkedéseket követő vallomásain alapultak és így tovább. Nem véletlen, hogy a korszakhatár kezdete 1945. január 1-je, míg annak vége – miután 1956. november 4. után nem csupán '56-tal összefüggő, hanem egyéb politikai jellegű ügyeket is tárgyaltak a bíróságok – 1963. április 4-e lett. Mi több, az állam belső és külső biztonsága elleni, az árdrágító és közellátás elleni bűncselekmények mellett a társadalmi tulajdont károsító bűncselekmény feljelentésének elmulasztása miatti elítéléseket is semmissé nyilvánította.

Főképp azt követően, hogy a magyarországi ellenzéki erőkkel megállapodott a Magyar Szocialista Munkáspárt, valamint G. Bush amerikai elnök és a szovjet államelnök, pártfőtítkár a Málta partjainál horgonyzó amerikai hadihajón találkozott 1989. december 2–3-án, a társadalmi mozgástendenciák alakulására hatni tudó hazai politikai erők közötti számos konfliktus időnként nehézséget okozott a tényfeltárásban. Mindezek eredői kitapinthatók mind az új, a Magyar Szocialista Párton belül a gyors változások ellenzői (mondhatni: a „fontolva haladók”) és a radikálisabb, immár nem mindenben feltétlen Moszkva-hű politikát óhajtók (mondhatni: a kádári örökséggel szakítani akarók) között, mind a még hatalmon lévő egy párt megosztott vezetése

---

22 Zinner Tibor: Személyes adalékok, p. 100.

és az ellenzék erői között. E konfliktusok hátterét a politikai erőcsoportok közötti, az ország jövőjének formálásával összefüggő ellentmondások képezték, a „hogyan tovább Magyarország?” munkált a háttérben. A még élő, választásra jogosult nemzedékekkel szemben nem oly távoli múltban elkövetett igazságszolgáltatási borzalmak felszámolásának mikéntje kihathatott a jövőbeni politikai arénában betöltendő helyek megszerezhetőségére. Ezért amikor az igazságügyi tárca vezetője megtartotta hatytyúdalát 1990. március 14-én, egyúttal üzent az utódoknak. Tudnia kell mindenkinek, hogy „mire vezet a politikai célzatú igazságszolgáltatás, a kollektív bűnösök keresése, a politikai felelősség büntetőjoggá való konvertálása, a jogellenes jogszabályok alkotása”.²³ Az elfogadott jogszabály így egyúttal nem csupán mementó...

A törvényhozó a Gerő és Rákosi nevével fémjelzett diktatúra bírósági színjátékait semmissé nyilvánította, az áldozatokat jogi, politikai és erkölcsi rehabilitációban részesítette. Tény, és ezért magán viseli a rendszerváltoztatás korának valamennyi, itt nem részletezett ismert vagy még mindig titkos kompromisszumát, minden utóbb egyértelműen károsnak tekinthető következményével együtt, hogy az igazságügyi tárca – mondhatni teljesen törvénytelenül – az egyes korábbi kiemelkedő büntetőperek előzetes tényfeltárását saját magára, valamint az utóbb hivatalból is érintetté váló Legfőbb Ügyészség ügyészeire és Legfelsőbb Bíróság bíráira bízta 1989-ben. (Itt érhető tetten a '80-as évek második feléből ismert moszkvai gyakorlat átültetése, még ha ezt tagadják is sokan a '89-ben volt magyar igazságügyet vezetők közül).²⁴ Ennek káros következménye az lett, hogy egyes akár élő, akár elhunyt (netán kivégzett) elítéltek ügyét a törvényességi óvásokat vagy perújrafelvételeket követően ismét tárgyalhatták a bíróságok, felmentve őket az egykori koholt vádak alól, míg mások esetében – akiknek büntetőügyeit számos esetben, tudva tudottan, szántsándékkal elhúzták – a tv. hatályba lépésével erre már nem, „csupán” a semmisség határozatba foglalására volt lehetőség. Ennek az etikátlan politikai játszmánának esett áldozatul Mindszenty József hercegprímás, Grósz József kalocsai érsek és társaik, függetlenül attól, hogy egyenként vagy társakkal álltak bíráik előtt.²⁵

---

23 Zinner Tibor: Személyes adalékok, p. 100–101.

24 Jellemző, hogy a 81/1945. M. E. sz. népbírósi rendelet kodifikálója, dr. Réczei László hasonlóképp tagadta, hogy az orosz-szovjet büntetőjogból merített akkor, midőn a népellenes bűncselekmény fogalmát „megalkotta” a háborús büntett elkövetése mellett 1944–1945 fordulóján a „havas debreceni utcákon sétálva”. Az ő esetében még nyilvánvalóbb a Záhonytól keletre hatályos terminológia, a moszkvai és egyéb büntetőperekből ismert „nép ellensége” (впар наподоив) megfogalmazás átvétele.

25 Zinner Tibor: Qui prodest? Miért menthette fel a Legfelsőbb Bíróság csak Nagy Imrét és társait, és miért nem Mindszenty Józsefet és társait is a rendszerváltás idején? In: Büntetőjogi tanulmányok X. Bp., 2009. Magyar Közlöny Lap- és Könyvkiadó, p. 23–40.

A harmadik semmisségi törvény, 1992. évi XI. tv.

Az 1990-es választások után várható, törvényszerű volt, hogy a korábbi politikai konszenzus – ami a politikai perekben meghurcoltak ügyében a semmisség megállapításának határidejét 1963. április 4-ében rögzítette – górcső alá kerül. Így is történt, mert a magyarországi törvénysértő perek történetében nem lehet korszakhatár 1963 tavasza, az ENSZ-amnesztia időszaka. Főképp azért nem, mert ezt a terminust a rendszer büntetőpolitikai gyakorlatának folyamatosságában csupán a kényszer szülte, s a kádári politikai berendezkedést működtetők a „kemény mag”-ot ezért szorították háttérbe, bújatták a paraván mögé ideig-óráig. Az ezeket érintő ’63-as közkegyelmi intézkedés a nemzetközi helyzetből, benne a megtorló politikát folytató, és ezért elszigetelt Magyarország újbóli, határokon túli, a nyugati világ előtti részleges legalitásának igényéből fakadt. Ekképp hivatalból vált ez az esztendő, mondhatni kötelező állambiztonsági mélyponttá, hogy aztán hamarosan újból megteljenek a büntetés-végrehajtás objektumai az 1966-os évfordulóra. Azért, mert 1964-től egy újabb, erőteljes emelkedést mutató politikai ítélkezési folyamat vette kezdetét. A kérdés nem véletlen: 1963 a „belső reakció elleni harc”-ban a külpolitika igényei miatt intermezzo volt-e, vagy a megtorlás végének és a „konszolidáció” kezdetének tekinthető-e? Az egyik lehetséges választ a kádári hatalom adta 1970-ben, amikor újabb közkegyelmet hirdetett.²⁶ Nem véletlen, hanem kénytelen.

A Legfelsőbb Bíróság korabeli iratborítóján olvasható: „Az 1963. április 4-e után folytatott koncepciók büntető eljárások – melyek koncepciók elemeket tartalmaztak – tisztázására Tanácsadó Munkabizottság felállítását javasolja az I. M.”²⁷ A dr. Balsai István igazságügyi-miniszter és dr. Solt Pál legfelsőbb bírósági elnök által felkért öt fő a jogpolitikai háttér feltárása mellett – közel sem valamennyi, de így is – 6620 elítélt és 696 kényszergyógykezelésre kötelezett büntetőügyét tekintette át.²⁸ A munka az igazságügyi tárcánál 1991. február 11-én, a Legfelsőbb Bíróságon március 14-én vette kezdetét.²⁹ Alig egy esztendővel később a tv-t az Országgyűlés elfogadta 1992. február 19-én, hatályba lépett március 9-én.

A bizottság egyik tagja, dr. Kahler vetette utóbb papírra, hogy „a jogsérelmek orvoslásának elvileg a büntető eljárásjog rendkívüli eszközei rendelkezésre álltak ugyan, de a rendkívüli jogorvoslat intézményei tehetetlenül álltak azokkal az elítélésekkel szemben, amikor az elítélés megfelelt ugyan a jogi normáknak, de az elítélés

26 Zinner Tibor: A megtorlás vége – a konszolidáció kezdete? Egy bírósági statisztika margójára, *História*, 1996. 9–10. sz. p. 23–25.

27 A Magyar Köztársaság Legfelsőbb Bíróságának Elnöki Irattára, 1991. El. I. A. 1/8.

28 A bizottság tagjai lettek, dr. Balsai részéről: dr. Mezey Barna, az ELTE Magyar Állam- és Jogi Történeti Tanszékének tanszékvezető egyetemi docense, dr. Kahler Frigyes, az I. M. Büntetőjogi Főosztályának főosztályvezetője, dr. Solt részéről: dr. Zanathy János legfelsőbb bírósági bíró és dr. Zinner Tibor osztályvezető, továbbá dr. Györgyi Kálmán legfőbb ügyész javaslatára dr. Steffler Sándor ügyész.

29 Zinner Tibor: Személyes adalékok, p. 104.

alapja a morális jogi norma volt. Ugyancsak kezelhetetlenek voltak azok az elítélések is, ahol az elítélések »hibátlan« normára hivatkozással történtek, de azokat törvény-sértő módon alkalmazták.³⁰

Amíg az első két semmisségi tv. esetében „nem szorosán vett tételes jogon alapuló, jogértelmezési megalapozású kritika vezetett... a semmisség megállapításához”, addig itt más volt a helyzet.³¹ „Az 1963 és 1989 között elkövetett egyes állam- és közrend elleni bűncselekmények miatt történt elítélések semmissé nyilvánításáról” kihirdetett felsőszintű jogszabály már nem ex lege, hanem a bíróság különleges eljárásához, és egy feltételhez kötötte a semmisség megállapítását.³² Amennyiben az ENSZ Közgyűlése XXIV. Ülésszakán 1966. december 16-án elfogadott Polgári és Politikai Jogok Nemzetközi Egyezségokmányában rögzített alapjogok gyakorlása miatt marasztalták el egykor a vádlottakat, ekképp mérlegeli, s így állapíthatja meg és nyilváníthatja ki a bíróság azt, hogy az elítéltetés semmis.³³

A negyedik semmisségi törvény, a 2000. évi CXXX. tv.

Ez a jogszabály lett a következő láncszem a távolabbi és közelebbi múltban hozott jogsértő ítéletek ügyében. Nem könnyen, és nem kis politikai, benne jogpolitikai küzdelmek árán. Az első semmisségi tv.-hez vezető politikai konszenzus elégtelen volt ahhoz, hogy mindenki, akit az '56-osokat ért megtorlás sújtott, jogi, erkölcsi és politikai rehabilitációban részesüljön. Dr. Dornbach, többször idézett interjújában a lincselésekkel összefüggve célzott erre: Nagy Imre és társai újratemetése után „sok ingerült levelet kaptunk, kifogásolva, miért került a mártírok listájára példának okáért Tóth Ilona, Gyöngyösi Miklós, Gönczi Ferenc, vagy éppenséggel a mosonmagyaróváriak, a Köztársaság tériek. Tény, a névsor azóta is vitára ad okot.” Az ügyvéd leszögezte, hogy a TIB általánosságban beszél a „forradalom mártírjairól”.³⁴

Az 1989. évi XXXVI. tv. szűkkeblősége, az adott időszak politika kompromisszuma felett 2000-ben járt el az idő. Az I. M. Büntetőjogi Kodifikációs Főosztályán készült összeállítás szerzői úgy vélekedtek 1999-ben – szakmai vitát is kiváltva ezzel –, hogy ne biztosítson a büntetőeljárás tv. (a Be.) rendkívüli perorvoslatra lehetőséget abból az okból, hogy a diktatúra idején az eljárás koncepciós jellegű volt.³⁵ A szerzők

---

30 Kahler Frigyes i. m. p. 189.

31 Dr. Király Tibor i. m. p. 322.

32 Ide tartozott a lázadás, izgatás, tiltott határátlépés, egyesületi joggal való visszaélés, sajtórendészeti vétség stb.

33 Tíz évvel később, az 1976. évi 8. tvr. hirdette ki Magyarországon.

34 Zinner Tibor: Személyes adalékok, p. 85.

35 Dr. Kiss Zsigmond, a Legfelsőbb Bíróság volt tanácselnöke, dr. Márki Zoltán, az I. M. csoportfőnöke, és dr. Soós László hadbíró őrmagy: Összeállítás az 1956. októberi forradalom és szabadságharc során elkövetett bűncselekmények büntetőjogi megítéléséről és az Igazságügyi Minisztériumba érkezett, az 1956-os forradalommal és szabadságharcral kapcsolatos beadványokról, Bp., 1999. november.

az elmaradt orvoslást, az első semmisségi tv. módosításában, a semmisség körének bővítésében vélték megtalálni.³⁶ Az utóbb elfogadott jogszabály eljárásjogi oldalról közelített az egyre akutabbá vált probléma megoldásához, lehetőséget biztosítva arra, hogy valamennyi, bárminő '56-os szerepvállalás miatt elmarasztalt áldozat jogállami elégtételben részesüljön, a tv. erejénél fogva.

A felsőszintű jogszabály elveinek kidolgozása főképp dr. Király Tibor akadémikus, a kodifikálás dr. Márki Zoltán nevéhez köthető.³⁷ A honatyák tehát határoztak a megtorlást kiszolgáló anyagi jogszabályokkal összefüggő elítélések 1989-es semmissé nyilvánítása után az eljárási jogszabályokkal összefüggő elmarasztalások semmisségéről is, de mikor?!³⁸ Ez az értékítélet ugyanis 12 esztendő t váratott magára. Az új jogszabály lényege abban summázható, hogy nem az számít, hogy konkrétan mely törvényi tényállás miatt született meg a korábbi elmarasztalás, hanem annak van jelentősége, hogy az elítélés a felrótt cselekményt a forradalommal összefüggésben elkövetettnek tekintette-e. Azért, mert az egykori „különleges” eljárások nem voltak pártatlanok, nem biztosítottak teret az elfogulatlan ítélkezésre, eleve reménytelenné vált azoknak a sorsa, akiknek ügyét az ilyen eljárásokat alkalmazó bíróságok tárgyalták.

Végül egy személyes megjegyzés is idekívánkozik. 2000. december 11-én este, 21 óra tájban felhívott dr. Zánthy János, legfelsőbb bírósági bíró, az OIT Hivatalának hivatalvezetője. Arra kért, ha tudok, akkor segítsek dr. Vastagh Pálnak, aki szeretne velem fontos ügyben telefonon beszélni. Így lesz – ígértem meg –, és hamarosan hívott is a Horn-kormány volt igazságügy-minisztere, aki ez idő tájt pártjában a jogalkotási frakcióvezető-helyettes tiszttét is betöltötte. Tájékoztatt, hogy másnap miről szavaznak a Tisztelt Házban, és nem kertelt, mikor megkérdezte, hogy miképp szavazzanak? Válaszom rövid volt: „igen”-nel, majd kifejtettem neki (a részleteket most nem idézem fel), hogy miért ez az egyetlen járható út és kötelező feladat áll a szocialista honatyák, képviselőtársai előtt a másnapi szavazás során. Dr. Királyt idézem: az Országgyűlés „kis híján egyhangúlag fogadta el a 2000. évi XCCC. Törvényt »az 1956. évi forradalom és szabadságharc utáni leszámolással összefüggő elítélések semmisségének megállapításáról«.»³⁹ Valahogy úgy éreztem – és érzem ma is – ez a telefonbeszélgetés, majd a másnapi szavazás zárta le azt a folyamatot, aminek véghezvitelére társaimmal felesküdtünk még 1989-ben, Németh Miklós miniszterelnök előtt. Megérte, a lex Tóth Ilonát is beleértve.

36 Dr. Kahler Frigyes i. m. p. 192–194.

37 Uo. p. 196.

38 A rögtönbíráskodás során, a gyorsított, valamint a népbírói eljárásban ítélező tanácsok ítéletei tartoztak ide – a forradalom és szabadságharc céljával, eszmeiségével azonosulásra tekintettel –, ha az elmarasztalás a forradalommal, illetve harci cselekménnyel összefüggésbe hozott cselekmény miatt történt.

39 Dr. Király Tibor: A három semmisségi törvény és a negyedik. In: Személyenyek ötven év büntetőjogi és más tárgyú tanulmányából, ahogyan magukon viselik a korszakok bélyegét, Bp., 2005. ELTE ÁJK, Büntetőeljárás és jogi és büntetés-végrehajtási jogi Tanszék, p. 228.

Ami talán egyszer bekövetkezik

Ami elmaradt vagy torzóvá lett, tőlünk független. Azok a jogászok és történészek, akiknek a szomorú feladat jutott osztályrészül, hogy a négy semmisségi tv. megalkotásánál bábáskodhattak, elmondhatják, hogy megtették azt, ami lelkiismeretükkel és szakmai felkészültségükkel összeegyeztethető volt. Olyan munkában vettek részt, ami igaz, hogy 12 esztendőig igényelt, de helyreállította több tízezer magyar állampolgár jogi, erkölcsi és politikai jogát. Ami a kárpótlás anomáliáit és az elmaradt semmisségi tv-ket illeti, azért mások szégyelljék magukat. De ez már egy másik történet.

AMIT A SEMMISSÉGI TÖRVÉNYEK MÉG MINDIG NEM OLDOTTAK MEG

Kónya István¹

Kahler Frigyes tanár úr, kollégiumvezető úr, nagyra becsült kollégám az előadásában szólt a háborús és népellenes büntettek tárgyában folytatott népbírói ítélezésről, mondanivalójához kapcsolódónak az én gondolataim is.

Lassan 10 esztendeje annak, hogy a semmisségi törvények elfogadásának 10. évfordulója lakalmából megrendezett tudományos ülésen, itt Veszprémben részt vettem és elmondhattam az „Amit a semmisségi törvények nem oldottak meg” című tájékoztatómat. Amiről akkor szóltam az ma is helytálló és a rendszerváltástól eltelt 20 év távlatából is egyet kell hogy értsek akkori gondolataimmal.

Kahler Frigyes barátom okkal mutatott rá arra a súlyos hiányosságra, hogy az ártatlanul elítéltek sérelmeinek orvoslásában a jogállam még mindig nem tett mindenben eleget a vele szemben támasztott követelményeknek. Ez a megállapítás különösen igaz a háborús és népellenes cselekmények miatt koncepciós perekben meghurcolt áldozatok esetében. Kahler Frigyes kollégiumvezető úr a 3. Semmisségi törvényről szóló 2000. március 13-án elhangzott előadásában a következő súlyos megállapítást tette ennek az adósságnak a nem teljesítésével kapcsolatosan: „Ennél is nyomasztóbb, ha a jogban, s éppen a büntetőeljárás területén maradnak olyan kövületek, amelyek gátjai annak, hogy a jogállam valóban jogállami választ adjon a diktatúra jogtalanságára. Ezek a diktatúrával és nem az alakuló jogállammal jogfolytonos törekvések nemcsak elidegenítik a jogállam igazságában bizakodókat, de megfertőzhetik magát a jogtudományt is”.

Ezek a gátak ma is léteznek, sőt emelkednek, hogy az igazságot eltakarják azok elől, akik nem csak néznek, de látni is akarnak.

A korábbi konferencia előadásait a Büntetőjogi tanulmányok III. kötete tartalmazza. Ez a kötet dr. Horváth György elnök úrnak, dr. Kulcsár Kálmán igazságügyi miniszterhez írt levelével kezdődik. A levél írója bírói meggyőződéssel, a hivatása iránti elkötelezettséggel fogalmazta meg azt az igényt, hogy a múlttal el kell számolni ahhoz, hogy megbékélés lehessen. Idézem a következő szép gondolatát: „Egyéni és szervezeti autonómiánk, függetlenségünk megszerzéséhez és annak társadalmi elismertetéséhez önbecsülésre és önbizalomra van szükségünk. Ez pedig nem csak a szakmai felkészültség növelését, a bírói erkölcs megerősítését, adequat bírói életforma

---

¹ Dr. Kónya István bíró, a Magyar Köztársaság Legfelsőbb Bírósága Büntető Kollégiumának vezetője

kialakítását követeli meg, de megköveteli a múlt bűneinek és hibáinak leszámolását is. Ilyen pedig bőven van. Ezt pedig a koncepciós perek sora, s a jogi normarendszer torzulása biztosítja.”

Az Elnök úr úgy érezte, hogy fel kell dolgozni azoknak az eljárásoknak az anyagait, amelyek koncepciós vonásokat mutatnak, és ahol még lehet, az áldozatoknak elégtételt kell szolgáltatni. Ennek a kötelezettségnek a teljesítése feltétele annak, hogy a bírói kar nyugodtan, öntisztuláson átmenve, a múlt terheitől megszabadulva annak tudatában ítélkezessen, hogy minden tőle telhetőt megtett az igazságszolgáltatáson foltot hagyó visszaélések orvoslásáért még akkor is, ha ezeket politikai nyomás kényszerítette ki, s mindehhez a mai legitim bírói karnak köze nincs.

Az 1989-ben keltezett levélben foglaltakhoz képest nem jelentéktelen eredmények születtek. A koncepciós pereket vizsgáló – a Minisztertanács 3063/1989. számú határozata alapján megalakult – jogász-történész bizottság megvizsgálta az 1945. és 1962. folyamatban volt büntetőügyeket, és munkáját 1990. tavaszán befejezve több ezer ügy tapasztalatait vonta le és tevékenysége Semmisségi törvények meghozatalát készítette elő.

A bizottság javaslatainak jogalkotásban tetet öltött eredménye az 1990. évi XXVI. tv. az 1945. és 1963. közötti törvénytörtéti elítélések semmissé nyilvánításáról. Ezt az 1992. évi XI. tv. követte, amely az 1963. és 1989. között elkövetett egyes állam és közrend elleni bűncselekmények miatt történt elítélések semmissé nyilvánításának szabályait állapított meg. A semmisségi törvények közé tartozik még az 1989. évi XXXVI. tv. is, amely az 1956-os népfelkeléssel összefüggő elítélések orvoslásáról szól. A teljesség igénye érdekében említem még a „Lex Tóth Ilonaként” elhíresült 2000. évi CXXX. törvényt.

A semmisségi törvények azokat a sérelmeket kívánták orvosolni, amelyeket a politikai hatalom az igazságszolgáltatás felhasználásával, annak keretei között, s azzal visszaélve követett el olyan döntésekkel, amelyek méltatlanok a bírói hivatáshoz. A négy semmisségi törvény a semmisség kimondását, vagy megállapítását feltételekhez kötötte, s ezért mindig ügyek meghatározott csoportjaira, vagy személyek meghatározott körére volt alkalmas a sérelmeket orvosolni. Amit a semmisségi törvények nem voltak képesek megoldani arra nézve a rendkívüli perorvoslatok álltak rendelkezésre, illetőleg ezek vehető igénybe még ma is. Ezt a rendeltetést töltötte be 1993-ig a törvényességi óvás, majd jogutódja a felülvizsgálati eljárás, továbbá a jogorvoslat a törvényesség érdekében, vagy elvileg a perújítás. Sem a felülvizsgálati eljárás, sem a többi rendkívüli jogorvoslat nem ismer azonban olyan törvényes okot, amely valamely ügyben a jogerő feloldására az eljárás koncepciós természete miatt adna okot. A felülvizsgálati eljárásokban rendkívül nehéz – sokszor lehetetlen – perbeli és különösen anyagi igazságot tenni, jóllehet az ügy koncepciós jellege félreérthetetlenül felismerhető. A Legfelsőbb Bíróság ugyanis az eljárási törvény garanciákkal biztosí-

tott szigorú rendjében, a jogállam legmagasabb bírói fórumától elvárható törvényességgel vizsgál felül olyan ügyeket, ahol nem az igazságot, hanem az előre elhatározott politikai koncepciót kívánták bizonyítani. Nem a valóságot, hanem kikényszerített hazugságokat, elferdített tényeket, vagy egyenesen jelszavakat rögzítettek tényállás helyett és alapoztak rá kimódolt bűnösséget. A jogállam bíróságának törvényes eszközei elégtelenek, vagy legfeljebb fél megoldásokra elegendők a gátlástalan politikai szándékot kiszolgáló eljárások következményeinek megváltoztatásához. Ahol anyagi jogszabálysértés, vagy az elbíráláskor irányadó eljárási szabályok megsértése megállapítható volt (s ez sem kevés) ott a felülvizsgálat adta lehetőségeknek megfelelően a Legfelsőbb Bíróság maga hozott a törvénynek megfelelő határozatot. Ez azonban nem lehet azonos azzal a megoldással, mintha a törvény maga állapítja meg ügyek meghatározott csoportjára a semmisséget.

Nem kívánom megismételni a tíz évvel ezelőtti előadásomban ismertetett azokat az adatokat, amelyek a népbírói ítélezésre vonatkoztak, de ne feledjük el, hogy ez az ítélezés az 1945. február 3-tól 1950. április 1-ig terjedő időszakban 59.429 ügyet eredményezett és 26.997 személy elmarasztalásával járt. A 477 jogerősen halálbüntetésre ítélt közül 189-et végeztek ki. A háborús bűntettek miatti „ítélkezés” ezzel még nem ért véget, mert – mint a példából látni fogjuk – háborús bűncselekmény miatti felelősségre vonásra még 1958-ban is, sőt közel két évtizeddel a II. világháború befejezése után is került sor.

A háborús és népellenes bűntettek miatti felelősségre vonás körének kiszélesítése lényegesen több személyt érintett, mint akiknek ténylegesen közül volt, vagy lehetett bármi olyan valóban büntetendő cselekményhez, amit a háború alatt, de háborús célkitűzések érdekében, vagy azzal kapcsolatban felróhatóan egyáltalán el lehetett követni. Ezt azonban az 1945. utáni hivatalos politika prominens képviselői – még egyes polgári politikusok is – egyenesen érdemként értékelték, mint azt Nagy Ferenc Magyarország egykori miniszterelnöke is tette bicskei beszédében, büszkén kijelentve, hogy „Európa minden országánál szigorúbban megbüntettük a háborús bűnöseinket”.

Nem vitás, hogy nemzetközi kötelezettség kényszerítette Magyarországot arra, hogy az 1939. évi háborúban elkövetett háborús bűnösök felkutatásában közreműködjen és a háborús bűnösöket felelősségre vonja. Ezt a kötelezettségét azonban az ország (illetve a politikai hatalom gyakorlói) messze túlteljesítették és a népbírói eljárások működését arra használták fel, hogy bírósági eljárás alá vonják mindazokat, akik a közélet szereplőiként nemzeti érzésüket vagy szovjetellenes beállítottságukat hirdették, vagy a nyilvánosság előtt ilyen nézeteket népszerűsítettek. Ez utóbbiak semmi konkrét deliktumot nem valósítottak meg, gondolataikért, nézeteikért szenvedtek súlyos, egész életükre kiható egzisztenciális hátrányokat. A népbírói eljárások így – a perbefogott politikusokon kívül – kiterjedtek nemcsak a magyar honvédség tisztjeire, tábornokaira, de olyan neves színművészekre is, mint Páger Antal, Szelezky

Zita, Kiss Ferenc, Muráti Lili, akik ugyancsak a háborús bűnösök listáján szerepeltek. Egyes források szerint a háborús bűnösök listájának két változata ismert, melyek közül az első az a nemzetközi lista, amely a Nürnbergi törvényszék előtt volt, s egy másik amely azoknak a nevét tartalmazta, akinek a kiadását a magyar kormány kérte. Ennek számszerűségét különböző források eltérően adják meg, de mértéktartónak tűnik az adat, amely szerint 680 személy kiadásáról volt szó. A népbíróságokat megjárta visszaemlékezők többen arról számoltak be, hogy szerencsésebbnek tartották volna, ha „bűneikért” nem a népbíróság előtt, hanem a Nürnbergi Katonai Törvényszék előtt kellene felelniük.

A Nemzetközi Egyezményekben előírt kötelezettség túlteljesítését az Alkotmánybíróság is megállapította a 2/1994. számú (I. 14.) AB határozatában a következők szerint: „Az Nbr. Megalkotására, ezen belül a visszaható hatályú büntetőjog alkotásra a magyar államnak nem volt nemzetközi jogi értelemben vett kötelezettsége, az jogilag szuverén döntés eredményeként született. A fegyverszüneti egyezményből önmagából fakadó jogi kötelezettség csupán a háborús bűnösök büntetőjogi felelősségre vonására vonatkozott, a felelősségre vonás mikéntje: a visszaható hatályú büntető jogalkotás, a tényállási elemek és a büntetések meghatározása, a külön bíróságok felállítása formailag a magyar állam „szuverén döntése volt”.

* * *

Jóllehet az ún. háborús bűnösök nagy ügyei (pl. tábornok perek) a '90 évek közepére befejeződtek és egyre kevesebb ilyen felülvizsgálati ügygel kell foglalkozni, teljesen nem fogytak el, mert az elmúlt évtizedben is több olyan rendkívüli perorvoslat érkezett, amely ebbe a körbe tartozott. Ezek közül három ügyről kívánok szólni, amelynek terheltjei (valójában áldozatai) egymástól teljesen különböző személyiséggel, életúttal, hivatással rendelkeztek, sorsuk közös vonása, hogy nem elkövetett bűneikért, hanem – ma már történelminek tekinthető – eseményekben való részvételükért, beosztásukért kellett szenvedniük, minden esetben valamilyen politikai nézet, előítélet igazolására.

1. A Budapesti Katonai Bíróság az 1959. szeptember 12-én kelt B.I.065/1959. számú, illetve a Legfelsőbb Bíróság az 1959. november 25-én kelt és jogerős Katf. Kt.094/1959. számú ítéletével Kristóf László I. r. terheltet emberek törvénytelen megkínzása és kivégzése által elkövetett háborús bűntettben, fogolyszökés bűntettében, és hatósági közeg elleni erőszak bűntettében mondta ki bűnösnek, s ezért őt össz-büntetésül halálbüntetésre és teljes vagyonekobzásra ítélte. (Ez az ügy az, amely nem terheltjének nevééről, hanem az ügyben sértettként szereplő Ságvári Endre nevééről híresült el.)

A terhelt hozzátartója által benyújtott felülvizsgálati indítványt elbírálva a Legfelsőbb Bíróság a Bfv.X.1185/2005/7. számú 2006. március 6-án kihirdetett ítéletével a Budapesti Katonai Bíróság és a Legfelsőbb Bíróság említett ítéleteit hatályon kívül helyezte, és Kristóf László I. r. terheltet az emberek törvénytelen kivégzése által elkövetett háborús bűntett miatt emelt vád alól felmentette; az emberek törvénytelen megkínzása által elkövetett háborús bűntettként értékelt cselekményeket 4 rb. Hivatali hatalommal visszaélés bűntettének minősítette, s emiatt, valamint a fogolyszökés büntette és hatósági közeg elleni erőszak büntette miatt indított büntetőeljárást megszüntette.

Kristóf László csendőr-nyomozó 1944. június 27-én szolgálati parancsot teljesítve három másik csendőrrel együtt a hűvösvölgyi Nagy Béla cukrászdában részese volt annak a hatósági intézkedésnek, amely Ságvári Endre őrizetbe vételére irányult. A csendőrök (hatósági közegek) által történt igazoltatás közben Ságvári Endre pisztollyal megsebesítette Kristóf László I. r. terheltet, és egy másikat, a gépkocsivezető rendőrt pedig agyonlőtte. Ezután kimenekült a cukrászdából, majd a bejárat közelében történt rövid dulakodás közben Cselényi Antal csendőr-nyomozó lelőtte. Ennek megtörténte alatt Kristóf László sebesülten feküdt a földön a presszóban.

Az ügyben eljáró bíróságok Kristóf László terhére az emberek törvénytelen kivégzésével, kínzásával elkövetett háborús bűntettek a Ságvári Endre elfogásánál tanúsított magatartása miatt állapították meg, de a bűnösség körébe vonták azokat a hivatali hatalommal visszaélés bűntetteként értékelhető cselekményeit is, amelyeket 1944. nyarán „kommunista hazafiak” sérelmére követett el.

A Kristóf László büntetőjogi felelősségét megállapító első- és másodfokú ítéletek az ítélet tényállásában (melyhez felülvizsgálati eljárásában a Legfelsőbb Bíróság a törvény kötelező rendelkezése folytán kötve volt) megállapították ugyan annak tényét, hogy Ságvári Endre használt először fegyvert a vele szemben intézkedő csendőrökkel szemben, és azt is, hogy nem Kristóf László lőtte le Ságvárit, ennek ellenére az intézkedésben történt részvétele miatt tevékenységét az emberek törvénytelen kivégzésében való részességeként fogták fel. Az ítélet történeti tényállása kissé átírta a valóságot. A Nagy Béla cukrászdában történt eseményeket valóságúően (nyilvánvalóan Ságvári Endre hősiességét kihangsúlyozva) a „Lázás nyár” című 1967-ben a Zrínyi katonai gondozásában 1967-ben megjelent történelmi riportkötet írja le hitelesen.

A Legfelsőbb Bíróság felülvizsgálatban hozott felmentő ítéletét a közélet egyes értelmiségi szereplői felháborodással fogadták, és ennek mind az elektronikus, mind az írott sajtóban hangot adtak. Az érzelmi megközelítésű megnyilatkozások már „a fasizmus rehabilitálásáról” beszéltek.

A Legfelsőbb Bíróság több esetben megkísérelte az ítélet indokolását a szélesebb nyilvánossággal megismertetni, mindez kevés sikerrel járt azokkal szemben, akik nem jogi, szakmai alapon fogadták a döntést, hanem eszmei elkötelezettség, és több évti-

zed történelem tanításának egyoldalúsága alapján, amely néhol színvonalában nem lépte túl a '60 évek általános iskolai énekóráinak történelem-tudományi színvonalát.

Tudományos igényű szakmai, de közérthető tanulmányt írt az ügyről Kahler Frigyes kollégiumvezető úr, de tanulmánya csak néhány nem túl nagy példányszámú tudományos folyóiratban, illetőleg a Jogállam és diktatúra II. kötetében jelenhetett meg, így a széles nyilvánosság számára nem vált hozzáférhetővé. A legnagyobb olvasottságú népszerűsítő történelmi és jogi folyóiratok többszöri felkínálás ellenére sem közölték le a döntést és a történelmi eseményeket összefüggően, megvilágító, mindenki számára világosan fogalmazó tanulmányt. A közlés megtagadását területi okokra, illetőleg a megjelentést követő várható vitákra hivatkozva indokolták.

A közélet néhány szereplője elfogultságtól nem mentesen képtelen volt megérteni, hogy a bíróság nem ideológiákat, politikai szándékokat ítél meg, hanem valamilyen konkrét szituációban megvalósított cselekményre alkalmazza a törvény rendelkezéseit. A konkrét szituáció pedig az volt, hogy az eljáróitól kapott parancsot végrehajtani szándékozó, szolgálati szabályzat szerint eljáró Kristóf László csendőr-nyomozót az intézkedés alá vont Ságvári Endre pisztolylovással megsebesítette, majd a sebesülése miatt már harc képtelen Kristóf Lászlótól távol, az ő jelenléte és közreműködése, illetve tudomása nélkül – egyébként ugyancsak nem jogszerűtlenül – Ságvári Endrét az általa kezdeményezett tűzharcban egy másik csendőr lelőtte.

Tehát, Kristóf László sem törvénytelenül, sem törvényesen senkinek a kivégzésében nem vett részt. Azok a hivatali bűncselekményként értékelhető ítéletben felhozott korábbi cselekményei, amelyeket állítólag „kommunista hazafiak” sérelmére követett el, az elbírálás idejében már elévültek, tehát amiatt őt jogszerűen elmarasztalni nem lehetett volna. Az ítéletek ezeket a cselekményeket azért vonták „az emberek törvénytelen megkínzásának” fogalma alá, hogy ezáltal háborús büntetnek minősülhessenek, amelyeknek elévülése kizárt, és így büntethetők. Azt azonban nem vették figyelembe, hogy még népbíróság ítélezési gyakorlata szerint is az emberek törvénytelen kivégzése stb. által elkövetett háborús büntett csak akkor volt megállapítható, ha az ilyen cselekményt háborús célkitűzések (annak megindítása, folytatása, megnyerése stb.) érdekében, vagy azzal kapcsolatban követték el.

Az alapítéletek szóhasználata árulkodik az elítélés valós okáról, amely az, hogy a „kommunista mozgalom egyik vezető alakjának” a haláláért bosszút kellett állni, és ehhez az igazságszolgáltatást használták fel. A másodfokú bíróság azért nem látott lehetőséget Kristóf László büntetésének enyhítésére, mert „közreműködése döntően eredményezte azt, hogy Ságvári Endre nyomára tudtak jutni, melynek eredményeképpen társaival együtt a Kommunisták Magyarországi Pártjának egyik vezető funkcionáriusát meg tudták gyilkolni”.

A Legfelsőbb Bíróság felülvizsgálati eljárásban hozott felmentő ítéletet vitatók felfogása nem áll távol a korabeli ítéleteket szellemiségétől, és azt népszerűsítő pro-

pagandától. Az ügygel kapcsolatban szerzett szomorú tanúság az, hogy nagyon nehéz eloszlatni azt a homályt, amely múltunkra egy félrevezető – az igazságot jelszavakhoz igazító – történelem-szemlélet és oktatás során ráborult. Akadtak azért akik a vitákban tárgyilagos álláspontra helyezkedtek miként Ungváry Krisztián tette az Élet és Irodalom 2005. szeptember 2-i számában megjelent írásában. Ebből a következő gondolatot tartom érdemesnek kiemelni:

„Ha a szolgálatteljesítő rendőrök és csendőrök jogi értelemben bűnösök, akkor csak az az ártatlan, aki a hatalommal aktívan szembeáll. Az ellenállás azonban nem írható elő kötelezően, még akkor sem, ha morálisan egyértelmű, hogy erkölcsileg annak van igaza, aki a törvényeket semmibe veszi. Sem a Nünbergi Nemzetközi Törvényszék, sem a Magyar Népbíróság 1948 előtti ítéletei nem szankcionálták azt, ha valaki nem vált ellenállóvá. Kristóf és Palotás Ságvárival szemben nem járt el túlteljesítő módon, mégis ezért ítélték el őket.”

2. A Legfelsőbb Bíróság a Bfv.X.195/2007/6. számú 2007. május 7-én kihirdetett végzésével a háborús bűntett miatt Billnitzer Ernő terhelt ellen folyamatban volt büntetőügyben az elhunyt terhelt leánya által benyújtott felülvizsgálati indítványt elbírálvá a Budapesti Büntetőtörvényszék elsőfokú és a Legfelsőbb Bíróság másodfokú ítéletét hatályon kívül helyezte és a Fővárosi Bíróság Katonai Tanácsát új eljárásra utasította.

A Budapesti Népbíróság az 1949. február 2-án kihirdetett ítéletével Billnitzer Ernő bűnösségét az Nbr. 13. §-ának 3. pontjában írt háborús bűntettben állapította meg, és őt 3 évi börtönre, hivatalvesztésre, továbbá politikai jogai gyakorlásának 5 évi felfüggesztésre ítélte, egyben az Nbr. 11. §-ának 4. pontja, valamint 13. §-ának 1. pontjában foglalt háborús bűntett miatt emelt vád alól felmentette.

A Népbíróság Országos Tanácsa az 1949. október 10-én kelt végzésével az elsőfokú ítéletet megsemmisítette és új eljárást rendelt el.

A megismételt eljárást a Budapesti Büntetőtörvényszék folytatta le, s az 1950. március 20-án kihirdetett ítéletével a terheltet bűnösnek mondta ki az Nbr. 11. §-ának 4. pontja szerinti háborús bűntettben és ezért 8 évi fegyházra, vagyonekobzásra, állásvesztésre, továbbá politikai jogai gyakorlásának 10 évi felfüggesztésére ítélte. Ugyanakkor az Nbr. 11. §-ának 5. pontjában és 13. §-ának 1. pontjában írt háborús bűntett vádjá alól felmentette.

Billnitzer Ernő altábornagy bűnösségét háborús bűntettben azért állapították meg, mert mint rohamtüzér hadtestparancsnok rohamtüzér-osztályokat szervezett, Budapest védelmében vezető jellegű tevékenységet töltött be, elfogadta az altábornagyi előléptetést, szolgálati úton továbbította Beregffy és Hindy azon parancsát, amely a szökevények és parancsmegtagadókkal szemben a felkoncolást kilátásba helyezte.

Az ügyben megállapíthatóan Billnitzer Ernő altábornagy a kötelességét példamu-

tatóan teljesítő katonatiszt volt, aki közmegebecsülésnek és szeretetnek örvendett, őt alárendeltjei „Bill apóként” tisztelték. Az alapítéletek felmentő rendelkezésének indokolása maga tartalmazta, hogy semmi adat nem merült fel arra, hogy a terhelt akár mint felbújtó, vagy mint tettes részese lehetett emberek kivégzésének vagy megkínzásának. A felsőbbség parancsának szolgálati úton történő továbbítása sem volt a bűnösség körébe vonható, mert arra sem merült fel bizonyíték, hogy a parancs-továbbítás az ő egységénél bárki kivégzéséhez vezetett volna.

A rohamtüzér osztályok megszervezésére másfél évvel a Szálasi hatalom átvétele megelőzően kapott parancsot és azt folyamatosan hajtotta végre. Budapest védelmében katonaként csak azt tette meg, ami a parancsok teljesítése során tőle elvárható volt, azt is mindig a rendelkezésére álló emberanyag kíméletével, illetőleg a lakosság és az anyagi javak oltalmát szem előtt tartva. Az alapítéletek hibásan értékelték vezetői beosztásnak „városparancsnok-helyettesi” beosztását, mert tényként volt megállapítható, nem kapott ilyen szolgálati beosztást, csupán egy operaházi előadáson – eseti protokoll feladatot teljesítve – helyettesítette egy alkalommal a távollevő városparancsnokot.

Az alapítéletek által összeszedett tényekből valójában nem maradt olyan cselekmény, amely a bűnösség körébe lett volna vonható, mégis – mintegy erőszakot téve a törvény szövegén – úgy értelmezték a terhére rótt törvényhelyet (a vezetői beosztást, amellyel a nyilas közigazgatásban életét fenyegető kényszeri szükség nélkül foglalt el), hogy a terheltnek nem a beosztása (tüzércsoport parancsnok), hanem a tevékenysége volt vezető jellegű. Ezt a következőkkel indokolták:

„Vádolt cselekményei, még ha a harci események folytán a háború Magyarországi szakasza teljes szemszögéből nézve csökkent jelentőségűek voltak is, s még, ha egyes vonatkozásaiban a felső vezetéssel időnként szemben is állottak, végeredményben az ostromlott főváros, annak lakossága, és értékei, sorsa tekintetében vezető jellegűek voltak, és jelentős segítségnyújtást jelentettek a nyilas mozgalomnak a hatalom megtartásához”.

Könnyen belátható, hogy az ítéletnek ez az indokolása a katona által teljesített szolgálatba magyarázott bele olyan tartalmat, amelynek ténybeli alapja nem volt, és nem felet meg annak a törvényi rendelkezésnek sem, amelyet az Nbr. a nyilaskormányzatban, illetve a közigazgatásban vagy a honvédelem keretében elfoglalt vezető állás alatt kellett érteni. A törvény ugyanis erre taxációt adott amelyben a terhelt tényleges beosztása már nem fért bele. (A törvény szerint ugyanis „vezető állás alatt miniszteri, államtitkári, főispáni, főpolgármesteri, hadsereg-parancsnoki, hadtestparancsnoki, vagy hasonló fontosságú állást kell érteni.”). A büntetőjogi felelősséget megállapító alapítéletek tehát csak azért terjesztették ki a szóban levő törvényhely tekintetében alkalmazható vezető állás fogalmát, hogy a terhelt bűnösségét meg lehessen állapítani.

A Legfelsőbb Bíróság ebben az ügyben azért nem bocsátkozhatott bele az anyagi jogszabálysértés vizsgálatába, és azért nem zárhatta le az ügyet általa hozott törvényes határozattal, mert az eljáró bíróságok figyelmen kívül hagyták, hogy a cselekmény elbírálásának időpontjában olyan jogszabályváltozás történt, amely Billnitzer Ernő altábornagy cselekményének elbírálását akkor is a katonai bíróság hatáskörébe utalta, ha az a korábbi jogszabály szerint népbírói hatáskörébe tartozott. 1950. január 1-jétől kezdődően a Budapesti Büntetőtörvényszék az ügyben már nem járhatott volna el, hanem – hatáskörének hiányát megállapítva – az ügyet a Budapesti Katonai Törvényszékhez kellett volna áttennie. A hatásköri szabályok súlyos megsértése miatt a Legfelsőbb Bíróság a Be. 424 §-ának (1) bekezdés c) pontja alapján az ügyet hatályon kívül helyezte, és azt az illetékességgel rendelkező Fővárosi Bíróság Katonai Tanácsához küldte meg új eljárás lefolytatása végett.

3. A Legfelsőbb Bíróság a Bfv.X.225/2009/5. számú 2009. július 6-án kihirdetett ítéletével a dr. Pereniczy Béla és társai ellen a szervezkedés kezdeményezésének és vezetésének büntette, valamint bűncselekmények miatt folyamatban volt büntetőügyben a Budapesti Népbíróság Nb.IX.3417/1948/30. számú ítéletét, illetőleg a Népbíróságok Országos Tanácsa NOT.I.839/1949/40. számú ítéletét Lázár Imre LV. R. terhelt tekintetében megváltoztatta, és a népellenes büntettként értékelt cselekményét vesztegetés büntetnének (1942. évi X. törvénycikk 2. §) minősítette és a büntetőeljárást megszüntette.

A 84 vádlottas büntetőügy a Földművelésügyi Minisztérium vezető beosztású munkatársai ellen folyt és azt eljárás nem nélkülözte a koncepciók elemeket. Korábban törvényességi óvás folytán a Legfelsőbb Bíróság 27 terhelt tekintetében már felmentő ítéletet hozott, de az az LV. R. terhelt ügyét nem érintette.

Lázár Imre terhelt cselekményeinek lényege a következő:

Lázár Imre mint a Földművelésügyi Minisztérium egyik ügyosztályának szakoktatási igazgatója 1948 februárjában a Tervhivatal által rendelkezésre bocsátott összegből a minisztérium számára 80 db írógép és 200 db szék beszerzéséről intézkedett. A beszerzés érdekében versenytárgyalást tartott, ám ehhez elmulasztotta a közszállítási szabályzatban előírt öttagú szakbizottság létesítését. Ily módon a közszállítási szabályzat megsértésével Vörösvári László írógép kereskedőt szólította fel ajánlatételre, akinek az ajánlatát aztán elfogadta. Ezt követően Vörösházi Lászlótól 6000 Ft-ot, mint meg nem engedett vagyoni előnyt fogadott el. Az előbbihez hasonló módon Weiss Sámuel bútorgyárostól rendelte meg a székeket, a megrendelést követően pedig két alkalommal e kereskedőtől 700-700 Ft jutalékot, mint meg nem engedett vagyoni előnyt fogadott el.

1947 év végén a Tervhivatal 40.000 Ft-ot utalt ki a terhelt által vezetett ügyosztály részére a gazdasági szakiskolák ígás állattal való ellátása érdekében. Az ígáslovak

beszerzésével az LV. r. terhelt, valamint Kelényi Ákos terhelt voltak megbízva. A terheltek a közszállítási szabályzat megsértésével az ügyben LXXXIV. rendű terhelt Czeisler László lókereskedővel a lovak szállítására anélkül kötöttek szerződést, hogy azt előzőleg a kincstári jogügyi igazgatóságnál bemutatták volna. Az említett terheltek egyébként tagjai voltak a ló-átvevő bizottságnak is, amelynek feladata volt a lovak megfelelőségének vizsgálata. Az LV. r. terhelt – több bizottsági taggal együtt – hozzájárult ahhoz, hogy az említett lókereskedő olyan lovakat szállítson, amelyek az előírt korhatárt már túlhaladták. A bizottsági tag állatorvos által nem megfelelőnek minősített lovakat is átvették, a lovak vételárát nem egyedileg, hanem átlagosan állapították meg, továbbá a szavatosság alapján visszaszállítandó lovak szállítási költségét is vállalták. Ezek után Lázár Imre terhelt a lókereskedőtől 1947. vagy 1948. évben – közelebbről már meg nem határozható időben – 30 kg burgonyából, 10 kg lisztből és 8 kg zsírból álló élelmiszersomagot fogadott el ajándékképpen.

Lázár Imre terhelt a keszthelyi mezőgazdasági szakoktatás részére a Tervhivatal által 1948 februárjában folyósított 16.000 Ft ellátmányból 10.000 Ft-nak a Mezőgazdasági Múzeum részére történő felhasználásához hozzájárult. A vonatkozó utalványrendelet eredeti szövegét meghamisította akként, hogy arra rágépelte „fenti összegből 10.000 Ft a Mezőgazdasági Múzeum berendezésére fordítandó”.

A Népbíróóságok Országos Tanácsa az 1949. április 27-én kelt NOT.I.832/1949/40. számú ítéletével Lázár Imre tekintetében annyiban változtatta meg az elsőfokú döntést, hogy a terhelt büntetését 8 évre enyhítette.

A másodfokon eljáró bíróság az elsőfokon megállapított tényállást az LV. rendű terhelt tekintetében irányadónak tartotta, azon semmilyen változtatást nem eszközölt.

Kirekesztette azonban a bűnösség köréből Lázár Imre azon cselekvőségét, hogy a Tervhivatal által a mezőgazdasági szakoktatás részére utalványozott összegből 10.000 Ft-ot a Mezőgazdasági Múzeumra fordított, mert a múzeum a mezőgazdasági szakoktatás egyik eszköze volt (ítélet 26. oldal utolsó bekezdése). Értelemszerűen arra utalt ezzel a NOT, hogy ebben a tekintetben nem volt rendeltetésellenes a pénz felhasználása. Kitért a jogi indokolásban a NOT arra is, hogy a terhelt a cselekményeivel azon túl, hogy azok az Nbr. 15. § 7. pontjában meghatározott népellenes büntetett törvényi tényállását megvalósították – függetlenül attól, hogy a súlyos kötelesség sértésből a kincstárra nézve ténylegesen milyen kár következett be – elkövette az 1942. évi X. tc. 2. §-ában meghatározott vesztegetés büntetést is, amelyet azonban a terhelt terhére irányuló néppügyészi perorvoslat hiányában megállapítani nem lehetett.

Ami a cselekmény népellenes büntettként történt jogi értékelését illeti, a NOT ítéletének 13. és 27-29. oldalai tartalmazzak jogi indokolást. Eszerint az Nbr. 15. § 7. pontjában meghatározott tényálláshoz a hivatali kötelességszegés szándékossága szükséges, a szándékosság megállapításához pedig elégséges, hogy a tettes akarta a

kötelességszegést megvalósító cselekmény elkövetését, és az elkövetéskor tudtában volt annak, hogy cselekményével a hivatali kötelességét megszegi. A szándékosság fogalmához további elem – pl. célzat – nem szükséges. Rámutatott arra, hogy a LV. r. terhelt cselekménye – más terheltek cselekvőségéhez hasonlóan – olyan volt, amely az ország népi és demokratikus szellemben való újjászervezését lényegesen akadályozta. A lényegesség a kötelességszegések súlyából, valamint abból következik, hogy ezek a magatartások „az újjászervezés mondhatni legkritikusabb fázisában, a stabilizációnak és a 3 éves tervnek az időszakában” történtek.

A jogerős ítélet alapján Lázár Imre terhelt a kiszabott büntetést teljes egészében kitöltötte, s időközben elhunyt.

A terhelt bűnösségének megállapítása a büntető anyagi jog több szabályát megsértette. Törvénysértő volt, mert a terhére felhívott népellenes büntett eredmény bűncselekmény volt, amelyet az ítélet nem állapított meg, hiányzott a terhelt kötelességszegése és következményei közötti okozati kapcsolat feltárása, az említett következmény „mint általános eredmény” nem azonosítható a törvény által megkívánt konkrét eredménnyel, amely nem volt más, mint „a kormányzati intézkedések zavartalan végrehajtásának súlyos veszélyeztetése, vagy az ország népi demokratikus szellemben való újjászervezésének lényeges akadályozása. A Legfelsőbb Bíróság megállapította, hogy az ítéleti tényállás nem tartalmaz olyan tényeket, amelyekből a népellenes büntett megvalósulásához szükséges tényállási elem, a káros eredmény bekövetkezésére lehetne következtetni. Hiányzott a bűnösség megállapításához az alanyi bűnösség is, amely a törvényi tényállást tekintve az eredményre kiterjedő szándékosságnak kellett volna lennie. A szándéknak az eredményre is ki kellett terjednie, vagyis szükséges a törvényi tényállásban meghatározott eredmény előrelátása, annak kívánása, vagy legalább az eredménybe való belenyugvás. Téves volt ezért a bíróságnak az a felfogása, amely szerint a büntett szándékos, pusztán azon okból, hogy az elkövető akarta a kötelességszegő magatartást, és tudta, hogy kötelességszegést követ el.

Amit az ítélet történeti tényállása leírt ugyanakkor az a korabeli jogszabály alapján (1942. évi X. Tc. 2. §) minősíthető volt, és pedig a vesztegetés büntettének megállapítására lehetett alkalmas, amelynek akkori büntetése legfeljebb 5 évi szabadságvesztés volt. Ehhez képest – a törvénysértő minősítésre tekintettel – törvénysértő büntetést szabott ki a NOT 8 évi szabadságvesztéssel. A Legfelsőbb Bíróság ezért megváltoztatta a törvénysértő határozatot, a népellenes büntettként értékelt cselekményt vesztegetésnek minősítette, és a büntetőeljárást a terhelt halála és elévülése miatt megszüntette.

Ebben az ügyben tehát jól tetten érhető volt a cselekmény elkövetésekor és elbírálasakor irányadó büntetőjogi anyagi szabályok tudatos megszegése. Olyan alapvető anyagi jogi fogalmakat hagytak figyelmen kívül, mint eredmény, okozati összefüggés alanyi bűnösség. Mi szükség volt erre?

Ennek az ügynek az érdekessége a válaszadásban van, amellyel az elsőfokú ítélet nem is maradt adós. Az elsőfokú ítélet tényállása ugyanis ezzel kezdődik: „A felszabadulást követően, 1945. év tavaszán, a demokratikus kormányzat alapvető feladatként tűzte ki célul az állami apparátusból az antidemokratikus, reakciós személyek eltávolítását. E cél megvalósítására első eszközként az igazolási eljárást alkalmazták. A Magyar Földművelési Minisztériumban az igazolási eljárás során a reakciós elemek többségét nem sikerült eltávolítani.”

Ebből a bevezetésből egyszerű a következtetés, az ítélet az igazolási eljárásokkal sikerre nem vezetett tisztogatást volt hivatott elvégezni.

A reakciós elemektől megszabadulás célját elérni kiváló ítélet egyidejűleg fenyegetést is tartalmazott a társadalom azon csoportjaival szemben, akiket a politikai hatalom az ellenségeinek tekintett. Ez a következőkből derül ki:

„Az államrend elleni támadások egyik legaljasabb formája a hivatali kötelesség szándékos megsértésének egyik, az államrendbe vetett közhit megingatására legalkalmassabb eszköze a korrupciós jellegű cselekvőség. Történelmi tapasztalat, hogy a közfunkciók bővülése idején ily cselekmények emelkedő irányzatot mutatnak. Az államosításokkal egyre jobban bővül a közfunkciót teljesítők köre, éppen ezért fejlődésünk jelen szakaszán különös éberséget s keménységet kell tanúsítanunk bármiféle korrupciós jelenséggel szemben. E megfontolásoktól vezetve a Népbíróság külön tanácsa a jelen bűnper keretében megállapított valamennyi korrupciós jellegű cselekvőséget a törvény adta legkeményebb büntetéssel sújtott, azt remélve, hogy a kemény megtorlás messze hangzó figyelmeztetés lesz minden közhivatalnok és minden egyéb magánérdekben közhivataloknál eljáró állampolgár – különösképpen vállalkozók, kereskedők, és más, ma még termelőeszközökkel rendelkező, fundált jövedelemmel bíró burzsoá elemek felé, hogy a hivatalukkal járó hatalommal, illetve a tulajdonukban levő anyagi erőkkkel ne éljenek vissza. Szűnjenek meg a sápok, és egyéb dugpénzek, mert a becsületes munkával országot építő dolgozóosztály vasököllet fogja kiirtani a verejtékes munkáján élősködni akaró parazitákat.”

Ameddig ilyen és hasonló ügyekben kell „igazságot” tenni, illetve a múlttal úgy szembenézni, hogy a jogsértések orvoslására csak szűkös – esetenként eredményhez nem vezető vagy csupán félmegoldást megengedő – eszközök állnak rendelkezésre, addig nem lehet lemondani arról, hogy egyszer az egész népbírósági ítélkezési gyakorlat történeti-jogi elemzésének kereteit a jogalkotás végre megteremtse. Az 1990. évi XXVI. tv. preambuluma megfogalmazta a tiszteletreméltó célt: „az Országgyűlés megköveti a nemzetet, és fejet hajt a törvénysértések valamennyi áldozata előtt, nyilvánítva, hogy a bűnöket nem ők, hanem a sztálinista államhatalom követte el. A nemzeti megbékélés előmozdításáért az Országgyűlés átéli a felelősségét, és az elmúlt évtizedek bűneinek jóvátétele érdekében törvényt alkot.”

Továbbá törvény megalkotása érdemel megfontolást. Ne feledjük el, hogy a jog-

talán elvett életet visszaadni nem lehet. Sir Winston Churchill a Nünbergi perek idején mondta: „A csatatereken kinő a fű, de az akasztófák fölött soha.”

Nemcsak az elvett életet, de a tönkretett egzisztenciákat, a több generáció sorsát torzító eljárások okozta károkat sem lehet igazán orvosolni. Az előadásom elején említett múlttal való szembenézés, és az igazságszolgáltatás erkölcsi értékének megerősítése megköveteli a koncepciós perek terhes emlékeitől való teljes megszabadulást.

Igazságtétel nélkül ugyanis nincs megbékélés, és – miként Ungváry Krisztián idézett írásának befejezéseként megállapította – az ártatlanul meghurcolt Kristóf László özvegyétől mind a mai napig senki nem kért bocsánatot azért, hogy férjét meggyilkolták, családjának életét tönkretették.

